

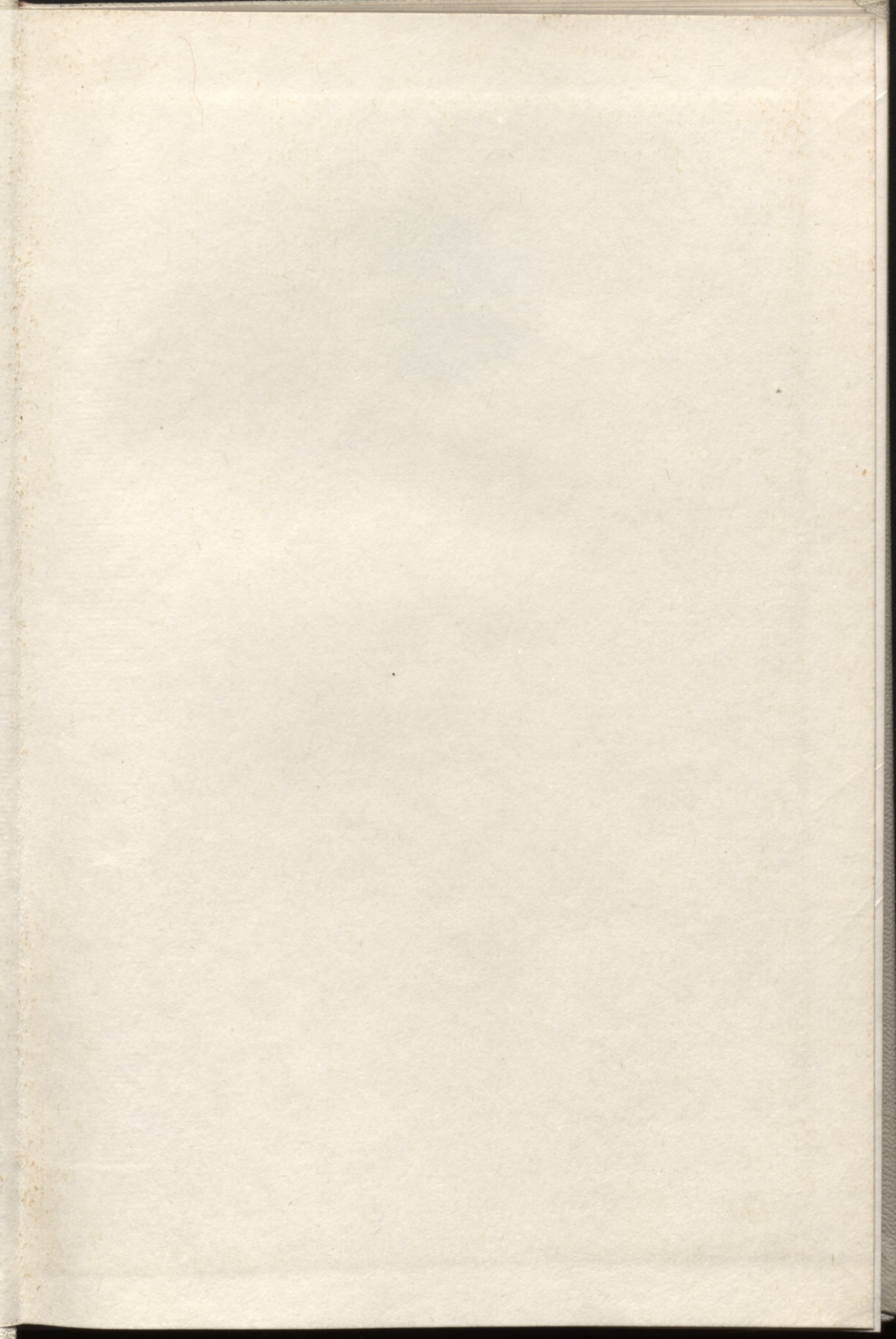
90-4
L 813

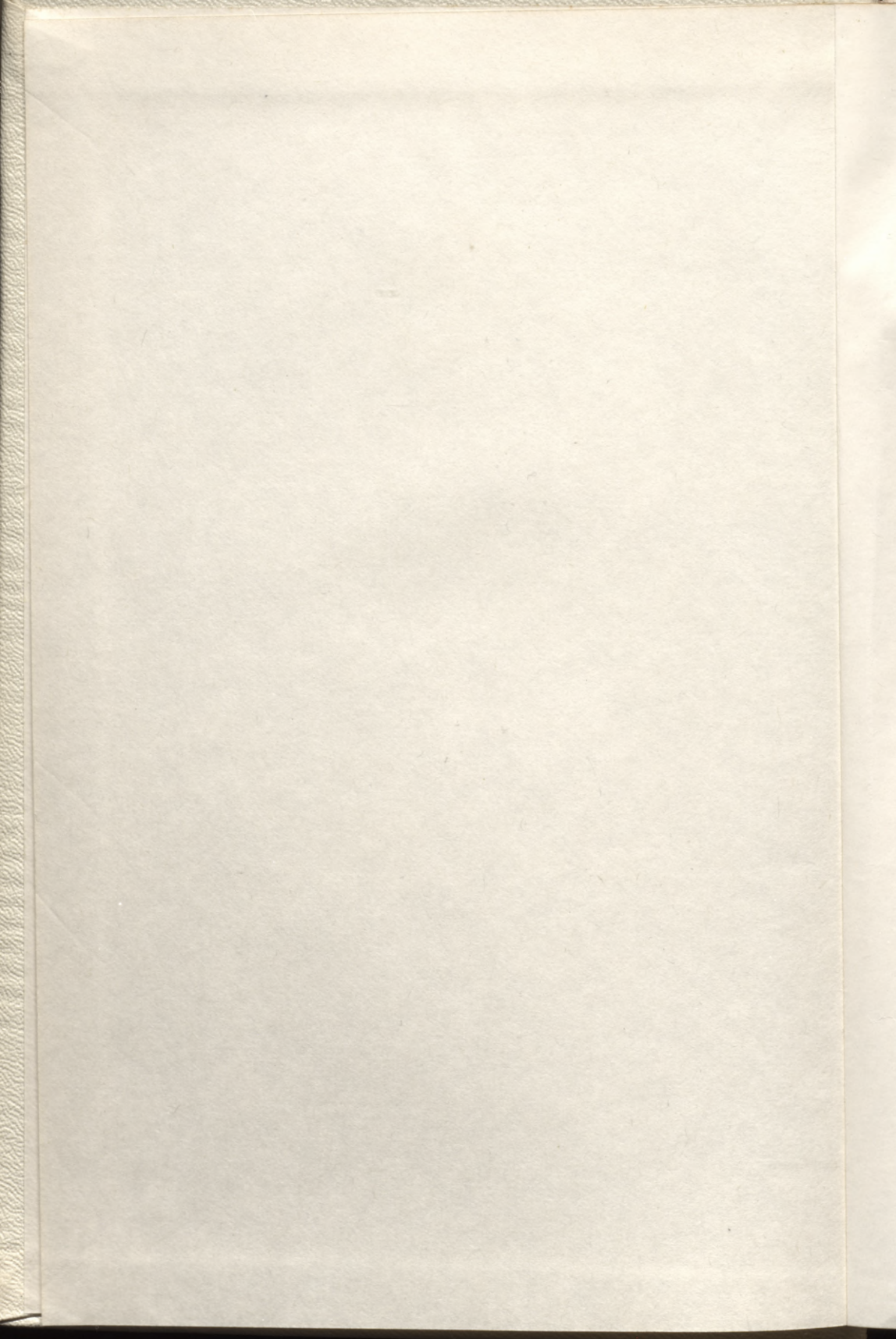
Dz. Ozoliņa

LIEPĀJAS
PILSĒTAS
PAŠVALDĪBA

1877-1913

LATVIJAS ZINATNĀKADĒMIJA
VESTURĒS INSTITŪTS

zolina

AIJAS
SETAS
ALDRA
DE

LATVIJAS ZINĀTŅU AKADEMIJA
VĒSTURES INSTITŪTS

90-4
L 813

L
9

Dz. Ozoliņa

LIEPĀJAS
PILSĒTAS
PAŠVALDĪBA

1877-1913

RĪGA «ZINĀTNE» 1990

63.3(2L)5
Oz 640

LATVIJAS VALSTS
BIBLIOTEKA

~~90-35700~~

0305065317

Recenzents vēst. zin. kand. S. LEVITĀNS

Ozoliņa Dz.

Oz 640 Liepājas pilsētas pašvaldība, 1877—1913. — Rīga:
Zinātne, 1990. — 328 lpp.: il., [8] lp. il.
ISBN 5-7966-0411-2.

Monogrāfija sarakstīta, balstoties uz pirmavotiem — Liepājas pilsētas domes protokoliem, pilsētas valdes gada pārskatiem, pārraudzības instanču dokumentiem, presi u. tml. Aplūkotas pilsētas pašvaldības reformēšanas īpatnības 19. gs. 70. gadu beigās, kad pilsētas feodālā satversme tika nomainīta ar kapitālistiskajai formācijai atbilstošāku. Parādīts, kā noritēja pilsētas īpašumu un kompetenču pārņemšana no vecajām kārtu iestādēm, pilsētas domes vēlēšanas, «valodu karš» starp pilsētas pārvaldes iestādēm un augstāko administrāciju, 1892. gada pilsētu kontrreformas attiecināšana uz Liepāju. Pētīts dažādu nacionālo grupu saimnieciskā spēka samērs un šo grupu cīņa par municipālo varu, vēlēšanu cīņu aizkulises, pilsētas domes sociālā un nacionālā sastāva izmaiņas. Īpaši aplūkota pilsētas pārvaldes nostāja 1905. gada revolūcijas dienās.

Vēsturniekiem un citiem sabiedrisko zinātņu speciālistiem, novadpētniekiem, visiem, kas interesējas par Latvijas vēsturi.

O 0503020910—090
M 811(11)—90 05—90

63.3(2L)5

ISBN 5-7966-0411-2

© Dzidra Ozoliņa, 1990

IEVADS

AVOTI UN HISTORIOGRĀFIJA

Kad pirms 365 gadiem — 1625. gada 18. martā — Liepājai piešķīra pilsētas statusu, tās ģerbonī kā sevišķas cieņas apliecinājums līdzās liepai tika iezīmēta arī Kurzemes hercogistes ģerboņa detaļa — divastains lauva. Taču vajadzēja paiet gadu simtiem, līdz Liepāja izvirzījās ne tikai Kurzemes, bet visas Latvijas pilsētu priekšgalā, stabili ieņemot otro vietu aiz Rīgas. Turklāt šis pārmaiņas notika samērā īsā laika sprīdī — nedaudzos gadu desmitos, lūzuma punktam iestājoties 19. gs. 70. gados un turpinoties līdz pat pirmajam pasaules karam.

19. gs. 70. gadu beigās Baltijas pilsētas, arī Liepāju skāra reforma, kura pēc savas nozīmes un sekām šo pilsētu iekšējā dzīvē ir pielīdzināma dzimtbūšanas atcelšanai laukos. Proti, 1877. gadā uz Baltijas provinci attiecināja 1870. gada Krievijas pilsētu nolikumu, tādējādi tika iedragāti vecie uz kārtu principa dibinātie, šauri noslēgtie pilsētu pārvaldes institūti — rāte ar tās palīgorgāniem, kas līdz tam pilnībā atradās baltvācu patriciāta rokās. To nomainīja vēlētā pilsētas dome. Ceļš uz to — atkarībā no mantiskā stāvokļa — pavērās arī nevācu pilsoniskajām aprindām, domē iekļuva pirmie latviešu tautības domnieki. Tādēļ šis — 1877. gads — arī noteica grāmatas hronoloģiskos ietvarus.

Katrai pilsētai, tāpat kā cilvēkam, ir sava seja un savs vēsturiskais liktenis. Tāpēc ir nepieciešama uz pirmavotiem dibināta atsevišķu pilsētu vēstures izziņāšana. Joprojām maz pētīta ir Liepāja, kurā pirms pirmā pasaules kara dzīvoja katrs desmitais Latvijas pilsētnieks.

Viena no vājāk izstrādātajām tēmām ir pilsētu pārvaldes sistēmas izpēte. No pirmā acu uzmetiena šķietami šaurā pilsētu

pašvaldības problēma tomēr nav pelnījusi tādu nevērību. Pašvaldības iestāžu tiesiskais stāvoklis un tas, kā varā tās atradās, vistiešākajā veidā skāra visplašākos iedzīvotāju slāņus. Pilsētas tēvu tiesības izlemt vitāli svarīgus pilsētas dzīves jautājumus ietekmēja ikviens tās iemītnieka ikdienu, nerunājot jau nemaz par dzīvokļu apstākļiem — pilsētu pārvaldes tolaik principā nepedalījās dzīvokļu celtniecībā, kas pilnībā bija atdota privātajai iniciatīvai. Bet jautājumi — kādu ūdeni dzert, kā tikt uz darbu, kur un pie kāda apgaismojuma bērniem mācīties (ja vispār tika pie skolas), staigāt pa koptām ielām vai brist nebruģēto ielu smiltis un dubļus utt. — atradās pilsētu tēvu pārziņā. Ne velti sociālo kolīziju brīžos virspusē izlauzās protests pret vispār-pilsonisko tiesību ierobežojumiem — ne tikai ekonomiskajā, bet arī sociālajā un juridiskajā jomā, kā, piemēram, 1905. gada revolūcijā izskanējusi prasība pēc pilsētu pašvaldību iekārtas demokrātizācijas. Tāpēc nebūtu par zemu novērtējama tādu jautājumu izvirzīšana pētnieku uzmanības lokā, kā pilsētu administratīvā iekārta, pilsētu likumdošana un valdības sociālā politika gan pilsētās vispār, gan atsevišķu impērijas reģionu, konkrētāk, Baltijas provinces pilsētās, šeit piekoptās rusifikācijas ielaušanās pilsētu pašvaldību sfērā (tā sauktais valodu karš), 1870. gada pilsētu nolikuma īstenošanas vietējie apstākļi, veco privileģēto kārtu nostāja reformas lietā, pilsētas pārvaldes kompetenču sadalīšana un īpašumu pārņemšana no vecajām kārtu iestādēm, cīņa par varu pilsētu pašvaldībā.

Cīņa par varu pilsētu pašvaldībā noritēja jaunās, kapitālistiskajai sabiedrībai raksturīgās formās, kļūdama par neizbēgamu parādību pilsētu dzīvē. Kas noteica neatalgotā domnieka amata popularitāti un kas noteica nepieciešamību pēc saviem pārstāvējiem domē un nepieciešamību piederēt pie domē valdošā grupējuma? Pastāvot politiskās darbības (preses un biedrošanās brīvības utt.) ierobežojumiem, visbeztiesīgākā bija nevācu, pirmām kārtām, latviešu pilsonība (nemaz nerunājot par visplašākajiem pilsētnieku slāņiem), par spīti tam, ka tā 19. gadsimta beigās bija tikusi pie samērā neatkarīga materiālā stāvokļa un veidoja patstāvīgu sociālu slāni. Pilsētu pārvalde, kam cariskā valdība bija atvēlējusi gandrīz vienīgi saimnieciskās darbības sfēru, tomēr pievilka latviešu pilsoniskās aprindas, jo bija vispieejamākais politiskās pašizteikšanās darbalauks. Bet priekšā stāvēja baltvācu buržuāzija — korporatīvi noslēgta un politiski konservatīva (Liepājā, kā redzēsīm, šis iezīmes nebija tik izteiktas). Aizsākusies sāncensība par varu pilsētu pašvaldībā ieguva svarīga stimula lomu politiskās pašapziņas centienos. Ne zemāk vērtējamas bija šauri patīgās, privātās intereses — iespējas tikt pie dažādu pilsētas iestāžu un uzņēmumu labi algotajiem posteņiem ar tiesībām uz pensiju un blakusnodarbošanos. Sava nozīme bija arī domnieku — uzņēmēju — nerakstītajām tiesībām uz dažādiem pilsētas pasūtījumiem, nereti pārkāpjot formāli prasīto pub-

liskās izsoles kārtību, priekšroka un izdevīgāki nosacījumi, iepērkot pilsētas apbūves gabalus vai arī iznomājot tos, arī nolikta vas, krautuves, piestātnes utt., iespēja vēlamā virzienā regulēt komunālā budžeta sadali, privātīpašumu nodokļa aplikumu, noteikt dažādu pilsētas labiekārtošanas darbu secību. Tas viss galu galā bija reducējams uz vienu — izdevību nodrošināt sev labvēlīgākus saimnieciskās darbības apstākļus.

Pilsētas domes vēlēšanas līdz pat pirmajam pasaules karam bija viens no pašiem svarīgākajiem un ievērojamākajiem Liepājas sabiedriskās un politiskās dzīves notikumiem, kas atbalsojās tālu aiz pilsētas robežām. Vēlēšanu cīņu šeit, tāpat kā citās Baltijas pilsētās, saasināja nacionālās pretilspējas — mantīgo balsstiesīgo slāņu neviendabīgais nacionālais sastāvs, dažādu nacionālu grupu atšķirīgās saimnieciskās pozīcijas. Ieskatš šīs vēlēšanu cīņas aizkulisēs, pilsētas pārvaldes sociālā un nacionālā sastāva analīze ir nepieciešama daudzu Liepājas vēsturiskās attīstības parādību labākai izpratnei.

Kāda bija Liepāja pilsētu reformas laikā, kad tā pārgāja jaunās pilsētas pārvaldes pārziņā, un kā tā mainījās aplūkojamajā periodā?

Pilsētu iekārtas reformēšanas aizsākumi — 19. gs. 70. gadi — sakrita ar straujām un labvēlīgām izmaiņām Liepājas saimnieciskajā dzīvē, pirmām kārtām tirdzniecībā un rūpniecībā. Liepājas, kas bija veidojusies galvenokārt kā ostas tirdzniecības pilsēta, ekonomikā 50.—60. gados valdīja ieildzis sastingums. Tās ostas, neraugoties uz priekšrocībām (aizsala tikai bargās ziemās), joprojām saglabāja vietēju nozīmi ar pavisam nenozīmīgu eksportu. Osta atradās neapmierinošā stāvoklī — pirmkārt, tā bija aizsērējusi, lielākiem kuģiem nepietiekoši dziļa, otrkārt, izolēta no citiem ekonomiskajiem rajoniem, jo trūka pievedceļu, vispirms jau ērtu ūdensceļu. Smagu triecienu Liepājas tirdzniecība saņēma, kad tās konkurente Rīga ieguva dzelzceļu (1861. gadā savienota ar Daugavpili). Samazinājās preču pievedums, jo bija nesalīdzināmi ērtāk transportēt tās pa dzelzceļu Rīgai nekā pa zemes ceļu Liepājai. Ne mazums ļaunuma nodarīja arī nelabvēlīgais 1857. gada muitas tarifs, kas likmes precēm, ko no ārzemēm iveda pa sauszemi, noteica daudz zemākas (30—40%) par likmēm, kas bija spēkā pa jūru pievedamajām precēm. Kapitālistiskā lielražošana Liepājā, tāpat kā visā Kurzemes guberņā, līdz 60. gadiem bija mazattīstīta. 1857. gadā guberņā pavisam bija 77 uzņēmumi ar 523 strādniekiem, tātad vidēji 6—7 strādnieki uz katru uzņēmumu, kas bija izvietoti galvenokārt divās pilsētās — Jelgavā un Liepājā. Liepājā atradās 16 uzņēmumi — tirgotāja H. Sērensena tabakas dzirnavas un eļļas dzirnavas (dib. 1830. gadā; ražoja eļļu apgaismošanas vajadzībām), E. Harmsena čugunlietuve un pogu fabrika — tobrīd vienīgais mehanizētais uzņēmums Kurzēmē (agrākās kaulu miltu fabrikas vietā, vēlāk mašīnfabrika), divas sveču un ziepju fabrikas,

trīs virvju fabrikas, piecas alusdarītavas, trīs degvīna fabrikas.¹ Minētajos uzņēmumos bija nodarbināti līdz 200 pastāvīgu strādnieku. Pārējie 15 uzņēmumi bija sikas darbnīcas, kas strādāja galvenokārt vietējam patērētājam, kā arī alus un degvīna rūpnīcas. Rūpniecībā joprojām dominēja manufaktūra ar tajā valdošo roku darbu gan viduslaiku formā (cunftu amatniecība), gan kapitālistiskajā formā (kapitālistiskās darbnīcas).² Arī kuģubūvniecībai, ar kuru šai laikā Liepājā nodarbojās trīs meistari un 75—100 zeļļi un strādnieki (1848.—1857. gadā uzbūvēti 48 masta kuģi), nebija fabrikas rakstura.

60. gados Liepājas tirgotājs Egerts atvēra ar tvaiku darbināmu destilatūras un liķiera fabriku, L. Meinhards, Ronnefelds un Šmelcers — kara šauteņu fabriku (likvidēta 1871. gadā pēc ugunsgrēka). Kapitālistiskajai rūpniecībai un rūpniecības proletariātam atrodoties vēl tikai tapšanas stadijā, rūpniecība pastāvēja tikai kā lauksaimniecības palīgozare — tās produktu tehniskajai apstrādei. Liepājas ražotās produkcijas apjoms bija neliels — tikai apmēram $\frac{1}{4}$ no Jelgavas produkcijas.

Salīdzinājumā ar Vidzemes guberņu, kur fabriku rūpniecībai bija izdevīgāki apstākļi, Liepājas (un Kurzemes) zināmas atpauces pamatā bija virkne cēloņu: 1) līdz pat 50. gadu beigām te bija brīvu kapitālu trūkums. Liepājas un Ventspils visai neatīstītās tranzitirdzniecības dēļ Kurzemes pilsētu tirgotāju kapitāls bija visai neievērojams ($\frac{3}{4}$ pieteiktā kapitāla koncentrēja sīkie tirgotāji); 2) vājas ostu ekonomiskās saites ar Iekškrīevijas guberņām; 3) produkcijas noieta grūtības. Sīkie uzņēmumi ar grūtībām pārdeva savus ražojumus, jo trūka pieprasījuma — zemnieki visu nepieciešamo izgatavoja savās saimniecībās, bet muižnieki to ievēda; 4) Rīgas bīstamā konkurence; utt.

70. gadu beigās — 80. gadu sākumā stāvoklis mainījās. Iestājās krass lūzums fabriku ražošanas attīstībā, sākās vētrains modernās industrijas izaugsme. Isā laikā — 15—20 gados — īsti amerikāniskos tempos maznozīmīgā provinces pilsētiņā ar nelielu iedzīvotāju skaitu (1863. gadā divas reizes mazāk nekā Jelgavā) pārvērtās par ievērojamu rūpniecības un tirdzniecības centru ar starptautiskas nozīmes pilsētas pazīmēm, drīz vien aiz sevis atstājot guberņas galvaspilsētu Jelgavu.

Kas tad šai laikā bija noticis, kas radīja šīs pārmaiņas? Pilsētas intensīvas attīstības nepieciešamos apstākļus radīja vispārējās dziļās izmaiņas impērijas sociāli ekonomiskajā un politiskajā dzīvē, ko izsauca kapitālisma nostiprināšanās. Te, pirm-

¹ Материалы для географии и статистики России, собранные офицерами генерального штаба. Курляндская губерния / Сост. А. Орановский. — Спб., 1862. — С. 469. (Турпмак: Орановский А. Курляндская губерния.)

² Вилкс Б. Я. Формирование промышленного пролетариата в Латвии во второй половине XIX века. — Рига, 1957. — С. 26, 49.

kārt, jāmin dzimtbūšanas atcelšanu, 60. gadu agrārās reformas Baltijā. 1863. gada 9. jūlijā iznāca likums par zemnieku pārvietošanās tiesību paplašināšanu Baltijā (1868. gadā piešķirti jauni atvieglojumi), tā paša gada 6. septembrī sekoja likums par privāto muižu zemes pārdošanu un nomu Kurzemes zemniekiem. 1866. gada 18. februāra likums atļāva visu kārtu iedzīvotājiem iegūt Kurzemē jebkuru īpašumu, bet ar 4. jūlija likumu par amatniecības un rūpniecības brīvību arī amatnieku cunftes zaudēja savas privilēģijas (1861. gada 22. novembra likums bija legalizējis tirdzniecības brīvību). Turpmāk pilsētās bija atļauts brīvi nodarboties ar amatniecību un rūpniecību visiem, kas to vēlējās, sāka veidoties rūpniecības proletariāts, kura galvenais avots bija vietējie bezzemnieki. Šo procesu līdz šim bija aizturējis tādu elementāru buržuāzisko tiesību trūkums, kā nodarbošanās izvēle un pārvietošanās brīvība. Daudzi iepriekšējie ierobežojumi, kas traucēja lauku iedzīvotāju migrāciju, tika atcelti, radot rūpniecības strādnieku rezerves armiju.³

Otrkārt, šai laikā valdošajās aprindās bija galīgi izlemts, ka Liepājas osta jāpārvērš par pirmklasīgu, modernu un labiekārtotu eksportostu, kas pavēra liela rūpnieciskā centra perspektīvas. Ostas rekonstrukcijas un pārbūves darbus veica vairākās kārtās, sākot no 19. gs. 60. gadiem līdz 20. gadsimta sākumam. Pirmajā kārtā (1861.—1868. g.) uzcēla divus — Ziemeļu un Dienvidu — molus, padziļināja un paplašināja ostas kanālu, mūra loča torni (1821. g.) papildināja divas čuguna bākas. 1878.—1889. gadā, izpildot jaunu celtniecības programmu, ierīkoja jaunu slēgtu jūras akvatoriju, tā saukto kausu, pabeidza ziemas ostas izbūvi, Liepājas ezerā lietošanā nodeva kokmateriālu ostu ar krautuvēm gar kanālu, uzcēla jaunu muitas ēku ar plašām noliktavām, utt. Izbūvēta osta, kurai šajos 30 gados tika izdoti pāri par 5 milj. rbļ., ļāva uzņemt lielos okeāna tvaikoņus. Papildus šiem darbiem Liepājas—Romnu dzelzceļa sabiedrība kanāla austrumu daļā uzcēla divas preču stacijas — Ziemeļu un Dienvidu, gar krastmalu ierīkoja tām divus pievedceļus — dzelzceļa atzarojumus, kas nodrošināja stacijām caurlaides spējas līdz 300 vagoniem diennaktī.⁴ 1881. gadā uzcēla jaunu dzelzs tiltu pār kanālu.

Vēl vairāk — pavisam 7,79 milj. rbļ. — izmaksāja 90. gados veiktie darbi.⁵ Ievērojami rekonstruēja komercostu, izbūvēja akmens krastmalas, ierīkoja vairākus viļņlaužus, ārējos aizsargierīkojumus vairāk nekā 5 km kopgarumā. Osta tagad vienlaicīgi varēja uzņemt līdz 140 kuģu. Plašie būvdarbi savukārt veicināja arī metalurģijas, metālapstrādes, būvmateriālu,

³ Вилкс Б. Я. Формирование промышленного пролетариата. — С. 49, 61.

⁴ Гавань янтарного моря. — Лиепая, 1963. — С. 79—88; Очерки экономической истории Латвии. 1860—1900. — Рига, 1972. — С. 490.

⁵ Гавань янтарного моря. — С. 90—94, 102, 103.

kokapstrādes u. c. uzņēmumu darbību, kas saņēma ievērojamus pasūtījumus.

Treškārt, atrisinājās cits, Liepājai ne mazāk vitāli svarīgs jautājums — to pievienoja Viskrievijas dzelzceļu tīklam. Liepājas tirgoņu aprindās dzelzceļa izbūves ideja (uz Lietuvas pilsētiņu Jurbarku pie Austrumprūsijas robežas) bija jau dzimusi 30. gados, tātad gandrīz vienlaicīgi ar pirmo dzelzceļa līniju parādīšanos pasaulē (1825. g.). Par dzelzceļa būvi uz vienu no divām Kurzemes piekrastes ostām, vadoties no stratēģiskiem apsvērumiem, vēlāk sāka domāt arī cariskā valdība, īpaši pēc sakāves Krimas karā (1853.—1856. g.). 1871. gadā dzelzceļš Liepāju savienoja ar Viļņu, 1873. gadā — caur Mažeikiem un Jelgavu — ar Rīgu un Daugavpili, 1876. gadā — ar Romniem Poltavas guberņā pa Liepājas—Romnu dzelzceļa līniju, kas gāja caur Mažeikiem, Šauļiem, Radvilišķiem, Kaišadari, caur Viļņas—Virbaļu līniju un kopā ar atzarojumiem stiepās 1381 km kopgarumā (1891. g.). Šis dzelzceļa tīkls uzlaboja satiksmi, milzīgi paātrināja un paplašināja Liepājas sakarus ar Iekšķrievijas guberņām, paverot tai plašu saimniecisku aizmuguri. Liepāja, kļuvusi par dzelzceļa galapunktu, pa sliežu ceļu savienoja Baltijas jūru ar Lietuvu, Baltķrieviju, Poliju, Ukrainu, Krievijas rūpniecības rajoniem, centrālajām melnzemes guberņām, Lejaspievolgu.

Ceturtkārt, uzkrājās iekšējie finanšu resursi, gan masveidā aplaupot vietējo zemniecību, tiem pārdodot zemi — tādējādi muižnieku un buržuāzijas rokās koncentrējās milzīgi kapitāli,⁶ gan pieaugot tirgoņu kapitālam. 70. gados aizsākas ievērojama tirdznieciskā kapitāla iekļūdināšana rūpnieciskajā un banku kapitāla augšana. Tā 1890. gadā Liepājā naudas operācijas veica vairākas banku iestādes — Valsts bankas nodaļa ar krājkasi un Maskavas Starptautiskās tirdzniecības bankas, Rīgas, Maskavas un Minskas komercbanku, Minskas Biržas bankas aģentūras. Pirmā pasaules kara priekšvakarā Liepājā bija 11 kredītiestādes.

Piektkārt, sākot no 70. gadu beigām Latvijas, tāpat kā visas Krievijas rūpniecībā iespiedās ārzemju kapitāls, kuru šeit piesaistīja rūpniecības attīstībai izdevīgais izvietojums, ērta satiksme, liels darbaroku pieplūdums no laukiem, arī no Iekšķrievijas guberņām un tā lētums. Ne mazāk svarīgs bija valdības uzņemtais protekcionisma kurss. Krievijas rūpniecības veicināšanas nolūkā ievērojami tika paaugstināta ievadmuīta gandrīz visiem rūpniecības preču veidiem. Ārzemju kapitālistiem bija izdevīgāk ieguldīt savus kapitālus Krievijas rūpniecībā, ievēdot rūpniecības iekārtas, izejvielas un kurināmo, pārvietojot uz šejieni savus uzņēmumus vai arī atverot filiāles, nevis ievest gatavu produkciju. Ārzemju kapitāla īpatsvara sevišķa palielināšanās Liepājas rūpniecībā bija vērojama 80. gados. Ārzemju uzņēmēju

⁶ Вилкс Б. Я. Формирование промышленного пролетариата. — С. 47.

līdzdalība jaunu modernu mehanizētu uzņēmumu dibināšanā pārtrūkstā vietējās manufaktūras pārkārtošanos par fabriku.⁷

Sestkārt, straujais kapitālisma uzplaukums Kurzemes (arī Lietuvas) laukos ne tikai nodrošināja rūpniecības ražojumiem noieta tirgu, bet arī daļēji atrisināja izejvielu piegādes problēmu.

Visu šo faktoru ietekme katras pilsētas izaugsmē bija atšķirīga. Tas daļēji ir skaidrojams ar pilsētu nevienmērīgo kapitālistisko attīstību vispār, daļēji — ar Baltijas rūpnieciskā rajona specifiku, rūpnieciskā ražošana te koncentrējās nedaudzās lielās pilsētās. Liepāja bija viena no tām. Tādu pašu attīstības ceļu gāja arī tirdzniecība. 70. gados Liepājā aizsākās visai straujās ostas kravu apgrozījuma kāpinājums. Pārvarējusi triecienu, ko tai sagādāja Rīgas—Daugavpils dzelzceļa izbūve, Liepāja nedaudz gados ieņēma visai svarīgu vietu Viskrievijas ārējā tirdzniecībā, kur tās īpatsvars pieauga no 0,3% 1868.—1870. gadā līdz 5,3% 1896.—1900. gadā. Un tikai 20. gadsimta sākumā, kad cariskā valdība Liepājas galveno eksportpreci labību novirzīja uz Odesu un citām Melnās jūras ostām, bet daļu paņēma arī modernizētā Ventspils osta (1904. gadā atklāts Ventspils—Maskavas dzelzceļš), nākamajos gados apsteidzot Liepāju (arī Rēveli), Liepājas daļa nokritās līdz 3,4% 1913. gadā. Attiecīgi mainījās arī Liepājas īpatsvars Latvijas ostu ārējās tirdzniecības apgrozījumos — 60. gadu otrā pusē — 3,1%, 1896.—1900. gadā — 32 procenti. Liepājas ārējās tirdzniecības apgrozījums 1871.—1875. gadā salīdzinājumā ar 1866.—1870. gadu bija gandrīz četrkārtšojies — vidējie rādītāji bija attiecīgi 1,5 un 5,6 milj. rbļ. gadā. Turpmākie gadi izrādījās vēl ražīgāki: 1896.—1900. gadā — attiecīgi 58,9 milj. rbļ., 1912. g. — 104,2 milj. rbļ.⁸

Arvien straujāk pieauga kuģu skaits, kas iegriezās Liepājas ostā. Pirms dzelzceļa piedevceļu ierīkošanas — caurmērā 200 kuģu gadā, 1871.—1875. gadā — 460, 1885. gadā — 1270 (ar 9 valstu karogiem), 1895. gadā — 1242 lieli kuģi no ārzemēm, 353 — no Krievijas ostām, 429 — kabotāžas kuģi, 1900. gadā — 2279 kuģi.⁹ Galvenās Liepājas ostas eksportpreces bija labība, līni, linsēklas, kaņepāji, 80. gados tiem pievienojās jauni eksportpreču veidi — spirts, vilna, milti, kokmateriāli, eļļas rauši, gaļa, sevišķi bekons, zirgi, tāpat galvenokārt izejvielas un lauksaimniecības produkti. Galvenie noņēmēji bija Anglijas, Vācijas un Holandes rūpniecības pilsētas. Preču ievadums atbilda Baltijas pilsētu rūpnieciskajam profilam — arvien vairāk iveda akmeņogles, ķīmiskos produktus, krāsvielas, metālizstrādājumu pusfabrikātus, minerālmēslojumu un mašīnas lauksaimniecības vajadzībām, arī petroleju, tekstilpreces, sāli, cukuru, siļķes, vīnu.

⁷ Вилкс Б. Я. Формирование промышленного пролетариата. — С. 60, 61.

⁸ Очерки экономической истории Латвии. 1860—1900. — С. 481, 483; Очерки экономической истории Латвии 1900—1917. — Рига, 1968. — С. 210, 211.

⁹ Гавань янтарного моря. — С. 94, 95, 98, 103, 105.

1913. gadā 54% ievesto kravu saņēma Liepājas rūpniecība, 40% aizceļoja uz citiem Krievijas apgabaliem, 6% saņēma apkaimes lauki.¹⁰

90. gados Liepājas preču stacijā ik dienas izkrāva 300—500 vagonu (80. gados — 200—400), ostā preces glabājās 30 noliktavās. Eksporta operācijās dzīvi piedalījās ap 50 tirdzniecības firmu (1895. g.), 14 no tām bija lielas kompānijas, kas apgrozīja miljoniem rubļu, pārējās 35 ekspedīcijas firmas — zem miliona.¹¹ 1909. gadā pilsētas tirdzniecības komisijā bija reģistrējušās 53 akciju sabiedrības un tirdzniecības nami, 1910. gadā — 62, 1911. gadā — 73, 1912. gadā — 84, 1913. gadā — 96.¹²

Tirdzniecības (vēlāk arī rūpniecības) straujā attīstība izvirzīja daudzus svarīgus organizatoriskus uzdevumus, un Liepājas tirgoņi un rūpnieki apvienojās biržas sabiedrībā. 1880. gada 15. augustā tika apstiprināti biržas komitejas statūti, 1881. gada 22. janvārī notika tās pirmā sēde, kopš 1885. gada sanāca regulāras biržas sapulces. Sākumā biržā apvienojās 50 locekļi, 1891. — 70 locekļi.¹³ 1890. gadā Liepājā klientus apkalpoja 40 aģentūras, 20 komisiju kantori, četri mākleru un notariāta kantori, deviņas eksporta ekspedīcijas.

Tirdzniecības rosme sekmēja tālāku rūpniecības attīstību. 70. un 80. gadu mijā Liepājā aizsākusies mašīnizētās lielražošanas attīstība turpinājās par spīti 1881.—1882. gada vispārējai ekonomiskajai krīzei un tai sekojošai depresijai 1883.—1886./87. gadā. 70. gadu pirmā pusē, pēc dzelzceļa atklāšanas pastiprinoties celtniecībai, Liepājas pilsētas muižas nomnieks E. Knopfs ierīkoja kokzāģētavu, Pēterburgas uzņēmējs Kaufmanis — ziepju vāritavu (šie uzņēmumi gan pastāvēja neilgu laiku), E. Grošs — liķiera fabriku. 70. gadu vidū un otrajā pusē dibinātajiem uzņēmumiem jau bija veiksmīgāks liktenis. Tie bija — mašīnbūves fabrika un dzelzslietuve — akciju sabiedrība «Fenikss» (1875. gadā to dibināja L. Voss, Beļģijas konsuls V. Tode un Liepājas Lielās gildes eltermanis K. Ulihs, vēlāk to nopirka inženieris E. Ulihs, no 1892. gada — Z. Zamuēla īpašums), te izgatavoja un laboja lauksaimniecības mašīnas un darbarīkus; ārzemnieka A. Grosa atslēdznieku darbnīca (1879. g.), kas drīz vien paplašinājās, izpildot lielu pasūtījumu Liepājas kara ostas un cietokšņa būvei 90. gados. Nodibinājās arī vairāki pārtikas uzņēmumi — rēvelieša V. Grinberga risu lobītava (1889. gadā uzņēmumam mainot īpašniekus, te ierīkotas tvaika labības dzirnavas), Ž. Sefeļa desu fabrika, inženiera R. Ramzaja alus ražošanai nodibinātā komanditsabiedrība (1877. g.; tajā iegāja pilsētas arhitekts

¹⁰ Pilsēta vētru un dzintara krastā / Sast. J. Vuškāns. — R., 1975. — 64. lpp.

¹¹ Гавань янтарного моря. — С. 97.

¹² Latvijas Centrālais Valsts vēstures arhīvs (turpmāk: LCVVA), 421. f., 2. apr., 1010. l., 73. lp.; 1011. l., 66. lp.; 1012. l., 66. lp.

¹³ Turpat. — 6. apr., 1388. l., 3. lp.

M. Berči, mašīnfabrika «Felzers un komp.», vēlākie pilsētas domnieki H. Demme, būvuzņēmējs V. Rīge, lieltirgotājs F. Rozenkrancs, pilsētas birģermeistars G. Cimmermanis; uzņēmums 1903. gadā pārgāja direktora A. Dolingera īpašumā).

Vairāki no 80. gados nodibinātajiem rūpniecības uzņēmumiem bija lielākie Kurzemē, tie bija Dānijas pavalstnieka A. Kīlera eļļas spiestuve (1880. g.; 90. gados — akciju sabiedrība), kas sākumā ražoja kokosēļļu ziepju fabrikām, vēlāk arī ricinēļļu u. c.), S. Bērenda kopā ar Berlīnes firmas «Krakau und Hesse» līdzdalību atvērtās tvaika labības dzirnavas «Bērends un komp.» (1880. g.; 1890. gadā nodarbināja 100 strādniekus) miltu eksportam; drāšu un naglu rūpnīca «Bekers un komp.» (1882. g., dibinātaji vācu kapitālisti D. Bekers seniors, A. Bekers juniors, A. Baurbets, N. Kaufmanis, 1883. gadā uzsāka ražošanu, no 1898. gada Liepājas dzelzs rūpnīca un tēraudlietuve — akciju sabiedrība), kas izvērsās par lielāko metālrūpniecības kombinātu Latvijā (1900. gadā nodarbināja 1399 strādniekus); inženiera K. Šrupa mašīnbūves fabrika un čugunlietuve (1885. g.), kas ražoja dažāda veida lauksaimniecības mašīnas un to detaļas (no 1898. gada akciju sabiedrība, 1904. gadā to nopirka bijušais «Bekers un komp.»), zviedru firmas korķu fabrika «Vikanders un Larsons» (1886. g.). Tā bija Abo pilsētā darbojošās firmas filiāle, kas līdz tam piegādāja Krievijai visāda veida korķus. 80. gados aizsāktā rusifikācija radīja saspilējumu starp Somiju un Krieviju, un šajos apstākļos impērijas rūpnieki panāca diezgan augstu šīs preces muitu. Lai labāk izmantotu korķa atkritumus, uzņēmums no 1898. gada sāka ražot linoleju. 80. gados nodibinājās arī brāļu Rīges ķieģeļu rūpnīca (1890. gadā strādāja 100 strādnieki). Radās arī virkne mazāku uzņēmumu. Pastiprinātā rūpniecība un pilsētas celtniecība rosināja celtniecības materiālus ražot uz vietas. H. Demme ierīkoja mazu kokzāģētavu (1880. g.), L. Bangerts — baltskārdas un naglu rūpnīcu (1882. g.; vācu kapitāls), kas ražoja jumtas skārdu un skārda izstrādājumus, īpašu peļņu gūstot Krievijas—Japānas kara laikā, kad uzņēmums piegādāja lielāko daļu nepieciešamā skārda konservu kārbu izgatavošanai Tālo Austrumu karaspēka apgādei. Sāka strādāt arī divas lauksaimniecības mašīnu fabrikas — Vēbera (1882. g.; vācu kapitāls) un inženiera E. Sultes trijeru fabrika (1888. g.), kas bija pirmais šāda tipa uzņēmums Krievijā, un tā produkcija — linsēklu tīrīšanas mašīnas — nonāca pat Sibīrijā un ārzemēs. Ierindā stājās brāļu Šarļa un Eižena Ezingeru krāsvielu ekstrakta fabrika (1884. g.; franču kapitālistu pasākumā līdz 1894. gadam piedalījās arī F. Langluā). Šīs Havras uzņēmuma filiāles atvēršanu veicināja lielais tekstilrūpniecības kāpums Krievijā 70. gadu beigās. 1882. gadā darbu uzsāka gāzes fabrika, 1883. gadā — Damjē tabakas fabrika. No divām ar anģļu kapitālu nodibinātajām eksporttlopkautuvēm — S. Šreibera (1883. g.) un Dž. Mariota un A. Zeligmaņa (1886. g.), pēdējā arī

konservu fabrika — dzīvotspējīga izrādījās tikai otrā (S. Šreibers pēc pāris neizdevušos partiju sūtījumiem uzņēmumu likvidēja). Liepājas rūpniecībai īpaši rosīgi izrādījās 90. gadi, kad pilsētā parādījās ap 20 jaunu uzņēmumu (līdztekus citiem, kas likvidējās vai apvienojās).¹⁴ To vidū minami metālapstrādes uzņēmums «Folga» (1891. gadā to nodibināja Rīgas labības un kokmateriālu eksportieris E. Lampe, vēlāk nomainījās vairāki īpašnieki), kas ražoja baltmetāla pudeļu korķus, vēlāk arī metāla kārbas, vākus stikla un porcelāna traukiem, rotaļlietas, sīkus grezumpriekšmetus; labības eksportiera L. Rostovska korķu fabrika (1896. g.), kas nozarei pievērsās, kad 90. gadu vidū neražas dēļ samazinājās labības tirdzniecība, tā izmantojot atbrīvojušās noliktavas un brīvos kapitālus, turklāt rosinošs bija jau darbojošās korķu fabrikas uzplaukums; sērkociņu fabrika, vēlāk Kuldīgas filiāle «Vulkāns» (1890. g.; bijusi K. Rozenkranca sērkociņu skaliņu fabrika, ko 1891. gadā pārveidoja par sērkociņu fabriku, bet 1894. gadā konkurences spaidos to pārdeva Kuldīgas fabrikas īpašniekam L. Hiršmanim), kuras produkciju caur Londonu nosūtīja uz angļu kolonijām. Vēl jāpiemin Norvēģijas pavalstnieka A. Elmberga zoļādu fabrika (1897. g.; 20. gs. sākumā — akciju sabiedrības ādas fabrika «Korona»), R. Rika kaļķu, ģipša un krīta ceplis (1890. g.; Liepājas tuvumā kaļķu ceplu līdz tam nebija un kaļķus lielā daudzumā ievada no ārzemēm), jumta papes un asfalta rūpnīca (1899. g.), termoelektrostacija (1899. g.). Stimulu un izdevīgus pasūtījumus Liepājas rūpniecībai deva kara ostas un cietokšņa būve (1890.—1904. g.).

Aplūkojamā periodā Liepājas lielrūpniecības uzņēmumu (ar strādnieku skaitu ne mazāku par 16) un tajā nodarbināto strādnieku skaita dinamika bija šāda: 1879. gadā Liepājā bija tikai viens tāds uzņēmums — «Fenikss» ar 85 strādniekiem, 1890. gadā jau 11 uzņēmumu ar 1179 strādniekiem, 1900. gadā — 28 uzņēmumi ar 4268 strādniekiem, tātad 90. gados šajos uzņēmumos strādājošo skaits bija pieaudzis gandrīz četras reizes.¹⁵ Pēc citiem datiem šie skaitļi bija vēl lielāki — 1900. gadā Liepājā minētas 32 rūpnīcas ar 4624 strādniekiem.¹⁶ Vai pat vairāk nekā 8000 strādnieki, neskaitot ostas un celtniecības strādniekus (lielajās kara ostas darbnīcās strādāja 1500 strādnieku, bet tirdzniecības ostā ap 1000; pēdējais acīmredzot bija visai mainīgs lielums, jo turpat teikts, ka 1896. gadā streikvoja četri tūkstoši ostas strādnieku).¹⁷ Apmēram tādus pašus skaitļus sniedz vēsturnieka J. Bērziņa aplēses — gan uz 1905. gada 1. janvāri — Liepājas

¹⁴ Pilsēta vētru un dzintara krastā. — 63. lpp.

¹⁵ Вилкс Б. Я. Формирование промышленного пролетариата. — С. 111.

¹⁶ Skujenieks M. Latvija. Zeme un iedzīvotāji. 2. izd. — R., 1922. — 155., 452. lpp.

¹⁷ Pinksis I., Freibergs G., Lejiņš V. Revolucionārā Liepāja. — R., 1955. — 17., 29. lpp.

fabrikās un rūpnīcās strādāja ap 8 tūkstošiem strādnieku, sīkajos amatniecības uzņēmumos — ap 500 strādnieku, preču stacijā — ap 300 strādnieku, tirdzniecības ostā iekraušanas un izkraušanas darbos dažreiz vienlaicīgi tika nodarbināti līdz 1000 strādnieku, kara ostas celtniecībā un transporta darbos, pēc ļoti aptuvenām ziņām, ap 4000 strādnieku, kopējo Liepājas strādnieku skaitu aptuveni kalkulēja uz 14 tūkstošiem strādnieku.¹⁸ Tā kā pretrunas ir acīmredzamas, jo nav iespējama strādnieku skaita divkāršošanās 20. gs. sākuma rūpniecības krīzes apstākļos, tad jāsecina, ka no rūpniecības vēstures pētniekiem vēl gaidāms precizēšanas darbs.

Turklāt Liepājā darbojās simtiem amatnieku tipa darbnīcu, 1892. gadā to bija 360, kurās bija nodarbināti 339 meistari, 21 meistare, 126 zēli un 255 mācekļi.¹⁹

Liepājā visspēcīgāk bija attīstīta metālapstrāde (kvalitātes tērauds, šķirnes dzelzs, instrumentu tērauds, svina un alvas izstrādājumi u. c.). Trīs šīs nozares uzņēmumi, kas bija lielākie Kurzemē — bijušais «Bekers un komp.», «Vezuvs» un «Folga», 1900. gadā nodarbināja 54,7% pilsētas strādnieku (t. i., 2337 strādniekus).²⁰ Pēc citiem datiem, metālapstrāde koncentrēja vairāk nekā 30% visu Liepājas rūpniecībā strādājošo.²¹ Nākošo lielāko Liepājas proletariāta grupu veidoja pieci kokapstrādes uzņēmumi ar 677 strādniekiem (no tiem 575 maizi pelnīja abās korķa fabrikās). 1900. gadā Liepāja piesaistīja $\frac{2}{3}$ Kurzemes (11,7% Latvijas) rūpniecības kopprodukcijas un 27,4% Kurzemes tirdzniecībā un rūpniecībā nodarbināto iedzīvotāju.²²

Pasaules rūpniecības krīze, kas ievadīja 20. gadsimtu, un tai sekojošie depresijas gadi (1903.—1909. g.) sevišķi smagi skāra lielākos rūpniecības centrus, to vidū arī Liepāju. Pirmajā krīzes gadā vēl aiz inerces sāka darboties vairākas rūpnīcas — tīģeltērauda rūpnīca «Sevils un komp.» (angļu kapitāls no Šefildas), akciju sabiedrības čugunlietuve «Pluto», F. Matisona mašīnbūves fabrika ar dzelzslietuvi Priekulē (laboja lauksaimniecības mašīnas, veica liešanas darbus pilsētas uzņēmumam), kas protekcijas ceļā dabūja pasūtījumu kara ostas dokiem, arī kuģu remontdarbiem, kādas Berlīnes firmas filiāle akciju sabiedrība anilīna ražošanai. Bet drīz vien krīze skāra arī Liepājas fabrikas, izpaužoties slimīgā skaudrumā ar ražošanas sašaurināšanu un sērijveida bankrotiem. 1901. gada jūnija bankrotu izsludināja mašīnbūves rūpnīca — akciju sabiedrība «Vezuvs», kas nokļuva

¹⁸ Bērziņš J. Liepājas rūpniecības strādnieki 1905. gadā (janvāris—oktobris) // Kapitālisma attīstības un revolucionārās kustības problēmas Latvijā. — R., 1980. — 34. lpp.

¹⁹ LCVVA, 421. f., 1. apr., 117. l., 15. lp.

²⁰ Вулкс Б. Я. Формирование промышленного пролетариата. — С. 116.

²¹ Bērziņš J. Op. cit. — 34. lpp.

²² Вулкс Б. Я. Занятость населения в Латвии в конце XIX века. Проблемы истории. — Рига, 1962. — Т. 6. — С. 79—81.

konkurējošā uzņēmuma bijušā «Bekers un komp.» īpašumā, bet tas savukārt no krīzes izgāja bez rezerves kapitāla, ar nedzēstām zaudējumu summām un milzīgu parādu bankām.²³ Bankrotēja arī mašīnbūves rūpnīca «Fenikss», metālapstrādes uzņēmums «Folga». 1904. gadā «Vikanders un Larsons» nopirka radniecīgo korķu fabriku «Goldštiks un komp.», jo uzņēmēji nespēja izturēt konkurentu apzināti pazemināto izstrādājumu izcenojumu. Izputēja vēl daudzi citi uzņēmumi. Krīzes laikā strādājošo skaits Liepājas uzņēmumos samazinājās apmēram uz pusi, un pēc krīzes saglabājās 50 rūpniecības un 10 celtniecības uzņēmumu.²⁴

1910. gadā, kad jau bija iestājies vispārējs rūpniecības pacēlums, Liepājas 52 lielrūpniecības uzņēmumi nodarbināja 7810 strādniekus, to skaitā 3440 metālrūpniecībā, 1353 ķīmiskajā rūpniecībā, 971 kokrūpniecībā, 781 pārtikas rūpniecībā, tādējādi gan aptverot tikai 8,4% Latvijas strādnieku (Rīga — 65,5%).²⁵ 1913. gadā Liepājas rūpniecībā (bez transporta un celtniecības strādniekiem) bija iesaistīti pāri par 10 tūkstošiem strādnieku.²⁶ Pirmā pasaules kara priekšvakarā Liepāja kopā ar Rīgu aptvēra $\frac{4}{5}$ Latvijas rūpnieciskās ražošanas. Liepājā nāca klāt jauni, galvenokārt vieglās rūpniecības uzņēmumi, kā apavu fabrika «Līva» (1908. gadā to nodibināja Francijas pavalstnieks konsuls G. Smits), vilnas vērpšanas un aušanas fabrika «Liepājas manufaktūra» (1910. g.), virkne būvmateriālu ražošanas uzņēmumu — M. Hilmaņa un M. Cvika kokzāģētava eksporta un vietējām vajadzībām (1906. g.), Karaļauču tirgotāja J. Krīgera kokzāģētava un mucu fabrika (1901. g.; atrodot labu noieta eļļas un krāsu fabrikās, uzņēmums ievērojami paplašinājās), Prūsijas pavalstnieka E. Loera krāsu un laku fabrika (1907. g.), Johansona papes fabrika (1912. g.).

Krīzei beidzoties, vairāki Liepājas uzņēmumi aktīvi iesaistījās Viskrievijas mēroga monopolizācijas procesā. 1903. gadā bijušais «Bekers un komp.» bija viens no Viskrievijas kombinētā sindikāta «Гвоздь» izveidošanas iniciatoriem un kopā ar Maskavas un Pēterburgas fabrikantiem noteica visu sindikāta politiku līdz tā izjukšanai 1908. gadā. 1903. gadā izveidojās starptautisks kartelis dakšu pārdošanai, kurā kopā ar vācu, austriešu sindikātiem un grupu krievu rūpniecību iegāja arī bijušais «Bekers un komp.» (Viskrievijas tirgū deva 34% dakšu noieta).²⁷

Viens no uzskatāmākajiem pilsētas urbanizācijas gaitas rādītājiem ir demogrāfiskās izmaiņas, iedzīvotāju skaita dinamika. Iedzīvotāju skaits Liepājā aplūkojamā laika posmā bija mainī-

²³ Очерки экономической истории Латвии. 1900—1917. — С. 15, 19.

²⁴ Pilsēta vētru un dzintara krastā. — 67., 74. lpp.

²⁵ *Skujenieks M.* Latvija. Zeme un iedzīvotāji. — 155., 453. lpp.

²⁶ *Pinksis I., Freibergs G., Lejiņš V.* Revolucionārā Liepāja. — 63. lpp.

²⁷ Очерки экономической истории Латвии. 1900—1917. — С. 22.

jies šādi: 1870. gadā — 10 739, 1881. gadā — 29 611, 1897. gadā — 64 489, 1911. gadā — 83 650 (bez kara ostas), 1914. gadā — apmēram 94 tūkstoši, pieskaitot kara ostu — vairāk nekā 100 tūkstoši iedzīvotāju.²⁸

Liepājas iedzīvotāju skaita izaugsme 19. gs. otrajā pusē nebija ritējusi vienmērīgi, tā bija cieši saistīta ar izmaiņām pilsētas saimnieciskajā profilā un ar saimnieciskās konjunktūras svārstībām. 60. gadu sākumā, līdz ar Rīgas—Daugavpils dzelzceļa izbūvi pasliktinoties vietējiem saimnieciskajiem apstākļiem, liepājnieku skaits īslaicīgi bija gājis mazumā (1840. gadā to bija 10 992, 1863. gadā — 9970),²⁹ daudzi tirgotāji un rūpnieki pārcēlās uz Rīgu. Iedzīvotāju straujo pieaugumu 1870.—1881. gadā (vairāk nekā 2,5 reizes) nodrošināja tirdzniecības panākumi, ko izsauca dzelzceļa ierīkošana. Pēc laikabiedru raksturojuma, komerciālais drudzis bija aptvēris visus iedzīvotājus. Spidošās izredzes ātri iedzīvoties pievilka Liepājai milzums tautas. Viss bezgala sadārdzinājās, sākot ar maizi un beidzot ar nekustamo īpašumu. Mierīgā vietējas nozīmes tirgoņu pilsētiņa pārtapa un stabili iegāja starptautiskajā tirgū.³⁰ Krāvēju darbs ostā, dažāda veida celtniecības un labiekārtošanas darbi, no 70. gadu beigām arī topošā Liepājas lielrūpniecība arvien lielākā vairumā pieprasīja lētas darbarokas. 70. gadu beigās Liepājas iedzīvotāju skaits ik gadus palielinājās par apmēram 5 tūkstošiem. 70./80. gadu mijā gan atzīmēts pārejošs būvniecības krīzes izraisīts iedzīvotāju atplūdu brīdis, kad Liepāju atstāja ienācēji no laukiem un ārzemju būvstrādnieki.³¹

Nepilnos 20 gados (1863.—1881. g.) liepājnieku skaits bija gandrīz trīskāršojies, bet 1897. gadā, proti, 34 gados, vairāk nekā seškārtšojies (Jelgavā, Kuldīgā un Ventspilī tikai divkārtšojies), tempu ziņā apsteidzot pat tādas Amerikas lielpilsētas kā Ņūorleāna un Baltimora. Gadsimta beigās Liepāja koncentrēja 44,2% Kurzemes pilsētu iedzīvotāju. Tik spējš iedzīvotāju pieaugums varēja notikt galvenokārt migrācijas rezultātā, mazāk — iedzīvotāju dabiskā pieauguma ceļā (1893. gadā dabiskais pieaugums deva 1200 iedzīvotājus).³² Mehāniskā pieauguma galvenais avots bija lauki, vispirms jau vietējie. 70. gados Kurzemes lauki kļuva par lēta darbaspēka piegādātāju ne tikai Rīgai (galvenais

²⁸ Вилкс Б. Я. Формирование промышленного пролетариата. — С. 87. [1870. g.]; *Skujenieks M. Latvija. Zeme un iedzīvotāji.* — 154. lpp. [1881., 1897., 1911. g.]; 86., 156. lpp. [1914. g.].

²⁹ *Skujenieks M. Latvija. Zeme un iedzīvotāji.* — 151. lpp.

³⁰ Тимонов В. Очерк развития Либавского порта. — Спб., 1888. — С. 55.

³¹ Sk.: Liepājas 300 gadu jubilejas piemiņai. 1625—1925. — R., [b. g.]. — 36. lpp. Tikai vairāk nekā apšaubāmi ir šeit minētie skaitļi, ka no 1879./80. gada līdz 1881. gadam iedzīvotāju skaits aptuveni samazinājies no 40 tūkst. (tik liels iedzīvotāju skaits 70. un 80. gadu mijā Liepājā nav bijis) līdz 28 tūkst. (faktiski — 29,6 tūkst.).

³² LCVVA, 421. f., 1. apr., 244. l., 12. lp.

migrācijas centrs), bet arī savas guberņas pilsētām, pirmām kārtām Liepājai. Tas bija īpaši vērojams 80. gadu vidū, kad nelabvēlīgas tirgus konjunktūras iespaidā (straujš labības cenu kritums) izputēja zemnieku saimniecības. 1897. gadā Liepājā 70,1% bija ienācēju (Kurzemes pilsētās caurmērā — 52,3%), no tiem 35,2% no Kurzemes apriņķiem, 53,4% liepājnieku bija zemnieki.³³ Gadsimta beigās Liepājā dzīvoja 19 752 ienācēji no 50 Krievijas Eiropas daļas guberņām (30,6% no kopskaita), vairāk no kaimiņu Vidzemes un Kauņas guberņām, bet ne mazums arī Iekšķrievijas guberņās dzimušo, to skaitā ienācēji no trijām Baltķrievijas guberņām — Minskas, Vitebskas un Mogiļevas (2744 cilvēki), tātad no ekonomiski mazāk attīstītajiem apgabaliem.³⁴ Kādas bija ienācēja izredzes Liepājā? «Pilsētā ienākušie amatnieki varēja turpināt darbu savā arodā, ja spēja izturēt konkurencē ar pilsētu amatniekiem un augošo rūpniecību, kas pamazām izkonkurēja dažus amatniecības ražojumus. Ja kādam ienācējam līdzī bija kāds «padomiņš» (naudas krājumiņš), tas varēja atvērt sīkuzņēmumu, izmēģināt roku sīktirdzniecībā, vai kļūt par namsaimnieku, jo dzīvokļu, īpaši lētu strādnieku dzīvokļu pieprasījums bija liels. Tie, kam bija zirgi, varēja kļūt par važoniem. Tā kā ienācēji lielākoties bija bez aroda un līdzekļiem, tie veidoja un papildināja strādnieku rindas [..], «kuru daļa bija gara, grūta darbdiena, zema alga, kas reizēm nenodrošināja iztiku ģimenei, spiežot arī [..] bērņus agri sākt darba dzīvi.»³⁵

Gadsimta beigās (1897. g.) strādājošie liepājnieki (pavisam 30 851) pēc nodarbošanās veidiem sadalījās šādi: rūpniecībā un amatniecībā nodarbinātie — 8492 (27,53%), mājkalpotāji un dienas algādži — 8626 (27,96%), satīksmē un transportā nodarbinātie — 2632 (8,53%), tirdzniecībā — 2443 (7,92%), valsts un komunāli administratīvajā darbā — 4496 (14,57%), brīvās profesijas un intelektuālā darba strādnieki — 650 (2,11%), lauksaimniecībā — 543 (1,76%), sanitārajā laukā darbojošies — 580 (1,88%), pārējie nodarbošanās veidi — 2389 (7,7%).³⁶

Spēcīgas migrācijas ietekmē Liepājā pakāpeniski mainījās dažādu tautību iedzīvotāju skaits un to īpatsvars:³⁷

³³ Mierīņa A. Agrārās attīcības un zemnieku stāvoklis Kurzēmē XIX gs. II pusē. — R., 1968. — 207., 208. lpp.

³⁴ Вилкс Б. Я. Формирование промышленного пролетариата. — С. 102, 103.

³⁵ Mierīņa A. Vēsturiska skice par Kurzemes laukiem 19. gadsimtā // Janševskis J. Dzīmtene. — R., 1987. — 4. sēj. — 369. lpp.

³⁶ Salnais V., Maldups A. Pilsētu apraksti. — R., 1936. — 3. d. — 121. lpp.

³⁷ Turpat. — 119. lpp. Jāpiezīmē, ka 1863. gada un 1881. gada skaitīšanā tautību noteica sarunu valoda, 1897. gadā — mātes valoda. Darbā «Liepājas 300 gadu jubilejas piemiņai» (45. lpp.) kļūdaini aprēķināts dažādu nacionālo grupu īpatsvars uz 1881. gadu, bet par 1897. gadu doti atšķirīgi absolūtie skaitļi.

	1863. g.		1881. g.		1897. g.		1911. g.	
latvieši	1627	16,3	9344	31,6	24918	38,6	35947	43,0
vācieši	7892	79,2	9803	33,1	11627	18,0	9617	11,5
krievi	320	3,2	2470	8,3	7492	11,6	8244	9,9
ebreji	6651	22,5	9461	14,7	10308	12,3
lietuvieši	11	0,1	528	1,8	3587	5,6	17657	21,1
poļi	114	1,2	497	1,6	6007	9,3
pārējie	6	0,0	318	1,1	1397	2,2	1877	2,2
k o p ā:	9970	100,0	29611	100,0	64489	100,0	83650	100,0

Tādējādi līdz 80. gadu sākumam latvieši joprojām atradās otrajā vietā aiz vāciešiem (1863. gada datos vāciešiem bija pieskaitīti ebreji), bet 90. gados jau stabili ieņēma pirmo vietu. Vāciešu skaits līdz 20. gadsimta sākumam absolūtajos skaitļos pieauga, bet relatīvajos skaitļos neatgriezeniski samazinājās. Pēdējos pirmskara gados viņus apsteidza arī lietuvieši (šajā pārskatā tiem pieskaitīti poļi) un ebreji, vāciešu skaitam tuvojās krieviski runājošie.

Bez pastāvīgajiem iedzīvotājiem Liepājā nemitīgi apgrozījās daudz svešinieku — sezonas viesi un caurbraucēji. Labvēlīgais piejūras klimats un jūras ūdens ar augstu sāļu saturu jau kopš 19. gadsimta sākuma palēnām padarīja pilsētu par plaši izslavētu kūrvieta, kas sevišķi uzplauka pēc dzelzceļa atklāšanas. 1860. gadā ierīkotajai «kungu» un «dāmu» peldiēstādei 70. gados pievienojās viesnīca—kūrmāja (1875. g.). Sezonas laikā pilsētu apmeklēja ap 1200 peldviesu (1878. g.) no Pēterburgas, Maskavas, Iekškrīevijas guberņām, Lietuvas, Polijas. Vēlāk kūrortnieku skaits gan gāja mazumā, līdz tos atkal sāka piesaistīt 1902. gadā jaunatklātā modernā dziednīca un peldiēstāde ar ūdens terapijas nodaļu, tvaika pirti.

Otrs nepastāvīgo iedzīvotāju pieplūduma avots bija 80. gadu beigās aizsākusies emigrantu izceļošana caur Liepāju. 1906. gada jūnijā tika atklāta tieša satiksme ar Ameriku (agrāk emigrantus veda uz Anglijas ostām, kur tos pārsēdināja okeāna tvaikoņos). Liepāja kļuva par Krievijā lielāko emigrācijas centru. Sākumā četri milzu okeāna tvaikoņi («Lituania», «Estonia», «Kursk» un «Birma»), pēc tam deviņi, bet pirmā pasaules kara priekšvakarā jau 11 kuģi³⁸ divreiz uzņēma kursu uz Ņujorku, vēlāk arī uz Halifaksu, veselām ģimenēm pārvadādami aizvien vairāk laimes un labāku dzīves apstākļu meklētāju. Līdz tiešas satiksmes nodibināšanai caur Liepāju izbrauca 15—20 tūkst. personu, bet 1907. gadā — jau 56,5 tūkst., 1913. gadā — ap 70 tūkst. cilvēku, kas tuvojās jau pašu liepājnieku skaitam. 1906.—1913. gadā pavisam izbrauca ap 330 tūkst. cilvēku. Izbraucēju vervēšanā bija iesaistījušās ap 70 aģentūru. Ar šo ļaužu masu, kas te kavējās, kārtējot pasu formalitātes, gaidot kārtējo reisu, nācās rēķināties kā ar svarīgu pilsētas saimnieciskās dzīves faktoru, risinot

³⁸ Очерки экономической истории Латвии. 1900—1917. — С. 251.

pārtikas, izmitināšanas u. c. jautājumus. Emigrantu apmešanās privātmājās radīja dažādas neērtības, arī epidēmiju draudus, tāpēc īsi pirms pirmā pasaules kara kuģniecības sabiedrības, kas nodarbojās ar emigrantu pārvadāšanu, uzcēla vairākas labiekārtotas emigrantu mājas, kuras vienlaicīgi varēja uzņemt 4—5 tūkst. cilvēku.

Pirms kara Liepājā dažādu kategoriju iebraucēju vajadzībām darbojās 13 viesnīcas un 18 iebraucamās vietas, pēdējās bija domātas galvenokārt lauciniekiem, kas te ieradās ne tikai uz kārtējiem pārtikas tirgiem, bet arī uz slavenajiem Liepājas gadatirgiem — zirgu tirgu aprīlī un septembrī un tā saukto Annas tirgu jūlijā. Bet visnabadzīgākajiem, kam pietrūka līdzekļu, lai noirētu dzīvokli vai apmestos pansijās (to bija piecas), atlika mēģināt iekļūt pilsētas naktspatversmē (atvērta 1905. gada decembrī). 1911.—1913. gadā to vidēji gadā apmeklēja ap 38 tūkst. bezpajumtnieku.

Iedzīvotāju kustība rosināja arī veikalu dzīvi. Par pārtiku gādāja 19 maiznieki, 29 maiznīcas un maizes tirgotavas, ap 50 gaļas un desu veikalu, 34 augļu tirgotavas, 34 siļķu veikaliņi, 44 koloniālpreču (tēja, kafija, rīsi, kakao, garšvielas utt.) tirgotavas u. c., par apģērbu gādāja 45 manufaktūrpreču veikali, 40 galantērijas preču veikalu utt. (1912. g.).³⁹

Neraugoties uz to, ka nevis Liepāja, bet Grobiņa skaitījās apriņķa centrs, Liepāja bija kļuvusi par plašāka reģiona administratīvo centru. Te izvietojās dažādu ministriju vietējie resori — Kurzemes guberņas žandarmērijas Grobiņas—Aizputes apriņķa šefa palīgs, Grobiņas apriņķa zemnieku komisārs un nodokļu inspektors, Kuldīgas—Aizputes, Grobiņas—Ventpils un Talsu apriņķa prokurora kolēģija, apriņķu militārā priekšniecība, te pulcējās Grobiņas—Aizputes apriņķa miertiesas plēnums, apgabaltiesa. Liepājā atradās arī 17 ārvalstu — ASV, Argentīnas, Brazīlijas, Meksikas, Itālijas, Lielbritānijas u. c. valstu konsulāti.

Un beidzot — Liepāja laika gaitā bija kļuvusi par Kurzemes kultūras un izglītības centru. Īsi pirms pirmā pasaules kara Liepājā bija vairāk nekā 60 dažāda veida pilsētas un privāto skolu, kas piederēja dažādām biedrībām, baznīcām, privātpersonām, apmēram 10 skolas bija vidējās mācību iestādes — vīriešu (Nikolaja) ģimnāzija (1865. g.), sieviešu ģimnāzija (1899. g.; līdz tam augstākā meiteņu skola), reālskola (1881. g.), komercskola (1900. g.), navigācijas skola (1876. g.; pirms tam — 1861. gadā — pie apriņķa skolas atvēra jūrniecības klasi), 1913. gadā bija piecas dažāda tipa ebreju skolas, 29 pilsētas elementārskolas (15 zēnu un 14 meiteņu). Tiesa, skolu durvis ne visiem bija atvērtas. 1908. gada sākumā pēc visai aptuvenām ziņām, ap 2 tūkst. skolas vecuma bērnu nemācījās. Skolas naudu bija jā-

³⁹ Richter A. Baltische Adressbücher. — Kurland, 1912. — Bd 2. — S. 227—230.

maksā pat pilsētas elementārskolās (kopš 1905. gada — 8 rbļ. dienas skolās, 6 rbļ. pēcpusdienas skolās); pirmskara gados lielam skaitam trūcīgo skolēnu piešķīra brīvskolu (1911. gadā — 50%, 1913. gadā — 60% bezmaksas vietu).

Pirms kara Liepājā darbojās trīs teātri — pilsētas (vācu) teātris un divi latviešu teātri. Vācu teātra priekštecis radās jau 18. gs. beigās. 1907. gadā darbu sāka Liepājas latviešu teātris (tag. Valsts Liepājas teātris), kas izveidojās uz Liepājas latviešu labdarības biedrības (1880. g.) amatieru trupas pamata. Liepājas latviešu savstarpējās palīdzības biedrība 1908. gadā nodibināja Liepājas Tautas teātri (no 1910. gada — Jaunais teātris). Darbojās arī četras koncertzāles — Literāri muzikālās biedrības (1885. g.) koncertzāle, koncertzāles biržas ēkā, rātsnamā un kūrējā.

Par rosīgu sabiedrisko dzīvi liecināja ap 100 dažāda profila biedrības un savienības — politiskas, profesionālas, labdarības, saviesīgas utt. Pilsētā bija 11 spiestuves, 18 grāmatirgotavas, iznāca piecas avīzes: vācu «*Libausche Zeitung*» (1823. g.), divas latviešu — «*Liepājas Atbalss*» (1907. g.) un «*Dzīve*» (1908. g.), un divas krievu — «*Либавский вестник*» (1905. g.) un «*Голос Либавы*» (1910. g.), visas bija dienas avīzes, izņemot «*Dzīvi*» (iznāca trīs reizes nedēļā). Iznāca vairāki žurnāli, to vidū arī vietējais kalendārs «*Libausche Kalender*».

Aplūkojamā periodā līdz nepazīšanai bija mainījies Liepājas ārējais veidols, strauji izpletās tās apbūves teritorija, iezīmējot lielas atšķirības ģeogrāfiski norobežotajās pilsētas trīs daļās, no kurām divas bija izaugušas pilnīgi no jauna. Jaunliepāju ostas kanāla ziemeļpusē tā īsti sāka apdzīvot tikai kopš 19. gs. 70. gadiem, kad šeit ierīkoja dzelzceļa pasažieru un preču staciju. Līdz tam te bija apdzīvota tikai pati ostas krastmala (19. gadsimta sākumā — 16 dzīvojamās mājas). Kāpu un aploku vietā ātri izauga strādnieku rajons ar provinciālu, pa lielākai daļai zemu apbūvi, kur nelielos koka namiņos dzīvoja apkārtējo fabriku strādnieki. Ostas malā izvietojās noliktavas, elevatori (uzbūvēti īsi pirms kara) un fabriku zona ostas rietumdaļā (linoļeja, korķa, anilīna fabrikas, čugunlietuve «*Pluto*») un pie dzelzceļa stacijas (drāšu fabrika, galvenās dzelzceļa darbnīcas). Pirms kara Jaunliepājā jau dzīvoja 36,4 tūkst. liepājnieku. Otrs jaunizveidotais rajons bija 1895.—1900. gadā valdības ierīkotā kara osta neapdzīvotā smilšainā krastā 7 km no pilsētas — ar dokiem, remonta darbnīcām, kara noliktavām, betona rūpnīcu, ap 40 dzīvojamām mājām, sešām lielām kazarmām, 15 strādnieku barakām. Un beidzot, Vecpilsēta kanāla dienvidu pusē, veikalu centrs, kuram piemita lielpilsētniecisks izskats, labi iekārtotas ielas, vairākstāvu mūra nami rajonā ap Rožu laukumu, Lielajā (tag. Leņina) un Graudu ielā. Sānielās vēl bija saglabājusies senākā blīvā apbūve ar šaurām ielām. Piejūras joslā izvietojās bagātnieku villu kolonija, kuras būve aizsākās 70. gados

(1878. gadā te bija 10 vasarnīcu), tā izvēršoties par skaistāko pilsētas daļu. Te bija spēkā īpaši noteikumi, lai saglabātu šai vietai vasarnīcu zonas raksturu. Šeit nedrīkstēja ierīkot rūpniecības un tirdzniecības uzņēmumus. Vecpilsētas ziemeļu nomali gar ostas kanālu aizņēma noliktavas, ziemeļaustrumos uz zemes strēles starp Liepājas ezeru un kanālu atradās vēl viens fabriku puduris (kokzāģētavas, sērkociņu un ādas fabrika).

Pilsētā parādījās daudz jaunu sabiedrisku ēku: 70. gados — navigācijas skola, 80. gados — policijas ēka, jauna lopkautuve, pilsētas slimnīca, biržas komitejas, vīriešu ģimnāzijas ēkas. Sākot ar 90. gadiem, sāka pastiprināti pievērsties kazarmu būvei, 20. gadsimta sākumā izbūvēts Pētera tirgus (tag. Centrālais kolhozu tirgus), biržas komitejas komercskola, īsi pirms kara — jaunas ēkas sieviešu ģimnāzijai un pilsētas teātrim. Uzbūvēja arī daudzas sakrālās celtnes. Izņemot atsevišķus atplūdu gadus, pilsētā plaši noritēja dzīvojamo māju celtniecība: 1879. gadā tika iesniegts 430 būvprojektu, 1880. gadā — 248, 90. gados — pavisam 1356 (vidēji gadā 226), pēdējos sešos pirmskara gados — 1104 (gadā 184) būvprojekti, tiesa, daļa netika īstenota. Dzīvojamo ēku skaits laikposmā no 1863. līdz 1904. gadam bija pieaudzis gandrīz 6 reizes — no 915 līdz 5120, mūra māju īpatsvars — no 12 līdz 39 procentiem. Atsevišķos rajonos koka māju būve vispār bija noliegta.

Izveidojās arī komunālā saimniecība vārda īstajā nozīmē. Ievērojot satiksmes prasības (pievedceļi ostām, fabrikām), vērsās plašumā ielu bruģēšanas darbi. 80. gados galvenās maģistrāles ieguva zviedru kaltā akmens segumu, tālāk no centra — bruģakmeni. 20. gadsimta sākumā no 203 ielām 80,2 verstu kopgarumā nostiprinātas bija 67,6 verstis jeb $\frac{4}{5}$ ielu. Uzlabojās ielu apgaismošana. 60. gados ielās parādījās petrolejas lukturi. Kad 1882. gadā izbūvēja gāzes fabriku, pilsētā sāka lietot gāzes laternas — pirmajā gadā 372, gadsimtu mijā — 630, 1913. gadā — 1637 laternas. 1899. gadā uzsākot darbu elektrostacijā, tika uzstādītas pirmās desmit elektriskās loka lampas, 1913. gadā to bija jau 76. No Liepājas ielām praktiski pazuda petrolejas lampas. Elektriskās kvēlspuldzes pamazām ienāca arī liepājnieku dzīvokļos (1912. gadā dega 44 182 spuldzes). 1899. gadā Liepāja pirmā Baltijā ieguva elektrisko tramvaju (20. gadsimta sākumā tas darbojās tikai 27 impērijas pilsētās), kas savienoja pilsētas centru ar staciju un kara ostu. Kopš 1879. gada aizsākie dzēramā ūdens avotu meklējumi nevainagojās ar panākumiem, tāpēc pamazām izvērās sabiedrisko artēzisko aku tīkls: pirmā ierīkota 1880. gadā, 90. gadu sākumā to bija 32 (neskaitot ap 80 privāto), pirms kara — 111. Taču pilsētas nomales artēzisko aku tīkls neaizsniedza, un te nācās iztikt ar nedziļajām parastajām akām. Ūdensvada trūkums lielu ļaunumu pilsētai nodarīja ugunsgrēka gadījumos, kā arī traucēja izmantot diezgan plaši izvēršušos kanalizācijas tīklu. Šie darbi aizsākās 80. gados. 19. gadsimta

beigās kanalizācijas tīkls sniedzās 82 verstu, 1913. gadā ap 106 verstu kopgarumā. Visumā pašvaldībai atvēlētie šaurie ienākumu avoti, kā arī dažādas apzinātas un neapzinātas kļūmes pilsētas pārvaldes saimniekošanā radīja daudz neatrisinātu problēmu.

*

Mākslas zinātnieks I. Lancmanis savā dziļi pētnieciska rakstura monogrāfijā, kas veltīta Liepājas 17. un 18. gadsimta izbūves un arhitektūras izpētei, raksta: «Nevar sūdzēties, ka Liepājas vēsture būtu maz pētīta. 19. gadsimta otrajā pusē un 20. gadsimta sākumā radies vesels pētījumu un publikāciju birums, ko daudzumā pārspēj vienīgi Rīgas senatnes apzināšana.»⁴⁰ Diemžēl to nevar sacīt par Liepājas 19. gadsimta otrās puses un 20. gadsimta sākuma vēstures izpēti. Šis periods ne tuvu nav izpelnījies tādu pētnieku uzmanību. Un tā nav nejaušība, bet atspoguļo vispārējo stāvokli pilsētpētniecībā, kuras sistematiskas izstrādes aizsākumi nesniedzas nemaz tik tālā pagātnē — tikai no 60. gadiem. Tiesa, jāsāk bija ne gluži tukšā vietā. Liepāja pieminēta dažādu laiku un dažādu skolu vēsturnieku un publicistu darbos, kuri rakstījuši par Latvijas vēsturi aplūkojamā periodā.

Baltvācu vēsturnieki, kas rakstīja 19. un 20. gadsimta mijā, kad Baltijas vēstures pētīšana galvenokārt bija vācu muižnieku un vācu pilsonisko aprindu monopols, pilsētu problēmai pārāk nepievērsās, un viss uzrakstītais aprāvās kaut kur ap 19. gadsimta vidu, jo turpmākās desmitgades vēl nepiedereja vēsturei, bet gan bija pavisam nesena pagātne, gandrīz vai ikdienas realitāte. Turklāt tas bija laiks, kad baltvācu pozīcijas pilsētu pašvaldību iestādēs Baltijā lēni, bet neatlaidīgi tika drupinātas gan no ārienes — cariskās valdības likumdošana bija paplašinājusi pašvaldību sociālo un netieši arī nacionālo bāzi, gan no iekšienes — nevācu pilsonības aizvien pieaugošās pretenzijas uz līdzdalību pilsētu pārvaldē. Tāpēc arī baltvācu vēsturnieki K. Metīgs, L. Arbuzovs, T. Baslers, G. Etingens, J. Dornets, R. Vitrams u. c., kuru devumu savā laikā jau esam centušies raksturot, aplūkojot analogu Rīgas pilsētas vēstures jautājumu,⁴¹ un tāpēc šeit sīkāk nepakavēsimies, pilsētu pašvaldību tēmu risināja no aizskarto un ieinteresēto pušu pozīcijām. Bija cietušas baltvācu patriociāta izsenis piesavinātās monopoltiesības uz pilsētu pašvaldību, no šejienes vēsturnieku darbos iezīmējās divas vadlīnijas. Pirmā — pagātnē aizgājušās vecās Baltijas pilsētu satversmes

⁴⁰ Lancmanis I. Liepāja no baroka līdz klasicismam. — R., 1983. — 9. lpp.

⁴¹ Ozoliņa Dz. Rīgas «pilsētas tēvi» un viņu komunālā politika. 1877.— 1913. — R., 1976. — 6.—11. lpp.

slavināšana un apjūsmošana; otrā — reformētās pilsētu iekārtas trūkumu meklēšana un negatīvo seku uzrādīšana, kuru cēloņi, viņuprāt, bija vietējā vācu elementa izstumšana no pilsētu pašvaldības un to nonākšana «iedzimto» samaitājošās un pērkamās saimniekošanas varā, domnieku zemāko slāņu pārziņā, ko viņi uzlūkoja par vienu no 1905. gada revolūcijas cēloņiem. Cariskās valdības reformās viņi saskatīja, un ne bez pamata, nodomu šeit likvidēt visus pastāvošos īpašos institūtus.

Pat tajos baltvācu vēsturnieku darbos, kas speciāli veltīti Baltijas pilsētu vēsturei, 19. gs. 70.—80. gadiem labākajā gadījumā atvēlētas pāris lappuses, galvenokārt tikai politiskajai vēsturei. Tā savā laikā populārā un daudzkārt citētā Tērbatā dzimušā vēsturnieka K. Metiga (1851—1914) Baltijas pilsētu vēsture⁴², tāpat kā šī paša autora sarakstītā Rīgas vēsture ir tipiska politiskā vēsture ar pieticīgu saimniecisko, sociālo un kultūras parādību atainojumu. Tiesa, autors jau priekšvārdā atrunājis, ka sniegs tikai pilsētu vēstures skices. No Liepājai veltītajām 13 lappusēm tikai apmēram lappuse atvēlēta 19. gs. otrajai pusei, un šajā tekstā dots vispārējs vērtējums Liepājas pievienošanai Viskrievijas dzelzceļu tīklam: iesākusies drudzaina darbība visās nozarēs — celtniecībā, rūpniecībā, kuģniecībā, nodrošinot ar darbu un maizi arī strādājošo trūcīgāko daļu. Naudas vara un iespēja vienā naktī tikt pie bagātības atgādinājusi amerikāņu kārtību. Un nobeigumā autora retorisks jautājums par Liepājas nākotnes izredzēm: vai šis jaunās pārmaiņas uzskatāmas par ilgstošām? — un turpat arī dota patosa pilna atbilde: liepājniekiem piemītošās rūpes par vispārības labumu un tuvākā mīlestības jūtas esot dzelžaina nākotnes ķīla.⁴³

Pēc 1905. gada revolūcijas tolaik pazīstamu baltvācu vēsturnieku grupa (L. Arbuzovs, A. Tranzē-Rozeneks, barons E. Kampenhauzens u. c.) izdeva apjomīgu populāru apcerējumu par Baltijas sociālās un politiskās dzīves pamatiem.⁴⁴ Tas satur arī 30 lappušu garu nodaļu par pilsētu pašvaldību un to saimniecību (autors — toreizējais Rīgas pilsētas sekretārs N. Karlbergs), kur tradicionālā garā, balstoties tikai uz Rīgas piemēru, raksturota vecā pilsētu satversme, pārstāstīta 1870. un 1892. gada Krievijas pilsētu nolikumu svarīgākās nostādnes. Nedaudz vairāk par trešdaļu šajā nodaļā aizņem pilsētu pārvaldes darbības raksturojums kopš 1877. gada, kad izdoti noteikumi par pilsētu nolikuma piemērošanu Baltijai, bet, izņemot Rīgu, pārējām pilsētām veltīts nedaudz rindiņu, piemēram, Liepājai 15 rindas pēc kopējas shēmas: kad ieviests 1870. gada pilsētu nolikums

⁴² *Mettig C.* Baltische Städte. Skizzen aus der Geschichte Liv-, Est- und Kurlands. 2. verml. Aufl. — Riga, 1905. — 417 S.

⁴³ Turpat. — 309., 310. lpp.

⁴⁴ *Baltische Bürgerkunde.* Versuch einer gemeinverständlichen Darstellung der Grundlagen des politischen und sozialen Lebens in den Ostseeprovinzen Russlands. — Riga, 1908. — T. 1. — VI, 375 S.

(1878. gada 9. marts), pilsētas budžets un parādi uz 1907. gadu, pilsētas galvas šai laikposmā, pilsētas domes un valdes locekļu skaits, svarīgākās komunālās iestādes. Un vēl šāds lakonisks iespraudums: vēlēšanu kompromisa rezultātā Liepājas pilsētas domē vācu partija vēl aizvien ir pārstāvēta,⁴⁵ kas, kā vēlāk redzēsim, bija visai pieticīgs vietējo vācu pozīciju vērtējums.

1898. gadā iznāca pirmais un vienīgais baltvācu autora Liepājas vēstures sistēmisks apcerējums.⁴⁶ Darbs piederēja neprofesionāla vēsturnieka Liepājas komercskolas vācu valodas virskolotāja, pilsētas muzeja (dib. 1910. g.) direktora Aleksandra Vēgnera spalvai. Darbs, kura ievadā autors norāda, ka nepretendē uz visaptverošu Liepājas vēstures attēlojumu, tapis, strādājot galvenokārt skolu brīvlaikā pilsētas un Tērbatas universitātes bibliotēkā. No dažādo Liepājas vēsturei veltīto publikāciju mozaikas autors centies izveidot kopēju ainu, sākot jau no 13. gadsimta. Autors nav palicis šaurajos politiskās vēstures rāmjos, bet pieskāries arī tādām tēmām, kā Liepājas tirdzniecība, osta, kuģniecība, iedzīvotāji, pilsētas satversme, celtniecība (atsevišķu objektu būve), skolas, pilsoņu apvienības, mākslas dzīves aizsākumi, labdarība, satiksme u. c. Diemžēl apakšnodāļa par jaunākajiem laikiem apraujas ar 19. gs. 60. gadiem un faktiski visa (2,5 lpp.) veltīta ķeizariskās ģimenes 1860. un 1862. gada Liepājas vizišu aprakstam, saistot to ar kūrortpilsētas turpmāko uzplaukumu, jo tika saņemta pieaugoša aizgādība no pilsētas puses un finansiāls atbalsts no valdības (bezprocentu aizdevumu veidā). Taču Liepājas pilsētas iekārtas reformēšana un reformu ietekme uz pilsētas sabiedrisko un saimniecisko dzīvi palikusi ārpus autora redzesloka. Noslēgumā vienīgi novērtēts milzīgais ieguvums (šajā ziņā baltvācu autori bija vienisprātis), ko devusi dzelzceļa ierīkošana un pilsētas iekļaušanās Viskrievijas tirgū — notikumi, kas izraisīja Liepājas 600 pastāvēšanas gados vēl nepiedzīvotu attīstību.

Kā papildinājums iepriekšējam darbam pēc dažiem gadiem sekoja A. Vēgnera amatbrāļa Alfrēda Sēna Liepājas vēstures studijas.⁴⁷ A. Sēns vadīja Liepājas amatniecības biedrības vakarskolu un mācīja vēsturi Vācu savienības Liepājas nodaļas meiteņu skolā. Nelielajā darbā skarti galvenokārt pilsētas topogrāfijas jautājumi (pielikumā — Liepājas un tās apkārtnes 1637., 1702. un 1875. gada plāni ar skaidrojošu tekstu).

No šai laikā Liepājā iznākušajiem darbiem vēl būtu jāpiemin pilsētas rūpniecības vēstures apkopojums, ko veica kādreizējais Liepājas pilsētas inženieris Eižens Bērs kā velti īpašam notikumam — Liepājas tehniski saimnieciskās biedrības (1884. g.), kuras iniciators viņš bija, 25 gadu jubilejas svinībām (pa eksem-

⁴⁵ Baltische Bürgerkunde. — S. 223, 224.

⁴⁶ Wegner A. Geschichte der Stadt Libau. — Libau, 1898. — 154 S.

⁴⁷ Schoen A. Studien zur Geschichte Libaus. — Libau, 1902. — 46 S.

plāram izdalīja svinību banketa viesiem 1909. gada 17. novembrī viesnīcā «Hotel de Rome».⁴⁸ Šī grāmata mūsu tēmai ir nodrīga tādēļ, ka ne vienam vien šeit minētajam uzņēmējam bija teikšana Liepājas pilsētas domē.

20. gados parādījās šā paša autora raksts,⁴⁹ kas bija veltīts citai jubilejai — Liepājas pilsētas 300 gadiem un kurā hronoloģiskā secībā koncentrēti (septiņās lappusēs) uzskaitīti nozīmīgākie Liepājas politiskās un saimnieciskās dzīves notikumi laikposmā no pilsētu tiesību piešķiršanas (1625. gada marts) līdz 20. gs. 20. gadu sākumam. Īpaši uzsvērts laiks, kad Liepājas pilsētas pārvaldes priekšgalā atradās pilsētas eltermanis, vēlāk pirmais Liepājas pilsētas galva Kārlis Ulihs (1834.—1880. g.) un Hermanis Adolfi (1886.—1902. g.). Sajā laikā bija vērojams pilsētas ekonomiskais uzplaukums, un tas vedināja autoru visu tai laikā radīto gandrīz vienpersoniski pierakstīt abu šo personu nopelniem. Protams, nebūtu pareizi noliegt K. Uliha organizatora talantu un enerģiju, bet tikpat nepareizi ir noklusēt H. Adolfi darbības ēnas puses, kā, piemēram, slavināt viņa nopelnus Liepājas—Aizputes dzelzceļa ierīkošanā, bet nepieminēt, ka šajā pasākumā (kas vispirms radīja noieta ērtības Aizputes apkaimes muižu ražojumiem) aiz domes muguras tika ieguldīti pilsētas līdzekļi, un nākot šim darījumam gaismā, pasākuma iniciatoru iesūdzēja tiesā (pie šī gadījuma mēs vēl atgriezīsimies). Varbūt te slēpās arī personiski motīvi: E. Bēram nācās atstāt pilsētas dienestu reizē ar H. Adolfi krišanu. Autors par lielāko ļaunumu Liepājas attīstībai uzlūkoja kara ostas un cietokšņa izbūvi 19. gs. 90. gados un 20. gs. sākumā, kā arī Ventspils—Maskavas dzelzceļa atklāšanu (nepareizi minēts 1897. gads, faktiski to būvēja 1901.—1904. gadā). Jāpiezīmē, ka šeit, tāpat kā citos Liepājai veltītos darbos pamanītās neprecizitātes un pretrunas turpmāk centīsimies atzīmēt tēmas izklāstā, jo nevar analizēt atsevišķus darbus, iekams nav sīkāk aplūkota pati problēma.

Par augstākminētās dzelzceļa līnijas negatīvo ietekmi uz Liepāju daudz atturīgāk izteicās bijušais Liepājas pilsētas galva H. Adolfi savos memuāros,⁵⁰ jo te bija aizskarts viņa prestižs. Sev raksturīgajā egocentriskajā manierē viņš atgādināja, ka ar Jelgavas pilsētas galvas T. Engelmaņa, Kurzemes gubernatora D. Sverbejeva un Pēterburgas galvenā inženiera A. Strūves palīdzību izdevies Liepājas un visas Kurzemes labā mainīt šī dzelzceļa sākotnēji iecerēto virzienu (nevis caur Rīgu, bet gan caur Jelgavu). Būdamis pārliecināts baltvācietis, viņš savas apceres «Kāda kurzemnieka dzīve, pārdomas un pasaules uzskats» priekš-

⁴⁸ Baer E. Die Entwicklung der Fabrikindustrie Libaus. — Libau, 1909. — 54 S.

⁴⁹ Baer E. Libau 1625—1925 // Baltische Blätter für allgemeinen Kultur Fragen. — Libau, 1925. — Jahrg. 2. — H. 6. — S. 273—280.

⁵⁰ Adolphi H. A. Leben, Gedanken, Weltanschauung eines Kurländers (1841—1922). — Riga, 1923. — 147 S.

vārdā izteicis vēlēšanos nākamajām paaudzēm atstāt savas darbības gados piedzīvoto laikā, kad zem jautājuma bija «mūsu vācu tautas dzīvība un mūsu zemes eksistence» un sniegt ieskatu «Baltijas, šīs lielākās un nozīmīgākās Vācijas kolonijas cīņās par pastāvēšanu». Mūsu uzmanību visvairāk piesaistīja nodaļa «Jūras un tirdzniecības pilsētas Liepājas pilsētas galva, šīs uzplaukstošās pilsētas attiecības ar Baltijas provincēm un impērijas valdību Pēterburgā», kas veltīta Liepājas periodam H. Adolfi darbībā, un tā tad aptver 19. gs. 80. gadu otro pusi un 20. gs. sākumu (pilsētas galvas amatā H. Adolfi ievēlēts nevis 1887. gadā, kā minēts memuāros, bet gan gadu agrāk). Autoram nevar pārmett pārlietu kautrību. Viņš sev piešķīris gandrīz vai mesijas lomu, glābjot Liepāju no purva, kurā tā iestigusī (pilsētas bankas likvidācija, jo tās darbība bija neveiksmīga, ostas tālāka izbūve, Liepājai izdevīgs tiesu reformas risinājums, kārtības ieviešana pilsētas zemes īpašumos, satiksmes nokārtošana utt.). Lūk, viņam raksturīga izteiksmes forma: «. . . es biju aizņemts ar ielu regulēšanu, divu kapsētu ierīkošanu un vispārējo pilsētas celtniecības plānu [. . .]».⁵¹ Bet ar šiem jautājumiem taču nodarbojās veselas pilsētas domes komisijas! Un, pat zinot, ka H. Adolfi, daļēji sava valdonīgā rakstura, daļēji iecietīgās iedibinājušās kārtības dēļ, bija izdevies diezgan veiksmīgi uzurpēt pilsētas pašvaldības lietas un dažkārt ar pilsētas kasi rīkoties kā ar savu personisko naudas maku, taču tik vienpersoniska rīcība tomēr nebija iespējama. It kā nebūtu bijusi ne pilsētas valde, ne dome un aizvien spēcīgāka nekļūtu opozīcija domē, kas ne reizi vien lika grozīt pilsētas galvas un valdes priekšlikumus un galu galā noveda pie viņa krišanas. Visbeidzot, bija jārēķinās arī ar biržas tirgoņu, rūpnieku un lielo namsaimnieku prasībām. Vismazāk H. Adolfi atmiņā saglabājušās rūpes par trūcīgo liepājnieku likteni. Pietiek pārlasīt vietu, kur viņš ar cinismu atceras, kā atbrīvojis pilsētai piederošās smilšu kāpas no būdēlniekiem. Un turpat kā pašsaprotama lieta aprakstītas viņa sudrabkāzu svinības, kas noritējušas pompozi, ar plašu pilsētas sabiedrības līdzdalību un dārgām veltēm.

Nevar pāriet garām arī Liepājas Lielās ģildes pēdējā eltermaņa, valsts tiesību doktora L. Rozenkranca 1932.—1935. gadā tapušajam divsējumu manuskriptam «Liepājas izcelšanās un tirdzniecības vēsture», kas glabājas Liepājas Vēstures un mākslas muzejā un satur daudz plašāku ziņu un faktu kopojumu nekā solīts darba virsrakstā.⁵² Autors, nepretendējot uz patstāvīgiem, izvērstiem secinājumiem, nevien apcerējis Liepājas nosaukuma izcelšanos, apkopojis plašu, galvenokārt statistiska

⁵¹ Adolphi H. A. Op. cit. — S. 78.

⁵² Rosenkranz L. Beiträge zur Entstehungs- und Handelsgeschichte Liepāja. — Liepāja, 1935. — Bd 1. — 498 S.; Bd 2. — 183 S. Manuskripts. Liepājas Vēstures un mākslas muzejs. LMB. Nr. 4922 un Nr. 4923.

rakstura uzziņu materiālu par kuģubūvi, kuģniecību un tirdzniecību, emigrācijas kustību caur Liepāju, bet aplūkojis arī rūpniecības vēsturi (viņa sniegtie dati par rūpniecības uzņēmumu attīstību izmantoti šī darba ievadā), nedaudz papildinot no pieminētā E. Bēra darba aizgūtos faktus. Autors sniedzis arī dažas epizodes no abu Liepājas gilžu un magistrāta vēstures, tradicionālajā baltvācu garā vērtēdams magistrāta likvidācijas aktu 1889. gadā: daudzus gadsimtus pastāvējušai pilsētas satversmei ar tās pārbaudītajiem institūtiem nācās padoties brutālajiem rusifikācijas nodomiem. Kā redzēsīm, šā notikuma tiešie laikabiedri autora aprindu liepājnieki uzņēma šo zaudējumu ar mazāku nostaļģiju, vismaz ārēji. Šajā darbā atradīsim arī pilnīgu Liepājas Lielās gildes (par 1646.—1935. gadu) un Mazās gildes eltermaņu (par 1634.—1935. gadu), Lielās gildes vecajo sola (par 1787.—1932. gadu) un biržas komitejas locekļu (par 1881.—1931. gadu) sarakstus.

Aplūkojot latviešu historiogrāfijas mantojumu pilsētu pašvaldību jautājumā, kas radies periodā starp diviem pasaules kariem, jāpiemin publicista (1912.—1915. gadā Liepājas avīzes «Dzīve» redaktors), statistiķa un politiskā darbinieka Margera Skujenieka (1926.—1928., 1931.—1933. gadā ministru prezidents un iekšlietu ministrs, 1932.—1933. gadā finansu ministrs, 1934.—1938. gadā ministru prezidenta biedrs, gados, kad nebija valdības loceklis, Valsts statistiskās pārvaldes direktors) vēl pirmā pasaules kara gados publicētais darbs,⁵³ īpašu uzmanību pievēršot vietām, kurās raksturota Liepājas pilsētas pašvaldība. Atrodam maz glaimojošu izteikumu par latviešu pilsonības pārstāvjiem Liepājas domē, un nav nekāda pamata domāt, ka autors būtu tišuprāt sabiezinājis krāsas. Lasām: «Liepājas pilsētas domē atrodas un atradās ļoti daudz latviešu, kuru vienīgais nopelns ir tas, ka viņi pratuši iedzīvoties naudā.»⁵⁴ Viņš nebaidījās daudzos gadījumos likt vienlīdzības zīmi starp latviešu un vācu domnieku nostāju saimniecisko jautājumu risināšanā. Vācu domnieki gan kā sabiedrības turīgākā daļa savā saimnieciskajā orientācijā stāv vis-tālāk no tautas masu interesēm un ir netaisni lietās, kas skar nacionālo jautājumu (pabalsti skolām, teātriem, kultūras biedrībām utt.), raksta M. Skujenieks, bet latviešu domnieki nebūt nav labāki, pirmskara gados «tautiskie» domnieki kliķes interesēs balsojuši pret pilsētas pabalsta izsniegšanu otrajam latviešu teātrim, balsojuši par lēmumu neslēgt žūpotavas. Tāpēc secinājums: «Bez tautību izšķirības visi tagadējie domnieki pieder pie iedzīvotāju mantīgās daļas un kā tādi nevar reprezentēt pilsētnieku lielākās daļas vajadzības.»⁵⁵ Tikai nevar pievienoties šādam autora apgalvojumam: latvieši, līdz 1914. gada vasarai domē būdami ma-

⁵³ *Skujenieks M.* Vietējā pašvaldība Baltijā. — Maskava, 1916. — 176 lpp.

⁵⁴ Turpat. — 115. lpp.

⁵⁵ Turpat. — 126. lpp.

goritāte, nekad nav mēģinājuši spert soļus pret vācu domnieku gribu un vienprātīgā draudzībā nokārtojuši visus pilsētas saimniecības jautājumus. Pirmkārt, latvieši pirms kara Liepājas domē nav bijuši vairākumā, otrkārt, domes protokoli liecina, ka domē vispār reti kāds lēmums tika pieņemts vienbalsīgi un šķēpi krustojās katrā domes sēdē.

Izskatot 20.—30. gados par Liepāju rakstīto, īpaši jāizceļ — mazāk zinātniskās vērtības (jārunā par zināmu sistēmas trūkumu un fragmentārismu) kā darba pirmreizīguma dēļ — Liepājas pilsētas valdes izdevumu Liepājas 300 gadu jubilejas atcerei,⁵⁶ kas ir pirmais apkopojošais darbs latviešu valodā par Liepāju, turklāt bagātīgi ilustrēts. Ilustratīvā daļa nodalīta atsevišķi un, neskaitot ilustrācijas tekstā, aizņem apmēram pusi darba apjoma. To sakopojis mākslinieks Jānis Sudmalis (1887—1984) — pedagogs un Liepājas Vēstures un mākslas muzeja direktors (1924.—1958. g.). Darbā ir četras nodaļas, pirmā — «Vēsturiskais atskats», kuras autors ir jau pieminētais A. Vēgners, kas ar jauniem avotiem papildinājis savu «Geschichte der Stadt Libau». Taču laikposms, kas aptver 1871.—1915. gadu Liepājas dzīvē un ar kuru noslēdzas šī nodaļa, aizņem tikai vienu lappusi. Tajā uzskaitītas svarīgākās komunālās un saimnieciskās iestādes ar tradicionālo piebildi, ka par visu sasniegto jāpateicas nedaudzām Liepājas dzīves priekšgalā stāvošām personām. Nodaļā «Ieskats Liepājas saimnieciskajā attīstībā» (tirdzniecība, kuģniecība, rūpniecība un amatniecība; autors Nikolajs Sudmalis, 1919. — 1920. gadā Liepājas pilsētas sekretārs, pēc tam Liepājas pilsētas un tās biržas komitejas pārstāvis Rīgā) aptverts laikposms sākot no 13. gadsimta līdz Liepājas perspektīvu iezīmējumam pēc pirmā pasaules kara. Nodaļas «Sabiedriskā dzīve» autors Volde-mārs Caune, rakstot par presi, baznīcu, izglītību, bibliotēkām, muzejiem, sākot no 19. gs. 2. puses, arī par sabiedriskām kustībām, pāris teikumos konstatējis, ka iedzīvotāju vairākums bija galīgi atstumts no pilsētas pārvaldes, pilsētas likteni nosacīja samērā neliela īpašnieku grupa. Nedaudzos teikumos šī tēma risināta vēl ceturtajā nodaļā «Liepājas pilsētas pašvaldība pēckara gados» (autors N. Sudmalis), novērtējot, ka latviešu pilsonība guvusi redzamus panākumus cīņā par pārstāvniecību pilsētas pašvaldībā — iegūts lielāks skaits domnieku vietu un pilsētas galvas biedra (vietnieka) amats. Šķiru un tautību cīņu par noteikšanu pilsētas sabiedriskā pārvaldē pārtraucis karš.

Neko jaunu par Liepāju nesniedz 30. gadu sākumā iznākusi K. Apīņa «Latvijas pilsētu vēsture».⁵⁷ Liepājai atvēlētās lappuses (119.—126.) ir gandrīz burtisks aizguvums — saīsināts tulkojums no minētās K. Metiga grāmatas, vietām atrodot jaunajiem apstākļiem piemērotāku terminoloģiju (piemēram, oriģinālā —

⁵⁶ Liepājas 300 gadu jubilejas piemiņai. 1625—1925. — 154 lpp.

⁵⁷ Apīnis K. Latvijas pilsētu vēsture. — R., 1931. — 280 lpp.

in unseren Provinzen, šeit — «tagadējā Latvijā»), vietām veidojot ne sevišķi veiksmīgus pārcēlumus (piemēram, *Alt-Livland* — Vecvidzeme).

Visa minētā literatūra kalpoja par pamatu vairākiem plašāka rakstura vispārējiem izdevumiem, kas iznāca 20. un 30. gados un kuros iekļauts arī īss vēsturisks ekskurss Latvijas un arī Liepājas pagātnē.⁵⁸

Pirmajā sistēmiskajā Latvijas vēstures kursā, ko sarakstījis viens no pirmajiem latviešu vēsturniekiem marksistiem Kārlis Landers (1883—1937),⁵⁹ mūsu tēmas aspektā visvērtīgākā un rosinošākā ir norāde uz Liepājas sabiedriskās dzīves īpatnību — pilsētas pašvaldība un pilsētas attīstības gaita vispār bija brīva no tipiskajām muižniecības tradīcijām ar visām no tā izrietošajām sekām. Tas atviegloja vairāku Liepājas pašvaldības vēsturei tipisku momentu skaidrojumu.

Padomju varas gados Liepāja pētnieku redzeslokā nonākusi, analizējot galvenokārt Latvijas ražošanas spēku attīstību, vērtējot Liepājas saimniecisko potenciālu Latvijas kopsakarā. Atsevišķi ir pētīta ostas vēsture.⁶⁰ Vairākos izdevumos iznākuši ceļveži pa Liepāju,⁶¹ 50. gadu vidū parādījās populāru rakstu krājums,⁶² autori to atzina par pirmo mēģinājumu Padomju Latvijas vēstures literatūrā sniegt Liepājas pilsētas vēsturi, aptverot visai plašu diapazonu — no 13. gadsimta līdz 20. gs. 50. gadu pirmajai pusei. Grāmatai, par kuras galveno uzdevumu izvirzīta revolucionārās cīņas akcentēšana, diemžēl trūkst zinātniskā aparāta. 20 gadus vēlāk, atzīmējot pilsētas pastāvēšanas 350. gadadienu, lielāks autoru kolektīvs klajā laida literāri publicistisku darbu, divās nodaļās (autori — vēsturnieks A. Bērzs un novadpētnieks S. Korklišs) sniedzot ieskatu par Liepāju feodālisma un kapitālisma periodā.⁶³

Vēsturnieks I. Ronis, savā monogrāfijā analizējot latviešu pilsonisko aprindu politiku 1907.—1914. gadā, ieskicējis vēlētāju spēku samēru un vēlēšanu programmas Liepājas domes pēdējās divās pirmskara vēlēšanās — 1910. un 1914. gadā.⁶⁴ Tomēr jā-

⁵⁸ *Skujenieks M.* Latvija. Zeme un iedzīvotāji. 2. izd. — R., 1922. — 554 lpp.; *Salnais V., Maldups A.* Pilsētu apraksti (pēc 1935. g. tautas sējumu, mājlopu un tirdzniecības — rūpniecības skaitīšanas materiāliem). — R., 1936. — 3. d. — 185 lpp.; *Latvijas zeme, daba un tauta.* — R., 1937. — 3. sēj. — 680 lpp.; *Latvijas pilsētas valsts 20 gados.* — R., 1938. — 387 lpp.

⁵⁹ *Landers K.* Latvijas vēsture. Kultūrvēsturiski apcerējumi. — Pēterburga, 1909. — 3. d.: XIX gadu simtenis. — 228, 20, XVI lpp.

⁶⁰ *Гавань янтарного моря.* — Лиепая, 1963. — 585 с.

⁶¹ *Korklišs S.* Liepāja. — R., 1965. — 47 lpp. *Gintners J., Kleins A.* Liepāja. — R., 1984. — 64 lpp.

⁶² *Pinksis I., Freibergs G., Lejiņš V.* Revolucionārā Liepāja. — R., 1955. — 165 lpp.

⁶³ *Pilsēta vētru un dzintara krastā / Sast. J. Vuškāns.* — R., 1975. — 236 lpp.

⁶⁴ *Ronis I.* Latviešu buržuāzijas politika 1907.—1914. gadā. — R., 1978. — 180.—182. lpp.

atzīst, ka monogrāfiski pētījumi par Liepāju, par tās pašvaldības vēsturi līdz šim ir izpalikuši.

Tādējādi autoram pavērās plašs darbalauks, pētot publicētos dokumentus un meklējot vēl neapzinātos. Raksturojot Liepājas pirmsreformas pašvaldības iekārtu, nav iespējams iztikt bez divām laikmeta dokumentārām liecībām. Pirmā — 19. gs. pirmajā pusē izdotsais Baltijas vietējo likumu kopojums — kārtu privilēģiju kodekss, kurā apkopotas sensenās baltvācu muižnieku un pilsētu birģeru priekšrocības un tiesības, viņu pašvaldības un tiesu orgānu uzbūve. To kodificēja pie cara Nikolaja I personiskās kancelejas nodibinātā tiesību kodifikācijas nodaļa Pēterburgā. Pirmo daļu «Iestādes» un otro daļu «Likumi par kārtām» (zemniekus un pilsētu iedzīvotāju plebejiskos slāņus šie normatīvi neskāra) izdeva 1845. gadā (stājās spēkā no 1846. gada 1. janvāra), trešo daļu «Civillikumi», kas sargāja galvenokārt muižnieku zemes īpašumus un pilsētu birģeru mantiskās tiesības un kas pārstrādāti palika spēkā līdz 1938. gadam, izdeva 1864. gadā.⁶⁵ Cara personiskās kancelejas tiesību kodifikācijas nodaļa sākumā abas daļas publicēja tikai krievu valodā, drīz pēc tam iznāca arī oficiāls tulkojums vācu valodā.

Otra svarīga laikmeta dokumentārā liecība ir tālaika militārā statistiķa apakšpulkveža A. Oranovska ģenerālštāba uzdevumā savāktā vēsturiski ekonomiskā un demogrāfiskā statistika par Kurzemi.⁶⁶ Atpalikušo pašvaldības iekārtu viņš uzskatīja par vienu no pilsētu neapmierinošā saimnieciskā stāvokļa cēloņiem. Lielā mērā piepildījās Oranovska prognoze par Liepājas ārējās tirdzniecības uzplaukumu, ja īstenosies izstrādātais projekts par Liepājas savienošanu pa dzelzceļu ar Iekškrievijas guberņām, ja tiks labiekārtota osta (kaut arī Rīga netika apsteigta, kā viņš to bija iedomājies).

Jau reformētās Liepājas pašvaldības un guberņas augstākās priekšniecības attiecības netieši skar tāds svarīgs 19. gadsimta 80. gadu avots kā 1884. gadā Aleksandram III iesniegtais vadošā krievu senatora N. Manaseina, vēlākā tieslietu ministra ziņojums — atskaite par 1882.—1883. gadā veiktās Vidzemes un Kurzemes vietējo pārvaldes orgānu darbības pārbaudes rezultātiem. Šo pārbaudi N. Manaseins bija veicis Senāta uzdevumā, saasinoties sociālajam saspīlējumam Baltijā (cariskās Krievijas laikā

⁶⁵ Свод местных узаконений губерний Остзейских (turpmāk: СМУ). — Ч. 1: Учреждения. — Спб., 1845. — 268, X с.; Ч. 2: Законы о состояниях. — Спб., 1845. — 185, 9, IX с.; Ч. 3: Законы гражданские. — Спб., 1864. — 732, 122 с. Par to sīkāk sk.: *Kalniņš V.* Latvijas PSR valsts un tiesību vēsture. I. d.: Feodālisma un topošā kapitālisma laikmets XI—XIX gs. — R., 1972. — 269.—276. lpp.

⁶⁶ Материалы для географии и статистики России, собранные офицерами генерального штаба. Курляндская губерния / Сост. А. Орановский. — Спб., 1862. — VII, 484 с., 44 табл. (Turpmāk: *Орановский А.* Курляндская губерния.)

dokuments tika turēts slepenībā).⁶⁷ Revīzija (tās Krievijā notika no 1722. gada un turpinājās līdz 1917. gadam un bija veiktas sabiedriskās domas nomierināšanai, bet pārskati atklāja patieso situāciju) aptvēra abu minēto guberņu politisko, ekonomisko un kultūras dzīvi, parādīja gubernatoru lielo iecietību, lauzot vecās pilsētu iekārtas formas. Revīzijā starp citu tika savāktas atmaskojošs materiāls par Liepājas policijmeistara noziedzīgo, ļaunprātīgo darbību. Neglaimojošu vērtējumu partijiskās, uz radnieciskiem sakariem dibinātas provāciskās orientācijas dēļ izpelnījās arī Kurzemes gubernatora P. fon Lilienfelda amatdarbība, kas nāca par ļaunu valsts interesēm, kā arī plašiem iedzīvotāju slāņiem. Revīzijai sekoja pasākumi, kam vajadzēja nostiprināt cariskās valdības pozīcijas Baltijas guberņu pārvaldīšanā, — atcēla vairākus ierēdņus, gubernatorus nomainīja ar tādiem, no kuriem varēja sagaidīt vajadzīgo konsekvenci un patstāvību valdības politikas realizēšanā un tās autoritātes celšanā un lielāku nepieķāpību baltvācu tikožumiem; tika realizētas arī vairākas reformas — 1888. gadā policijas un 1889. gadā tiesu iestāžu reforma.

Sos materiālus papildina Igaunijas gubernatora, senas krievu kņazu dzimtas pēcteča Sergeja Šahovska (1852—1894) personiskā arhīva publikācija.⁶⁸ Pēc Manaseina revīzijas 1885. gadā viņš nostājās guberņas priekšgalā. Memuāros S. Šahovskis izteicis klaju nosodījumu par savā laikā Baltijas provincēs pieļautajām atkāpēm no 1870. gada Krievijas pilsētu nolikuma. Un viņš ne tikai apsveica, bet arī pats nenoguris gādāja par šo «klūdu» labošanu, nākdams klajā ar ne vienu vien reakcionāru priekšlikumu.

Pagājušā gadsimta beigās ir publicēti vairāki Liepājas pilsētas jauno pārvaldes orgānu — pilsētas domes valdes — darbības iekšējās kārtības noteikumi.⁶⁹

Renovērtējamu papildinājumu arhīva materiāliem, kuri pārsvarā ir sausi un konstatējoši nedzīvi, deva tālaika periodika. Dažādie preses izdevumi, gan vietējie — «Liepājas Pastnieks», «Latvietis», «Dzīve», «*Libausche Zeitung*», gan centrālie — «Baltijas Vēstnesis», «Rīgas Avīze», «Dienas Lapa», «Pēterburgas Avīzes» u. c. cits no cita atšķīrās ar savu politisko un nacionālo orientāciju. Tā bija viena no redzamākajām politiskās cīņas arēnām, īpaši 20. gs. sākumā, kad Liepājas domes vēlēšanas nonāca visu lielāko preses izdevumu, arī galvaspilsētu — Maskavas un Pēterburgas — uzmanības degpunktā. Bez preses materiāliem

⁶⁷ Manaseina revīzija (Senatora N. Manaseina ziņojums par viņa izdarīto revīziju Vidzemes un Kurzemes guberņās no 1882. līdz 1883. g.) / Redīg. A. Drīzulis. — R., 1949. — 505 lpp.

⁶⁸ Из архива князя С. В. Шаховского. Материалы для недавнего прошлого Прибалтийской окраины (1885—1894). — Спб., 1909. — Т. 1 — XL, 324, V с.

⁶⁹ Правила о порядке производства дел в собрании Либаваской городской думы. — Либава, 1895. — 25 с.; Правила о порядке действий Либаваской городской управы. — Либава, 1896. — 19 с.

nebūtu iespējams orientēties Liepājas domes priekšvēlēšanu cīņu aizkulisēs, vēlētāju spēku grupējumos, spēku samēros un izvirzītajās vēlēšanu programmās. Noderīgi bija arī no dažādām pozīcijām — uzvarēto un uzvarētāju, līdzjutēju un apkarotāju — sniegtie vēlēšanu iznākumu komentāri.

Darba tapšanā nācās balstīties lielākoties uz arhīvu, galvenokārt Latvijas Centrālā Valsts vēstures arhīva (LCVVA) fondu dokumentiem. Pirmsreformu Liepāju raksturo Vidzemes, Kurzemes un Igaunijas ģenerālgubernatora kancelejas fonds (1. fonds, 1762.—1876. g., 39 986 vienības), kurā ietverti Kurzemes gubernatora «vispadevīgie» gada pārskati, sniedzot arī vecās pilsētas pašvaldības iekārtas un tās saimnieciskā un finansiālā stāvokļa kritisku atainojumu; Kurzemes guberņas valdes fonds (96. f., 1796.—1917. g., 64 702 vienības), kas bez saimnieciska rakstura lietām satur statistikas ziņas par Liepājas privileģētajiem pilntiesīgajiem pilsoņiem, guberņas administrācijas 19. gs. 50. gados ierosinātos pilsētu pārvaldes reformu priekšlikumus, ko izraisīja šo pārvalžu neapmierinošā funkcionēšana, 60. gadu lokālos pašvaldību reformu projektus, kā arī gubernatora cirkulāros priekšrakstus pilsētu galvām, atsevišķu pašvaldības amatpersonu lietas. Liepājas Lielās ģildes fondā (643. f., 1881.—1937. g., 806 vienības) bez specifiskajiem materiāliem — ģildes gada pārskatiem, vecajo sola saraksta, ģildes pēdējā eltermaņa Luija Rozenkranca (1931.—1937. g.) ģildes dibināšanas vēsturei veltītā manuskripta (1935. g.) — atrodami dokumenti, kas raksturo pilsētas vietējo varasvīru attieksmi pret Rīgas, Jelgavas un Rēveles lokālajiem pilsētu satversmes (arī tiesas) reorganizācijas projektiem, kas tika izstrādāti 60. gados. Tēmai visnoderīgākie un bagātākie bija divi fondi — Kurzemes gubernatora kancelejas fonds (412. f., 1795.—1916. g., 29 397 vienības) un Kurzemes guberņas pilsētu lietu pārvaldes fonds (421. f., 1877.—1915. g., 3355 vienības), kas tematiski turpina un daļēji arī dublē iepriekšējo, 412. fondu. Tajos atrodama Liepājas pilsētas pārvaldes, Kurzemes gubernatora un augstāko valdības instanču sarakste pilsētas iekārtas reformēšanas lietā, atspoguļota 1870. gada Krievijas pilsētu nolikuma ieviešanas gaita Liepājā, veco pašvaldības iestāžu kustamo un nekustamo īpašumu pārņemšana un pārvaldes kompetenču nodalīšana, šai jautājumā izraisījušies strīdi un to risināšana. Te glabājas jaundibinātās pilsētas domes vēlēšanu materiāli par visu aplūkojamo laika posmu: vēlēšanu instrukcijas, vēlētāju saraksti⁷⁰, priekšvēlēšanu

⁷⁰ Vēlētāju sarakstus iespieda tipogrāfiski un pārdeva, to atsevišķi eksemplāri glabājas bibliotēkās, piemēram, Liepājas Zinātniskajā bibliotēkā — Wähler-Liste bei Einführung der Städte-Ordnung in der Stadt Libau. Nebst einem alphabetischen Register. — Libau, 1877. — 37 S.; Wähler-Liste der Stadt Libau zum Wahltermins im Januar 1886. — Libau, 1885. — 46 S.; Избирательный список г. Либавы 1897 г. — Либава, 1897. — 43 с.

un vēlēšanu sapulču protokoli, pārsūdzības vēlēšanu lietā un augstāko instanču — Kurzemes guberņas pilsētu lietu pārvaldes un Senāta — atbildes uz pārsūdzībām, ziņas par pilsētas domes un valdes locekļu, pilsētas galvu u. c. pašvaldības augstāko ierēdņu sociālo un nacionālo piederību (aizpildītajās unificētajās dienesta lapās — formulāros par katru personu uzrādīti šādi dati: kārtā, vecums, dienesta pakāpe, piederošā īpašuma veids un vērtība, izglītība, apmešanās laiks dienesta vietā utt.). Atsevišķi Liepājas domes vēlēšanu materiāli vēl glabājas divos citos fondos — Liepājas pilsētas maģistrāta fondā (650. f., 1627.—1889. g., 9235 vienības) un Kurzemes guberņas žandarmērijas pārvaldes fondā (4569. f., 1889.—1917. g., 2217. lieta), kur minētās pārvaldes lietvedībā bija nonākusi Liepājas domes 1910. gada vēlēšanām speciāli iekārtota lieta, kas satur žandarmērijas slepeno saraksti ar iecirkņu pristaviem vēlēšanu sakarā, vietējo avīžu rakstu izgriezumus un tulkojumus krievu valodā, arī avīzes «Вестник Либавы» vēlēšanām veltīto rakstu sēriju. Šajā fondā ir ziņas par atsevišķu nacionālo grupu vēlēšanu komiteju izveidošanu un to vēlēšanu programmām, un kā var spriest, īpaša uzmanība pievērsta Liepājas latviešu pilsonības darbībai, arī LSD Liepājas organizācijas nostājai pret šīm vēlēšanām. 412. fonds paver iespēju izsekot «valodu karam», kas 80. gados norisinājās starp Kurzemes guberņas pilsētu pārvaldēm un carisko administrāciju, kad, iestājoties rusifikācijas uzplūdiem, tā Baltijā pieprasīja nomainīt pilsētu pašvaldību ārējā un pēc tam arī iekšējā lietvedībā līdz šim konsekventi lietoto vācu valodu pret krievu valodu. Vairākas lietas (22. l. «Par guberņas priekšnieka saraksti ar pilsētu galvām krievu valodā. 1878.—1882. g.», 111. l. «Par Aizputes pilsētas galvas H. Adolfa [vēlākais Liepājas pilsētas galva. — Dz. O.] nodošanu tiesai») sniedz dramatiskas šīs pretestības epizodes, jo uzbrukums bija vērst pret vienu no baltvācu birgeru visaugstāk vērtētajām privilēģijām, un kad pēc nesekmīgas pretošanās viņi beidzot pakļāvās valdības ultimātam, tas nenoliedzami sagādāja, īpaši pirmsākumā, ne mazums praktisku grūtību pašvaldību ikdienas darbā. Liepājā dzīvojošās pamattautības varbūtējās pretenzijas tobrīd vēl nevarēja tikt uzlūkotas par apspriešanas vērtām, kaut gan latviešu un vāciešu skaits praktiski bija jau izlīdzinājies.

Izvēlētās tēmas izstrādei visnozīmīgākajos 412. un 421. fondos var smelties informāciju par 1889. gada tiesas reformas un 1892. gada Krievijas pilsētu kontrreformas īstenošanu Liepājā. Īpaši svarīgs un daudzpusīgs pirmavots ir gubernatoram regulāri iesniegtie Liepājas pilsētas domes sežu protokolu apstiprinātie noraksti, kuriem nereti pievienoti tipogrāfiski iespiesti ziņojumi domnieku vajadzībām sevišķi svarīgos apspriežamos jautājumos, domes protokoliem pievienotie domnieku īpašie uzskati, labojumi pēc protokolu nolasišanas, arī pilsētas valdes un domes apakškomisiju protokoli.⁷¹ Šis materiāls jo nozīmīgāks ir tāpēc,

ka Liepājas pilsētas pārvaldes arhivāliju oriģināli otrā pasaules kara gados gandrīz visi gājuši bojā. Liepājas domes protokoli ļoti atšķiras no Rīgas pilsētas domes lakoniski sastādītajiem protokoliem, kuros bija fiksēti galvenokārt tikai lēmumi, bet debates tika atspoguļotas reti. Tas daļēji ir izskaidrojams ar Rīgas domes viendabīgāku sastāvu, daļēji — ar oficiāli ieviesto krievu valodu (20. gs. sākumā, pārstāvniecībai domē paplašinoties, aina nedaudz mainījās, un šis avots jau satur lielāku izziņas vērtību). Pēdējais apstāklis vienādā mērā skāra visas Baltijas pilsētas. Valodas barjeras dēļ domnieki izskatāmos jautājumus nereti pārsprieda privātās apspriedēs, bet domes sēdēs sniedza jau iepriekš sagatavotus lēmumus. Šāda prakse nebija sveša arī Liepājai, taču šeit jau kopš domes pirmā darbības gada protokoli bija izvērsti un tajos tika fiksētas pretēju uzskatu sadursmes visdažādākajos pilsētas pārvaldes un saimnieciskās dzīves jautājumos, uzrādot par un pret nodoto balsu skaitu (tā bija obligāta prasība). Tikai īslaicīgi, tūlīt pēc 1892. gada pilsētu kontrreformas stāšanās spēkā, uz jauniem noteikumiem ievēlētās domes pirmā sastāva laikā protokolos parādījās salīdzinoši maz debašu un lēmumi tika pieņemti diezgan vienbalsīgi. Tas ir saprotami, jo galvenie opozīcijas spēki domē vairs neiegāja.

Pilsētas domes protokoliem līdzvērtīgs avots 412. un 421. fondā ir tipogrāfiski iespiests Liepājas pilsētas valdes gada atskaite (to nepilns komplekts atrodas arī dažās bibliotēkās). Nelielajā Liepājas pilsētas valdes fondā (752. f., 1877.—1922. g., 92 vienības) tās nav ietvertas, jo te komplektētas gadījuma lietas, galvenokārt par 1914.—1915. gadu. Minētās atskaites satur ziņas par pilsētas valdes un domes apakškomisiju darbu, par pilsētas budžetu. Pirmajos gados pēc pilsētu reformas atskaites aizņēma nedaudz lappušu, bet laika gaitā to lappuses jau bija skaitāmas simtos, detalizēti atklājot pilsētas pārvaldes un komunālās saimniecības visdažādākās jomas.

Seit apkopotī leikšlietu ministrijas un gubernatora cirkulāri pilsētu administratīvajās un saimnieciskajās lietās, kas ļauj tuvāk izvērtēt valdības lomu pašvaldību dzīvē; gubernāras pilsētu lietu pārvaldes lēmumi (par katru lēmumu tika sastādīts atsevišķs izvērsts protokols (jeb žurnāls), risinot pret pilsētas amatpersonām celto apsūdzību lietas, konfliktus starp pilsētas pašvaldību un gubernatoru utt. Uziets arī interesants materiāls par Liepāju 1905. gada revolūcijas dienās — tai raksturīgie goro-

⁷¹ 1878.—1886. gadā pieņemtie Liepājas svarīgākie lēmumi pilsētas valdes uzdevumā tika alfabētiski un hronoloģiski apkopotī tipogrāfiski iespiesti: *Beschlüsse und Verhandlungen der Libauer Stadtverordneten-Versammlung während der Sitzungsperiode vom 9 März 1878 bis zum 15 Febr. 1882*. Im Auftrage der Stadtverordneten-Versammlung zusammengestellt von C. Bräusche. — Libau, 1883. — 118 S.; *Libausche Stadt-Amt. Beschlüsse und Verhandlungen der Libauer Stadtverordnetenversammlung während der Sitzungsperiode vom 3 März 1882 bis zum 27 Febr. 1886*. — Libau, 1886. — 60 S.

dovoju streiki, pilsētas varas nostāja revolucionārajos notikumos, pilsētas domes pasākumi sabiedriskās domas nomierināšanā, tās līdzdalība Viskrievijas petīciju kampaņā (sakarā ar cara 1905. gada 18. februāra ukazu), kurā Liepājas dome izteica priekšlikumus par pilsētu pašvaldības iekārtas, skolu, vietējās administrācijas un tiesu iestāžu reorganizāciju, kā arī Liepājas pārstāvja līdzdalība sevišķajā apspriedē pie Baltijas ģenerālgubernatora (par to ziņas sniedz arī Baltijas pagaidu ģenerālgubernatora kancelejas fonds — 6989. f., 1905.—1909. g.).

Liepājas pilsētas pašvaldības reformatoriskie priekšlikumi dokumentāri noformēti nonāca arī centrālajās valdības iestādēs, konkrēti — Iekšlietu ministrijas Vietējās saimniecības lietu Galvenajā pārvaldē, kuras arhīvs glabājas PSRS Centrālajā Valsts vēstures arhīva 1288. fondā Ļeņingradā (Центральный государственный исторический архив СССР в Ленинграде turpmāk — ЦГИА СССР). Interesi te izraisa lielākas Liepājas pilsoņu grupas 1905. gada revolucionāro notikumu iespaidā progresīvā garā sastādītais iesniegums par pašvaldības vēlēšanu demokratizāciju, bet it īpaši — 1913. gadā cariskās valdības uzdevumā vāktā pilsētu iedzīvotāju statistika (tabulas) par pilsētnieku augšslāņu — namsaimnieku, tirgotāju, rūpnieku un uzņēmumu un finanšu iestāžu augstāko kalpotāju — galvenajām nacionālajām grupām ar sīkāku iedalījumu pēc tiem piederošo uzņēmumu kategorijas, kas paver konkrētu ainu par katras grupas nozīmi pilsētas saimnieciskajā, tātad arī sabiedriskajā un politiskajā dzīvē un to potenciēm cīņā par varu pilsētas pašvaldībā.

PSRS Centrālā Valsts vēstures arhīva Ministru padomes fondā (1276. f.) uzmanību piesaistīja 3. Valsts domes darbības laikā (1907.—1912. g.) Krievijas valdošajās aprindās pieaugošās šovinisma tendences attiecībā pret Baltiju, proti, ideja par krievu elementa pastiprināšanu un nacionālo kūriju radīšanu Baltijā. Iekšlietu ministra konfidenciālie cirkulāri (ar atzīmi «pilnīgi slepeni») Kurzemes gubernatoram pieprasīja aizpildīt administratīvā aparāta visa veida amatus — no zemākā līdz augstākajiem — ar krievu izcelsmes ierēdņiem, uzbrukuma smaili vēršot pret valdošo baltvācu ierēdniecības slāni.

Kritiski apkopojot un izvērtējot dažādu avotu un pētījumu kopas, paveras interesanta un savdabīga aina par 35 gadus ilgām vēlēšanu cīņām un kompromisa meklējumiem, lai iegūtu varu Liepājas pilsētas pašvaldībā. Ir jāizseko šai cīņai, lai izprastu pašvaldības komunālo darbību, bet tas jau ir atsevišķa pētījuma objekts.

Grāmatas autore izsaka pateicību LZA Vēstures institūta Kapitālisma vēstures nodaļas darbiniekiem, LU docentam S. Levitānam, Liepājas vēsturniekiem J. Gintneram un A. Bērzam par atbalstu un padomu darba tapšanā, fotogrāfam E. Ošim — par ilustratīvā materiāla sagatavošanu.

I daļa

LIEPĀJAS PILSĒTAS PAŠVALDĪBA 1870. GADA KRIEVIJAS PILSĒTU NOLIKUMA DARBĪBAS GADOS

1. nodaļa

LIEPĀJAS PILSĒTAS PIRMSREFORMAS SATVERSME

Liepāja, līdzīgi pārējām Baltijas pilsētām, līdz pat 19. gs. 70. gadu beigām bija paturējusi agrākajos gadsimtos izveidojušos feodālo pilsētas pārvaldi, kas iezīmējās ar kārtu korporatīvo un vāciski ekskluzīvo raksturu, plašu autonomiju, patstāvību un dažādu pretstatītu funkciju — administratīvo, tiesu un policejisko — apvienošanu. Liepājas pilsētas satversmi (vietējās pārvaldes organizāciju, pašvaldības iekārtas un iestāžu sistēmu, pašvaldības iekšējās darbības kārtību), kā arī pilsoņu tiesisko stāvokli noteica Liepājai īpaši izdots tiesību statūts jeb akts par pilsētas tiesību piešķiršanu (hercoga Frīdriha 1625. gada 18. marta privilēģija). Laika gaitā statūtu vairākkārt apstiprināja Polijas karaļi (1626., 1649., 1669., 1677., 1698., 1763., 1765. gadā), tas tika papildināts ar autonomām normām, hercogu izdotiem saistošiem noteikumiem un Kurzemes statūtu — vēlāko vispārējo zemes tiesību (1617.—1865. g.) pantiem. Šie senie pilsētas pašvaldības iekārtu regulējošie noteikumi un publiski tiesiskās normas ar cariskās Krievijas valdības akceptu gandrīz negrozītā veidā tika inkorporētas jau pieminētajā Baltijas guberņu vietējo likumu kopojumā.

Liepājas pilsētas pārvaldē bija reprezentētas trīs vietējās vācu slēgtās birģeliskās korporācijas jeb kārtas: rāte jeb maģistrāts un abas ģildes — Lielā un Mazā ģilde. Šīs korporācijas bija izvērtušās par pašvaldības publiski tiesiskiem institūtiem, kas likumā noteiktā kārtībā veidoja dažus kopīgus pārvaldes orgānus. Liepājas rāte bija pilsētas augstākais varas orgāns ar plašām pārvaldes, policijas un tiesas funkcijām, kas darbojās deviņu (Rīgā — 20, Jelgavā — 12, Ventspilī — sešu) locekļu sastāvā: divi birģermeistari, kas ik pēc diviem gadiem viens otru

sava izpildorgāna — vecajo sola (*Stadtältestenbank*) — starpniecību pilsētas vārdā parakstīja visas svarīgākās līgumsaistības. Vecajo solā iegāja abu ģilžu eltermaņi (priekšsēdētāji), 10 Lielās ģildes un 11 Mazās ģildes vecajo (*Älteste*). Vecajos ievēlēja uz mūžu, katrai vakantai vietai izraugoties vienu no četriem kop-sapulcē ievēlētiem kandidātiem, bet eltermaņus — uz diviem gadiem ģilžu sapulcēs, ko ik gadus sasauca 2. janvārī.⁶

Kā jau sacīts, pilsētas vara Liepājā, tāpat kā visur Baltijā, apvienoja sevī visdažādākās tiesības un pilnvaras, turpretim Iekš-krievijas pilsētas jau 19. gadsimta pirmajā pusē pārvaldīja vietējā policija. Pat reorganizētajām Pēterburgas (1846. g.), Maskavas un Odesas (1862.—1863. g.) pilsētu pārvaldēm ar vēlētam (pēc kārtu principa) iestādēm saglabājās birokrātiskā kroņa ierēdņu aizbildniecība. Baltijas provincē pilsētu atkarība no šīs aizbildniecības bija visai nomināla.

Liepājas rāte funkcionēja gan pilnā locekļu sastāvā, gan atsevišķu deputāciju veidā kā pilsētas zemākās tiesas un kolēģijas jeb komisijas saimniecisko uzdevumu veikšanai: pilsētas kases kolēģija, korteļa jeb kvartīrkolēģija (*Quartierkollegium*), pilsētas parādu nomaksas kolēģija, kā arī nodokļu pārvalde.⁷

Pilsētas kases kolēģija jeb tā sauktā ķemereja (*Kämmerei*), kas pārvaldīja pilsētas mantu un kārtoja tās finanšu lietas, darbojās deviņu personu sastāvā: priekšsēdētājs (rātskungs, ko ievēlēja rāte, piedaloties diviem pilsētas vecajiem), abi ģilžu eltermaņi, kā arī pa diviem tirgotājiem, cunftu vecajo un namnieku jeb birģeru pārstāvjiem (viens no tirgotājiem, otrs no amatniekiem), kurus ievēlēja uz trim gadiem namnieku kopa. Pēc pilsētas kases 1834. gada 16. augusta instrukcijas kases atslēgas, pavisam trijos eksemplāros, glabājās pie viena no eltermaņiem, tirgotāju un cunftu vecajiem, bet kases zīmogs — pie prezidējošā birģermeistara.⁸

Kvartīrkolēģija rūpējās par karaspēka izvietošanu pilsētā, šim nolūkam no mājīpašniekiem tā ievāca īpašas nodevas. Šis kolēģijas četrus locekļus ik gadus pa vienam ievēlēja no katras pilsētnieku kārtas (izņemot pašas zemākās) — eksemtiem⁹, Baltijas provincēs parasti saukti par literātiem, tirgotājiem un cunftu amatniekiem, kā arī pilsētā dzīvojošo muižnieku kārtas mājīpašniekiem (pēc guberņas valdes izvēles no katriem izraudzītajiem diviem kandidātiem).

⁶ CMV. — Č. 2. — 1020, 1136, 1137, 1139, 1142 §; LCVVA, 643. f., 1. apr., 32. l. — Lielās ģildes eltermaņu un vecajo sola saraksts 1787.—1935. g.

⁷ CMV. — Č. 1. — 1507—1510, 1516—1518 §.

⁸ Turpat. — 1483.—1506. §.

⁹ Eksemti (no latīņu *eximere* — atbrīvot, izpirkt) bija no nodokļu maksāšanas atbrīvota un no pilsētas nodokļu maksātāju kopas izslēgta privileģēta pilsētas iedzīvotāju kārtā. Pie literātiem piederēja augstāko mācību iestāžu absolventi — juristi, ārsti, aptiekāri, garīdznieki utt., tāpat galvenokārt tā sauktās brīvās profesijas pārstāvji, vai arī tie, kuri atradās noteiktā dienestā, kas piešķīra literāta nosaukumu un tiesības.

Liepāja bija vienīgā pilsēta Kurzemē, kur par pilsētas parād-saistību izpildi gādāja īpaša komisija (četri locekļi), ko ievēlēja tirgotāji no sava vidus, bet amatā apstiprināja guberņas valde.

Nodokļu pārvalde pārzināja valsts un komunālos nodokļus, kurus ievāca no visiem pilsētas nodokļu maksātāju kopas piederīgajiem, — tie bija tirgotāji, cunftēm piederīgie amatnieki, sīk-pilsoņi, strādnieki un mājkalpotāji; pārvalde reģistrēja šos mak-sātājus, izsniedza pilsētas iedzīvotāju kopas piederīgajiem legi-timācijas dokumentus, uzņēma kopā jaunus locekļus un izslēdza tos, kuri pārgāja kādā citā kopā vai kuriem atņēma kopas locekļu tiesības, kārtoja rekrūšu (no 1874. gada — jauniesaucamo) lie-tas. Pārvaldē iegāja viens rātskungs un divi piesēdētāji — pa vienam no katras gildes.

Tieslietas Liepājas rāte kārtoja vai nu pati, vai ar tai padoto zemāko tiesu starpniecību. Kā tiesas orgāns rāte izskatīja krimi-nāllietas par pilsētas iedzīvotāju pastrādātajiem noziegumiem, taču par muižniekiem, arī personiskajiem muižniekiem lēma gal-ma virstiesa vai virspilskunga tiesa Jelgavā. Jāatzīst, ka Liepā-jas rāte krimināllietu izskatīšanā bija ierobežotāka par Rīgas rāti, kas izskatīja valsts noziegumus, amatpersonu pārkāpumus u. c., par kuriem likums paredzēja visu kārtu priekšrocību atsa-vināšanu. Kurzemē šādas tiesības bija galma virstiesai Jelgavā. Liepājas rāte tikai 1840. gadā atbrivojās no muižniecības aiz-bildniecības kriminālprāvās. Līdz tam, tiesājot vāciešus, kuriem rāte varēja piespriest tikai cietuma vai naudas sodu, sēdēs prezī-dēja muižniecības priekštāvis — Grobiņas pilskungs. Latviešus rāte varēja sodīt ar miesassodu — rīkstēm vai pat nāves sodu.¹⁰

Rāte bija pirmā instance visās civillietās, kas bija ārpus ze-māko tiesu kompetencēm, un otrā instance visās apelācijas sūdzī-bās par zemāko tiesu spriedumiem. Rātes spriedumus civillietās varēja pārsūdzēt galma virstiesā, administratīvajās lietās — gu-berņas valdē. Kā rīcības tiesas orgāns rāte apstiprināja bāriņ-tiesas ieteiktos aizgādņus un aizbildņus, publicēja testamentus, pieņēma pieteikumus testamentu strīdu lietās, izsludināja kon-kursus maksātnespējīgiem birģeriem un saskaņā ar zemāko tiesu spriedumiem viņu nekustamos īpašumus nodeva kreditoriem, ap-liecināja visa veida dokumentu parakstus, pieņēma glabāšanā naudas summas utt.

Tiesu pārvaldes lietās rāte veica virsuzraudzību pār tai pa-klauto tiesu iestāžu darbu, rūpējās par vakanto tiesu amatu kom-plektēšanu, advokātu iecelšanu un nozvērināšanu, savas un ze-māko tiesu kancelejas organizēšanu.

Zemākās pilsētas tiesas Liepājā bija pavisam četras — fogta, bāriņu, tirdzniecības un cunftu (amatu) tiesas, kurām bija pa-

¹⁰ *Skujenieks M.* Vietējā pašvaldība Baltijā. — 70., 71. lpp.; LKV. — 12. sēj. — 24082., 24083. sl.

kļauti visi pilsētnieki, atskaitot šeit dzīvojošos muižniekus.¹¹ Fogta tiesa Kurzemē no civillietām skatīja parādsaistību lietas, līgumu lietas un personiskos apvainojumus (pārējās civillietas kārtoja rāte) un aptvēra tikai zemāko, birģeriem nepiederošo kārtu, taču Liepājā bija pieļauti daži izņēmumi: 1) tā bez izņēmuma kārtoja visu liepājnieku civillietas, kuru prasību summa nepārsniedza 30 rubļu sudrabā (pārējās lietas virs šīs summas nonāca rātē), tādējādi atkāpjoties no kārtu principa; 2) fogta tiesas (tāpat arī trīs pārējo tiesu) spriedumu Liepājā (arī Jelgavā) izpildīja policijas valde, bet citur — pati tiesa. Fogta tiesa parasti norisēja mutiski, rakstiska lietvedība tika pieļauta tikai sarežģītos gadījumos.

Bāriņtiesas kompetencē ietilpa pilsētā dzīvojošo atraitņu, bāreņu, mazgadīgo bērnu un neprecējušos sieviešu aizgādniecības un aizbildniecības lietas.

Tirdzniecības tiesai bija pakļauti visi tirdzniecībā nodarbinātie — māklēri, svērēji, brāķeri u. c., tā izšķīra tirdzniecībā radušos strīdus un sprieda par preču kvalitāti, pēc guberņas valdes rīkojuma, bet ārkārtējos gadījumos — arī pēc pašas tiesas rīkojuma uzlika arestu precēm, veica uzraudzību pār svariem un mēriem, preču brāķēšanu, tirgiem un noliktavām, sekoja tirdzniecības priekšrakstu izpildei, izsniedza mācekļiem atestātus, noteikto mācību laiku beidzot, kārtoja strīdus starp tirgotājiem un viņu kalpotājiem.

Cunftu (amatu) tiesas kompetencē ietilpa strīdu izšķiršana amatu lietās, meistarū mācekļu un zeļļu savstarpējās sūdzības, uzraudzība pār cunftu statūtu ievērošanu un amatu vecāko apstiprināšana, strīdu lietas par nekvalitatīvu vai laikā neizpildītu darbu, par pārliecīgas maksas pieprasījumu un nekvalitatīva materiāla piegādi.

Visās zemākajās tiesās obligāti prezidēja rātskungi (fogta tiesā tas bija fogts, bāriņtiesā — vecākais rātskungs), bet tiesas locekļi — piesēdētāji — bija vai nu rātskungi, vai arī ģilžu pārstāvji: tirdzniecības tiesā — divi pilsētas vecājie un divi Lielās ģildes pilsoņi, cunftu tiesā — Mazās ģildes eltermanis un trīs vecājie. Zemākajās tiesās rātskungus uz mūžu ievēlēja rāte ar balsu vairākumu, bet pārējo sastāvu nozīmēja vai apstiprināja rāte, ik pa trijiem gadiem to atjaunojot.

Policejiskās pilnvaras vairākumā Baltijas pilsētu koncentrējās rātē un bija cieši saistītas ar vietējām tiesu iestādēm (tiesas fogts reizē bija arī policijmeistars), taču Liepājas, Jelgavas, Rīgas, Rēveles un Pērnavas rātes agrākās privilēģijas bija ievērojami apcirptas jau 19. gadsimta sākumā. 1811. gadā Liepājas policiju savā ziņā pārņēma valdība, nodibinot patstāvīgu, Krievijas impērijas likumiem pakļautu policijas valdi (Управа благочиния) ar kroņa ieceltu un algotu policijmeistaru priekšgalā

¹¹ СМУ. — Ч.1. — 1456—1477 §.

(1810. gada 22. novembra ukazs). Rātes līdzdalība aprobežojās ar tiesībām ievēlēt vienu piesēdētāju (otru vēlēja muižniecība, abiem bija vajadzīgas gubernas valdes akcepts) un pienākumu uzturēt policijas aparātu.¹² Blakus kārtējiem uzdevumiem Liepājas policijas valde iekasēja un piedzina nodevas un parādus. Tas radīja priekšstatu par varas dališanu un lika laika biedriem rakstīt, ka Liepāju pārvalda policijmeistars un rāte.¹³

Rātes pienākumos ietilpa arī gilžu lēmumu, izvirzīto amatpersonu apstiprināšana, namnieku tiesību piešķiršana, pasu izsniegšana, pilsētas labdarības iestāžu un pilsētas baznīcu īpašumu pārvaldes virsuzraudzība. Liepājas rātes un tai padoto iestāžu vara 19. gadsimta vidū aptvēra ne tikai pilsētas pārvaldes un justīcijas sfēru, bet zināmā mērā tā pildīja pat valdības funkcijas — atbildēja par karaspēka novietošanu pilsētā, noteiktu rekriūšu skaita savlaicīgu iesaukumu.

Turklāt rāte kopā ar abām ģildēm veidoja pilsētas pilntiesīgo iedzīvotāju — tā saukto namnieku kopu (*Bürgergemeinde, Bürgerschaft*), kas baudīja svarīgas saimnieciskas un politiskas privilēģijas, — monopolu vai priekšroku, sākot ar pilsētas īpašuma, pilsoņu kasu, labdarības iestāžu un kredītiestāžu izmantošanu, pilsētas ierēdņu amatu ieņemšanu un beidzot ar tirdznieciskās un amatnieciskās darbības jomu. Tādējādi tobrīd pastāvošie birģeru pašvaldības orgāni jāvērtē kā vietējās vācu minoritātes izcila privilēģija, kuru spēkā uzturēja cariskā valdība, ievērodama Baltijas vēsturiskās īpatnības un kādreiz dotos solījumus.¹⁴

Novecojušai pilsētas pārvaldei bija daudz trūkumu un nepilnību, kas, kapitālismam attīstoties, īpaši traucējoši kļuva 19. gadsimta vidū visā impērijā. To atzina gan vietējā administrācija, gan valdības ierēdņi, kas apmeklēja Liepāju. 60. gadu sākumā militārais statistiķis A. Oranovskis Kurzemes pilsētu paradoksu — ārkārtīgi izdevīga ģeogrāfiskā situācija un pilsētu ne tuvu ziedošais stāvoklis — skaidroja ne tikai ar vāji attīstīto rūpniecību un tirdzniecību, bet vainu meklēja pašā pilsētu iekārtā: visdažādāko administratīvo un tiesas pienākumu uzticēšana pilsētu rātēm, kā arī to personālsastāva nespēja neko veikt. Daļa rātskungu bija neuzticama, daļai trūka patstāvīgai darbībai nepieciešamo zināšanu, pat tā pamatizglītības minimuma, kuru varētu iegūt kaut vai pieredzes ceļā. Rātskunga amats, par kuru ne vienmēr saņēma atlīdzību un kas turklāt atrāva no ikdienišķā aroda, bieži vien tika nelabprāt pieņemts un negribīgi pildīts. Tāpēc arī visa rātes darbība nereti koncentrējās sekretāru rokās,

¹² СМУ. — Ч. 1. — 1478—1482 §; LCVVA, 1. f., 7. apr., 2632. l., 55. lp.

¹³ Орановский А. Курляндская губерния. — С. 469.

¹⁴ Kalniņš V. Latvijas PSR valsts un tiesību vēsture. — 1. d. — 248., 249. lpp.

kuri, pat godīgi pildot savus pienākumus, nespēja aizstāt veselu pilsētas pārvaldes štatu.¹⁵

Vēl bēdīgāku ainu 60. gadu beigās attēloja 1868. gada 21. novembrī jaunieceltais Kurzemes gubernators P. fon Lilienfelds, rezumējot sava pirmā darbības gada novērojumus. Pēc viņa atzinuma, vairums gubernas pilsētu pārvaldes nepavisam neatbilst saviem uzdevumiem un to saimniecības atrodas ļoti sliktā stāvoklī, ko izsaucis pilsētu pārvaldes arhaisms — saimniecisko, policejisko un tiesas kompetenču apvienošana, nepietiekoša tiesas un administratīvās varas norobežošana, ko sarežģī daudzas novecojušas tiesvedības formas. Jaunākajos laikos, kad pienākumi visās šajās sfērās sarežģās, neviens no tiem netiek apmierinoši pildīts. Ierobežotais personu skaits, kuriem piederēja tiesības izraudzīt un tikt izraudzītiem pilsētas amatos, kandidāta izvēli arvien vairāk apgrūtināja. Noslēdzot vairāku rāšu revīziju, nācās ievadīt izmeklēšanu pret atsevišķām personām vai pat nodot tiesai rāti pilnā tās sastāvā (Jaunjelgavā). Komisija, kuru pilsētu darbībā konstatēto nekārtību novēršanai bija izveidojis P. fon Lilienfelda priekštecis J. fon Breverns (1858.—1868. g.), tā arī nebija spējusi tikt galā ar savu uzdevumu.¹⁶ Gubernas administrācija izrādījās bezspēcīga stāvokli labot.

Par Liepāju gan jāsaka, ka tā izcēlās uz gubernas pilsētu rāšu pieļauto nekārtību un nelikumību fona un gubernas augstākā priekšniecība gadu no gada uzteica Liepājas rāti par centīgu, akurātu un sekmīgu pienākumu izpildi.¹⁷ Taču uzslava diez vai nebija vairāk izpelnīta par pilsētas varas lielāku uzcītību un lojalitāti priekšniecības priekšrakstu ievērošanā. Liepājas pašvaldības saimnieciskais un finansiālais stāvoklis, kuru gubernas vadība nosauca par spaidīgu, pat kritisku, bija tikai par mata tiesu labāks nekā pārējās Kurzemes pilsētās, kurām par ļaunu bija nākuši vairāki 60. gados valdības veiktie finanšu centralizācijas pasākumi. Tiem sekoja ieplānots budžeta deficīts, kritās budžeta kopapjoms (Liepājai 1860. gadā — 43,5 tūkst. rbļ., 1869. gadā — 25,9 tūkst., 1873. gadā — 31,1 tūkst.), pieauga parādi, kas saistīti ar neražojošiem izdevumiem.

Meklējot izeju, gubernators P. fon Lilienfelds vairākās pilsētās izveidoja īpašas komisijas, kuru uzdevums bija noskaidrot pilsētu saimniecības faktisko stāvokli un meklēt līdzekļus, kā veicināt pilsētu labklājību. Pilsētām vispirms ieteica palielināt

¹⁵ Орановский А. Курляндская губерния. — С. 436, 437. Raksturīgi, ka arī vietējos likumos, rēķinoties ar rātskungu amata ne vienmēr augsto prestižu, tika noteikts, ka bez pamatota iemesla nevar atteikties no piedāvātā amata, bet atkāpties drīkst tikai ar galma virstiecas lēmumu (СМУ. — Ч. 1. — § 1444; Ч. 2. — § 1420).

¹⁶ LCVVA, 1. f., 7. apr., 2535. 1., 18., 19., 43., 54. lp.; ЦГИА СССР, ф. 1316, оп. 1, д. 12, 45, 46.

¹⁷ LCVVA, 1. f., 7. apr., 1921. 1., 28. lp.; 2535. 1., 66. lp. u. c.; 2632. 1., 49., 57. lp.

komunālos ienākumus — noteikt jaunus nodokļus, izmantot kredītu, dibinot komunālās bankas un krājkasas (Liepājā tās jau darbojās), racionālāk izmantot pilsētu nekustamos īpašumus. Taču tie bija tikai puspasākumi, vairākumam pilsētu nepieciejami, un, vecajai pašvaldības iekārtai pastāvēt, tie nevarēja dot jūtamu efektu. To 60. gados saprata gubernators, savos ziņojumos atkārtodams, ka viscaur jūtama vajadzība pēc pilsētu pārvaldes reorganizācijas, arī gubernas administrācijas darbu ievērojami kavētas, ka šeit trūkst pēdējos gados Krievijā īstenoto tiesu, zemstu un pilsētu reformu.¹⁸

Sociālekonomisko faktoru ietekmē aizvien straujāk pieauga kontrasts starp privileģētajām, pilsētu pašvaldībā pārstāvētajām aprindām (tām piederīgo skaits palika nemainīgs vai pat saruka) un no pārvaldes atstumtajiem iedzīvotājiem, ieskaitot topošo — galvenokārt nevācu buržuāziju. Pēc A. Oranovska datiem, 1856. gadā pilnas pilsoņu tiesības no 9781 liepājnieka¹⁹ baudīja tikai 460 pilsoņu (bez ģimenes locekļiem),²⁰ t. i., nepilni 0,5 procenti, 12 muižnieku un literātu, 40 tirgotāju, 169 cunftu amatnieki un 239 pārējie birģeri. Te gan tūlīt jāpiebilst, ka cunftu locekļu bija daudz vairāk. Sešpadsmit valdības apstiprinātie amati²¹ apvienoja 287 meistarus, 171 zelli un 260 mācekļu.²² Tie bija gandrīz vienīgi vācieši, kuru stāvoklis, tāpat kā amatniecībai vispār, šeit bija daudz labāks nekā pārējās Kurzemes pilsētās. Viņi bija ieguvuši vietējās birģeru tiesības un nelabprāt vēlējās dalīties tajās ar citām tautībām, tāpēc tikpat enerģiski kā cituviet birģeri ar dažādiem noteikumiem apgrūtināja cittautiešu iestāšanos cunftēs.²³ Kapitalismam attīstoties, arvien pret dabiskāka kļuva pretruna starp cunftu un ģilžu gadsimtiem ilgo monopolu uz pilsētas pašvaldību un šo institūtu saimnieciskās darbības arvien pieaugošo lejupslīdi pilsētu dzīvē. Kurzemes pilsētās pieauga neapmierinātība ar veco rāti, tās tiesas krasi izteikto šķirisko orientāciju — ar visu likuma bardzību tā vērsās pret zemāko kārtu piederīgajiem, bet saviem līdzpilsoņiem izrādīja iecietību. Pilsētu iekšējā dzīvē ik uz soļa atklājās vecās kārtu pašvaldības nevarība komunālo uzdevumu risināšanā. Pilsētu vairākumam draudošais krahs nebija novēršams bez iejaukšanās no ārienes. Tirdzniecības, amatniecības un rūpnieciskās nodarbošanās brīvības pasludināšana 60. gados radīja jaunu iegānu ģilžu politiskās nozīmes apstrīdēšanai.

Kurzemes gubernatora P. fon Lilienfelda atzinums par pilsētu pārvaldes pārveidošanas nepieciešamību Kurzemē nebija

¹⁸ LCVVA, 1. f., 7. apr., 2535. l., 14., 15., 21.—28., 62., 69. lр.; 2632. l., 20., 21., 49.—51., 57. lр.; ЦГИА СССР, ф. 1316, оп. 1, д. 12, л. 45, 46.

¹⁹ LCVVA, 96. f., 2. apr., 295. l., 77. lр.

²⁰ Орановский А. Курляндская губерния. — Ведомость 20.

²¹ LKV. — 12. sēj. — 24083. sl.

²² Орановский А. Курляндская губерния. — С. 470.

²³ Turpat. — 181., 469. lрр.

viņa jaunatklājums, šī doma tika izvirzīta jau 50. gadu sākumā, kad Viskrievijas likumdevējās instancēs un Rīgā vēl valdīja klušums. Arī toreiz iniciatīva nāca no guberņas augstākās administrācijas puses. Baltijas ģenerālgubernatora kņaza A. Suvorova uzdevumā toreizējais Kurzemes gubernators H. fon Breverns (1827.—1853. g.) izveidoja komisiju attiecīga projekta izstrādāšanai. Pēc trim gadiem — 1855. gada sākumā komisija iesniedza guberņas valdei savus priekšlikumus. Tos atzina par neatbilstošiem un ar vispārējiem valsts likumiem nesaskaņotiem, un guberņas kanceleja sastādīja jaunu projektu — vispārīgos noteikumus, uz kādiem dibināma pilsētu pārvalde. 1856. gada beigās abus projektus kopā ar pielikumiem nosūtīja ģenerālgubernatoram. Tur sūtījums acīmredzot nemaz tik nepacietīgi gaidīts netika, tas bija kaut kur noklidis, un pusgadu vēlāk — 1857. gada vidū — ģenerālgubernatora kanceleja, nevarēdama vairs samēklēt šo lietu un aizbildinādamās ar ierēdņu trūkumu, mēģināja tai sadzīt pēdas ar gubernatora kancelejas palīdzību, lūdzot to caurskatīt izejošo rakstu reģistrus.²⁴

Laimīgi atrastos projektus ģenerālgubernators tomēr nokritizēja (1857. gada decembra priekšraksts): komisijas priekšlikumi esot pārāk sarežģīti un izplūduši, guberņas valdes priekšlikumos pieļautas pārāk lielas atkāpes no pastāvošajiem likumiem. Viņš uzdeva gubernatoram sastādīt jaunu komisiju abu minēto projektu caurskatīšanai, «panākot patiesi vajadzīgos uzlabojumus, bet vienlaikus nepārkāpjot impērijā pastāvošo kārtību»²⁵. Tas bija praktiski nerealizējams rīkojums, jo Iekšskrievijas pilsētu iekārta tāpat prasīt prasījās pēc pārmaiņām un reformas nebija vairs ilgi jāgaida. Bet radikālāku nostāju jau nemaz nevarēja gaidīt no amatpersonas, kas, pirms 10 gadiem (1848. gada sākumā) stādamās ģenerālgubernatora postenī, bija paziņojusi, ka par savu uzdevumu uzskata aizstāvēt un aizsargāt vācu baronu privilēģijas.²⁶ Turklāt vēl ne tik sen A. Suvorovs bija saņēmis Aleksandra II 1856. gada 26. jūlijā Pēterhofā parakstītu žēlastības rakstu ar ziņu, ka viņš pēc iepriekšējo valdnieku parauga apstiprinājis Baltijas pilsētām dāvātās «žēlastības grāmatas». Tā bija atbilde uz četrus provinces pilsētu — Rīgas, Tērbatas, Pērnavas un Ārensburgas (tag. Kuresāre) adresēm, kuras šo pilsētu rātes bija nosūtījušas, caram uzkāpjot tronī. Cars lika paziņot arī pārējām pilsētām, ka viņš ar prieku apstiprinot visas tur pastāvošās iestādes un likumus, saglabājot pilsētām līdzšinējās tiesības un priekšrocības, «kuras nav pretrunā ar vispārējiem valsts likumiem un iestādēm»²⁷. Vēlāk, kad Baltijas pilsētu kārtu pārstāvji uzsāka kautrīgus un pieticīgus pieņemamāko reformu variantu

²⁴ LCVVA, 96. f., 2. apr., 295. l., 189., 190., 194. lp.

²⁵ Turpat. — 204. lp.

²⁶ Latvijas PSR vēsture. — R., 1953. — 1. sēj. — 414. lpp.

²⁷ LCVVA, 1. f., 4. apr., 488. l., 19., 31., 45., 108. lp.

meklējumus, viņi mēdza atsaukties uz šo dokumentu kā uz tiem dāvāto privilēģiju mūžīgu garantiju.

Jaunizveidotā komisija, kuras locekļi bija Jelgavas virspils-kunga tiesas, vēlāk — galma virstiesas priekšsēdētājs fon Fiting-hofs-Sēls, Jelgavas rātskungs Zīslaks un gubernas valdes padomnieks Žalāns Delakruā, vicegubernatora vadībā darbu uzsāka 1858. gada sākumā. Arī tās sastādītais Kurzemes pilsētu pārvaldes reorganizācijas projekts, kurā joprojām bija ievērots kārtu pārstāvniecības princips,²⁸ ģenerālgubernatoru neapmierināja, un tas 1860. gada martā tika atsūtīts atpakaļ papildināšanai un pārstrādāšanai.²⁹ Taču līdz savai likvidācijai 1865. gada pavasarī komisija mainījušos apstākļos praktiski pārstāja darboties.

Sai laikā atklātībā nāca Krievijas justīcijas reformas projekts (1864. gada 20. novembrī Krievijā ieviesto tiesu reglamentu uz Baltiju attiecināja tikai pēc 25 gadiem). Tā apspriešanu Baltijas ģenerālgubernators nodeva īpašai no provinces kārtām un Tērbatas Universitātes juristiem izveidotai Baltijas centrālajai justīcijas komisijai (tā pārmaiņus sanāca Rīgā un Tērbatā), kura nevarēja apiet arī jautājumu par pilsētu pārvaldes turpmāko likteni. Šīs komisijas, kā arī pilsētu pārvaldes reformēšanas priekšlikumu iesniegšanai izveidoto «visu kārtu» komisiju darbošanās (Krievijas pilsētās to bija pāri 500) lika sarosīties arī lielākajām Baltijas pilsētām, un tās sāka izstrādāt savus lokālos komunālās satversmes projektus.

Liepājas pašvaldībā pārstāvētā vācu pilsonība savu reformas projektu neizvirzīja atšķirībā, piemēram, no Rīgas vācu patri-ciāta, kas, mēģinādams pārtvert likumdošanas iniciatīvu, 19. gs. 60. gados izstrādāja vairākus pašvaldības reformas projekta variantus, cerot saglabāt līdzšinējās pilsētas satversmes īpatnības — rāte, pilsoņu korporācijas utt. — gandrīz neskartas. Rīgas kārtu komisija par šo projektu kategoriski iestājās arī pēc tam, kad 1870. gadā bija iznācis Krievijas pilsētu nolikums un par lokālas pašvaldības iekārtas saglabāšanu Rīgā vairs nevarēja būt ne runas. Liepājas rāte un ģildes sākumā pat nepiedalījās minētās Baltijas centrālās justīcijas komisijas darbā — uz ko

²⁸ Projekts paredzēja tiesas varu šķirt no administratīvās varas un nodot to no jauna izveidojamai rātei (Liepājai būtu kopīga rāte ar Grobiņu, kura sastāvētu no birģermeistara un diviem rātskungiem), ko ievēlētu vecājo sols no tirgoņu kārtas. Pilsētas administratīvās un saimnieciskās lietas jākārtu uz sešiem gadiem ievēlētai tā sauktai rīkotāja domei ar priekšsēdētāju — pilsētas galvu — priekšgalā. Rīkotājas domes padomnieku skaitu paredzēja katrai pilsētai savu, Liepājai — 41 padomnieks: pa 12 no tirgotāju, cunftēm piederīgo un sīkpilsoņu kārtas, viens muižnieku, literātu un mākslinieku pilnvarotais, trīs kalpotāju (komiju, zeļļu) un strādnieku kārtas pārstāvji, tā sauktie patroni, un viens ebreju kopienas deputāts. Tos visus ievēlētu dubultā skaitā, no kuriem gubernas valde apstiprinātu vēlamās personas. (LCVVA, 96. f., 2. apr., 295. l., 275.—289., 290.—312. lp.)

²⁹ Turpat. — 1. f., 7. apr., 1921. l., 28. lp.

misijas pirmo sēdi Rīgā 1864. gada jūnijā no Kurzemes bija uzaicināti tikai Jelgavas deputāti, tomēr, kā redzams no rātes dokumentiem, rāte un ģildes bija labi informētas par tur notikušajām debatēm.³⁰ Tā paša gada rudenī uz Tērbatas sēdi Liepājas rāte un ģildes jau nosūtīja savus pārstāvjus. 28. augustā Lielās ģildes eltermaņa K. Uliha steidzīgi saaicinātie abu ģilžu vecājie deputācijas braucienam piešķīra 250 rubļu. Deputācijai līdzdodamajā instrukcijā, ko ar 25. augusta datumu bija parakstījuši birģermeistars J. Ekhofs, Lielās ģildes eltermanis K. Ulihs un viņa Mazās ģildes amatbrālis J. Neimanis, bija norādīts, ka Liepājas vadošā pilsonība iestājas par tiesas varas šķiršanu no pilsētas pārvaldes, par kārtu tiesu likvidāciju. Tās bija samērā radikālas prasības, ja atceramies, cik stūrgalvīgi Rīgas rāte savā pilsētas satversmes projektā centās paturēt tiesas varu. Starp citu, šis Rīgas projekts lielākā eksemplāru skaitā cirkulēja Tērbatas apspriedē, ar to iepazīties bija lūgtas arī Kurzemes pilsētas «pēc iespējas vienveidīgākas reformas izstrādāšanas labad». Liepāja saņēma gan Rīgas projektu, gan 1865. gadā izstrādāto Rēveles projektu.³¹

Justīcijas komisijas darbošanās un kaimiņu guberņu atsevišķu pilsētu darbība mainīja Kurzemē iecerētās pilsētu reformas plānus. 1865. gada 15. martā ģenerālgubernators kņazs V. Līvens, dedzīgs baltvācu muižniecības interešu un privilēģiju aizstāvis, nodeva Kurzemes gubernatoram J. fon Brevernam šādu rīkojumu: vadoties pēc Baltijas provinces pilsētu prakses, vietējiem apstākļiem un interesēm un pieskaņojoties citās jomās notikušajām izmaiņām un laika garam, uz vietām izstrādāt reformas projektus, taču Kurzemē reformu lietā pagaidām aprobežoties tikai ar guberņas galvaspilsētu Jelgavu. Ka Jelgavas «reformatoru» ieceres nesniegsies tālāk par Rīgas konservatīvās vācu pilsonības izstrādātajiem plāniem, jau liecināja jaunizveidotās komisijas sastāvs: priekšsēdētājs — Jelgavas birģermeistars, trīs rātes pārstāvji, abi eltermaņi, nodokļu pārvaldes sekretārs un divi guberņas valdes ierēdņi. Komisijai vienlaikus nodeva arī 1858. gadā dibinātās un tagad ar ģenerālgubernatora 13. aprīļa pavēli atceltās guberņas reformu komisijas lietas, kuras septiņi darbības gadi tā arī bija pagājuši neauglīgi.³²

Jelgavas projektam, kuru ar ģenerālgubernatora starpniecību tā paša 1865. gada rudenī iesniedza valdībai,³³ tāpat kā pārējiem Baltijas lokālo reformu projektiem bija vienāds liktenis: neviens no tiem galvaspilsētā netika apstiprināts. Tobrīd jauna Krievijas

³⁰ LCVVA, 643. f., 1. apr. 248. l., 1.—19. lp. (rātes sekretāru A. Kranca un H. Sērensena (*Sørensen*) 1864. gada 22. jūlija ziņojums birģermeistaram K. Zakovskim un ģilžu vecājo solam).

³¹ Turpat. — 21.—23., 25., 27.—43. lp.

³² Turpat. — 96. f., 6. apr., 61. l., 1., 2. lp.

³³ Turpat. — 643. f., 1. apr., 248. l., 44.—63. lp.; 1. f., 7. apr., 2535. l., 19. lp.

pilsētu nolikuma stāšanās spēkā vairs bija tikai laika jautājums. Baltijā tam vajadzēja turpināt carisma aizsākto pilsētu autonomijas apcirpšanas politiku (rātēm jau bija atņemta likumdošanas, daļēji — policejiskā vara).

2. nodaļa

1870. GADA KRIEVIJAS PILSĒTU NOLIKUMA IEVIESANA LIEPĀJĀ

1870. gada Krievijas pilsētu nolikums bija viens no ķēdes posmiem carisma 19. gs. 60.—70. gadu buržuāzisko reformu (centrālās un vietējās pārvaldes, tiesu, skolu utt.) sērijā, ko ievadīja dzimtbūšanas atcelšana. Šie likumdošanas ceļā no augšas veiktie buržuāziskie pārkārtojumi, par kuriem valdība izšķīrās tikai sabiedriskās aktivitātes un revolucionārā spiediena ietekmē, neraugoties uz to ierobežotību, konsekvences trūkumu un feodālā režīma atstāto zīmogu, objektīvi liecināja par cariskās Krievijas patvaldnieciski policejiskās iekārtas pakāpenisku piemērošanos veidojošās kapitālistiskās saimniecības prasībām pārejā no feodālās monarhijas uz buržuāzisko monarhiju un vienlaicīgi pātrināja šo pāreju. 1870. gada pilsētu reforma, neraugoties uz tās daudzajām nepilnībām — šaurais vēlētāju loks, pašvaldību vienkopusīgais šķiriskais sastāvs, cariskās administrācijas aizbildniecība u. c. negatīvi momenti —, līdzšinējās pēc kārtu principa veidotās pilsētu iestādes nomainīja ar vēlētu pārvaldi, pārstāvniecību pašvaldībā gan ierobežojot ar buržuāzisko īpašuma cenzu. Pašvaldību saimnieciskā darbība tomēr tika aktivizēta.

Pilsētu nolikuma detalizētāks izklāsts un raksturojums, pilsētu pārvaldes reformēšanas iekšpolitiskie un ārpolitiskie aspekti Baltijas provincē, kā arī 1877. gada 26. marta noteikumos pieļautie izņēmumi par 1870. gada pilsētu nolikuma ieviešanu Baltijā jau sniegti.¹ Tāpēc atgādināsim tikai pašus būtiskākos momentus.

Pilsētu nolikums paredzēja šādus vēlētus sabiedriskās pārvaldes orgānus: 1) rīkotāja orgāns — pilsētas dome, ko ievēlēja pilsētas vēlētāju sapulce un kurā bija no 30 līdz 72 domniekiem atkarībā no vēlētāju skaita pilsētā; 2) izpildorgāns — pilsētas valde, kuras locekļu skaitu brīvi noteica dome, bet tas nevarēja būt mazāks par divi. Domes un valdes priekšsēdētāja amatu apvienoja domes ievēlēts pilsētas galva, kura pilnvaru laiks, tāpat kā domei, bija četri gadi. Pilsētas sekretāra amata laiku noteica dome. Atsevišķu pilsētas nozaru vadību dome varēja nodot kādas personas vai īpašas — pagaidu vai pastāvīgas — izpildu komisijas ziņā, kas darbojās valdes vadībā.

¹ Sk., piem.: *Ozoliņa Dz.* Rīgas «pilsētas tēvi».. — 22., 28.—36. lpp.

Likumdevējs, pasludinādams vēletu bezkārtu pilsētas pārvaldi, aktīvo un pasīvo vēlēšanu tiesību pretendenti izvirzīja sekojošas prasības: 1) Krievijas pavalstniecība, 2) ne jaunāks par 25 gadiem, 3) maksā pilsētai nodokli par piederošo nekustamo īpašumu, tirdzniecības vai rūpniecības uzņēmumu pilsētas robežās, uz kura izņemta vai nu ģildes apliecība, vai siktirdzniecības un sīkrūpniecības apliecība, vai arī maksā pilsētas labā nodokli no augstākās (1.) kategorijas komiju apliecībām un biļetēm, pēdējai grupai bija obligāts divgadīgs, kaut vai ar pārtraukumiem, dzīves vietas cenzs. Formāli municipālās vēlēšanu tiesības bija arī sievietēm, mazgadīgajiem, ja tie atbilda cenza prasībām, ar aizgādņu un aizbildņu starpniecību. Biedrības, sabiedrības un iestādes vēlēšanās pārstāvēja pilnvarotie. Pilsētu nolikumā īpaši akcentēts bija īpašuma faktors, tāpēc vēlēšanu likums bez balsstiesībām atstāja visplašākos iedzīvotāju slāņus — strādniekus, sīkos kalpotājus, mājkalpotājus, brīvo profesiju pārstāvjus, kuriem nebija īpašuma. Vēlēšanu tiesības zaudēja arī pilsētas nodokļu parādnieki, tātad arī šai gadījumā likums vērsās pret mazturīgākajām aprindām.

Tāds pats nolūks bija vēletāju iedalījumam trijās klasēs pēc pilsētas kasei maksāto nodokļu lieluma. Katrai vēletāju kategorijai bija sava pārstāvniecības norma. Vismazāk pārstāvēti bija nelielo nodokļu maksātāji, lai gan tieši viņi veidoja vēletāju lielāko daļu. Pilsētu reforma nodrošināja lieltirgotāju, fabrikantu un lielo namīpašnieku pārsvaru pilsētu domēs.

Vairākiem likuma paragrāfiem vajadzēja piešķirt pilsētu pārvalžu darbībai valdībai vēlamu ievirzi un nodrošināt papildu kontroli pār tām. Pilsētu nolikumā bija precizēti apmēram 30 gadījumi, kad visiem svarīgākajiem domes lēmumiem par pilsētas aizņēmumiem, īpašumu pārdošanu, nodokļu paaugstināšanu, kā arī citiem pašvaldības aktiem bija vajadzīgs augstākās priekšniecības — iekšlietu ministra vai gubernatora — apstiprinājums. Pret pārējiem lēmumiem gubernators varēja iebilst vienīgi no likumības viedokļa. Tātad nevis tiesa, bet administrācija sprieda par pašvaldības iestāžu lēmumu likumību vai nelikumību. Tālāk — gubernatora vadībā no augstākajiem guberņas ierēdņiem (to bija pārsvarā) un vietējo pašvaldību pārstāvjiem tika izveidota īpaša vietējo pašvaldību pārraudzības iestāde — guberņas pilsētu lietu pārvalde, kas kā zemākā instance (augstākā — Senāts) pēc gubernatora priekšlikuma sprieda par pilsētu pārvalžu lēmumu un rīkojumu likumību un lietderību, izšķīra konfliktus starp pilsētām un gubernatoru, izskatīja sūdzības par pilsētas varas pārstāvjiem. Valdība apstiprināja amatā arī pilsētas galvu. Šīs vēlētas personas stājās amatā tikai pēc iekšlietu ministra (guberņas pilsētās) vai gubernatora apstiprinājuma. Pilsētas galva, kurš vienlaikus prezidēja gan pilsētas domē, gan valdē, salīdzinājumā ar valdes locekļiem bija neatkarīgāks no domes (valdes locekļus atcēla no amata un nodeva tiesai dome,

bet pilsētas galvu — tikai Senāts) un varēja ietekmēt pašvaldības lietu risinājumu domē.

Tālejošas sekas bija arī Baltijas pilsētām pieļautajiem izņēmumiem, atrunām un papildinājumiem, kas ņēma vērā vietējās īpatnības (1877. gada 26. marta noteikumos tie tika izklāstīti pavisam 22 punktos). Pirmkārt, būtiskākais bija tas, ka turpināja darboties līdzšinējās pašvaldībā pārstāvētās kārtu iestādes — rāte (turpmāk līdz tās likvidācijai 1889. gadā lietosim terminu «magistrāts») un ģildes, pirmā — kā tiesu iestāde, jo Baltijā tiesu reforma ievilkās, otrās — kā privātas tirdzniecības un amatniecības iestādes, kas paturēja arī dažas administratīvās funkcijas. Tā magistrātu ziņā palika policija (izņēmums bija Liepāja un vēl četras Baltijas pilsētas, kur pilsētas pārstāvjus policijas valdē tagad ievēlēja domes), sabiedriskas lietas, kas vispārējā kārtībā vai ar īpašiem nosacījumiem (testamenti, dibināšanas dokumenti) nebija padotas domei, publisko notāru kā tiesu resora personu nozīmēšana un apstiprināšana. Līdz tiesas pārveidošanai Baltijā bija atļauts apvienot pilsētas pārvaldes un tiesas dienestus. Ģildes, zaudējušas savu publiski tiesisko nozīmi, līdz 1917. gadam paturēja tiesības deleģēt savus pārstāvjus nodokļu pārvaldē. Vēlāk ar valdības rīkojumu (iekšlietu ministra 1879. gada 30. marta cirkulārs) Mazās ģildes eltermaņi (Iekšķrievijā atbilstoši amatnieku galva — ремесленная голова) bija uzaicināmi uz domes sēdēm, kurās apsprieda cunftu un amatniecības lietas.²

Viena no retajām vecās rātes iestādēm, kas turpināja darboties (līdz 1917. gadam) arī pēc pilsētu reformas, bija nodokļu pārvalde, tikai tagad jau guberņas valdes pārziņā. Mainījušies bija tās pienākumi. Nodaļa pastāvēja kā pilsētas iedzīvotāju kopas dzimtsarakstu iestāde, bet valsts un komunālo nodokļu vākšana pārgāja jaunās pilsētas pārvaldes ziņā, izņemot pasu nodokli un klašu nodokli, ko ņēma no Liepājas iedzīvotāju kopas trūcīgo slimnieku un nespējnieku pabalstišanai.

Otrkārt, Baltijā vēlēšanu tiesības ieguva arī literāti. Kaut arī tiem nepiederēja nekādi īpašumi, tie varēja balsot, ja vien viņi pirms vēlēšanām bija nodzīvojuši pilsētā vismaz divus gadus un iemaksājuši tās kasē īpašu nodokli.

Treškārt, gadījumos, kad Krievijas pilsētu nolikums prasīja pielietot vispārējo civilo un procesuālo likumkrājumu pantus, Baltijas pilsētu pārvaldēm bija atļauts vadīties pēc attiecīgajiem, joprojām spēkā esošajiem vietējiem likumiem.

Beidzot, pilsētas pārvaldes oficiālajā lietvedībā līdz turpmākajam rīkojumam bija pieļauta vācu valoda. Vispārējai zināšanai izsludinātie lēmumi un rīkojumi bija publicējami arī valsts un «vietējā» — latviešu (un igauņu) valodā.

² LCVVA, 412. f., 6. apr., 71. l., 17. lp.

Pieļautajiem izņēmumiem faktiski bija tikai pagaidu raksturs. 1877. gada noteikumu izstrādāšanas laikā bija skaidri noprotams, ka valdība nedomā daudz rēķināties ar vecajām baltvācu privilēģijām. Taču vairāku vietējo apstākļu dēļ — veco kārtu pēctecība jaunajā pilsētās pārvaldē un pretdarbība valdības nodomiem, gubernas administrācijas neiejaukšanās politika, konsekvences trūkums valdības lēmumu īstenošanā — minētie izņēmumi atstāja daudz dziļākas sekas, nekā varēja paredzēt.

Vecās pilsētu satversmes monopols bija viena no baltvācu birģeļu pārmantotajām un visaugstāk vērtētajām privilēģijām, no kurām izrietēja viņu pārējās politiskās un saimnieciskās priekšrocības un izņēmuma tiesības. Baltijas pilsētu iekārtas iekļaušanās jaunajā Viskrievijas tiesību sistēmā baltvācu buržuāzijas virsotnē — lieltirgotājos, lielrūpniekos un namīpašniekos — izsauca lielu neapmierinātību, un, izmantojot vietējās muižniecības atbalstu un sakarus augstākajās cara administrācijas aprindās, tā panāca reformas termiņa pagarinājumu līdz desmitgades beigām. Taču Liepājā, kurā pilsētu reformas priekšvakarā bija iestājies straujš saimnieciskais uzplaukums, pārkārtojumi šejienes vācu valdošajās aprindās sastapa daudz labvēlīgāku augsni, lielāku elastību un lojalāku attieksmi.

Skaidrojums vispirms meklējams Liepājas veidošanās īpatnībā, ko pirmais atzīmēja K. Landers. Proti, Liepājai augot kā tīri tirdznieciskai pilsētai, tās iedzīvotāju pamatmasu sastādīja tirgotāji un brīvie amatnieki, bet baltvācu muižniecības aprindām piederīgo, no kuru vidus tradicionāli nāca vācu birģeļu politiskie vadoņi, bija nedaudz. Tā, 1857. gadā Liepājā bija 159 mantojamās muižniecības kārtai piederīgas personas (77 vīrieši, 82 sievietes), t. i., 1,6% no iedzīvotāju kopskaita (Jelgavā — 641 jeb 56,3% no gubernas 11 pilsētās dzīvojošiem muižniekiem;³ Rīgā — 2340 jeb 3,8% visu rīdzinieku).⁴ Te nav pieskaitīti 107 personiskā muižnieka titula īpašnieki.⁵ Tieši šai nemuižnieciskās izcelsmes augstāko izglītību baudījušajai iedzīvotāju grupai, vispirms advokātiem, bija liela ietekme vietējā vācu pilsonībā, un viņi bija nedraudzīgi noskaņoti pret muižniekiem, tāpēc muižniecība no Liepājas izvairījās.⁶

Viss sacītais ietekmēja Liepājas attīstību vispār un tās pašvaldības iekārtu it īpaši. Citējam K. Landeru: «Pilsētas aristokrātija sastāvēja iz dažām bagātākām tirgotāju dzimtām, kuras tomēr bija svabadas no visām muižniecības tradīcijām. Saprotais, ka arī Liepājā bija visas trīs pilsoņu ģildes, rāte ar viņas

³ Орановский А. Курляндская губерния. — Ведомость 20.

⁴ Brambe R. Rīgas iedzīvotāji. — 147. lpp.

⁵ Personiskā muižnieka stāvokli varēja iegūt, saņemot valsts dienesta ordeņus, ar amatu (piemēram, luterāņu mācītāji), laulību, to varēja piešķirt arī cars. (Kalniņš V. Latvijas PSR valsts un tiesību vēsture. — 1. d. — 223. lpp.)

⁶ Apinis K. Latvijas pilsētu vēsture. — 123. lpp.

atribūtiem, bet šo iestāžu sastāvs un reizē ar to viņu darbības raksturs bija drusku brīvāki un vairāk piemēroti pilsoņu vairuma interesēm.»⁷

Vēsturisko ekskursu, kas apliecinātu Liepājas namnieku aprindu mazāku pieķēriību konvenciālajiem baltvācu birģeļu aizspriedumiem, varētu turpināt vēl senākā pagātnē — hercogu laiku beigu perioda 18. gadsimta beigās, kad Liepājas namnieki mēģināja nokārtot vecos rēķinus ar muižniecību — atgūt 1617. gadā zaudēto pārstāvību landtāgā un izcīnīt tiesības iepirkt muižas, ieņemt dažādus amatus.⁸

Jānorāda arī uz Liepājas buržuāzijas ģenēzes savdabībām salīdzinājumā, piemēram, ar Rīgu. Kā vienā, tā otrā pilsētā visturīgākā bija baltvācu buržuāzija un pakāpeniski augošais jauno uzņēmēju — kapitālistu — slānis nāca no viduslaiku slēgto baltvācu korporāciju — Lielās un Mazās ģildes — pilsoņu aprindām, kādreizējiem cunftu meistariem, tirgotājiem, abu ģilžu pārstāvji vēlāk veidoja arī vietējās biržas sabiedrības kodolu. Jau pēc savas izcelšanās būdama buržuāzijas viskonservatīvākā daļa, tā bija ieinteresēta pēc iespējas ilgāk saglabāt vecos kārtu institūtus, arī pilsētu pārvaldi. Bet krasī atšķirīgi bija Rīgas un Liepājas buržuāzijas ģeoloģisko līniju aizsākumi un ekonomiskās potences. Rīgas vācu lieltirgotāji, kam piederēja milzīgi līdzekļi un kas bija saistīti ar pasaules tirgu un iekšzemes plašajiem rajoniem un organizējušies ap Rīgas biržas komiteju (1816. g.), bija pietiekami spēcīgi un saliedēti, lai arī kapitālisma apstākļos saglabātu savu tirdzniecības monopolu, visus tradicionālos sakarus un institūtus. Rūpnieciskās brīvības priekšvakarā tie radīja Rīgas manufaktūras komiteju (1864. g.) un Rīgas amatnieku biedrību (1869. g.), kas kopā ar citām — arī kredīta iestādēm ļāva lielburžuāzijai paturēt iniciatīvu ne tikai tirdzniecībā, bet arī rūpniecībā un amatniecībā. Arī 19. gs. 70. gados iesākusies vētrainā rūpniecības attīstījās uz vietējos tirdzniecisko uzkrājumu pamata, tiesa, ar visai aktīvu ārzemju kapitāla un krievu lielrūpniecības līdzdalību. Dažādu uzņēmēju funkciju krus-

⁷ Landers K. Latvijas vēsture. — 90. lpp. Citātā ir pieminētas trīs pilsoņu ģildes. Acīmredzot autors tomēr bija domājis nevis tolaik visā impērijā nodokļu aplikuma vajadzībām lietoto tirgotāju dalījumu trijās ģildēs, bet gan vietējās pilsoņu ģildes, kuras bija tikai divas — Lielā un Mazā ģilde.

⁸ Te nāktos atcerēties lappuses no M. Stepermaņa grāmatas «Lielās liemas atblāzma» par Liepājas maģistrāta pārzinātās pilsētas bibliotēkas (1777. g.) visai ievērojamo nozīmi revolūcijas ideju izplatīšanā (40., 41. lpp.); par Liepājas «trešās kārtas» — galvenokārt topošās vācu buržuāzijas — līdzdalību Kurzemes birģeru ūnijā — namnieku apvienībā (1790.—1793. g.), kas cīnījās par politisko un saimniecisko izlīdzināšanos ar muižniecību (53., 63. lpp.); par Liepājas namnieku (Kurzemes barons Kārlis fon Heikings tos nievājoši apzīmēja — «mūsu jakobiņi») simpātijām un atbalstu poļu konfederātiem 1794. g. (109.—111. u. c. lpp.); par Liepājas sabiedriski politisko dzīvi laikabiedru (1789. g.) skatījumā: «Iedzīvotāju paražas ir smalkākas nekā pārējās pilsētās. Šeit ļoti izplatīta apgaismība un brīvība.» (30. lpp.)

tošanās šaurā kapitālistu lokā vājināja grupu cīņu un sekmēja Rīgas vācu lielburžuāzijas saliedēšanos noturīgā grupā.

Ne tuvu tik veiksmīga bija Liepājas tirdzniecības pagātne, kurai iepriekšējie divi gadsimti, praktiski viss Kurzemes hercogvalsts sastāvā pavadītais laiks (1609.—1795. g., pirms tam — no 1560. gada Liepāja kopā ar Grobiņas novadu bija iekļāta Prūsijas hercogam), bija pagājuši cīņās ar dažādiem nelabvēļiem apstākļiem. Vissīvākie vietējo tirgotāju konkurenti vairumtirdzniecībā bija Kurzemes hercogs un muižniecība, kuriem tolaik Liepājā piederēja īpaša piekrastes teritorija tirdzniecībai (*Strand*). Liepājas namniekiem savās tirdzniecības privilēģijās nācās dalīties ar ārzemju (Amsterdamas) tirdzniecības namu aģentiem. Lielus zaudējumus nesa augstās muitas, ko laikiem vajadzēja maksāt gan poļu valdībai, gan Kurzemes hercogiem. Hercogu īstenotās politikas dēļ Liepājai tika uzspiesti līgumi, kas ierobežoja vai pat uz laiku pilnīgi pārtrauca pilsētas eksporttirdzniecību un sašaurināja tās saimniecisko aizmuguri, turklāt sāncenses — Rīgas — labā. Liepājas tirdzniecībai kaitēja tās ostas nepilnības un vēl citi apstākļi.

Pēc Kurzemes pievienošanas Krievijai (1795. g.) daži iepriekšējie traucēkļi atkrita, taču Liepāja vēl smagāk izjuta Rīgas konkurences spaidus, kurai tagad saimnieciski pieslējās tuvākie Lietuvas apgabali. To vēl pastiprināja carisma muitas politika, kas, protežēdama sauszemes muitu, netieši veicināja Liepājas konkurentu — Rīgas (1830. gadā izbūvēta šoseja Rīga—Jelgava—Šauļi—līdz Lietuvas un Prūsijas robežai), Klaipēdas un Karaļauču — tirdznieciskos sakarus ar Prūsiju. Tā kā Liepājas osta bija pieskaitīta priekšpēdējai — 3. kategorijai, te pastāvēja importa ierobežojumi. Neapskaužams bija satiksmes ceļu stāvoklis (līdz dzelzeļa izbūvei), kas apgrūtināja preču pievedumu Liepājai. Sakari ar Lietuvu bija iespējami gandrīz vienīgi ziemas laikā, ceļi uz Grobiņu un Nīcu pavasarī un rudenī bija gandrīz nelietojami. Vairāki izstrādātie projekti tā arī palika tikai uz papīra, izņemot 1841. gadā ar valsts palīdzību izbūvēto Liepājas—Grobiņas šoseju.⁹ Joprojām slikts bija Liepājas ostas stāvoklis, ko zināmā mērā kompensēja tikai ostas dabiskās priekšrocības — tā bija kuģojama arī tad, kad pārējās Baltijas ostas aizsala. Nenokārtoti bija arī kredītapstākļi, lai gan Liepājā jau labu laiku iepriekš bija nodibinājušās vairākas kredītiestādes. Liepājā izdarīt vekseļu operācijas ilgu laiku nebija iespējams. 19. gadsimta sākumā lielāko daļu vekseļu un naudas operāciju Liepājas tirgotāji

⁹ Neīstenota palika iecere padziļināt Bārtas upi un ar kanālu savienot to ar kādu no Lietuvas upēm. 1830. gadā ar eltermaņa K. Uliha aktīvu līdzdalību tika izstrādāts pirmais dzelzeļa būves projekts no Liepājas caur Rucavu, Darbēniem, Kretingu uz Jurbarku (pamatā poļu un angļu kapitāls). Pasākums izjuka ne tikai finansiālo grūtību, bet arī Rīgas un Karaļauču tišas ļaundarības dēļ. Nerealizējās arī dzelzeļa līnijas Liepāja—Nīca—Plunģe—Kauņa izbūves projekts (1860. g.).

kārtoja Karaļaučos, vēlāk — Rīgā un Pēterburgā. Vekseļu operācijās iegūto naudu nācās sūtīt uz Liepāju pa zemes ceļu ar īpašiem kurjeriem. Tas kreditu sadārdzināja, un pati naudas pārvadāšana nebija visai droša. 40. gados Liepājā iestājās liels sīknaudas trūkums, kas radīja tirdzniecībā lielas nekārtības.¹⁰ Liepājas tirdzniecībai nelabvēlīga konjunktūra ar īslaicīgiem pārtraukumiem saglabājās visu 19. gadsimta pirmo pusi. Straujš pagrieziens uz labo pusi iestājās tikai 70. gados.

Visu pieminēto negatīvo parādību iespaidā 19. gadsimta pirmajā pusē Liepājas buržuāzijas, vispirms tirdznieciskās buržuāzijas attīstībai joprojām bija mazāk labvēlīga vide nekā Rīgā. Tāpēc arī Liepājā vēl 60. gadu sākumā tirgotāju skaits un tiem piederošie kapitāli bija nelieli — tikai nedaudziem tie pārsniedza 100 tūkst. rbļ., bet 500 tūkst. rbļ. robežu nesasniedza neviens.¹¹ Lūzums iezīmējās ap pilsētas reformas laiku, par ko liecina tirgotāju statistika — 1869. gadā Liepājā darbojās 15 1. ģildes un 63 2. ģildes tirgotāji, 1879. gadā attiecīgi 45 un 148 tirgotāji.¹² 1879. gadā, cita starpā, 1. ģildes zīmi bija izņēmusi Liepājas komercbanka, mākleru birojs, 2 inženieri, 2. ģildes zīmi — pilsētas banka. Turklāt savu amatu vēl piekopa 767 sīktirgotāji un amatnieki.¹³ Statistikas datus salīdzinot, jāreķinās arī ar vienklaicīgo atgriezenisko procesu — tirdzniecības kapitāla koncentrāciju, tāpēc pat ģilžu tirgotāju skaita mazāk strauja dinamika (vai pat samazināšanās) nebūt neliecināja par stagnāciju, tirdzniecības apgrozījuma sašaurināšanos vai tirgotāju izputēšanu un kapitāla samazināšanos.¹⁴

Liepājas vācu lielburžuāzijas, kuru pārstāvēja galvenokārt tirgotāji eksportieri (1878. gadā ar eksportu nodarbojās 26 firmas ar kopējo apgrozījumu 21 milj. rbļ. gadā)¹⁵, daudz vājākas ekonomiskās saliedēšanās liecība bija biržas sabiedrības un komitejas izveidošanās 65 gadus vēlāk nekā Rīgā — 1881. gadā. Nepietiekami vietējie kapitāli 19. gadsimta 70. gados pavēra ceļu spēcīgam ārzemju kapitāla pieplūdumam Liepājā, it īpaši rūpniecībā. Ostas vairumtirdzniecībā, nerunājot nemaz par sīktirdz-

¹⁰ Liepājas tirdzniecības komitejai 1855. gadā nācās izlaist papīra maiņas naudu — 50, 75 kap. un 1 rbl. vērtībā. No 1859. gada līdz apmēram 1863. gadam Liepājas tirgotāji pēc gubernatora priekšlikuma un Rēveles parauga izdeva privātas maiņas zīmes; šo kārtību izbeidza, jo ieviesās dažādas nevēlamas parādības.

¹¹ *Орановский А.* Курляндская губерния. — С. 321.

¹² LCVVA, 1. f., 7. apr., 2535. l., 49. lp.; 752. f., 1. apr., 5. l., 57.—59. lp. Jelgavā 1869. gadā 1. un 2. ģildes rādītāji bija 18 un 165, visās guberņas pilsētās kopā — 42 un 585.

¹³ Turpat. — 412. f., 6. apr., 290. l., 51. lp.

¹⁴ *Brambe R.* Rīgas iedzīvotāji .. — 157. lpp.

¹⁵ Divas firmas («K. Sneiders» un «L. Rostovskis un komp.») monopoliņēja vairāk nekā 40% eksporttirdzniecības, katras apgrozījums pārsniedza 4 milj. rbļ., četrām firmām piedēvēja apmēram 20%, ap 1 milj. rbļ. katrai, bet 13 firmu gada apgrozījums pārsniedza 0,5 milj. rbļ. katrai (ЦГИА СССР, ф. 1195, оп. 1, д. 388, л. 7, 8.)

niecību, arvien redzamākā vietā izvirzījās ebreju buržuāzija;¹⁶ vēlāk tas atspoguļojās jaunizveidotās pilsētas domes sastāvā. Tas viss noteica pilsētas buržuāzijas slāņu lielāku ieinteresētību pilsētas pašvaldības sociālās bāzes paplašināšanā un veco monopoltiesību likvidēšanā. Te gan jāpiebilst, ka ebreju buržuāzijas municipālās tiesības bija ierobežotas, bet uzņēmēji — ārzemju pavalstnieki varēja balsot tikai caur firmu pilnvarotajiem.

Visbeidzot, sava nozīme bija jau pieminētajai nevienprātībai vietējā vācu pilsonībā un tās liberālā spārna daudz reālākajai un saprotošākajai nostājai pilsētas iekārtas reformēšanas lietā. Tāpēc Liepājas pilsētas domes pirmās (un vēlākās) vēlēšanas un arī kompetenču un īpašumu sadale starp vecajām kārtām — rāti un abām ģildēm, no vienas puses, un jauno pilsētas pārvaldi, no otras, norisēja īpatnējāk nekā citās Latvijas pilsētās.

Jaunais pilsētu nolikums Baltijā nestājās spēkā tūlīt pēc 1877. gada 26. marta noteikumu izziņošanas. Vadošie norādījumi bija tādi, ka reforma ieviešama pakāpeniski, bez īpašas steigas, vadoties pēc iekšlietu ministra ieskatiem (saziņā ar gubernatoru) un attiecīgās pilsētas relatīvās nozīmes un vajadzības pēc pilsētas pārvaldes līdzšinējā personālsastāva atjaunošanas. Iekšlietu ministra 1877. gada 29. aprīļa priekšraksts par pirmajām pretendētēm Kurzemē atzina Jelgavu un vienu vai divas apriņķa pilsētas. Gubernas pilsētu lietu pārvalde izvēlējās Kuldīgu un ostas pilsētu Liepāju (14. maija žurnāls Nr. 1), reizē nospraužot turpmāko pilsētu pārvaldes pārkārtošanas plānu (1878. gadā — Ventspils, Tukums, Jēkabpils, Aizpute, 1879. gadā — pārējās), kas vēlāk tomēr tika grozīts.¹⁷

Un, lūk, te laikam gan vienīgi Liepājai (vēl arī Jaunjelgavai) raksturīgs fakts. 1877. gada 20. maijā birģermeistari K. Žakovskis, K. Sneiders, abu ģilžu eltermaņi K. Ulihs un Ā. Niss (*Nieß*) rātes un ģilžu vecajo sola vārdā lūdza Kurzemes gubernatoru aizbilst, lai vecā pilsētas satversme tiktu grozīta, cik drīz vien iespējams. «Tā kā jaunais pašvaldības princips krievu provincēs, kur tas ir spēkā jau septiņus gadus, pilnā mērā sevi attaisnojis», viņi raksta, «tam jāsekmē arī Baltijas pilsētu komunālās dzīves tālākā attīstība.»¹⁸ Liepāja — lielākā, tirdznieciski nozīmīgākā pilsēta aiz Rīgas un Rēveles — jāuzskatot par nākošo pretendenti pēc Jelgavas uz šo «ķeizarisko dāvinājumu». Te, kā saka,

¹⁶ Ebreju apmešanās tiesības uz pastāvīgu dzīvi Kurzemes gubernas pilsētās bija ierobežotas. Tas bija atļauts tikai tiem ebrejiem, kuru ģimenes šeit bija pierakstītas līdz 1835. gadam notikušajās iedzīvotāju revīzijās, vai neatkarīgi no tā — ģildes tirgotājiem, personām ar zinātnisko grādu, mehāniķiem, degvīna un alus darītājiem, vispār amatniekiem un meistariem. Ierobežojumi neattiecās uz ebrejiem — ārzemju pavalstniekiem (reģistrēto firmu vadītājiem un to komisionāriem, pilnvarotajiem, komijiem, aģentiem). 1858. gadā tirgotāju kārtai (ar ģimenēm) Liepājā piederēja 141 ebrejs, sīkpilsoņu kārtai — 1157. (*Орановский А. Курляндская губерния. Ведомость 19.*)

¹⁷ LCVVA, 412. f., 6. apr., 1. l., 2.—5. lp.; 25. l., 11.—14. lp.

¹⁸ Turpat. — 11., 17., 18. lp.

komentāri lieki. It sevišķi, zinot to, ka Rīgas, Rēveles un Jelgavas birģermeistari, 1874.—1875. gadā Pēterburgā piedalīdamies speciālas valdības reformu komisijas darbā, atteicās parakstīt komisijas izstrādātos noteikumus par pilsētu nolikuma piemērošanu Baltijai.

1877. gada 28. maijā iekšlietu ministrs deva atļauju uzsākt pilsētu pārvaldes pārkārtošanu Liepājā un Kuldīgā, 8. jūnijā tas tika paziņots abu pilsētu rātēm.¹⁹ Vēlēšanu sagatavošana gan drīz uz nepilnu gadu attālināja pilsētu nolikuma faktisko stāšanos spēkā.

Daudz miermīlīgāk nekā Rīgā 80. gadu nogalē norisēja Liepājas rātes vairāk nekā 250 gadu garās vēstures (Rīgas rāte bija 400 gadu vecāka) beigu epizode. 1889. gada tiesu reforma Baltijā, kas faktiski noslēdza pirms vairāk nekā desmit gadiem uzsāktu pilsētu satversmes pārveidošanu, rātei atņēma pēdējo — tiesas spriešanas funkciju. Ģildēm pārejot pilnībā gubernatora uzraudzībā, īpaši tika pasvītots, ka tās tagad ir vienkāršas privātbiedrības. Tas bija pēdējais liktenīgais trieciens baltvācu mākslīgi uzturētajām ilūzijām par triju kārtu pastāvēšanu.

Salīdzinājumam — atkal Rīga. Tās valdošās vācu aprindas, kas visu pēcreformas laiku bija neskopodamās finansējušas maģistrātu un neveiksmīgi iestājušās par tā saglabāšanu, pirmssākumā vismaz pūlējās jaunajām tiesām visādi izrādīt savu necieņu un kavēt to darbu. Turpretī Liepājas pilsētas dome līdz maģistrāta galīgajai likvidēšanai ļoti atturīgi un ar lielu apdomu piešķīra līdzekļus tā uzturēšanai (joprojām finansētāja bija pilsētas kase). Atšķirībā no Baltijas pilsētu vairākuma Liepājā līdz tiesu reformai maģistrāta locekļi (rātskungi) no pilsētas līdzekļiem netika algoti (pilsētas sekretāriem, rātes kancelejas darbiniekiem un tiesu pristaviem algu maksāja pilsētas kase), bet tiem pienācās tā sauktās kancelejas akcidenceces — ienākumi no tiesu nodevām, kuras pēc īpašas valdības apstiprinātas takses iekasēja no privātpersonām par tieslietu kārtošanu, dokumentu izgatavošanu.

Pirmajos astoņos darbības gados pilsētas valde atļāvās vienu vienīgu, samērā nelielu naudas pielikumu (1500 rbļ. gadā) «atbilstoši visu patēriņa preču cenu pieaugumam». Tas notika 1878. gada 28. maija sēdē ar 20 balsīm pret 11, turklāt neizpalika arī incidenti.²⁰ 1880. gada 10. aprīļa sēdē dome

¹⁹ LCVVA, 412. f., 6. apr., 1. l., 12., 15.—16. lp.

²⁰ Pēc šīs sēdes domnieki — maģistrāta otrais sekretārs O. Melvils un arhivārs K. Meisels, kuriem kopā ar pirmo sekretāru A. Krancu attiecīgā jautājuma izskatīšanas laikā lika atstāt sēdi, būdami pārliecībā, ka «viņu kā viskompetentāko personu ieskatu neuzklausišana būtiski ietekmēs domes lēmumu», par to sūdzējās gubernatoram. Vēlāk, kad domes lēmums izrādījās viņiem labvēlīgs, viņi sūdzību atsauca — un gubernas pilsētu lietu pārvalde nolēma lietu tālāk nevirzīt. Šis lēmums nāca zināms iekšlietu ministram A. Timashevam. Kurzemes gubernatoram P. fon Lilienfeldam bija jāraksta A. Timashevam paskaidrojums. Gubernators taisnojās, ka minēto asignējumu izsaucis maģistrāta kancelejisko izdevumu pieaugums. (Turpat. — 10. l., 147., 167., 179., 222.—225. lp.; 134. l., 18. lp.)

rātsnamā, par ko pilsētas pārvalde izpelnījās «ķeizarsko pateicību».²⁴ Nebija noslēpums, ka tas viss tika darīts vietējo biržas dūžu interesēs, kuriem savā laikā nebija izdevies saglabāt veco tirdzniecības tiesu. Valdības plāni pakļaut Liepāju Kuldīgas apgabaltiesai draudēja ar visādām neērtībām un lieliem materiāliem zaudējumiem.

1889. gadā rātes pēdējā — slēgšanas sēde Rīgā un Liepājā norisēja atšķirīgi. 27. novembrī Rīgas rātē un šim notikumam veltītajā dievkalpojumā Pētera baznīcā valdija sēru atmosfēra, savukārt Liepājā 1. decembra svinīgais akts, uz kuru bija sapulcējušies rātskungi, rātes sekretāri, advokāti, pilsētas pārstāvji utt., izskanēja drīzāk optimistiski. Līdzās cildinājumiem rātes slavenajai pagātnei — «viņas vēsture esot reizē arī pilsētas vēsture» — runātāji, sākot ar Liepājas vecāko advokātu K. Braži — «uz kārtu pamata izaugusi, tā [rāte] vairs nevar pastāvēt, kad valdība un tiesas top ieviestas pavisam uz citiem pamatiem» — un beidzot ar rātes pēdējo birģermeisteru Gotfrīdu Ludvigu Cimmermani — «caur jaunajām tiesām, kuras tiesu spriedis ātrāki un lielākā atklātībā nekā vecās, novērsīs dažus trūkumus un nesīs dažus labumus, kas tiesu meklētājai publikai nāks par labu» —, atzina jaunās tiesas priekšrocības.²⁵ «Tātad Liepāja laikam ir vienīgā pilsēta Baltijas guberņās, kurā «pilsētas tēvi» klaji parādīs savu piekrišanu jaunajām tiesām, resp., viņu reformatoram», komentēja «Dienas Lapa».²⁶ Jaunās tiesas atklāšanas dienā, 1889. gada 3. decembrī, pilsētas dižvīri Liepājas biržas namā sarīkoja goda mielastu N. Manaseinam, kas te bija ieradies sakarā ar minēto notikumu.

Magistrāta likvidēšana bija tikai viens no Baltijas pilsētām pieļauto izņēmumu atcelšanas pasākumiem, jo 19. gs. 80. gadu vidū, Krievijā nostiprinoties dzimtbūtnieciskajai reakcijai, cariskā valdība uzņēma atklātu kursu uz Baltijas rusifikāciju. Šis kurss, kas prasīja ne tikai tiesas, bet arī administratīvās un policijas varas centralizāciju un vienādošanu, nebija savienojams ar valdošo baltvācu kārtu privilēģijām.

Pirmā par upuri krita guberņu augstākā administrācija, jo, kā parādīja senatora N. Manaseina revīzija, pašreizējie gubernatori nebija spējīgi nodrošināt valdības politikas īstenošanu šajā impērijas provincē. Kurzemes gubernators slepenpadomnieks P. fon Lilienfelds cauri tika samērā viegli — Senāts viņam izteica stingro rājienu, bet viņa Vidzemes kolēģi A. Ikskilu fon Gildenbantu pēc N. Manaseina pieprasījuma atcēla. Taču arī P. fon Lilienfelda dienas gubernatora amatā bija skaitītas. Kaut

²⁴ LCVVA, 412. f., 6. apr., 872. l., 210., 246., 325.—327. lp.; 940. l., 3.—6., 8.—10. lp.; 1063. l., 11.—17., 32., 33., 109. lp.

²⁵ Dienas Lapa. — 1889. — 4. dec. — Nr. 274.

²⁶ Turpat. — 1. dec. — Nr. 272.

gan N. Manaseins bija atzinīgi izteicies par viņa dienesta īpašībām — spējīgs administrators ar zināšanām un pieredzi —, izšķirošs bija senatora tālākais konstatējums: «.. vai nu aiz sava rakstura vājuma, vai aiz sevišķām simpātijām pret vietējās muižniecības interesēm, pie kuras viņš pieder un ar kuras dažiem locekļiem viņam ir radniecīgas attiecības, [...] viņa kā gubernāras valdības varas pārstāvja un valsts interešu sargātāja pārvaldes darbība izrādās pavisam ne tāda, kas nepelna pārmetumus.»²⁷ Tie arī bagātīgi tika izteikti, un, kad 1885. gadā Vidzemē un Igaunijā nomainīja gubernatorus, bija jāaiziet arī P. fon Lilienfeldam.

Nepilnu gadu pirms maģistrāta likvidēšanas vecos policijas orgānus Baltijā aizstāja pēc Viskrievijas parauga centralizēta policijas pārvalde (1888. gada 9. jūnija likums), un maģistrāti zaudēja līdzdalību policijas varā arī tajās provinces pilsētās, kur tā pagaidām vēl bija saglabājusies. Pilsētu policiju darbībā pēc pilsētu pārvaldes reformēšanas bija ticis pieļauts daudz nelikumību, varas pārkāpšanas un ļaunprātības gadījumu neatkarīgi no tā, vai policejisko varu pārstāvēja vietējie maģistrāti (viens no rātskungiem vai īpaša zemākā tiesa) vai kārtības valdes ar valdības ieceltu policijmeistaru priekšgalā (kā Liepājā). Kā īpaši negatīvu piemēru senators N. Manaseins minēja Liepājas kārtības valdi un tās priekšnieku, gubernatora P. fon Lilienfelda iecelto policijmeistaru baronu Slīpenbahu, kas amatā stājās Ramedlova vietā, kuru gubernāras valde bija nodevusi tiesai par kukuļņemšanu. N. Manaseins atcēla baronu no amata un 1883. gada 15. jūlijā nodeva tiesai par valsts apzagšanu, viltojumiem, izspiešanu, vardarbību u. c. noziegumiem. Kuriozākais bija tas, ka pēc gubernatora lūguma barons Slīpenbahs tai pašā gadā bija saņēmis ordeni par teicamu darbu. Par to nav jābrīnās, zinot, ka gubernators (tāpat rikojās arī Vidzemes gubernators) ikgadējās obligātās policijas iestāžu kontroles vietā aprobežojās ar darbvedības paviršu apskati. Slīpenbaha gadījums nebija izņēmums vācu ierēdniecībā.²⁸ Pēc reformatoru mērķiem iecerētā pārkārtojumiem vajadzēja nodrošināt nevainojamu policijas darbību.

1889. gada 9. novembrī iznāca Senāta ukazs, kas atcēla Baltijas pilsētu pēdējās nozīmīgākās privilēģijas — vācu valodu pilsētu pārvaldes iekšējā lietvedībā aizstāja ar krievu valodu un literātiem atņēma vēlēšanu tiesības. Valdība jau ar pirmajiem jaunā pilsētu nolikuma darbības soļiem bija laiku pa laikam interesējusies par šo abu izņēmumu sekām. Likumdošanā nešķaidri formulētais vācu valodas statuss un ieinteresētās puses cenšanās pēc iespējas plašāk to tulkot noveda pie gandrīz

²⁷ Manaseina revīzija .. — 12., 359. lpp.

²⁸ N. Manaseins, 1882. gada 13. maijā uzsācis revīziju, drīz vien Kurzemē un Vidzemē atcēla no amatiem un nodeva tiesai 33 vācu tautības tiesnešus un ierēdņus. (Turpat. — 12., 356. lpp.)

nepārtraukta «valodu kara» starp pilsētu un valsts iestādēm, kurā gluži nomaļus nestāvēja arī Liepāja. Bet tas jau attiecās uz jaunizveidotās pašvaldības darbības laiku, tāpēc vispirms pievērsīsimies domes vēlēšanu notikumiem Liepājā.

3. nodaļa

PIRMĀS PILSĒTAS DOMES VĒLĒŠANAS LIEPAJĀ 1878. GADĀ

Jaunais nolikums pirmās pilsētas domes vēlēšanas gandrīz pilnīgi nodeva vecās rātes rokās: tā sastādīja vēlētāju sarakstus, birģermeistari veica vēlēšanu (vēlētāju sapulces) priekšsēdētāja pienākumus. Vēlēšanu paņēmieni — ar zīmītēm vai bumbiņām — un literātu nodokļa apmērus pirmajā reizē domes vietā noteica guberņas pilsētu lietu pārvalde. 1877. gada 8. jūnijā Liepājas rāte saņēma vadošus norādījumus, ka, iekams vēl nav noteikts nekustamās mantas nodoklis pilsētas labā, balsstiesības tiek piešķirtas tikai tiem imobiliju (nekustamās mantas) īpašniekiem, kas maksā kroņa nodokli. Literātu nodokli pilsētu lietu pārvalde sākumā plānoja diferencēti pa vēlētāju klasēm, bet, tā kā trūka šī nodokļa vidējās normas aplēšanai nepieciešamo datu (vēlētāju skaits pa vēlētāju klasēm un viņu maksāto nodokļu lielums), bija jāgaida, kamēr rāte sastādīs vēlētāju saraksta pirmo variantu. Tas bija gatavs septembra sākumā un aptvēra pavisam 943 vēlētājus: 1. klasē — 28, 2. klasē — 134, 3. klasē — 781 vēlētājs. Nodokļa lielums, kādu pilsētas labā caurmērā maksāja katras klases vēlētāji, bija visai atšķirīgs. Atšķirības bija arī starp pilsētām. Liepājā katrs 1. klases vēlētājs pilsētas kasē iemaksāja 139,69 rbļ., 2. klases — 28,82 rbļ., 3. klases — 4,86 rbļ. (Rīgā attiecīgi 420, 115, 16 rbļ., Jelgavā — 113,10, 46,53 un 11,97 rbļ., Ventspilī — 69,99, 19,40 un 4,12 rbļ., Kuldīgā — 70,93, 25,38 un 6,43 rbļ.).¹ Arī klases ietvaros nodokļu lieluma starpība bija visai ievērojama: 1. klasē no 66 līdz 380 rbļ., 2. klasē no 17 līdz 64 rbļ., 3. klasē no 8 kap. līdz 16 rbļ.²

Vadoties no rātes iesniegtajiem skaitļiem, guberņas pilsētu lietu pārvalde ieteica (12. septembra žurnāls Nr. 14) Liepājas literātu nodokli pa klasēm 80, 25 un 3 rbļ. apmērā, tātad krietni zem vidējās maksās. Pārvalde savu lēmumu motivēja ar to, ka literāti pieder pie inteliģences, t. i., mazākturīgākām aprindām, bet pilsētas pārvaldei ir ļoti nepieciešams piesaistīt inteliģenci. Liepājas dome nodokļa apmērus nemainīja, un paši literāti izvēlējās zemāko vēlētāju klasi (kā visur), samaksājot par balss-

¹ LCVVA, 412. f., 6. apr., 1. l., 13., 15., 16., 19., 33., 40. lp.; 38. l., 5., 6., 11. lp.

² Libausche Zeitung. — 1877. — 11 Okt. — N 158.

tiesībām 3 rbļ. Arī Jelgavā un Kuldīgā literāti maksāja 3 rbļ., citur maksa svārstījās no 1,50 rbļ. (Piltēnē) līdz 6 rbļ. (Rīgā, Ventspilī).³

Guberņas pilsētu lietu pārvalde lika Liepājas rātei trīs vietējās valodās publicēt paskaidrojumu par sastādīto vēlēšanu sarakstu un pieprasīja no saraksta izslēgt 1. klasē ierakstīto Liepājas pilsētu — kā īpašnieci. Rīgas domes vēlēšanās Vidzemes guberņas pilsētu lietu pārvalde analogisku pārkāpumu «nebija pamanījusi», un Senāts, izskatot latviešu opozīcijas iesniegto vēlēšanu pārsūdzību, atzina to par nepieļaujamu kā pēc likuma, tā pēc būtības.

Liepājas vēlēšanu sarakstu, kurā pēc noteikumiem bija jāietver visi balsstiesīgie, kas līdz tekošā gada 1. oktobrim bija nomaksājuši pilsētas nodokļus, oficiāli paziņoja 1877. gada 16. oktobrī. Sarakstu izlika rātes kancelejā, kur pieņemamās dienās no plkst. 12 līdz 14 interesenti varēja ar to iepazīties, kā arī nopirkt. Iebildumu iesniegšanai bija noteikts divu nedēļu termiņš. Izlaboto sarakstu kopā ar rātes slēdzienu par protestiem, kurus tā bija atstājusi bez ievēribas, nosūtīja gubernatoram apstiprināšanai. Vai nu Liepājas rāte tiešām bija centīgi pildījusi savu uzdevumu, vai arī apietie bija pārāk kūtri, bet ir saglabājusies tikai viena, pazīstamā eksportiera L. Rostovska, sūdzība, kuru rāte formāla iegansta dēļ nebija ieslēgusi sarakstā. Tā kā termiņš bija nokavēts, guberņas pilsētu lietu pārvalde sūdzību noraidīja.⁴

Pirmajās domes vēlēšanās drikstēja piedalīties tikai 961 liepājnieks — 783 namīpašnieki (81%), 31 gilžu tirgotājs, 43 pārējie tirgotāji, 90 tirgotāju namīpašnieku, 14 literātu, t. i., apmēram 3% visu iedzīvotāju, kas procentuāli atbilda impērijas lielpilsētu viedējiem rādītājiem (Maskavā un Pēterburgā — tikpat, Rīgā — 3,4%). Domes vēlētaji pa klasēm sadalījās šādi: 1. klasē — 27 vēlētaji, 2. klasē — 136, 3. klasē — 798,⁵ no kuriem katra klase vēlēja 18 domnieku. Liepājai pēc vēlēšanu skaita tobrīd pieņācās 54 domnieki. Nākošajās domes vēlēšanās 1882. gadā, kad vēlēšanu kopskaits pilsētā bija gandrīz divkārtšojies, domnieku skaits tika palielināts līdz 72 (kā Rīgā).

Vēlēšanas notika no 1878. gada 16. janvāra līdz 13. februārim pa vēlēšanu klasēm: 3. klase balsoja 16. janvārī, 2. klase — 30. janvārī, 1. klase — 13. februārī. Pa vidu bija paredzētas dienas varbūtējam papildu vēlēšanām.⁶

Zīmīgi, ka šajās vēlēšanās vācu vēlētajiem neizdevās nodibināt kopēju vēlēšanu komiteju, kāda bija Rīgā. Katra vēlēšanu klase savas komitejas vadībā sastādīja savu kandidātu sarakstu:

³ LCVVA, 412. f., 6. apr., 1. l., 10., 21., 41. lp.; 76. l., 31., 32., 47., 54., 60., 64. lp.; 581. l., 33.—38., 45. lp.

⁴ Turpat. — 12. l., 1.—4. lp.

⁵ Turpat. — 76. l., 34., 35. lp.

⁶ Vēlēšanas ilga mēnesi arī 1877. gadā Jelgavā (1292 vēlētaji) un 1878. gadā Rīgā (5212 vēlētajū), Ventspilī tās ilga 15 dienu (277 vēlētajū).

3. klase 10. janvārī izvirzīja 25 kandidātus, 2. klase 21. janvārī — 24 kandidātus.⁷ Te meklējami aizsākumi Liepājas pašvaldības vēlēšanu fenomenam — Liepājas domes aprindās kopš 19. gadsimta 80. gadu vidus iezīmējās divi samērā naidīgi vietējās vācu sabiedrības grupējumi. Šāda situācija neatbilda tradicionālajam ieskatam par baltvācu korporatīvo saliedētību un pašvaldības vēlēšanās vienmēr parādīto vienprātību. Viens grupējums pārstāvēja galvenokārt vecās formācijas tirgotāju aprindas, kam vēl bija saglabājušās zināmas saites ar muižniecību un kam piederēja pārsvars pilsētas pārvaldē; šis grupējums bija pret ciešākiem kontaktiem ar nevācu buržuāziju. Otrā grupējumā samērā daudz bija inteligences pārstāvju, arī «plebejiskākas» izcelsmes vāciešu no tā dēvēto «mazvāciešu» aprindām, kas rekrutējās no amatniekiem, sīkrūpniekiem, šajā grupā ietilpa jauktu asimilizējušos ģimeņu atvases. Minētie grupējumi vēlāk ieguva «vecvāciešu» un «jaunvāciešu» apzīmējumu. Te slēpās Liepājā jau no paša sākuma diezgan bieži vērojāmās nevienprātības cēloņi starp pilsētas valdi un domi, domnieku grupām un atsevišķiem domniekiem, līdz 1902. gada domes vēlēšanās notika abu pušu atklāta sadursme.

1878. gada domes vēlēšanu rezultāti Liepājā apstiprināja to, ka, tāpat kā citās Latvijas pilsētās, vietējās vācu buržuāzijas arbitra loma pilsētas pašvaldībā palikusi nesatricināta. No 54 domnieku mandātiem tā sev paturēja 44, ebrejiem — septiņi domnieki, poļiem — divi un latviešiem — viens domnieks (šķiperis Jēkabs Inge).⁸ Nevācu buržuāzijai pilsētas domē tika piešķirta visai pieticīga pārstāvniecība, taču tā bija salīdzinoši lielāka nekā Rīgas domē, kur no 72 vietām četras aizņēma krievu domnieki, divas — latviešu un divas vietas — ebreju domnieki. Nekristīto domnieku skaitu pilsētu nolikums stingri ierobežoja līdz $\frac{1}{3}$ domes sastāva. Ebreju buržuāzijai Liepājā, neraugoties uz tās visai nozīmīgo īpatsvaru pilsētas ekonomikā, netika ne katra septītā domnieka vakance. Un diezin vai ebreju tirgotāju reprezentācija neizskatītos vēl bālāka, ja ieinteresētās personas nebūtu savlaicīgi, kaut arī pabikli protestējušas. Dažas dienas pēc kandidātu saraksta paziņošanas 3. klases vēlēšanām, kurā bija iekļuvuši tikai pāris ebreju tirgotāju pārstāvju (I. Izraelsons, S. Vulfsons), vietējā vācu avīzē parādījās maza, bet nepārprotami kritiska pie-

⁷ Libausche Zeitung. — 1878. — 12 Jan. — N 7; 26 Jan. — N 15. Trīs dienas pirms 3. klases vēletāju sapulces vietējā vācu avīzē trijās valodās informēja vēletājus: «No trešās vēletāju šķiras komisijas taps otradienu tai 10. janvārī no pulksten 6 līdz 9 vakarā amatnieku biedrības zālē pie atklātas sēdesanas balsu listes priekš pilsāta vietnieku (sūtņu) vēlēšanas no trešās šķiras vēletāju kungiem saņemtas. Katris trešās šķiras vēletājs top lūgts vienu balsu listi ar 12 vārdiem [...] vēletāju komisijai nodot. Bet vēlēšanas listei būs vēletājam savu vārdu parakstīt. Top lūgts, ka no vēletāju kungiem neviens neatrautos.» (Turpat. — 7. janv. — Nr. 4.)

⁸ LCVVA, 412. f., 6. apr., 10. l., 17.—19. lp.

zīme «Laipnai ievērošanai» («*Zur gefälligen Beachtung*»). Tās autors (kāds S. V. J.) pārmeta kristīgo konfesiju vēlētājiem (lasi: vācu vēlēšanu vadoniem) tolerances un simpātiju trūkumu pret ebrejiem, kaut gan pēdējie, kā rādot kandidātu atlases rezultāti, no savas puses viņiem bijuši pārpārēm labvēlīgi. Varēja noprast, ka ebreju buržuāzija ar tik mazu pārstāvju skaitu nebūs mierā. Apelējot pie vispārējām interesēm (Liepājas ebreji līdz šim maksājuši un arī uz priekšu maksās pilsētas kasē diezgan ievērojamas summas), visu triju klašu vēlētāji tika pamudināti atvēlēt ebrejiem vairāk domnieku vietu.⁹

Bet galvenais — latviešu pilsonība, kuru vietējā vācietība tobrīd vēl neuzskatīja par vērā ņemamu partneri, bija tikpat kā atstumta no līdzdalības pilsētas pārvaldē. Lai gan latviešu iedzīvotāju skaits Liepājā pēdējos 20 gados bija apsteidzis vāciešu skaitu, latviešu mantīgāko aprindu ekonomiskais statuss neļāva tiem pacelties augstāk par 3. vēlētāju klasi. Baltvācu buržuāzijas hegemoniju galvenajās ekonomikas nozarēs neapgāzami apstiprināja 1881. gadā Liepājas iedzīvotāju skaitīšanas dati (1. tabula).

Latviešu vidū dominēja strādnieku kārtai piederīgie mājkaltotāji, dienas algādži un važoni. Samērā plašs un nepārtraukti augošs bija latviešu namīpašnieku slānis, piemēram, strādnieku rajonā Jaunliepājā visvairāk būvējās tieši latvieši, taču tie galvenokārt bija mazvērtīgi koka nameļi. Liepājā latviešu sabiedriski politiskā aktivitāte bija aizkavējusies un bija nesalīdzināmi

I. tabula

*Galvenajās ekonomikas nozarēs nodarbinātie
pēc to nacionālās piederības 1881. gadā**

Tautība	Tirdzniecība		Rūpniecība		Sīkrūpniecība un amatniecība	
	absolūtais skaits	%	absolūtais skaits	%	absolūtais skaits	%
Vācieši	437	30,4	32	40,5	1718	53,8
Latvieši	99	6,9	17	21,5	474	14,9
Krievi	26	1,8	4	5,1	68	2,1
Ebreji	838	58,3	24	30,4	853	26,7
Pārejie	37	2,6	2	2,5	81	2,5
Kopā	1437	100,0	79	100,0	3194	100,0

* Tabula sastādīta pēc Ergebnisse der baltischen Volkszählung vom 29 Dezember 1881. Lfg. 2. — Mitau, 1887. — T. 3: Ergebnisse der kurländischen Volkszählung. — Bd 2: Die Zählung in den Städten. Im Auftrage der kurländischen Central-Volkszählungskommission bearbeitet und herausgegeben. Tab. 11 b. — S. 7, 8.

⁹ Libausche Zeitung. — 1878. — 14 Jan. — N 8.

vājāka nekā Rīgā. Liepājā tikai 1880. gadā nodibinājās pirmā nacionālā organizācija — Latviešu labdarības biedrība (tās statūtus bija izstrādājis un to apstiprināšanu veicinājis Fricis Brīvēznieks), bet Liepājas Latviešu biedrība — 1903. gadā, turpretī Rīgas Latviešu biedrība jau pirmajās domes vēlēšanās kļuva par latviešu vēlēšanu organizatorisko centru. Liepājas latviešu pilsonībai šai laikā nebija pat savas vietējās avīzes, nedēļas laikraksts «Latvietis», kura koncesiju palīdzēja izgādāt F. Brīvēznieks, sāka iznākt tikai 1882. gadā, ja neskaita vietējā vācu grāmatveikalnieka un tipogrāfijas īpašnieka civilinženiera V. Nīmaņa izdoto «Liepājas Pastnieku» (1877.—1882. g., no 1881. gada — «Liepājas Pastnieks») ar klaji provācisku orientāciju un pretenzijām uz latviešu garīgā aizbildņa lomu, kaut arī avīze (tautā saukta par «pastnieku») vietā un nevietā lielījās ar savu bezpartijiskumu. Tā centās iestāstīt saviem lasītājiem, ka vietējā latviešu sabiedrība vēl nav nobriedusi savas patstāvīgas biedrības dibināšanai (ja nu vēl reliģiska vai dziedāšanas tipa), kur nu vēl patstāvīgai un sekmīgai līdzdarbībai pilsētas pārvaldē.¹⁰

Minētā vācu izdevēja avīze par jaunievedamām pilsētas «rektēm» gan nemēdza daudz rakstīt¹¹ (kaite, kas piemita ne tikai šim Liepājas latviešu laikrakstam vien), un tas pats mazumiņš, kas tās slejās parādījās, tika pārdrukāts no radniecīgas vācu preses. To pašu varēja teikt arī par vietējās dzīves atspoguļojumu rubrikā «No Liepājas». Par to, kas ievēlami domniekos, «Liepājas Pastnieka» viedoklis pilnībā sakrita ar klerikāli vācisko Jelgavas «Latviešu Avīžu» izteikumiem par vēlēšanām Jelgavā, Liepājā un Kuldīgā. Abas vienā balsī apgalvoja, ka vēlēšanās «tautība nevar nemaz ievērota tapt», ka «tautiskā tiepšanās nevar nekādu labumu atnest», ar to mēģinādamas noraidīt jebkuras nevācu buržuāzijas prasības un aizstāvēt valdošās vācu sabiedrības centienus saglabāt hegemoniju pilsētu pašvaldībā. «Simbrīžam tas nevar citādi būt, ka iz tā pulka, kuriem visvairāk to gaismoto, būs jānāk arī lielākā skaitā runas vīros, starp tiem arī tie, kas pie pilsētas valdīšanas darbiem jau sēdējuši un tos pārzina.»¹² — šie vārdi izteica visu. Katrs pretējs uzskats tika uz visniknāko apkarots. To uzskatāmi parādīja plašu rezonansi ieguvušais gadījums ar Juri Māteru. Viņš bija devis padomus Liepājas lat-

¹⁰ Sk.: Liepājas Pastnieks. — 1879. — 12. dec. — Nr. 51.

¹¹ F. Brīvēznieks tai pašā «Liepājas Pastniekā» aizrādīja, ka latviešu «laikrakstu rūmītes nebūtu vērtīgi jāaizņem ar ziņojumiem un rakstiem par sliktu vai labu gaisu jeb laiku, par zirgu zādzībām un pirtsdegšanām, par piedzērušiem pagasta vīriem. Ir tiešām tagad laiks vairāk un biežāki rakstīt par nopietnākas sabiedrības darbību.» Un autors citu aktualitāšu vidū minēja arī jautājumu «par darbiem un panākumiem jaunā pilsētas valdes lietā, par latviešu aizstāvēšanu jaunā pilsētas valdē caur krieviem, vāciešiem un latviešiem u. t. pr.» (Turpat. — 1878. — 11. apr. — Nr. 15.)

¹² Latviešu Avīzes. — 1877. — 9. nov. — Nr. 45; Liepājas Pastnieks. — 1878. — 11. janv. — Nr. 2.

viēšu vēlētajiem jaunā pilsētu nolikuma un domes vēlēšanu lietā, «Baltijas Zemkopī» publicēdams «Atklātu vēstuli Liepājas latv. namniekiem un citas nekustošas mantas īpašniekiem».¹³ J. Māters atspēkoja nesen avīzē «*Zeitung für Stadt und Land*» (N 231) parādījušos jau pazīstamos izteikumus, ka latviešu līdzdalība jaunajā pilsētas pārvaldē nav ne vēlama un pieļaujama, ne arī vajadzīga viņu zemā izglītības stāvokļa dēļ, jo tiem neesot pa spēkam priekšā stādīt savu programmu jaunajā pilsētas pārvaldē (kaut arī tādas nebija valdošajai vācu partijai un līdz 20. gs. tādu nevarēja uzrādīt neviena vēlētaļu grupa ne Liepājā, ne arī citās Latvijas pilsētās). J. Māters aizstāvēja ar likumu atzīto latviešu politisko vienlīdzību citu tautu vidū, reabilitēja viņu sabiedriskās dotības un minētās vācu avīzes spriedumus nosauca par 18. gadsimtam vai pat veciem Ēģiptes laikiem piedienīgiem. Latviešu līdzšinējā darbība pagastu pašvaldībā līdz šim neesot tos kompromitējusi, un, kamēr viņi nav piedalījušies pilsētu pašvaldībā, nevienam nav tiesību spriedelēt par viņu nederīgumu. Nevienš latviešu izglītību neesot svēris, no sākotnējām grūtībām un kļūdām arī citas tautības neesot pasargātas. Māters nenoliedza vēlēšanu programmas vēlamību (par to jau presē esot runāts), bet tās trūkums nav iemesls, lai liegtu latviešiem pārstāvniecību domē.¹⁴ J. Māters ieteica Liepājas latviešiem pašu spēkiem ievēlēt domē «iz sava vidus tik daudz vīru, cik vien iespējams» (tāpat, kā to darīs vāci un krievi). Kompromiss attaisnojas tikai tad, ja kādas tautas partija ir tik vāja, ka nespēj viena savus kandidātus ievēlēt. Ar to J. Māters izsauca uguni ne tikai uz sevi, bet kārtējo reizi tika visai jaunlatviešu kustībai, ka tā «ar īpašu nodomu pārsprīž jauno pilsētu likumu, bez lietas saprašanas, ar neienākušos kritiku tuvojās tam, kas līdz šim pastāvējis, un bez rūpīga apdoma latviešu tautā modina nepamatotas cerības». Turklāt vēstules autoram pārmeta pat tādas «ekstrēmas», «praktiskās politikas» («*Zeitung für Stadt und Land*» terminoloģijā runājot) vārdā izvirzītas prasības, par kādām viņš tobrīd nevarēja pat domāt, kā, piemēram, latviešu majoritāte Liepājas domē. «Liepājas Pasteniēks» izgāza pār J. Māteru ne mazāk rūgtu žulti kā nosauktā vācu avīze. J. Māteram lika saprast, ka viņš, nelūgts un vietējās pilsētas «būšanas» nepazīdams, uzbāzies «īsteniem» Liepājas latviešu namsaimniekiem ar savu nekur nederīgo padomu. Avīze ar jezuītisku divkosību noprasīja: «Vai tad vācieši patiesi uz savu tautiešu vēlētaļu labumu vien varēs (drīkstēs) lūkoties, un vai M[ātera] kgs ir

¹³ Baltijas Zemkopis. — 1877. — 26. okt. — Nr. 43.

¹⁴ «Baltijas Vēstnesis», polemikā piedalīdamies J. Mātera pusē, atbildēja ar dzēlīgu pretjautājumu: kāda tad ir pretējās puses programma? Līdz šim tik esot manīta nesavaldāma valdīšanas kāre, likumu pilnīga nesaprašana, bezmērīga augstprātība un uzpušanās gars. (Baltijas Vēstnesis. — 1877. — 12. okt. — Nr. 41.)

pārliecināts, ka latviešu vien šo [domnieku] vietu varēs pareizi izpildīt?» Un raksta nobeigumā J. Māteram tiek nekautrīgi ieteikts pameklēt sev citur darbalauku.¹⁵

Visumā tomēr šķēpu krustošana tālāk par preses slejām neaizgāja, un 1878. gada domes vēlēšanās Liepājā velti bija meklēt kādas patstāvīgas latviešu pilsonības uzstāšanās pazīmes. Šķiet, tas daļēji izskaidro ļoti zemo vēlēšanu aktivitāti, īpaši 2. un 3. klasē. Pavisam nobalsoja tikai 392 vēlētāji jeb 40,8% visu balsstiesīgo (Rīgā 66%, Jelgavā 68,7%). 2. un 3. klasē pat nācās sariķot papildvēlēšanas, jo absolūto balsu vairākumu 2. klasē ieguva tikai 11 kandidātu, 3. klasē — 13, tā ka pietrūka attiecīgi septiņi un pieci domnieki.¹⁶

Nākošajās Liepājas domes vēlēšanās, kad latviešu vēlētāji jau pulcējās ap savu organizatorisko centru, korektivas iezīmējās arī ievēlēto domnieku nacionālajā sastāvā.

Otrā Liepājas domes vēlēšanu iezīme, kā jau to varēja prognozēt, bija ļoti nenozīmīgā muižniecības pārstāvniecība — tikai trīs domnieki (Rīgā 22 no 72, t. i., vairāk nekā 30% domes sēdekļu, Jelgavā 8 no 66).¹⁷ Turklāt tikai viens no viņiem — Hermanis fon Bilterlings — bija dzimtmuižnieks, muižas īpašnieks, abiem pārējiem — Adolfam fon Bagehūfvudam (*Baggehufwudt*) un Jūlijam fon Rehņevskim — nekādi muižu īpašumi nepiedēdēja. Pirmais, pēc profesijas inženieris (Liepājas pilsētas galva 1882.—1886. gadā), balsstiesības bija ieguvis, samaksājot nelielo literāta nodokli, otrais, poļu cilmes titulēts valsts padomnieks, tieslietu pasniedzējs un Izglītības ministrijas žurnāla redakcijas vadītājs (1860.—1866. g., sākumā redaktora palīga un redaktora vietnieka postenī), bija atvaļināts veselības stāvokļa dēļ un tikai nesen pārcēlies no Pēterburgas uz Baltiju.¹⁸

Treškārt, arī Liepājā tika saglabāta pēctecība starp veco un jauno pilsētas pārvaldi. Domē iegāja astoņi no deviņiem vecās rātes locekļiem (izņemot rātskungu H. Skubihu) — abi birģermeistari K. Šneiders un K. Zakovskis, fogts G. Cimmermanis, rātskungi G. Puherts, H. Smits, F. Rozenkrancs, R. Virkaus,

¹⁵ Liepājas Pasteniekis. — 1877. — 9. nov. — Nr. 29. Avīze apšaubīja, ka J. Māters atsaucies uz saņemto uzaicinājumu, ko parakstījis ap pussimt vietējo latviešu namīpašnieku. «Liepājas Pasteniekis» ar vislielāko skepsi pieļāva tāda uzaicinājuma esamību ar piebildi: ja nu vēl no namīpašnieka vidus, kas par tādiem kļuvuši pašos pēdējos gados. Atbildē Liepājas avīzei rakstā «Tie maziņie allaž ir tie dusmīgākie» J. Māters uzsvēra, ka tā ne pirmo reizi izrāda «pretlatvisku garu un krāsu». (Baltijas Zemkopis. — 1877. — 16. nov. — Nr. 46.)

¹⁶ LCVVA, 412. f., 6. apr., 10. l., 11.—13. lp.; 76. l., 34., 35. lp.

¹⁷ Turpat. — 38. l., 36. lp.; 76. l., 36. lp.

¹⁸ Pēc Maskavas universitātes beigšanas J. fon Rehņevskis 1844.—1852. gadā strādāja Grodņas ģimnāzijā, 1853.—1862. gadā — Satiksmes, ceļu un sabiedrisko ēku celtniecības skolā Pēterburgā. 1866. gadā 42 gadu vecumā pēc 21 gada dienesta atvaļināts ar 750 rubļu lielu pensiju gadā. (Turpat. — 541. l., 62.—65. lp.)

A. Lorčs —, visi viņi bija redzami Liepājas tirgotāji; vēlāk visi, izņemot R. Virkauu, K. Zakovski un G. Cimmermani, iegāja biržas komitejā, F. Rozenkrancu ievēlēja par priekšsēdētāju, bet A. Lorču — par vietnieku. 1881. gadā no deviņiem biržas komitejas locekļiem tikai divi nebija domnieki.¹⁹ No vecās rātes nāca vēl abi rātes sekretāri O. Melvils (vēlāk biržas komitejas sekretārs)²⁰ un A. Krancs, abi ģilžu eltermaņi K. Ulihs un Ā. Nīss, kā arī astoņi ģilžu vecājo sola locekļi (20 vecās pilsētas pārvaldes reprezentantu, to skaitā 12 tirgotāju, četri cunftu meistari uzņēmēji).²¹

Liepājas domes sociālais sastāvs bija šāds: 26 tirgotāji (bez minētajiem astoņiem rātes locekļiem arī visi septiņi ebreju domnieki, trīs vienlaikus bija cunftu meistari uzņēmēji — galdniekmeistars Heinrihs Demme, miesniekmeistars Zanno Šefelis un 2. ģildes tirgotājs lielais būvuzņēmējs Vilhelms Rīge, kas 80. gados uzņēmās Liepājas drāšu fabrikas būvi, Priekulē un Nīcā ierīkoja ķieģeļu ceplis),⁹ cunftu meistari uzņēmēji, 13 brīvo profesiju pārstāvu (seši juristi, trīs ārsti, trīs skolotāji, viens inženieris), Komerčbankas direktors (konsuls E. Martensens), šķiperis (J. Inge), četri — dažādi. Gandrīz visiem (49) domniekiem piederēja nekustami īpašumi.

Pēctecības principu apstiprināja 80 gadu vecā Lielās ģildes eltermaņa Kārļa Uliha ievēlēšana pirmā Liepājas pilsētas galvas postenī domes pirmajā sēdē 1878. gada 1. martā gandrīz vienbalsīgi — ar 48 balsīm pret 3 (tās atdotas par citiem kandidātiem — E. Martensenu, J. fon Rehņevski un K. Sneideru); 3. martā sekoja gubernatora akcepts.²² K. Ulihs, cēlies no valstsvāciešiem,²³ tomēr bija nešķirami saaudzis ar vietējām tirgotāju aprindām. 1837. gadā viņu ievēlēja Liepājas Lielās ģildes vecājo solā, bet kopš 1838. gada nepārtraukti izraudzīja par šīs ģildes eltermani.²⁴ K. Ulihs vienlaicīgi pildīja pilsētas kases

¹⁹ LCVVA, 412. f., 6. apr., 293. l., 9., 10. lp.

²⁰ O. Melvils rātes otrā sekretāra amatā sabija pavisam 12 gadu un tikai 1889. gada 7. jūlijā veselības stāvokļa dēļ iesniedza atlūgumu. Kā fogta tiesas sekretāram viņam par dienesta pārkāpumu — kādas parādnieces patvarīgu arestēšanu — galma virtiesā 1881. gadā izteica stingru piezīmi (par to draudēja atlaišana vai pat ieslodzījums), bet cietušās vīrs 1882. gadā nesekmīgi centās panākt O. Melvila izslēgšanu no domnieku rindām. (Turpat. — 96. f., 2. apr., 5527. l., 1.—3. lp.; 412. f., 6. apr., 432. l., 84. lp.; 468. l., 1.—10. lp.)

²¹ Turpat. — 412. f., 6. apr., 10. l., 17.—19. lp.; 293. l., 9. lp.

²² Turpat. — 29., 30. lp.

²³ Kārlis Gotlībs Sigismunds Ulihs dzimis 1798. gadā Austrumfrīzijā, Emdenē (pēc citām ziņām — Hannoverē). 1820. gadā viņš iestājās darbā par korespondentu pie Liepājas Lielās ģildes tirgotāja — viena no pilsētas krāj-kases dibinātajiem F. Hagedorna, 1834. gadā pieņēma Krievijas pavalstniecību.

²⁴ LCVVA, 643. f., 1. apr., 32. l., 6. lp.; Liepājas Pastenieks. — 1880. — 15. okt. — Nr. 42.

kolēģijas un tirdzniecības komitejas priekšsēdētāja amatu. Viņš bija visu svarīgāko pilsētas 60.—70. gadu saimniecisko pasākumu iniciators — dzelzceļa, dzelzς tilta, preču stacijas Jaunliepājā, kūrmājas izbūvē, ostas rekonstrukcijā, vietējās biržas nodibināšanā utt. Par pilsētas galvu K. Ulihs gan sabija pavisam neilgi — līdz savai nāvei 1880. gada 5. oktobrī.

Arī pilsētas valdē (darbojās kopš 1878. gada 3. marta) divas no paredzētajām četrām vakancēm ieņēma rātes locekļi. Tie bija jau pieminētie G. Cimmermanis (tipogrāfijas īpašnieks, 1882. gadā ievēlēts par maģistrāta otro birģermeisteru) un K. Šneiders — Liepājas lielākais eksportieris, K. Uliha pēctecis pilsētas galvas amatā līdz 1882. gada 3. martam, kad viņš pasteidzās demisionēt, iekams publiski tika izsludināts viņa skandalozais bankrots, kas bija saistīts ar Liepājas Komerčbankas krahu bankai uzticētā kapitāla ļaunprātīgas izmantošanas dēļ (tobrīd zemē valdošā saimnieciskā depresija notikumu gaitu tikai paātrināja).²⁵ Pirmajā pilsētas valdes sastāvā vēl iegāja Liepājas ģimnāzijas virsskolotājs, vēlāk direktors Alberts Volgemuŗς (1910.—1914. gadā — pilsētas galva) un J. fon Rehņevskis, tātad, izņemot pēdējo, visi bija vācieši.

Pilsētas valdes priekšsēdētāja un locekļu pārziņā 1878. gadā nonāca dažādas pilsētas domes izpildkomitejas: K. Uliham — celtniecības un peldiestādes komisijas, J. fon Rehņevskim — kvarģirkomisija un sanitārā komisija, A. Volgemuŗtam — nekustamo īpaşumu taksācijas un nodokļu repartģcijas, ielu bruģēšanas un apģaismošanas komisijas, G. Cimmermanim — pilsētas valdes

²⁵ Liepājas Komerčbanku 1872. gadā ar uŗpūstu akcionāru kapitālu, pie-saistot arī vietējo Valsts bankas kantori, nodibināja eltermanis K. Ulihs un lielākie vietējie eksportieri vēlākie pilsētas domnieki J. Stelings, V. Tode, H. Smits un Pēterburgas 1. ģildes tirģotājs H. Kirstens. Liepājā pastāvoŗt kredģta dārdģzģbai (parastģ 8%), banka, darģodamās bez valsts kontroles, piekopa paşkredģģteşanos, izsniedza aizdevumus galvenokārt lielājam firmām pret pre-cēm un pat vekselģiem, bez kaut kādām droşģbas ķģlām. Vēsts par bankas bankrotu pilsētā izplatģjās jau 1882. gada sākumā, aprģļa pirmajā pusē tā pārtrauca maksājumus, un tā paŗa mēneŗa vidū akcionāru ģenerālsapulce ievēlģja likvidācijas komisģju (domnieki F. Rozenkrancς, Ā. fon Bagehūfvuds, H. Smits, J. Virkauss, O. Melvils, N. Nahmanis). Prasģbu kopsumma sastādģja 1 146 000 rubļu, turklāt lielas daļas parāda atmaksa bija visai apŗaubāma. Nakoŗšajā mēnesģ tģka izģģģots «kaufmaņģ» K. Šneidera bankrots. 25. jūnijā izūģtrupģja viņam piederoŗos 10 buruķģus, bet ieņģmums (60 415 rbļ.) ne tuvu nesedza K. Šneidera parādsaitģbas — Liepājas Komerčbankai 680 tģkst., Liepājas pilsētas bankai 200 tģkst., Valsts bankai 100 tģkst. rbļ. Bankrotģja arī vairākas citas vietģjās tirdzniecģbas firmas. So bankrotu sģrija bija saistģta ar citģiem «pilsētas tģvģiem», kuri bija sagrģbuŗģ savās rokās Komerčbankas operācijas un pieŗķģruŗģ sev vislielākos (150—200 tģkst. rbļ.) kredģtus. (Lat-vietis. — 1882. — 2. jūn. — Nr. 22.) Minģtie notģkumi vedģnģja apŗaubģt arī pilsētas krājkases darbu, un tā paŗa gada jūnijā maģģstrģtam arī ņģit nācās izdarģt revģzģģju, kurā gan neko pretlikumģģu neatklģja. (Turpat. — 9. jūn. — Nr. 23.) Daŗģ bijuŗģs Liepājas Komerčbankas ierēdņģ dabģģja darbu 1. jūnijā jaunģriķotajā Rģģas Komerčbankas Liepājas filiālģ.

kases nodaļa.²⁶ Par 1879. gada sākumā izveidotās tirdzniecības valdes jeb komisijas priekšsēdētāju kļuva E. Martensens, kuru līdz ar to iekļāva pilsētas valdē (bez atalgojuma).²⁷ Komisiju locekļu vidū bija arī trīs ebreju buržuāzijas pārstāvji.

4. nodaļa

KOMPETENCU UN ĪPAŠUMU PĀRŅEMŠANA NO VECĀJĀM PILSĒTAS PĀRVALDES IESTĀDĒM

Jaunievēlētās domes pirmais uzdevums bija nokārtot jaunās pilsētas varas funkcionēšanai tik svarīgo kompetenču un īpašumu sadali un pārņemšanu no vecajām pilsētas pašvaldības iestādēm. Tas pamatvilcienos bija ieskicēts un precizēts 1870. gada pilsētu nolikumā, 1877. gada 26. marta noteikumos un valdības iestāžu papildu rīkojumos un paskaidrojumos.

Lai Liepājas savdabības akcentēšana neliktos pārspilēta, saīdinājumam — vēlreiz Rīga. Tās dome dziļā vienprātībā bija parakstījusies zem veco kārtu — rātes un ģilžu — proponētajiem priekšlikumiem un atstājusi tām virkni svarīgu tīri komunāla rakstura iestādījumu, kā pilsētas ganības, ūdensvads, gāzes iestādes, sabiedriskās ēkas utt. Kā vecās, tā jaunās pilsētas pārvaldes iestādes ar saskaņotu pretestību uzņēma katru augstākās varas iejaukšanos, visādi traucēja un novilcināja īpašumu pārņemšanu vai arī centās no tās gūt kārtām nepienākušos maksimālu kompensāciju. Pāris opozicionāru balsu domē — no nevācu buržuāzijas puses — te bija bezspēcīgas ko grozīt. Valdības rīkojumi pretestību beidzot salauza, bet tiesiskais strīds par dažiem pilsētas objektiem ilga līdz pat 20. gs. 30. gadiem.¹

Liepājas materiāls šai jautājumā tādu uzskatu harmoniju un viedokļu saskaņu starp domes vairākumu un vecajām kārtām neiezīmē. Gan jāpiebilst, ka Liepājā diskutējamais mantojums bija nesalīdzināmi nabadzīgāks un, kā redzēsīm tālāk, rātes un ģilžu iestāšanās par atsevišķu pilsētas objektu *status quo* saglabāšanu norisēja ne mazāk dramatiski kā Rīgā.

Īpašumu un kompetenču šķiršanai un pārņemšanai Liepājas dome īpašu komisiju (pēc Rīgas parauga) neievēlēja, lai gan tāds priekšlikums bija, bet pilnvaroja pilsētas valdi, kas ar to arī uzsāka savu darbību. Šādi pat rīkojās Ventspils dome, bet te pilsētas valdes locekļi neatradās nekādās personiskās attiecībās ar iepriekšējo pilsētas pārvaldi.²

²⁶ LCVVA, 412. f., 6. apr., 134. l., 18. lp.

²⁷ Turpat. — 290. l., 50. lp.

¹ Ozoliņa Dz. Rīgas «pilsētas tēvi».. — 37.—42. lpp.

² LCVVA, 412. f., 6. apr., 10. l., 50. lp.; 38. l., 189. lp.

1878. gadā pilsētas valde no iepriekšējās pilsētas kases kolēģijas pārņēma visus pilsētas kustamos un nekustamos īpašumus, kurus nevarēja apstrīdēt, to vidū Liepājas muižu (hercoga Frīdriha dāvinājums 1625. gadā), pilsētas bibliotēku, pilsētas kasi (skaidrā naudā un vērtspapiros tikai ap 31 tūkst. rbļ.), kā arī arhīvu un tekošās lietas no saimnieciskās pārvaldes, rātes un pilsētas komisijām (parādu dzēšanas, peldu iestādes, celtniecības, ielu bruģēšanas, ielu apgaismošanas, īpašuma vērtēšanas komisijas, kvartīrkomisija, pilsētas slimnīcas pārvalde) līdz ar šo komisiju skaidro naudas atlikumu (kopsummā ap 12 tūkst. rbļ.), ēkām, iekārtu un inventāru. Ar domes vienbalsīgu lēmumu (1878. gada 6. jūlijā un 5. oktobrī) pilsētas īpašumā pārgāja rātsnama balles zāle, kas daļēji kalpoja domes sēdēm, un veco ģilžu vecajo solam piederošā un miesnieku cunftei iznomātā (līdz 1887. gadam) pilsētas lopkautuve, uzņemoties parādsaistības (pirmai 1881 rbļ., otrai 8000 rbļ. apjomā).³

Savukārt maģistrāts kā ģilžu pilnvarotais pretendē uz šādu objektu tālākpārzināšanu vai virsuzraudzību — pilsētas banka, astoņi vācu birģeru legāti (testamentārie novēlējumi) labdarīgiem mērķiem (no pārējiem diviem legātiem tas bija ar mieru atteikties), bāriņnams «Vite un Hike» un krājcase.

Bankas jautājumā dome jau 1878. gada 14. decembra sēdē, tātad pirms vēl maģistrāts bija darījis zināmas savas pretenzijas, vienbalsīgi izteicās par bankas pārņemšanu.⁴ Tāds lēmums bija pilnīgi pretējs Liepājas tirgoņu virsotnes vairākkārt izteiktajam vēlējumam, lai šo, viņuprāt, vienīgi ģilžu tirdzniecības vajadzībām domāto iestādi nepakļauj pilsētas domei.⁵ Iekšlietu ministrijas spriedums bankas lietā sekoja tikai 1880. gada 23. maijā (novēlojās pilsētas galvas K. Uliha izrīcības un gubernatora nevēribas dēļ).⁶

³ LCVVA, 412. f., 6. apr., 134. l., 16., 17. lp.; 68. l., 7., 8. lp.; 10. l., 186., 261. lp. Rātsnama zāles izbūve (1833. g.) bija izmaksājusi 4255 rbļ., ko sedza, galvenokārt izlaižot akcijas (25 rbļ. vērtībā), no kurām 71 līdz ar procentiem tobrīd vēl nebija izpirkta. Zāles īre pilsētai ienesa 175 rbļ. gadā.

⁴ Turpat. — 10. l., 316. lp.

⁵ Par to Liepājas tirdzniecības komiteja un ģilžu vecajo sols aizbilda arī 1877. gada 2. decembra atbildes rakstā, izsakot savas piezīmes par valdības atsūtīto projektu pilsētu nolikuma un Baltijas guberņu vietējo likumu kopojuma pantu saskaņošanas jautājumā. (Turpat. — 5. l., 23., 24. lp.)

⁶ K. Ulihs nesteidzās ar domes lēmuma izpildi, kuras termiņš turklāt netika konkretizēts, aizbildinādams, ka vispirms jādabū atļauja pašam nodot šanas aktam, kā arī attiecīgajām izmaiņām bankas statūtos, tajā pašā laikā neko nedarīdams lietas labā. Sāds lūgums augstākajām instancēm bija iesniegts tikai 1880. gada 16. aprīlī un tikai pēc tam, kad 10. aprīļa domes sēdes dienas kārtībā pēc ierosinājuma no apakšas (K. Braže) atkal figurēja bankas jautājums. K. Ulihs, neveiksmīgi mēģinādams izvirzīt jautājumu, vai pilsētas banku nebūtu lietderīgāk pārveidot par hipotēku vai biržas banku, panāca, ka dome nolēma vispirms noskaidrot, vai banka ir pieskaitāma pie nododamajām iestādēm. Novilcināšanās nolūkos arī tirdzniecības komitejas vicepriekšsēdētājs domnieks J. Stelings griezās pie gubernatora ar iesniegumu (arī tai

Taču bankas jautājums atrisinājās 1882. gada novembrī, pēc trīskārtējiem (7. maijā, 5. augustā un 11. novembrī) pārspriedumiem domē, kad pēc domnieku pieprasījuma bija noklausīti abu ieinteresēto pušu — maģistrāta un domes — pārstāvju ziņojumi par atsevišķi izdarīto bankas revīziju. Domes komisija (J. Sneideris, H. Henkhūzens, K. Klinge) bankas kapitālus un noguldījumus atzina par drošiem un banku — par spējīgu operāciju turpināšanai. Dome 11. novembrī nolēma (ar 33 balsīm no 42, 3 atturoties) to pārņemt bez jebkādiem blakusnosacījumiem. Atturējušies (K. Braže, V. Dreijersdorfs) acīmredzot Liepājas Komerčbankas rūgtās mācības ietekmē iebilda, ka domei nevajadzētu uzņemties atbildību par bankas iepriekšējās direkcijas darbību. Bankas jaunajā direkcijā tika ievēlēti domnieki J. Stelings, K. Tode un G. Puherts, par vietnieku — galma virstiesas advokāts H. Henkhūzens, par revidentu — J. Sneideris.⁷

Legātu pārņemšana turpinājās līdz pat 80. gadu beigām. Šai gadījumā novilcināšanās, šķiet, vairāk liecināja par domes nevēlēšanos uzņemties liekus pienākumus. Dažiem legātiem — to pavisam bija 10 — laika gaitā bija jau paspējuši noklist dibināšanas akti. Novēlētās summas bija atšķirīgas, bet procenti pēc novēlētāju gribas bija izmaksājami gandrīz tikai trūkumā nonākušām birģeru kārtas personām. Legāti bija ienākuši šādā hronoloģiskā secībā: grāmatstājējs Čanters 1710. gadā bija novēlējis 1333 rbļ. studējošās jaunatnes pabalstīšanai, Konrāds 1777. gadā — 533 rbļ. neredzīgajiem, licenču inspektors Joahims Brauns 1782. gadā — 2000 Alberta dālderu Liepājā dzimušajiem — galvenokārt vietējo pilsoņu kristīgās ticības abu dzimumu bērniem, komercpadomnieks F. Reihs 1836. gadā — neuzrādītu summu trūcīgajām atraitnēm, izņemot amatnieku un strādnieku kārtas, birģermeistars F. Smāls 1837. gadā — 5000 rbļ. vietējo iedzīvotāju, izņemot ebreju un strādnieku kārtas, bāreņu (meiteņu) audzināšanai, nezināma ziedotāja 1845. gadā — 500 rbļ. divām trūcīgajām pilsoņu vai eksemtu kārtas atraitnēm vai jaunavām dzīvokļu īrei; neuzrādītas summas: Andrejs Renničke 1845. gadā — garīgo grāmatu iegādei un izdalīšanai, Elīzabete Preisa — tirgotāju meitu klavierspēles apmācībām, Karolīna Henniga 1860. gadā — trūcīgām tirgoņu, ierēdņu vai eksemtu neprecētām meitām, vācu evaņģēliski luteriskās baznīcas biedrības padome 1873. gadā — Annas baznīcas labiekārtošanai.⁸

pašā 16. aprīlī), kurā, atklāti neiebilstot pret bankas nodošanu, norādīja uz iepriekš novēršamām pretrunām bankas statūtos. Jautājums bija skaidrāks par skaidru, tomēr gubernators, neizmantojams savas pilnvaras, prasīja iekšlietu ministra ieskatu. Atbilde šoreiz sekoja ļoti operatīvi, nepilna mēneša laikā (23. maijā), — par pilsētas līdzekļiem dibinātā banka ir visas kopienas īpašums, un tās nodošana nav atkarīga no statūtu redakcionālajām izmaiņām. (Turpat. — 161. l., 123., 124. lp.; 212. l., 1.—3., 20. lp.)

⁷ LCVVA, 412. f., 6. apr., 432. l., 120., 166., 200. lp.; 600. l., 64. lp.; 721. l., 78. lp.

⁸ Turpat. — 68. l., 82.—84., 123.—128., 336., 337. lp.

Abi vecākie legāti faktiski jau skaitījās jaunās pilsētas pārvaldes ziņā (1814. gadā tie kā pilsētas parāds nonāca pilsētas parādu dzēšanas komisijas pārziņā, un tā izmaksāja pabalstus rātes nozīmētajiem stipendiātiem). Pārējās novēlētās summas atradās maģistrāta glabāšanā, kas parasti izpildīja arī testamentu eksekutora pienākumus, vai arī to veica īpaša komisija no abu ģilžu pārstāvjiem (F. Smāla legāts) vai Lielās ģildes vecājie ar balsu vairākumu (nezināmās ziedotājas legāts). Jau pašā sākumā maģistrātam nācās «labprātīgi» atteikties vēl no viena legāta (K. Hennigas), jo, pēc Iekšlietu ministrijas rīkojuma (1879. gada 8. jūnijā) caurskatot testamentu noteikumus, «atklājās», ka šim kapitālam jāglabājas «pilsētas kases kolēģijā vai tamlīdzīgā vietā, kas pārzina visus pilsētas īpašumus»⁹.

Iekšlietu ministrijas spriedums krājokases, bāriņnama un legātu lietā sekoja 1882. gada 7. oktobrī. Priekšraksts Nr. 6471 aprobēja gubernatora ieskus un noteica šo objektu bezierunu pāreju pilsētas pārvaldes ziņā (par trijiem legātiem — F. Smāla, J. Brauna un nezināmās ziedotājas — tika pieprasītas papildziņas).¹⁰

Izpildot augstākās administrācijas priekšrakstu pārējo legātu lietā, pilsētas galva Ā. fon Bagehūfvuds 1882. gada 29. decembrī griezās pie maģistrāta, lai tas legātus (kopā ar citiem 7. oktobra priekšrakstā minētajiem objektiem) nekavējoši nodod jaunajai komunālpārvaldei. Taču maģistrāts uz to nereaģēja — un pilsētas galva nākošā gada janvāra vidū lūdza talkā gubernatoru. Beidzot 25. februārī notika trīs legātu (Hennigas, Čantera un Konrāda) oficiālā nodošana. Atbildi uz iekšlietu ministra pieprasītajām papildu ziņām par trijiem atlikušajiem legātiem gubernators nosūtīja tikai 1883. gada 2. jūlijā, ar piebildi, ka, pēc viņa ieskatiem, Liepājas rāte, savā laikā pieņemot legātus, pārstāvējusi visu pilsētas kopienu, tātad tie nododami jaunajai pārvaldei. Ministrija pieprasīja pirms galīgā sprieduma pasludināšanas jautājumu vēl izskatīt domē, kas 22. septembrī nolēma (ar 28 balsīm pret 13) — kamēr vēl pastāv maģistrāts, minēto legātu pārņemšana nav vēlama. Tam piekrita arī gubernators, atteikdamies no sava 2. jūlija slēdziena. Ministrija tomēr šo domes lēmumu neakceptēja. Pēc diviem gadiem (!) — 1885. gada 10. novembrī — piesūtītais priekšraksts vēstīja: minētajiem legātiem nav kārtu raksturs, rāte tos pārzinājusi tikai kā augstākā pilsētas varas iestāde, arī legātu specifiskā pārvaldes organizācija nav savienojama ar pilsētu iekārtā notikušajām pārmaiņām. Tam piekrita arī jaunieceltais (1885. g.) gubernators K. Paščenko, un tā paša gada 5. decembrī Smāla, nezināmās ziedotājas un Brauna legāti

⁹ LCVVA, 412. f., 6. apr., 68. l., 125., 126. lp.

¹⁰ Turpat. — 271.—273. lp.

beidzot pārgāja pilsētas valdes ziņā. Pēdējais legāts (Renničkes) nodots tikai 1889. gada 4. jūlijā.¹¹

Vienlaikus izvirzījās jautājums, kas legātus pārzinās. Vispirms domāja nodibināt īpašu komisiju visnozīmīgākā — Smāla legāta pārvaldišanai (tobrid ap 77 tūkst. rbļ.), par ko dome nesekmīgi sprieda 1886. gada nogalē.¹² Legātu problēmai pievienojās trūcīgo apgādības jautājums. Pilsētu nolikumu ievēdot, pastāvošās labdarības iestādes bija palikušas līdzšinējo pārvaldītāju — dažādu savstarpēji nekoordinētu komisiju un biedrību — rokās; tās tikai iesniedza pilsētas valdei savas atskaites. Pilsētas valde tagad ierosināja trūcīgo apgādību pilnīgi pārņemt pilsētas pārziņā (par to jau 1866. gadā bija iestājies eltermanis K. Ulihs), nododot to īpašai jaundibināmai komisijai. Bet pilsētas valde nevarēja vienoties ar domi: valde proponēja gilžu pārstāvju līdzdalību, dome pieprasīja tiesības brīvi izvēlēties komisijas locekļus. Pēc tam jautājums par trūcīgo uzraudzības centralizāciju tika atlikts sāņus¹³ — un dome ievēlēja vienīgi komisiju legātu lietās. Piekāpjoties pilsētas valdei, pēc tās priekšlikuma komisijā ievēlēja četrus domniekus — K. Heini un K. Todī no Lielās gildes, Ā. Nīsu no Mazās gildes un V. Dreijersdorfu no eksemtiem. Dome lēmumu papildināja tādējādi, ka priekšroka pabalstu ziņā dodama vispirms Liepājas pilsoņiem un viņu bērniem un tikai pēc tam pārējiem trūkcūcietējiem, lai gan pilsētas valde, tālredzīgi paredzējuma, ka tas neies cauri, tam pretojās. Tā arī notika. Gubernas pilsētu lietu pārvalde domes lēmumu atcēla kā nelikumīgu (arī komisijas sastāva ziņā). Dome atbildēja ar pārsūdzību Senātā.¹⁴

1882. gada 7. oktobrī (priekšraksts Nr. 6471) Iekšlietu ministrija aprobēja gubernatora ieskatu par bāriņnamu un noteica tā bezierunu pāriešanu pilsētas pārvaldes ziņā. Taču bāriņnama liktenis galīgi izšķīrās tikai 1889. gadā. Pilsētas krājokases īpašnieku maiņa bija notikusi divus gadus iepriekš — 1887. gadā. To panāca tikai pēc pilsētas pārvaldes vairākkārtējiem atgādinājumiem maģistrātam un pat pēc opozīcijas nesekmīgām pārsūdzībām Senātā.

Neraugoties uz minēto institūtu visai atšķirīgajiem darbības mērķiem un nozīmi, veco kārtu cīņiņš par tiem bija vienlīdz sīvs, liecinot vairāk par aizskartu prestižu nekā aizstāvēšanos saimniecisko interešu vārdā. Izņēmums bija pilsētas krājokase —

¹¹ LCVVA, 412. f., 6. apr., 68. l., 290.—292., 295.—299., 327., 328., 337., 358.—360., 429.—431., 508. lp.; 541. l., 187a, 361., 362. lp.; 721. l., 78. lp.

¹² Turpat. — 872. l., 249., 269., 271., 275., 276., 312. lp.

¹³ 1889. gadā Liepājas dome, izpildot gubernatora rīkojumu, pārņēma vienīgi no gubernas Sabiedriskās apgādības nodaļas tā sauktā prikaza Marijas nespējnieku patversmi, Marijas meiteņu un zēnu patversmes. (Turpat. — 1347. l., 66. lp.)

¹⁴ Turpat. — 1129. l., 121. lp.

Antons Vite (1716—1797) un Lorencs Hike (1716—1788). Vinjete no grāmatas «Das Witte- und Hueckesche Waisenhaus zur wohlfahrt der Stadt Libau. 1798—1898», kas izdota Liepājā 1898. gadā.

vecākā (1825. g.) ne tikai Latvijā, bet visā cariskajā Krievijā,¹⁵ turklāt finansiālajā ziņā daudz spēcīgāka par pilsētas banku (1865. gadā apgrozījumi attiecīgi 746,1 tūkst. un 401,8 tūkst. rbļ.).¹⁶ Par pilsētas krājkašes pārņemšanu dome izteicās 1879. gada 17. augustā (iniciators — Lielās ģildes loceklis maģistrāta advokāts Kārlis Braže). Oponenti atsaucās gan uz Lielās ģildes kopsakaru ar krājkašes un bāriņnama pirmsākumiem,¹⁷ gan uz statūtos un dibināšanas aktā kanonizēto pārvaldes personālsastāvu un rātes virsuzraudzības funkciju,¹⁸ beidzot, viņi spekulēja uz šo iestāžu labdarības raksturu: 1877. gada 26. marta no-

¹⁵ Pirmā šāda tipa kredītiestāde Iekšskrievijā radās 1841. gadā.

¹⁶ LCVVA, I. f., 7. apr., 2320. l., 70. lp.

¹⁷ Krājkaši nodibināja Lielās ģildes tirgotājs konsuls F. Hāgedorns (deva 2 tūkst. rbļ. garantijas kapitāla) ar F. Smāla un vēl dažu šīs ģildes tirgotāju atbalstu. Vēlāk, 1847. gadā, Lielā ģilde kases pamatkapitālam pievienoja 5 tūkst. rbļ. Bāriņnamu nodibināja 1789. gadā, izpildot tirgotāju A. Vites un L. Hikes testamentāro novēlējumu, un tas bija paredzēts abu ģilžu pilsoņu bāreņu (zēnu) audzināšanai. Bāriņnamā uzņēma 12 audzēkņus no katras ģildes, ja kapitāls atļāva — arī lielāku audzēkņu skaitu.

¹⁸ Saskaņā ar dibināšanas statūtiem bāriņnama direkcijā iegāja vācu luterāņu draudzes mācītājs, pilsētas otrais birģermeistars, vecākais rātskungs, rātes sekretārs, abi pilsētas eltermaņi, divi no Lielās ģildes un viens no Mazās ģildes vecajiem. Krājkašes pārvaldnieka amatam ģilde proponēja sešas kandidātas, no kurām rāte izraudzīja un apstiprināja vienu.

teikumi atsevišķai kārtai, gildei, baznīcām u. tml. iestādēm piederošās labdarības iestādes nelika nodot un pagaidām atstāja maģistrāta uzraudzībā. Ja pamatkapitāls pārsniedza 25 tūkst. rbļ., tad pēc krājķases statūtiem¹⁹ peļņa ar Lielās gildes pilsoņu lēmumu un maģistrāta sankciju bija izmantojama labdarīgiem mērķiem. Tas maģistrātam likās pietiekams iegansts, lai mēģinātu krājķasei — šim tīri finansiālajam iestādījumam — uzlikt labdarības masku.

Maģistrāts, apbruņojies ar šādiem argumentiem, nemaz nesteidzās izpildīt iekšlietu ministra 1882. gada 7. oktobra priekšrakstu, bet 1883. gada 18. janvārī lūdza gubernatoru panākt tā grozišanu bāriņnama un krājķases lietā. Kad gubernators atteicās, maģistrāts, apejot likumā noteikto kārtību, 7. maijā griezās tieši ministrijā, bet, tā kā tas jau bija sagaidāms, lūgumu (tā iesniedzēji, izņemot vienu, bija domnieki: G. Cimmermanis, K. Zakovskis u. c.) atsūtīja atpakaļ. Lieta, «likumīgo» ceļu ejot, nonāca guberņas pilsētu lietu pārvaldes izskatīšanā, kas 1883. gada 23. jūnijā gubernatora rīcību atzina par pareizu (lēmums Nr. 31). Dome, 11. jūlija sēdē noklausījusies šo lēmumu, nolēma prasīt maģistrātam, lai tas nekavējoši nodod abas iestādes. Tas tika apsolīts 1883. gada beigās pēc gada rēķinu noslēgšanas, bet vienlaikus gatavojās jauns demaršs. 13. oktobrī pēc maģistrāta iniciatīvas sanāca abu gilžu pilsoņu sapulces, kas izteicās pret abu institūtu nodošanu (Lielā gilde ar 52 balsīm pret 5, Mazā — ar 53 pret 3). 1884. gada 19. janvārī Lielās gildes vecajie iesniedza Senātā sūdzību par ministra rīkojumu, kvalificējot to par korporāciju tiesību ignorēšanu.²⁰

Augstāko valdības instanču pretargumenti, atsākot lietas izskatīšanu, bija šādi: ne krājķase, ne bāriņnams nav uzlūkojams vienīgi par Lielās gildes īpašumu (piemēram, bija noteikums, ka kases slēgšanas gadījumā viss kapitāls pāriet pilsētas īpašumā), maģistrātam virsuzraudzība pār tiem savā laikā uzticēta kā augstākajam pilsētas varas orgānam, nevis kā pilsoņu korporāciju pārstāvim, nepieciešamība saskaņot atsevišķus statūtu paragrāfus ar vēlākiem no pilsētas pārvaldes reorganizācijas izrietošiem rīkojumiem vēl nenozīmē šī juridiskā akta atcelšanu un nevar būt par iemeslu iestādes atstāšanai maģistrāta pārziņā. 1886. gada 6. jūnijā Senāts sūdzību krājķases lietā noraidīja.²¹

Opozīcija ieguva atbalstu arī domē. Lai gan daļa domnieku iestājās par tūlitēju krājķases pārņemšanu, vairākumu tomēr izdevās pārliecināt, ka vispirms jānoskaidro, kādas tiesības un pienākumi būs domei jaunajos apstākļos (lēmums pieņemts

¹⁹ LCVVA, 412. f., 6. apr., 68. l., 341.—346. lp.

²⁰ Turpat. — 299., 300., 338., 347.—352., 362., 366.—372. lp.; 541. l., 121. lp.

²¹ Turpat. — 541. l., 351., 352., 374.—380., 384.—388., 396.—398., 433., 434. lp.

21. augusta sēdē ar 32 balsīm pret 21). Domi neapturēja arī tas, ka guberņas pilsētu lietu pārvalde kasācijas ceļā šo lēmumu atcēla un uzdeva nekavējoši pārņemt krājkasi. Pēc domes pilnvaras pilsētas galvas vietas izpildītājs birģermeistars un Lielās ģildes vecajais G. Cimmermanis 23. oktobrī nosūtīja gubernatoram rakstu, kurā bija formulēta radušos neskaidrību būtība: vai domei jāuzņemas tikai līdzšinējās maģistrāta pārraudzības funkcijas vai, krājkasei pārvēršoties par tīri komunālu iestādi, arī visas no tā izrietošās atbildīgās finansiālās saistības, «uz ko domei nav īpašas vēlēšanās». Te nu gubernators K. Paščenko neizturēja un raporta beigās pašrocīgi pierakstīja: «Ja kases pārņemšanu nostādīs atkarībā no, saprotams, tišuprāt izraisīto neskaidrību un statūtu redakcijas izmaiņu atrisinājuma, tad tam nekad nebūs gala, ko šie kungi arī tikai vēlas.» Pilsētu lietu pārvaldes galīgais lēmums (25. novembrī Nr. 61) skanēja: par kaut kādu ģildes līdzdalību krājkases pārvaldē turpmāk nevar būt ne runas; pēc kases pārņemšanas dome ir tiesīga lūgt par attiecīgām statūtu izmaiņām vai arī kases likvidāciju, ja uzskatis tās tālākpastāvēšanu par pilsētai neizdevīgu.²²

Vēl vairāki mēneši pagāja priekšdarbos, līdz beidzot 1887. gada 17. martā noformēja krājkases oficiālo saimnieku nomaiņu (ar piebildi: visi trīs domes ievēlētie kases administratori — F. Rozenkrancs, K. Tode, J. Sneiders — bija aktīvi Lielās ģildes darboņi).²³

Bāriņnama lietā Senāta spriedums vispār netika sagaidīts. 1889. gada beigās, pēc guberņas varas atkārtotiem atgādinājumiem (5. jūnijā, 21. jūlijā, 31. oktobrī), ka tiek aizkavēta iekšlietu ministra 1882. gada 7. oktobra (!) priekšraksta galīgā izpilde, maģistrāts beidzot piekāpās — un 23. novembrī dome nolēma bāriņnamu ar skolu (pastāvēja līdz 1915. gadam) pārņemt savā ziņā, bijušo maģistrāta pārstāvju vietā pārvaldē nozīmējot pilsētas valdes sekretāru un divus locekļus.²⁴

Domnieku pašierosme izpaudās jau 1878. gadā, kad tie pieprasīja īpašas domei pakļautas tirdzniecības komisijas dibināšanu (autors — K. Braže). Tai vajadzēja pārņemt līdzšinējās tirdzniecības komitejas²⁵ funkcijas — gādāt, kā noteikts pilsētu nolikumā, par tirdzniecības un rūpniecības attīstību pilsētā, revidēt pilsētas budžetam ļoti svarīgo tirdzniecības un kuģniecības nodokļu līdzšinējo sadales principu. Ignorējot vietējo tirgotāju virsotnes vēlmes un pilsētas valdes ar pilsētas galvu priekšgalā visenerģiskākos protestus, jautājums par tirdzniecības komisiju tika izvirzīts domes dienas kārtībā. Jau pirmajās domes sēdēs

²² LCVVA, 412. f., 6. apr., 68. l., 435.—440. lp.; 872. l., 183., 184. lp.; 1018. l., 88. lp.

²³ Turpat. — 960. l., 46. lp.

²⁴ Turpat. — 500., 509. lp.; 1181. l., 233. lp.; 1347. l., 66. lp.

²⁵ Komiteju, kuras statūti apstiprināti 1823. gadā, nodibināja Liepājas kristīgo tirgotāju korporācija (pastāvēja jau 18. gadsimtā).

(23. martā, 4. aprīlī, 11. maijā) tika apšaubīta esošās tirdzniecības komitejas turpmākās eksistences likumība un tās tiesības iegūt īpašumus. Bet tā paša gada rudenī priekšlikums jau nokļuva domes uzmanības degpunktā. 5. oktobra sēdē pret to visai kategoriski iebilda sēdes vadītājs un tirdzniecības komitejas priekšsēdētājs K. Ulihs. Tādu komisiju dibināt, viņaprāt, būtu lieki, jo ar minētajiem jautājumiem jau tieši nodarbojoties tirdzniecības komiteja, darba dublēšana viegli novestu pie sadursmēm, kas nelabvēlīgi atsauktos uz tirdzniecības un rūpniecības attīstību pilsētā utt. So jautājumu skatīja vēl nākošajās — 2. un 7. novembra — domes sēdēs,²⁶ kad, caurlūkojot Liepājas pilsētas budžeta tāmi un atskaiti par 1878. gadu, radās jautājums, kāds būs $\frac{2}{3}\%$ nodoklis no ievestām un izvedamām precēm un tā ievākšanas un sadales kārtība. Līdz šim to veica īpašs tirdzniecības un kuģniecības nodokļu vākšanas kantoris ar vienu rātes vēlētu inspektoru un diviem locekļiem — vienu izraudzīja pilsētas ķemereja, otru — tirdzniecības komiteja. Lai gan pilsētai bija tiesības uz visu nodokli, vietējā tirgotāju kase paturēja sev $\frac{13}{16}$, pilsētas kase dabūja atlikušās $\frac{3}{16}$ ($\frac{2}{3}\%$ bija maksimālā takse, īstenībā nodokli ievāca daudz mazākos apmēros). Par šāda sadalījuma apšaubāmo taisnīgumu, kad lauvas tiesa paliek tirgoņu rīcībā, K. Braže bija publiski izteicies jau pirmās domes vēlēšanu laikā, ierosinādams jaunajai pilsētas pārvaldei, darbu uzsākot, atklāti pārspriest, vai tā tam būtu jāpaliek arī uz priekšu, ar kādām tiesībām tirgoņi noteikuši nodokļa lielumu un sadales veidu, kā arī noskaidrot, kas tad vispār pēc likuma būtu jāsaprot ar apzīmējumu «Liepājas tirgotāji» un kuri no pašreiz tirdzniecībā nodarbinātajiem ir tiem piederīgi.²⁷ Tas jau izklausījās pēc atklāta kara pieteikuma pilsētas tirgotāju virsotnei, piedevām cimdu bija nometis neviens cits kā Lielajā ģildē senierakstīts pilsonis.

Liepājas tirdzniecības komiteja 1877. gada beigās, izteikdamās atsevišķos Baltijas guberņu vietējo likumu kopojuma kodifikācijas jautājumos, minēto kantori plānoja pārveidot, ieceļot tajā pa diviem locekļiem no pilsētas pārvaldes un tirdzniecības komitejas un vienam pēc domes lēmuma uzticot vadītāja pienākumus; domei iesniedzami arī norēķini. Tirdzniecības mākeru, svērēju un brāķeru izraudzīšanu komiteja prasīja atstāt tirgotāju ziņā; pilsētas valde tos tikai apstiprinātu. Bet ne vārds netika bilsts par kaut kādām izmaiņām $\frac{2}{3}\%$ nodokļa sadalē.²⁸

1878. gada 7. novembra domes sēdē šoreiz jau domnieku grupa (literāti dr. O. Johansens, F. Kleinenbergs, K. Braže un uzņēmējs V. Rīge) pieprasīja iesniegt domē aktus par Liepājas

²⁶ LCVVA, 412. f., 6. apr., 10. l., 68., 75., 84., 130., 245., 261., 274^a., 276., 282., 283., 286., 287. lp.

²⁷ Libausche Zeitung. — 1878. — 11 Febr. — N 24.

²⁸ LCVVA, 412. f., 6. apr., 5. l., 23., 24. lp.

tirdzniecības komisijas dibināšanu, tās varas robežām, kā arī tirdzniecības nodokļiem. K. Ulihs, izmantotams domes priekšsēdētāja veto tiesības, noprotēdēja. Viņš neuzskatot pilsētas domi par kompetentu spriest tiesu par tirdzniecības komiteju. Kā šīs komitejas priekšsēdētājs viņš esot gatavs sniegt ziņas par jebkuru interesējošu jautājumu. Pēc visai dzīvām debatēm, kurās viena puse aizstāvēja pilsētas tiesības uz visu nodokļu summu, otra attaisnoja līdzšinējo sadales principu, ar nelielu balsu pārsvaru (20 pret 18) dome pieņēma lēmumu par K. Brazes ierosinātās komisijas izveidošanu. Pēc tam, aizbildinoties, ka sēde ieilgusi, to slēdza. Nākošajā sēdē (16. novembrī) pilsētas valdei izdevās domes vairākumu pielauzt un panākt (ar 42 balsīm pret 8) iepriekšējā lēmuma atcelšanu, iebilstot, ka pilsētas interesēs labāk ir izvairīties no sadursmēm ar tirdzniecības komiteju. Tai vietā nosprieda ievēlēt deputāciju, kam stridīgajos punktos būtu jāpanāk vienošanās ar komiteju un jānosprauž abu pušu darbības sfēras. Sarunu vedējus ievēlēja sēdi vēlāk — 23. novembrī (O. Johansens, F. Kleinenbergs, tirgotājs S. Mihelsons). Starp citu, uz abām izšķirošajām sēdēm bija ieradies (nejauši vai speciāli noorganizēts?) nepieredzēti liels domnieku skaits — 50 un 51.²⁹

Gubernators, nostādamijs Liepājas lieltirgotāju pusē, domes 7. novembra lēmumu atzina par nelikumīgu: komisiju atsevišķas saimnieciskās jomas vadībai var nodibināt tikai pēc pilsētas valdes, nevis kāda atsevišķa domnieka iniciatīvas. Gubernas pilsētu lietu pārvalde bija vienis prātis ar savu priekšsēdētāju — gubernatoru. Pats kuriozākais bija tas, ka šai laikā jau bija saņemts Iekšlietu ministrijas priekšraksts (8. novembrī, Nr. 8923), kas ierosināja jautājumu par Liepājas tirdzniecības komitejas likvidāciju un šai sakarībā pieprasīja attiecīgas ziņas gubernatoram, kurš savukārt tās pieprasīja no tirdzniecības komitejas (24. novembrī). Tātad K. Ulihs par šādu lietas pavērsienu, bez šaubām, bija informēts. Tas viss notika domei aiz muguras, kad domes pārstāvji turpināja apspriesties un mēģināja panākt vienošanos ar tirdzniecības komiteju par vairāku tai pakļauto iestāžu (siļķu un linsēkļu brāķis, uzraudzība pār pilsētas mēriem un svariem u. c.) pārņemšanu un $\frac{2}{3}\%$ nodokļa sadali. Arī pēdējā 1878. gada domes sēdē (14. decembrī) K. Ulihs par sagaidāmajām pārmaiņām neminēja ne vārda, tikai ierosināja izskatīt jautājumu par nodokļu vākšanas kantora nodošanu pilsētas pārvaldei, kas tika atlikts līdz abu ieinteresēto pušu apspriešanās beigām. Sagaidāmo tirdzniecības komitejas reorganizāciju noklusēja arī pilsētas valde savā atskaitē par 1878. gadu, te tikai norādīts, ka starp pilsētu un tirgoņiem radušās domstarpības vēl nav izšķirtas. Un tad pēkšņi — 1879. gada 19. janvārī — sekoja pilsētas valdes ierosinājums dibināt tirdzniecības valdi, nododot tai visas

²⁹ LCVVA, 412. f., 6. apr., 10. l., 292., 293., 299., 304. lp.

uz tirdzniecību attiecošās lietas. 1. martā dome ievēlēja tās pirmo sastāvu: priekšsēdētājs — konsuls E. Martensens un četri locekļi — O. Melvils, G. Puherts, H. Smits un J. Virkaus.³⁰ $\frac{2}{3}\%$ nodokļa sadali pilsētas labā caurskatīja tikai pāris gadu vēlāk.

Citādi gāja ar vietējās ugunsdzēsēju komandas pārņemšanu uz pilsētas rēķina, kam dome piekrita ar lielu vilcināšanos un pretestību. So komandu (pilsētā kopš 1877. gada darbojās vēl otra — brīvprātīgā ugunsdzēsēju komanda) uzturēja Liepājas savstarpējā pretugunsgrēku apdrošināšanas biedrība saskaņā ar rātes un vecajo sola sastādītajiem dibināšanas noteikumiem (1797. g.; 1829. gada 23. aprīlī apstiprināti jauni statūti)³¹. Tā kā gandrīz visi vietējie namīpašnieki bija šīs biedrības biedri un Liepājai lielāki ugunsgrēki līdz šim bija gājuši secen, biedrībai no ikgadējām apdrošināšanas prēmijām ($\frac{1}{3}\%$ no koka, $\frac{1}{4}\%$ no mūra ēku vērtības, neskaitot iemaksas cietušo labā — līdz 10% no apdrošināšanas summas) laika gaitā bija uzkrājies ap 100 tūkst. rubļu liels rezerves kapitāls. Neraugoties uz to, 1878. gada 5. maija domes sēdē, noklausoties pilsētas galvas ziņojumu par pilsētas kases pašreizējo stāvokli, biedrības pārstāvis viens no tās direktoriem domnieks F. Kleinenbergs (direkcijā bija arī domnieki K. Šneiders, G. Puherts, H. Šapkēvičs, Z. Šefels) pavēstīja, lai, pabalstus plānojot, rēķinās, ka sabiedrība nespēs uz priekšu uzturēt ugunsdzēsēju komandu un šos tik nepieciešamos izdevumus — ap 4 tūkst. rubļu gadā — nāksies segt no pilsētas līdzekļiem. 10. augusta sēdē dome jau izskatīja biedrības oficiālu 28. jūnija rakstu, ka tā biedrības kopsapulces uzdevumā gatavojas no 1. augusta atteikties no pilsētas ugunsdzēsības lietu pārzināšanas. Pilsētai tika piedāvāts biedrības kustamais un nekustamais īpašums 19,7 tūkst. rubļu vērtībā, ar ko tiktu dzēsti arī tie 10 tūkst. rubļi, kurus valdība 1867. gadā asīgnēja Liepājas pilsētai ugunsdzēsības uzlabošanai un kuri nonāca biedrības kasē. Turklāt F. Kleinenbergs un K. Šneiders atklāti piedraudēja — ja netiks pieņemts pozitīvs lēmums, ugunsdzēsēju komanda (astoņi ugunsdzēsēji, kas turklāt prasīja algas pielikumu par 3 rbļ. mēnesī) nākošajā dienā tiks atlaista. Pilsētas galva uzskatīja, ka biedrība, pārvaldot tādu kapitālu, nav tiesīga atteikties no saviem statūtos fiksētiem pienākumiem un apgrūtināt pilsētas budžetu. Tā kā debatēs vienošanās netika panākta un daudzi domnieki nepietiekamas informētības dēļ atsacījās no balsošanas, jautājumu atlika, lūdzot biedrību līdz 1. septembrim neatbrīvot komandu.³²

Biedrība kļuva nedaudz piekāpīgāka, un tās pilnsapulce 17. augustā nolēma piešķirt pilsētas kasei ugunsdzēsības

³⁰ LCVVA, 412. f., 6. apr., 10. l., 287., 309., 310., 316. lp.; 134. l., 17. lp.; 290. l., 50. lp.

³¹ Turpat. — 95. l., 27.—33. lp.

³² Turpat. — 10. l., 121., 207., 208. lp.

vajadzībām ikgadēju 1,5 tūkst. rubļu lielu pabalstu, ar noteikumiem, ka 1) pilsēta no 1. septembra pārņem visas ugunsdzēsības lietas, ieskaitot abas komandas, kuras nedrīkst likvidēt, un piedāvātos īpašumus līdz ar parādsaistībām; 2) namsaimnieki, kuri ir biedrības locekļi, atbrīvojami no tiešajiem nodokļiem ugunsdzēsības labā; 3) biedrība rezervē sev tiesības atteikties no augstāk minētā pabalsta izmaksāšanas pilnā vai daļējā apjomā, par to paziņojot pilsētas pārvaldei sešus mēnešus iepriekš. Piedāvājumu domē skatīja 18. augustā, un pēc pilsētas galvas priekšlikuma lēmuma pieņemšanu atlika uz nākošo domes sēdi.³³ Taču līdz 1878. gada beigām šis jautājums domes sēžu dienas kārtībā tā arī vairs neparādījās.

Nākošajā gadā jautājums atrisinājās gandrīz pats no sevis. Tā kā Liepājas savstarpējās pretugunsgrēku apdrošināšanas biedrībai zuda iespēja turpināt deviņus gadus praktizēto apdrošināšanas summu pārapirošināšanu — tāda paša profila Maskavas biedrība atteicās līgumu atjaunot, bet cita izdevība neradās —, tā, negribējuma riskēt un bez pārapirošināšanas uzņemties nekustamo īpašumu apdrošināšanu, kuru vērtība bija ievērojami augusi, atzina par neizdevīgu savas operācijas turpināt. 1879. gada 9. maijā biedrības pilnsapulce nolēma no 12. jūnija pagaidām pārtraukt darbību. Pilsētai no jauna tika piedāvāts uzņemties ugunsdzēsības pienākumus, piesolot no biedrības kapitāla ikgadēju pabalstu — šoreiz jau 4,5 tūkst. rubļu apmērā (var pārtraukt izmaksāt, gadu iepriekš brīdinot).³⁴ Dome bija ar mieru piekāpties tikai tad, ja biedrības kapitāls (100 tūkst. rbļ.) kā bezīpašnieka kapitāls pāriet pilsētas īpašumā un šī neaizskaramā kapitāla procenti izmantojami vienīgi ugunsdzēsības mērķiem. Savukārt gubernas pilsētu lietu pārvalde uzskatīja (18. oktobra žurnāls Nr. 69), ka ugunsdrošības pasākumi ietilpst pilsētas pārvaldes kompetencē un pilsētas kases obligāto izdevumu skaitā, tāpēc pārņemšanai jānotiek bez domes sēdē izvirzītajām prasībām un galavārds, ko darīt ar likvidētās biedrības kapitālu, pieder iekšlietu ministram. Tā paša gada 25. oktobrī dome, kurā atkal bija ienācis biedrības priekšniecības prasījums, lai pilsēta līdz 1. decembrim dod galīgu atbildi, pretējā gadījumā līdzekļu trūkuma dēļ tiks samazināts ugunsdzēsēju komandas sastāvs, piekāpās un pagaidām uzņēmās ugunsdzēsības izdevumus uz sava rēķina, reizē lūdzot gubernatoru parūpēties, lai biedrības īpašumu piešķir pilsētai. 1879. gada 17. novembrī iekšlietu ministram nosūtīja attiecīgu lūgumu, taču tas pieprasīja papildu ziņas. Atbilde kavējās, un 1881. gada 16. maijā dome izskatīja jaunu bijušās biedrības paplašinātās pārvaldes (ar kopsapulces tiesībām, izveidota pēc 1879. gada 1. augusta pilnsapulces lēmuma, pieaicinot 10 ierindas biedru) priekšlikumu, kas piedāvāja

³³ LCVVA, 412. f., 6. apr., 10. l., 213., 214. lp.

³⁴ Turpat. — 95. l., 10., 11., 53.—57., 60.—62. lp.

šādu strīdu kapitāla izlietojumu: 10 tūkst. rubļu ugunsdzēsības inventāra iegādei, 90 tūkst. — jaunas, modernas ģimnāzijas ēkas būvei (pašreizējā bija pārpildīta, antihigiēniskā stāvoklī, tajā paredzēja atvērt sešu klašu reālskolu). Šoreiz dome piedāvājumu vienbalsīgi akceptēja un lūdza pilsētas galvu izteikt biedrībai pateicību.³⁵

Izligumam bija nepieciešams augstākās varas akcepts. Mikstinot domes iepriekšējās prasības kategoriskumu, kas savā laikā uzdeva (1879. gada 25. oktobrī) administratīvā vai tiesas ceļā piedzīt no biedrības direkcijas savāktu kapitālu, pilsētas galva raportā gubernatoram (1881. gada 25. aprīlī) paskaidroja, ka toreiz bijis spēkā pieņēmums, ka starp pilsētas pārvaldi un biedrību nav panākama labprātīga vienošanās. Pilsētas valde tikai cerībā, ka lieta nokārtojama miera ceļā, atturējusies no tik krasa soļa. Par radušos situāciju 6. jūlijā tika paziņots iekšlietu ministram, bet, kamēr nebija saņemta viņa atbilde, gubernators un gubernas pilsētu lietu pārvalde uzraudzības kārtībā pagaidām apturēja domes lēmuma izpildi. Ministrs ar slēdzienu nesteidzās, vajadzēja nosūtīt vēl papildu paskaidrojumus, un tikai 1882. gada 26. martā viņš darīja zināmu, ka neiebilst pret notikušo pušu vienošanos (pēc Tērbatas mācību apgabala kuratora lūguma ministrijā bija ienācis arī tautas izglītības ministra raksts, ka Liepājā ārkārtīgi nepieciešama jauna ģimnāzijas ēka).³⁶ Par biedrības atstāto kapitālu uzcelto Nikolaja ģimnāzijas ēku atklāja 1884. gadā.

Pilsētas īpašumu koncentrācija jaunās pārvaldes rokās bija apgrūtināta, un tā ieilga (tāda problēma pastāvēja arī Iekšskrievijas pilsētās) ne vien ieinteresēto pušu pretdarbības, bet arī augstākās administrācijas vainas dēļ. Kurzemes gubernators P. fon Lilienfelds, kuram bija jāseko, lai likumā prasīto īpašumu un kompetenču nodošana bez iemesla netiktu aizkavēta (iekšlietu ministra 1878. gada 30. marta cirkulārs),³⁷ uz pašrocīgi doto un saņemto rīkojumu un priekšrakstu izpildi raudzījās caur pirkstiem. Ne velti viņa vadītā Kurzemes gubernas valde un arī Vidzemes gubernas valde izpelņījās senatora Manaseina visai bargu raksturojumu: «. . . ne vien pavirši, ar pārmērīgu, ne ar ko neattaisnojamu saudzību izturas pret pakļauto iestāžu patvaļīgu un neattaisnojamu rīcību [. . .], bet arī pašas nevar noderēt par citas likumu izpildīšanas, kārtīgas un ātras lietas izšķiršanas paraugu.»³⁸ Liepājas (arī Jelgavas un Kuldīgas) domes pirmais darbības gads bija gandrīz jau pagājis, bet P. fon Lilienfelds nebija pat interesējies, kas izdarīts īpašumu un kompetenču

³⁵ LCVVA, 412. f., 6. apr., 95. l., 10.—13. lp.; 290. l., 50. lp.; 300. l., 86. lp.

³⁶ Turpat. — 95. l., 40., 41., 43., 49.—52., 60.—69. lp.; 300. l., 93. lp.

³⁷ Turpat. — 13. l., 13., 14. lp.

³⁸ Manaseina revīzija . . . — 361. lpp.

šķiršanas lietā. Pie tās viņš bija spiests ķerties tikai pēc tam, kad viens no Baltijas gubernatoriem Iekšlietu ministrijā bija ierosinājis un tās Saimniecības departaments atzinis par vēlamu saņemt sarakstu ar uzskaitījumu par to, kam pēc likuma jāpāriet jaunajai pilsētas pārvaldei un kas paliks līdzšinējām iestādēm. Izpildot attiecīgu 1879. gada 11. janvāra cirkulāru, Kurzemes gubernators ministrijai nosūtīja maģistrātu proponētos sarakstus, pat nemēģinādams noskaidrot, kāpēc veselu rindu apstrīdamas kategorijas lietu, iestāžu un īpašumu paredzēts atstāt veco pilsētas varas iestāžu ziņā. Attiecīgu motivāciju viņš deva tikai pēc ministra īpaša pieprasījuma, gan ne visos gadījumos uzdrikstēdamies parakstīties zem maģistrātu ieskatiem, kas arī tika pieprasīti, turklāt līdz priekšraksta izpildei pagāja gandrīz vai pusgads, lai gan prasīts bija — visdrīzākajā laikā.³⁹

Ļoti gausi Iekšlietu ministrija (kā virsuzraudzība) un Senāts (kā pēdējā šķirējtiesas instance) deva vadošos norādījumus radušos neskaidrību gadījumos vai izlēma strīdu lietas (parasti ne ātrāk kā divu gadu laikā). Tam bija vairāki cēloņi: smagā birokrātiskā aparāta neelastīgums, 60.—70. gadu carisma iekšpolitikai tipiskās svārstības, vienota plāna un konsekvences trūkums pieņemtās programmas īstenošanā — īpaši attiecībā uz Baltiju, kas savukārt izrietēja no carisma valdošo slāņu domstarpībām Baltijas jautājumā un administrācijas nepietiekamās kompetences Baltijas lietu specifiskā.⁴⁰

Traucējošs faktors bija Baltijas guberņās spēkā esošie vietējie likumi, kas nebija saskaņoti ne savstarpēji, ne arī ar jaunākajiem likumdošanas aktiem, un, beidzot, gilžu institūtu un maģistrāta pastāvēšana, kura līdzšinējais dualistiskais stāvoklis — kārtu korporāciju un pilsētas pārvaldes augstākais pārstāvis — pieļāva atšķirīgu likumu tulkojumu, ko viņi spekulatīvi izmantoja, dibinot savus argumentus un prasības. Atsevišķai kārtai piederošus īpašumus un kapitālus likums neprasija atsavināt, bet kārtu kopīpašumi bija nododami pārveidotajai pilsētas pārvaldei. Tādēļ vecās pilsētas pārvaldes mantojuma pārņemšana nevarēja notikt automātiski; kamēr tika atzītas pilsētas jaunās varas tiesības uz atsevišķiem objektiem, nomainījās vairāki pilsētas galvas un domes sastāvi. Tomēr Liepājas pilsētas domes praksē tikpat kā nav sastopami lēmumi kompetenču šķiršanas lietā, kas būtu atcelti tādēļ, ka šajos lēmumos pārāk klaji aizstāvētas kārtu intereses. Tieši otrādi, vairākos gadījumos (pilsētas bankas, atsevišķu legātu, bāriņnama nodošanas lietā) dome steidzināja maģistrātu un apsūdzēja to guberņas administrācijai par va-

³⁹ LCVVA, 412. f., 6. apr., 68. l., 1., 25., 26., 29.—31., 39.—44., 51., 86.—88. lр.

⁴⁰ Sk.: Духанов М. М. Остзейцы. Политика остзейского дворянства в 50—70 гг. XIX в. и критика ее апологетической историографии. 2-е перераб. и доп. изд. — Рига, 1978. — С. 467.

došo norādījumu izpildes novilcināšanu, un tālākais jau bija atkarīgs no gubernatora. Pilsētas krājķases pārņemšanas lietā nav tik viegli nošķirams, kur beidzās domes nevēlēšanās uzņemties atbildības risku un kur sākās pakļaušanās veco saimnieku diktātam.

Neizbēgamās domstarpības, kas radās, pārņemot sabiedriskos īpašumus un pārvaldes kompetences, izsauca dažādu buržuāzisko slāņojumu atšķirīgais sabiedriski ekonomiskais statuss un tiem vienādā mērā piemītošā dziņa izmantot pilsētas īpašumus un kapitālus tikai savā labā. Ne visai nopietni ņemams bija pretendentu sludinātais skanīgais un parocīgais pilsētas vispārējo interešu aizstāvēšanas sauklis.

Pilsētas īpašuma un pārvaldes pilnvaru atsavināšana vecajām kārtu iestādēm objektīvi radīja labvēlīgākus priekšnoteikumus ne tikai komunālās, bet arī visas pilsētas saimniecības funkcionēšanai.

5. nodaļa

LIEPĀJAS DOMES VĒLĒŠANAS 1882. GADĀ

1870. gada Krievijas pilsētu nolikuma darbības gados pilsētas domes sastāvs Liepājā atjaunojās ik pēc četriem gadiem vēl trijās — 1882., 1886. un 1890. gada vēlēšanās, šajā periodā mainoties gan vēlētajū un domnieku skaitam un sastāvam (2. un 3. tab.), gan vēlētajū spēku izvietojumam un vēlēšanu cīņas raksturam.

Pastāvošie vēlēšanu noteikumi regulēja vēlētajū skaita kāpumu atkarībā no pilsētas buržuāzijas «dabiskā» pieauguma norises, ko savukārt noteica vispārējā saimnieciskā konjunktūra. Vēlētajū kopskaits Liepājā 1878.—1882. gadā gandrīz divkāršojās, sastādot attiecīgi 3% un 5,5% iedzīvotāju kopskaita. Tas bija noticis iepriekšējo ekonomiski labvēlīgo gadu ietekmē; īpaši nozīmīgs bija 70. gadu beigās iestājies celtniecības bums, par ko liecināja krasais namsaimnieciskā elementa — nekustamā īpašuma nodokļu maksātāju — pieaugums vēlētajū vidū. Vēlēšanu gadā iestājusies saimnieciskā depresija vēl nebija paguvusi pārtināt vēlētajū rindas. Sai vēlēšanu starpposmā bija vērojams puslīdz vienmērīgs vēlētajū skaita pieaugums visās klasēs — gan ar nelielām disproporcijas iezīmēm par labu 3. vēlētajū klasei (klāt nākuši 576 vēlētajū, 1. klasē — 15, 2. klasē — 75). Sai tendencei pastiprinoties, 3. vēlētajū klases īpatsvars pārējo vēlētajū vidū pieauga no 83% līdz turpat 90% perioda beigās (1891. gadā), kas vēl vairāk parādīja vēlēšanu likuma netaisnīgumu šaurajā balsstiesīgo iedzīvotāju lokā. Sīkburžuāziskās vēlētajū aprindas, no kurām komplektējās 3. vēlētajū klase — galvenokārt mazo

Liepājas pilsētas domes vēlēšanu skaits,

Gads	Vēlētāju skaits	1. vēlētāju klase	2. vēlētāju klase	3. vēlētāju klase	Vēlētāju iedalījums			
					nekustamo īpašumu nodoklis			
					1. klase	2. klase	3. klase	k o p ā
1878 (%)	961 (100,00)	27 (2,81)	136 (14,15)	798 (83,04)	9	84	690	783
1882 (%)	1627 (100,00)	42 (2,58)	211 (12,97)	1374 (84,45)	15	129	1142	1286
1886 (%)	1840 (100,00)	37 (2,01)	180 (9,78)	1623 (88,21)	16	117	1340	1473
1891 (%)	2059 (100,00)	32 (1,55)	177 (8,60)	1850 (89,85)	1570

* Tabula sastādīta pēc LCVVA, 412. f., 6. apr., 76. l., 34., 35. lp. 167. lp. [1891. g.; balsstiesīgo iedzīvotāju skaits aplēsts sakarā ar Krievijas ** Vēlētāju skaits precizēts. Avotā ieviesusies kļūda, kur 3. klases vēlētāji arī vēlēšanās piedalījušos kopskaits (803).

Liepājas pilsētas domnieki pēc piederības vēlētāju klasei

Domes pilnvaru laiks	1. vēlētāju klase				2. vēlētāju klase			
	muižnieki**	tirgotāji un goda pilsoņi	cunftu piederīgie, sīkpilsoņi	pavisam	muižnieki	tirgotāji un goda pilsoņi	cunftu piederīgie, sīkpilsoņi	pavisam
1878./81. g.	1	14	1	16	6	8	4	18
1882./85. g.	2	15	1	18	10	10	6	26
1886./90. g.	3	17	—	20	9	9	9	27

* Tabula sastādīta pēc LCVVA, 412. f., 6. apr., 76. l., 36. lp.; 443. l., ** Seit un turpmāk rubrikā «muižnieki» ietverti arī personiskie muižnieki

2. tabula
sastāvs un vēlēšanu aktivitāte 1878.—1891. gadā*

pēc vēlēšanu cenza								
tirdzniec., rūpniecības zīme				abējādi				literātu nodoklis
1. klase	2. klase	3. klase	k o p ā	1. klase	2. klase	3. klase	k o p ā	3. klase
—	2	72	74	18	50	22	90	14
—	—	33	33	16	38	28	82	12
—	15	137	152	27	67	85	179	10
—	2	39	41	21	47	68	136	10
—	13	180	193	21	50	87	158	16
—	4	62	66	21	48	62	131	15
...	396	93	...

[1878. g.]; 443. l., 12. lp. [1882. g.]; 888. l., 11. lp. [1886. g.]; 1327. l., 166., pilsētu kontrreformas priekšdarbiem].
uzrādīti par sešām personām mazāk (643), līdz ar to nepareizi avotā dots

3. tabula

un pilsētnieku kārtai 1878.—1890. gadā*

3. vēlētāju klase					1.—3. vēlētāju klase kopā				
muižnieki	literāti	tirgotāji un goda pilsoņi	cunftu piederīgie, sīkpilsoņi	pavisam	muižnieki	literāti	tirgotāji un goda pilsoņi	cunftu piederīgie, sīkpilsoņi	pavisam
5	3	3	9	20	12	3	25	14	54
6	10	3	9	28	18	10	28	16	72
9	4	4	8	25	21	4	30	17	72

13. lp.; 888. l., 10. lp.
(1878. gadā to bija 9, 1882. gadā — 13, 1886. gadā — 17).

nameļu īpašnieki, sīkie uzņēmēji¹ —, joprojām bija tiesīgas tikai uz $\frac{1}{3}$ domnieku mandātu. 1870. gada pilsētu nolikuma 13—14 darbības gados nedaudz bija augušas arī abas augstākās vēlēšanu kūrijas. Rīgā tās bija skaitliski sarukušas, netieši liecinot par nevienādo ražošanas un kapitāla koncentrācijas gaitu abās pilsētās, Liepājai, protams, atpaliekot. Turpretī Liepāja 1878.—1891. gadā ievērojami apsteidza Rīgu vēlēšanu kopskaita pieauguma dinamikas ziņā — 14% pret 37%. (1882.—1886. gadā vēlēšanu kopskaits Rīgā pat bija gājis mazumā par 362 personām, daļēji tas notika pilsētas valdes patvaļīgās izrīcības dēļ, kas pacientās ierobežot sīko īpašnieku vēlēšanu tiesības.)

Avotos atrodamās statistiskās ziņas par Liepājas domes sastāvu 1878.—1890. gadā (sk. 3. tabulu) sniedz visai aptuvenu priekšstatu par domnieku sociālo piederību un nodarbošanās veidu. Domnieki šajos pārskatos dalījās pēc piederības pie kārtām — muižnieki, tirgotāji, goda pilsoņi, cunftu piederīgie, sīkpilsoņi — un vēlēšanu klasēm, taču kapitalisma apstākļos, feudālajām kārtām pakāpeniski pāraugot jaunās formācijas šķirās, piederība un dalījums kārtās ieguva jau vairāk formālu raksturu. Un tomēr līdz 1917. gadam vajadzēja rēķināties ar kārtu eksistences faktu un to jūtamo ietekmi uz cilvēku saimniecisko aktivitāti. Dalījums kārtās ievērots arī oficiālajā statistikā. Neraugoties uz pasludināto pilsētu pārvaldes bezkārtu raksturu, kārtu interesēm bija pakļauts gan domes sastāvs, gan domes vēlēšanas, kas nosacīti norisēja kārtu dalījuma ietvaros (arī zem vēlēšanu kūrījām slēpās tās pašas kārtas). Jāpiebilst, ka Baltijas pilsētās nacionālās buržuāzijas lielākā daļa atbilda vēlēšanu 3. klasei.

Saglabājoties atsevišķu kārtu īpatsvara gandrīz nemainīgai stabilitātei, skaitliski vislielāko grupu Liepājas domē veidoja tirgotāji un goda pilsoņi — ap 40% domnieku (Rīgā 1878. gadā to bija 55%).

Personisko muižnieku kārtai 1878. gadā piederēja deviņi domnieki no 12, 1882. gadā — 13 no 18 muižnieku domniekiem; 1878. gadā bez izņēmuma visiem muižniekiem vēlēšanu cenzu nodrošināja īpašumi. Vēlāk viņiem pievienojās muižnieciskas izcelsmes kapitalistiskie uzņēmēji — arī viszemākā ranga, kas darbojās uz sīktirdzniecības vai komiju apliecību pamata (1882./86. gadā — četri domnieki, 1886./90. gadā — septiņi), uzskatāmi apliecinot veco tradicionālo kārtu transformēšanos kapitalistiska tipa uzņēmējos. Tirgotāju kārtas domnieku vidū, kas pārstāvēja tirdzniecisko un rūpniecisko buržuāziju, 1878./82. gadā trīs bija tādi,

¹ Vairums no 3. klases vēletājiem, tirdzniecības un rūpniecības nodokļa maksātājiem, bija izpēmis sīktirdzniecības vai komiju apliecības, krietni mazāk bija izpēntas gīlžu zīmes: 1878. gadā — 29 no 72 šīs grupas vēletājiem, 1882. gadā — 47 no 137, 1886. gadā — 42 no 180.

Liepājas pilsētas valdes piecu locekļu sadalījums pēc kārtām
un vēlēšanu cenza veida 1878.—1890. gadā*

Gads	Muižnieki	Literāti	Tirgotāji, goda pilsoņi	
	nekust. īpaš. nodoklis	literātu nodoklis	nekust. īpaš. nodoklis	tirdzn. un nekust. īpaš. nodoklis
1878/81	1	1	1	2
1882/85	2	2	—	1
1886/90	3	1	—	1

* Tabula sastādīta pēc LCVVA, 412. f., 6. apr., 76. l., 36. lp.; 443. l., 13. lp.; 888. l., 10. lp.

kam piederēja tikai nekustamais īpašums un kas nepiedalījās tirdznieciski rūpnieciskajos pasākumos; vēlākajos domes sastāvos tādas personas vairs neparādījās, bet visi tirgotāju kārtas domnieki, kā likums, maksāja arī nekustamo īpašumu nodokli, tādēļ tiem piederēja namīpašumi. Namīpašnieki dominēja arī domnieku sīkpilsoņu un cunftēm piederīgo grupā, no tiem ar amatniecību nodarbojās tikai nedaudzi: pirmās domes sastāvā trīs, trešās — četri domnieki.

Liepājas domei raksturīgs bija samērīgs un laika gaitā noturīgs domnieku sadalījums pēc piederības vēletāju klasēm, Rīgas domē 1878.—1890. gadā pamazām pieauga pēc mantiskā stāvokļa 3. vēletāju klasē iedalīto domnieku kopskaits, beidzot aizpildot ap 50% vakanču. Visvairāk būdami brīvo profesiju pārstāvji no muižnieku un literātu aprindām, kas domē iekļuvuši ar augstāko kūrīju vēletāju balsīm, viņu pirmais uzdevums bija domē īstenot baltvācu valdošā tirgotāju un rūpnieku grupējuma komunālo politiku. Tas arī daļēji izskaidro, kāpēc Rīgas domes ikdienā izpalika lielāki konflikti un sadursmes dažādu vēletāju kūrīju priekšstāvju starpā. Ne tā kā Liepājā, kur vēletāju tiesības izvirzīt un balsot arī par citām kūrījām piederīgiem kandidātiem netika tik plaši pielietotas. Robežas starp atsevišķu kūrīju pārstāvjiem šeit bija krasāk izteiktas — un tas parādījās debašu asumos, lielākā uzskatu dažādībā un cīņā.

Liepājas pilsētas valde 1878.—1890. gadā kārtu pārstāvniecības ziņā bija domes kopija miniaturā (4. tabula), izņemot to, ka valdē šais gados neiekļuva neviens sīkpilsonis vai cunftēm piederīgais. Pilsētas pašvaldības izpildvara pamazām koncentrējās buržuāziskās inteliģences rokās. Pilsētas valde pulcēja ap sevi plašu brīvo profesiju darbinieku loku — ārstus, izglītības darbiniekus, inženierus, arhitektus, mērniekus, tehniķus un citus.

1882. gada un arī visās nākošajās domes vēlēšanās likums vēlēšanu vadību no sākuma līdz beigām uzticēja pilsētas galvam un pilsētas valdei, kas noteica vēlēšanu termiņu, sastādīja vēlētāju sarakstu, organizēja vēlēšanu procedūru un ievēlēto domnieku sarakstu iesniedza augstākajai administrācijai.

Pilsētas pašvaldība 1882. gada domes vēlēšanām sāka gatavoties jau iepriekšējā gada pavasarī. Pilsētas galva K. Sneiders lūdz gubernatoru precizēt, kad īsti izbeidzas pašreizējā domes sastāva pilnvaras, vai skaitot četrus gadus no pirmās domes sesdes, t. i., 1882. gada 1. marta, vai no budžeta gada mijas — 1882. gada 1. janvāra. Gubernas pilsētu lietu pārvalde viņam paskaidroja (1. aprīļa žurnāls Nr. 17), ka pēdējā gadījumā būtu patvaļīgi samazināta domes darbības likumīgā četrgade.²

Vēlētāju saraksta pirmajā variantā, kuru par 20 kapeikām interesenti varēja nopirkt pilsētas valdes kancelejā «rātes namā vienu trepi augstu»³, pilsētas valdei nācās izdarīt nelielas izmaiņas. Saraksts bija jāpapildina ar septiņām personām: 2. klasē klāt nāca divas personas, līdz ar to šīs klases pēdējie (pēc maksātā nodokļa lieluma) divi vēlētāji automātiski pārgāja zemākajā — 3. klasē, 3. klasē klāt nāca piecas personas.⁴ Šīs personas vai nu kļūdas dēļ bija sarakstā izlaistas (ostas ekspeditora Krūmiņa sieva, Koricu ģimene, vīrs un sieva), vai ieguva vēlēšanu tiesības, samaksājot attiecīgo pilsētas nodokli (ģimnāzijas skolotājs E. Johansens — literātu nodokli), vai arī pierādīja tās (Lietuvas pilsētām pierakstītie ebreju uzņēmēji — zeltkaļu meistars Z. Kacs, pulkstenmeistars Stameškins un ziepju fabrikas īpašnieks H. Landaus, kas varēja uzrādīt amata apliecības. Landau gan sarakstos uzņēma tikai pēc gubernas administrācijas iejaukšanās).⁵ Par papildināto vēlētāju sarakstu, ko dome 1881. gada 3. decembrī vienbalsīgi akceptēja,⁶ pretenziju tikpat kā nebija. Vienīgo sūdzību iesniedza jau pieminētais H. Landaus. To varēja tulkot divējādi — vai nu kā sastādītāju korektu rīcību, vai arī tā, ka opozīcijas vadoņi tobrīd vēl nebija aptvēruši rūpīgas vēlētāju saraksta izstudēšanas nozīmīgumu savu vēlētāju spēku vairošanā.

² LCVVA, 412. f., 6. apr., 300. l., 47. lp.

³ Latvietis. — 1882. — Nr. 2. — 13. janv.

⁴ LCVVA, 412. f., 6. apr., 300. l., 205.—229. lp.

⁵ Pilsētas valde uzskatīja, ka Telšu pilsētas tirgotājam H. Landauam nav tiesību dzīvot un tātad arī balsot Liepājā. Vietējā ziepju fabrikanta Falka 1867. gadā izsniegtā apliecība par iegūto ziepju fabrikācijas amatprasmī netika atzīta par pietiekoši derīgu, jo to nav izdevusi attiecīgā cunftē. Gubernas pilsētu lietu pārvalde lietu izšķīra prasītāja labā: minētais dokuments, ko apstiprinājusi vietējā policijas valde, un Liepājas pilsētas valdē 1880. gada beigās izņemtā 2. ģildes apliecība balsstiesībām ir vairāk nekā pietiekama. (17. decembra žurnāls Nr. 77; LCVVA, 412. f., 6. apr., 414. l., 1.—7. lp.)

⁶ Turpat. — 300. l., 255., 256. lp.

80. gados nacionālās buržuāzijas vēlēšanu iznākumu vēl izšķīra 3. vēlētāju klase, kurai piederēja balsstiesīgo latviešu lielākā daļa — sīkie namīpašnieki, kroģeri, komiji — un kurā tie bija skaitliskā pārsvarā. Abās augstākajās mantīgāko vēlētāju klasēs, kurām triju klašu vēlēšanu kārtība mākslīgi nodrošināja noteicošo vārdu pilsētas pašvaldībā, latviešu pilsonība tolaik vēl nespēja nopietni līdzrunāt. Tā, 2. vēlētāju klasē latviešu skaitu kalkulēja ne vairāk par 40 personām, t. i., ap piekto daļu no šīs klases vēlētāju kopskaita (211).⁷ Tāpēc arī visa pilsētas sabiedrības uzmanība bija pievērsta 3. klases vēlēšanām, kurām bija jānotiek 1882. gada 18. janvārī.

Isi pirms vēlēšanu pirmā raunda kļuva zināms, ka ir izveidojušās divas vēlēšanu komitejas — vācu, to dēvēja arī par sakarības (pēctecības piekritēji) komiteju, un jauktā — latviešu—vācu savienība jeb sabiedrība. Pēc abu komiteju nodrukāto vēlēšanu biļetenu krāsām sauktas arī par «balto» un «sarkano» partiju, kā tās titulēja «Liepājas Pastenieks».

Kā radās šīs komitejas Liepājā? Jau norādījām, ka skaitliski izaugusi nacionālā pilsonība 1882. gada vēlēšanas sagaidīja daudz organizētāk nekā iepriekšējās pilsētas domes vēlēšanas — tai bija sava labdarības biedrība un vietējais laikraksts. Ideja meklēt bloķēšanās iespēju ar piekāpīgākajām vācu aprindām — «brīvprātīgiem vācu vīriem» — 1881. gada decembra vidū nāca tieši no labdarības biedrības aprindām, kad tika priests par Liepājas latviešu līdzdalību nākošajās vēlēšanās. Latviešu labdarības biedrības priekšniecība atklātībā gan norobežojās un atsacījās no piedāvātās vēlēšanu vadības, aizbildinādamās, ka beidzamā laikā latviešu biedrībām jau tā tiekot pārņemta aizraušanās ar politiku, tomēr daži fakti — biedrības telpu atvēlēšana priekšvēlēšanu sanāksmēm un, zīmīgākais, biedrības priekšnieka K. Trautmaņa un mantziņa J. Pabērza ievēlēšana domē — vedina domāt, ka vēlēšanu kampaņā biedrība gluži nomaļus vis nestāvēja.⁸

Apvienošanās idejas labā visai sparīgi iestājās jaundibinātā politiski literārā nedēļas avīze «Latvietis», ar kuru sākumā sadarbojās Maskavas latviešu inteliģence un kas samērā ātri bija ieguvusi popularitāti.⁹ Šīs avīzes izdevējs un redaktors grāmatizdevējs Klāvs Ukstiņš (1832—1904) bija viens no pirmajiem Liepājas latviešu sabiedriskajiem darbiniekiem, kurš, starp citu, kandidēja latviešu—vācu sabiedrības sarakstā.

⁷ Baltijas Vēstnesis. — 1882. — 8. febr. — Nr. 31.

⁸ Liepājas latviešu labdarības biedrība bija prasījusi to kā juridisku personu ieslēgt vēlētāju sarakstā, bet saņēmusi atteikumu: tā pastāvēt mazāk par diviem gadiem. (LCVVA, 412. f., 6. apr., 300. l., 256. lp.)

⁹ «Latvietim» 1882. gada janvārī jau bija 800 lasītāju, to skaitā kādi 340 Liepājā, 250 pārējā Kurzemē, 210 Vidzemē. (Mājas Viesis. — 1882. — Nr. 6. — 6. febr.)

Latviešu vēlēšanu vadoni, nevēlēdamies riskēt un nepaļaudamies uz saviem spēkiem un varēšanu, jo «Liepājas latviešiem trūkst studētu vīru, ko izvirzīt un kas varētu būt vadoni», meklēja piemērotus sabiedrotus. Vietējā nevācu buržuāzijā tādi neatradās. Krievu buržuāzija, ar kuru Rīgas latviešu vēlēšanas bija bloķētas jau divas vēlēšanas pēc kārtas, Liepājā bija visai maznozīmīga. 1881. gadā tirdzniecībā piedalījās tikai 26 krievi jeb 1,8% visu nodarbināto, rūpniecībā — četri krievi jeb 5,1%, sīkrūpniecībā un amatniecībā — 68 krievi jeb 2,1% (šeit dzīvojošais krievu elements galvenokārt bija būvstrādnieki, dzelzceļa strādnieki, arī dienas strādnieki). Tāpēc partnerība tika meklēta un atrasta tajā baltvācu sabiedrības daļā, no kuras bija sagaidāma kaut minimāla latviešu pilsonības tiesību atzišana. Šī grupējuma kodolu veidoja inteliģence, dažiem no tās jau piederēja vārds pilsētas pašvaldībā, kā, piemēram, pilsētas vīriešu ģimnāzijas direktors A. Volgemuts, rosīgais un ietekmīgais nākamais domnieks advokāts H. Henkhūzens.

Latviešu—vācu sabiedrība, par komiteju ar noteiktu locekļu skaitu un savu priekšsēdētāju tā arī nemaz nenoformēdamās, drīz vien vienojās 3. klases vēlēšanās uzstāties ar kopīgu kandidātu listi, plānojot šādu vietu sadalījumu: latviešiem — 10, vāciešiem — 12, ebrejiem — divas vietas.¹⁰ Vēlēšanu spēku samērs būtu ļāvis latviešu buržuāzijai pretendēt uz daudz augstāku pārstāvniecību, tāpēc arī «Latvietis», aizstāvot noslēgto vienošanos pret varbūtejiem pārmetumiem, aizbildinājās, ka ar atvēlētajām 10 domnieku vietām pilnīgi pietiekot. Nevarot latviešus vien vēlēti, jo, pirmkārt, tiem pietrūktu «pilsētas pašvaldības darīšanās ar saprašanu apveltītu kandidatūru», tālāk, nevarot lūkoties tikai uz savu pašlabumu vien, jo Liepājā bez latviešiem mājot vēl divreiz vairāk citu tautību, un, beidzot, esot svarīgi saglabāt draudzīgas attiecības ar vāciešiem. Nav šaubu, ka vakances tika sadalītas pēc pēdējo diktāta un tālāka piekāpšanās nebija sagaidāma. Jaunais Liepājas latviešu vēlēšanu preses tribūns brīdināja: «Kad kādu striķi par daudz stiepj, tas trūkst.» Pakļaujoties vācu puses prasībām, varēja rēķināties ar viņu atbalstu latviešu domnieku ierosinājumiem, bet, vēlēšanu laikā uzstājoties pret vāciešiem, šāds atbalsts izpaliktu un latviešu pārstāvji domē nenieka neizdarītu. Kandidatūras, kuras lielā mērā izraudzījās sabiedrotie, latviešu ierindas vēlētajiem kļuva zināmas pašā pēdējā brīdī. «Latvietis» pēdējā priekšvēlēšanu nedēļā aicināja vēlētajus «klausīt mūsu pilsētu darīšanās izmākušiem [lasi: izmācītajiem. — Dz. O.] draugiem, kas īstenā laikā sacīs krietnu vīru vārdus»¹¹. Šimbrīžam avīze tikai ieteica, no kādām kandidatūrām izvairīties, kas domē «nepas». Tie būtu vācu valodas nepratēji (tie varēs domē tikai gulēt), personas, kam nav cienījamas privātnodarbošanās,

¹⁰ Baltijas Vēstnesis. — 1882. — 8. febr. — Nr. 31.

¹¹ Latvietis. — 1882. — Nr. 2. — 13. janv.

kā, piemēram, dzertuvju («šeņķu») saimnieki, kam bieži iznāk darīšanas ar policiju, kas kaitēs domnieka prestižam,¹² utt.

Latviešu vēlēšanu rosība kļuva par impulsu tām Liepājas vāciešu konservatīvajām aprindām, kas nevēlējās pieļaut plašāku nevācu līdzdalību pilsētas pašvaldībā. Tās steidzās provizoriski izveidot savu komiteju 21 locekļa sastāvā, kuru vidū bija viens latvietis. Atsevišķi latviešu buržuāzijas pārstāvji iekļāvās vācu vēlēšanu komitejā nebūt tikai Liepājā vien. Pēdējos četros gados bija mainījusies baltvācu pilsonības, vispirms tās vadoņu un preses attieksme pret nevācu vēlētajiem un viņu izturešanās un tonis pilsētu vēlēšanu lietās. Aiz taktiskiem apsvērumiem vēlēšanu kampaņu rīkotāju rindās tagad uzņēma pa kādam loceklim vienīgi tādēļ, ka tas bija latvietis, tādējādi lūkojot sašķelt un pārvilkt savā pusē kādu daļu pretinieku spēka.

3. klases vēlēšanu sapulce, kuru Liepājas vācu vēlēšanu pagaidu komiteja nedēļu pirms vēlēšanām sasauca vācu amatnieku biedrībā pastāvīgas komitejas ievēlēšanai un kandidātu izvirzīšanai un ko izziņoja tikai vietējos vācu laikrakstos, bija vāji apmeklēta — bija ieradušies kādi 50 vācu un 10—15 latviešu vēlētaji. Noraidījusi sapulces vadītāja domnieka un virsskolotāja A. Felta ierosinājumu šo komiteju pārvērst par pastāvīgu, sapulce no jauna ievēlēja vācu vēlēšanu komiteju, iesaistot tajā arī septiņus latviešu—vācu sabiedrības pārstāvjus, to skaitā A. Volgemutu un H. Henkhūzenu, kuri kategoriski iestājās par sadarbību ar latviešu—vācu sabiedrību un visiem tās izvirzītajiem kandidātiem. Pēc ilgām pārrunām abas komitejas vienojās par 18 kandidātūrām, pārējās sešas abas komitejas izvirzīja katra atsevišķi, tāpēc 3. klases vēlēšanās kandidēja pavisam 30 personu. Vēlēšanu cīņa šajā klasē faktiski norisinājās par sešiem domnieku krēsliem.

Avīze «Latvietis», ņemot vērā to, ka daudziem latviešu vēlētajiem tās bija pirmās vēlēšanas, uzņēmas politisko izglītošanu un iepazīstināja ar pilsētu nolikuma vispārējiem noteikumiem: kas ir «balsu tiesībnieki» — ģildes «šeines» un mazās «andeles šeines» uzrādītāji u. c., izskaidroja vēlēšanu svarīgumu un mācīja nesadalīt balsis.¹³ Vēlēšanu priekšvakarā, 17. janvārī, latviešu labdarības biedrības zālē saaicinātos pāri par 200 latviešu vēlētajus iepazīstināja ar vēlēšanu kārtību un lika pie sirds nevienam neatrauties no vēlēšanām.¹⁴ Rīkojās arī pretējā partija,

¹² Valdošā Senāta 1874. gada 18. janvāra ukazs Nr. 3771 un iekšlietu ministra tā paša gada 18. aprīļa cirkulārs, skaidrojot pilsētu nolikumu, atzina, ka dažās pilsētas rīkojušās nepareizi, vēlēšanu sarakstā ietverdamas personas, kas maksā pilsētas labā akcīzi no dzērienu iestādēm un traktieriem. Par to bija informēts arī Kurzemes gubernators (LCVVA, 412. f., 6. apr., 2. l., 149. lp.), tomēr šeit, tāpat kā Vidzemē, šīs kategorijas īpašniekiem vēlēšanu tiesības 1870. gada likuma darbības gados netika liegtas.

¹³ Latvietis. — 1882. — Nr. 2. — 13. janv.

¹⁴ Baltijas Vēstnesis. — 1882. — 8. febr. — Nr. 31.

kuras pārstāvji braukāja pa pilsētu un citīgi vāca vēlēšanu pilnvaras — no sievietēm, prombūtnē esošiem un civilo pilngadību (21 gads) sasniegušajām personām, iegriežoties ne tikai pie saviem tautiešiem vien. (1882. gada vēlēšanās figurēja 172 pilnvaras, no tām 3. klasē — 120.¹⁵) Abas partijas par saviem kandidātiem aģitēja vēl pašā vēlēšanu dienā «rātūža» zālē.

Kā bija gaidāms, 3. klases pirmajā vēlēšanu dienā vislielāko balsu skaitu dabūja abu komiteju kopējie 18 kandidāti, bet par atlikušajām sešām vietām notika sīvs cīņiņš. Pirmajā balsošanā vajadzīgo balsu skaitu (vairāk par pusi nodoto balsu) saņēma trīs latviešu—vācu savienības kandidāti; pārējiem trijiem tās kandidātiem pietrūka visai nedaudz (K. Ukstiņam — viena balss, J. Mitenbergam — trīs, A. Strupam — piecas). Tātad pirmajā gājienā ievēlēja 21 latviešu—vācu savienības kandidātu, un vācu vēlēšanu komiteja šoreiz skaitījās gandrīz vai caurkritusi. Papildu vēlēšanās trīs dienas vēlāk (21. janvārī), kurās pēc likuma balotējās atlikušie kandidāti, par kuriem pirmajā balsošanā nodots visvairāk balsu, turklāt divtik lielā skaitā nekā trūkstošais domnieku skaits, kandidēja tikko minētie trīs latvieši un trīs vācu komitejas protežē — virsskolotājs A. Felts, valsts bankas direktors K. Klinge un T. Vīze (*Viese*). Cīņiņā par pēdējiem trijiem domnieku sēdekļiem šoreiz uzvarēja vācu komiteja.

Tātad trīs no iepriekš paredzētajām vakancēm latviešu pilsonībai tomēr bija gājušas secen. 3. klasē bija ievēlēti septiņi latviešu domnieki: namīpašnieki K. Kronbergs, J. Pabērzs, J. Vilhelmsons, A. Bēmers (viņš arī namdaru meistars), ģildes tirgotāji M. Pētersons (arī namīpašnieks)¹⁶ un K. Trautmanis, kapteiņu elņermanis J. Inge, turklāt tikai divi pēdējie piederēja 3. vēlētāju klasei, pārējie — 2. klasei.

Latviešu prese uzskatīja, ka Liepājas apvienotais latviešu — vācu saraksts būtu pilnīgi uzvarējis un domē būtu iekļuvušas visas iecerētās latviešu kandidatūras, ja vien nebūtu uzradies kāds latviešu vēlētājs, Liepājā «pazīstams latviešu centienu pretinieks un kopējā darba jaucējs», kas, pārliecināts, ka viņu tikpat neievēlēs, savtīgos nolūkos pašā vēlēšanu dienā sācis uzstādīt jaunu kandidātu sarakstu. Viņam izdevies savā pusē pārdabūt kādus desmit latviešu vēlētājus, tādējādi saskaldot balsis. Panākumus mazinājis arī tas, ka otrā vēlēšanu dienā latvieši parādījuši daudz mazāku aktivitāti (pirmajā dienā nobalsoja pavisam 447, otrā — 372).¹⁷ Atturējušies galvenokārt siko nameļu īpaš-

¹⁵ LCVVA, 412. f., 6. apr., 888. l., 12. lp.

¹⁶ Matīss Pētersons, pazīstamā Rīgas Stricka alusbrūža pilnvarotais Liepājā, drīz pēc vēlēšanām ilgā cīņiņā dabūja atļauju tipogrāfijas ierīkošanai, kurā izmantotu visjaunākās konstrukcijas mašīnas. To atklāja 1882. gada 1. septembrī. Viņa apgādā iznāca sērija «Universālā bibliotēka».

¹⁷ LCVVA, 412. f., 6. apr., 432. l., 2. lp.

nieki strādnieki, kas nav gribējuši kavēt otru darbadienu pēc kārtas. Te gan jāsaprot, ka aizstāvība bija baltiem diegiem šūta. Ja latviešu 3. klases vēlētaji patiešām būtu jau pašā sākumā «diezgan krietni izpildījuši savu pienākumu», tad diez vai būtu vajadzīgas papildu vēlēšanas. Liepājai tobrīd vispār bija zīmīga zema vēlēšanu aktivitāte — vidēji piedalījās 29% visu balsstiešīgo (Jelgavā — 48,4%, Rīgā — 70,8%), vismazāk atsaucīga bija tieši 3. vēlētajū klase (sk. 2. tab.), galvenais latviešu vēlētajū spēku bastions. Ticamāks ir atzinums, ka arī šoreiz latvieši vēlēšanām bija maz gatavojušies. Tiem trūcis pamudināšanas, izskaidrošanas un pabalsta no latviešu laikrakstu puses. Šādiem nolūkiem «Latvietis» sāka iznākt par vēlu, informācija par vēlēšanām parādījās ar lielu nokavēšanos (piemēram, 18. janvāra vēlēšanu rezultātus «Baltijas Vēstnesis» sniedza 22. janvārī, «Latvietis» — tikai 27. janvārī).¹⁸

Liepājas latviešu vēlētajū panākumus 3. klasē «Latvietis» vērtēja kā visai pieticīgus, bet «Baltijas Vēstnesis» bija optimistisks: latvieši ar sasniegto var būt pilnīgi mierā, puslīdz mierā — arī ar ievēlētajiem trijiem vācu partijas kandidātiem, kuri uz latviešiem raugās «brīvprātīgāk» nekā citi šejienes vācieši. Vēlēšanu lieta stipri vairojusi latviešu pašapziņu un patstāvību. Vēl rožainākās krāsās tika attēlotas latviešu pilsonības tuvākās nākotnes izredzes, kad tā pilsētas pārvalde spēlēs pavisam citu lomu (tai pārdoši pareģoja pat pārsvaru) nekā šobrīd, kad dažam labam lielāks nams vēl ir nepabeigts, citam — pabeigts, bet nav koroborēts, vēl cits šādu vai citādu kavēkļu vai nezināšanas dēļ palicis nebalsojis.¹⁹

2. klases vēlētajū bija sašķelti daudzās sīkās partijās, kas vēlēšanās (25. janvārī) uzstājās katra ar savu atsevišķu sarakstu. Arī šajā klasē latviešu buržuāzija bija mēģinājusi nestāvēt malā. Balsu skaitīšana parādīja, ka tai nevēlamie kandidāti bija tik tikko uzvarējuši — ar piecām līdz desmit balsīm virs nepieciešamā balsu minimuma.

Vēlēšanu galīgais iznākums deva Liepājas buržuāzijas nacionālajām grupām šādu pārstāvniecību: latviešiem — septiņas vietas, ebrejiem — astoņas, poļiem — viena, pārējās 56 paturēja vācieši.²⁰

¹⁸ Baltijas Vēstnesis. — 1882. — 2. febr. — Nr. 31; Mājas Viesis. — 1882. — 6. febr. — Nr. 6; 27. febr. — Nr. 9.

¹⁹ Sk.: Baltijas Vēstnesis. — 1882. — 23. janv. — Nr. 18; 8. febr. — Nr. 31; 9. febr. — Nr. 32.

²⁰ Liepājas pilsētas valdes oficiālajā atskaitē par 1882. gadu minēti 60 vācu un trīs latviešu domnieki, taču turpat pievienotajā ievēlēto domnieku sarakstā atrodami septiņi latviešu pārstāvju uzvārdi. (LCVVA, 412. f., 6. apr., 600. l., 64. lp.) «Mājas Viesis» (1882. — 27. febr. — Nr. 9) savukārt nosauc skaitļus attiecīgi 47 un 16, pārmezdam «Liepājas Pastniekam», kas, saskaitot 58 vāciešus un piecus latviešus, uz latviešiem pilsētas vietnieku sapulcē skatījies ar «pamazināšanas glāzi».

Domes sastāvs bija atjaunojies tikai daļēji: 41 domnieks (76%) nāca no iepriekšējā sastāva — tie bija 13 muižnieki un literāti, 21 tirgotājs un goda pilsonis, septiņi sīkpilsoņi un amatnieki; 31 jaunievēlētā domnieka vidū bez jau nosauktajiem latviešu buržuāzijas pārstāvjiem vēl jāmin tādi redzami vācu darboņi kā Oto Adolfi, galma virstiesas advokāts, kuru 1883. gadā iecēla par Vācijas konsulu Liepājā,²¹ Viljams Dreijersdorfs, vēlākais jaunvāciešu vadonis, uzņēmējs (80. gados Rolavā un Vainodē ierīkoja ķieģeļu cepļus), Hermanis Velss, tirgotājs, Zviedrijas — Norvēģijas konsuls Liepājā, Gotlībs Meijers, goda pilsonis, grāmatspiestuves un avīzes «*Libausche Zeitung*» īpašnieks.

Jaunievēlētā dome uzsāka darbu 3. martā ar pilsētas galvas izraudzīšanu. Sākumā izvirzītais kandidāts Ā. fon Bagehūfvuds atteicās amatu pieņemt, jo nespēšot piedāvāto posteni savienot ar pašreizējiem pienākumiem komercbankā, turklāt domes noteiktais atalgojums (3000 rubļu gadā), viņaprāt, neļaušot pienācīgā kārtā pārstāvēt pilsētu. Pēc tam kad dome pieņēma advokāta H. Henkhūzena priekšlikumu reprezentācijas vajadzībām papildus piešķirt 2000 rubļu (ar 48 balsīm pret 19), Ā. fon Bagehūfvuds bija ar mieru uzņemties pilsētas galvas pienākumus.²²

No pilsētas valdes locekļiem pārvēlēšanā nāca divi locekļi — A. Volgemuts un E. Mārtensens, kuriem bija izbeigušās pilnvaras. 17. marta domes sēdē abus ievēlēja atkārtoti, bet, tā kā pēdējais atsacījās palikt amatā, viņu nomainīja H. fon Bilterlings. A. Volgemutu atkārtoti izraudzīja arī par pilsētas galvas vietnieku (ar 39 no 65 balsīm).

Oficiālās pārsūdzības par 1882. gada domes vēlēšanām šoreiz vēl izpalika, taču šī notikuma atskaņas izvērtās mazā preses karā starp «Latvieti» un «Liepājas Pastnieku», kurā iesaistījās arī vairāki ārpus Liepājas iznākošie latviešu laikraksti — «Mājas Viesis» un «Baltijas Vēstnesis». Motīvi tam bija vairāk nekā prozaiski — pirmām kārtām, profesionālā sāncensība un konkurences naidis vispirms no «Liepājas Pastnieka» puses, kam jaunā vietējā latviešu avīze atvilka krietnu daļu lasītāju. Otrkārt, tikko beigušajās vēlēšanās bija stipri cietusi «Liepājas Pastnieka» izdevēja V. Nīmaņa godkāriba — viņš bija veltīgi kandidējis gan 3., gan 2. vēlētajū klasē. Tāpēc viņa vadītais laikraksts visu žulti izgāza pār «Latvieti» — latviešu vēlētajū neoficiālo vadītāju. Laikrakstu pielīdzināja citām Rīgas latviešu «rīdīšanas avīzēm», tā redaktoram K. Ukstiņam meta acīs izglītības trūkumu. Nīmaņa lapa izteica nožēlu par latviešu patstāvīgo (!?) uzstāšanos vēlēšanās un, apsmējusi latviešu vēlēšanu vadību par «tau-

²¹ Latvietis. — 1883. — 2. nov. — Nr. 44.

²² LCVVA, 412. f., 6. apr., 432. l., 61., 69. lp.

tas aplaimotājiem un praviešiem», nopēla to piekopto politiku: tie «tautiskos strīdus gaismā cēluši», «ievazājuši tautu slimību», ienesuši «mūsu mierīgā sadzīvē šķelšanos» un panākuši, ka isā laikā «nostādītas divas partijas viena pret otru», tie «pašmīlīgi un ar tukšām valodām vieglticīgos ļautiņus savam labumam izlieto». «Liepājas Pastnieks» domāja, ka Liepājas latviešiem, kas galvenokārt esot strādnieku kārtas, līdzcinīšanās par pilsētas domnieku amatiem «mazās saprašanas un zināšanu dēļ drīzāk nāks par sliktu nekā labums»²³.

Aizskartie un viņu aizstāvji uzbrucēja taisnību atzina tikai tai ziņā, ka līdz šim visas Liepājā dzīvojušās tautības mierīgi snaudušas, bet tagad pēc vēlēšanām nācis zināms, ka šeit dzīvo arī latvieši, kuriem līdz šim nebijis izdevības sevi parādīt uz ārieni (pirmā dzīvības zīme bijusi viņu rosīgā līdzdarbošanās 1881. gada 29. decembrī tautas skaitīšanā, tādējādi daudz palīdzot pilsētas pārvaldei). Līdzšinējais miers vedis tikai uz nīkšanu. Liepājas latviešiem, lai nodibinātu patiesu mieru, vajadzējis uzsākt mazu cīņiņu, rīkojoties pēc sakāmvārda: ja gribi mieru, tad sāc karu! Bet viņi rīkojušies tik lēni un godīgi, ka nevarējuši izraisīt nekādas nepatīkšanas un šķelšanos iedzīvotājos. Kas attiecas uz vadoņiem, tiem no «ceļšanām», kā toreiz sauca vēlēšanas, izņemot tikai dažādas izdošanas un daudz darba, vēl nekāds labums neesot ticis. «Liepājas Pastnieks» dabūja dzirdēt pārmetumus, ka tas latviešus piecus gadus mānījis, «vairāk sēnalas nekā veselu barību pasniegdams». Arī šoreiz tas par maz izskaidrojis vēlēšanu nozīmi, nav mudinājis latviešus aizstāvēt savas intereses, bet pēc vēlēšanām vēl nosodījis viņu centienus, noniecinājis viņu kārtu, kurai neder vai kura nespēj pilsētas pārvaldē līdzrunāt. Redaktoram Nimanim vēl īpaši tika atgādināts, ka tas «ar dažiem citiem vācu kungiem skrējis apkārt pie latviešu sievām, izkrāpdami pilnvaras un pat vēlēšanu rūmēs agītēdami, lai vēlē tikai vāciešus»²⁴.

Ar 1882. gada domes vēlēšanām un ar tām saistīto tikko minēto incidentu arī izšķīrās «Liepājas Pastnieka» turpmākais liktenis. Pamazām saruka tā lasītāju skaits, kas kādreiz sniedzās pāri tūkstošim. Jau vēlēšanu laikā nāca ierosinājums boikotēt šo avīzi, vairāk to neturēt uz Liepājas latviešu labdarības biedrības lasāmgalda, un visai ticami, ka tas notika ne bez biedrības lasāmgalda un bibliotēkas pārzinātāja «Latvieša» redaktora Klāva Ukstiņa padoma. 1883. gadam sākoties, sāncensis triumfēdams varēja paziņot, ka «Liepājas Pastnieks» jeb tautā sauktais «pastelnieks» savu «bleķa tauri pie malas nolīcis»²⁵.

²³ Liepājas Pastnieks. — 1882. — 27. janv. — Nr. 4.

²⁴ Latvietis. — 1882. — 10. febr. — Nr. 6; Mājas Viesis. 1882., 6. febr., Nr. 6; 27. febr. — Nr. 9; Baltijas Vēstnesis. — 1882. — 8. febr. — Nr. 31.

²⁵ Latvietis. — 1883. — 19. janv. — Nr. 9.

LIEPĀJAS DOMES VĒLĒSANAS 1886. GADĀ

Nākošajām Liepājas domes vēlēšanām vajadzēja notikt 1886. gada janvārī. Liepājas dome 1885. gada 20. jūnija sēdē 1. septembrī nozīmēja par galīgo termiņu, līdz kuram nokārtojamas īpašuma tiesības uz nekustamajiem īpašumiem, lai tad sastādītu vēlētāju sarakstu.¹ 17. oktobrī publicētajā vēlētāju sarakstā bija ietverti pavisam 1822 vēlētāji: 1. klasē — 37, 2. klasē — 183, 3. klasē — 1602, kas pilsētai maksāja nodokļus kopsummā par 39 963 rubļiem, jeb vidēji uz katru klasi 13 321 rubli, nodokļu amplitūdai svārstoties no 5 kapeikām līdz 1173 rubļiem.² Sarakstu dome izskatīja divās sēdēs — 15. novembrī un 9. decembrī — un pēc pilsētas valdes priekšlikuma vairākas personas izslēdza, par iemeslu minot nodokļu parādu (Olga Landau), ārzemju pavalstniecību (Grozicku laulātais pāris, Reinholds Šmihens, Augusts Korngūbers), konkursa izsludināšanu pār īpašumu (Lemhens Hercenbergs) vai arī tā pārdošanu (E. Buse). Sarakstā papildus ierakstīja vairākus mantīgāko aprindu vēlētāju uzvārdus (1. klasē — pulksteņveikala īpašnieks Albīns Feldkirhners, no Kurzemes pilsētas hipotēku biedrības iegūtā īpašuma īpašniece Marija Feldkirhnere, 2. klasē — ebreju zeltkalis un namsaimnieks Zundels Kacs, kam bija tiesības pastāvīgi dzīvot Liepājā un kas jau bija balsojis pagājušo reizi).³

Liepājas domes vēlēšanu pirmsākumos atsevišķie konflikti par vēlētāju sarakstu un pretenzijas pret tā sastādītājiem nāca no pilsētā redzamāko saimniecisko darboņu puses. Tā arī šoreiz, kad atteikumu saņēma ebreju namīpašnieks un tirgotājs Noahims Šapīro un bijušais Liepājas pilsētas galva lieltirgotājs K. Sneiders.

N. Šapīro savas tiesības pamatoja, ka ilgstoši (no 1864. līdz 1882. gadam) piederējis 1. gildes tirgoņiem — sākumā dzimtajā Kauņā, pēc tam Porečjē, Smoļenskas guberņā. Pēdējos gadus viņam Liepājā pieder namīpašums un šeit viņš arī tirgojas. Kurzemes guberņas pilsētu lietu pārvalde un Liepājas pilsētas valde uzskatīja, ka vēlēšanu tiesības prasītājam ir tikai Porečjē kā šīs pilsētas gildes tirgotājiem pierakstītai personai. Uz šīs pilsētas valdes izdotās 2. gildes tirgotāja apliecības pamata viņš gan tirgojas Liepājā, bet nav pieskaitāms Liepājas iedzīvotājiem.⁴

K. Sneidera protesta raksts nostāigāja garu un tās autoram pazemojošu Golgātas ceļu pa dažādām instancēm, atkal un atkal saņemot noraidījumus, tā arī laikā nepanākot vēlēšanu tiesību atjaunošanu. K. Sneidera skandalozais bankrots 1882. gadā beidzās ar to, ka pār viņa mantu izsludināja konkursu un tās pārvaldīšanu nodeva īpašiem kuratoriem ar īpašuma aizbildņu tiesībām un pienākumu maksimāli apmierināt visas pret viņu izvirzītās pretenzijas. Vēlāk ar kreditoriem tika panākta vienošanās — un ar Liepājas maģistrāta

¹ LCVVA, 412. f., 6. apr., 778. l., 105. lp.

² Turpat. — 162.—190. lp.; Latvietis. — 1885. — 30. okt. — Nr. 44.

³ LCVVA, 412. f., 6. apr., 778. l., 143., 144., 148. lp.

⁴ Turpat. — 147., 148. lp.; 860. l., 1.—5. lp.

1884. gada 18. februāra lēmumu konkursu atcēla. K. Sneiders uzskatīja, ka tagad viņš kā 3. gildes tirgotājs un nekustamās mantas īpašnieks var pretendēt uz balsstiesībām.

Pilsētas valde bija citās domās. Gan Baltijas guberņu vietējie likumi, gan pilsētu nolikums noliedza bankrotējušām personām piedalīties vēlēšanās, pirms nav noskaidroti bankrota iemesli vai arī ja konkursa lieta izbeigta bez tiesas konstatācijas, ka maksātnespēja iestājusies ne parādnieka vainas pēc K. Sneidera maksātnespējas raksturs nav ticis noteikts, jo izpalikusi parādnieka tirdzniecības grāmatu revīzija. Pilsētas valde ieinteresēto pušu vienošanās kvalificēja par privātdarījumu. Nelīdzēja advokāta H. Henkhūzena aizstāvība domē 1885. gada 15. novembrī, ka šai gadījumā jāvadās nevis pēc vietējiem likumiem, bet gan pēc impērijas tirdzniecības statūtiem, ka konkursa raksturu nosaka kreditoru kopsapulce. Notikusi vienošanās pati par sevi pierādot K. Sneidera nevainīgumu. Cits domnieks — maģistrāta sekretārs Kēlers atbalstīja valdi, pieprasīdams nogaidīt augstāko instanču atbildi uz pilsētas pārvaldes 1885. gada 21. maijā iesniegto pieprasījumu šādu konkursu jautājumā. Kēlers bez kautrēšanās atgādināja, ka 1881. gadā pats K. Sneiders, toreiz būdams pilsētas galva, līdzīgā situācijā pieprasīja, lai dome neļauj tirgotājam Hermeram piedalīties biržas vēlēšanās, un dome šim lēmumam pilnībā pievienojusies. Arī šoreiz dome ar balsu vairākumu (37 pret 17) K. Sneidera lūgumu noraidīja,⁵ tā parādot klaju nepateicību bijušajam rātskungam un pilsētas galvam.

K. Sneiders, uzskatīdams, ka dome tā rīkojusies tikai pilsētas valdes autoritātes iespaidā, 24. novembrī sūdzējās gubernatoram. K. Sneiders apelēja pie savu kuratoru — galma virstiesas advokāta V. Dreijersdorfa un viena no ievērojamākajiem Liepājas eksportieriem, maģistrāta locekļa G. Puherta — nevainojamās reputācijas, kuru slēdzienu, ka parādnieka maksātnespēju izsaucis nelaimis gadījums, atzinusi kreditoru lielākā daļa. Galma virstiesas uz gubernatora pieprasījumu dot slēdzienu par Sneidera politiskajām tiesībām atbildēja 1886. gada 2. februārī, kad domes vēlēšanas jau bija beigušās, — turklāt noraidoši. Galma virstiesas advokāti V. Dreijersdorfs, O. Adolfs, K. Braže, H. Konopka un H. Henkhūzens vadījušies tikai no savas personiskās pārliecības. Kurzemes guberņas pilsētu lietu pārvalde arī bija izlēmusi noraidoši (1886. gada 10. aprīlī, Nr. 17). Taču tieslietu ministra izšķirošais vārds neatstāja akmeni uz akmeņa no vietējo instanču rezolūcijām Sneidera un vispār konkursu jautājumā, bet Sneideram tas jau vairs nevarēja palīdzēt — spriedumu paziņoja tikai pēc divarpus gadiem 1887. gada 8. oktobrī. Ministrs skaidroja, ka pēc Kurzemes guberņas konkursu procedūras noteikumiem abu pušu izlīgumi notiek bez maksātnespējas iemeslu noteikšanas un tiesas apstiprinājums tam netiek prasīts. Parādnieki, kas labprātīgā ceļā nokārtojuši savus rēķinus ar kreditoriem, nezaudē pārstāvniecības tiesības pilsētas pārvaldē atšķirībā no tiem parādniekiem, kas pasludināti kā ļaunprātīgi vai neuzmanīgi rīkojušies. Kurzemes gubernators ar 1887. gada 21. oktobra cirkulāru to darīja zināmu visiem pilsētu galvām.⁶

Vēlētāju spēku izvietojums šajās 1886. gada vēlēšanās neko daudz neatšķirās no iepriekšējām vēlēšanām, arī īpašas vēlētāju komitejas darbojās tikai 3. klases vēlēšanās. Tajās figurēja visam trīs kandidātu saraksti — pēc vēlēšanu biļetenu krāsām saukti: 1) «zilais» — jauktais vācu un latviešu saraksts, kura piekritēji pulcējās ap Liepājas latviešu labdarības biedrību (pagājušajās vēlēšanās apmēram no tām pašām aprindām rekrutējās «sarkano» partija); 2) «baltais» — 3. klases vācu vēlētāju komitejas saraksts, protežēto personu izraudzīšanā noteicošais vārds

⁵ LCVVA, 412. f., 6. apr., 778. l., 144.—147. lp.

⁶ Turpat. — 708. l., 1.—4., 7., 9.—23., 33., 39.—43. lp.

šeit piederēja magistrāta «rātsmaņiem», un 3) «zaļais» — nepievienojušos latviešu — siko namīpašnieku — opozīcijas «liste».

3. klases vēlēšanu komitejas izveidojās 1885. gada decembra pirmajā pusē pēc nacionālā principa. Latviešu vēlēšanu komiteju — 20 cilvēku sastāvā — ievēlēja 8. decembrī labdarības biedrības lielajā zālē saaicinātie latviešu vēlētāji, sapulces iniciatori bija šīs biedrības «spice» — pašreizējie domnieki M. Pētersons, A. Krūmings un J. Pabērzs. Vācu komiteja konstitūējās 13. decembrī rātsnamā. Darbojās arī abu komiteju vēlēšanu biroji, kuros varēja saņemt paskaidrojumus vēlēšanu jautājumos, nokārtot pilnvaru lietas: latviešu vēlētājiem — M. Pētersona drukātavas kantorī, vācu vēlētājiem — Liepājas lepnākajā hotelī «Pēterburga».⁷

Liepājas avīze «Latvietis», pasniedzama īsu informāciju par latviešu vēlēšanu komitejas pirmo sēdi 13. decembrī, prognozēja, ka ir iespējama vienošanās ar vācu komiteju, kas būtu ļoti vēlams.⁸ «Zilās» un «baltās» partijas kandidātu saraksti «Latvietī» tika izsludināti vienā dienā — 1886. gada 1. janvārī. Latviešu komiteja no 24 kandidātu vietām sev paredzēja 9 vietas, vāciešiem — 13, ebrejiem — divas. Tās izraudzīto personu vidū bija deviņi uzņēmēji amatnieki, trīs tirgotāji, trīs namsaimnieki (namīpašumi piederēja kandidātu lielākajai daļai), trīs ierēdņi, trīs juristi, divi ārsti un viens pedagogs (ģimnāzijas direktors A. Volgemuts). Vācu komiteja vēlējās paturēt saviem pārstāvjiem lauvas tiesu — 17 vietu, latviešu līdzpilsoņiem atvēlot tikai piecas vietas, pārējās divas — ebrejiem. 15 kandidatūras bija kopējas: pieci vācu komitejai pieņemamie latvieši, kuri gandrīz visi bija līdzšinējie domnieki, — labdarības biedrības priekšnieka vietnieks kapteinis J. Inge, šīs biedrības runasvīri tirgotājs K. Feldšteins un J. Pabērzs, A. Bēmers un A. Krūmings, deviņi vācu un viens ebreju tautības kandidāts. Bez jau nosauktajiem latviešu vēlētāju komiteja cerēja dabūt domē vēl četrus savus tautiešus — restorāna īpašnieku Miķeli Jaunbrūnu, populāro Liepājas maiznieku Ernestu Pinni⁹ un vēl divus citus. Izvirzītie trīs vācu kandidāti, kas nebija izpelnījušies «baltās» partijas vadoņu žēlastību, bija namīpašnieks Ā. Forstmanis, mūrniekmeistars Georgs Preslers un advokāts K. Braže, kura līdzšinējās uzstāšanās bija sagādājušas veco kārtu politikāņiem ne mazums pārsteigumu, nemiera un nepatīkamu momentu ar visai tālejošām sekām.

Pavisam nesaprotama liekas «Latvieša» izturēšanās šajās vēlēšanās. Ne vēsts no agrākā solījuma ar pilnu krūti mesties

⁷ Latvietis. — 1885. — 4. dec. — Nr. 49; 11. dec. — Nr. 50; 1886. — 1. janv. — Nr. 1.

⁸ Turpat. — 1885. — 18. dec. — Nr. 51.

⁹ Beķerim Pinnem pat nācās «caur savas maizes apstempelēšanu» glābties no pakaldarinātājiem, «kas citu par viņa maizi iestāsta un pārdod». (Turpat. — 1882. — 7. apr. — Nr. 4.)

latviešu vēlēšanu spēku organizēšanā. Avīzes visai trūcīgajā vietējo ziņu nodalījumā (rubrikā «No Liepājas») 1885./86. gada numuros nav atrodami nekādi pārspriedumi ne pilsētas pašvaldības jautājumos vispār, ne arī par Liepājas vēlēšanu aktualitātēm. Avīze deva tikai īsus Liepājas domes sēžu atreferējumus bez komentāriem, ne vārda neminot par latviešu domnieku līdzšinējo darbību, izziņoja latviešu vēlēšanu sapulces sludinājumu daļā (latviešu vēlēšanu vēleiz saaicināja kopā 6. janvārī, divas dienas pirms 3. klases vēlēšanām, lai noklausītos vēlēšanu komitejas atskaiti), publicēja abu partiju kandidātu sarakstus, kā arī Liepājas pilsētas valdes oficiālos ziņojumus par domes vēlēšanu kārtību un vēlēšanu rezultātiem katrā vēlēšanu klasē (ievēlēto vārdi un iegūtais balsu skaits). Vienu vienīgo reizi pirms vēlēšanām «Latvietis» savā vārdā uzrunāja latviešu vēlētajus, mudinādams, lai tie ievēro vienprātību un «visus personīgos strīdus un rīvēšanos, kas dažiem savā starpā būtu, lai atklātos sapulcēs aizmirst»¹⁰. Avīzes spēkos nebija apvienot latviešu vēlētajus, to pierādīja pēkšņi uzradies otrs latviešu kandidātu saraksts.

Liepājas pilsētas valdes sastādītie vēlēšanu kārtības noteikumi paredzēja, ka balsos kā līdz šim — ar vēlēšanu zīmītēm.

Dažus gadus pirms vēlēšanām — 1883. gadā — Iekšlietu ministrijā apsprieda jautājumu par otru paņēmiena — vēlēšanu bumbiņām — iespējamām priekšrocībām. Sis idejas iniciators Vidzemes gubernators bija sūdzējies par gubernas pilsētās novērotajiem sarežģījumiem. Vēlēšanu vidū visai izplatītā analfabētisma dēļ vēlēšanu zīmītes nereti aizpildot citas personas, kas parādīto uzticību ļaunprātīgi izmantoja savas partijas labā. Zūd vēlēšanu aizklātais raksturs, ievērojami pastiprinās vēlēšanu aģitācija, panākumi vēlēšanās tiek nodrošināti pilsētas pārvaldē valdošajai partijai. Tas, ka vēlēšanu zīmītēs ir ierakstīts tikai ievēlamo domnieku skaits, vēlāk rada problēmas, kā aizpildīt atbrīvojušās domnieku vietas. Iekšlietu ministrija, pati būdama norūpējusies, kā apkarot Krievijā izplatīto domju funkcionēšanu nepilnā sastāvā, atzina, ka Vidzemes gubernatora priekšlikums pelna īpašu uzmanību. Ministrija pieprasīja izteikties arī pārējos gubernatorus (1883. gada 14. jūlija cirkulārs). Kurzemes gubernators, pirms dot atbildi, vispirms aptaujāja pilsētu domes.¹¹

Mums neizdevās noskaidrot, kādas bija saņemtās oficiālās atbildes, taču līdz 1892. gada pilsētu kontrreformai Kurzēmē un Vidzemē turpināja balsot pa vecam. Ka Liepājas pašvaldībā vadošo vācu aprindu ieskatī bija vairāk nekā noliedzoši, liecina atskaņas viņu laikrakstā «*Libausche Zeitung*». Pēc ministra priekšraksta saņemšanas avīze reaģēja nekavējoties. Liepājas vācu «lapa» savā 20. jūlija numura ievadrakstā «Vēlēšanu paņēmiena reforma», oponējot Vidzemes gubernatoram, vispirms pamatoti apšaubīja pilsētu vēlētajiem piedēvēto augstā analfabētisma līmeņa faktu, kā arī izvēlēto pilnvaroto personu gadījuma raksturu. Stingrā partijas disciplīna, «kāda pie mums laimīgā kārtā pastāv», aizklātas balsošanas principa konsekventu ievērošanu padara maznozīmīgu. Pietiekoši patstāvīgais vēlētais sekos nevis vēlēšanu brīdī valdošajai partijai, bet gan savas partijas vadonim, kurš savukārt nevar un arī negrib turēt slepenībā savu kandidāta listi. Ikvienās vēlēšanās kuplā skaitā nodotie vēlēšanu biļeteni ar atšķirīgiem kandidātu uzvārdiem esot labākais pierādījums tam, ka pašreiz balsošana noris brīvi. Virs noteiktā

¹⁰ Latvietis. — 1885. — 18. dec. — Nr. 51.

¹¹ LCVVA, 412. f., 6. apr., 13. l., 31. lp.; 617. l., 1., 2., 5. lp.

skaita lieku domnieku kandidātu ievēlēšana iespējama tikai tur, kur cīņas laukā stāv trīs un vairāk skaitliski apmēram vienlīdz stipras vēlētaļu partijas, bet Baltijas pilsētām šobrīd ir raksturīga divu partiju cīņa. Ar likuma priekšrakstiem pagaidām te nekas nav grozāms. Avīze biedēja ar sekām, ka vēlēšanās par izšķirošu spēku var kļūt un pārsvaru iegūt vēlētaļu inertākā, neizglītotākā daļa.¹²

3. klases vēlēšanas, tāpat kā pirms četriem gadiem, notika divos paņēmienos. Pirmajā vēlēšanu dienā, 8. janvārī, ievēlēja tikai 19 domnieku (piedalījās 618 vēlētaļu), pārējo piecu trūkstošo domnieku uzvārdi kļuva zināmi tikai pēc papildu vēlēšanām 13. janvārī (piedalījās 409 vēlētaļi).¹³ Pilnībā bija uzvarējusi «baltā» liste, un arī augstāko klašu vēlēšanas (2. klase balsoja 22. janvārī, 1. klase — 29. janvārī) tikai apstiprināja līdzšinējā valdošā grupējuma pārakumu pilsētas pārvaldē. Liepājas latviešu pilsonības stāvoklis domē bija pasliktinājies — tā paturēja tikai sešas vietas: bez piecām iepriekšminētajām personām, kuras figurēja arī vācu sarakstā, domē iekļuva labdarības biedrības priekšnieks M. Pētersons (2. vēlētaļu klase). Atskaitot astoņus ebreju un vienu poļu domnieku (J. fon Rehņevskis), pārējās 57 vietas aizpildīja dažāda ranga vietējā vācu buržuāzija un ierēdniecība (domnieku vidū četri dzimtmuižnieki — Bagehūfvuds, Bilterlings, Rehņevskis un akcīzes ierēdnis barons E. Rūtenbergs). 54 domnieki bija ievēlēti atkārtoti. 22 domnieki līdztekus ieņēma dažādu sabiedriskos amatus, lielākajai daļai (67) piederēja namīpašumi.

11. martā pēc jaunievēlēto domnieku nozvērināšanas dome uzsāka darbu.

Atšķirībā no Rīgas, kur abās pirmajās domes vēlēšanās latviešu pilsoniskā opozīcija pēc piedzīvotās neveiksmes iesniedza sūdzību par vēlēšanu procedūru, Liepājā šis paņēmieni vēlēšanu cīņas arsenālā parādījās tikai šajās — 1886. gada vēlēšanās, turklāt sācēji bija nevis oficiālā latviešu vēlēšanu komiteja, bet no tās savrup stāvošais 3. klases sīko namīpašnieku grupējums, kuru pārstāvēja «zaļais» kandidātu saraksts. Nākošajā dienā pēc 3. klases vēlēšanām uz gubernatora rezidenci aizceļoja 3. klases vēlētaļu vārdā parakstīta telegramma: «Vēlēšanu procedūrā pieļauts daudz nepareizību. Lūdzam vēlēšanas neapstiprināt. Sūdzība sekos.»¹⁴

Sūdzība, kuru iesniedza tai pašā 9. janvārī un kuru bija parakstījuši pavisam 27 latviešu namsaimnieki, izvirzīja sešus apsūdzības punktus: 1) vēlēšanu urnas netika uzrādītas vēlētaļiem ne līdz, ne arī pēc vēlēšanām, tāpēc nav bijis iespējams pār-

¹² Libausche Zeitung. — 1883. — 20 Jul. — N 164.

¹³ LCVVA, 412. f., 6. apr., 872. l., 3. lp. 3. klases vēlēšanu protokolā fiksētais piedalījušos vēlētaļu skaits nedaudz atšķiras no pilsētas valdes vēlāk sniegtajiem un 1. tabulā atspoguļotajiem datiem. (Turpat. — 15., 16. lp.)

¹⁴ Turpat. — 2. lp.

liecināties, vai urnas sākumā bijušas tukšas un, pabeidzot balsošanu, tajās nepalika neizņemtas zīmītes. Turklāt balsis savākt un saskaitīt palīdzējušas pilsētas galvas uzaicinātas personas, bet vēlētāju izraudzītās personas noraidītas; 2) vēlētāji, kas balsoja ar baltajiem vēlēšanu biļeteniem, baudīja daudz lielākas priekšrocības nekā zilo un zaļo biļešu iesniedzēji. Pirmie brīvi ielaisti vēlēšanu zālē pat pa pakaļdurvīm, kamēr pēdējie ar grūtībām iekļuvuši pa policijas apsargāto galveno ieeju, kas vienu laiku bijušas pat aizslēgtas un atvērtas tikai pēc sūdzētāju pieprasījuma un pilsētas galvas rīkojuma. Plkst. četros pēc pusdienas durvis tikušas pilnīgi noslēgtas, atstājot aiz tām lielu skaitu nenobalsojušu latviešu vēlētāju ar zaļajām biļetēm; 3) publikas pārpildītajā zālē balsošana turpinājusies līdz plkst. pusseptiņiem vakarā. Pievakarē vēlēšanu urnas bijušas gandrīz nepārtraukti atvērtas, no tām priekšsēdētāja palīgi — 2. klases vēlētāji un pat viņu izvirzītie domnieku kandidāti — pastāvīgi ņēmuši ārā vēlēšanu zīmītes. Biļetenus no vēlētājiem pieņēmis «baltās» partijas kandidāts J. Preslers, neļaudams tās pašiem iemest urnā; 4) pēc vēlēšanām paziņoti tikai 19 ievēlēto un 10 papildu vēlēšanām paredzēto kandidātu uzvārdi, bet iegūtais balsu skaits par pārējiem 25 kandidātiem (pavisam balotējās 54 personas) palicis nezināms; 5) daudzi zemākās klases vēlētāji nezināmu iemeslu dēļ nebija ietverti vēlētāju sarakstā; 6) vēlēšanu telpā atradās personas, kam nebija balsstiesību, bet kas agitēja «baltās» listes labā.¹⁵

Liepājas pilsētas galva Ā. fon Bagehūfvuds paskaidrojumā (18. janvārī) gubernatoram taisnojās, ka vēlēšanām sagatavotās urnas atradušās visu vēlētāju acu priekšā un no katra vēlētāja saņemto zīmīti viņš uzreiz ielaidis urnā. Kad urna bijusi pilna, palīgs J. Preslers to atvēris, izņēmis visas zīmītes un sadalījis starp personām, kuras pie atsevišķiem galdiem skaitīja balsis. Pilsētas galva apgalvoja, ka nevis viņš, bet vēlētāji izraudzījuši un vienbalsīgi ievēlējuši palīgus (kapteinis J. Inge, vecākais skolotājs Ulmanis, pulkvedis Meijers, inženieris H. Martenss, mūrniekmeistars J. Preslers un fotogrāfs Lange), kas kopā ar pilsētas valdes locekļiem un kancelejas darbiniekiem skaitījuši balsis. Ieejas durvis noslēgtas puspiecos pēc policijas ierēdņa paziņojuma, ka aiz tām, izņemot dikdienīgu skatītāju pūli, neatrodas neviens vēlētājs. Pilsētas galva noliedza, ka durvis būtu apsargājusi policija. Viņa paša tuvumā dežurējuši daži policijas ierēdņi, lai atturētu ap galdu drūzmējošos vēlētājus. Tāpat pilsētas galva apstrīdēja, ka vēlēšanu zālē būtu vēl kādas sānu vai pakaļdurvis, pa kurām ielaisti privileģētie vēlētāji. Nobeigumā pilsētas galva, tišuprāt uzspēlējams savu neitralitāti, aizbildinājās, ka, nepiedalīdamies

¹⁵ LCVVA, 412. f., 6. apr., 885. l., 11., 12. lp.

priekšvēlēšanu aģitācijā, viņš nevarot zināt, ko tieši sūdzētāji domā, ar apzīmējumu «vēlētāji ar baltām, zilām vai zaļām zīmītēm», taču kategoriski jānoraidot viņam pierakstītos apvainojumus par parādīto neobjektīvo izturēšanos vēlēšanās, kaut kādu priekšrocību piešķiršanu vienai vēlētāju daļai un šķēršļu likšanu otrai. Gubernas pilsētu lietu pārvalde, 1886. gada 28. februārī izskatīdama sūdzību, balstījās tikai uz Liepājas pilsētas galvas paskaidrojumiem un atzina sūdzību par nepatiesu un nepierādītu. Laikā neieradušies vēlētāji savas vainas pēc zaudējuši tiesības balsot. Iebildumus pret nepilnībām un nepareizībām vēlētāju sarakstā vajadzēja iesniegt divu nedēļu laikā pēc saraksta izsludināšanas. Nepiederošu personu klātbūtni vēlēšanās likums nenoliedz, turklāt sūdzībā nav minēts, ka šis apstāklis būtu kādam no vēlētājiem traucējis brīvi nodot savu vēlēšanu zīmīti.¹⁶ 5. martā gubernators jaunievēlēto domnieku sarakstu nosūtīja iekšlietu ministram ar īsu piebildi, ka dažu vēlētāju iesniegto sūdzību gubernas pilsētu lietu pārvalde atstājusi bez ievēribas.¹⁷

31. martā tapa pārsūdzība Senātam, kuru parakstīja 12 namīpašnieku — Leons Kupše, Jēkabs Priedols, Miķelis Emersons, Kristaps Kelle, Mārtiņš Bērziņš, Sīmanis Rūja, Ģirts Jaunzems u. c. Tās sastādītāji želojās, ka viņu sūdzība noraidīta, balstoties tikai uz pilsētas galvas paskaidrojumiem, kas ir nepatiesi no sākuma līdz beigām, pretēji viņu lūgumam izmeklēt sūdzībā minētos faktus. Tā, vēlēšanu zīmītes izņemtas no urnas nevis tad, kad tā bijusi pilna, bet gan mazās partijās bez kādas noteiktas kārtības, kad tik ienācis prātā. Tas, ka 3. klases vēlēšanām — 1623 vēlētāji — atvēlētas tikai piecas stundas (no plkst. 11 līdz 16), tikpat, cik 1. klases 37 vēlētājiem, priekšsēdētāju nevis attaisno, bet, tieši otrādi, ir iepriekš apsvērtas nepareizas rīcības pierādījums. Par pilsētas galvas lielo personisko ieinteresētību vēlēšanu iznākumā (no jauna ievēlēts amatā, paturētu 5000 rubļu lielo algu) liecinot fakts, ka Ā. fon Bagehūfvuds bija vairākkārtīgi atteicies izsniegt gubernas pilsētu lietu pārvaldes lēmuma kopiju viņu sūdzības lietā, un to viņi dabūjuši tikai 28. martā pēc gubernatora personiskas pavēles, kas, sūdzētājiem par laimi, šai laikā ieradies Liepājā. Kurzemes vicegubernators, 29. aprīlī nosūtot sūdzību Senātam, pavadrakstam pievienoja gubernas pilsētu lietu pārvaldes stūrgalvīgi atkārtoto ieskatu (27. aprīļa žurnāls Nr. 19), ka sūdzība izšķirama, pamatojoties uz pilsētas galvas — vēlēšanu sapulces priekšsēdētāja — liecību par apstākļiem, kādos viņš kā amatpersona pildījis savus dienesta pienākumus, tāpēc nav bijusi nekāda vajadzība uzsākt kaut kādu izmeklēšanu. Turklāt pārvalde bija pārliecināta, ka tās lēmumi vēlēšanu sūdzību lietā ir galīgi un nav pārsū-

¹⁶ LCVVA, 412. f., 6. apr., 885. l., 13.—19. lp.

¹⁷ Turpat. — 872. l., 18.—21. lp.

dzami, bet pārrēķinājās. Senāts nebūt neuzlūkoja tos par tik neaizskaramiem. Senāts bija vienis prātis ar sūdzības autoriem, ka sūdzība tikusi vienpusīgi izskatīta, vadoties tikai no apsūdzētās personas paskaidrojumiem, kas lielākoties sastāvēja no sūdzībā minēto faktu tukšas noliegšanas, lai gan tie bija viegli pārbaudāmi uz vietas. Šajā gadījumā runa bijusi nevis par kādām atsevišķām atkāpēm no vēlēšanu kārtības, bet gan par sistemātisku izrīcību virkni nolūkā nepieļaut prāvas vietējo iedzīvotāju grupas līdzdalību pilsētas pārvaldē. Senāts uzdeva vienam no Kurzemes guberņas pilsētu lietu pārvaldes locekļiem lietu izskatīt no jauna.¹⁸

Šķietami labvēlīgais Senāta spriedums tomēr sūdzētājiem neko nedeava. Uz to bija jāgaida pusotra gada — ukazs parakstīts tikai 1887. gada 30. septembrī (Nr. 10672), kas gan bija visai parasta Senāta darba stila iezīme. Panākumi nebija arī Kurzemes vicegubernatora valsts īstenā padomnieka A. Manžosa misijai, kuram uzdeva izmeklēt sūdzību uz vietas un kas šai nolūkā 1887. gada 29. oktobrī ieradās Liepājā. Viņš policijmeistara klātbūtnē, kas vajadzības gadījumā izpildīja arī tulka lomu, nopratināja 21 uzaicināto liecinieku. Daudzi no viņiem izrādīja pilnīgu nezināšanu. Tādi bija arī divi valdošā vācu grupējuma pārstāvji domnieki — Mazās ģildes vecākais Ā. Niss un T. Vize, kuri, saprotams, liecināja, ka nekādas īpašas nepareizības vēlēšanās nav pamanījuši. Tāpat tās nebija pamanījis vēlēšanās dežurējošais iecirkņa apakšuzraugs V. Šavickis. Latviešu domnieki J. Inge, A. Krūmings, M. Pētersons vairākos punktos liecināja sūdzētāju labā, piemēram, apstiprinot, ka ap 200 vēletāju palicis aiz durvīm nenobalsojuši. Apskatot vēlēšanu telpu rātsnamā, apstiprinājās, ka tajā bez galvenajām tomēr vēl bija pavisam trīs durvis, kuras gan, kā liecināja policijas ierēdnis un jaunais pilsētas galva H. Adolfs (tiesa gan, atkārtojot tikai citu teikto, jo pats viņš toreiz pilsētā neatradās), vēlēšanu procedūras laikā bijušas aizslēgtas. Caurskatījis arī pilsētas valdes vēlēšanu lietvedības materiālus, Manžoss nāca pie pārlicības, ka sūdzībā minētos faktus var uzskatīt par pierādītiem. Uz septiņpadsmitarpus lappusēm izklāstītos izmeklēšanas rezultātus viņš 1888. gada 19. martā iesniedza gubernatoram. Guberņas pilsētu lietu pārvalde tos izskatīja bez īpašas steigas — tikai 10. maijā (žurnāls Nr. 17), kaut gan diskutējamais jautājums nebūt nepiederēja pie otršķirīgiem, turklāt tam bija pievērsta arī centrālās varas uzmanība. Pārvaldes locekļu vairākums vicegubernatora slēdzienu vienkārši ignorēja, jo Liepājas vēlēšanu vadības rīcībā pārvalde nesaskatot nekādas ļaunprātības pazīmes: atsevišķās pieļautās nepareizības nekādi nav varējušas ietekmēt vēlēšanu rezultātus. Ar to arī šī vēlēšanu epizode beidzās. Vicegubernatora 14 dienu

¹⁸ LCVVA, 412. f., 6. apr., 885. l., 21.—23., 25.—30. lp.

ilgajam komandējumam bija tikai velti izšķiesti 77 rubļi kroņa naudas, kurus gandrīz vai piedzina no sūdzētājiem.¹⁹

Nepatīkšanas, ar kurām Liepājas pilsētas pārvaldei bija iesācies 1886. vēlēšanu gads, turpinājās līdz pat gada beigām. Faktiski ir jārunā par iestājušos Liepājas pašvaldības krīzi un daļēju bezvaldības periodu. Kopš 1886. gada pavasara Liepājai patiesībā nebija ne pilsētas galvas (gada otrajā pusē divās partijās sašķēlušies domnieki uzsāka savstarpēju cīņu par jaunā pilsētas galvas kandidatūru), ne arī oficiāli apstiprināta vietnieka, bet pilsētas valde darbojās nepilnā sastāvā.

Jaunā pilsētas pārvaldes aparāta formēšanās sākās ar jaunās domes pirmo sēdi 1886. gada 11. martā, kurā pēc noteikumiem līdz pilsētas galvas ievēlēšanai prezidēja domnieks, kurš 1. klases vēlēšanās bija ieguvis visvairāk balsu; šoreiz tas bija J. Stelings. Dome vispirms noteica algu vadošajiem pilsētas ierēdņiem: pilsētas galvam — 5000 rubļu gadā bez tiesībām ieņemt jebkādas citas algotus amatus, tā vietniekam — 1200 rubļu, pilsētas valdes četriem locekļiem (ārsta Heines priekšlikumu atstāt trīs locekļus atbalstīja tikai seši domnieki) — katram 600 rubļu, pilsētas sekretāram, uzliekot tam arī pilsētas valdes kontroliera pienākumus, — 2600 rubļu. Pilsētas galvas amatā gandrīz vienbalsīgi (ar 67 balsīm no 71) atkal ievēlēja A. fon Bagehūfvudu.²⁰

Nākošajā domes sēdē, 27. martā, pilsētas sekretāra postenim uz četriem gadiem izraudzīja (ar 60 balsīm no 64) līdzšinējo sekretāru Eduardu Strausu. Pilsētas valdē no jauna ievēlēja pēc noteikumiem divus pārvēlamos locekļus — H. fon Bilterlingu un Emīlu Kvāsu, kolēģijas padomnieku, Liepājas jūrskolas skolotāju. Vairāk vai mazāk vienprātīgi dome ievēlēja arī astoņu izpildkomisiju sastāvu (vēlēšanas turpinot 2. un 3. aprīļa sēdēs). Nerunājot jau nemaz par šo komisiju priekšsēdētāju posteņiem, kurus pilsētas valde sadalīja savā starpā, arī 36 komisijas locekļu vietas gandrīz bez izņēmuma paturēja vācu buržuāzija. Latvieši dabūja vienu vietu īpašumu taksācijas komisijā (M. Pētersons), ebreji — vienu vietu tirdzniecības komisijā (S. Mihelsons). Latviešiem un ebrejiem atvēlēja arī visas trīs tirdzniecības deputātu vietas (M. Pētersons, J. Pabērzs un cepurmeistars J. Falks). Mazs konflikts izcēlās tikai celtniecības komisijas vēlēšanās. Pirms vēlēšanām komisijas līdzšinējie locekļi — būvuzņēmējs V. Rīge un namdaru meistars G. Demme, domnieki un pilsētas darbu uzņēmēji, protestējot pret dzirdētajiem izteikumiem, ka

¹⁹ LCVVA, 412. f., 6. apr., 885. l., 31., 33., 35.—55. lp. Pēc likuma kroņa ierēdņu komandējumu izdevumus privātās un krimināllietās sedza uz vainīgo rēķina, un gubernas valde deva rikojumu attiecīgo summu savlaicīgi piedzīt no sūdzības iesniedzējiem. Gubernas pilsētu lietu pārvalde tomēr viszēlīgi aizbilda, ka tēriņš cēlies, izpildot Senāta rikojumu, tāpēc tas attiecināms uz kroņa rēķinu.

²⁰ Turpat. — 872. l., 55., 56. lp.

šīs komisijas locekļi savu amatu izmantojuši vai vismaz varējuši izmantot personiskās interesēs, kaut gan pilsētas celtniecības darbu izsolēs viņiem vispār neesot lēmējbalstu, paziņoja, ka atkārtotas ievēlēšanas gadījumā viņi amatu nepieņems. Laikam tomēr nebija dūmu bez uguns, un, lai novērstu iespējamus recidīvus, dome, pēc A. Volgemuta priekšlikuma, izteica vēlējumu, lai celtniecības komisijas locekļi turpmāk neuzņemas nekādus pilsētas darbus vai piegādes vai arī, ja to dara, atsakās no pilsētas dienesta.²¹

Sarežģījumi pašvaldības aparātā sākās, kad veselības stāvokļa dēļ līdzšinējais pilsētas galvas vietnieks J. fon Rehņevskis atsacījās no jauna pieņemt šo posteni un drīz vien lūdza atbrīvot viņu no pilsētas dienesta, kā rezultātā radās pilsētas valdes locekļa vakance. Maija mēnesī valdes loceklis G. Cimmermanis līdz galvas vietnieka ievēlēšanai uzņēmās pagaidām aizvietot ar smagu acu slimību sasirgušo pilsētas galvu.²²

Izveidojās visai kritisks stāvoklis. Nebija šaubu, ka pilsētas galva slimības dēļ vēl ilgi nevarēs pildīt savus pienākumus (viņš bija arī kvartirkomisijas, ielu bruģēšanas, peldiēstāžu komisijas un pilsētas reālskolas kolēģijas priekšsēdētājs), bet viņa vietnieks joprojām nebija izraudzīts. Vienam no trim pilsētas valdes locekļiem iztrūkstot, tā kļuva lemtnespējīga. Šādiem gadījumiem katram loceklim paredzētie vietnieki jeb kandidāti Liepājā nebija ievēlēti.

19. maija sēdē domnieki pilsētas valdē ievēlēja Nikolaja ģimnāzijas direktoru kolēģijas padomnieku Albertu Volgemutu (ar 33 balsīm no 58). Viņu izraudzīja arī par pilsētas galvas vietnieku (ar 47 balsīm no 58), piebilstot, ka abos gadījumos nepieciešama skolu priekšniecības atļauja. Sagatavojot viņam ceļu, A. Volgemutu jau 27. marta sēdē ievēlēja par nekustamo īpašumu taksācijas komisijas priekšsēdētāju, jo tas automatiski iegāja pilsētas valdes sastāvā bez lēmēja balsstiesībām.²³

A. Volgemutu pilsētas galvas vietnieka amatā tomēr neapstiprināja. Tērbatas mācību apgabala kurators 18. jūnijā paziņoja, ka Tautas izglītības ministrija, ņemot vērā to, ka A. Volgemuts pilda ne tikai direktora pienākumus, bet ir arī vecākais matemātikas skolotājs un taksācijas komisijas priekšsēdētājs, savu piekrišanu nedod.²⁴

14. augusta domes sēdes dienas kārtībā atkal bija pilsētas galvas vietnieka vēlēšanas. Radās jaunas neskaidrības: vai Volgemuts skaitās pilsētas valdes loceklis tikai kā taksācijas komisijas priekšsēdētājs — bez lēmēja balsstiesībām (tādā gadījumā vispirms nāktos vēlēti jaunu pilsētas valdes locekli), vai arī tas ar

²¹ LCVVA, 412. f., 6. apr., 872. l., 64.—66., 74., 75. lp.; 1018. l., 91.—93. lp.

²² Turpat. — 872. l., 64., 74., 97. lp.

²³ Turpat. — 93., 94., 114., 115. lp.

²⁴ Turpat. — 111., 135. lp.

savas priekšniecības atļauju ievēlēts par pastāvīgu locekli, kā uzskatīja pilsētas valde, bet par ko kuratora rakstā nekas nebija teikts.

Domē atkal šķēpus krustoja šo divu pretējo uzskatu aizstāvji un ne jau aiz nesavtīgiem apsvērumiem vien. Pirmo pārstāvēja advokāts H. Henkhūzens. Viņš sprieda, ka A. Volgemuts saņēmis priekšniecības atļauju tikai attiecībā par komisijas priekšsēdētāja amatu, otra posteņa nepieminēšana vēl nekādi nav uzskatāma par atļauju. Par to valdei vispirms jāpārlicinās, jo būtu nelikumīgi galvas vietnieku izraudzīties tikai no trijiem atlikušajiem pilsētas valdes locekļiem vien. Jādoma, ka H. Henkhūzens apelēja ne tikai taisnības un likuma vārdā, viņam pašam arī varēja būt nopietni nodomi taisīt karjeru pilsētas pašvaldības laukā (19. maija domes sēdē viņu gandrīz vai ievēlēja par pilsētas valdes locekļu kandidātu). Otra grupējuma domas izteica O. Adolfi, operēdams ar morālām kategorijām. Ja jau A. Volgemuts, labi zinādams likumu — pirms stāties amatā, izprasīt priekšniecības atļauju —, amatu tomēr pieņēmis, tad acīmredzot viņš šādu atļauju arī saņēmis. Henkhūzena priekšlikums nozīmē apšaubīt A. Volgemuta godprātību. Ne pilsētas valdei, ne arī domei neesot tiesību ievākt informāciju, vai pilsētas dienestā ievēlētās personas tamlīdzīgu atļauju ir saņēmušas. Turklāt attiecīgais domes lēmums par viņa ievēlēšanu publicēts avīzē «Курляндские губернские ведомости» un tas pielīdzināms tiešai vai netiešai atļaujai. Dome pēc debatēm tomēr pieņēma H. Henkhūzena priekšlikumu vēlēšanas pagaidām atlikt.²⁵

Pilsētas galvas vietnieka vēlēšanu jautājums atkal bija nonācis strupceļā. Divi pašreizējie valdes locekļi E. Kvāss un H. fon Bilterlings nebija ar mieru pieņemt varbūtējo ievēlēšanu. Ja vēl sekotu negatīva atbilde par A. Volgemutu, tad par vienīgo kandidātu paliktu G. Cimmermanis, kurš šai sakarā lūdza guberņas administrācijai norādījumus. Guberņas pilsētu lietu pārvalde atbildeja (5. septembra žurnāls Nr. 44), ka pēc likuma pilsētas pārvaldes vēlētajos amatos personas, kas vienlaicīgi atrodas valsts dienestā, stājas tikai ar savas priekšniecības atļauju, turklāt šīs personas pienākums ir tādu atļauju prasīt, bet pilsētas pārvaldes pienākums — nepielaist to pie amata pildīšanas līdz atļaujas saņemšanai. Galvas vietnieks nozīmējams pēc galvas ievēlēšanas no valdes locekļu vidus, un, tikai pēdējiem atsakoties, var ievēlēt kādu no domniekiem. Kad to 22. septembrī darīja zināmu domniekiem, A. Volgemuts paskaidroja, ka viņš atļauju nav saņēmis, ne arī to lūdzis un nedomā to darīt, līdz šim viņš pilsētas valdes apspriedēs piedalījies tikai kā taksācijas komisijas priekšsēdētājs. Tad dome viņa vietā valdē ievēlēja H. Konopku (ar 33 balsīm no 59). Taču guberņas pilsētu pārvalde visus šajā sēdē pieņemtos lēmumus atzina par spēkā neesošiem, jo bija pārkāpta sēdes vadības formalitāte (25. oktobra žurnāls Nr. 55). (G. Cimmermanis, aizbildinādams ar dzirdes traucējumiem, priekšsēdētāja funkcijas brīžiem bija uzticējis A. Volgemutam, kuras pēc noteikumiem vajadzēja pildīt valdes loceklim.) H. Konopku pārvēlēja 5. novembra domes sēdē. Par

²⁵ LCVVA, 412. f., 6. apr., 872. l., 167., 168. lp.

pilsētas galvas vietnieku viņš kļuva tikai 11. decembrī (ar 65 balsīm no 67), kad bija ievēlēts pilsētas galva.²⁶

Tātad bija pagājis turpat vesels gads, iekams galīgi noformējās Liepājas pilsētas valdes sastāvs. Deviņus mēnešus — līdz 1886. gada beigām — nācās izlīdzēties arī ar pilsētas galvas aizvietotājiem. 22. septembrī domē tika nolasīta pilsētas galvas Ā. fon Bagehūfvuda no ārzemēm atsūtītā vēstule ar paziņojumu, ka būdams bez jebkādam cerībām atgūt redzi, viņš vistuvākajā laikā iesniegs atlūgumu. Tas sekoja 3. decembrī, un uz 11. decembri tika nozīmētas jaunas pilsētas galvas vēlēšanas uz atlikušajiem trijiem gadiem.²⁷

Arī šajās vēlēšanās netrūka dramatisku momentu. Liepājas vadošās aprindas jau agrāk bija sākušas neatlaidīgi domāt par nākošo pretendentu. Toreizējos pilsētai nelabvēlīgajos apstākļos bija grūti atrast šim svarīgajam postenim piemērotu, pietiekami neatkarīgu personu, kas uz trijiem gadiem spētu atteikties no savām privātajām darīšanām. Kandidatūras tika meklētas arī ārpus Liepājas. Domē valdošā grupējuma izvēle apstājās pie toreizējā Aizputes pilsētas galvas Hermaņa Adolfi. Otra domnieku grupa, kuru vadīja H. Henkhūzens, par savu kandidātu bija izvēlējusies inženieri H. Fersteru, taču viņam kā Prūsijas pavalstniekam vispirms vajadzēja pāriet Krievijas pavalstniecībā, tāpēc Ferstera protežētāji bija ieinteresēti vēlēšanu atlikšanā. H. Henkhūzens ierosināja pilsētas galvas vēlēšanas pārceļt uz nākamo gadu, ne sevišķi veiksmīgi argumentējams, ka pārāk īss bijis vēlēšanu sagatavošanai atvēlētais laiks, ka gubernators vēl nav apstiprinājis iepriekšējā pilsētas galvas atlūgumu un tātad vakance oficiāli vēl nav atbrīvojusies, un, beidzot, visai apšaubāmi, vai kandidāts, kas ir padomā daļai domnieku, ir likumīgi iekļauts vēletāju sarakstā. Valdošās partijas runātāji — Oskars Johansens, G. Cimmermanis, Hermanis Konopka, kurš, starp citu, bija nākamā pilsētas galvas H. Adolfi Tērbatas Universitātes studiju biedrs, — nepalika parādā un visādi pūlējās atspēkot sāncenšu teikto: H. Adolfi ir pilntiesīgs vēletājs, un domniekiem jau pirms trīs mēnešiem bija zināms, ka pilsētas galvam jāgādā pēctecis, un arī pats Henkhūzens, kā visiem zināms, aktīvi nodarbojies ar šo jautājumu, vācis balsis savam kandidātam; pilsētas galva esot tiesīgs nolikt amata pienākumus, nenogaidot speciālu atbrīvojumu, par to tikai jāpaziņo gubernatoram. Jauno pilsētas galvu ir svarīgi ievēlēt tieši tagad, gada beigās, lai no jaunā gada pirmajām dienām tas varētu stāties amatā. Opozīcija cieta sakāvi. H. Henkhūzena priekšlikumu noraidīja ar 43 balsīm no 69 un ar 39 balsīm no 68 (vienu vēlēšanu zīmīti neieskaitīja) ievēlēja valdes partijas kandidātu,

²⁶ LCVVA, 412. f., 6. apr., 872. l., 176.—179., 201., 202., 206., 244., 312. lp.

²⁷ Turpat. — 200., 276. lp.

45 gadus veco Aizputes pilsētas galvu un Aizputes virspilskunga tiesas sekretāru jurisprudences kandidātu Hermani Adolfi. Opozīcija, kurai nebija citas izvēles, balsoja par A. Volgemutu (nodotas 27 balsis), kas jau iepriekš bija atteicies pieņemt pilsētas galvas amatu.

G. Cimmermanis, 16. decembrī gubernatoram ziņodams par vēlēšanu rezultātiem, lūdza pēc iespējas ātrāk apstiprināt jaunievēlēto pilsētas galvu. Pārējiem pilsētas valdes locekļiem nesot vairs ne spēka, ne laika turpināt pilsētas galvas pienākumu pildīšanu. Arī Liepājai un tās pārvaldei ir svarīgi, ka vispārējo vajadzību pārziņāšanu uzņemas jauni spēki.²⁸

Apstiprināšana tomēr aizkavējās. Opozīcija nebija mierā ar vēlēšanu iznākumu, un H. Henkhūzens tās vārdā 15. decembrī iesniedza gubernatoram sūdzību, kurā H. Adolfi ievēlēšanu atzina par nelikumīgu. Pamatvilcienos atkārtojās 11. decembra domes sēdē teiktais — 7. decembrī izsludinātā 11. decembra domes sēdes programma ar tajā paredzētajām pilsētas galvas vēlēšanām domniekus pārsteigusi nesagatavotus, jo gandrīz visi orientējušies ne agrāk kā uz 1887. gada janvāri, lai Ziemsvētku vaļas brīžos apspriestos un mēģinātu panākt izlīgumu starp abām vēlētajū grupām. Doto četru dienu laikā tas nav bijis iespējams. Viņaprāt, pilsētas galvas ievēlēšanai pārāk maznozīmīgs bijis arī uzvarējušā kandidāta iegūtais četru balsu pārsvars. Tāpat apstrīdams ir H. Adolfi balsstiesības (kaut viņam arī piederētu zemes īpašums Liepājā), jo, pēc vietējiem likumiem, personas dzīvesvieta ir tā, kurā noris viņa pilsoniskā darbība, un no šī viedokļa H. Adolfi uzlūkojams par Aizputes iedzīvotāju. Gubernators 18. decembrī sūdzību pārsūtīja Liepājas pilsētas galvas vietas izpildītājam G. Cimmermanim, pieprasīdams tuvākas ziņas, vai H. Adolfi ir vēlēšanu tiesības Liepājā un uz kāda pamata tās balstītas.²⁹

No G. Cimmermaņa atbildes (22. decembrī) redzams, ka pilsētas valde bija parūpējusies par savu protežē, noformējama viņu hipotēku grāmatās par kāda gruntsgabala līdzīpašnieku un pēc H. Adolfi lūguma 8. decembrī ieslēgdama vēlētajū sarakstā. Formāli likums nebija pārkāpts, jo personas, kas balsstiesības bija ieguvušas pēc vēlēšanām, drikstēja ievēlēt pilsētas amatos (iekšlietu ministra 1877. gada 26. februāra cirkulārs).³⁰ Tikai jāatceras, ar kādu stingrību Liepājas pilsētas valde citkārt prasīja ievērot paredzēto īpašuma piederības termiņu — vienu gadu (kaut vai latviešu labdarības biedrībai 1882. gada domes vēlēšanās). G. Cimmermanis apgalvoja, ka vairākuma griba bijusi neatlikt vēlēšanas. Abu pušu vienošanos nepadarīja arī tad, ja vēlēšanas būtu noliktas vēlāk, jo tā sauktā H. Henkhūzena grupa

²⁸ LCVVA, 412. f., 6. apr., 872. l., 282., 310.—312. lp.

²⁹ Turpat. — 342.—344., 348. lp.

³⁰ Turpat. — 2. l., 329. lp.

gribējusi tikai attālināt vēlēšanas, kamēr viņu kandidāts pāriet Krievijas pavalstniecībā. Ka 39 balsis būtu maznozīmīgas, tas ir tikai H. Henkhūzena personisks uzskats, patiesībā šis skaits diezgan ievērojami pārsniedz likumā prasīto. Kas attiecas uz H. Adolfi balsstiesībām, likums dzīvesvietu neprecizē. Līdz šim visās impērijas pilsētās — arī Liepājā tikko notikušajās vēlēšanās vēlēšanu tiesības izmantoja personas, kas šajās pilsētās nedzīvoja, bet kam te piederēja īpašums (piemēram, Liepājas tirgotājs Velss vienlaikus bija iekļauts vēlēšanu sarakstā Rīgā, kur tam piederēja nekustamais īpašums). G. Cimmermanis pat noniecināja baltvācu tik karsti aizstāvētos vietējos likumus, atzīdams, ka šoreiz tie nav piemērojami, ka jāvadās pēc pilsētu nolikuma kā valsts likuma, kas nav patvaļīgi papildināms vai aizstājams ar vietējas nozīmes likumpantiem. H. Adolfi jau kādu laiku pirms vēlēšanām Liepājā bija noīrējis dzīvokli (Cimmermanis esot turējis rokās nomas kontraktu) un, vēlēšanām veiksmīgi norisot, solījis pārcelties uz šejieni.³¹

G. Cimmermanim palīgā steidzās arī Liepājas biržas komitejas priekšsēdētājs F. Rozenkrancs. Tai pašā dienā viņš rakstīja gubernatoram, aizlihdams labu vārdu par H. Adolfi: domnieku mazākuma izraudzītais kandidāts pilsētas galvas amatam nav piemērots, Liepājas «izglīto to iedzīvotāju vairums» esot pilnībā apmierināts ar H. Adolfi ievēšanu, jo visādā ziņā ir nepieciešams, lai pilsētas pārvaldes lietas pāriet šī pieredzējušā ierēdņa vadībā, kuram ir visai laba slava. Tam, ka viņš nedzīvo Liepājā, netrūkst precedenta (Jelgavas pilsētas galva u. c.). Viņš, Rozenkrancs, uzskatot par savu pienākumu izmantot personisko paziānos ar gubernatoru un izlūgties Adolfi apstiprināšanu.³²

Kurzemes gubernāts pilsētu pārvalde opozīcijas sūdzību atstāja bez ievēribas (1887. gada 9. janvāra žurnāls Nr. 3), norādot, ka tā vispār nebija tiesīga sūdzēties, jo domnieku mazākumam jāpakļaujas vairākuma lēmumam. Likuma prasība, lai vēlētais dzīvotu attiecīgajā pilsētā, skar tikai tās personas, kam pilsētā nav nekustamā īpašuma (Senāta 1884. gada 18. septembra/18. decembra ukazs), tā tad Adolfi ir likumīgi iekļauts vēlēšanu sarakstā. Un tā H. Adolfi beidzot saņēma ilgi gaidīto gubernatora apstiprinājumu.³³ Tagad viņš jau pavisam droši varēja teikt ardievas Aizputei, par kuras galvu sabija kopš pilsētu nolikuma ieviešanas (vienbalsīgi ievēlēts 1879. gada 22. jūnijā), un iesniegt lūgumu imperatoram, lai viņu atbrīvo no Aizputes virspilskunga tiesas sekretāra pienākumiem.³⁴

Kā tad pats H. Adolfi vērtēja savas karjeras sākumu Liepājā: «Kas pamudināja Liepājas pilsētas domniekus ievēlēt mani par

³¹ LCVVA, 412. f., 6. apr., 872. l., 337.—341. lp.

³² Turpat. — 350., 351. lp.

³³ Turpat. — 283., 345.—347. lp.

³⁴ Turpat. — 96. f., 2. apr., 3669. l., 1. lp.; 5023. l., 1.—16. lp.

viņu pilsētas galvu? Nozīme, protams, bija arī tam, ka mēs mazajā Aizputē bijām varējuši pieklājīgi nokārtot komūnas lietas. Liepājas stāvoklis toreiz bija diezgan slikts. Komerbanka bija bankrotējusi, pilsētas krājkaše un pilsētas banka zaudējušas uzticību, pilsētas pārvaldes autoritāte bija mazinājusies, pati tā sašķelta partijās, un tad pēc Liepājas—Romnu dzelzceļa būves nāca vēl klāt tās sekas, kas bija saistītas ar pārmērīgajām zemesgabalu un namu celtniecības spekulācijām. Trūka drosmes un vadītāja, kas stātos pretim šiem smagajiem apstākļiem un kopējā, nesavtīgā darbā tiktu tiem pāri. Tam vajadzēja būt manam darbam. No kāda vīra, kuru daži birģeri bija iecerējuši pilsētas galvas amatam, bet kas no ievēlēšanas bija atteicies [acīmredzot tas bija A. Volgemuts. — Dz. O.], uz manu jautājumu — kādēļ viņš to darījis? — saņēmu atbildi: «Te viņiem neviens nevar palīdzēt.» Tātad vispirms bija svarīgi sadarboties ar pilsoņību un iegūt tās uzticēšanos. Ar labu apņemšanos šos apstākļus pārvarēt es uzņēmos šo amatu.»³⁵

Liepājas pašvaldības vēsturē iesākās H. Adolfi valdīšanas ēra, kas ilga 15 gadu — līdz 1902. gadam, šai laikā nomainoties četriem domes sastāviem. Ar viņa ienākšanu Liepājas domē 19. gadsimta 80. gadu vidū galīgi noformējās divi savstarpēji naidīgi vietējās vācu pilsoniskās sabiedrības grupējumi — tā sauktie vecvācieši un jaunvācieši (tos jau īsumā raksturojām iepriekšējā nodaļā), kurus pēc to vadoniem sauca par Adolfi un Dreijersdorfa partijām.

H. Adolfi, kura dzimta bija laidusi dziļas saknes Baltijā,³⁶ bija cieši saaudzis ar baltvācu muižniecības aprindām. Vēlāk viņš uzstājās kā nikns 1905. gada revolūcijas apkarotājs, publicēdams vairākus avīžu rakstus, kuros nosodoši rakstīja par latviešu vadoņu nolūkiem nodibināt latviešu republiku. Starp citu, viņa dvīņubrālis Kuldīgas pilsētas galva A. Adolfi izpelnījās revolūcionāru taisnīgas dusmas un tika sodīts.

H. Adolfi dienesta laiks Liepājas pilsētas galvas postenī sakrita ar pilsētas saimnieciskajā dzīvē ļoti rosīgiem gadiem, un tādēļ daudzi šai periodā parādījušies jaunievedumi tika pierakstīti viņam. Adolfi tieša līdzdalība, reizēm arī iniciatīva vairākos pasākumos patiesi nebija noliedzama (pilsētas uzmērīšana un ielu regulēšana, elektriskā ielu dzelzceļa un ielu apgaismojuma ierīkošana, apgabaltiesas nodibināšana Liepājā, cīņa pret aizliegumu izvest labību un cīņa pret cietokšņa esplanādes noteikumiem, mēģinājumi panākt Liepājai izdevīgāku Ventspils—Maskavas dzelzceļa līnijas virzienu). Bet tas, ko daži no H. Adolfi laikabiedriem un kolēģiem³⁷ uzskatīja par viņa galveno veiku-

³⁵ *Adolphi H.* Op. cit. — S. 75.

³⁶ Adolfi dzimtai bija divi zari — Kurzemes un Vidzemes. H. Adolfi senči 17. gadsimtā bija ieceļojuši Kurzemē no Silēzijas un vairums darbojušies kā mācītāji.

³⁷ *Baer E.* Libau 1625—1925. — S. 277.

mu — Liepājas—Aizputes šaursliežu pievedceļa būve (1894.—1897. g.), bija viens no iemesliem, kas viņu pazudināja. Vēlāk, kā redzēsim, Liepājas pilsētas pārvalde, aizmirsusi visus H. Adolfi patiesos un šķietamos nopelnus, atņēma viņam pilsētas galvas posteni un vēl piedevām ierosināja pret viņu krimināllietu par bezatbildīgu pilsētas līdzekļu izšķiešanu. H. Adolfi savu labo reputāciju Liepājas sabiedrības virsotnē atguva pēc 1905. gada revolūcijas, garus gadus (1908.—1924. g.) būdams Lielās gildes eltermaņa godā.

7. nodaļa

LIEPĀJAS DOMES VĒLĒŠANAS 1890. GADĀ

1890. gadā notika pēdējās pašvaldības vēlēšanas, kas pamatojās uz 1870. gada pilsētu nolikumu. Vēlēšanu priekšvakarā iznāca Baltijas pilsētu pašvaldībām visai svarīgs cariskās valdības rīkojums, kas, kā izteicās Igaunijas gubernators kņazs S. Šahovskis, izlaboja valdības «kļūdas», kas bija «iezagušās» pilsētu likumdošanā attiecībā pret Baltijas pilsētām, un atcēla ar vietējiem apstākļiem aizbardinātos izņēmumus.¹ Tas bija jau pieminētais Senāta 1889. gada 9. novembra ukazs, kas prasīja līdz šim pilsētu pašvaldības iekšējā lietvedībā pieļauto vācu valodu nomainīt ar krievu valodu, kā arī atņēma vēlēšanu tiesības literātiem, tātad vistiešākajā nozīmē skāra Liepājas domes nākošās vēlēšanas.

Baltijas pilsētu pārvalžu un cariskās administrācijas neoficiālais valodu karš risinājās līdz pat galīgai vācu valodas privilēģiju atcelšanai vairākos etapos, ar robežgadiem 1885. un 1889. gadā, aptverot visu šī jautājuma loku, sākot ar pilsētu galvu saraksti ar augstāko priekšniecību, domes protokolu noformēšanu un beidzot ar pilsētu pārvaldes iekšējo lietvedību un debašu valodu domē. Ciniņš bija uz dzīvību un nāvi, ņemot vērā to izcili stabilo vietu, kādu baltvāci piešķīra savas valodas monopoltiesībām «īpašu vietējo apstākļu» kompleksā. Uz to vedināja diezgan stiepjamais likuma formulējums: pilsētu pārvalžu sapulcēs un oficiālajā lietvedībā pagaidām līdz turpmākajam rīkojumam līdzās krievu valodai pieļauta arī vācu valoda, kā arī agrāk piešķirtās privilēģijas, kas ļāva uz vietas šo priekšrocību tulkot plašāk. Gubernas administrācija pamazām arī no savas puses pievilka grožus — vispirms tīri finansiālu apsvērumu dēļ. Tūlīt jāpiebilst, ka Liepājā šī cīņa neaizgāja līdz tādiem ekscesiem

¹ Из архива князя С. В. Шаховского. Материалы для истории недавнего прошлого Прибалтийской окраины (1885—1894). — Спб., 1909. — Т. I. — С. 288, 289.

kā, piemēram, Rīgā, Rēvelē, kur vairākām vadošām pilsētas amatpersonām par izrādīto pretestību nācās aiziet no dienesta.

Viens no strīdu jautājumiem bija, kādā valodā noformējami domes protokoli. Problēma sāka samilt, kad Iekšlietu ministrijas Saimniecības departaments, vēlēdamies tuvāk iepazīties ar reformēto pilsētu pārvalžu darbību, pieprasīja iesniegt (1871. gada 17. februāra cirkulārs) domes lēmumus kopā ar attiecīgajiem pielikumiem un pilsētas valdes ziņojumiem, vēlāk (1878. gada 27. jūnija priekšraksts) jau domju sēžu žurnālus pilnā apjomā. Tos varēja nosūtīt tieši ministrijai, bet, lai izvairītos no pārpratumiem, šos materiālus iepriekš izskatīja gubernators. Ieviesusies kārtība uzlika papildu slodzi gubernāras kancelejai, kurā visu domju žurnāli kopā ar pielikumiem nonāca vācu valodā un pirms iesniegšanas ministrijai tos vajadzēja pārtulkot. Gubernāras valde bija ieinteresēta no šiem izdevumiem atbrīvoties. Kamēr pilsētu nolikums bija ieviests tikai trijās Kurzemes pilsētās, tulkojumus ar grūtībām veica par kancelejas līdzekļiem. Gubernators, paredzēdams, ka līdzekļi ar laiku aptrūksies, 1879. gada 17. aprīlī prasīja gubernāras pilsētu lietu pārvaldei, vai nebūtu likumīgi un pareizi pilsētu valdēm uzlikt par pienākumu iesniegt pārvaldei minēto dokumentu apstiprinātus tulkojumus divos eksemplāros, vienu — gubernatora kancelejai, otru — Iekšlietu ministrijai, īpaši ievērojot to, ka likums (1877. gada 26. marta noteikumi) prasīja vispārējai zināšanai pieņemtos pilsētas pārvaldes lēmumus un rīkojumus publicēt valsts un vietējā valodā (latviešu vai igauņu) un ka Vidzemes gubernā tā jau darīja. Pārvalde lietu izšķīra pozitīvi (1879. gada 25. aprīļa žurnāls Nr. 20), atsaukdams uz 1869. gada 4. novembra cara pavēli, kas noteica, ka valsts varas orgāniem adresētajiem iesniegumiem ir pievienojams tulkojums valsts valodā, no savas puses papildinot, ka krievu valodā ir iesniedzama arī pilsētu budžeta tāme un valdes gada atskaite. Pārvalde 1. maijā par to informēja Liepājas un vairāku citu pilsētu galvas.²

Cik zināms, šo lēmumu Senātā pārsūdzēja tikai Kuldīga un Tukums. Senāts paskaidroja (1880. gada 20. jūnija ukazs), ka likums gan pieļauj lietot vācu valodu pilsētas valdes un domes iekšējā lietvedībā, bet neatkarīgi no krievu valodas, kura katrā ziņā ir obligāta, noformējot gubernatoram iesniedzamos domes protokolus, tāmes un atskaites. Sūdzība tika atstāta bez ievēribas, par ko visiem trim Baltijas gubernatoriem bija jāizziņo pilsētu pārvaldēm.³

Otrs strīds par to, kādā valodā gubernatoram jāgriežas pie pilsētu galvām, sākās vēl agrāk nekā iepriekšējais. Kopš pilsētu nolikuma ieviešanas Kurzemes gubernators, kas līdz tam ar pilsētas iestādēm bija sarakstījis tikai vācu valodā, pilsētas galvām

² LCVVA, 412. f., 6. apr., 82. l., 5.—8., 18. lp.

³ Turpat. — 22. l., 45., 56., 57. lp.; 82. l., 11.—15. lp.

sāka sūtīt savus priekšrakstus krievu valodā. Pilsētas varasvīri jutās vairāk nekā šokēti. Kā izteicās Kuldīgas pilsētas galva, pirmo reizi kopš Kurzemes pakļaušanās krievu imperatora scep-terim pilsētas pārstāvji saņem no gubernatora kunga papīru krievu valodā. Konfliktā iesaistījās gandrīz visas Kurzemes pil-sētas pilsētu nolikuma ieviešanas kārtībā. Pirmā demaršu uzsāka Jelgava — 1878. gada 10. aprīlī, 4. maijā tai pievienojās Kul-dīga, 24. maijā sekoja Liepājas pilsētas galvas K. Uliha raports. K. Ulihs, atsaukdamiem uz sen izdotiem valdības rīkojumiem (viņš gan tos nosauca par pastāvošiem), gubernatoram lūdza sa-raksti kārtot vācu valodā vai, ja nevar, vismaz pievienot apstip-rinātu tulkojumu. Gubernators P. fon Lilienfelds atbildē K. Uli-ham (30. maijā) ļoti iecietīgi un taktiski skaidroja, ka viņa pie-nākums ir rīkoties tieši tā (gubernators nedrīkstēja būt atklāts un atsaukties uz saņemto iekšlietu ministra 1878. gada 8. marta attiecīgo konfidenciālo priekšrakstu), ka likums neparedz guber-ņas iestāžu un priekšniecības priekšrakstiem, kas tiek sūtīti vie-tējām iestādēm, pievienot tulkojumus vācu valodā. Ja viņa pie-nākums nepareiza, pilsēta var sūdzēties Senātā. Ne tik deli-kāti gubernators izrikojās ar Kuldīgas domes lēmumu, kurā bija vienbalsīgi noprotēts viņa sarakstes veids. P. fon Lilienfelds lēmumu nodeva guberņas pilsētu lietu pārvaldē, kas to atcēla: pilsētu nolikums dod tiesības tikai sūdzēties par gubernatoru, nevis izteikt protestu par viņa rīcību (27. maija žurnāls Nr. 11).⁴

Kad K. Ulihs 15. maijā par incidentu ziņoja domei, tā vien-balsīgi nolēma griezties Senātā. 12. jūlijā sastādītajā sūdzībā Liepājas pilsētas galva atsaucās gan uz Katrīnas II 1795. gada 15. aprīlī Kurzemei «uz mūžīgiem laikiem» piešķirtajām un vē-lāko Krievijas patvaldnieku apstiprinātajām privilēģijām (pēdējo reizi — Aleksandra II 1856. gada 27. jūlija reskripts), kas ga-rantēja vācu valodu visās guberņas zemstu un pilsētu iestādēs, gan uz 1869. gada 4. novembra likumu, kas Baltijā sarakstē starp vietējām kroņa iestādēm un amatpersonām, no vienas pu-ses, un kronim nepiederošām vietējām iestādēm un personām, no otras puses, pieļāva vācu valodu. Liepājas dome uzskatot par savu svētu pienākumu ne vien gādāt, lai viņu augstību pavēles netiktu nodotas aizmirstībai, bet, gluži pretēji, lai tās izpildītu pilnā apjomā. Uz to domei esot visas tiesības, turklāt tas nedo-dot iemeslu nekādiem pārpratumiem — jo vairāk tāpēc, ka Lie-pājas pilsēta izsenis ir darbos apliecinājusi pilnīgu padevību un lojālu pavalstnieku uzticību valdošajam namam, par ko tā vairāk-kārt apbalvota ar visaugstākā labvēlības pierādījumiem.⁵

Senāts Liepājas sūdzību 21. septembrī atsūtīja atpakaļ guber-natoram, kam vajadzēja sniegt ziņas pēc būtības. Iekšlietu ministrs ģenerāladjutants A. Timaševs, kuram gubernators

⁴ LCVVA, 412. f., 6. apr., 22. l., 1., 5., 6., 9.—13. lp.

⁵ Turpat. — 19.—21. lp.

konfidenciāli lūdza padomu, kā atbildēt, atgādināja, ka vecās Kurzemes privilēģijas vairs nav spēkā, kopš izdots vietējais likumkrājums, tāpat kā jaunajām pilsētu pārvaldēm vairs nav piemērojams 1869. gada 4. novembra likums. Ministrs kā nebūtisku vērtēja arī domju želošanos par praktiskajām grūtībām, ko izsauca gubernatora pieņemtā sarakstes kārtībā.⁶

Grūtības tomēr nenoliedzami bija. Par to liecina pašas Kurzemes gubernas pilsētu lietu pārvaldes 1877. gada sēžu žurnāli, kas uzrakstīti ļoti sliktā krievu valodā. Kā var spriest, vispirms tie sastādīti vāciski un tikai pēc tam tulkoti.

Kurzemes gubernators atbildē (1879. gada 6. februārī) Liepājas sūdzības lietā tā arī rakstīja, ka pilsētas galva nav pamanījis, ka visi lēmumi, likumi, ar kuriem tas pamato savu lūgumu, kopš 1877. gada noteikumu iznākšanas vairs nav piemērojami jaunajai pilsētu iekārtaī. Tā kā gubernas pilsētu lietu pārvaldei bez izņēmuma visas lietas jākārtā krievu valodā, viņš uzskatījis, ka tā pienākas darīt arī oficiālajā sarakstē ar pilsētu galvām, ka viņam pat nav tiesību lietot vācu valodu.⁷ 1877. gada 26. marta noteikumos (10. punkts) gan bija slidena atruna, ka gubernas pilsētu lietu pārvalde atbildes uz iesniegumiem un sūdzībām pēc lūdzēju vēlēšanās var paziņot tajā pašā valodā, kādā tās iesniegtas. Tā sūdzības labā neaizmirsā atgādināt Liepājas pilsētas galva K. Ulihs, bet tas šoreiz izrādījās nevietā.

Diskutējamā jautājumā Senāta lēmums iznāca 1880. gada 20. jūnijā (ukazs Nr. 25564), un tā bija atbilde visām tām Baltijas pilsētām, kas sūdzējušās (Rīga, Rēvele, Tērbata u. c.). Senāts atkārtāja iepriekš teikto: pilsētu galvu motivācija dibinās uz kļūdainu pieņēmumu, ka pilsētu iestādēs vācu valoda saglabājama, pamatojoties uz vietējo likumkrājumu un 1869. gada 4. novembra likumu. Atsaukšanās uz tiem pēc pilsētu pārvaldes reformēšanas ir nepamatota. Līdz šai reformai gubernators ir sarakstījis ar veco kārtu pilsētas pārvaldi kā kroņa iestādes amatpersona, ar iestādi, kas ir kronim nepiederīga. Baltijas pilsētu pārvaldēs vācu valoda tikusi pieļauta tikai līdz īpašam rīkojumam, bet neatkarīgi no obligātās krievu valodas. Gubernas pilsētu lietu pārvaldei nav savas īpašas ārējas lietvedības, un tā lēmumus izziņo gubernatora vārdā; šīs pārvaldes lietvedība aizņem lielāko daļu no gubernatora sarakstes pilsētu lietās, un notiek obligāti krievu valodā. Sūdzībās norādītās grūtības, ar kurām pašreiz sastopas pilsētu pārvalžu locekļi, kārtējot lietvedību krievu valodā, 1877. gada 26. marta noteikumos ir paredzētas, un tieši tāpēc uz laiku pieļauta vācu valoda, kurā var gubernatora atsūtītos dokumentus pārtulkot uz vietas. Ja šie dokumenti Baltijas pilsētu pārvalžu lietvedībā nenonāks oriģinālvalodā, tas neveicinās krievu valodas kā valsts valodas izplatīšanos paš-

⁶ LCVVA, 412. f., 6. apr., 22. 1., 30.—34. lp.

⁷ Turpat. — 37., 38. lp.

valdības iestādēs. Gubernatoru piekopto sarakstes veidu Senāts atzina par atbilstošu pastāvošajiem noteikumiem. 3. jūlijā ukaza kopija tika izsūtīta Liepājas un citu pilsētu galvām.⁸

Liepāja šo rūgto kumosu norija, bet Jelgavas pilsētas vadība (pilsētas galva barons P. Hāns u. c.) sūdzējās tālāk viņa imperatoriskās augstības valsts sekretāra kancelejā, taču neveiksmīgi, par ko 1882. gada 27. aprīlī (pēc turpat diviem gadiem!) valsts sekretārs kņazs Dolgorukijs paziņoja Kurzemes gubernatoram.⁹

Maksimāli uzstājīgu pretestību valodu jautājumā izrādīja toreizējais Aizputes pilsētas galva, gandrīz vai pazaudēdams savu amatu. Tā kā runa ir par vēlāko Liepājas pilsētas galvu H. Adolfi, šis gadījums pelna lielāku ievēribu. H. Adolfi, tikko stājies amatā, 1879. gada 17. augustā savā pirmajā reportā gubernatoram izteica protestu par krievu valodā atsūtītajiem vairākiem priekšrakstiem. Viņš gan šajā rīcībā nesaskatot neko vairāk par nodomu ieviest abu instanču sarakstē valsts valodu, tomēr objektīvi tas vedot pie Baltijas provincēs «pēc tiesībām un likuma valdošās dzimtās» vācu valodas izspiešanas, pret ko viņa kā Aizputes pilsētas vācu kopienas pārstāvja pienākums ir kategoriski nostāties. Jau iepriekš viņš izlūdnoties gubernatoru uz viņa rīcības motīviem raudzīties ar to pašu labvēlību, kādu tas pastāvīgi izrādījis citām Kurzemes vajadzībām. Piesaucis palīgā baltvācu tradicionālos argumentus — vecās privilēģijas —, H. Adolfi uzsvera, ka krievu valodas ieviešana sarakstē ar vietējo pilsētu pārvaldēm, kuru locekļi daudzu gadsimtu gaitā ieguvuši vācisko izglītību, tiesiski nav attaisnojama un neizriet no faktiskā stāvokļa. Tas nozīmētu provinces smagu apspiešanu. Viņš kā kurzemnieks un caram visos laikos padevīgās Aizputes vācu pilsoņu sabiedrības pārstāvis uzskatot par savu dienesta un pilsoņa pienākumu neizpildīt gubernatora rīkojumus, kamēr tie būs rakstīti krievu valodā.¹⁰

Acimredzot H. Adolfi ne bez iemesla cerēja uz gubernatora P. fon Lilienfelda piekārību, jo viņš zināja tā patieso nostāju valodu jautājumā, kuru senators Manaseins pāris gadu vēlāk raksturoja šādi: «Viņš pieļauj [..], ka visur zemnieku iestāžu darbvedībā un sarakstē pretēji likumiem tiek lietota vācu valoda, ko konsekventi un neatlaidīgi prasa aprīņķu varas orgāni krievu valodas vietā. Pēdējā ir aizvietota ar vācu valodu arī dažās citās iestādēs, kuru pienākums ir lietot darbvedībā un sarakstē valsts valodu [..]. Liepājas kārtības valdē [..] sarakste pat ar kroņa iestādēm tika vesta nevis krievu, bet vācu valodā.»¹¹ H. Adolfi tomēr bija pārrēķinājies. Guberņas pilsētu lietu pārvaldes 1879. gada 6. septembra lēmums bija visai bargs: lūgt Senāta piekrišanu H. Adolfi nodošanai tiesai. Par klaji izrādīto nepaklausību gubernatoram viņš ir sodāms ar augstāko likumā paredzēto soda mēru. Un 12. septembrī Kurzemes gubernators jau ziņoja Senātam par «nepiedienīgos izteicienus» sastādīto H. Adolfi rakstu. H. Adolfi tomēr izrādīja nesalaužamu apņēmību. Kad viņam tajā pašā septembra mēnesī atkal atsūtīja rīkojumus krievu valodā, uz gubernatora rezidenci aizceļoja jauns reports: viņš, H. Adolfi, jau agrāk paskaidrojis, kāpēc nevar izpildīt gubernatora priekšrakstu, kas tomēr nav ņemts vērā. Viņš esot spiests atkārtot iepriekš pavēstīto, jo lietas apstākļi Baltijā nav mainījušies. Vēl joprojām pastāvošs vācu klasiskā izglītība esot šo provinču dārgākā manta, un viņa pienākums ir likumīgā ceļā to aizstāvēt. Turklāt Aizputē un pat visā aprīņķī diez vai atradīsies kāds, kas spēs, kā pienākas, tikt galā ar pieprasīto darbvedības veidu.¹²

⁸ LCVVA, 412. f., 6. apr., 22. l., 48.—58. lp.

⁹ Turpat. — 66. lp.

¹⁰ Turpat. — 111. l., 1.—4. lp.

¹¹ Turpat; Manaseina revīzija. — 356., 359. lpp.

¹² LCVVA, 412. f., 6. apr., 111. l., 1., 5.—7., 9. lp.

Tādu pašu atbildi no H. Adolfi šai dienā saņēma gubernas rīcības komiteja, kas savu pēdējo rīkojumu bija atsūtījusi krievu valodā. Gubernas vara arī to darīja zināmu Senātam.¹³

Vēlāk H. Adolfi nedaudz piekāpās. 9. novembra domes sēdē viņš, aizstāvēdams iepriekšējo viedokli, ierosināja tomēr izpildīt gubernatora priekšrakstus, taču no sūdzības Senātā neatteikties.

H. Adolfi personiskā lieta toreiz līdz Senātam tomēr nonāca. Vispirms Senāts atzina (1879. gada 28. novembra ukazs Nr. 40 852), ka gubernas pilsētu lietu pārvalde nav ievērojusi formalitātes: lēmums par pilsētas pārvaldes amatpersonas nodošanu tiesai vispirms bija jādara zināms pilsētas domei, kas to sešu nedēļu laikā varēja pārsūdzēt Senātā. Aizputes dome, kura jautājumu izskatīja tikai 1880. gada 21. maija sēdē, savu pilsētas galvu attaisnoja. Gubernas pilsētu lietu pārvalde, ņemot vērā šo attaisnojumu, kā arī H. Adolfi vainu mikstinošo apstākli — atteikšanos no agrākā viedokļa, nolēma pārtraukt pret viņu ierosināto lietu (26. jūnija žurnāls Nr. 37). Tikko saņemtā Senāta galīgā atbilde — jau pieminētais 20. jūnija ukazs vedināja domāt, ka strīds izšķirts uz visiem laikiem un turpmākās pretenzijas ir izslēgtas. Pret šādu lietas atrisinājumu neiebilda arī Senāts. Tā H. Adolfi šoreiz tika cauri ar veselu ādu. Saņemtā mācība tomēr maz ko līdzēja, un pēc dažiem gadiem, kā redzēsim, Aizputes pilsētas galvas vārds šajā kopsakarībā parādīsies atkal no jauna.

1885. gadā valodu karš iegāja jaunā etapā. 80. gadu vidū — pēc cariskās valdības gūtajiem panākumiem cīņā ar revolucionāro kustību — Krievijā jau bija galīgi nostiprinājusies dzimtbūtnieciska reakcija, kuras programmas īstenošanu uzņēmās iekšlietu ministrs grāfs D. Tolstojs (1882.—1889. g.). Cariskā valdība atklāti un mērķtiecīgi ķērās arī pie Baltijas rusifikācijas, turpinot 60.—70. gados aizsākto. Vispirms valdība 1885. gadā Baltijā nomainīja gubernatorus (Kurzemē P. fon Lilienfelda vietā nāca K. Paščenko), vēlēdamās sagaidīt no jaunieceltajiem lielāku konsekvenci valdības politikas realizēšanā. Kā redzējam, salīdzinoši īsā laikā tika pielikts punkts baltvācu kārtu pretestībai, kādu tās visu laiku bija parādījušas, ignorēdamas pilsētu nolikumā prasīto kompetenču un īpašumu nodošanu jaunajām pilsētu pārvaldēm. 1885. gada augusta vidū par pretošanos krievu valodas ieviešanai karaklausības darbvedībā un sarakstē ar gubernas valdi pēc Iekšlietu ministrijas pieprasījuma un cara pavēles no amata šķīrās un tika nodots tiesai Rīgas pilsētas galva R. Bingners (Rēvelē — Greifenhagens), kā arī pilsētas valdes loceklis karaklausības komisijas priekšsēdētājs A. Hilners. Attiecīgo paziņojumu Iekšlietu ministrijas oficiozā «Правительственный вестник» Kurzemes gubernas priekšniecība uzskatīja par netiešu brīdinājumu, un tā nekavējoši steidzās mainīt pilsētu galvu joprojām piekopto sarakstes kārtību, kuri gubernas iestādēm nelokāmi atbildēja tikai vācu valodā. Pret to līdz šim arī netika iebilsts, parasti tikai gubernas iestādēs uz vietas sagatavoja un attiecīgajai lietai pievienoja tulkojumu. 1885. gada 16. augustā Kurzemes vicegubernatora cirkulārs pilsētu galvām

¹³ LCVVA, 412. f., 6. apr., 111. l., 1., 11.—14. lp.

pavēlēja ar valdības iestādēm un amatpersonām sarakstīties tikai krievu valodā, brīdinot, ka netiks ņemti vērā nekādi iebildumi par nepietiekamām valodas zināšanām, tās pilsētu pārvaldēm ir obligātas. Par šo rīkojumu steidzīgi paziņoja arī uz Pēterburgu.¹⁴

Liepāja bija to nedaudzo Kurzemes pilsētu vidū, kas bez ierunām pakļāvās šī cirkulāra prasībām. Cīnītāju pirmajās rindās atkal bija Aizputes pilsētas galva H. Adolfi, kas 26. augustā paziņoja vicegubernatoram, ka nevarēs izpildīt viņa prasību, jo pilsētu iestāžu kalpotāju vidū neesot neviena, kas spētu rakstiski krievu valodā noformulēt savas domas. Viņš, būdams tikai domes starpnieks, neuzskatot sevi par tiesīgu izrīkoties ar pilsētas komūnas tiesībām — īpaši vēl tik vitāli svarīgām. Viņš uzskatot, ka izvirzītā prasība dibinoties tikai uz likumu brīvu interpretāciju un acīmredzot ir pat pretrunā ar cara pavēlēm. Pastāvošo kārtību var atcelt tikai ar īpašu valdības lēmumu. Uz to Kurzemes guberņas pilsētu lietu pārvalde atbildēja, ka H. Adolfi protests ir nelikumīgs, par gubernatora rīkojumu viņš var sūdzēties pārvaldē, bet arī tādā gadījumā vicegubernatora rīkojums ir nekavējoši jāizpilda, negaidot spriedumu.¹⁵

Ventspils pilsētas galvam, kas bija sācis atbildēt abās valodās, vicegubernators savukārt paskaidroja, ka tas darāms tikai vienā — krievu valodā.¹⁶

1885. gada septembra sākumā Jelgavas, Jaunjelgavas, Kuldīgas un Ventspils pilsētu domes pilnvaroja savus priekšsēdētājus sūdzēties par vietējo administrāciju Senātā. Bet tūlīt pat — 14. septembrī — iznāca valdības rīkojums, ka pilsētu pārvaldēm ar valdības iestādēm un amatpersonām jāsazinās vienīgi valsts valodā, un iesniegtās sūdzības tālāk netika virzītas.¹⁷

Liepājas pilsētas pārvalde šoreiz palika nomaļus, taču valodu karš šeit tika izcīnīts citās instancēs. 1885. gada vasarā Liepājā visai aktuāls kļuva jautājums par krievu valodas ieviešanu policijas pārvaldē, kas šā gada sākumā bija nomainījusi iepriekšējo kārtības valdi. 27. jūlijā guberņas prokurors ar pārmatumu rakstīja guberņas valdei, ka šī jaunā valdības iestāde savas lietas gan varētu kārtot tikai valsts valodā. Tā turpina lietot vācu valodu arī guberņas valdei adresētajos ziņojumos. Un guberņas valde tai vietā, lai šos papīrus sūtinātu atpakaļ, pieņem tos izskatīšanai un pat atbild vāciski. Tātad pati uzraudzības iestāde bija pieļāvusi atkāpšanos no likuma. Pēc prokurora iejaukšanās guberņas pilsētu lietu pārvalde uzdeva Liepājas policijas pārvaldei sarakstē ar kroņa iestādēm pieturēties pie spēkā esošajiem

¹⁴ LCVVA, 412. f., 6. apr., 847. l., 2., 3. lp.

¹⁵ Turpat. — 10.—14. lp.; 2. apr., 29. l., 106. lp.

¹⁶ Turpat. — 6. apr., 847. l., 16. lp.

¹⁷ Turpat. — 8., 21. lp.; 2. apr., 29. l., 120., 122. lp.

noteikumiem un šī 2. augusta lēmuma norakstu izsūtīja visām gubernas valdes nodaļām.¹⁸

Visnepiekāpīgākie resori izrādījās pilsētu maģistrāti. Liepājas maģistrāts vēl 1887. gada sarakstu par pirkuma aktu nodevu iemaksām aprinča renteja iesniedza vācu valodā. Vietējā kamerālvalde sūdzējās gubernas valdei, un tā lika Liepājas maģistrātam turpmāk ievērot noteikto kārtību, bet maģistrāts to laida pār galvu un darija pa vecam.¹⁹

Ciņa par valodu gubernā joprojām nerima. 1887. gada 31. jūlijā gubernatora priekšraksts atgādināja visu pilsētu galvām, ka saskaņā ar 1885. gada 14. septembra likumu uz pilsētu zīmogiem jābūt krievu uzrakstiem, taču, izņemot Liepāju, Ventspili un Jelgavu, citas pilsētas līdz pat šim laikam lieto vecos zīmogus.²⁰ Pēc diviem gadiem — 1889. gada 28. jūnijā gubernators vēlreiz pilsētu galvām aizrādīja, ka vispārējai zināšanai domātie pilsētu pārvalžu rīkojumi un paziņojumi, kā arī tām padoto iestāžu atskaites sniedzamas krievu valodā. Un jau apmēram pēc mēneša — 17. augustā — Liepājas pilsētas galva H. Adolī šajā sakarībā izpelnījās piezīmi, ka vietējās vācu avīzēs «*Tages-Anzeiger für Libau*» un «*Libausche Zeitung*» pilsētas valdes ziņojumi sniegti tikai vienā — vācu valodā. Pilsētas galva taisnojās, ka tulkojums šoreiz nav nosūtīts uz tipogrāfiju pilsētas valdes kancelejas ierēdņa vainas dēļ. Policijmeistars, no kura arī tika pieprasīts paskaidrojums, domāja, ka šoreiz visa atbildība gulstas vienīgi uz pilsētas galvu un tā parakstītos paziņojumos viņam nav tiesību aizturēt. Policijmeistars apsolīja, ka turpmāk tas viņa cenzētajās avīzēs un atsevišķi izdotajos paziņojumos vairs netiks pieļauts.²¹

1889. gada rudenī augstākā priekšniecība uzdeva pilsētu galvām gādāt par ielu uzrakstiem krievu valodā. Liepājas pilsēta to saprata pa savam, un tāfelītēs zem vāciskā uzraksta sekoja tas pats, piekabīnot tikai krieviski vārdu «iela», piemēram, *Pferde ul.* Policijmeistars Vilkens deva pavēli ielu nosaukumus no jauna pārrakstīt «skaidrā» krievu valodā (Конная ул.), armainot arī rakstības secību — vispirms krieviski, tad vāciski.²²

¹⁸ LCVVA, 96. f., 4. apr., 10134. l., 1.—3. lp. Aizrādījums līdzēja, un vēlāk rudenī Liepājas policijas pārvalde pat pārcentās, nosūtīdama atpakaļ kādu Dobeles pilsētas (27. septembrī) vāciski sastādīto rakstu. Gubernas valde tomēr lika to pieņemt, jo attiecīgais Senāta ukazs gubernas avīzē bija publicēts tikai 9. oktobrī. Šī paša iemesla dēļ gubernas pilsētu lietu pārvalde lūdza gubernatoru pieņemt publicēšanai Liepājas biržas komitejas 9. oktobrī vāciski iesniegto informāciju par biržas savienības sapulces pārcelšanu. (Turpat. — 10179. l., 1. d., 4.—6. lp.; 421. f., 2. apr., 29. l., 127., 128. lp.)

¹⁹ Turpat. — 96. f., 4. apr., 10180. l., 2. d., 17., 18., 25., 26. lp.

²⁰ Turpat. — 412. f., 6. apr., 1036. l., 1.—13. lp. Vecie zīmogi tomēr palika, un, piemēram, 1888. gada rudenī ekspeditors aiz pārskatīšanās tos atkal uzspieda Liepājas pilsētas valdes oficiālajiem konvertiem. (Turpat. — 14., 15. lp.)

²¹ Turpat. — 1128. l., 2., 10.—13. lp.

²² Dienas Lapa. — 1889. — 19. sept. — Nr. 212; 12. okt. — Nr. 232.

Konfliktsituācijas valodas jautājumā radās vēl un vēl. Vienīgais no valdības puses sagaidāmais atrisinājums varēja būt pilnīga krievu valodas ieviešana, kas drīz vien arī sekoja. Pēc dažiem atzinumiem, galvenie nopelni te piederēja Igaunijas gubernatoram S. Šahovskim (1885.—1894. g.), kas visus savus spēkus veltīja krievu valodas ieviešanai Baltijā — vispirms pilsētu pašvaldību sarakstē ar valdības iestādēm, bet pēc tam arī sabiedrisko iestāžu iekšējā lietvedībā, cīņā pret baltiešu pretenzijām iegūdamas nelokāma krievu valsts darbinieka slavu. Viņš šeit noteica toni, viņu centās atdarināt citi Baltijas gubernatori, īpaši Kurzemes gubernators D. Sipjagins (1888.—1891. g.), vēlākais iekšlietu ministrs (1899.—1902. g.). S. Šahovska piekoptajai politikai nesimpatizēja pat tādi iekšlietu ministri kā D. Tolstojs (1882.—1889. g.) un viņa pēctecis I. Durnovo (1889.—1895. g.), kurus, liekas, bija grūti turēt aizdomās par liberālismu. Taču kā vienam, tā otram nācās piekāpties S. Šahovskim, kas bija nozīmēts par Igaunijas gubernatoru pēc Aleksandra III vēlēšanās, ar ko viņam bija nodrošināts zināms izņēmuma stāvoklis. Tieši tam, kā arī S. Šahovska personībai — viņš bija milzīgas enerģijas un stingras pārliecības cilvēks — Krievija bija pateicību parādā, ka 1842. gada izdotā imperatora pavēle par krievu valodas ieviešanu provincē beidzot tika realizēta.

Kurzemes gubernators K. Paščenko 1887. gada atskaitē bija iemīnējies, ka nav nekādas vajadzības līdzās krievu valodai oficiāli paturēt arī vācu valodu, kas tikai uzturot vāciešu vidē nerealizējamas cerības. Šis netiešais ierosinājums, kā arī Vidzemes un Igaunijas gubernatoru konstruktīvie priekšlikumi Iekšlietu ministrijai noderēja par pamatu, sagatavojot iesniegumu Ministru komitejai, ka turpmāk guberņu galvaspilsētās Rīgā, Rēvelē un Jelgavā pilsētu un pilsētu lietu pārvalžu lietvedība jārtojama tikai krievu valodā. 1889. gada 11. septembrī ministra vietnieks V. Plēve telegrafēja Kurzemes gubernatoram — tobrīd jau D. Sipjaginam —, prasot viņa domas šajā jautājumā. Tās bija vēl radikālākas. Gubernators ziņoja no Talsiem, kur tas tobrīd atradās, ka plānotais pasākums ir savlaicīgs un iespējams ne tikai Jelgavā, bet arī Liepājā un pārējās guberņas pilsētās, piebilstot, ka domnieku sēdēs sekmīgas pilsētas pārvaldes pienākumu pildīšanas labad būtu jāļauj domniekiem, kuri vēl pietiekami nepārzina krievu valodu, izteikties «nekrievu mēlē».²³

Senāta 1889. gada 9. novembra ukazā, kuru kā kārtulu vēlāk iekļāva jaunajā — 1892. gada pilsētu nolikumā, impērijas valsts valodas prasība jau tika novesta līdz galējai konsekvencei. Domniekiem savās oficiālajās sēdēs tikai isu brīdī bija atļauts runāt vāciski. Nākot pretī Vidzemes un Kurzemes gubernatoru lūgumam, iekšlietu ministrs I. Durnovo 1891. gada sākumā atļāva domniekiem, kas pietiekami nepārvalda krievu valodu, domē izteikties arī

²³ LCVVA, 412. f., 6. apr., 1246. l., 1.—3. lp.

vietējā, ar to, protams, saprotot vācu valodu. Bet tikai līdz turpmākajam rīkojumam, izņemot Jelgavu un Jēkabpili, kurās 1889. gada 9. novembra ukazs jau bija stājies spēkā.²⁴ Liepājas dome šo ziņu noklausījās 1891. gada 28. februāra sēdē (gubernatora 28. janvāra priekšraksts). Pilsētas galva tobrīd jau bija licis visiem pilsētas pārvaldes kalpotājiem nelokāmi izpildīt priekšraksta prasības attiecībā uz visu lietvedību, pilsētas valdes un domes saraksti, pilsētas valdes ziņojumiem domei un domes protokoliem.²⁵

Tas vecajiem Liepājas pilsētas valdes kalpotājiem sagādāja ne mazums grūtību. Ar krievu valodu slikti gāja arī pilsētas sekretāram E. Strausam, un pilsētas valdei nācās algot speciālu tulku, kas pārtulkoja tā sastādītos svarīgākos un sarežģītākos lietvedības dokumentus. (Rīgā valodas nezināšanas dēļ nācās atjaunot turpat vai pusi pilsētas valdes sastāva un nomainīt pilsētas sekretāru.)

Rakstu darbi bija ne vienas vien pilsētas pašvaldības klupšanas akmens. 1896. gada 14. jūnijā pilsētu galvām adresētajā Kurzemes gubernatora cirkulārā bija teikts, ka dažu pilsētu pārvaldes guberņas ziņās ievietojušās pārskatus, kas sastādīti, pārkāpjot viselementārākos krievu valodas pamatlikumus, tie ir kļūdaini, nemākulīgi, bet reizēm pat bez jebkādas jēgas. Gubernators ieteica teksta sastādīšanu uzdot cilvēkiem, kas pilnībā pārzina valodu, bet nepratējus valdes kancelejā vispār nenodarbināt.²⁶

Kopš tā laika ieviesās tradicionālās domnieku privātās apspriedes, kurās jau iepriekš izsprieda domē apskatāmās lietas. Tās Liepājā notika vēl pirms kara, bet pulcināja ne vairāk kā 6—10 domnieku, un bija nodoms tās pilnīgi pārtraukt.²⁷

Visumā birokrātiskās varmācības ceļā uzspiestā valsts valoda pašvaldībām saistījās ar lielām neērtībām, īpaši sākumā, un aizkavēja kārtot pilsētu lietas. Vidzemes gubernators M. Paškova neteica taisnību, kad viņš savā 1902. gada atskaitē apgalvoja, ka iecerētā valodas «reformu» attiecināšana uz iestādēm, kur tobrīd vēl pastāvēja vācu valoda (muižniecības landtāgi, konventi, landrātu kolēģijas utt.), neradītu liekas grūtības, un atsaucās uz pilsētu iestāžu piemēru, kuras, «caurmērā būdamas daudz mazāk kulturālas nekā muižnieku iestādes», jau daudzus gadus lietojot krievu valodu, nesaskatīdamas tur nekādas grūtības.²⁸ Taču 10 gadu vēlāk cariskās administrācijas pārstāvji atzina, ka domnieki gandrīz viscaur Kurzemes guberņā nepietiekami prot krievu valodu.²⁹ Tā bija vispārēja parādība Baltijas vidējās un

²⁴ LCVVA, 412. f., 6. apr., 1246. l., 7.—12. lp.

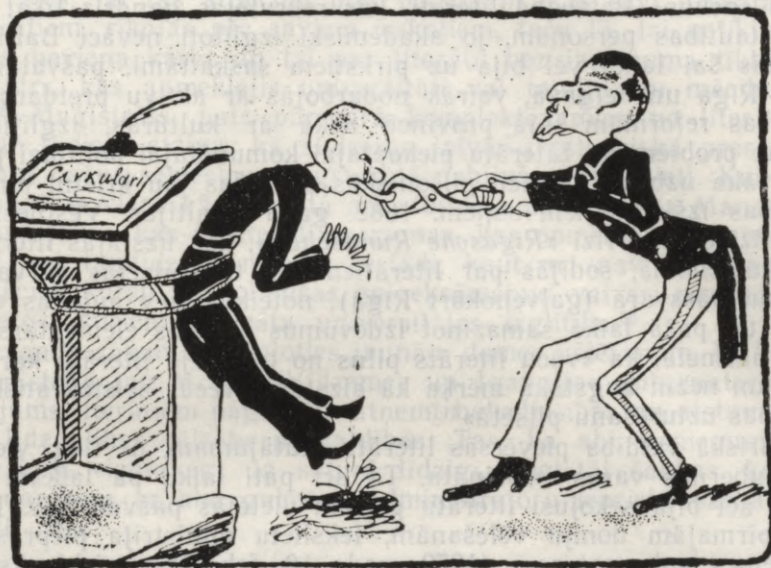
²⁵ Turpat. — 1378. l., 13., 14. lp.

²⁶ Turpat. — 1. apr., 512. l., 27. lp.

²⁷ Turpat. — 2. apr., 1331. l., 5., 6. lp.

²⁸ ЦГИА СССР, ф. 1284, оп. 194 (1903 г.), д. 194, л. 8—10.

²⁹ LCVVA, 421. f., 2. apr., 1331. l., 1.—14. lp.

Tev mātes mēle!? ... Tas spička. Uztaisīsim, kādu vajaga.
Neesam jau pirmo reizi ar pīpi uz jumta.

Gailis. — 1913. — 2. marts. — Nr. 9. — 129. lpp. *V. Stabuliņa zīm.*

mazajās pilsētās, kurās, kā rakstīja laikabiedri, «valodas jautājums jau tagad bieži rada nepārvaramus šķēršļus. Pat tik lielā pilsētā kā Liepājā domnieku lielākā daļa neprot krieviski. Nereti gadās, ka kāds domnieks pieceļas un saka, ka tāds un tāds domnieks neprot krieviski izteikt savas domas, viņš valodas nepratēja uzdevumā liek to un to priekšā. Ir arī gadījums bijis, ka domnieks — latvietis — vairākas minūtes veltīgi mēģina izteikt teikumu, kurš sastāv no astoņiem vārdiem, bet, neskatoties uz visām pūlēm, viņam bija jānosēžas nesaprastam no pārējiem domniekiem. Balsošana parasti notiek uz frakciju līderu aizrādījumu pamata, jo daudzi domnieki krievu valodā izteiktos priekšlikumus nesaprot.»³⁰

Valodas reformas ērkšķainais ceļš bija valdošo baltvācu aprindu dabiska reakcija uz cariskās valdības rusifikācijas pasākumu — labprātīgu atteikšanos no gadsimtiem baudītās privilēģijas no viņiem gaidīt nevarēja.

Kāpēc 80./90. gadu mijā, īsi pirms jaunām pilsētu domju vēlēšanām, literātiem Baltijā nācās šķirties no balsstiesībām, ko tiem valdība bija piešķīrusi, savā laikā uzklusot baltvācu

³⁰ *Skujenieks M.* Vietējā pašvaldība Baltijā. — 157. lpp.

želošanos par nepieciešamību piesaistīt pilsētas pārvaldei izglītotākos spēkus? Patiesībā literāti, kas rekrutējās gandrīz tikai no vācu tautības personām, jo akadēmiski izglītoti nevāci Baltijas pilsētās šai laikā vēl bija uz pirkstiem saskaitāmi, pašvaldībā, īpaši Rīgā un Jelgavā, vairāk nodarbojās ar aktīvu pret darbību valdības reformām šajā provincē nekā ar kultūras, izglītības u. tml. problēmām. Literātu piekoptajai komunālajai politikai pirmās sāka uzbrukt nevācu pilsoniskās aprindas jau krietni pirms valdības izšķirošajiem soļiem. 1882. gadā «Baltijas Vēstnesis», polemizējot ar avīzi «*Rigasche Rundschau*», kas uzstājās literātu advokātu lomā, sodījās par literātiem, ka tie, pilsētas pārvaldē būdami pārsvarā (galvenokārt Rīgā), noteikuši sev augstas «lonnes», tai pašā laikā samazinot izdevumus pilsētas elementārskolām, pārmeta, ka «vācu literāts pilns no tagadējā literātu kārtas gara un nezin augstāka mērķa kā aizstāvēt vecās aristokrātiskās valdības uzturēšanu pilsētā»³¹.

Cariskā valdība pievērsās literātu jautājumam, ne tikai vietējās guberņas varas ierosināta. Tā arī pati laiku pa laikam ar vienu aci bija sekojusi literātu gaitām vietējās pašvaldībās. Paejot pirmajām domju vēlēšanām, Iekšlietu ministrija pieprasīja Kurzemes gubernatoram (1879. gada 10. februāra priekšraksts) datus par katras pilsētas jaunievēlēto domi, valdi un vēlētajiem pēc Viskrievijas parauga īpašām veidlapām, pievienojot Baltijai specifiskos jautājumus par literātiem: kādu nodokli tie maksā, cik to ir pavisam, un kā tie sadalās pa profesijām.³² Vēl sīkāku informāciju par literātu līdzdalību domju vēlēšanās un pilsētu pārvaldē 1885. gada 5. aprīlī no gubernatoriem vēlējās saņemt senators N. Manaseins, prasot atbildes uz veselu virkni tabulā sakārtotu jautājumu: kādas personas pēc vietējā paraduma dēvē par literātiem, domes noteiktais literātu nodokļa apjoms, pēc kādiem apsvērumiem pilsētu domes šai ziņā vadījušās, cik literātu bija pēdējā vēlēšanu sarakstā, un cik no tiem piedalījās vēlēšanās, cik no pēdējiem beiguši universitāti, cik nē, vai ir tādi, kas turpina mācības, kādai vēlēšanu klasei literāti pieder, un cik no viņiem ir domē?³³

Lai cik paradoksāli arī liktos, valdībai vēl tobrīd trūka jēdziena «literāts» precīza skaidrojuma. Baltijas vietējo likumu kopojumā bija teikts, ka «pēc vietējā paraduma visi par literātiem dēvētie» veido vienu no sešām pilsētnieku kārtām,³⁴ tuvāk neatšifrējot, kas zem tiem slēpjas. Definīcija izpalika arī 1877. gada 26. marta noteikumos par pilsētu nolikuma ieviešanu Baltijā. Faktiski pieskaitīšana literātiem notika diezgan patvaļīgi, un te vaļā bija dota māģistrātiem, vēlāk — pilsētu valdēm. Ieviešot

³¹ Baltijas Vēstnesis. — 1882. — 11. janv. — Nr. 7; 22. janv. — Nr. 17.

³² LCVVA, 412. f., 6. apr., 76. l., 1., 31., 32. lp.

³³ Turpat. — 581. l., 1., 2., 32.—38., 45., 46. lp.

³⁴ CMV. — 4. 2. — § 941.

pilsētu nolikumu, Kurzemes guberņas pilsētu lietu pārvalde instruēja rātes, lai tās attiecībā pret personām, kas sevi uzskata par literātiem, rikojas pēc saviem ieskatiem, taču tā, lai netiktu atstumta neviena kārta un lai par literātu bez izņēmuma tiktu atzīts katrs, kas apmeklējis universitāti vai tamlīdzīgu mācību iestādi.³⁵ Maģistrāts, pats pārsvarā komplektēdamies no literātiem, par tādiem atzina, kā sūdzejās latviešu pilsoniskā prese, katru kaut dažus semestrus augstskolā pabijušu baltvācieti. Kurzemes pilsētas visas kā viena tā arī atbildēja uz senatora Manseina jautājumu, kas ir literāti: personas, kas apmeklējušas universitāti vai tamlīdzīgu mācību iestādi, kaut arī nav beigušas pilnu mācību kursu un nolikušas galaeksāmenus, vai arī nozīmētas amatos, kuriem obligāta universitātes izglītība.³⁶

1889. gada sākumā, tuvojoties jaunām domes vēlēšanām, Iekšlietu ministrijā jau atradās Vidzemes un Igaunijas gubernatoru ierosinājums literātiem pagaidām atņemt balsstiesības un atstumt tos no līdzdalības pilsētu pašvaldībās. Tas, ka abi iesniegumi bija ienākuši vienlaicīgi un saturā līdzīgi, neatstāj šaubas, ka te bija darīšana ar abu guberņu administratoru iepriekš saskaņotu soli.

Igaunijas gubernators S. Sahovskis pierādīja — vairāk uz Rēveles piemēra —, ka literātu kā pašvaldības amatpersonu darbības veids un virziens nodara lielu ļaunumu. Vēlēšanu intrigu ceļā ar lielu māku ievēlēti par domniekiem, tie maz vai biežāk nemaz neinteresējas par pilsētas saimniecību, bet visiem spēkiem cenšas pilsētas pārvaldei piedot politiskas iestādes raksturu, kas gandrīz vienmēr arī vainagojas ar panākumiem. Tā kā viņiem pieder visi nozīmīgākie pašvaldības amati, viņi faktiski tur savā varā visus pārējos dienesta biedrus, kā arī izdara spiedienu uz lielāko iedzīvotāju daļu, kurai nav līdzekļu un stāvokļa, kultivē tajos protesta garu pret likumu un valdības rīkojumiem, šajā provincē pamodinošs valsts mērķiem pretējus centienus. Viņš atzinās savā bezspēcībā, jo ne vienmēr ir iespējams savlaicīgi atklāt šo «zem necilā literātu nosaukuma maskējošos politisko agitatoru» nolūkus un paralizēt to kaitnieciskās darbības sekas. Tas, ka viņu ietekmē pieņemtos domes lēmumus guberņu pilsētu lietu pārvaldes daudzkārt atcēlušas, ļauj viņiem ietērpties cīnītāju pret valdību togā, un šis viņu patmīlībai un autoritātei tik izdevīgais stāvoklis tiek izmantots, lai piedabūtu domi pa istam karot ar valdību, nepildot ne tikai vietējo varas orgānu, bet pat Senāta rīkojumus. Tas nav tālāk paciešams jau no valdības paścienas viedokļa vien. Šī likuma šķietamā aizsegā notiekošā politisko intrigantu saujiņas pretvalstiskā agitācija beidzot jāpārtrauc, kategoriski uzstāja Igaunijas gubernators, reiz valdība nākusi pie pārliecības, ka, ievēdot pilsētu likumu, tā maldināta par jēdziena «literāts» nozīmi. Vidzemes gubernators M. Zinovjevs savukārt iesniedza 189 cilvēku lielas Rīgas vēletāju grupas protestu par domes darbības ievirzi, kas kaitē pilsētas materiālajām interesēm un dažādu valdības pasākumu īstenošanai, visā vainojot literātus, kuri vietējo apstākļu dēļ guvuši lielu ietekmi vēlēšanās. Savā gandrīz četrus gadus ilgajā dienesta laikā gubernators esot pārliecinājies par Rīgas pilsētas pārvaldes atklāti tendenciozo un valdības nodomiem neatbilstošo darbību. Rīgā valdošais baltvācu režīms nomācot ne tikai vietējos krievu, bet arī vācu iedzīvotājus. Tikai bailēs no

³⁵ LCVVA, 412. f., 6. apr., 1. l., 30., 34., 37. lp.

³⁶ Turpat. — 581. l., 33.—38., 45., 46. lp.

visuvarenās literātu partijas spaidiem, kas vēlēšanu intrigu ceļā sagrābusi pilsētas pārvaldi, iedzīvotāju vairums neuzdrošinās asi uzstāties pret šo sistēmu. Īpašu nozīmi šim lūgumam piešķirot tas, ka prasītāju vēlnes daudzējādā ziņā sakrīt ar valdības izvirzītajiem mērķiem Baltijā, kurus sasniegt īpaši apgrūtina Rīgas pilsētas pārvalde — galvenais baltvācu balsts.³⁷

Iekšlietu ministrs, ierosinājumu uzskatīdams par vienlīdz nozīmīgu visām trim Baltijas guberņām, 1889. gada 22. martā par šiem priekšlikumiem paziņoja Kurzemes gubernatoram, lai viņš tos vispusīgi apspriestu. Ministru īpaši interesēja, vai literātu vidū nav vērojama pastiprināta (salīdzinot ar citiem vēlētājiem) nosliece izmantot vēlēšanu tiesības uz pilnvaru pamata — no prombūtnē esošajiem, nepilngadīgajiem, sievietēm un iestādēm, kurām ir juridisku personu statuss.³⁸

Valdības kuluāros risinātais jautājums zibens ātrumā nokļuva Latvijas preses uzmanības lokā. Jau marta beigās «Dienas Lapa» informēja: «Tie [gubernatori. — Dz. O.] ar daudz faktiem pierāda, kas tura par savu uzdevumu vest karu pret valdības pārgrozījumiem. Literāti, nenesdami nekādas nastas un baronu uzbudināti, sistemātiski sagrābj pilsētas un dara jo nelabu iespaidu uz tiem, kuri pieslietos Krievijai. Tāpat arī pamanīts, ka caur vietu izdalīšanu un visādiem materiāliem labumiem literāti sevim ierīkojuši visādas organizētas un iemācītas partijas, ar kuru cīnīties mazākumam bez valdības atbalsta nav iespējams.»³⁹

Kurzemes vicegubernatora 21. aprīļa atbildē izteiktais secinājums bija: guberņā nav manāma literātu pastiprināta cenšanās izmantot vēlēšanu tiesības (ar nelielu izņēmumu — Jelgavā), tālab viņiem pilsētas pašvaldībā piešķirtajai pārstāvniecībai nevārēja būt tik kaitīgas sekas kā abās pārējās guberņās. Taču vēlēšanu tiesību anulēšana literātiem arī Kurzemes guberņā jāatzīst par pilnīgi lietderīgu. Viņš neskatot nekādas vietējas īpatnības, kuru dēļ būtu nepieciešams paplašināt balsstiesīgo skaitu Baltijā salīdzinājumā ar citiem impērijas rajoniem, aizgādībai par pilsētu saimniecību un labiekārtošanu piesaistot personas, kurām trūkst vienojošu *mantisku saišu* [izcēlums mūsu. — Dz. O.] ar pilsētas interesēm.⁴⁰

Literātu īpatsvars pilsētu vēlētāju kopējā masā Kurzemē patiešām bija maznozīmīgs (pēc 5. tabulas datiem): 1878.—1881. gadā — 3,35% visu balsstiesīgo, 1886. gadā — vairs tikai 1,1% (64 no vairāk nekā 5600 vēlētājiem). Domēs to bija salīdzinoši vairāk — ap 8% domnieku kopskaita (35 no 420). Liepājas domē bija četri, Jelgavas — 18 literātu. No aritmētiskā redzes viedokļa vicegubernators patiešām varēja izdarīt secinājumu par šejienes literātu maznozīmīgumu. Attiecībā uz Jelgavu vicegubernators,

³⁷ LCVVA, 412. f., 6. apr., 1202. l., 4.—7. lp.

³⁸ Turpat. — 1., 2. lp.

³⁹ Dienas Lapa. — 1889. — 31. marts. — Nr. 74.

⁴⁰ LCVVA, 412. f., 6. apr., 1202. l., 9., 10. lp.

Literātu — pilsētas domes vēlētāju — skaits
un profesionālā piederība Kurzēmē (1878.—1890. g.)*

Vēlēšanu gads un pilsēta	Lite- rātu kop- skaits	No tiem								ierēdņi
		ārsti	aptie- kāri	inže- nieri	arhi- tekti	sko- lo- ģāji	advo- kāti	ga- ridz- nieki	grā- mat- tirgo- tāji	
<i>1878</i>										
Liepāja	14	1	1	3	1	4	—	1	—	3
Jelgava	81	15	3	—	—	14	8	9	1	31
Kurzemes pilsētās kopā**	145	21	5	3	1	25	10	15	1	63
<i>1882</i>										
Liepāja	10	1	1	3	—	4	—	1	—	—
Jelgava	24	5	—	—	—	3	4	1	—	11
Kurzemes pilsētās kopā	186
<i>1886</i>										
Liepāja	16	1	1	2	—	7	2	1	—	2
Jelgava***	25	4	—	—	—	7	4	1	—	8
Kurzemes pilsētās kopā****	58	9	1	2	1	15	9	5	—	16

* Sastādīta pēc LCVVA, 412. f., 6. apr., 76. l., 31., 32., 47., 54., 60., 64. lp.; 443. l., 8., 11. lp.; 581. l., 33.—38., 45., 46. lp.; 888. l., 3., 7., 16. lp.; 990. l., 2., 7., 14., 16., 27., 29., 32. lp.

** Uzskaitītajām profesiju kategorijām vēl nāk klāt viens muižas īpašnieks.

*** Tas pats — viens avīzes redaktors; pavisam literātu nodokli samaksājušas 27 personas.

**** Šeit uzrādīts tikai vēlēšanās piedalījušos literātu skaits, kā arī trūkst datu par Jēkabpili.

vadīdamies tikai no pilsētas sekretāra sniegtajiem skaitļiem (pēdējās domes vēlēšanās uz pilnvaru pamata piedalījušies 14 literāti no 275 pilnvarotajiem), būs mīkstinājis patieso ainu par literātu iespaidu guberņas galvaspilsētas pašvaldībā. Tas patiesībā neatšķiras no literātu pozīcijām abu pārējo Baltijas

gubernatoru rezidencēs.⁴¹ Atsevišķu literātu (K. Braže, H. Henkhūzens u. c.) aktīva līdzdalība Liepājas domē ne vienā vien gadījumā nodrošināja komunālo uzdevumu labvēlīgāku risinājumu.

Ministru komitejas 1889. gada 9. novembra ukazs pārtrauca literātu turpmāko līdzdalību Baltijas pilsētu pašvaldībā, ja tiem nebija īpašuma. Pilsētu kasu finansiālie zaudējumi bija tikpat kā nemanāmi: 1889. gadā literātu nodoklis pa visu gubernu ienesa tikai 258 rubļus, no tiem 110 rubļu — Liepājas kontā (80 rubļ. Jelgavā).⁴²

1889. gada rudenī jaunā likuma nojausmā literāti, lai saglabātu municipālās vēlēšanu tiesības, ar ieinteresēto baltvācu mantīgo aprindu atbalstu Kurzemes pilsētās pastiprināti nodrošinājās ar fiktīviem īpašuma cenziem.⁴³

Vēl viens Baltijas gubernas administrācijas izauklēts projekts, kam arī vajadzēja nogludināt ceļu valdības politiskā kursa īstenošanai Baltijā, bija Vidzemes gubernatora M. Zinovjeva iecerēts, proti, lai šeit pilsētu galvas pēc Rietumu gubernu parauga pagaidām ieceļ valdība. Tikai abu pārējo gubernatoru iebildumu dēļ tas nogūla Iekšlietu ministrijas arhīvā. Kurzemes gubernators D. Sipjagins iekšlietu ministram I. Durnovo atrunājās (1889. gada 28. decembra ziņojums), ka viņa valdības laikā vietējo pilsētas pārvaldes orgānu darbībā nav noticis nekas tāds, kas nebūtu novēršams ar savlaicīgi pielietotiem parastiem līdzekļiem. Turklāt pilsētu nolikums jau šobrīd gubernatoram dod tiesības šai amatā nevēlamas personas neapstiprināt. Tāpēc nav nekādas nepieciešamības Kurzemes gubernai noteikt īpašu pilsētas galvu nozīmēšanas kārtību. Tas arī neatbilstu valdības pēdējā laika pasākumiem, kas vērsti uz Baltijas gubernu savrupības likvidāciju un saplūdināšanu administratīvā, tiesiskā un sabiedriskā ziņā ar pārējo impēriju.⁴⁴ S. Šahovskis savuties pareģoja, ka administrācija ne vienmēr varēs atrast vajadzīgās personas, turklāt katra neveiksme pilsētas saimniecībā tiks novelta uz valdību, gubernas varu neērtā situācijā nostādis neizbēgamās sadursmes starp pilsētas galvu un valdi utt.⁴⁵

Liepājas domes vēlēšanām uz nākošo četrgadī (1890.—1894. g.) vecā dome bija noteikusi (1889. gada 23. novembra sēdē) šādus termiņus: 3. klase balsos — šoreiz jau divas dienas — 1890. gada

⁴¹ LCVVA, 412. f., 6. apr., 1202. l., 8. lp. Avīzē «*Düna-Zeitung*» ievietotā korespondence no Jelgavas («*Dienas Lapas*» pārstāstījumā) vēstīja, ka Jelgavā pilsētas «labklāšanās un nelabklāšanās» ir atkarīga no literātiem (ap 20 domnieku), kuru rokās nodota visa pilsētas pārvalde. Tie izgāž katru priekšlikumu, kas nesaskan ar viņu interesēm. Literātus vainoja arī par augstajām pilsētas pārvaldes un tiesu resora uzturēšanas izmaksām. (*Dienas Lapa*. — 1889. — 12. sept. — Nr. 206.)

⁴² Turpat. — 1890. — 10. janv. — Nr. 7.

⁴³ Turpat. — 1889. — 6. okt. — Nr. 227.

⁴⁴ LCVVA, 412. f., 6. apr., 1262. l., 1.—3. lp.

⁴⁵ Из архива князя С. В. Шаховского... — С. 289—291.

9. un 10. janvārī (12. janvārī paredzot varbūtējas papildu vēlēšanas), 2. klase — 23. (26.) janvārī, 1. klase — 30. (31.) janvārī; vēlēšanu skaits tajās bija attiecīgi 1852, 178 un 32, pavisam 1062 vēlētaji. Vēlēšanu saraksta pirmajā variantā, ko publicēja 1889. gada 1. novembrī (līdz 1. oktobrim bija jānomaksā pilsētas nodokļi un jānoformē īpašumtiesību akti), pilsētas valde izdarīja ievērojamas korektīvas: tika izslēgti 146 pilsētas nodokļu parādnieki un 114 vēlēšanu starplaikā mirušie vēlētaji; kā arī vēl dažas sikākas izmaiņas (izslēdza kādu Jankelu Krovicu, kas rūpniecības un amatniecības zīmes nodokli bija samaksājis pirms nepilna gada, tā paša iemesla dēļ vēlēšanu sarakstā neieslēdza Hercbergu).⁴⁶

Gubernators, kuram 29. decembrī nosūtīja domes vienbalsīgi apstiprināto vēlēšanu sarakstu, izrādīja īpašu interesi par to, kā tiek pildīts 1889. gada 9. novembra ukazs, un pieprasīja paziņot, cik vēlēšanu vidū ir literātu. Neapmierinādamies ar pilsētas galvas atbildi, ka šādu personu nav, D. Sipjagins pieprasīja vārdu sarakstu par visiem izslēgtajiem literātiem. Tādu izrādījās pavisam 10, viņu vidū arī bijušais Liepājas pilsētas galva Ā. fon Bagehūfvuds, pilsētas sekretārs E. Strauss un A. Volgemuts. Abus pēdējos (un vēl A. Šēnu), kas bija iegādājušies īpašumus, uzņēma sarakstā atpakaļ, bet bez aktīvām vēlēšanu tiesībām šajās vēlēšanās.⁴⁷

Lai gan vecās domes pilnvaru laiks beidzās 1890. gada martā, jaunais sastāvs pie saviem pienākumiem varēja stāties ar lielu novēlošanos — tikai 3. maijā. Iemesls tam bija 3. klases vēlēšanu neparedzētais iznākums. Ja augstāko klašu vēlēšanas, kā parasti, norisēja bez starpgadījumiem (2. klasē nobalsoja 160 vēlētaju, 1. klasē — 29) un ievēlēti tika visi valdošās vācu partijas kandidāti,⁴⁸ tad 3. klases vēlēšanās (abās dienās nobalsoja 749 vēlētaji) notika necerētais un negaidītais — uzvarēja apvienotā latviešu un krievu opozīcijas liste. Tajā, izņemot piecus vācu (advokāts H. Henkhūzens, ģimnāzijas direktors A. Volgemuts, tirgotāji V. Hāgens un R. Rīks (*Rieck*), miesniekmeistars E. Trautmanis) un vienu krievu tautības kandidatūru (krievu vēlēšanu grupas vadonis dzelzceļa aģents V. Sidorenko), visi pārējie bija latviešu sīkpilsonisko aprindu pārstāvji, arī vairāki līdzšinējie domnieki. Viņu vidū — namīpašnieki P. Graikste, P. Zemītis, G. Vilciņš (izbijis ormanis), sīktirgotāji K. Feldšteins, J. Priedulis, S. Rūja, J. Štammers (bijušais kroga puisis), J. Cinovskis, 2. ģildes kokmateriālu tirgotāji G. Kronbergs un G. Milenbergs, 2. ģildes alus tirgotājs K. Zīriņš, vietējais dzērienu iestāžu uzraugs K. Mentelis, pamatskolas skolotājs O. Ēvalds, traktieru iestāžu

⁴⁶ LCVVA, 412. f., 6. apr., 1181. l., 135., 179., 220., 233., 234., 248.—282. lp.

⁴⁷ Turpat. — 283.—285., 288. lp.

⁴⁸ Turpat. — 321.—327. lp.

īpašnieki M. Jaunbrūns, M. Kaņeps un J. Pabērzs, domnieki M. Pētersons un muitas arteļa kalpotājs A. Krūmings.⁴⁹

Par opozīcijas saraksta kandidātiem bija nodotas no 743 balsīm (lielākais iegūtais balsu skaits) līdz 382 balsīm. Visvairāk balsu, protams, dabūja galvenokārt tās kandidatūras, kas figurēja abu partiju sarakstos (K. Feldšteins, E. Trautmanis), daudz balsu saņēma arī A. Volgemuts, J. Pabērzs, H. Henkhūzens.

Opozīcijas panākumu cēloņi bija meklējami galvenokārt tās spēcīgajā vēlēšanu aģitācijā un valdošās partijas zināmā bezrūpībā, kas, noslēgusi neoficiālu savienību un mantīgo ebreju buržuāziju, jutās droša par uzvaru. Tiesa, nevar noliegt, ka vācu—ebreju jeb tā sauktā valdes partija nedarīja nekā, lai ar sīkām dāvanām iegūtu sīko vēlētāju simpātijas.

Tā, pusgadu pirms vēlēšanām Liepājas pilsētas pārvalde ierīkoja malkas noliktavu, lai iepirktu malku lielās partijās un to tālākpārdotu mazturīgajiem iedzīvotājiem. Tā kā telpas bija par brīvu un pilsēta šoreiz neizgāja uz peļņu, kurināmo šeit varēja nopirkt divreiz lētāk nekā tirgū vai malkas birzās, visnabadzīgākie — iegūt pat par velti. «Dienas Lapa», pārstāstot šo faktu, sniedza savu komentāru, parādot, cik šāda «piemilīga lakstošanās» vērtā un kas aiz tās slēpjas. Tā ironizēja: «Ievērojot tuvu esošās pilsētas domnieku vēlēšanas, Liepājas pilsētas veči ar nolūku pielabināt pat nabagākos vēlētājus ierīkojuši lētas malkas noguldītavas [..]. Mēs no savas puses sirsnīgi priecātamies [..], ja vien neredzētum, ko īsti nozīmē šis tik negaidītais solis. Mūsu pilsētu večiem vienādi vien tik daudz kā nemaz ķērušās pie sirds mazaju vajadzības un intereses; ja arī viņi atlicina kādu drostaliņu no sava bagātīgā galda, tad tikai [..] tādēļ, lai uz laiku vajadzības brīdī varētu apmānīt šo mazājo acis un liekulīgi savas kļīķes interesēm par labu izrādīt, ka viņi esot tie īstie mazo gādnieki un draugi. [..] Veči atrodas tais drošās domās, ka neviens nepamanīs viņu kara viltību, un cerē par šo pakalpojumu vēlētājiem toties treknāki pamieloties no pilsētas bļodas.»⁵⁰

Vēlēšanu vadība vēl pašās vēlēšanās darīja visu, lai opozīcijas piekritējiem apgrūtinātu balsošanu. Tā, vēlēšanu sapulces priekšsēdētājs Liepājas pilsētas galva H. Adolfi pirmajā vēlēšanu dienā atteicās pieņemt no vairākiem vēlētājiem (A. Pupaiņa, J. Dūkstenieka, vēlāk ievēlētajiem P. Graikstes, G. Mīlenberga u. c.) vēlēšanu biļetenus latviešu valodā, nevietā atsaukdami uz pilsētu likumu. Cietušie pieprasīja atzīmēt vēlēšanu protokolā, ka uzskata šo rīcību par vēlēšanu tiesību ierobežojumu. Galva to noliedza: vēlētājiem vēl esot pietiekami laika iesniegt zīmītes vācu vai krievu valodā. Nākamajā vēlēšanu dienā H. Adolfi lika ieprotokolēt, ka, cik viņš spējis izsekot, personas, kuras saņēma atteikumus, vēlāk visas nobalsojušas.⁵¹

Latviešu vēlētāju saraksta uzvarai sekoja bezprecedenta notikums — valdošās partijas pārstāvji iesniedza sūdzību par vēlēšanu vadību un vēlēšanās pieļautajiem pārkāpumiem. Tā bija sa-

⁴⁹ LCVVA, 412. f., 6. apr., 1181. l., 289. lp.; 1274. l., 5. lp.

⁵⁰ Dienas Lapa. — 1889. — 18. aug. — Nr. 186.

⁵¹ LCVVA, 412. f., 6. apr., 1274. l., 12.—14. lp.

cerēta vistiešākā saziņā ar pilsētas galvu, kas šoreiz sūdzībniekiem bija laipni atvēlējis ieskatīties vēlēšanu protokolā. 3. klasē ievēlēto domnieku sarakstu H. Adolfi pēc etiķetes 22. janvārī nosūtīja gubernatoram, bet vienlaikus tika forsēta vēlēšanu atcelšana. Tai pašā dienā uz Jelgavu aizceļoja 3. klases vācu vēlēšanu sūdzība, kuru parakstīja 11 bijušo un nākamo domnieku — advokāts H. Konopka, fabrikas īpašnieks Eduards Ulihs, tirgotājs J. Zakovskis u. c.⁵² Vispirms apsūdzēja pilsētas galvu, ka tas nav pienācīgā kārtā pārbaudījis vēlēšanu personību, nepieprasot uzrādīt kādu personības apliecību, un tādā kārtā pielaidis vēlēšanās ap 600 pilnīgi nepazīstamu personu. Tas, kā apliecina vēlēšanu protokolā fiksētie atgadījumi, bijis par iemeslu dažādām ļaunprātībām.⁵³ Tālāk, pretēji likuma prasībai sodīt katru varmācīgas aģitācijas gadījumu pilsētu vēlēšanās abās vēlēšanu dienās visā Kūrmājas ielas garumā — no kūrmājas, kur notika vēlēšanas, līdz Graudu ielai — no 20 līdz 30 personām nodarbojušās ar kandidātu saraksta uzspiešanu zemāko iedzīvotāju šķiru vēlētajiem, kuriem, pēc viņu domām, trūka patstāvīgu ieskatu vai virišķības dot pretsparu. Protams, ar to bija domāti uzvarējušās partijas aģitatori. Īpaši izcēlies domnieks ievēlētais J. Priedulis, kas vēlētajus pavadījis līdz pašam vēlēšanu galdam, kamēr beigu beigās pilsētas galva viņam to noliedzis darīt.

Pārmetumus izpelnījās arī policija. 9. janvārī Kūrmājas ielā līdz plkst. 12 vispār nebijis redzams neviens policijas ierēdnis, vēlāk ieradušies gorodovojs un apakšiecirkņa uzraugs un palikuši pie vēlēšanu vietas, kā toreiz teica, «lokāla», kamēr aģitatori vēlēšanu lielāko daļu «apstrādājuši» attālāk. Pēc policijas ierašanās vēlēšanu scēnas turpinājušās pūļa aizsegā. Sākumā aģitācija aiz nepieciešamības ievērot slepenību pat nedaudz pierimusi un atsākusies tad, kad policijmeistars bija devis rīkojumu nepiegriezt tai uzmanību. Kad daži vēlētaji (bez šaubām, valdes partijas domubiedri) lūguši darīt galu uz ielas notiekošajai aģitācijai, pristavs Beijers atbildējis, ka tā neesot policijas darīšana. Gorodovojs pāris gadījumos tomēr konstatējis vēlēšanu varmācīgu iespaidošānu.⁵⁴ Protestētāji aizgāja pat līdz tādai galējībai, ka žēlojās par vēlēšanu sapulces vadītāja nekoncekvenci valodas jautājumā. Viņš gan atteicies pieņemt latviski izpildītās

⁵² LCVVA, 412. f., 6. apr., 1274. 1., 9.—11., 15., 16. lp.

⁵³ Divas personas bija mēģinājušas nobalsot zem sveša vārda: F. Ezings Jukuma Sneidera vietā it kā pēc viņa lūguma, taču J. Sneideram iepriekšējā vēlēšanu dienā bija atteikts, jo tas neatradās vēlēšanu sarakstā, un Krišs Pītingu Kārļa Zibeļa vietā. Bijušais maģistrāta ministriāls E. Bērs sazīmēja K. Pītingu, un vēlēšanu sapulces priekšsēdētājs H. Adolfi viņu nodeva gorodovojam un tas tālāk — dežurējošajam pristavam.

⁵⁴ Noklaušinātie vēlētaji Mucenieks un Laimiņš, kā redzams no vēlēšanu protokola, atzinušies, ka uz ielas dabūto vēlēšanu zīmīšu saturs viņiem nav bijis zināms. Ar tādu pašu litografētu vēlēšanu zīmīti ieradusies vēl kāda persona, kas arī, nezinādama tās saturu, bija likusi to citiem pārrakstīt. Pilsētas galva šos bijētenus bija atteicies pieņemt.

vēlēšanu zīmītes, bet vienlaikus šai valodā sarunājies ar vēlētājiem, kas pratuši tikai šo valodu.

Sūdzību autori «grēku sarakstā» neaizmirsā uzskaitīt katru vēlēšanu protokolā atzīmēto incidentu. Tā, vēlētājs Kārlis (protokolā Aleksandrs) Meihers, izmantodams momentu, kad pilsētas galva bijis aizņemts, iemetis vēlēšanu urnā kaut kādu salocītu papīrīti, pēc paša apgalvojuma — vēlēšanu biļetenu (pirmais mēģinājums tam neesot izdevies). Šajā 3. klases vēlēšanu reizē pamanījušies nobalsot un par domniekiem ievēlēti arī 2. klases vēlētājs Kaspars Zīriņš un krievu vēlētāju grupas vadonis V. Sidorenko, kurš, pēc sūdzētāju ziņām, varēja būt pilnvarots piedalīties 1. klases vēlēšanās (pēc sievasmātes Karolīnas Strazdovskas pilnvaras). Sūdzētāji aizdomīgā kārtā zināja liecināt, ka nobalsojuši trīs gorodovoji, kuriem kā vietējās policijas amatpersonām pēc pilsētu likuma šādu tiesību neesot.

Sūdzību autori bija arī papūlējušies savākt nelabvēlīgas ziņas par jaunievēlētajiem latviešu domniekiem. Pēc viņu apgalvojuma, trešā daļa no tiem sabiedriskā stāvokļa un izglītības dēļ nav piemērota pārstāvēt Liepājas plašās intereses. Vieni (P. Zemītis, P. Graikste, S. Rūja, M. Jaunbrūns un J. Priedulis) pārvaldot vienīgi latviešu valodu, otriem (Jaunbrūnam, Priedulim, M. Kaņepem) piederot traktieru iestādes, vēl trešie (G. Milenbergs un K. Zīriņš) it kā pirms vairākiem gadiem Rīgā sēdējuši cietumā (par to pilsētas valdei ziņojis vēlētājs namsaimnieks F. Borovskis). Starp citu, M. Kaņepe, K. Zīriņš un vēl M. Pētersons bija pilsētas galvam nozīmētie palīgi (pavisam seši).

Sūdzētāji bija pārliecināti, ka viņu sniegtie fakti ir pietiekams pamats, lai vēlēšanas atceltu.

Liepājas pilsētas galva paskaidrojumā gubernatoram sūdzības sākumā izteikto pārmetumu atzina par pelnītu, bet savu vainu noliedza. Viņš savā ilggadējā (?) darbības laikā esot iepazinis samērā daudz pilsētā dzīvojošu personu, tomēr lietas labad paaicinājis palīgā bijušo pilsētas maģistrāta ierēdni E. Bēru, kuram garajos dienesta gados nācies saskarties ar lielāko daļu dažādu aprindu cilvēku. Bet, tā kā bija ieradies nepieredzēti daudz dalībnieku — galvenokārt zemākai vēlētāju klasei piederīgo, viņa un palīgu zināšanas tomēr izrādījušās nepietiekošas. H. Adolī nē noliedza varbūtību, ka tas patiešām varējis novest pie ļaunprātībām, kā liecinot atklātie krāpšanas mēģinājumi.

Vairākus sūdzības punktus pilsētas galva atvairīja, aizbildinoties ar to, ka sūdzību izraisītāji notikumi risinājušies ārpus viņa vadītās vēlēšanu sapulces, kā, piemēram, aģitācija uz ielas, bet pats nenoturējās nepiebīdis, ka tā, protams, būtiski ietekmēja vēlēšanu rezultātus. Tāpat viņš neuzņemoties spriest, cik pareizi sūdzētāji aprādījuši policijas attieksmi pret vēlēšanām (bet policija tiešām ieradusies vairākas stundas vēlāk par nolikto laiku), un novērtēt jaunievēlēto spējas (taču pilsētas valde sākusī ievākt ziņas par aizdomās turētajiem G. Milenbergu un

K. Zīriņu). Pārējos punktos H. Adolfi pievienojās sūdzības autoriem (piemēram, K. Zīriņš, balsodams pēc A. Pudzēnas pilnvaras, nepieļautā kārtā balsojis arī pats, ko viņš, priekšsēdētājs, lielajā vēlētāju pulī palaidis garām). Viņam tikai bija pretēji ieskati par gorodovoju, viņaprāt, likumīgajām vēlēšanu tiesībām.⁵⁵ Ka H. Adolfi, pēc izglītības jurists, varēja būt tāds likumu nezinātājs, par to gan ļoti jāšaubās. Kā jau teikts, pilsētu nolikums (19. §) vietējām policijas amatpersonām noliedza piedalīties vēlēšanās, kamēr tās atradās dienestā. Ja arī 1877. gada 26. marta noteikumi policijas vēlētājām amatpersonām vēlēšanu tiesības neatņēma, ja tie atbilda cenza prasībām, tad bija vairāk nekā skaidrs, ka pēc policijas reorganizācijas tie jau vairs nebija spēkā. Tāpēc Kurzemes guberņas pilsētu lietu pārvalde, 1890. gada 30. janvārī izskatīdama sūdzību (žurnāls Nr. 2), to pieskaitīja pie likuma pārkāpumiem. Pusi apsūdzības punktu (par aģitāciju, nekoncekvenci valodas pielietojumā, V. Sidorenko ievēlēšanu) pārvalde gan neuzskatīja par vērā ņemamu. Bet to, ka pietrūcis viens no galvenajiem pareizas vēlēšanu norises garantiem — vēlētāju personības noskaidrošana, kā arī pārējās uzrādītās nepareizības pārvalde uzskatīja par pietiekamām, lai 9. un 10. janvārī notikušās Liepājas domes 3. klases vēlēšanas pasludinātu par atceltām un uzdotu pilsētas galvam sarīkot jaunas.⁵⁶

Sis vēlēšanu kasācijas gadījums uzskatāmi parādīja, cik liela nozīme bija tam apstāklim, kā rokās atradās vēlēšanu vadība. Aizbildināties ar milzīgo vēlētāju skaitu nevarēja, jo 3. klases vēlēšanās bija nobalsojuši tikai par 100 personām vairāk nekā iepriekšējās — 1886. gada vēlēšanās, un ar šādu «dabisku» pieaugumu vēlēšanu vadība, saprotams, bija rēķinājusies. Nekas nebija mainījies arī vēlētāju personības identifikācijas kārtībā. Taču šoreiz šos momentus bija izdevīgi izspēlēt pret uzvarējušo partiju pārliecībā, ka no administrācijas puses sagaidāms atbalsts. Guberņas pilsētu lietu pārvalde saprata, kas izraisīja Liepājas pilsētas galvas gatavību uzņemties «atbildību» par trūkumiem vēlēšanu organizēšanā. Ja sūdzība būtu ienākusi no pretējās puses, droši sekotu atzinums, ka konkrētās piecu sešu vēlētāju strīdu balsis nevar būtiski ietekmēt vēlēšanu rezultātu.

Liepājas pilsētas valde, nosakot pārvēlēšanu datumu, bija centusies tās attālināt, dodot savai partijai nelielu atelpu un iespējas sagatavotāk iziet vēlēšanu ciņā. Attiecīgo guberņas pilsētu lietu pārvaldes lēmumu kopā ar pilsētas valdes priekšlikumu domē izskatīja tikai pēc vairāk nekā mēneša — 1890. gada 5. martā. 3. klases pārvēlēšanām paredzēja trīs dienas — no 13. līdz 15. martam (no plkst. 10 līdz 18, ar vienas stundas pārtraukumu no plkst. 15 līdz 16). 13. martā balsoja vēlētāji ar biļetenu

⁵⁵ LCVVA, 412. f., 6. apr., 1274. l., 4.—8. lp.

⁵⁶ Turpat. — 17.—19. lp.

numuriem no viens līdz 696, 14. martā — ar numuriem no 697 līdz 1202, 15. martā — pārējie.⁵⁷

Vēsts par vēlēšanu atcelšanu neoficiāli kļuva zināma jau daudz agrāk. Latviešu vēlēšanu vadītāji, nejudzamies droši par atkārtotu veiksmi, meklēja gubernatora atbalstu. Vairāk nekā pusimt 3. klases latviešu vēlēšanu (viņu vidū pazīstami uzvārdi — M. Pētersons, G. Milenbergs, P. Zemītis, S. Rūja, M. Jaunbrūns u. c.) 2. martā pilnvaroja V. Sidorenko un Ā. Braunu iesniegt gubernatoram lūgumrakstu. Tajā bija teikts: no avīzēm un vācu partijas (tajā bija ļoti daudz ebreju vēlēšanu) priekšstāvju ļaunpriecīgajām runām noprotais, ka vēlēšanas atceltas. Ka tās nav baumas, varot spriest pēc tā, ka minētās partijas pārstāvji pašreiz nenogurstoši apstaigājot katru māju, visus pārliecinādami, ka ne krievs, ne latvietis nekādā ziņā nav vēlējams par domnieku. Ja dotu pilnu vaļu pilsētas pārvaldes priekšgalā atrodošās partijas vadoņiem, droši vien tiktu atceltas jebkuras viņiem netīkamas vēlēšanas, jo viņi visādi pacenstos sameklēt tam vajadzīgos iegāstus. Šie vadoņi ne tikai morāliski ietekmē vēlēšanas, bet nav vienlīdz objektīvi pret tās vai citas partijas piederīgajiem. Tā, pilsētas galva no latviešu un krievu vēlētajiem pieprasot notāra apstiprinātas pilnvaras, turpretī vācu valodā izrakstītās pilnvaras atzīst par derīgām tikai uz tā pamata vien, ka pilnvaru devēji viņam ir personiski pazīstami. Viņš pavisam nesen — pusotra gada kā dzīvojot Liepājā, bet vēlēšanu te vairāk par 2000. Atkārtotas domes vēlēšanas tikai sacel apjukumu, nemieru, dažādas neglītas tenkas, kā arī rada liekus izdevumus 3. klases vēlētajiem, kas vairumā ir mazturīgi ļaudis, tāpēc, lai to novērstu, raksta autori ierosināja: 1) varbūtējo pārvēlēšanu gadījumā nozīmēt valdības pārstāvi, kura klātbūtnē nerastos iespējamie pārpratumi un protesti;⁵⁸ 2) nozīmēt pilsētas galvam palīgā vismaz divas personas vēlēšanu biļetenu pieņemšanai un pārbaudei; 3) noliegt balsu skaitīšanu pa daļām vēlēšanu laikā, vēlēšanu urnas aizzīmogot un skaitīšanu izdarīt pēc nobalsošanas liecinieku klātbūtnē; 4) nepieļaut, ka pilsētas galva atloka vaļā un izlasa saņemtās vēlēšanu zīmites; 5) neņemt pretī pilnvaras, kuras izdevušas vīriešu kārtas personas, vēlēšanu laikā pašām atrodoties pilsētā.⁵⁹

Priekšlikumi šoreiz atrada dzirdīgas ausis. Gubernators D. Sipjagins, tieši gan neatsaukdamies uz saņemto lūgumu, savā 10. marta konfidencialajā priekšrakstā Liepājas pilsētas galvam H. Adolfi vārds vārdā atkārtoja un lika precīzi ievērot visus tajā uzskaitītos ieteikumus, izņemot pirmo. Par ierosinājuma 4. pun-

⁵⁷ LCVVA, 412. f., 6. apr., 1274. l., 39. lp.

⁵⁸ Ar tamlīdzīgu, vēl radikālāku ideju — vēlēšanu vadību uzticēt īpašiem valdības ieceltiem komisāriem — nāca klajā opozīcijas spēki Rīgā 1890. gada vēlēšanās.

⁵⁹ LCVVA, 412. f., 6. apr., 1274. l., 35., 36. lp.

ktu gubernators vēl piebilda, ka tā neievērošana novestu pie pilsētas nolikumā prasītā aizklātās balsošanas principa pārkāpšanas.⁶⁰ H. Adolfi iepriekš gubernatoram bija taisnojies, ka saņemtais vēlēšanu zīmītes apskatījis pavirši, neiedziļinoties to saturā, tikai tik daudz, cik nepieciešams, lai konstatētu, ka tās patiešām ir vēlēšanu zīmītes.

Rikojumu saņēma arī Liepājas policijmeistars — sekot, lai vēlēšanu laikā uz ielas nenotiktu nekāda aģitācija.

Latviešu vēlēšanu iesniegums sasaucās ar domnieka advokāta latvieša saraksta kandidāta H. Henkhūzena uzstāšanos domē 5. marta sēdē, kur tas lika priekšā dažādu kavēkļu novēršanas labad precizēt vairākus ar vēlēšanu norisi saistītus jautājumus, kā vēlēšanu personības noteikšana, pilnvaras, valoda, vēlēšanu biļetenu aizpildīšana, balsu skaitīšana, un par visu to sīki informēt vēletājus. Sēdes vadītājs H. Adolfi bija visai noraidošs: minētie jautājumi skaidroti attiecīgajos likumos, kas vēletājiem ir jāzina, vecās domes pilnvaras pašreizējo vēlēšanu lietā aprobežojoties ar vēlēšanu saraksta sastādīšanu un vēlēšanu termiņa noteikšanu. Tikai jaunievēlēta dome būšot tiesīga apspriest šajās vēlēšanās pieļautās varbūtējās kļūdas.⁶¹

Kā redzams no 3. klases vēlēšanu protokoliem,⁶² saņemtie norādījumi tika vairāk vai mazāk ievēroti. Pirms balsošanas atklāšanas pilsētas galva vēlreiz paskaidroja, ka par promesošām skaitāmas personas, kas vēlēšanu brīdī neatrodas pilsētas robežās. Parādījis klātesošajiem vēletājiem, ka vēlēšanu urna ir tukša, viņš to aizslēdza, atslēgu paturot pie sevis. Nepazīstamo vēletāju identifikācijai pilsētas galva sev palīgā izvēlējās A. Volgemutu, E. Bēru un K. Roževicu. Arī pārējām vēlēšanu darbībām izraudzīto palīgu vidū nebija neviena latviešu vēletāju pārstāvja — līdzšinējais domnieks A. Krūmings atteicās pats, M. Pētersonu sapulcējušies vēletāji izbalsoja (atklātās balsošanas ceļā, nostājoties pa labi vai pa kreisi). Mainījās arī pati balsošanas procedūra. Uz galda, pie kura sēdēja pilsētas galva un uz kura atradās vēlēšanu urna, katrs vēletājs nolika savu vēlēšanu zīmīti vai nu salocītā veidā, vai arī ar neapraktīto pusi uz augšu, pilsētas galva to apzīmogoja, un vēletājs zīmīti pašrocīgi iemeta urnā. Katras vēlēšanu dienas beigās urnu aizplombēja ar pilsētas zīmogu. Uzrādīt dokumentus — pasi, aktu par īpašumtiesībām u. c. — arī šoreiz prasīja, kā atzīmēts protokolā, tikai personām, kas nebija pazīstamas ne pilsētas galvam, ne uzaicinātajiem palīgiem. Likumsakarīgi, ka tie izrādījās vēletāji ar latviskiem uzvārdiem (Lapiņš, Saulītis, J. Dobelis, Jorēns Luters, Andris Puļķis utt.).

⁶⁰ LCVVA, 412. f., 6. apr., 1274. l., 37. lp.

⁶¹ Turpat. — 39. lp.

⁶² Turpat. — 52.—79. lp.

Vēl kāda interesanta parādība kā atceltajās, tā arī šajās vēlēšanās: lielāku skaitu ieradušos personu atraidīja (pirmajās vēlēšanās — 33, otrajās — 25) un atkal pārsvarā no tām pašām nevācisko vēletāju aprindām, ar ieganstu, ka tās vai nu izslēgtas no vēletāju sarakstiem parādu dēļ, vai vispār tur neatrodas, vai vēl nav sasniegušas 25 gadu vecumu. Grūti spriest, vai agrāk nepamanīto parādnieku izslēgšana bija notikusi ar atpakaļejošu datumu un tie bija ieradušies aiz nezināšanas, vai arī tie, tāpat kā pārējie nepielaistie, gāja «uz labu laimi». Ar visu šķietami modro vēletāju kontroli neizpalika arī kuriozi.⁶³

Vēlēšanu beidzamā dienā paredzēto balsu skaitīšanu un rezultātu izziņošanu, ārkārtīgi lielā vēletāju skaita dēļ vēlēšanām ieilgstot, pārcēla uz 16. janvāri, uz atklāto vēletāju sapulci. Valdes partijas pretinieki stingrākas kontroles labad vēl vēlēšanu nobeigumā mēģināja ienest savus labojumus. Krievu vēletāju vadītājs V. Sidorenko 15. martā telegrafēja gubernatoram (ar apmaksātu atbildi par 20 vārdiem), ka Liepājas pilsētas galva aturējies izteikties, vai nākošajā dienā, balsis skaitot, kandidātu uzvārdi un nodoto balsu skaits tiks nolasīts skaļi, tāpēc lūdz gubernatoru dot tādu rīkojumu.⁶⁴

Uz balsu skaitīšanu bija sanācis liels pulks vēletāju. H. Henkhūzens, kam iepriekšējā dienā pilsētas galva nebija atļāvis izteikt vēlējumus, kas būtu ņemami vērā, balsis skaitot, darija to tagad. Viņš norādīja, ka vēletāju sapulces interesēs ir paturēt zināmu kontroli pār balsu skaitīšanu, tāpēc ierosināja visu notiekošo darīt sapulcei dzirdami. H. Adolfi kategoriski to noraidīja. Balsu skaitīšanu pēc likuma jāizdarot viņam, sapulces nozīmētajiem palīgiem piepalīdzot, līdz ar to vēletājiem ir nodrošināta sava pārstāvniecība balsu skaitīšanas aktā. Viņš tikpat diplomātiski noraidīja G. Milenberga ierosinājumu nozīmēt paligos vēl vienu latvieti; šeit nevarot būt runa par latviešiem, krieviem vai vāciešiem, bet tikai — par vēletājiem.⁶⁵

Pavisam bija nobalsojuši 1450 jeb 78% 3. klases vēletāju (pirmajā reizē — 40%), kas liecināja par līdz šim nekur Latvijas pilsētas nepiedzīvotu vēletāju aktivitāti (Jelgavā 1889. gadā

⁶³ Kad trešajā vēlēšanu dienā ieradās pilsētas galvai un citiem labi pazīstamais pilsētas muižas nomnieks Jēkabs Otanke, izrādījās, ka pirms stundas ceturkšņā jau bija nobalsojusi kāda cita, par J. Otanki uzskatīta persona. Izrādījās, ka viņam bija vārdabralis, kurš, vēlāk atkal ieradies vēlēšanu sapulcē, paskaidroja, ka viņam nepiederot nekāds īpašums un viņš nemaksājis nekādus pilsētas nodokļus, un vispār neko nesaprotot vēlēšanu lietās, bet, tā kā viņam piesūtīta vēlēšanu zīmīte, domājis, ka ir tiesības to nodot. Nav zināms, cik te bija paties naivums, cik vēlēšanu triks. Kad pilsētas galva aizrādīja uz šīs rīcības pretlikumību, «pirmais» J. Otanke turpināja aizbildināties ar nezināšanu. Pēc tam nobalsoja «īstais» J. Otanke; bet kas notika ar iepriekš nodoto vēlēšanu zīmīti? (LCVVA, 412. f., 6. apr., 1274. l., 73. lp.)

⁶⁴ Turpat. — 91. lp.

⁶⁵ Turpat. — 79.—81. lp.

nobalsoja mazāk par 15%, Rīgā 1890. gadā — vidēji visās klasēs 55%).

Vēlēšanās ar lielu balsu vairākumu bija uzvarējis valdes partijas saraksts, par kuru nodotas no 1446 balsīm (H. Fersters, caurkritušais kandidāts pilsētas galvas amatam 1886. gadā) līdz 826 balsīm (F. Puherts, juniors). Nākošo lielāko balsu skaitu — 637 — dabūja opozīcijas kandidāts H. Henkhūzens, kas valdes partijai bija kā dadzis acīs, bet viņš jau skaitījās izbalsots. Liepājas latviešu vēlētaji šoreiz piedzīvoja katastrofālu sakāvi: domē iekļuva tikai divi viņu pārstāvji — K. Feldšteins un A. Bēmers, turklāt no vācu partijas saraksta. Ebreju buržuāzijai par sadarbību tika piešķirta vēl viena vieta — pavisam deviņas.

Latviešu un krievu vēlētajū opozīcija, nesamierinādamās ar neveiksmi, līdz marta beigām iesniedza gubernatoram divas sūdzības — pirmo 21. martā, kuru bija parakstījuši deviņi 3. klases latviešu vēlētaji (F. Jākobsons, F. Ezings, Mārtiņš Kubelis, Andrejs Kalējs, J. Dobelis, Vilis Sprūds u. c.), otro 28. martā ar 18 parakstiem (pirmajiem parakstītājiem klāt bija nākuši vairāki caurkritušie kandidāti — V. Sidorenko, M. Pētersons, J. Priedulis u. c.). Pēc viņu domām, vēlēšanās pieļauti būtiski likuma pārkāpumi: 1) lielāko daļu savu palīgu izvēlēties H. Adolfi pats, un tie vienkāršā balsošanas ceļā arī ievēlēti, bet vēlētajū ierosinātās kandidatūras tišuprāt neesot ievērotas; 2) arī šādā veidā ievēlētie palīgi skaitījušies tikai *de jure*, balsis faktiski savācis pilsētas galva kopā ar valdes locekli E. Kvāsu un pilsētas sekretāru E. Strausu, līdz ar to vēlēšanas zaudējušas likumīgo garantiju; 3) simtiem vēlētajū nobalsojis uz pilnvaru pamata, kas nebija noteiktā kārtībā apstiprinātas. Pēc likuma pilsētas valdei ir atļauts apliecināt tai zināmu personu parakstus, bet pilsētas valdes loceklis G. Cimmermanis, kas šo procedūru veicis vienpersoniski, netika ievērojis attiecīgās formalitātes: pilnvarotāji nebija pašrocīgi ierakstījuši pilnvarotā vārdu, ar to paverot ceļu nelikumīgajai pilnvaru tālāk nodošanai. Sūdzībā bija uzskaitīti vairāki gadījumi, kad pilnvaru devējs bija palicis neziņā, kas viņa pilnvaru izmantojis. Piemēram, mēbeļu tirgotāja Minna Freimane tādu pilnvaras blanku esot parakstījusi pēc domnieka pilsētas ārsta Johansena un valdes locekļa Cimmermaņa lūguma, kas bija pie tās ieradušies mājās, atraitle Apolonija Simanoviča par savu sešgadīgo meitu Antoniju — tā paša G. Cimmermaņa dzīvoklī pēc vietējā katoļu ksendza barona fon Ropa pieprasījuma, vēlētajū A. Savickis un Ā. Bīgelis dabūjis no domnieka Veisa vēlētajū Aleksandroviča un V. Veneslavska parakstītās pilnvaru blankas. Sūdzētāji apšaubīja, vai G. Cimmermanis spējis personiski pazīt 400—500 cilvēku, no kuriem daudzi vispār nedzīvojojt Liepājā. Negaidīti mainīta arī nostādne, kas jāsaprot ar «prombūtnē esošu personu», pēc pilsētas galvas H. Adolfi izteikuma 5. martā domes sēdē — visas tās personas, kas nav ieradušās vēlēšanu vietā neatkarīgi no tā, vai bijušas vai nebijušas

Liepājā. Bet 3. klases vēlēšanās H. Adolfi paziņojis, ka pilnvaras tiks pieņemtas tikai no personām, kuras vēlēšanu brīdī neatradīsies pilsētā. Tās pašas nelikumības ar pilnvarām esot notikušas arī 2. klases vēlēšanās (pieņemtas pilnvaras, kuru devēji vēlēšanu laikā atradušies pilsētā).⁶⁶ Par to gan laikus neesot iesniegta sūdzība, taču augstākstāvošo iestāžu varā ir ierosināt jautājumu kā par vienu, tā otru vēlēšanu atcelšanu.

G. Cimmermanim arī pārmeta, ka tas piespiedis J. Zigsmani nodot balsi par vācu partijas kandidātu sarakstu, pretējā gadījumā piedraudot no tā atprasīt ķīlu zīmi par 600 rubļiem. Bez pieminētajiem pārkāpumiem (balsojis nepilngadīgais J. Maurings) bijuši vēl daudzi citi, bet tos pagaidām neesot iespējams uzrādīt, jo pilsētas valde atteikusies izsniegt vēlēšanu protokolu kopijas.

Sūdzētāji nobeigumā pabiedēja administrāciju, ka krasās pārmaiņas domes sastāvā — no iepriekšējā sastāva izbalotētas pavisam 23 personas — un Adolfi partijas nostiprināšanās draud ar visai radikālu lūzumu Liepājas pilsētas pašvaldības līdzšinējā visai lojālajā darbības ievirzē, kas ne reizi vien izpelnījusies atzinību augstākajās valdības sfērās. Kaut gan, kā paruna sakot, «nav ģimeņu bez sava kropla», arī Liepājā netrūcis tādu, kam nebijis nekas pretī iet pa citu ceļu, bet pilsētas pārvalde pratusi vienmēr laikus apspiest šo mazākumu. Jaunievelētie domnieki turpreti rikošoties tās partijas garā, kas aģitējusi par viņu ievēlšanu, nerēķinādamies ne ar ko, par to sūdzētāji esot pārliecināti.

Opozīcija atkārtoti lūdza, lai uz nākošajām vēlēšanām Iekšlietu ministrija komandē savu ierēdni, kas sekotu to pareizai norisei un nepieļautu likuma pārkāpumu atkaršanos.⁶⁷

Liepājas pilsētas galva H. Adolfi sūdzību atzina par viscaur melīgu izdomājumu, turklāt, ja tajā norādītās nepareizības arī būtu pieļautas, tās nevarētu ietekmēt vēlēšanu rezultātus. H. Adolfi atbildes pa sūdzības punktiem bija šādas: 1) viņš, kā liecinot vēlētāju parakstītais protokols, neesot nevienu palīgu izvirzījis, lai gan kā 3. klases vēlētājs būtu bijis tiesīgs to darīt. Sūdzētāji to varēja arī nezināt, jo nav dabūjuši iepazīties ar vēlēšanu protokolu; 2) ieejas kartes šajās vēlēšanās vispār neesot vāktas. E. Kvāss tikai atzīmējis sarakstā nobalsojušās personas, E. Strauss sastādījis vēlēšanu protokolu, bet balsu skaitīšanā tie neesot piedalījušies; 3) valde pilnvaras vispār neesot apliecinājusi. Uz pilnvarām, kuru paraksti pilsētas valdei bijuši zināmi,

⁶⁶ Juridisko personu pilnvarotie bija palikuši ārpus sūdzētāju aizdomām. Spriežot pēc uzvārdiem, viņi ar atsevišķiem izņēmumiem balsoja valdes partijas kandidātu labā, piemēram, E. Kvāss, kas 3. klases vēlēšanās balsoja arī kā Liepājas krājaizdevu kases, K. Kupfers — kā vācu amatnieku biedrības pilnvarotais, 1. klases vēlēšanās Liepājas biržas savienību pārstāvēja F. Rozenkrancs, bet Rīgas komercbankas Liepājas nodaļu — G. Cimmermanis. Savukārt E. Reine 3. klases vēlēšanās pārstāvēja Latviešu labdarības biedrību.

⁶⁷ LCVVA, 412. f., 6. apr., 1274. l., 82.—86. lp.

G. Cimmermanis konstatācijai izdarījis attiecīgas atzīmes, lai ar atsevišķu parakstu pārbaudītu neaizkavētu pašas vēlēšanas. Vēlēšanu laikā neesot ne pagūstams, ne arī priekšsēdētājs esot kompetents pārbaudīt, vai pilnvarotais ierakstīts ar pilnvaras devēja roku. Turklāt jaunais 1889. gada notariālais nolikums šādu pilnvaru noformējumu vairs nemaz neprasot, šo ierakstu atļauts izdarīt notāram. Jāņemot arī vērā, ka šādu prasību daudzi vēlētāji rakstītnepratēji nemaz nespētu izpildīt un izmantot pilnvarošanas tiesības. Turklāt sūdzībām paredzētajā termiņā šoreiz nav ienācis neviens pilnvarotāja protests. Nav notikusi arī pilnvaru tālāk nodošana.⁶⁸

Gubernas pilsētu lietu pārvalde 9. aprīļa sēdē (žurnāls Nr. 14) sūdzību atstāja bez ievēribas (tās oriģināla malas izraibinātas ar gubernatora atzīmēm — «blēņas», «vēlreiz blēņas»). Vienīgais pārkāpums — nepilngadīgā (J. Maurings) piedalīšanās vēlēšanās — to iznākumu nevarēja mainīt. Par pilsētas valdes atteikšanos izsniegt vēlēšanu protokolu vajadzējis sūdzēties domē.⁶⁹

Tikpat nesekmīgi beidzās 29. maija sacerētā pārsūdzība Senātā (gubernas pilsētu lietu pārvaldes lēmums par tās nosūtīšanu adresātam sekoja tikai 21. jūnijā — žurnāls Nr. 21), no kura atbilde šoreiz, kā par brīnumu, pienāca necerēti ātri — tā paša gada rudenī (24. oktobra ukazs Nr. 13840). Ukazā bija norādīts, ka pretenzijas pret gubernas pilsētu lietu pārvaldi, kura izmeklējusi sūdzību, pelnītu ievēribu tikai tad, ja būtu sniegti kādi faktiski pierādījumi. Vienīgais pārkāpums — pilnvaras notāra vietā apstiprinājis pilsētas valdes loceklis, taču tam šai gadījumā neesot nekādas nozīmes, jo G. Cimmermanis ar savu parakstu apliecinājis, ka pilnvarotāju paraksti valdei ir zināmi.⁷⁰

Sis gadījums vēlreiz pierādīja, kādas iespējas pilsētas valdei pavēra pastāvošā vēlēšanu pilnvaru leģitimācijas kārtība.

Kad opozīcijas sūdzība pirmajā instancē bija izšķirta, 3. maijā jaunievēlētie domnieki nodeva zvērestu un stājās pie saviem amata pienākumiem. H. Adolfi partijas pozīcijas domē tobrīd bija visai spēcīgas. Pilsētas galvas vēlēšanās viņš dabūja 65 no 66 klātesošo domnieku balsīm. 9. maijā gubernators viņu apstiprināja amatā. Par galvas vietnieku ievēlētais A. Volgemuts kārtējo reizi nesaņēma priekšniecības atļauju, un šis amats tika G. Cimmermanim.⁷¹

Domes izpildu komisijās latvieši vispār vairs neiekļuva, un tās gandrīz pilnīgi komplektējās no vācu buržuāzijas pārstāvjiem (tirdzniecības komisijā darbojās ebrejs dzelzslieku lieltirgotājs S. Mihelsons). Pilsētas galva vadīja tirdzniecības, kvartirkomi-

⁶⁸ LCVVA, 412. f., 6. apr., 1274. l., 48.—51. lp.

⁶⁹ Turpat. — 87., 88. lp.

⁷⁰ Turpat. — 122., 223.—225. lp.

⁷¹ Turpat. — 95., 99. lp.; 1429. l., 8. lp.

sijas, peldiestāžu, ielu bruģēšanas un reālskolas komisijas, valdes locekļi E. Kvāss (aizvietoja H. Smits) vadīja sanitāro un mērniecības komisiju, A. Volgemuts (G. Puherts, seniors) — celtniecības, taksācijas, karaklausības lietu komisijas, G. Cimmermanis (dr. K. Heine) — ugunsdzēsības komisiju, F. Rozenkrancs (E. Ulihs) īpašu komisiju nepārzināja, bet iegāja tikai reālskolas komisijas sastāvā.⁷²

Tādējādi Liepājā, tāpat kā citās lielākajās Latvijas pilsētās un pirmām kārtām Rīgā, valdošajām baltvācu aprindām arī reformētajā pilsētas pārvaldē bija izdevies saglabāt savu agrāko valdošo stāvokli. Vietējai vācu buržuāzijai bija nesalīdzināmi stiprākas ekonomiskās pozīcijas un mantiskā stāvokļa priekšrocības gan reformas, gan pēcreformas periodā (kad Liepājas baltvācu aprindās atskanēja arī pesimistiskākas balsis)⁷³ nekā citu tautību buržuāzijas grupām. Tā bija seno un spēcīgo korporatīvo organizāciju — gilžu un magistrāta (līdz 1889. gada beigām) joprojām lielā ietekme, pastāvošā vēlēšanu kārtība, ko īpaši spilgti parādīja Liepājas domes pēdējās vēlēšanas, guberņas augstākās administrācijas klaji izrādītā labvēlība vēlēšanu rīkotājiem. Spēcīgākajam partnerim pieslējās saimnieciskā ziņā baltvācu buržuāzijai līdzvērtīgā ebreju buržuāzija.

3. vēletāju klasē, kas apvienoja Liepājas buržuāzijas zemākos slāņus, vācu elementam 80. un 90. gadu mijā skaitliskā pārsvara vairs nebija. Šeit, kā rādīja pēdējās Liepājas domes vēlēšanas, latviešu pilsonībai bija visas iespējas gūt uzvaru. Tomēr, konservatīvajai Adolfi partijai pilsētas pārvaldē nostiprinoties, izrādījās, ka vēl pārāgri plūkt vēlēšanās gūtās uzvaras augļus, tāpat ka priekšlaicīgs bija skaļi un atklāti paustais triumsfs, ka valdība, izolēdama no vēlēšanām literātus, sniegusi nevāciešiem netiešu palīdzību pretinieka spēka vājināšanā.

⁷² LCVVA, 412. f., 6. apr., 1429. l., 15. lp.

⁷³ Vietējā vācu avīze šai laikā publicēja vairākus rakstus, kuros bija izteiktas bažas par baltiešu mantīgo šķiru saimnieciskajiem apstākļiem un pārmetumi vienaldzībai un bezrūpībai, ar kādu tiek uzņemts tas, kas šeit notiek ar visiem lielākajiem saimnieciskajiem pasākumiem. «Kas ir Liepājas fabrikanti?» avīze jautāja un pati atbildēja: «Gandrīz vienīgi ienācēji — ārzemnieki, un viņiem vēl jāpateicas, ka viņi pie mums nākuši. Kur palikuši vecie Liepājas tirdzniecības nami? Tie ir pazuduši no zemes virsas, un viņu pēcnācēji izklīduši pa visiem vejiem. Kamēr hamburdietis vai brēmenietis apceļo pasauli un mācās un vēro, baltiešu tirgotāja dēls bieži ir tikai izlutināts memmesdēliņš, kurš ļoti daudz zina runāt par vīniem un sievietēm, bet ļoti maz ko saprot no veikaliem.» (Libausche Zeitung. — 1890. — N 129.)

II daļa

LIEPĀJAS PILSĒTAS PAŠVALDĪBA 1892. GADA KRIEVIJAS PILSĒTU NOLIKUMA DARBĪBAS GADOS

1. nodaļa

1892. GADA KRIEVIJAS PILSĒTU KONTRREFORMA

1879.—1880. gada revolucionārās situācijas atslābumam sekoja politiskās reakcijas nostiprināšanās, kas izpaudās 19. gs. 80. un 90. gadu mijas kontrreformās, kas ielauzās arī pilsētu un lauku pašvaldību sfērā (80. gados tām par upuri jau bija kritusi prese, skolas — no zemākajām līdz augstākajām —, tiesa u. c.), bez žēlastības caurlūkojot un apcērpjot 60.—70. gadu buržuāziskās likumdošanas «liberālisma» piedevas.

Vispirms tika revidēta lauku pašvaldību iekārta Krievijā. 1889. gada 12. jūlijā tika izdots likums par zemstu priekšniekiem, kas muižniecībai atdeva ievērojamu daļu agrākās administratīvās, tiesas un policejiskās varas pār zemniecību. Baltijā, kur zemes nepastāvēja, šim likumdošanas aktam atbilda pagastvalžu uzraudzības nolūkā jaundibinātais zemnieku lietu komisāru institūts. Pēc 1889. gada 9. jūlija likuma, tie bija tiesīgi atcelt jebkuru pagastvaldes rīkojumu, atstādināt pagasta amatpersonas līdz gubernatora galīgam lēmumam, izskatīt sūdzības par pagasta vecākajiem un viņu palīgiem. Ar šī institūta starpniecību vācu baroni turpināja kontrolēt un vadīt pagasta lietas.

Otrs nozīmīgākais ķēdes loceklis cariskās valdības kontrreformu sērijā bija jaunais 1890. gada 12. jūnija zemstu nolikums, kas noteica vēlētaļu iedalījumu kūrijās pēc kārtu principa, palielināja muižniecības pārstāvniecību, nomainīja zemnieku vēlētas kūrijas ar gubernatora nozīmētiem pārstāvjiem no zemnieku izvēlēto kandidātu vidus, jūtami pastiprināja kroņa birokrātisko aizbildniecību pār zemstēm.

Reakcijas nākošais uzbrukums bija vērsts pret 1870. gada pilsētu nolikuma pamatprincipiem. Par izmaiņām pilsētu iekārtā valdība patiesībā bija sākusi domāt jau pirms desmit gadiem valsts sekretāra M. Kahanova īpašās komisijas darbības laikā

(1881.—1884. g.). Sai komisijai bija uzdots izstrādāt likumprojektus par vietējo administratīvo iestāžu pārveidošanu, apvienošanas ceļā samazinot gubernas pārvalžu un kolēģiju skaitu, nostiprinot šķirējvaru uz vietām, lai varētu nodibināt ciešas saiknes starp vietējo administrāciju un sabiedriskajām pārvaldēm un precīzi norobežot to tiesības un pienākumus, attiecīgi tam piešķirot pilsētu pārvaldes iestāžu (arī zemstu, zemnieku iestāžu un policijas) darbību. Šajā sakarībā iekšlietu ministrs 1883. gada 22. jūlijā griezās ar slepenu cirkulāru pie gubernatoriem, uzaicinot tos izteikt savus ieskatus un dot slēdzienu par dažādiem (pavisam 41) jautājumiem, kā arī norādīt, kādi būtiski trūkumi pamānīti pilsētu iekārtā un kā tie būtu novēršami. Kā diskutējams tika izvirzīts jautājums, vai nebūtu lietderīgi pašvaldībās pastiprināt lielo īpašnieku pārstāvniecību (pagaidām gan vēl tikai zemstēs).¹ Tāda nostādne bija diametrāli pretēja plašu liberālās buržuāzijas aprindu centieniem, nerunājot par iedzīvotāju vairākumu, kuri šai laikā iestājās par inteliģences piesaistīšanu pilsētu pašvaldībām, asi kritizēja pastāvošo vēlēšanu iedalījumu trijās klasēs, kas Baltijā nozīmēja vienpusīgu vācu tautības pārsvaru, un prasīja vēlēšanu kontingenta paplašināšanu, ievēdot dzīvokļu nodokli, kas papildinātu balsstiesīgo skaitu ar ierēdņiem, ārstiem, skolotājiem u. c. Doma par šo nodokli tika izvirzīta jau tūlīt pēc 1870. gada pilsētu likuma iznākšanas.² Daudzu pilsētu pašvaldību valdošās aprindas, finansiālu aprēķinu vadītas, labprāt būtu steigušās izprasīt valdības atļauju šī nodokļa ieviešanai, ja vien tas nesaistītos ar balsstiesīgo loka paplašināšanu. Ne velti šī projekta autori no pretendentu skaita uzreiz izslēdza mazo dzīvokļu īrniekus. «Baltijas Vēstnesis», kas 80. gadu sākumā iestājās par šiem grozījumiem, tolaik populāro netaisnīgās triju klašu vēlēšanu sistēmas pamatojumu — kas vairāk maksā, tam pienākas arī lielākas balsstiesības — atspēkoja, pierādot, ka pat vienas klases robežās ir milzīga starpība starp lielāko un mazāko maksātāju: 1. klasē — gandrīz desmitkārtīga, 3. klasē — gandrīz divsimtkārtīga; un tomēr kā vienai, tā otrai balsij esot vienāds svars. Avīze ironizēja, ka tikpat labi balsotājus varētu iedalīt četrās, sešās un arī 72 klasēs. Apgalvojumam, ka lielākam maksātājam ir lielāka interese par pilsētas naudas lietām, esot tikai daļēja taisnība. Aizstāvēdams nodokļa cenu: «balso tas, kas maksā, — tas laikam paliks pastāvīgi pilsētu balsstiesību pamats», — «Baltijas Vēstnesis» vienlaikus uzskatīja, ka vēlēšanu maksātie nodokļi nebūt nav vienīgais pilsētas ienākumu avots; citu tikpat nozīmīgu netiešo nodokļu maksātāji tomēr palikuši bez balsstiesībām.³

¹ LCVVA, 412. f., 6. apr., 1327. l., 27.—29. lp.

² *Waldemar K. Russlands Städte-Ordnung vom 16 Juli [pareizi — Juni] 1870.* — Moskau, 1871. — S. 9.

³ *Baltijas Vēstnesis.* — 1882. — 8. janv. — Nr. 5; 4. okt. — Nr. 228; u. c.

Valdības nospraustais vietējās pārvaldes pārveidošanas darbu plāns paredzēja, ka zemstu reformai nekavējoši sekos pilsētu reforma, panākot, kur tas ir nepieciešams un iespējams, abu nolikumu saskaņošanu, ko pamatoja ar pilsētu un zemstu līdzīgo iekārtu un likumdošanas vēsturisko attīstību. Valdība vienīgi uzreiz atteicās no kārtu principa attiecināšanas uz pilsētu iestādēm, kas pēc tās ieskatiem radītu ievērojamas grūtības lielākajai daļai Krievijas pilsētu, kurās dominēja sīkpilsoniskais elements, bet muižnieciskais un pat tirgoņu slānis bija mazattīstīts.

Kahanova komisijas savākie dati, dažu gubernatoru pēc pašu iniciatīvas iesniegtie ziņojumi un, beidzot, atbildes uz ministra minēto 1883. gada 22. jūlija cirkulāru lika Iekšlietu ministrijai secināt, ka līdzās daudzām labdabīgām parādībām pilsētu iekārtā atklājies ne mazums trūkumu. Galvenie no tiem uzskaitīti gubernatoriem adresētajā iekšlietu ministra cirkulārā 1890. gada 2. jūlijā, kas reizē ieskicēja pilsētu reformas vairākus pamatvirzienus. Pirmkārt, valdībai pārāk plašs šķita vēlētāju loks, un tas nereti traucēja panākt pareizo vēlēšanu iznākumu, jo 3. klases vēlētajus nākas sadalīt vairākās grupās, citur tieši otrādi — vēlētāju skaits ir tik niecīgs, ka tas padara lieku vēlētāju iedalījumu klasēs (pat pieļautajās divās klasēs). Turklāt tiesības balotēties ne tikai savā, bet arī citās vēlētāju klasēs vēlēšanu cīņai piešķirušas tīri personisku raksturu. Tika atzīts, ka pašreizējais vēlēšanu likums nodrošina tirdzniecisko un rūpniecisko slāņu pārsvaru — «augstākajām pilsētnieku kārtām par ļaunu»; to vēl pastiprina tādu vēlētāju kā komiju līdzdalība vēlēšanās, kas pilnīgi atrodas savu saimnieku ietekmē. Nav sasnieguši mērķi balsstiesību ierobežojumi ebrejiem. Skaitliskais pārsvars paver viņiem iespēju virs pieļautās normas (maksimums — $\frac{1}{3}$ domnieku) domē ievēlēt ar viņiem dažādos saimnieciskos sakaros stāvošas vai arī no viņiem materiālā ziņā atkarīgas cittautības personas. Otrkārt, pilsētu pārvalžu līdzšinējā organizācijā ministrijas uzmanību saistīja, pēc tās pārlicības, pārāk lielais domes sastāvs (72, 180 un pat 250 domnieku), tas, ka domes sēdes notiek pārāk bieži, bez vajadzības un pietiekošas sagatavotības, domnieki tās var apmeklēt vai ne, dažkārt domnieki pārāk patvaļīgi izmanto tiesības griezties ar priekšlikumiem domē, tās sēdes faktiski sastāv no vienām interpelācijām, attiecīgo jautājumu izšķiršanā piedalās personiski ieinteresēti domnieki, valda bezatbildība par izpildkomisijām uzdoto lietu gausu un paviršu izpildi. Tas viss aizkavē un nepareizās slīdēs ievirza pilsētu lietu risinājumu. Treškārt, par pareizu nav uzlūkojama arī pašreiz praktizētā pilsētas sabiedrisko amatu aizpildīšanas kārtība. Tā, gubernas pilsētu lietu pārvaldes referenta pienākumus veic gubernas pilsētas domes ievēlēts pilsētas sekretārs, tiesības apvienot pilsētas amatus ar citiem vēlētiem amatiem dažkārt novedušas pie pilsētas galvas un muižniecības priekšnieka — maršala vai zemstes priekšsēdētāja — posteņu savienošanas, kas vienlīdz kavē abu pienākumu sekmīgu izpildi.

Tāpēc, ka nav skaidri formulētas valdības pilnvaras pilsētas amatpersonu (pilsētas galvu un viņu vietnieku) apstiprināšanā vai arī pilnīgs formulējumu trūkums un vēlēšanu nejaušības rada daudz sarežģījumu, pilsētas pārvalžu sastāvā iekļūst valdībai ne gluži uzticamas personas. Pilsētu galvu un to vietnieku prombūtne ir tik nereglamentēta, ka tie var nepildīt un patiesībā arī nepilda savus pienākumus gandrīz gada lielāko daļu. Ceturtkārt, iebildumus izraisīja arī pilsētu finanšu saimniecība. Pārāk plašā rīcības brīvība ar pilsētas īpašumiem un naudas līdzekļiem, pilsētas vārdā uzņemoties dažādās garantijas un saistības, daudzas pilsētas novedusi pie finanšu izsīkuma, komūnas kasei pārāk smagas parādnastas, pilsētu īpašumu atsavināšanas, turklāt iegūtās summas izlietotas ne tikai pilsētas tekošajām vajadzībām, bet arī pilsētu amatpersonu algošanai, dažkārt šis atalgojums bija acīm redzami pārmērīgs un neatbilda pilsētas līdzekļiem. Tāpat tiek ignorēti noteiktie pilsētas ikgadējo ienākumu un izdevumu tāmes sastādīšanas termiņi un kārtība. Cirkulāra nobeigumā tika prasīts, lai gubernatori, pieaicinot ziņošanas un lietpratīgas personas, līdz 1890. gada 1. oktobrim izsakās par 1870. gada pilsētu likumā vēlamajām pārmaiņām.⁴

Mūs var interesēt gados samērā jaunā (37 gadi) toreizējā Kurzemes guberņas saimnieka D. Sipjagina 20. augustā bez liekas kavēšanās nosūtītā atbilde, kurā pietiekami spilgti parādījās nākošā valsts mēroga darboņa politiskais kredo, kas sagādāja viņam rusifikācijas politikas iedvesmotāja slavu attiecībā pret nacionālajām nomalēm. Gubernatora postenis bija viņam tikai starposms karjerā, un pilsētu iekārtas izmaiņas Kurzemes guberņā jau notika viņa pēcteča laikā. Viena otra no viņa izteiktajām idejām, kuras caurstrāvoja doma paplašināt birokrātisko aizbildniecību, ir atrodama arī jaunajā pilsētu nolikumā. Aizstāvēdams oficiālo viedokli, ka pilsētu pašvaldībām ir jārūpējas tikai par saimnieciskām lietām, D. Sipjagins prasīja stingri noteikt pašvaldību darbības sfēras, kā arī noteikt pašvaldību līdzdalības apjomu to lietu pārziņā, kas pēc sava rakstura jāveic valdības iestādēm — tautas veselības aizsardzība un izglītība, celtniecības nozare un ugunsdrošības pasākumi, lai novērstu nereti notikušās sadursmes valdības un sabiedrisko iestāžu starpā.

Gubernators proponēja dažas izmaiņas arī pārraudzības iestādes — guberņas pilsētu lietu pārvaldes — pašreizējā statusā: izslēgt no tās sastāva guberņu pilsētu galvas kā daudzos gadījumos ieinteresētās personas, gubernatoram piešķirt tiesības zināmos gadījumos apturēt pārvaldes lēmumu izpildi, bet pašai pārvaldei piešķirt pastāvīgas (līdz šim to sasauca tikai noteiktos gadījumos) iestādes statusu ar visai plašām funkcijām — spriest par pilsētu pārvalžu lēmumu un rīkojumu pareizību un likumību.

⁴ LCVVA, 412. f., 6. apr., 1327. l., 1., 2. lp.

Par trūkumu pilsētu pašvaldību pārstāvniecībā gubernators uzskatīja ne tikai komiju līdzdalību, bet arī to, ka nav noteikts nodokļu cenza minimums. Pilsētu pārvaldē jābūt pārstāvētai galvenokārt turīgākai, uz vietas dzīvojošai iedzīvotāju daļai, arī lielo dzīvokļu īrniekiem ar dzīvesvietas cenu 1—3 gadi. Ebreji vēlēšanās nav pielaižami; atsevišķā sapulcē tiem jāievēl noteikts domnieku skaits — nepārsniedzot $\frac{1}{4}$ domes sastāva. Vēlēšanu sapulču priekšsēdētāja pienākumus veic īpaša no vēlētāju vidus gubernatora nozīmēta persona. No zemstu likuma ir pārņemamas iekšlietu ministra tiesības zināmos gadījumos pagarināt domes un valdes pilnvaras, kas vispār jāsaīsina no četriem uz trijiem gadiem.

Kurzemes gubernatoram bija savi īpaši vēlējumi attiecībā uz pilsētu pārvaldes iestāžu reorganizāciju. Pēc viņa visumā pareizām domām, daudz neērtību rodas tāpēc, ka rīcības un izpildu orgānu priekšsēdētāja postenis nodots vienai un tai pašai personai — pilsētas galvai. Domes priekšsēdētājam nedrīkstētu piederēt nekāda rīcības vara, šim postenim ir vajadzīgs cilvēks, kas pienācīgā kārtā vadītu debates un atbildētu par likumīgo kārtību domē. Šim postenim vispiemērotākie būtu — te seko muižnieku atvases cienīgā doma — gubernāts vai apriņķa muižniecības maršali (!) vai arī, ja tas kaut kādu apsvērumu dēļ nebūtu ērti, kāds no iekšlietu ministra vai gubernatora nozīmētiem domniekiem.

Domnieku kontingents ir ievērojami jāsamazina. Tas joprojām jānosaka proporcionāli vēlētāju skaitam ar maksimālām robežām pēc pilsētu kategorijām. Sekojot zemstu paraugam, domniekiem ir jāatbild par izvairīšanos no sēžu apmeklēšanas bez attaisnojošiem iemesliem. Domes kompetences ir jāsašaurina, smaguma centru pārliekot uz pilsētas valdi. Kārtējās domes sēdes plānojamas noteiktos termiņos, turklāt tai jāsanāk ne vairāk kā divas reizes (!) gadā: rudenī — tekošo lietu un budžeta tāmes izskatīšanai nākamajam gadam un pavasarī — valdes atskaites izskatīšanai; ārkārtējās sēdes pieļaujamas tikai ar iekšlietu ministra un gubernatora atļauju. Jāreklamē arī sēžu ilgums.

Pavisam oriģinālas ieceres bija iemājojušas D. Sipjagina galvā, iztēlojoties nākošo pilsētas valdi, kuras pienācīgai organizācijai, viņaprāt, bija jāvēlta īpaša vērība. Tā būs droša ķīla, ka pilsētu iestādes darbosies atbilstoši valdības nodomiem. Vispirms no jaunā pilsētu nolikuma ir pilnīgi skaužams termins «pilsētas galva», jo tik skaļš nosaukums neatbilst viņam uzliktajiem pienākumiem un nepamatoji piedēvē viņam pārējo vietējo valdības un sabiedrisko iestāžu vidū īstena pilsētas priekšnieka vai saimnieka lomu. Īstenībā pilsētas galva nav nekas cits kā tikai iestādes priekšsēdētājs, kas pēc domes norādījumiem un valdības varas orgānu uzraudzībā tikai pārzina pilsētas saimniecības lietas. Visai izpildvarai pilnīgi jākoncentrējas pilsētas valdē (divi līdz četri locekļi), domei saglabājot tiesības dibināt īpašas izpildu komisijas. Visas amatpersonas stājas amatā tikai ar

gubernatora apstiprinājumu. Te jāpiebilst, ka no dažām Baltijas pilsētām šai jautājumā ienāca tieši pretējs ieteikums, piemēram, Pērnavas ierosināja, ka pilsētu vēlētas amatpersonas nebūtu īpaši apstiprināmas (izņemot abās impērijas galvaspilsētās), tā izrādot uzticību pilsētu kopienām. Turklāt pilsētas galva, pilsētas valdes loceklis un sekretārs nedrīkstētu kalpot ilgāk par divām četrgadēm, lai šis dienests nepārvērstos par sinekūru un ģimenes būšanu.⁵

D. Sipjagins cēla gaismā 60. gadu pilsētu reformu projektos apspriesto viedokli (ko vēlāk atmeta), ka pilsētu likums ievadams ne viscaur, bet tikai tajās pilsētās, kur to iedzīvotāju skaits un nodarbošanās veida dēļ atzītu par nepieciešamu un iedzīvotāji būtu sagatavoti pilsētas saimniecības patstāvīgai pārziņāšanai. Pārējām pilsētām, kā arī daudzajiem miestiem, galvenokārt Rietumu un Baltijas guberņās, kurās pilsētu pārvalde un labiekārtošanas lietas šobrīd atrodas vai nu kārtu iestāžu rokās (sīkpilsonu stārsti un valdes), vai arī tās neatrodas neviena pārziņā, kā tas ir Kurzemes guberņas miestīņos, nosakāma vienkāršota, nesarežģīta sabiedriskā pārvalde.

Jautājumā par pilsētu reformas piemērošanu Baltijas guberņām D. Sipjagins nesaskatīja nekādu iemeslu (īpaši pēdējo gadu policijas un tiesas reformu gaismā), kāpēc lai šeit pieļautu kaut kādus izņēmumus. Ja nu vienīgi varētu saglabāt dažas atšķirības, kas izriet no vietējām ostu tirdzniecības vai lauku pārvaldes īpatnībām, kā arī atstājams spēkā vietējā likumkrājuma civilkodekss.⁶

Iekšlietu ministrija pa to laiku apkopoja atbildes un izdarīja kalkulācijas, ko vēl derētu izslēgt no vēlēšanu rindām: komiju kandidātūrām tika pievienoti sīktirgotāji, 2. ģildes tirgotāji, neliela namīpašnieki. Gubernatoriem pēc īpašām tabulām vajadzēja sniegt detalizētas ziņas, līdz kādiem apjomiem pēc jaunās mērauklas saruktu balsstiesīgo skaits visās vēlēšanu grupās — pa klasēm, kārtām, nekustamā īpašuma un tirdzniecības un rūpniecības dokumentu kategorijām (1890. gada 24. decembra un 1891. gada 10. jūnija cirkulāri).⁷ Valdība, paredzējama, ka iece-rētājām augstajām cenza prasībām praksē var izrādīties vispārsteidzošākās un negaidītākās sekas, prasīja gubernatoru domas, vai pilsētās, kur sanāktu mazāk par 100 vēlēšanu (tādās bija domāts ieviest vienkāršotu pilsētu pārvaldi), īpašu vietējo apstākļu dēļ nenāktos nedaudz pazemināt cenza minimumu un tieši par kādu summu. Liepājas dati rādīja, ka pēc jaunā normatīva no balsstiesībām nāktos šķirties 988 namsaimniekiem (maksā nodokli zem 5 rubļiem), 92 tirgotājiem no 2. ģildes, 199 sīktirgotājiem un 46 komijiem, tātad pavisam 1325 personām, un pāri pa-

⁵ LCVVA, 316. f., 1. apr., 1870. l., 1.—10. lp.

⁶ Turpat. — 412. f., 6. apr., 1327. l., 13.—20. lp.

⁷ Turpat. — 30.—32., 57., 58., 154., 155., 162.—177. lp.

liktu tikai 991 vēlētājs (no 1891. gadā Liepājas vēlētāju sarakstā uzskaitītajiem 2316 vēlētājiem; Jelgavā 1318 vēlētāju vietā būtu 890).⁸ Kurzemes gubernators tomēr uzskatīja, ka nekāda cenza pazemināšana guberņā nav nepieciešama.

1892. gada 11. jūnijā Bernstorfā (Dānijā) Aleksandrs III parakstīja jauno Krievijas pilsētu nolikumu, kas ar nelieliem papildinājumiem veselu gadsimta ceturksni — līdz 1917. gadam — noteica Krievijas pilsētu iekārtu. Reakcionārais 1892. gada pilsētu nolikums, kā zināms, bija virzīts, pirmkārt, uz pārstāvniecības samazināšanu pilsētas pārvaldē, otrkārt, uz pilsētu pašvaldību patstāvības apcirpšanu un vietējo un centrālo valdības orgānu uzraudzības pastiprināšanu. Visiem pilsētas nodokļu maksātājiem līdz tam formāli garantētā pārstāvniecība pilsētas pārvaldē tika atmesta — un nodokļa cenu aizstāja augsts mantas cenzs. Atkarībā no pilsētu nozīmes tās iedalīja piecās grupās ar atšķirīgu nekustamā īpašuma cenza minimumu — Maskavā un Pēterburgā tas bija 3000 rubļu vērtībā, guberņu pilsētās ar iedzīvotāju skaitu virs 100 tūkstošiem — 1500 rubļu, pārējās guberņu, apgabalu un apriņķu pilsētās ar mazāku iedzīvotāju skaitu — 1000 rubļu, pārējās pilsētās — 300 rubļu, pilsētās ar vienkāršotu pārvaldi — 100 rubļu.⁹ Tas pats par sevi jau nodrošināja lielpašnieku — galvenokārt namīpašnieku (tika saglabātas arī dažādu biedrību — imobiliju īpašnieku — pārstāvniecības tiesības)¹⁰ pozīcijas pilsētu pašvaldību iestādēs. Prakse parādīja, ka pašvaldībā reprezentēto domnieku — namīpašnieku īpašumu vērtība ievērojami pārsniedza vēlētājiem caurmērā piederošo, nerunājot jau nemaz par namīpašumu vidējiem rādītājiem pilsētā. Lielāko pilsētu pašvaldības atradās pilsētas turīgo centra rokās. Tiesa, mazpilsētās, kur pastāvēja zemākas vēlēšanu cenza prasības, plašākas iespējas pavērs mazāk turīgo namsaimnieku slāņiem.

Tirgotāju un rūpnieku grupā jaunais pilsētu nolikums vēlēšanu tiesības atstāja tikai tiem, kuriem piederēja 1. vai 2. ģildes

⁸ LCVVA, 412. f., 6. apr., 1327. l., 56., 153. lp.

⁹ Te jānorāda uz dažām neprecizitātēm vēstures literatūrā, kā: uz Latviju tiek reducēts Rīgai noteiktais mantas cenzs — 1500 rubļu (Latvijas PSR vēsture. — R., 1955. — 2. sēj. — 120. lpp.) vai arī tiek runāts, ka likums paaugstinājis mantas cenza līmeni vispār (Очерки истории Ленинграда. — М.—Л., 1957. — Т. 2. — С. 823) vai konkrēti, piemēram, Tartu — līdz 1000 rubļiem. (Пуллак Р., Тарвел Э. История города Тарту. — Тарту, 1980. — С. 65). Pārpratumi rodas arī tad, ja vēlēšanu cenžam atbilstošo īpašumu vērtību nosauc 300 — 3000 rubļu robežās bez attiecīgiem komentāriem (Советская историческая энциклопедия. — М., 1965. — Т. 7. — С. 859), kā arī argalvo, ka nekustamās mantas vērtībai vajadzēja pārsniegt zināmu summu — 1000, 1500 utt. rubļu (*Mucinieks P.* Latvijas pašvaldību iekārta. — 59. lpp.), patiesībā — vajadzēja sasniegt šo summu.

¹⁰ Kļūdās Maskavas vēstures pētnieki, argalvodami, ka 1892. gada nolikums piešķīris vēlēšanu tiesības arī valdības, labdarības, mācību un zinātniskajām iestādēm, kam piederēja nekustamais īpašums (История Москвы. — М., 1954. — Т. 4. — С. 513). Kā iepriekš redzējam, šīs tiesības bija pārmanotas no 1870. gada pilsētu likuma.

uzņēmumi (valdība tomēr bija atturējusies atstunt 2. gildes tirgotājus un rūpniekus, izņemot abās impērijas galvaspilsētās). Iznākot 1898. gada 8. jūnija nolikumam par valsts tirdzniecības un rūpniecības nodokli (stājās spēkā no 1899. gada 1. janvāra), līdzšinējās gilžu apliecības, tāpat kā pārējie tirdzniecības un rūpniecības dokumenti, tika armainītas pret vienu kopēju tirdzniecības un rūpniecības (промысловый) zīmju tipu, kas atbilstoši uzņēmuma veidam dalījās vairākās kategorijās.

Pārējie pilsētnieki, viņu vidū arī ne mazums pilsētas tiešo nodokļu maksātāji, palika ārpus vēlētaļu loka. Balsstiesības zaudēja ne tikai gandrīz visi līdzšinējās 3. klases vēlētaļi, respektīvi, sīkburžuāzijas aprindas — mazrocīgie namsaimnieki, sīktirgotāji un sīkie amatnieki, pret tām galvenokārt bija vērsti arī jaunie nosacījumi par līdzīpašniekiem,¹¹ bet lielākajās pilsētās, kur cenza prasības bija augstākas, arī daļa vidējo slāņu — aptiekāri, grāmatiespiedēji, fotogrāfi, 1. klases komiji, pie kuriem, kā jau teikts, līdz šim pieskaitīja banku un fabriku direktorus un citus lielāku tirdzniecības un rūpniecības uzņēmumu ierēdņus, Baltijā arī daudzi Mazās gildes amatnieki, ja tiem trūka cenzam atbilstošu nekustamo īpašumu. Nežēlastībā krita arī traktieru iestāžu (toreiz sauktas arī par brandavīna un stopa bodēm, šenķiem), dažādu dzertuvju, dzērienu namu, krogu turētāji un pārdevēji (bodes zeļļi). Likums tos pieskaitīja personām, kuru gods kaut kādā veidā bija aptraipīts, tie bija tiesātie, no amatiem atstādinātie (trīs gadu laikā), bankrotējušie u. c. Kā paskaidroja iekšlietu ministrs (1892. gada 22. oktobra cirkulārs), valdības nodoms, sastādot nolikumu, bijis nepieļauts pilsētu darīšanās tos sabiedrības elementus, kas nebauda uzticību, un konkrētajā gadījumā vēlēšanu tiesību ierobežojumam bijuši tikumiski cēloņi. Aizliegums skāra tikai likumā uzskaitītos traktieru iestāžu zemākā ranga īpašniekus. Kad vēlāk dažas guberņas pilsētu lietu pārvaldes bija pārcentušās un ieskaitījušās šai kategorijā bez uzņēmuma visus, kas tirgojās ar reibinošiem dzērieniem, arī lielos darboņus — restorānu u. tml. vietu īpašniekus, gubernatori saņēma aizrādījumu, ka nav pieļaujams brīvs likuma tulkojums.¹²

Vēlēšanu tiesības joprojām nebija pilsētas nodokļu parādniekiem (ja parāds pārsniedza maksājamā nodokļa pusgada summu), vēlēt nedrīkstēja arī guberņas pilsētu lietu pārvaldes priekšsēdētājs un locekļi (izņemot guberņas muižniecības maršalu, guberņas pilsētu pārstāvjus — galvu un pilsētas domes locekli), vietējās prokuratūras un policijas amatpersonas, baznīcas kalpotāji. Likums atļāva apriņķu un guberņu pilsētu domēs piedalīties vienam garīdzniecības pārstāvim ar balsstiesībām.

Politiskā diskriminācija, kas saistījās ar 1892. gada nolikumu,

¹¹ Ja vairākām personām piederēja kopējs nedalāms īpašums, likums turpmāk balsstiesības atstāja tikai vienam no līdzīpašniekiem.

¹² LCVVA, 421. f., 1. apr., 19. l., 42. lp.

aptvēra vēl citus buržuāzijas slāņus. Vispirms tiesības vēlēt pilnīgi zaudēja ebreji, viņi nevarēja ieņemt jebkādu pilsētas pārvaldes amatu, vadīt kādu no pilsētas saimniecības vai pārvaldes nozarēm. Vietās, kur ebrejiem bija atļauts apmesties uz pastāvīgu dzīvi, tiem domē piešķīra nelielu pārstāvniecību — ne vairāk kā $\frac{1}{10}$ domnieku kopskaita, attiecīgās kandidatūras apstiprināja guberņas pilsētu lietu pārvalde saziņā ar vietējo policijmeistaru tādā skaitā, kādu bija noteicis iekšlietu ministrs (atkarībā no vēlētāju daudzuma pilsētā). Tāpat ierobežots bija arī nekristīgo skaits domē — tas nedrīkstēja pārsniegt $\frac{1}{5}$ (pēc 1901. gada grozījuma — Kaukāzā ne vairāk kā $\frac{1}{2}$) domnieku kopskaita. Vietējo apstākļu dēļ (nepietiekams kristīgo skaits) bija pieļautas atkāpes, bet tikai ar iekšlietu ministra atļauju.

Cits jaunievedums bija vērstš pret pārāk patvaļīgajām manipulācijām ar vēlēšanu pilnvarām: ja līdz šim sievietes drīkstēja pilnvarot jebkuru personu, tad turpmāk tikai kādu no saviem tuviniekiem — tēvu, viru, dēlu, znotu u. tml.

Visa tā rezultātā balsstiesīgo pilsētnieku skaits saruka apmēram trīskārtīgi. 1891. gadā Kurzemes pilsētās bija 6195 vēlētāji (4099 no tiem — trijās lielākajās pilsētās), 1893. gadā — tikai nedaudz pāri 2000 (1897. gadā — 2457),¹³ Latvijā — 1,2% pilsētu iedzīvotāju kopskaita. 1892. gada nolikums vēlēšanu tiesības atstāja tikai namsaimnieku, tirgotāju un rūpnieku virsotnei, turklāt ievērojami nostiprinājās nekustamo īpašumu īpašnieku īpatsvars pārējo vēlētāju vidū.

Samazinājās jau tā niecīgo balsstiesīgo pilsētnieku skaitu un sociālo distanci starp vēlētājiem, likums kā lieku atmata arī trīs klašu vēlēšanu sistēmu un noteica vienu vēlētāju sapulci. Ja vēlētāju skaits bija lielāks, ērtības labad vēlēšanas varēja sarīkot pa atsevišķiem iecirkņiem, katrā ievēlot noteiktu, vēlētāju skaitam proporcionālu domnieku skaitu. Tā kā viscaur tika noteikts aizklātas balsošanas paņēmieni ar bumbiņām, Baltijas pilsētu domes zaudēja agrākās izvēles iespējas starp vēlēšanu zīmītēm un bumbiņām (ar 1906. gada 19. aprīļa valsts padomes lēmumu imperijā atkal bija atļautas zīmītes).¹⁴

Ievēda arī sodu sistēmu: par vēlēšanu sapulces kārtības noteikumu pārkāpšanu — arests līdz septiņām dienām vai naudas sods līdz 25 rubļiem. Vēlēšanu sapulces priekšsēdētājam (joprojām tas pats pilsētas galva), ja viņš bija tišuprāt pielaidis vēlēšanās personas bez vēlēšanu tiesībām vai arī nepielaidis tādas, kam šīs tiesības bija, draudēja naudas sods līdz 60 rubļiem vai trīs līdz septiņas dienas aresta.

Likums skāra arī domes kontingentu. Domnieku skaits, kas joprojām (tikai pēc cita normatīva) bija atkarīgs no vēlētāju

¹³ LCVVA, 412. f., 6. apr., 1327. l., 56. lp.; 1036. l., 29.—192. lp. [kopsavilkums mūsu].

¹⁴ Turpat. — 421. f., 2. apr., 2. l., 17. lp.

skaita, kā arī no pilsētas nozīmes, caurmērā samazinājās vairāk nekā divkārtīgi. Mazpilsētiņas, kurās jaunajam vēlēšanu cenzam atbilstošu personu izrādījās gaužām maz, vispār zaudēja domes. Pēc jaunā normatīva, pilsētās, kur balsstiesīgo iedzīvotāju skaits nepārsniedza 100, domēm pienācās 20 domnieku, ja vairāk par 100, uz katriem 50 vēlētājiem virs šī skaita nāca klāt pa 3 domniekiem, bet nepārsniedzot galējo normu: galvaspilsētās 160 domnieku, guberņu pilsētās ar iedzīvotāju skaitu virs 100 tūkst. — 80, pārējās guberņu un nozīmīgākajās apriņķu pilsētās — 60, bet visās pārējās — 40. Kurzemes pilsētās, kur līdz 1892. gada nolikuma ieviešanai bija 426 domnieki, atlika tikai 225 (bez Jaunjelgavas).¹⁵ Liepājai nācās šķirties no 16 vietām, tai palika 56 domnieki (Jelgavā 45 domnieki 66 vietā). Tikai atsevišķos gadījumos domes sastāvs palielinājās, piemēram, Rīga kā vienīgā Latvijā ieguva astoņas jaunas vakances.

Jaunais pilsētu nolikums noteica arī domes sēžu skaitu: ne mazāk kā četras un ne vairāk kā 24 kārtējās sēdes gadā. Sēžu saraksts bija jā sastāda un jā iesniedz gubernatoram visam gadam uz priekšu. 1870. gada likums šai ziņā atstāja lielāku rīcības brīvību. Domes sēdes varēja sasaukt pēc pilsētas galvas ieskatiem, pēc gubernatora pieprasījuma vai arī uz domnieku vēlēšanos (vismaz $\frac{1}{5}$ domes sastāva). Vienīgais nosacījums bija, ka budžeta apstiprināšanai un pilsētas valdes atskaites izskatīšanai jā sasauc ne mazāk kā divas domes sēdes gadā.¹⁶

Jaunais nolikums izmainīja arī kvoruma prasības: vismaz $\frac{1}{2}$ domnieku kopskaita, ja pēdējais nepārsniedza 40, vai $\frac{1}{3}$ — pārējos gadījumos, bet, svarīgākus jautājumus¹⁷ izlemjot, jau bija nepieciešams lielāks kvorums — attiecīgi $\frac{2}{3}$ un $\frac{1}{2}$, turklāt tādi lēmumi bija jā pieņem vismaz ar $\frac{2}{3}$ klātesošo balsīm. Tātad atsevišķos gadījumos kvoruma prasības bija paaugstinātas. 1870. gada pilsētu likums, kvoruma prasības sīkāk nešķirodams, pirmajā gadījumā prasīja $\frac{1}{3}$, otrajā — $\frac{1}{2}$ domes sastāva klātbūtnes.¹⁸ Pārējos jautājumus dome izlēma ar vienkāršu balsu vairākumu, bet, balsīm vienādi daloties, priekšsēdētāja balss deva pārsvaru. Valdība uzskatīja, ka šīs prasības garantēs svarīgāko jautājumu «pareizu un pilsētas iedzīvotāju interesēm atbilstošu»

¹⁵ LCVVA, 412. f., 6. apr., 1327. l., 160. lp.

¹⁶ So attiecīgo 1870. gada likumpantu (56. §) pārpratis Leņingradas vēstures līdzautors S. Lupovs, raksturojot par Pēterburgas pilsētas domes sēžu pārmērībām — divas līdz trīs reizes nedēļā «likumīgi» atļauto — divas sēdes gadā — vietā. (Очерки истории Ленинграда. — Т. 2. — С. 823.)

¹⁷ Tie bija: nekustamo īpašumu iegūšana vai atsavināšana, privātajai apbūvei pārdodamo un pilsētas vajadzībām iepirkamo zemes gabalu izcenojums, aizņēmumi, garantijas un galvojumi, namīpašnieku naturālo klašu pārņemšana uz pilsētas rēķina, pilsētas amatpersonu saukšana pie atbildības.

¹⁸ Un vēlreiz ir kļūdinājis Leņingradas vēstures pētnieks S. Lupovs, apgalvodams, ka 1892. gada nolikums pazeminājis svarīgo jautājumu izlemšanai nepieciešamo kvorumu. (Очерки истории Ленинграда. — Т. 2. — С. 823.)

izšķiršanu domē. Iekšlietu ministrija, cenzdamās panākt šī noteikuma respektēšanu un uzņemdamās virskontroli, vēlāk aizrādīja gubernatoriem (1894. gada 19. augusta cirkulārs), ka tie savos ziņojumos lielākoties aprobežojas tikai ar domes lēmumu paziņošanu, nenorādot, cik domnieku piedalījies sēdē un ar kādu balsu skaitu pieņemti lēmumi, pieprasot nodrošināt šādu ziņu iesniegšanu.¹⁹ Šīs prasības konsekventu izpildi tomēr nebija izdevies panākt, par ko liecina 13 gadu vēlāk gubernatoriem atkal piesūtītais pilnīgi tāda paša satura cirkulārs (1907. gada 30. aprīlī to bija parakstījis A. Stolipins).²⁰

Ne bez vainas bija arī Kurzemes pilsētas. Gubernatoram Kņazevam nācās uzstāt, lai domju sēžu protokolos nekad neizpaliktu prasītie dati (1906. gada 1. marta cirkulārs).²¹ Liepājas pilsētas galvam šai sakarībā nācās sniegt gubernatoram īpašu paskaidrojumu, kāpēc kādas 1907. gada 31. janvāra sēdes (ar turpinājumu 1. februārī) protokolā nav norādīts, tieši ar kādu balsu skaitu pieņemti vienbalsīgie lēmumi, un kāpēc jautājumos, kuros domas dalījušās, «par» un «pret» balsu sanāk mazāk par uzrādīto klātesošo domnieku skaitu. Pilsētas galva paskaidroja, ka par klātesošajiem tiek skaitīti nevis no sākuma līdz galam, bet visā sēdes gaitā piedalījušies domnieki. Daži domnieki mēdza ierasties kādu laiku pēc sēdes atklāšanas, citi — aiziet līdz tās slēgšanai, vēl citi ieradās tikai uz atsevišķu viņus interesējošu lietu izskatīšanu, tādējādi dienas kārtības punktu izskatīšanā piedalījies ne tuvu vienāds domnieku skaits. Pilsētas galvam bija jāatzīstas savā bezspēcībā izsekot šai domnieku kustībai un precīzi fiksēt, ar cik balsim pieņemti vienbalsīgie lēmumi. Viņam jāaprobežojoties tikai ar prasītā kvoruma konstatāciju un ievērošanu, par ko gan viņš visos gadījumos varot galvot.²²

Bija vai nebija tajā reizē (un citās) domes likumīgais sastāvs, tas ir palicis uz pilsētas galvas un domnieku sirdsapziņas. Bet te svarīgs ir kas cits. Redzams, ka domes sēžu apmeklējumu ziņā valdīja visai liela brīvība un te visai maziedarbīga izrādījās 1892. gada pilsētu nolikuma novitāte — pants, kas pasludināja sēdes par obligātām, neierašanās uz tām bez attaisnojošiem iemesliem ir sodāma. Soda mēru izlēma dome ar $\frac{2}{3}$ klātesošo balsu: par pirmo neierašanās reizi domnieks saņēma sēdes priekšsēdētāja piezīmi, par otro — tam uzlika naudas sodu līdz 75 rubļiem, par trešo — bez šī soda vēl piedevām tas tika līdz nākamojām vēlēšanām izslēgts no domes. Ar šādu sodu sistēmu valdība bija gribējusi lauzt domnieku vidū izplatīto ārkārtīgo kūtumu un pieradināt tos pie disciplīnas. Nesanākot jau tā peticīgajam kvorumam, sēdes bieži nācās pārtraukt, desmitiem reižu jautājumi,

¹⁹ LCVA, 421. f., 1. apr., 162. l., 62., 63. lp.

²⁰ Turpat. — 2. apr., 3. l., 9. lp.

²¹ Turpat. — 2. l., 11. lp.

²² Turpat. — 116. l., 74. lp.

kuriem bija nepieciešams paaugstināts kvorums, tika pārcelti uz nākošo sēdi. Šo inertumu mēdza skaidrot ar biežajām domes sēdēm, kurās nereti kula tukšus salmus, sēdēs aizklāti balsoja arī par mazsvarīgiem jautājumiem, debatēs novirzījās no apspriežamā jautājuma, tas viss kopā domes sēžu apmeklēšanu padarīja par mazpatīkamu pienākumu.²³ Arī Liepājas domes sēžu norisē netrūka negatīvu piemēru, taču tās vairāku gadu desmitu ilgā praksē nav konstatēti neviens šāds domnieku sodīšanas gadījums. Domes sēžu rituāls tikai papildinājās tādējādi, ka priekšsēdētājs katru reizi pirms sēdes atklāšanas nolasīja ziņojumu par iepriekšējā reizē izpalikušo domnieku neierašanās cēloņiem, ko klātesošie vienmēr dziļā vienprātībā apstiprināja.

1892. gada nolikums īpaši akcentēja pilsētu pārvalžu un valdības iestāžu savstarpējās attiecības, ievērojami paplašinot pārraudzības orgānu tiesības gan paša pārvaldes aparāta formēšanā, gan arī to rīcības un lēmumu kontrolē vispār. Jau cariskā likumdošana neuzticējās tam pašam pilsētu iedzīvotāju mazumiņam, kuram bija «dāvājusi» municipālās vēlēšanu tiesības, neļaudama tiem brīvi izvēlēties personas domnieku amatam. Ja gubernatoram pret jaunievēlēto domnieku sarakstu radās iebildumi, viņš šo sarakstu nodeva tālāk guberņas pilsētu lietu pārvaldes izspriešanā, kas varēja vēlēšanas atcelt kopumā vai arī pieprasīt atsevišķu domnieku nomainītu. Un te nu vēlākie notikumi, vismaz lielākajās Latvijas pilsētās, iezīmēja visai uzkrītošu likumsakarību: administrācija savos lēmumos bieži vadījās no tā, kādi spēki vēlēšanās bija guvuši virsroku. Ja uzvaru guva valdošās vācu buržuāzijas aprindas, kaut arī ar nelikumīgiem paņēmieniem, vēlēšanas tika apstiprinātas (1901., 1905. gadā Rīgā; vēlāk Senāts tās atcēla, bet ar lielu nokavēšanos, kad nelikumīgi ievēlētās domes pilnvaru laiks jau bija notecējis), ja tās zaudēja, jaunievēlētie latviešu domnieki vairākkārt netika apstiprināti (1906. gadā Cēsīs, 1907., 1909. gadā Ventspilī, paraugoties atpakaļ — arī 1886. gada vēlēšanas Liepājā).

Turpmāk apstiprināmas bija arī pilsētas domes vēlētās amatpersonas — ne tikai pilsētas galva, kā tas bija līdz šim, bet arī tā vietnieki, vietas izpildītāji, pilsētu sekretāri un valdes locekļi, kuri varēja stāties amatā (arī aiziet pirms laika) tikai ar guberņas priekšniecības atļauju, guberņas pilsētās (arī Maskavā un Pēterburgā) pirmās divas amatpersonas — ar iekšlietu ministra atļauju. Iebildumu gadījumā domei vajadzēja vēlēšanas atkārtot, un neapstiprinātās personas vairs nedrīkstēja balotēties. Ja arī nākošajā gājienā ievēlētās personas tika noraidītas, tad attiecīgos amatus aizpildīja pēc ministra (guberņu pilsētās un galvaspilsētās) vai gubernatora nozīmējuma. Turklāt ar laiku apstiprināšanas tiesības ieguva arvien plašāku tulkojumu un apstiprinājums kļuva nepieciešams gandrīz visiem pilsētas ama-

²³ Очерки истории Ленинграда. — Т. 2. — С. 818.

*Paragraf Cirkuljarowitsch
Birokratons.*

Svari. — 1906. — Nr. 1. — 11. lpp.

R. Zariņa zīm.

tiem — izpildkomisiju, pilsētu sabiedrisko banku un lombardu pārvaldes locekļiem (1895. gada 22. septembra ukazs, 10. oktobra un 20. novembra cirkulāri),²⁴ visbeidzot — jebkuram pilsētas dienestā esošam, kā ieceltam, tā algotā darbā nolīgtam (Kurzemes gubernatora Kņazeva 1906. gada 25. februāra cirkulārs).²⁵ Akcepta tiesības piesavinājās arī tādi valsts varas pārstāvji, kuri pēc likuma nemaz nepiederēja pie pašvaldību pārraudzības instancēm, piemēram, mācību apgabalu kuratori Baltijā, kas apstiprināja

²⁴ LCVVA, 421. f., 1. apr., 323. l., 94., 106. lp.

²⁵ Turpat. — 2. apr., 2. l., 9. lp.

pilsētu skolu komisiju locekļus, bet dažos gadījumos, kā rāda Liepājas piemērs, izlēma arī ievēlētu augstāko pilsētas amatpersonu likteni, ja tās vienlaikus kalpoja izglītības resorā.

Jaunā pilsētu nolikuma otrais svarīgākais jautājumu loks skāra centrālās varas tiešu līdzdalību pilsētu pašvaldībās, ko iekļāva gubernas iestāžu sastāvā. Turpmāk pilsētu galvas un to vietnieki, valdes locekļi, gubernu pilsētās arī sekretāri skaitījās valsts dienestā²⁶ ar visām kroņa ierēdņa tiesībām — iegūt valsts dienesta amattitulus, nēsāt uniformas, saņemt pensiju no valsts kases (līdz ar likumā paredzētajiem atvilkumiem no algas); administrācija varēja tos disciplināri sodīt — izteikt piezīmes, rājienus, atstādināt no amata. Dome, kas agrāk bija tiesīga savas amatpersonas nodot tiesai, tagad vareja tikai pieņemt attiecīgu lēmumu, ko gubernators nodeva tālāk gubernas pilsētu lietu pārvaldei izlemšanai. Gubernators ieguva tiesības revidēt un ievest «likumīgo kārtību» pilsētu valdēs un tām padotajās iestādēs. Ja valde un dome nepiekrita gubernatora norādījumiem un rīkojumiem, domstarpības izšķīra gubernas pilsētu lietu pārvalde, kuras lēmums bija obligāts un pārsūdzams tikai Senātā.

Tādējādi pilsētas valde, nomināli saglabādama pilsētas domes izpildorgāna nosaukumu, patiesībā kļuva par vēlētu valsts ierēdņu kolēģiju, kas pirmām kārtām pakļāvās gubernas administrācijai, kura apstiprināja un nozīmēja viņus amatā (arī atbrīvoja), revidēja to darbību, deva tiešus norādījumus, disciplināri sodīja. Tiešā atkarība no administrācijas un iespējas paklausības gadījumā izpelņties ordeņus, «činas» u. c. pagodinājumus bija viens no līdzekļiem, kā sekmēt un nodrošināt pilsētas pārvalžu darbošanos atbilstoši valdības nodomiem. Tajā pašā nolūkā tika paplašinātas pilsētas valdes un galvas tiesības, patstāvība un neatkarība uz domes autoritātes rēķina, kas vairs tikai vārda pēc skaitījās pilsētas pārvaldes lēmēja, uzraudzības un kontroles orgāns. Patiesībā pilsētas valde no izpildvaras pārvērtās par vadošo un komandējošo spēku, bet dome — par vienkāršu «padomi pie pilsētas valdes», kuru var paklausīt vai ne, uzklausīt, bet uzklausīto nepildīt.²⁷ Pilsētas valdes locekļi ieguva balsstiesības domē arī tad, ja viņi nebija domnieki (1870. gada likums tādā gadījumā pieļāva tikai viņu līdzdalību domes sēdēs un debatēs). Tā kā domes priekšsēdētājs vienlaicīgi bija arī pilsētas valdes priekšsēdētājs (no kurām viena kontrolēja otru), dome bieži atturējās pārbaudīt izpildvaras orgānu. Tas pavēra ceļu pilsētas galvu patvaļīgām izdarībām, atnesot ne mazums ļaunuma pilsētu saimniecībai, kā to liecināja arī Liepājas pilsētas galvas H. Adolfi izricība.

²⁶ Bet ne visi domes locekļi, kā neprecīzi skaidrots «Latvijas PSR vēsturē», (R., 1955. — 2. sēj. — 120. lpp.)

²⁷ *Страдомский Н. Ф.* Основания реформы городского положения. — Киев, 1905. — С. 28—30.

Domes lēmējtiesības likums nolīdzināja līdz ar zemi, jo ļoti pieauga tās lēmumu atkarība no uzraudzības instanču apstiprinājuma, līdz ar ko pilsētas valde tos vairs neuzņēma ar pienācīgo respektu. Vietējās administrācijas uzraudzība sākās jau ar domes sēžu dienas kārtības kontroli, kas bija iepriekš jāpaziņo gubernatoram (tāda prasība bija jau 1870. gada likumā). Te nu Kurzemes gubernatoram un, jādodomā, ne tikai viņam vienīgajam nācās grūti pieradināt pilsētu pārvaldes pie savlaicīgas informācijas sniegšanas — «ne vēlāk kā nedēļu pirms nozīmētās sēdes, lai netraucētu dot attiecīgus rīkojumus» (1893. gada 5. oktobra, 1895. gada 10. maija cirkulāri).²⁸ Pilsētu galvām bija nekavējoši jādara zināms, kādu iemeslu dēļ nav notikusi kāda no ieplānotajām domes sēdēm (Kurzemes gubernatora D. Sverbejeva 1901. gada 30. aprīļa cirkulārs).²⁹

Teorētiski apdraudēts varēja būt jebkurš domes lēmums. Vispirms palielinājās gubernatoram un iekšlietu ministram obligāti apstiprināmo domes lēmumu skaits.

Gubernatora piekrišana bija nepieciešama tādiem domes lēmumiem kā: zemes gabalu izcenojums, beztermiņa nomā atrodošos gruntsgabalu izpirkšanas nosacījumi, aizņēmumi, galvojumi un garantijas pilsētas vārdā, ja tās kopā ar līdzšinējām parādsaistībām nepārsniedz pilsētas gada ienākumus (ja pārsniedz — apstiprina ministrs), izcenojums gaļai un maizei, maksa par vietējo satiksmes līdzekļu — važonu, ielu dzelzceļa u. c. pakalpojumiem, kuģu ziemošana par pilsētas līdzekļiem ierīkotajos baseinos un ziemas ostās, brāķeru, svērēju utt. darbu apmaksas ostas pilsētās, instrukcijas vai noteikumi pilsētas valdēm u. c. izpildorgāniem, tirdzniecības policijai u. c. iestādēm, kas pārzināja tirdzniecību un rūpniecību (gubernatoram vienojoties ar vietējās kroņa palātas priekšsēdētāju), instrukcijas pilsētas kapitālu u. c. īpašumu pārziņai, ārstniecības, labdarības iestādēm, pilsētas plānu apstiprināšana (ciotokšņu rajonos vienojoties ar komandantu). Ja gubernatoram pret kādu lēmumu radās iebildumi, viņš to nodeva guberņas pilsētu lietu pārvaldei izskatīšanā. Pēdējai esot vienis prātis ar gubernatoru, domes lēmums skaitījās anulēts, pretējā gadījumā beidzamais vārds piederēja iekšlietu ministram.

Savukārt ministra virsuzraudzībā atradās tie domes lēmumi, kuru pieņemšanai bija nepieciešams paaugstināts kvorums: naturālo kļaušu pārvēršana naudas maksājumos, atvieglojumi namsaimniekiem uz pašvaldības kases rēķina, lielāki pilsētas aizņēmumi, pilsētas nekustamo īpašumu atsavināšana (izņemot gruntsgabalus, kas pilsētas plānā paredzēti privātai apbūvei un ielu regulēšanai), maksa par bruģēto pievedceļu, pārceltuvju, pilsētu lopkautuvju, ūdensvada lietošanu, kuģu piestātnēm un noliktavām iznomāto zemi, kuģu stāvēšanu virs to iekraušanai un izkraušanai nepieciešamā laika. Tā kā ministrs minētos domes lēmumus saņēma kopā ar vietējās guberņas pilsētu lietu pārvaldes atsaukumi un vairāk vadījās no tās, tad faktiski daudzos gadījumos izšķirošais vārds šo lēmumu liktenī piederēja tam pašam gubernatoram guberņas pilsētu lietu pārvaldes personā.

²⁸ LCVVA, 421. f., 1. apr., 116. l., 2. lp.; 323. l., 35. lp. 1905. gada revolūcijas dienās, kad Liepājā ārkārtējās sēdes nācās sasaukt citu pēc citas, gubernators laika trūkuma dēļ atļaujas sāka dot pa telegrāfu. Radušos izdevumus pilsētām bija jāsedz no savām kancelejas summām. (Turpat. — 2. apr., 2. l., 27. lp.)

²⁹ Turpat. — 1. apr., 1320. l., 12. lp.

Bet ar to vēl nebija izsmelta pilsētu domju lēmumu revīzija. Gubernators praktiski ieguva tiesības apturēt jebkura lēmuma izpildi, pat to, kurus nebija jāapstiprina. Pēdējie stājās spēkā tikai tad, ja gubernators divu nedēļu laikā pēc to saņemšanas necēla pret tiem iebildumus, ko viņš varēja darīt šādos gadījumos: 1) ja lēmums bija pretlikumīgs, 2) ja dome ar to pārkāpa savas kompetences, 3) ja lēmums neatbilda vispārējām valsts interesēm vai 4) acīm redzami kaitēja vietējo iedzīvotāju labumam.³⁰ Tātad vietējā administrācija tagad varēja raudzīties ne tikai caur likuma brillēm, bet spriest arī par domes pieņemtā lēmuma lietderību. Tas domēm ļoti saistīja rokas, jo ik uz soļa nācās rēķināties ar nezināmiem šķēršļiem. Katru lēmumu nācās iepriekš apsvērt ne vien no vajadzību viedokļa, bet bija jāprognozē gubernatora nostāja attiecīgajā lietā un jāizzina viņa vispārējie ieskatī un politiskā vadlīnija Baltijā. Šie augstā ranga valsts ierēdņi parasti nāca no Iekškrievijas, un tiem vietējie apstākļi, īpaši sākumā, bija pavisam sveši, tomēr viņi varēja uzstāties kā arbitri, nosakot domes lēmumu atbilstību vai neatbilstību vietējo iedzīvotāju interesēm, lai gan izņēmuma gadījumos gubernatora klātie viņa neitrālā stāvokļa dēļ vietējo naidīgo sociālo spēku centienu un interešu kolīzijās varēja dot pilsētas vispārējām interesēm labvēlīgāku risinājumu.

Pilsētu domju lēmumu atkarība no augstākās priekšniecības apstiprinājuma, nesaprātīgā kancelejiskā kņada un birokrātisms paralizēja pašvaldību darbu pat tad, ja atbilde bija pozitīva (piemēram, Iekšlietu ministrijas materiālos par 1905. un 1906. gadu Baltijas guberņās nav fiksēts neviens domes lēmuma atcelšanas gadījums,³¹ bet tādu Liepājas pašvaldības dzīvē citos gados netrūka), jo nereti domes lēmuma ceļojums pa instancēm — gubernators — guberņas pilsētu lietu pārvalde — Iekšlietu ministrija — valdošais Senāts — Ministru komiteja — valsts padome — vilkāms mēnešiem, reizēm pat vairākus gadus.

1898. gada sākumā Iekšlietu ministrija sāka domāt, vai pašvaldību (arī zemstu) lietu paātrināšanas un formalitāšu novēršanas labad daļu savu līdzšinējo akcepta tiesību nepārlikt uz gubernatoriem. Tā daļa, no kuras ministrija piedāvājās labprātīgi šķirties, bija uzskaitīta īpašā sarakstā, par kuru izteikties un papildināt bija aicināta guberņu administrācija (ministra 31. marta vēstule). Šis nodoms tomēr netika īstenots, acīmredzot arī tāpēc, ka neguva atsaucību uz vietām. Noraidošu atbildi nosūtīja arī Kurzemes guberņas pilsētu lietu pārvalde, lai gan sākumā tā domāja citādi. 10. maija rakstā guberņas valdei tā bija izteikusies, ka gubernators itin mierīgi varētu ministra vietā izšķirt

³⁰ Latviešu konversācijas vārdnīcā (16. sēj. — 32326. sl.) lasāmais apgalvojums — «Pret pārējiem lēmumiem gubernators nevarēja celt iebildumus kā likumības, tā lietderības ziņā» ir kļūdainis.

³¹ ЦГИА СССР, ф. 1288, оп. 7 (1905 г.), л. 44.

tādas lietas kā namsaimnieku naturālo kļaušu pārņemšana uz pilsētas kasi, maksa par pievedceļu, kuģu piestātņu, noliktavu izmantošanu.³²

Pilsētu pārvaldes no savas puses darīja visu, lai svešas acis pēc iespējas retāk un ne pārāk dziļi ielūkotos to aizkulisēs, un tāpēc tiši neievēroja sengadiem prasīto — iesniegt gubernatoram domes lēmumus līdz ar visiem attiecīgajiem pielikumiem. Vidzemes un Kurzemes gubernatoru cirkulāri (V. Surovcevs 1898. gada 23. septembrī un D. Sverbejevs 1901. gada 30. aprīlī) liecina, ka šajā ziņā valdīja liela nevienveidība, vairums domju iesniedza nepietiekami motivētus lēmumus, arī augstākajai varai apstiprināmos (tos prasīja paziņot atsevišķi, pievienojot protokola izrakstus, pielikumus un piedalījušos domnieku skaitu), sēžu protokoli saturēja galvenokārt dienas kārtības uzskaitījumu, izpalika dokumentārais pamatojums, pilsētas galvu mutisko ziņojumu sīkāka izklāsta, ne visur tika iesniegti prasītie protokolu divi eksemplāri.³³

Administrācija savukārt neatlaidīgi uzstāja, lai pilsētas iesniedz papildu ziņas, tas izraisīja ilgstošu saraksti, un ātri izlemjamas lietas ievilkās garumā. Tas pats notika ar valdībai adresētajiem pilsētu lūgumiem, kas skāra vietējās vajadzības. Vajadzīgās ziņas ne vienmēr laikus ienāca Iekšlietu ministrijā. Maziedarbigi izrādījās atkārtotie ministra cirkulāri (1909. gada 28. aprīlī, 1910. gada 12. aprīlī).³⁴

Ja lūgumi bija adresēti citām ministrijām, lietu bremsēja starpresoru sarakste. Vairums iestāžu nevarēja iztikt nesazinājušās ar iekšlietu ministru, pie kura saplūda vispilnīgākās ziņas par pilsētu saimniecību, bet, ja mēģināja iztikt, jautājums nereti tika izšķirts pilsētu interesēm par ļaunu. Vēlāk ministrs prasīja gubernatoriem šādos gadījumos vienu lūguma kopiju nosūtīt arī viņam (1910. gada 14. oktobra cirkulārs).³⁵

Pilsētu pašvaldības finanšu saimniecība tika pakļauta ne tikai gubernatoram, bet arī vietējās kroņa palātas priekšsēdētājam, kas, piemēram, varēja mainīt pilsētas sastādītās budžeta tāmes. Viņa (reizēm vēl nodokļu inspektoru) uzskati daudzos gadījumos kļuva izšķirošie arī citu būtisku komunālo finanšu jautājumu risināšanā.

Pilsētas domes tiesības tika arī apcirptas, izdodot iedzīvotājiem domātos saistošos noteikumus (par ugunsdrošību, ielu uzturēšanu kārtībā, ielu dzelzceļiem, tirgiem utt.), atstājot tai tikai līdzdalību šo noteikumu sastādīšanā pēc pašas vai vietējās

³² LCVVA, 421. f., 1. apr., 888. l., 1.—4. lp.

³³ Turpat. — 1310. l., 12. lp.; 2724. l.; 2. apr., 1615. l., 122. lp.

³⁴ Turpat. — 2. apr., 5. l., 11. lp.; 6. l., 13. lp.

³⁵ Turpat. — 6. l., 66. lp.

Cirkulāru valstī. Pasaka iz nebūtibas ar vienu bildi

Tādas zemes un valsts nekur nebija, kur visu valdītu un vadītu cirkulārs, un tāpēc tā bija pasaka, ielikta «Gailī» vienīgi ļaužu muļķošanai un iznerrošanai.

Gailis. — 1913. — 2. marts. — Nr. 9. — 197. lpp.

Autors nav norādīts

polīcijas priekšniecības ierosmes, turpretī apstiprināšanu un izdošanu jau veica gubernators.³⁶

Valdība raudzījās, lai šai ziņā tiktu ievērota arī ārējā forma, un pilsētas saņēma aizrādījumu (1896. gada 12. janvāra cirkulārs), ka noteikumos visai ļaužu, — laukumos un galvenajās ielās, kā arī vietējā policijas pārvaldē un pilsētas valdē. (LCVVA, 421. f., 1. apr., 323. l., 17. lp.)

³⁶ Pēc Kurzemes gubernā iedibinātās kārtības šos noteikumus vispirms iespieda vietējās gubernas avīzē. Pilsētas pārvaldei pēc trīskārtējas publicēšanas tos vajadzēja uz mēnesi izlikt redzamās vietās, kur pulcējas daudz ļaužu, — laukumos un galvenajās ielās, kā arī vietējā policijas pārvaldē un pilsētas valdē. (LCVVA, 421. f., 1. apr., 323. l., 17. lp.)

dome, bez atzīmes, ka tos apstiprinājis gubernators.³⁷ Tai pašā laikā gubernatoram nebija atļauts pārkāpt zināmas robežas, piemēram, viņš nedrīkstēja izdot šādus noteikumus bez domes ziņas, bet tikai ierosināt, ja kādā jautājumā to atzina par lietderīgu. Ja domes sastādītajos noteikumos gubernators vēlējās kādas izmaiņas, tad viņš nevarēja to izlemt vienpersoniski, bet iesniedza tās izskatīšanai domē. Vēl vairāk, iekšlietu ministra Goremikina 1897. gada 31. maijā parakstītais slepenais cirkulārs deva norādījumu gadījumos, kad šādu labojumu apstiprināšana radītu ļoti nevēlamu aizkavēšanos, noteikumus vispirms izdot domes projektētajā veidā, nekavējoši paziņojot ministrijai, kas te būtu maināms.³⁸

Noteikumi tūlīt pēc to izdošanas bija jāiesniedz ministram līdz ar paskaidrojumu, kāds bijis iegansts šo noteikumu izstrādāšanai. Starp citu, arī šī prasība ne vienmēr konsekventi tika pildīta (iekšlietu ministra I. Durnovo 1895. gada 3. oktobra cirkulārs).³⁹

Par to, lai pilsētu pārvaldes nepārkāptu savas pilnvaras un vispārējā valsts pārvaldes iekārtā tām ierādīto vietu, tagad bija atbildīgs ne tikai gubernators, bet arī domes priekšsēdētājs, kuram piešķīra plašas pilnvaras. Pēc divkārtēja atgādinājuma viņš varēja atņemt runātājam vārdu, nepieļaut debates jebkurā no ierosinātajiem jautājumiem, ja tas, pēc viņa ieskatiem, nesaskanēja ar likumu vai arī bija ārpus sapulces kompetencēm. Likums šīs kompetences sīki uzskaitīja, pievienojot būtisku atrunu, ka šīs kompetences aprobežojas ar stingri lokālām vajadzībām. Tāpēc katrs lēmums, kaut arī tas attiektos uz pilsētu pārzināmo jautājumu loku, bet kura nolūks bija ieviest kārtību ārpus novilktais teritorijas vai arī skāra visas valsts intereses, tika ieskatīts par nelikumīgu un spēcā neesošu.

Likumā ietvertais oficiālais viedoklis par vietējo pašvaldības iestāžu pienākumiem un piesardzības soļi noteiktās kārtības nodrošināšanai tomēr nedeva valdībai vēlamos rezultātus. Jau drīz pēc jaunā pilsētu nolikuma iznākšanas gubernatori saņēma speciālu, «pilnīgi slepenu» ministrijas cirkulāru (1895. gada 10. februārī) «Par sabiedrisko pārvalžu funkciju ievērošanu». Atzīmējās, ka domes nereti apspriež pēc sava rakstura acīm redzami valsts pārvaldes sfērai pieskaitāmus jautājumus, ministrs šo parādību nosodīja, jo bezauglīgi tiek atņemts sapulces tiešo pienākumu izpildei nepieciešamais laiks, ienests tikai sajukums lietu parastajā norisē; tādu jautājumu apspriešana satrauc un uzbudina vietējo iedzīvotāju prātus un piespiež valdību ķerties pie soda pasākumiem. Rūpēdamies par tādu «valsts sabiedriskajam mieram kaitīgiem atkāpšanās gadījumiem no likuma priekšrakstiem» un «kaitīgas aģitācijas» novēršanu, ministrs lika paziņot domes priekšsēdētājiem, ka valdība, uzticēdama viņiem sapulces vadību, reizē ar to ir uzlikusi atbildību par katru viņu vainas vai nolaidības dēļ pieļauto likuma pārkāpumu. Gubernatoriem turpmāk bija jāziņo par jebkuru tādu pienākumu neizpildīšanas

³⁷ ЦГИА СССР, ф. 1287, оп. 41, л. 318, л. 71.

³⁸ Turpat. — 92., 105. l.

³⁹ ЛСВВА, 421. ф., 1. apr., 323. л., 93. л.

gadījumu un jārūpējas, lai tie tiktu novērsti. Viņi kā augstākās varas pārstāvji gubernā, izmantojot savu oficiālo un sabiedrisko stāvokli, varot jau laikus būt informēti par valdības linijai neatbilstošu iesniegumu gatavošanu. Uzzinot par tādu sapulces vai tās daļas «neveselīgu» noskaņojumu, ministrs rekomendēja gubernatoriem šādus pasākumus kā: pārrunas ar priekšsēdētāju, ierosinājums slēgt sapulci nepiederošai publikai (domes sēdes bija atklātas) tā vai cita jautājuma apspriešanas laikā, aizdomās turēto personu brīdināšana par viņu nelikumīgās rīcības sekām.⁴⁰

Bez gubernas augstākās administrācijas ziņas nedrīkstēja notikt pilsētas sabiedrisko iestāžu (tāpat kā zinātnisko u. c. biedrību, privātsapulču un uzņēmumu) deputāciju braucieni uz Pēterburgu, tās bija ievēlamas un nosūtāmas tikai ar gubernatora atļauju.⁴¹

Viss sacītais liecināja, ka valdības nospraustie pilsētu pašvaldību pārraudzības un kontroles principi būtībā nozīmēja centralizētās varas tiešu iejaukšanos pilsētu iekšējās lietās. Gandrīz visam bija vajadzīga gubernatora iepriekšēja piekrišana, un toreiz mēdza sacīt, ka pilsētu pašvaldību lietas vadot gubernatora kanceleja.⁴² 1892. gada pilsētu kontrreformas uzdevums bija pārvērst pilsētu vēlētos pašvaldību orgānus par pusbirokrātiskiem, pussabiedriskiem iestādījumiem, valsts varas piedēkli un patvaldnieciskās monarhijas stingru balstu, gandrīz pilnīgi noliedzot iedzīvotāju pārstāvniecības ideju.

Baltijas pilsētām šoreiz netika pieļautas nekādas iepriekšējas apspriedes, vilcināšanās un priekšrocības atšķirīgo īpatnību vārdā, ja neskaita dažas sīkas piebildes likuma ievaddaļā un pie dažiem tā pantiem. Palika spēkā daži līdzšinējie noteikumi, kas regulēja pilsētu pašvaldību un labdarības iestāžu attiecību finansiālo pusi un uzlika domēm papildu pienākumus — pilsētu pārstāvju ievēlēšana vietējās muižnieku sanāksmēs (landtāgos), kur tādi pienācās (Rīgai), arī dažu pilsētu atbildībā atrodošos objektu pārziņa (pasta stacijas, ceļi un tilti ārpus pilsētas robežām, kuģu taksatoru pieņemšana darbā), celtniecības jautājumos drīkstēja vadīties ne tikai pēc Viskrievijas reglamentiem, bet arī pēc vietējiem noteikumiem un Baltijas provinču likumkrājuma attiecīgajiem pantiem. Likumpantā, kas noteica domes sēžu kārtību, bija piebilde, ka Baltijas gubernās krievu valoda ir obligāta kā iekšējā lietvedībā, tā arī debatēs. Publicēšanai paredzētos rīkojumus bija atļauts līdz turpmākajam rīkojumam izlaist arī vācu, vajadzības gadījumos — arī «vietējā» valodā, bet rezolūcijas privātpersonu lūgumu lietās — **tādā valodā, kādā tas iesniegts.**

⁴⁰ LCVVA, 26. f., 1. apr., 6. l., 5. lp.

⁴¹ Turpat. — 421. f., 1. apr., 162. l., 71. lp.

⁴² *Mucinieks P.* Latvijas pašvaldību iekārta. — 60., 61. lpp.

Baltijas pilsētu valdošajām aprindām — baltvācu lielburžuāzijai — nebija iemesla būt nemierā ar jauno likumu, kas tikai nostiprināja tās stāvokli; ar kapitulāciju valodu jautājumā tā pamazām sāka samierināties. Zaudējumus, kas draudēja pilsētas pārvaldes patstāvībai, bija cerība mazināt, balstoties uz iesakņojušos prasmi sadzīvot ar vietējo administrāciju, kā arī uz valdošo aprindu pozīciju noturīgumu.

Saskaņā ar cara vārdā izdoto ukazu par 1892. gada 11. jūnija pilsētu nolikuma ieviešanu tas bija izdarāms pakāpeniski visās impērijas pilsētās (izņemot Polijas caristi, Turkestānu, Aizkaspiju un tos Kaukāza apgabalus, kuriem gāja secen 1870. gada pilsētu likums) iekšlietu ministra noliktajos termiņos. Par visu no tā izrietošo rīkojumu izpildi bija atbildīgas gubernu pilsētu lietu pārvaldes un ministrs. 24. jūlijā ministrs informēja gubernatorus, ka lielākajos pilsētu centros — abās galvaspilsētās, Odesā, Kerčā, Sevastopolē, Kronštātē un Nikolajevā, kā arī visās Krievijas Eiropas gubernu pilsētās reformu paredzēts īstenot tūlīt pat, bet pārējās pilsētās — nākošajā gadā, pagarinot, kur nepieciešams, pašreizējā pilsētas pārvaldes sastāva pilnvaru laiku. Jaundibināmajās gubernu pilsētu lietu pārvaldēs gubernu pilsētu domes pārstāvju vietā pagaidām pēc gubernatora ieteikuma tiks nozīmēts viens no attiecīgās pilsētas valdes pašreizējiem locekļiem (Kurzemes gubernators izraudzījās Jelgavas 2. gildes tirgotāju E. Danenbergu),⁴³ bet sekretāra amats bija jāpārņem īpašai gubernatora nozīmētai personai (Kurzemē Jelgavas pilsētas sekretāra F. Fridentāla vietā stājās kolēģijas asesors V. Blohins). Šīs iestādes joprojām tendenciozais sastāvs izskaidro tā pieņemto lēmumu ievirzi un lomu pašvaldību lietu likteņa pagriezienos.⁴⁴

Tajā pašā 24. jūlija cirkulārā ministrs uzdeva gubernatoriem izvērtēt sava pārvaldāmā apgabala pilsētu dzīves apstākļus un nozīmi pēc šādiem kritērijiem: pilsētas pašvaldības līdzekļi, iedzīvotāju nodarbošanās raksturs, tirdzniecības un rūpniecības attīstības pakāpe; tas bija vajadzīgs, lai noteiktu pilsētas reformas īstenošanas paņēmieni pilnā vai vienkāršotā veidā. Gubernatoriem vajadzēja sniegt konkrētus priekšlikumus, kādas no apriņķu pilsētām mantas cenza ziņā būtu mērķtiecīgi pielīdzināt gubernu pilsētām.⁴⁵

⁴³ LCVVA, 421. f., 1. apr., 19. l., 5., 6. lp.

⁴⁴ Ilustrācijai Kurzemes gubernas pilsētu lietu pārvaldes sastāvs 1897. gadā: priekšsēdētājs gubernators D. Sverbejevs, septiņi locekļi — gubernas muižniecības maršals kņazs G. Līvens, vicegubernators A. Muravjovs, kroņa palātas priekšsēdētājs V. Odincovs (vēlāk — barons A. Tizenhauzens), Jelgavas apgabaltiesas prokurors A. Ruadze, Jelgavas pilsētas galva T. fon Engelmanis, Jelgavas pilsētas domnieks barons fon Meršeids-Gilesems, pastāvīgais loceklis A. Fermors un sekretārs V. Blohins. 1903. g. daļēji ieraugām tās pašas personas. (Turpat. — 764. l., 74., 75. lp.; 1680. l., 2. lp.)

⁴⁵ Turpat. — 19. l., 4. lp.

Kurzemes guberņas pilsētu lietu pārvalde savā pirmajā sēdē 1892. gada 10. septembrī uzdeva visu pilsētu galvām sastādīt un gubernatoram iesniegt jauno vēlēšanu sarakstu, bet attiecībā uz Liepāju, kas visos rādītājos ievērojami apsteidza guberņas galvaspilsētu Jelgavu (iedzīvotāju skaits attiecīgi 40 un 28 tūkstoši, nekustamo īpašumu vērtība — 6,6 un 3,6 miljardi rubļu, tirdzniecības apgrozījumi — 86,7 un 2,7 miljoni rubļu), gubernators nolēma, ka šeit pienāktos paaugstinātā cenza prasības.⁴⁶

Par pārējām pilsētām gubernators D. Sverbejevs savu slēdzienu iesniedza gandrīz ar mēneša nokavēšanos un pēc ministra atgādinājuma — tikai 1893. gada 20. janvārī.⁴⁷

1893. gada 5. jūnijā ministrs darīja zināmu, ka Kurzemes gubernatora priekšlikumi pilnībā ņemti vērā, sastādot to Krievijas Eiropas guberņu pilsētu sarakstu, kurās ievadama vienkāršota sabiedriskā pārvalde, bet Liepāja pēc vēlēšanu mantas cenza oficiāli pielīdzināta guberņu pilsētām (cenza minimums — 1000 rubļu). Gubernators saņēma uzdevumu ieviest guberņā pilsētu likumu vēl šajā gadā. 18. jūnijā sekoja gubernatora atkārtots rīkojums pilsētām nekavējoši sastādīt vēlēšanu sarakstus.⁴⁸ Faktiski jaunievēlētais pilsētu domes vai pilnvaroto sapulces Kurzemē ar maziem izņēmumiem pirmoreiz sanāca tikai 1894. gadā.

2. nodaļa

LIEPĀJAS DOMES VĒLĒŠANAS

19. GS. 90. GADOS

Gubernatora priekšrakstu nākošo vēlēšanu lietā Liepājas dome noklausījās 1893. gada 8. jūlija sēdē. Pēc pilsētas galvas priekšlikuma, kurš rēķināja, ka šoreiz būs ne vairāk par 800 vēlētajiem, dome vienbalsīgi nolēma vēlēšanas izdarīt vienā sapulcē.¹

Liepājas domes vēlēšanu saraksts, kas pēc jaunajiem noteikumiem pirmoreiz bija publicējams trīs mēnešus pirms vēlēšanām (iepriekš — divus mēnešus), oficiāli tika izsludināts 1893. gada 18. septembrī. Jaunais pašvaldības likums pilnīgi izslēdza domi no līdzdalības saraksta koriģēšanā un apstiprināšanā — to tagad bija jādara gubernatoram. Pilsētas valde, izskatījusi divu nedēļu

⁴⁶ LCVVA, 421. f., 1. apr., 19. l., 16., 17., 20., 26.—27. lp.; 2. apr., 34. l., 51., 52. lp.

⁴⁷ Gubernators ieteica pilsētu likumu pilnā apjomā ieviest vēl astoņās Kurzemes pilsētās, bet atlikušajām divām — Grobiņai un Piltenei — to maznozīmīguma dēļ, viņaprāt, pilnīgi pietiek ar vienkāršāku pārvaldi, lai iedzīvotājus pārāk nenoslogotu administratīvie izdevumi. Šādi pārvaldei ir jābūt arī Kurzemes 12 miestos (Palangu ieskaitot, bet bez Baldones un Skaistkalnes). (Turpat. — 1. apr., 19. l., 36., 37. lp.)

⁴⁸ Turpat. — 90., 96. lp.

¹ Turpat. — 32. l., 85. lp.

laikā pēc saraksta publicēšanas saņemtos protestus, izlaboto variantu iesniedza gubernatoram, nevis domei kā līdz šim, pievienojot paskaidrojumus par tiem iebildumiem, ko bija atstājusi bez ievēribas.

Gubernators, parādīdams pašiniciatīvu, jau pirms saraksta publicēšanas to vairākkārt pieprasīja (23. augustā, 5. septembrī) un atkal nosūtīja atpakaļ, iebildzams ne tikai formāli, piemēram, par iesūtītām nepilnām ziņām (vēlētāju saraksti bija jāaizpilda pēc stingri noteiktas un unificētas formas, norādot katra vēlētāja nekustamā īpašuma vērtību vai tirdzniecības un rūpniecības apliecības zīmes cenu, vēlētāja kārtu, ticību), bet arī pēc būtības, pieprasīdams izslēgt virkni vēlētājos ieskaitīto personu — policijā dienējošos (piemēram, policijmeistaru N. fon Kleistu), dzērienu iestāžu turētājus (arī pazīstamo Liepājas aldarī R. Ramzaju, firmas «Ramzajs un komp.» līdzīpašnieku),² nodokļu parādniekus (pilsētas galva aizbildinājās, ka daļa vēl iespējams laikus nomaksāt) un tādas, kas nav savlaicīgi izdarījuši jauniegūto īpašumu koroborāciju. Pēdējā gadījumā guberņas administrācijas versija bija pretrunā ar oficiālo valdības nostādni, kas par neobligātu atzina prasību, lai jauniegūtais (arī mantotais) īpašums būtu jaunajam īpašniekam piederošs formāli-koroborēts, t. i., ierakstīts zemes grāmatā. Pilnīgi pietiekot ar precīzām ziņām, ka šis īpašums attiecīgajai personai piederējis likumā prasīto laiku (vienu gadu līdz saraksta pirmajai publicēšanai). Vairāki stridzīgie īpašumi bija iegūti pirms vairākiem gadiem, bet koroborēti 1893. gada februārī—martā. Kurzemes guberņas pilsētu lietu pārvalde, atsaukdams uz vietējiem likumiem un Kurzemē pastāvošo īpašumu iegūšanas un pārvaldīšanas dažādību, nolēma lūgt valdību par vienīgo īpašumu piederības apliecinājumu uzskatīt koroborāciju. Pretējā gadījumā ikviens, lai nebūtu jāmaksā pirkuma akta nodeva, bet neietu zudumā vēlēšanu tiesības, atturēsies no jauniegūto īpašumu koroborācijas (1894. gada 1. marta žurnāls Nr. 21.).³

Pilsētas varai vajadzēja piekāpties administrācijas prasībām. Vēlētāju pamatsarakstā tika atstātas 627 personas, kurām vēlāk papildu sarakstā pievienojās 87 parādus nokārtojušie. Guberņas pilsētu lietu pārvalde, sarakstu apstiprinot, vienu no papildu saraksta (M. Henkhūzenes mantiniekus) lika izslēgt, jo īpašums koroborēts mazāk nekā pirms gada (20. oktobra žurnāls Nr. 49).⁴ Tādējādi galīgajā sarakstā, ko guberņas valdei uzdeva iespiest tuvākā guberņas avīžu numura oficiālajā daļā, palika 713 personas.⁵

² Nākamajās domes vēlēšanās pilsētas valde šos «šepķu» turētājus jau pati izslēdza no vēlētāju sarakstiem. Bet vietējā administrācija, saņemusi ministra priekšrakstu ar atgādinājumu par likumā prasīto balsstiesību anulēšanu tikai šīs profesijas zemākajiem slāņiem, gribēja pārliecināties, vai izslēgtas vajadzīgās personas. Pilsētas galva atbildēja apstipriņoši. (LCVVA, 421. f., 1. apr., 764. l., 24., 26. lp.)

³ Turpat. — 2. apr., 36. l., 64. lp.

⁴ Tie bija vairākkārt pieminētā izbijušā domnieka «opozicionāra» un advokāta H. Henkhūzena tēvs, brālis un māsa. Viņu pašu no balsstiesīgo rindām jau agrāk bija pacentusies izslēgt pilsētas valde, sameklējama par viņa īpašumu 0,26 rubļus lielu (!) nodokļa parādu. H. Henkhūzena «grēku saraksts» ar to nebeidzās — viņš bija uzrādījis un pieprasījis izslēgt no 1893. gada vēlētāju saraksta tur nepiedienīgi iekļuvušo un gubernatora nepamanīto Liepājas vācu klubu «Muse». (Turpat. — 1. apr., 98. l., 3.—19., 28.—33., 35.—39., 40., 41. lp.)

⁵ Turpat. — 20., 21., 25., 27. lp.

Tuvojoties nākamajām — 1897. gada pilsētas domes vēlēšanām, Liepājas pilsētas galva sadumpojās pret šo tiesību uzurpāciju, un, kad gubernators atkal neatlaidīgi sāka no pilsētu galvām pieprasīt, lai tās savlaicīgi sastādītu un iesniegtu viņam apstiprināšanai vēlētāju sarakstu pirmo variantu (1896. gada 12. augusta un 25. oktobra cirkulāri),⁶ H. Adolfi skaidri un gaiši savā 1897. gada 21. jūlija raportā tam paziņoja, ka pilsētu likums un vēlākie skaidrojumi (ministra 1893. gada 28. jūlija priekšraksts) to nebūt neparedz.⁷ Un gubernatoram bija jāpiekāpjas. Gubernādas administrācijas ieskatus par īpašumu koroborāciju Liepājas pilsētas valde turpināja ievērot.⁸

Pilsētas valde 1893. gada 20. oktobra sēdē jaunās domes vēlēšanas nolika uz 18. decembri, iespējamām papildu vēlēšanām paredzot 20. decembri, bet vēlēšanu akta atslogošanas labad vēl īpašas dienas vēlētāju personības noteikšanai, pilnvaru pārbaudei un ieejas karšu izsniegšanai (8.—10. decembrī), kandidātu saraksta sastādīšanai (14. decembrī).⁹

Pilsētas varai trūka skaidrības, cik tad īsti domnieku Liepājai pienākas vēlēt un cik vietu atstāt ebrejiem. Pēc vietējās administrācijas aplēsēm, attiecīgi 60 un sešas vietas (tobrīd pilsētā dzīvoja 912 ebreju ģimeņu galvu, vēlēšanu cenzam atbilda 117), bet ministrs šos aprēķinus koriģēja (17. novembra priekšraksts) attiecīgi uz 51 un pieci.¹⁰ Vicegubernators, par to 28. novembrī slepenā sarakstē informēdams H. Adolfi, pieprasīja, lai viņš un vietējais policijmeistars paziņo 10 domnieku amatam piemērotas jūdaisma ticības kandidatūras, no kurām gubernādas pilsētu lietu pārvalde izraudzīsies vajadzīgās. Visas Liepājas pilsētas galvas izraudzītās kandidatūras bija līdzšinējie domnieki (septiņi no tiem minēti arī policijmeistara raportā), izņemot vienu — 1. ģildes tirgotāju E. Eliasbergu, kurš Liepājā bija apmeties tikai nesen — 1886. gadā, bet bija jau paguvis kļūt par Liepājas biržas komitejas locekli (70. gados darbojies Pinskā).¹¹ Galīgā ebreju pārstāvju izvēle notika tikai pēc domes vēlēšanām gubernādas pilsētu

⁶ LCVVA, 421. f., 1. apr., 512. l., 64., 65. lp.

⁷ Turpat. — 764. l., 1. lp.

⁸ Tā, koriģējot vēlētāju sarakstu 1897. gada domes vēlēšanām, pilsētas valde atsacījās tajā ieslēgt iepriekšējā gadā mirušā domnieka H. Martensa likumīgos mantiniekus — sievu un piecus bērnus, ko prasīja viņu pilnvarotais nākošais domnieks E. Bērs, tāpēc ka pārmantotais īpašums (kazarmas, pļavas 50 tūkst. rubļu vērtībā) uz mantotāju vārda koroborēts mazāk par gadu. Balsstiesību lieguma precedents šai jautājumā esot gubernādas pilsētu lietu pārvaldes 1893. gada 20. oktobra lēmums. (Turpat. — 23., 24., 26. lp.)

⁹ Turpat. — 98. l., 44.—46. lp.

¹⁰ Turpat. — 23., 43., 51., 52. lp. Citās Kurzemes pilsētās, izņemot Jelgavu, ebrejiem bija atvēlēta pa vienai (Jēkabpils, Tukums) vai divām vietām. (Turpat. — 96. l., 30. lp.)

¹¹ Turpat. — 98. l., 55.—57. lp.

lietu pārvaldes 1894. gada 18. janvāra sēdē (žurnāls Nr. 6).¹² Par domniekiem kļuva E. Eliasbergs, 1. ģildes tirgotājs Z. Zalamonovičs (piederēja dzīvojamā māja 150 tūkst. rubļu vērtībā) un trīs 2. ģildes tirgotāji — N. Nahmanis (dzīvojamo māju 40 tūkst. rubļu vērtībā īpašnieks), biržas bankas pārvaldes loceklis domnieks no 1878. gada S. Mihelsons¹³ (piederēja dzīvojamā māja un noliktavas 160 tūkst. rubļu vērtībā) un H. Bērmanis, starp citu, policijmeistara protežē (imobilija par 80 tūkst. rubļu); abi pēdējie bija arī vietējās sinagogas pārvaldes locekļi.

Jāpiezīmē, ka tobrīd visai aktuāls kļuva guberņā dzīvojošo ebreju turpmākais liktenis. Ņemot vērā materiālos labumus, ko deva ienācēji — citpilsētu ebreji, Iekšlietu ministrija līdz šim nebija liegusi tādās tirdzniecības pilsētās kā Liepāja uzturēties un izņemt tirdzniecības dokumentus Kurzemes guberņai nepierakstītiem ebrejiem. Citpilsētu ebreju skaits Liepājā un viņu komerciālā rosība, sevišķi labības tirdzniecības jomā, ļoti pieauga pēc Liepājas—Romnu dzelzceļa atklāšanas. Preču piesaistīšanu Liepājas ostai lielā mērā veicināja ebreju tirgotāju sakari ar Iekškrēvijas tirdzniecības centriem. Līdz 90. gadu sākumam varas iestādes viņiem lika pilnīgu mieru, vienīgi vajāja tos citām guberņām piederīgos ebrejus, kuri pilsētā uzturējās bez jebkāda amata. Bet pēdējā laikā vairākos gadījumos policija bija vērsusies arī pret tiem ebrejiem, kam Liepājā bija tiesības tirgoties. Liepājas biržas komiteja bija pārliecināta, ka citpilsētu ebreju izsūtīšanai un viņu preču konfiskācijai būs graujošas sekas ne tikai ieinteresētajiem ebreju tirgotājiem, bet arī visai vietējo tirgoņu kārtai un Liepājas eksporttirdzniecībai. Tādas perspektīvas jau tagad izraisot pilsētas tirgotāju vidū nenoteiktības un nedrošības noskaņojumu. 1891. gada 29. martā biržas komiteja griezās ar lūgumu pie finanšu ministra I. Višņegradska, lai pret tiem ebrejiem, kam izsniegti tirdzniecības dokumenti, netiktu pielietoti nekādi spaidu līdzekļi.¹⁴

Atsevišķas akcijas bija izrādījušās tikai nopietnāku notikumu priekšvēstneši. 1893. gada 14. janvārī iznākušais iekšlietu ministra cirkulārais priekšraksts pauda valdības stingru apņemšanos ievērot likumus par ebreju apņemšanās robežām, izvirzot prasību četru mēnešu laikā vai, sliktākajā gadījumā, līdz tekošā gada 1. novembrim izraidīt ebrejus no tiem impērijas apgabaliem, kuros tiem nebija tiesības pastāvīgi dzīvot. Liepājas biržas sabiedrība lūdza iekšlietu un finanšu ministrus nepieiet viņu pilsētai šai ziņā ar stingru mērķu. Valdības nodoms tāpat apdraudēja namsaimnieku eksistenci. Izraidāmās personas bija skaitāmas tūkstošos, un to pēkšņa piespiedu aiziešana no pilsētas atstātu aiz sevis daudz tukšu dzīvokļu un veikalu telpu, namsaimnieki zaudētu viskārtīgākos ires maksātājus, kristos nekustamo īpašumu vērtība. Nelabvēlīgās saimnieciskās konjunktūras apstākļos 90. gadu sākumā pilsētu atstāja bez darba palikušie, te jau tā stāvēja daudz brīvu dzīvokļu, atlikušie irnieki bieži nespēja akurāti nomaksāt īri. Liepājas namsaimnieki sava maka interesēs meklēja aizstāvību pie pilsētas varas. 18. martā dome izskatīja Lie-

¹² LCVVA, 421. f., 1. apr., 90. l., 74. lp.

¹³ Starp citu, gubernatoram par S. Mihelsonu ienāca ziņojums, ka tas pirms astoņiem gadiem apvainots kontrabandas tirdzniecībā: viņa veikalā atrasti kontrabandas cigāri, tikai toreiz vainu uz sevi uzņēmies kāds no strādniekiem. Ziņotājs apgalvoja, ka Mihelsons arī vēl pašreiz turpina tirgoties ar kontrabandas precēm. Policijmeistars, kuram gubernators bija uzdevis pārbaudīt šo faktu, to noliedza. (Turpat. — 98. l., 72., 73. lp.)

¹⁴ Turpat. — 412. f., 6. apr., 1398. l., 1., 2. lp.

¹⁵ Turpat. — 56. l., 1., 2. lp.

pājas 90 «kristīgo» namsaimnieku lūgumu, un tas guva vienprātīgu līdzjūtību un atbalstu. H. Adolfi savā aizstāvības runā uzsvēra, ka ir apdraudēti pilsētas galvenie nodokļu maksātāju spēki, kā arī visa pilsētas sabiedrība kopumā. Aizgājēji tik īsā laikā nespēs izpildīt pret citiem vietējiem iedzīvotājiem uzņemtās saistības. Dome lūdza atstāt Liepājā tos ebrejus, kam šeit bijis atļauts dzīvot ilgāk par 12 gadiem, kā arī pagarināt vismaz līdz gada beigām to ebreju uzturēšanos, kuriem ar valdības atļauju šeit pārdotas tirdzniecības apliecības. Domes lēmums ar guberņas pilsētu lietu pārvaldes labvēlīgu rezolūciju 21. maijā tika nosūtīts iekšlietu un finanšu ministriem. (Analogus lūgumus iesniedza arī Jaunjelgavas un Bauskas pašvaldības.) Valdība lūgumu neizskatīja, jo tā paša gada 28. jūlijā iekšlietu ministrs izdeva atvieglotos noteikumus par Kurzemes guberņā nelikumīgi dzīvojošo ebreju izsūtīšanu: izraidīšana neskāra līdz 1880. gada 3. aprīlim šeit dzīvojošos.¹⁶

Turpmāk Liepājas policijmeistars regulāri sastādīja ebreju sarakstus, kuri uz minētā cirkulāra pamata tiek atstāti pašreizējā atrašanās vietā. 1893. gadā saraksts aptvēra pavisam 345 personas,¹⁷ 1896. gadā — 685 personas,¹⁸ sniedzot šādas ziņas: kārta, pieraksta vieta, apmešanās laiks tagadējā dzīvesvietā, ģimenes sastāvs, mantas stāvoklis, nodarbošanās veids, īpašas atzīmes. Personas, kas neatradās šajos sarakstos, kaut vai varas iestāžu kļūdas dēļ, bez žēlastības tika izraidītas.

No 73 balotējošos kandidātu vidus¹⁹ Liepājas domē bija jāievēl 51 domnieks un 10 domnieku kandidātu. Liepājas (un arī Rīgas) latviešu pilsonība, kuras vēlētajū rindas jaunais vēlēšanu likums bija pamatīgi izretinājis (praktiski izslēgta visa zemākā bijusī 3. vēlētajū kūrija), šoreiz nemaz nemēģināja patstāvīgi uzstāties. Galvenajās vēlēšanās piedalījās 384 vēlētajū (papildu vēlēšanās — 235),²⁰ t. i., 53,8% visu balsstiesīgo, tādējādi paceļoties virs šim periodam raksturīgās vēlēšanu pasivitātes līmeņa (Rīgā nobalsoja 36% vēlētajū, bet Pēterburgā lielu daļu domnieku nozīmēja valdība no domes iepriekšējā sastāva). Savukārt nepieciešamība no reizes uz reizi sarīkot papildu vēlēšanas liecināja par Liepājas vēlētajū nevienprātību un kandidātu nepopularitāti.

Liepājas buržuāzijas nacionālās grupas bija ieguvušas domē šādu reprezentāciju: ebrejiem — jau minētās piecas vietas, krieviem — viena vieta (2. ģildes tirgotājs I. Mamonovs, kas šeit dzīvoja kopš 1879. gada), bet pārējās paturēja vācu buržuāzija, kurai tagad vēl mazāk nekā iepriekš vajadzēja rēķināties ar nevācu buržuāzijas pretenzijām. Šajā (arī 1890. gada) domnieku sarakstā atrodams tobrīd 40 gadu vecā pilsoņu kārtaī piederīgā Rūdolfā Pūces vārds. Pazīstamais grāmattirgotājs (1876. gadā dibinātā firma darbojās arī pēc pirmā pasaules kara) un dzīvojamās mājas īpašnieks (15 tūkst. rubļu vērtībā) bija ilggadējs

¹⁶ LCVVA, 421. f., 1. apr., 32. l., 28.—30., 39., 41., 45. lp.; 54. l., 1., 2., 7. lp.

¹⁷ Turpat. — 96. f., 6. apr., 1187. l., 1.—58. lp.

¹⁸ Turpat. — 421. f., 1. apr., 1201. l., 1.—91. lp.

¹⁹ Turpat. — 752. f., 1. apr., 69. l., 1.—10. lp.

²⁰ Turpat. — 421. f., 1. apr., 244. l., 14. lp.

Liepājas Lielās ģildes vecajo loceklis (1894.—1915. g.), viņš šajā laikā sevi lielmanīgi pieskaitīja vietējiem vāciešiem.

Visumā domes personālsastāvā²¹ valdīja tradicionālā pēctība: tikai 11 domnieki bija ievēlēti pirmo reizi, pārējie nāca no iepriekšējiem domes sastāviem (no 1878. gada — 17, 1882. gada — astoņi, 1886. gada — septiņi, 1890. gada — 13). Pēc kārtu pazīmes domnieki grupējami šādi — 22 pilsoņi un goda pilsoņi, astoņi personiskie muižnieki, divi dzimtsmuižnieki,²² 13 tirgotāju, deviņi sīkpilsoņi, divi — dažādi. Bet šīs kārtu robežas vilktas visai nosacīti; pilsoņu vidū ir tirgotāji un cunftu amatnieki, zemāka ranga amatnieki faktiski pieskaitīti sīkpilsoņiem. Grupējot domniekus pēc profesionālās piederības, iegūstam šādu ainu — 28 tirgotāji, fabrikanti un uzņēmēji, deviņi amatmeistari, patiesībā ļoti tuvu stāvoši iepriekšējiem, pieci juristi, seši ierēdņi, viens ārsts, divi provizori, viens skolotājs un ģimnāzijas direktors, viens arhitekts, divi tehniķi, viens nav uzrādīts. Tirgotāju un rūpnieku elementa nostiprināšanās lielāko pilsētu domēs pēc 1892. gada reformas bija visai tipiska parādība. Liepājā, tāpat kā Rīgā, bija vērojama banku darboņu nostiprināšanās pilsētas domē, sniedzot liecību par kredīta arvien pieaugošo lomu (bieži visciešākā apvienībā ar tirdzniecisko un rūpniecisko kapitālu).

Domnieku sēdekļus aizpildīja tālaika Liepājas vācu mantīgo slāņu elite; redzamākie bija: biržas komitejas loceklis 1. ģildes tirgotājs 36 gadus vecais fabrikants (fabrika novērtēta par 1 milj. rubļu) Ādolfs Bekers, biržas komitejas priekšsēdētājs Valsts bankas Liepājas nodaļas diskonta komitejas loceklis vairumtirgotājs H. Smits (viņam piederēja dzīvojamās mājas un labības noliktavas 200 tūkst. rubļu vērtībā), biržas komitejas sekretārs O. Melvils (alga 3500 rubļu un māja 25 tūkst. rubļu vērtībā), biržas bankas direktors 2. ģildes tirgotājs P. Cirskis, kandidāts uz šīs bankas direktora posteni, bērū kases direktors Ā. Fēgedings, šīs pašas bankas pārvaldes loceklis, 2. ģildes tirgotājs H. Steinaus, lieltirgotāji J. Šneiders un G. Puherts (piederēja dzīvojamās mājas un noliktavas, pirmajam — 500 un otram — 400 tūkst. rubļu vērtībā), 1. ģildes tirgotājs N. Snobels (1897. g. iecelts par Austroungārijas konsulu Liepājā),²³ tipogrāfijas īpašnieks litogrāfs G. Meijers (viņa īpašums novērtēts par 200 tūkst. rubļu), miesnieku cunftes eltermanis D. Demme, Lielās ģildes eltermanis A. Lorčs.

Jaunā dome uz savu pirmo sēdi sapulcējās 1894. gada 10. februārī. Tajā vajadzēja ievēlēt domes pagaidu priekšsēdētāju gadījumiem, kad sēdē nedrīkstēja prezidēt pilsētas galva vai viņa vietnieks (apsprīžot jautājumus par šo ierēdņu darbību, atalgojumu). No divām izvirzītajām kandidatūrām — advokāti H. Konopka un V. Dreijersdorfs (viņš bija pilsētas krājkases administrators bez atalgojuma, tam piederēja dzīvojamā māja

²¹ LCVVA, 421. f., 1. apr., 162. l., 86. lp.; 314. l., 19.—28. lp.

²² 1896. gadā nāca klāt vēl trešais dzimtsmuižnieks (mirušā domnieka H. Martensa vietā) Grobiņas apriņķa muižniecības maršals barons N. fon Grotuss.

²³ LCVVA, 96. f., 2. apr., 6403. l., 1.—6. lp.

15 tūkst. rubļu vērtībā) — virsroku guva pirmais, saņemdam 33 balsis no 50; klātneesošais Dreijersdorfs, kura piekritēji domē tobrīd vēl bija mazākumā, dabūja 23 balsis. Uzvarētāja triumfs tomēr izpalika, jo gubernators Sverbejevs, iemeslus nepaskaidrojot, atteicās H. Konopku apstiprināt amatā, un nākošajā sēdē (24. februārī) dome šajā postenī izraudzīja O. Melvilu, pret kuru gubernators iebildumus necēla.²⁴

17. marta sēdes dienas kārtībā bija pilsētas galvas vēlēšanas uz nākošo četrgadī. Šim solīdi apmaksātajam postenim — 6000 rubļu gadā (Jelgavā — 3500, Ventspilī — 1200 rubļu) — domnieki H. Smits, A. Volgemuts, H. Cinks u. c. no jauna izvirzīja H. Adolfi kandidatūru (pēc likuma tas bija jādara vismaz pieciem domniekiem), ko samērā vienprātīgi (ar 45 balsīm pret trim) arī ievēlēja. Starp citu, H. Adolfi šai laikā jau bija iegādājies nelielu mājpašumu (3000 rubļu vērtībā, kas formāli gan skaitījās uz viņa sievas vārda). Vienā no tuvākajām sēdēm (7. aprīlī) par viņa palīgu vienbalsīgi ievēlēja H. Cinku.²⁵ Pilsētas sekretāra amatu (3000 rubļu gadā) atkal no jauna ieguva E. Strauss.

Pilsētas valdes sastāvu galīgi varēja noformēt, tikai ievērojot pilsētu nolikuma formalitātes. Tajā paredzēto valdes pamatsastāvu — priekšsēdētājs un trīs locekļi — domes varēja palielināt tikai līdz zināmai robežai. Atkarībā no pilsētas nozīmes valdē varēja būt no trīs līdz sešiem locekļiem, vairāk — tikai ar ministra piekrišanu. Liepājai tobrīd bija atļautas trīs štata vienības. 24. martā dome tajās ievēlēja E. Kvāsu, H. Cinku un A. Volgemutu (pēdējais jau bija paguvis noformēt ipašuma tiesības uz pļavu 1,1 tūkst. rubļu vērtībā, tātad cenza minimuma robežās; kā ģimnāzijas direktors viņš saņēma 2000 rubļu plus vēl 480 rubļu par stundām). Rēķinādamās ar pilsētas valdes plašajiem un daudzveidīgajiem pienākumiem, dome vēlējās ceturto locekli, nepaliekot esošos izdevumus — pavisam 2400 rubļu gadā. 21. maijā ministrs tam deva savu piekrišanu, un 23. jūnija sēdē dome šai postenī ievēlēja G. Cimmermani.²⁶ Tātad pilsētas valdē iegāja ilggadēji pašvaldības darboņi, izņemot H. Cinku, kurš domē ienāca 1890. gadā, bet vēlāk kļuva par Liepājas pilsētas galvu (1902.—1906., 1908.—1910. g.).²⁷

²⁴ LCVVA, 421. f., 1. apr., 144. l., 13., 19. lp.; 98. l., 79., 80., 82. lp.

²⁵ Turpat. — 144. l., 32., 57. lp.

²⁶ Turpat. — 33., 36., 122. lp.; 173. l., 1.—5. lp.

²⁷ Heinrihs Cinks, kuram tobrīd ritēja 51. gads, 1877. gadā pārnāca dzīvot uz Liepāju. Līdz 1897. gadam viņš strādāja par Liepājas—Romnu dzelzceļa vecāko revidentu, šai amatā 1888. gadā izpelnīdamies zelta žetonu ar beztermiņa tiesībām bezmaksas braucienam šīs līnijas 1. klases vagonā, 1893. gadā — satiksmes ceļu ministra pateicību par parādīto izdarīgumu cara brauciena laikā no troņmantnieka dāvāto zelta pulksteni ar impērijas ģerboni, 1898.—1901. gadā viņš bija Liepājas—Aizputes dzelzceļa pievedceļa direktors un šīs sabiedrības pārvaldes priekšsēdētājs. Starp citu, šajās domes vēlēšanās viņš pārstāvēja brāļu Nobelu naftas ražošanas kompāniju. (Turpat. — 199. l., 10., 11. lp.; 2. apr., 625. l., 14.—17. lp.)

Izpildu komisiju un citu pilsētas iestāžu priekšsēdētāju pienākumi tika sadalīti sekojoši: peldu un sanitārās komisijas vadīja H. Cinks, celtniecības un nekustamo īpašumu taksācijas komisijas, kā arī karaklausības lietas — A. Volgemuts, apgaismošanas un pilsētas uzmērīšanas komisijas, pilsētas slimnīcas pārvaldi — E. Kvass, ugunsdzēsības komisiju un dažādu legātu pārzīņu — G. Cimmermanis, bet tirdzniecības un ielu bruģēšanas komisijas, kara spēka izmitināšanas nodaļu, reālskolas kolēģiju, bāriņtiesu — H. Adolfi. Bija gan nodoms pilsētas galvu no šī pienākuma atbrīvot un pēc citu pilsētu parauga bāriņtiesas vadību nodot īpašai algotai (600 rbļ. gadā) personai, bet dome ar nelielu balsu vairākumu (24 pret 22) noraidīja šo pilsētas valdes ierosinājumu un pieprasīja, lai to uzņemtos kā goda amatu. Ar to nebija mierā šī amata pretendenti (bijušais rātskungs E. Ulihs, kuram ar pilsētas valdes kasiera algu — 1200 rubļu — nepietika, un G. Cimmermanis), taču viss palika pa vecam.²⁸ Tirdzniecības un taksācijas komisiju sastāvā kā vienīgais nevācu buržuāzijas pārstāvis iegāja S. Mihelsons.

Jaunā — uz 1892. gada pilsētu nolikuma dibinātā Liepājas pilsētas pašvaldības aparāta izveidošanās gaita neliecināja par kaut kādām gaidāmām izmaiņām komunālajā politikā tuvākajos gados. Nekādas pārmaiņas neatnesa arī nākošās domes vēlēšanas 1897. gada decembra sākumā. Vienīgā atšķirība bija tāda, ka bija nākuši klāt 132 vēlētāji — pavisam 845²⁹ (no tiem 117 vēl pašā pēdējā brīdī bija pasteigušies nomaksāt pilsētas nodokļu parādu)³⁰ — un attiecīgi par četrām vietām audzis arī domnieku vakancu skaits — kopā ar ebreju pārstāvjiem paredzētajām piecām vietām (vēlēšanu cenzam atbilda 125 ebreji)³¹ to bija pavisam 60.

Vēlētāju sapulcē, ko 29. novembrī rātsnamā sasauca kandidātu saraksta sastādīšanai, tika izvirzītas 73 kandidatūras domnieku amatam un 11 pretendenti uz kandidāta nosaukumu. Pēc vēlēšanu noteikumiem, kandidātu saraksts no šī brīža skaitījās noslēgts, un to alfabēta kārtībā izziņoja vietējās avīzēs; kandidāti, kas nevēlējās balotēties, līdz 2. decembrim varēja par to paziņot pilsētas galvam. Iepriekšējās trijās dienās — no 25. līdz 28. novembrim vēlētājiem izsniedza ieejas kartes, tās bija baltas galvenajām un zilas papildu vēlēšanām.

Vēlētāju aktivitāte šajās vēlēšanās vēl vairāk bija gājusi mazumā. 4. decembrī galvenajās vēlēšanās nobalsoja tikai 395 vēlētāji, tātad ap 47% visu vēlētāju (Rīgā 25%), bet papildu vēlēšanās 8. decembrī, kurās balsoja par domnieku kandidātiem, — tikai 236 vēlētāji.³²

²⁸ LCVVA, 421. f., 1. apr., 144. l., 74., 75., 91., 122. lp.

²⁹ Turpat. — 764. l., 6.—25., 31. lp. Pilsētas valdes atskaitē par 1897. gadu uzrādīts par vienu vēlētāju mazāk — 844. (Turpat. — 936. l., 14. lp.)

³⁰ Pilsētas nekustamās mantas nodokļa parādnieks balsstiesības zaudēja, kaut arī varēja uzrādīt cenzam atbilstošu tirdzniecības dokumentu. To šajās vēlēšanās piedzīvoja Jānis Līdaka, kurš Liepājā jau vairāk nekā sešus gadus nodarbojās ar tirdzniecību. (Turpat. — 764. l., 44., 45., 67.—69., 74., 75. lp.)

³¹ Turpat. — 27. lp.

³² Atšķirībā no 4. decembra vēlēšanu protokola (Turpat. — 56., 57., 60. lp.) valdes atskaitē par 1897. gadu minēts par vienu vēlētāju vairāk — 396. (Turpat. — 936. l., 14. lp.)

Ievēlēja gandrīz visu iepriekšējo domes sastāvu, izņemot vienu domnieku (A. Fegedings). Cetras jaunās domnieku vakances te neko negrozīja. Domē atgriezās 80. gadu domnieks J. Pabērzs, pirmo reizi bija ievēlēts ģimnāzijas skolotājs J. Fricsons (viņam piederēja īpašums 11,7 tūkst. rubļu vērtībā), Liepājas pilsētas inženieris personiskais muižnieks E. Bērs (no pilsētas saņēma algu 2500 rubļu, viņa īpašums — 5320 rubļu), 2. gildes tirgotājs E. Tode un pilsētas ierēdnis T. Ulmanis (par viņa turību liecināja astoņi nekustamie īpašumi 75 tūkst. rubļu vērtībā, kuru līdzīpašnieks viņš bija). Arī ebreju buržuāziju bija uzticēts pārstāvēt līdzšinējiem domniekiem.³³ Atsevišķu latviešu pilsoņu vai latviešu inteligences pārstāvju parādīšanās domē šoreiz vēl nebija nacionālo spēku aktivizēšanās un nopietnākas organizētas rīkošanās pazīme. «Caurkritušo» 18 pretendentu vidū bija vēl daži latviešu tirgotāji un namsaimnieki, bet vairāk par 45—87 balsim tie nespēja savākt. Starp 11 domnieku kandidātiem viņu nebija nemaz.

Vēlēšanu apstiprināšanu aizkavēja tikai kāds sīkums — maza neatbilstība gubernatoram aizsūtītajā vēlēšanu dokumentācijā (tā bija jāaizgādā 2 diennakšu laikā pēc vēlēšanām).

Izrādījās, ka 6 personām kopējais saņemtais «par» un «pret» balsu skaits neatbilst nobalsojušo vēlētāju kopskaitam: 3 urnās (kandidāti V. Hāgens, H. Demme, E. Dasels) trūka pa 1 bumbiņai, 2 urnās (H. Smits, M. Pētersons) bija pa vienai liekai, bet vienā urnā (liktenīgas sagādīšanās pēc tam pašam H. Henkhūzenam, par kuru bija nodota 121 balss, pret — 277) — 3 liekas bumbiņas. H. Adolfi šai sakarībā varēja tikai paskaidrot (19. dec. raksts), ka vēlēšanu procedūras laikā ne viņš, ne palīgi, ne arī daudzie klātesošie neesot pamanījuši nekādu kļūdišanos vai vēlēšanu kārtības pārkāpumu. Ja ticēt viņa godprātībai, arī viņi esot konstatējuši šo grūti izskaidrojamo pretrunu (liekas, drīzāk jau nu nepamanīja vai cerēja, ka neviens bez balsu skaitītājiem nepamanīs, jo protokolā par to nekādu atzīmju nebija). Pie tik liela bumbiņu skaita varējis arī kļūties, bet rūpīgi veiktā balsu skaitīšana šādu iespējamību padarot vairāk kā apšaubāmu. Drīzāk jādomājot par atsevišķu vēlētāju no «izglītības un inteligences ziņā visai atšķirīgām kategorijām» apzinātu mānīšanos, kas dažas «ieekonomētās» vai arī speciāli līdzpaņemtās viegli pakalderināmās bumbiņas varēja paslēpt sauļā, pataupot «savam» kandidatam. Ievērojot vēlētāju izglītības trūkumu, aprobežotību vai jaunās vēlmes, apgalvoja Liepājas pilsētas galva, šādi pārpratumi ir un būs. Taču šai gadījumā pāris bumbiņu uz vienu vai otru pusi nekādi nespējis grozīt vēlēšanu iznākumu. Gubernators ar paskaidrojumu bija mierā un 27. decembrī vēlēšanas atzina par pareizām.³⁴

Jaunievedums — balsošana ar bumbiņām — ļoti sarežģīja vēlēšanu rituālu, padarīdams to ļoti nogurdinošu, un bija ne viena vien pārpratuma cēlonis arī citās pilsētās.

Saskaņā ar Liepājas domes vēlēšanu kārtības noteikumiem³⁵ vēlēšanu telpā katram kandidatam bija novietota sava urna ar kārtas numuru un uzrakstu, kurā bija norādīts tā uzvārds, vārds un vēlētāja numurs. Vēlēšanu urna ar

³³ LCVVA, 421. f., 1. apr., 764. l., 28., 48.—50. lp.

³⁴ Turpat. — 52.—57., 60., 66. lp.

³⁵ Turpat. — 36.—39. lp.

starpšienu bija sadalīta divās daļās, no tām labajā pusē — baltajā — meta bumbiņas «par» kandidātu, kreisajā — melnajā pusē — «pret». Bumbiņu iemēšanai ierikoto atverī sedza drāna, kam vajadzēja nodrošināt aizklātas balsošanas principu. Vēlētājam bija jāapstaigā pēc kārtas visas — šoreiz 73 urnas. Pie urnām dežurēja vēlēšanu sapulces priekšsēdētāja palīgs jeb «uzticības vīrs», pēc normas: vismaz viens palīgs uz 10 urnām, kurām priekšsēdētājs izsniedza maciņu ar bumbiņām. Palīgs pie katras urnas iedeva vēlētājam pa vienai bumbiņai un, kad tas bija iemetis bumbiņas visās viņa aprūpētajās urnās, nodeva to tālāk sava kolēģa ziņā, bet pats atgriezās saņemt nākamo vēlētāju.

Sai laikā gan dažas pašvaldības (Maskavas, Pēterburgas) jau sāka praktizēt modernāku vēlēšanu ierīci, kam bija vajadzīga tikai viena bumbiņa un kas ļoti vienkāršoja un saīsināja vēlēšanu aktu un balsu skaitīšanu, kā arī apgrūtināja ļaunprātību iespējas. Iekšlietu ministrija ieteica šādu aparātu ieviest arī citu pilsētu pašvaldību vēlēšanās (1897. gada 23. maija cirkulārs).³⁶ Liepāja tomēr siksti turējās pie vecā parauga urnām, kas, kā redzēsim, noveda pie dziļākiem vēlēšanu konfliktiem.

1898. gada 15. janvārī beidzot varēja sanākt pārvēlētas Liepājas domes pirmā sēde. Pilsētas pašvaldības vadošajos posteņos gandrīz pilnīgā vienprātībā tika atstātas līdzšinējās personas. H. Adolfi atkal varēja kārt kaklā ķēdi ar pilsētas galvas amatzīmi (ieguva 49 balsis pret 5), par viņa vietnieku palika H. Cinks (vienbalsīgi ar 46 balsim), galvas aizvietotāju — O. Melvils (48 balsis no 51), par pilsētas sekretāru E. Strauss (50 balsis no 53), bet pilsētas valdē — H. Cinks, A. Volgemuts, G. Cimmermanis. Tikai janvāra sākumā mirušā ilggadējā locekļa E. Kvāsa vietā stājās jaunievēlētais domnieks Teodors Ulmanis (saņēma 49 balsis no 53);³⁷ šo amatu viņš atstāja tikai 1906. gadā, aiziedams pēc paša vēlēšanās.³⁸ Pilsētas valdes locekļi savus pienākumus pārdalīja tādējādi, ka, atslogojot pilsētas galvu, vienam no viņiem vajadzēja pilnīgi nodoties sabiedriskajam darbam un līdztekus atsevišķu komisiju vadībai uzņemties arī pilsētas kases un budžeta tāmes realizācijas vadību un kontroli, par ko tam pienācās paaugstināts atalgojums (1600 rubļu gadā). So vietu piešķīra T. Ulmanim, kura pārziņā nonāca arī ielu bruģēšanas komisija, pilsētas slimnīca un pilsētas apgaisošana.³⁹

Liepājas nevācu — pirmām kārtām latviešu pilsoniskās aprindas 20. gadsimtu sagaidīja tukšām rokām. Tās patiesībā atradās gandrīz turpat, kur 20 gadu atpakaļ, pirms vēl pilsētas bija ieguvušas vēlētas domes un plašākiem pilsētas buržuāzijas slāņiem

³⁶ LCVVA, 421. f., 1. apr., 708. l., 18.—27. lp.

³⁷ Turpat. — 850. l., 11., 37., 38., 97. lp.

³⁸ T. Ulmanis bija cēlies no Jelgavas pilsoņiem. Pēc Tērbatas Universitātes klasiskās filoloģijas kursa absolvēšanas 1884. gadā viņš sāka strādāt Liepājas Nikolaja ģimnāzijā par latīņu valodas skolotāju, kur sabija līdz 1892. gadam. Tad, pametis pedagoģiju, viņš iestājās Liepājas pilsētas valdes dienestā par grāmatvedi (līdz 1898. gada 1. aprīlim). 1897. gadā iedzīvotāju skaitīšanas laikā viņš vadīja Liepājas skaitīšanas iecirkni, par ko apbalvots ar medaļu. (Turpat. — 764. l., 99., 102., 104., 105., 112., 113. lp.; 2. apr., 616. l., 1.—4., 6. lp.)

³⁹ Turpat. — 1. apr., 1063. l., 8. lp.

bija pavērušās zināmas izredzes municipālo tiesību jomā. Augstais mantas cenzs automātiski izslēdza daļu latviešu pilsoņības no ciņas par ietekmi pilsētas pašvaldībā. 19. gadsimta pēdējā desmitgadē Liepājā, tāpat kā citās lielākajās Latvijas, arī Igaunijas pilsētās (piemēram, Tērbatā)⁴⁰, opozīcija domes vēlēšanās vispār nebija vai arī tā bija ļoti vāja. Ekonomiski maznozīmīgos centros, kur prevalēja latviešu namsaimnieciskais elements un pastāvēja vairāk nekā trīskārt zemākas mantas cenza prasības, pilsētu domes šai laikā jau sāka pamazām pāriet nacionālās buržuāzijas rokās, Kurzemē — Jaunjelgavas, Tukuma dome. Vidzemē — Slokas, Valkas (kopā ar igauņu buržuāziju) dome.

3. nodaļa

LIEPĀJAS DOMES 1902. GADA VĒLĒŠANAS

19. un 20. gadsimta mijā, kapitālismam ieejot imperiālisma stadijā, ievērojamas pārmaiņas iezīmējās arī pilsētu pašvaldību dzīvē — vispirms domes vēlēšanu gaitā, neatstājot ne miņas no iepriekšējā 90. gadu «mierīgā» vēlēšanu laika. Ciņas aktivizēšanās ap pilsētas pašvaldības vēlēšanām visā impērijā bija raksturīga parādība, kas atšķīrās tikai ar vietējām iezīmēm. Ja Iekškrēvijā vēlēšanu ciņa norisinājās galvenokārt starp valdošo tirgotāju baņķieru grupējumu un inteligenci ar rūpniecisko buržuāziju priekšgalā, 20. gadsimta sākumā notikušajās vēlēšanās otriem gūstot diezgan ievērojamus panākumus, tad Liepājā, tāpat kā citās Baltijas pilsētās, domes vēlēšanām savu zīmogu vēl joprojām uzspieda vēlētāju raibais nacionālais sastāvs — uz domnieku mandātiem pretendēja latvieši, vācieši, krievi, poļi, lietuvieši, bet skaitliski lielo un ekonomiski spēcīgo ebreju buržuāziju vēlēšanu likums no ciņas izslēdza. Nevācu buržuāzija, ekonomiski nostiprinoties un arvien lielākā skaitā iegūstot vēlēšanu tiesības, nevēlējās samierināties ar baltvācu līdzšinējo prioritāti pilsētu pašvaldībā, pārmetot baltvācu buržuāzijai nevēlēšanos sekot laika garam un ievērot arī citu tautību līdzpilsoņu pamatotās prasības, jo tiem parādītā pretnākšana drīzāk izskatoties pēc žēlastības dāvanas.

Pretstatā 90. gadu pilsētu vēlēšanām, kas, īpaši mazākajās pilsētās, mēdza paiet klusumā, kam piemita tikai vietēja nozīme un ārpus «pilsētas mūriem» par tām daudz neinteresējās, 1901./02. gadā tās jau piesaistīja vispārēju uzmanību, vēlēšanām bija veltīti simtiem avižu rakstu. Tiklīdz «bumbiņu spēle» bija beigusies Rīgā, Jelgavā, Valkā, Cēsis, tā visas Latvijas preses (arī Pēterburgas) uzmanība pievērsās Liepājas vēlēšanām. «No visām Baltijas sadzīves parādībām pēdējo mēnešu laikā visvairāk iz-

⁴⁰ Пуллат Р., Тарвел Э. История города Тарту. — С. 58.

cilu stāvējušas Liepājas pilsētas domnieku vēlēšanas», 1902. gada sākumā atzīmēja «Pēterburgas Avīzes». «Visa vietējā prese ar retu uzmanību sekoja Liepājas domnieku lietai, ievērojama un atzīmējama katru maķenit svarīgāku atgadījumu viņas attīstības gaitā.»¹ So ārkārtējo interesi izsauca gan Liepājas pilsētas īpašā nozīme pārējo Baltijas pilsētu vidū, gan arī vēlēšanu cīņas sevišķais asums un priekšvēlēšanu uvertūrā parādītais nevācu opozīcijas spēks un spars, kāds līdz šim bija pieredzēts tikai dažās mazākajās Latvijas pilsētās. «Liepājas vēlēšanas ir pirmās Baltijā, kur pirmoreiz tik vārīgi apdraudēta viena no šejienes vācu ievērojamākajām pozīcijām», turpināja «Pēterburgas Avīzes», nosaukdamas tās par «mūsu Poltavas kauju». Liepājas vēlēšanu iznākums varēja kļūt par paraugu citām Baltijas pilsētām.

Ikvienas atsevišķas nacionālās grupas izredzes galvenokārt noteica tās ekonomiskais potenciāls, politiskā pieredze, vēlēšanu vispārējā aktivitāte, vadoņu autoritāte, vispārējā politiskā situācija u. tml. faktori, kas izrietēja cits no cita. Un jau mazākā mērā — skaitliskās priekšrocības, kas no vēlēšanām uz vēlēšanām mainījās, turklāt neapstrīdami latviešu vēlēšanu spēku labā: «... mazie namelnieki tapa par prāvu namu īpašniekiem, sikpreču bodnieki — par ievērojamiem tirgoņiem, dažs amatu mācekļis un zellis — par izveicīgu meistar.»² Te gan ir jāpiebilst, ka vēlēšanu spēku nošķiršanās pa nacionalitātēm šai laikā pamazām sāka kļūt nosacīta, jo, kā rakstīja «Dienas Lapa», «ir taču skaidra lieta, ka latviešu kapitālistam lielāka interešu kopība ar vācu vai kādas citas tautības kapitālistu nekā ar latviešu rokpelni».³

Liepājas vēlēšanu sadalījums pēc tautībām kļuva iespējams tikai pēc vēlēšanu saraksta publicēšanas 1901. gada 4. septembrī; šis saraksts aptvēra 1166 vēletājus. Kalkulāciju deva kā viena, tā otra cīnītāju puse, un katra no tām piegāja ar savu visoptimālāko mērauklu, tāpēc maza nevienprātība valdīja arī latviešu presē sniegtajos datos.⁴ Ja «*Libausche Zeitung*» savus un latviešu vēletāju spēkus lēsa vienādus — 475 vēletāji, poļu un lietuviešu — 90, krievu — 60, tad «*Vārds*» un «*Baltijas Vēstnesis*» latviešu pārsvaru lēsa ap 580, vācu pusē rēķināja ap 450 vēletāju, poļu un lietuviešu — 81, krievu — 49, bet «*Dienas Lapa*» nedaudz piesardzīgāk — ap 520 latviešu, ap 465 (t. sk. 15 akciju sabiedrību) vācu, ap 78 poļu un lietuviešu un 50 (kopā ar akciju sabiedrībām) krievu vēletāju, 30—40 vēl bija tādi, kuru piederība grūti nosakāma. Zinot, ka par nacionalitātes noteikšanas pazīmi

¹ Pēterburgas Avīzes. — 1902. — 16. febr. — Nr. 11.

² Balss. — 1901. — 24. okt. — Nr. 43.

³ Dienas Lapa. — 1902. — 22. janv. — Nr. 18.

⁴ Libausche Zeitung. — 1901. — 1 Dez. — N 277; Vārds. — 1901. — 26. okt. — Nr. 125; Baltijas Vēstnesis. — 1901. — 4. dec. — Nr. 276; Dienas Lapa. — 1901. — 22. dec. — Nr. 291.

pārsvārā kalpoja tāds nedrošs kritērijs kā uzvārds, tēva vārds un kārta (latviešos ieskaitīta lielākā daļa «sonu», visi zemnieku kārtai piederīgie), šādas novirzes nerada izbrīnu. «Dienas Lapa» vēlāk bija saskaitījusi 470—480 vācu vēlētajus,⁵ bet «Latvietis» minēja 584 latviešu vēlētajus. Dažs labs latviska uzvārda nesējs jau sen bija pārvācojies, vai arī otrādi — zem vāciskas «familijas» slēpās ļoti daudz latviešu, īpaši namīpašnieku grupā. («Baltijas Vēstnesis» gan atrunājās, ka tas visus «šaubīgos» latviešus pieskaitījis vāciešiem.) Jāņem vērā arī šo aplēšu dziļākie motīvi: ne tikai noskaidrot savu vēlētajū reālos spēkus un tos iedrošināt, bet arī iedzīt respektu pretiniekā un pamatot savas prasības.

Lai cik arī nosauktie skaitļi būtu aptuveni, vispārējā tendence ir skaidra — latviešu prese atzina savu vēlētajū pārsvaru, bet vācu prese abu pušu skaitu vienādoja.

Citādu ainu pavēra abu pušu ekonomisko pozīciju vērtējums, kur joprojām vadībā bija baltvācu buržuāzija. Pēc dažām ziņām, no apmēram 400 Liepājas 1. un 2. ģildes tirgotājiem tikai kādi 20 bija latvieši (1899. g.). Apmēram puse tirgotāju un rūpnieku bija ebreju uzņēmēji.⁶ (1901. gada beigās Liepājā dzīvoja pavisam 6167 ebreji, vēlēšanu cenzam atbilda 279 personas.⁷) Vācu buržuāzijai piederēja arī vērtīgākie mājīpašumi.

Pēc «Dienas Lapas» aplēses, no visas namu kopvērtības Liepājā — 5,5 milj. rubļu (pēc pilsētas taksācijas) — vāciešiem piederēja 3 milj. 684 tūkst. (no tiem 734 tūkst. akciju sabiedrību īpašums), latviešiem — ap 1 milj. 360 tūkst., poļiem un lietuviešiem — 300 tūkst., krieviem — 205 tūkst. Latviešu vēlētajū pārsvars iezīmējās tikai mazvērtīgāko īpašumu īpašnieku grupās:⁸ par 1000—1500 rubļiem notaksēti īpašumi piederēja ap 110 latviešu namsaimniekiem un 30 vācu namsaimniekiem, par 1500—2000 rubļiem — attiecīgi ap 130 un 40, virs 2000 rubļiem — 280—290 un 380. Vācu prese («*Libausche Zeitung*») savu tautiešu īpašuma daļu vērtēja daudz augstāk, bet latviešu puse — zemāk (attiecīgi 3,9 un 1,1 milj. rubļu). «Baltijas Vēstnesis» savukārt šo rēķinu apstrīdēja kā nekur nederīgu: vāciešiem pierakstītas arī tādas namīpašnieku kategorijas kā ebreji, ārzemnieki, dažādas iestādes, bet latviešiem uzrādītā īpašumu vērtība tišuprāt pazemināta; vēlētajū saraksta robežās tā, mazākais, esot pielīdzināma vāciešu namu kopvērtībai.⁹

Patieso stāvokli precizēt nav iespējams, bet ir skaidrs, ka vēlētajū spēkus varēja prognozēt tikai teorētiski, prakse deva pavisam citas un negaidītas kombinācijas. Vispirms nevarēja galvot par latviešu vēlētajū piedalīšanos vēlēšanās (vācu buržuāzijas vēlētajū pamatu šādām šaubām nedeļa) un vēl vairāk — par

⁵ Dienas Lapa. — 1902. — 26. janv. — Nr. 22; Mājas Viesis. — 1902. — 30. janv. — Nr. 5.

⁶ Tēvija. — 1901. — 15. aug. — Nr. 33; Baltijas Vēstnesis. — 1901. — 16. aug. — Nr. 186.

⁷ LCVVA, 421. f., 1. apr., 1403. l., 20.—27., 182. lp.

⁸ Dienas Lapa. — 1902. — 26. janv. — Nr. 22; Mājas Viesis. — 1902. — 30. janv. — Nr. 5.

⁹ Baltijas Vēstnesis. — 1901. — 20. okt. — Nr. 240.

solidaritāti. Daļa latviešu vēlētāju atradās lielākā vai mazākā atkarībā no vācu partneriem un varēja vispār atturēties no balsošanas vai arī to darīt vācu puses labā.

Liepājas latviešu vēlētāju vadoņus vēlētāju spēku aplēses visumā tomēr noskaņoja optimistiski vērtēt savas izredzes un atmet pēdējos 12 gados izrādīto pasīvo nostāju pilsētas pārvaldes lietās. Latviešu vēlētāju komitejai, kas nodibinājas 1901. gada vasaras beigās, vispirms vajadzēja cīnīties par latviešu vēlētāju vienību. To kā pirmo un vissvarīgāko latviešu vēlēšanu programmas punktu izvirzīja «Mājas Viesa» redaktors filozofs P. Zālītis: «Mēs varam mūsu iekšējās lietās katrs «dziedāt savu balsi», kāda nu priekš savas latviešu tautas labuma izliekas būt vajadzīga, [...] bet, kur lieta grozās ap vispārēju mūsu tautas interešu aizstāvēšanu uz ārieni, kā pie domnieku vēlēšanām, tur lai mēs visi esam kā viens vīrs. Kā grieķiem pa Olimpa spēļu laiku aplūsa savstarpēji kari un strīdi, tā lai mums latviešiem tie aplūst tādos brīžos.»¹⁰

Liepājas latviešu vēlētāju spēku apvienošanā liela loma bija rakstniekam Jēkabam Janševskim.

Pēc skolotāja gaitām Nīcā J. Janševskis bija apmeties Liepājā (1896. g.), nododamies vienīgi rakstniecībai, līdztekus ieinteresēdamies par savu tautiešu stāvokli pilsētas saimniecības lietās. Rakstnieka autobiogrāfijā lasām: «1901. gadā Liepājas latvieši pirmo reizi sāka sparīgi rīkoties uz pilsētas vēlēšanu cīņu, lai lauztu vācu vienvaldību. Sastādījās vēlēšanu komiteja, kurā mani ievēlēja uz 7 mēnešiem par darbvedi ar noteiktu algu. Mans uzdevums bija pārzināt vēlēšanu aģitāciju, bet sevišķi darīt to presē. «Baltijas Vēstneša» redaktors Fr. Veinbergis, kas ierosināja un vadīja vēlēšanu kustību visā Latvijā, atvēlēja pa vēlēšanu laiku šo laikrakstu 500 eksemplāros par brīvu piesūtīt Liepājas vēlētājiem, nerēķinot pat pasta izdevumus, bet es katru nedēļu sūtīju šim laikrakstam pa 1—2 ievadiem Liepājas vēlēšanu lietās.»¹¹ Pavisam parādījās apmēram 30 dažādām Liepājas domes vēlēšanu aktualitātēm veltītas J. Janševska «Vēstules no Liepājas» ar parakstu «J.» (pirmā datēta ar 1901. gada 1. septembri), tās regulāri pārdrūķāja vai ar nelieliem komentāriem pārstāstīja arī citas latviešu avīzes («Latvietis», «Balss»). J. Janševska ieguldījums priekšvēlēšanu aģitācijā tika augstu novērtēts: «Vēlēšanu aģitācijā, ko patlaban izkarojam, J[anševska] kgam lieli nopelni, kurus šejienes latvieši mūžam neaizmirsīs. Viņš bija tas, kurš ar nenogurstošu pašuzupurēšanos rūpējās un pūlējās latviešus sakopināt un kopā saturēt pie šīs svarīgās cīņas. Pateicoties Janševska pūliņiem, panāks tas, ko pusgadu iepriekš nevarēja ne domāt,» drīz pēc vēlēšanām rakstīja «Pēterburgas Avīzes».¹² Šie raksti nāca par labu arī autora paša turpmākajai karjerai: viņš kļuva pazīstams žurnālistikā, un laikraksta «Vārds» jaunais redaktors advokāts J. Kreicbergs viņu uzaicināja par šī laikraksta ārzemju nodaļas vadītāju.

Visu priekšvēlēšanu laiku latviešu prese bez mitas uzmuntrināja Liepājas latviešu vēlētājus. Tos mudināja pilsētas «celšanā» būt vienprātīgiem, padoties vairākumam arī tad, ja

¹⁰ Mājas Viesis. — 1902. — 2. janv. — Nr. 1.

¹¹ Janševskis J. Kopti raksti. — R., 1940. — 1. sēj. — 20. lpp.

¹² Pēterburgas Avīzes. — 1902. — 30. marts. — Nr. 26.

vairākuma domas nesakristu ar personiskajām domām, mudināja būt nesavtīgiem un atnest personisko naidu, brīdināja no atsevišķu personu, biedribu vai grupu izlīguma ar cittautiešiem, turēties līdz beidzamajam vīram kopā, gādāt, lai neviena vēlētajā balss neietu uzdībā, pamācīja neatrauties un neko negrozīt savas komitejas uzstādītajā kandidātu listē, vienalga, vai izraudzītie kandidāti ir pa prātam vai ne (tā būtu tikai nesaprātīga un aplamīga balss izniekošana pretiniekam par labu), ieteica kādu acumirkliģu labumu dēļ ne uz kādiem nosacījumiem nepārdot savas balsis par lēcu virumu vāciešiem, skubināja neatturēties no vēlēšanām, ko lidztautieši varētu iztulkot arī kā atkrišanu no kopejās lietas, un pierādīt, ka tie disciplīnas un pašsavaldišanās ziņā neatpaliek no vāciešiem.¹³

Iekāms nebija kļuvuši zināmi vēlēšanu rezultāti, varēja domāt, ka vienības idejas sludināšana bija panākusi vēlamo — «pastāv jauka un teicama vienprātība: visos vēlēšanas jautājumos dzirdamas tikai vienas domas, viena valoda, viena balss. Šī mūsu vienprātība ir tā stiprā klints, pret kuru pretinieku partija kā pret kalnu atcirtusies. Tā ir jauna parādība pie Liepājas latviešiem.»¹⁴ To pašu vēlēšanu dienas priekšvakarā atkārtoja «Dienas Lapa»: «Salīdzinot ar senākiem gadiem, manāma liela labošanās dažu latviešu vēlētajū vienaldzībā pret vēlēšanu lietu. [...] Latviešu pašu starpā nekādas šķelšanās nav bijis.»¹⁵ Atsevišķi kļājie «atkrišanas» gadījumi tika bargi sodīti, un pār renegāta galvu nāca visādas nepatīkšanas — gan paļās avīzēs, gan arī materiālie zaudējumi.

To piedzīvoja ilggadējais domnieks M. Pētersons, kurš, atrazdamies «latviešu maizē un darbā», bija uzdrošinājies ne vien piedalīties vācu vēlēšanu komitejas sapulcēs un tur «visādi noķēzīt latviešu vēlētajū rīkotājus šejienes kučieru un ķēkšu «vāciskā valodā», bet arī publiski cēlis neslavu Liepājas latviešu namsaimniekiem. Vietējais izdevums «*Libauer Local und Handelsblatt*» (tā faktiskais izdevējs un redaktors bija M. Pētersons) bez redakcijas piezīmes bija pārdrukājis vācu un krievu valodā kādu avīzei «*Рижский вестник*» iesūtītu korespondenci, kurā latviešu vēlētajū bija raksturoti kā «dažādos ceļos pie mantas kļuvuši neizglītoti zemnieki». M. Pētersons izpelnījās to, ka Liepājas latvieši to «izstumj no sava vidus un uz visiem laikiem atgriez muguru». Vispirms 1901. gada rudenī viņam nācās šķirties no Liepājas latviešu krājaizdevu biedrības (dib. 1894. g.) galvenā direktora un rīkotāja posteņa — viņam inkriminēja nelikumīgas operācijas ar lielākām naudas summām un iestādes pārvēršanu par «famiļijas kasi». Otrs trieciens ķēra viņa grāmattirgotavu un drukātavu. «Tautieši viņa grāmatas vairs nepirka un drukas darbus nestellēja, un viņam nācās visu to būšanu pārdot.» Bet Liepājas lat-

¹³ Latviešu Avīzes. — 1901. — 21. sept. — Nr. 76; Baltijas Vēstnesis. — 1901. — 20. nov. — Nr. 265; 1902. — 1. febr. — Nr. 27; Vārds. — 1902. — 4. febr. — Nr. 29; Dienas Lapa. — 1902. — 4. febr. — Nr. 29; 5. febr. — Nr. 30; u. c.

¹⁴ Baltijas Vēstnesis. — 1901. — 4. dec. — Nr. 276 (Vēstules no Liepājas, Nr. 18. Latviešu vēlētajū vienprātība un skaits).

¹⁵ Dienas Lapa. — 1902. — 2. febr. — Nr. 28.

vieši palika bez savas lielākās grāmattirgotavas (Vecliepājā vēl tirgojās K. Ukstiņš, bet pārējās piedereja cittautiešiem: trīs vietējiem vāciešiem — R. Pūcem, G. Cimmermanim un R. Kornam un viena ebrejam).¹⁶

Liepājas latviešu vēlēšanu komiteja tomēr neuzdrošinājās pāļauties tikai uz savu vēlēšanu spēkiem vien un tāpēc pašā vēlēšanu kampaņas sākumā, noraidīdama tai piedēvētos «šausirdīgā» nacionālisma un netaisnā egoisma centienus, apsolīja pabalstīt un gādāt par līdz šim neievēroto mazāko partiju, pirmkārt, krievu, poļu un lietuviešu vēlēšanu, otrkārt, to vācu aprindu, kuras līdz šim nepielaida vai arī kas negribēja līdzdarboties pilsētas pārvaldē, pārstāvniecību pilsētas domē un valdē. Tika apsolīts neaizmirst un kandidātu sarakstā uzņemt arī «vairāk ievērojamus spēkus no valdošās vācu partijas»¹⁷.

Krievu, poļu, lietuviešu un latviešu vēlēšanu koalīcija izveidās 1901. gada oktobra sākumā. Tā sauktās savienotās komitejas dibināšanas sapulce notika 4. oktobrī, un tā 52 locekļu sastāvā uz savu pirmo sēdi sanāca 11. oktobrī vietējās krievu biedrības «Izpriecās un lietderīgums» («Развлечение и польза») telpās.¹⁸ Savienotās komitejas atbalstītāji lēsa, ka šai partijai salīdzinājuma ar vācu pusi ir apmēram 200 balsu pārsvars.¹⁹ Tika izteiktas arī pretējas, mazāk iedrošinošas prognozes. Vispirms jau pašā šīs savienības formēšanās laikā vairākās avīzēs izplatījās ziņa, it kā latviešu vēlēšanu vadoņu iecerētie nākamie sabiedrotie ir pievienojušies vācu vēlēšanu komitejai. Neraugoties uz savienotās komitejas oficiālo atsaukumu (16. oktobrī),²⁰ šī bloka atklāto pretinieku un nelabvēļu («Прибалтийский край»), kā arī rezervētā viedokļa paudēju («Рижский вестник»), kas iestājās par brīvību roku politiku krievu buržuāzijai, izteiktie majieņi vadināja domāt, ka nav izslēgts negaidīts pagrieziena un Rīgas vēlēšanās notikušā krievu un vācu izlīguma atkārtojums.

Šajās vēlēšanās krievu un poļu buržuāzija varēja kļūt par izšķirošo elementu, tāpēc vācu vēlēšanu komiteja šķelšanās nolūkos mēģināja tās piesaistīt gan katru atsevišķi, gan abas kopā. Par savienotās komitejas izveidošanos bija jāpateicas latviešu vēlēšanu vadības lielākai devībai, kas uzvaras gadījumā piesolīja sabiedrotajiem zināmā mērā pat vadītāja lomu — no 15 līdz 18 domnieku mandātu (vācu komiteja deva tikai astoņus) un kā

¹⁶ Baltijas Vēstnesis. — 1901. — 28. aug. — Nr. 196; 1902. — 7. janv. — Nr. 5; Dienas Lapa. — 1901. — 15. sept. — Nr. 212; Latvietis. — 1901. — 3. okt. — Nr. 40; Latviešu Avīzes. — 1901. — 5. okt. — Nr. 80; 1902. — 29. maijs. — Nr. 22; Rīgas Avīze. — 1902. — 28. dec. — Nr. 135.

¹⁷ Baltijas Vēstnesis. — 1901. — 26. sept. — Nr. 221 (Vēstules no Liepājas. Nr. 7. Vai latviešu vēlēšanu grib būt par šausirdīgu tautisku partiju?).

¹⁸ Turpat. — 19. okt. — Nr. 239 (Vēstules no Liepājas. Nr. 11. «Ceturdesmitpiecu vīru komitejas» izjukšana. — Latviešu un krievu-poļu komiteju savienošanās. — Sūdzības un pārsūdzības); Balss. — 1901. — 31. okt. — Nr. 44.

¹⁹ Vārds. — 1901. — 26. okt. — Nr. 125; Dienas Lapa. — 1902. — 26. janv. — Nr. 22; Mājas Viesis. — 1902. — 30. janv. — Nr. 5.

²⁰ Vārds. — 1901. — 19. okt. — Nr. 119.

vairāk intelligentiem kompanjoniem — pāris vietu pilsētas valdē, vēlāk — arī pilsētas galvas posteni. Bija jāņem vērā vēl tas, ka vācu buržuāzijas solījumi un to pildīšana ne vienmēr mēdza būt viens un tas pats. Acimredzot tā iespaidā nedaudz atmaiga Liepājas krievu buržuāzijas padomdevēju («Рижский вестник») toņa atturīgums.

Krievu un poļu buržuāzijas savienība ar vācu buržuāziju līdz vēlēšanu sākumam Liepājā oficiāli gan netika noslēgta, taču vēlēšanas pierādīja, ka vienošanās ar latviešu vēlēšanu spēkiem nebija tikusi tālāk par nedrošo iepriekšējas norunas stadiju, — pie vēlēšanu urnām latvieši palika vieni paši. Patiesība bija pārāk skaidra: latviešu pilsonība šobrīd varēja būt tikai solītāja, bet istā domnieku vietu dalītāja joprojām palika vācu buržuāzija.

Latviešu un vācu buržuāzijas attiecības šajās vēlēšanās gāja lielloču ceļus. Uz latviešu vēlēšanu komitejas rosību vācu nometne vispirms atsaucās ar tīri organizatorisku pasākumu. Vēlēšanu rīkotāju sasauktajā «visu kārtu un tautību» pārstāvju sapulcē septembra beigās tika nodibināta vispārējā pilsētas vēlēšanu komiteja, saukta arī par 45 vīru komiteju, kurā bez pašu ziņas ievēlēja vairākus krievu, poļu un latviešu namīpašniekus. Pati komiteja drīz vien no «vispārējās» palika par vienkāršu vācu vēlēšanu komiteju. Tās galvenais orgāns «*Libausche Zeitung*», pagaidām noklusēdams, kas atrodas avīzes pārstāvētās vēlēšanu grupas priekšgalā, pasteidzās pasludināt komitejas principus: 1) pēc iespējas lielāka atklātība vēlēšanu lietās, plašas iepriekšējas apspriedes un maksimāla vēlēšanu vēlēšanu respektēšana, 2) vislielākā vienprātība par uzstādāmajām kandidatūrām un visu tautību pārstāvniecība domē, izvēloties krietnākās un neatkarīgākās personas.²¹ Tā jau bija baltvācu kādreiz tik karsti sludinātā saukļa kapitulācija (to atmeta arī 1901. gada vēlēšanās Rīgā), proti, ka pilsētu vēlēšanās tautība nav ņemama vērā, ka jāatturas no katra tautības «švindeļa». «Baltijas Vēstnesis», komentēdams Liepājas vācu avīzes ierunāšanos visu tautību vēlēšanu pārstāvniecības labā, izteicās: «Pret to mūsu laikos jau neviens, pat ne vācu vēlēšanu, vairs nestrīdas. Bet gan pastāv liela domu starpība par mēru, cik lielai šai dalībai priekš katras grupas vajadzētu būt.»²² Tā arī bija visa latviešu un vācu buržuāzijas strīda būtība.

Liepājas latviešu vēlēšanu saņēma vispretējākos padomus. Priekšvēlēšanu kampaņai sākoties (1901. gada augustā), tie tika mudināti uz izlīgumu. Latviešu vēlēšanu skaits, kas Liepājā esot mazāks nekā citās pilsētās, nenodrošinot tiem izredzes patstāvīgas uzstāšanās gadījumā. Vāciešu izrādītās lielākas piekāpības dēļ pastāvēt iespējas izkaulēt kādus sēdekļus domē («Рижский вестник»). «Tēvija», kas par latviešu vēlēšanu spēkiem bija

²¹ Libausche Zeitung. — 1901. — 3 Okt. — N 227.

²² Baltijas Vēstnesis. — 1901. — 6. okt. — Nr. 230.

augstās domās un apšaubīja vācu puses uzdrīkstēšanos turēties savrup, arī neieteica panākumus kaldināt vienīgi vēlēšanu cīņā, bet izmantot gadījumu, ja vācieši, respektēdami latviešu svaru, raudzītu nopietni salīgt.²³

«Baltijas Vēstnesis», kas šo «artikeli» bez komentāriem bija uzņēmis savās slejās, izsauca uz sevi «Dienas Lapas» uguni, saņemot pārmetumus par «stingrāko uzskatu» maiņu. Uzbrucējs neaizmirsā lieku reizi attaisnot un aizstāvēt savas taktikas pareizību, norādīdams uz pirms nepilna pusgada notikušajām Rīgas domes vēlēšanām. Toreiz latviešu vēlēšanu liberālais spārns, kas grupējās ap «Dienas Lapu», «Pēterburgas Avīzēm», «Mājas Viesi», norobežodamies no labēji konservatīvās nometnes — «Baltijas Vēstneša» grupas (F. Veinbergs, S. Bergs u. c.), «oficiālās» latviešu vēlēšanu komitejas, — noslēdza ar baltvāciešiem tā saukto grupas izlīgumu, tādējādi atspēlēdamies pilsoniskajām aprindām par to plāniem iedabūt Rīgas domē tikai savus pārstāvjus. Tas sacēla tautiskajā presē un arī «Tēvijā» brēku par nedzirdētu nodevību un tautas pārdošanu. «Dienas Lapai» likās, ka tagad no «Tēvijas» varētu gaidīt mudinājumu uz cīņu un no «Baltijas Vēstneša» asu nosodījumu un rājienu, bet neesot noticis ne viens, ne otrs. Abas avīzes izrādot tikai vienaldzību un mazdūšību. Pati «Dienas Lapa» ieteica, lai cik labvēlīgas arī būtu latviešu lietas Liepājā, tomēr mēģināt izlīgt ar pretinieku.²⁴

Liepājas latviešu vēlēšanu komiteja sākumā uz izlīgumu ar valdošo vācu partiju raudzījās vairāk nekā noraidoši. Pirmkārt, latviešu vēlēšanu skaitliskā ziņā esot tik stipri, ka var rīkoties patstāvīgi, un, otrkārt, nav domājams, ka pretējā puse no laba prāta izlīguma ceļā izlaidīs grožus no rokām. «Ar līgšanu un kaulēšanos tādās reizēs nekā nepanāk. Tātad arī mūsu vēlētajiem cits nekā neatliek, kā: iet un paņemt! Un tas viņiem kā stiprākajiem arī iespējams, ja tikai paši nebūs glēvuļi un gribēs savu spēku un bez nekādas kautrēšanās izlietot.»²⁵ To pašu latviešu vēlēšanu vadība atkārtoja arī pēc savienotās komitejas nodibināšanās un tai sekojošās vācu pretrīcības, apstiprinot savu pareizo nostāju, ka nav meklēts nesasniedzamais izlīgums ar vācu vēlētajiem. Latviešu vēlētajiem neesot nekādas intereses uz mazāko partiju rēķina vēl stiprināt tagadējo valdošo partiju. Piedzīvojumi rāda, ka «pašu izkarotam ir patstāvība un labi augļi, bet no žēlastības dabūto tikpat ātri un viegli mēdz pazaudēt»²⁶. Te nu jāpiebilst, ka tik kareivīga norobežošanās tieksme parādījās tikai pēc tam, kad noskaidrojās latviešu vēlēšanu vadības pretenziju un vācu puses piedāvājuma lielās atšķirības un

²³ Tēvija. — 1901. — 15. aug. — Nr. 33.

²⁴ Dienas Lapa. — 1901. — 21. aug. — Nr. 190.

²⁵ Baltijas Vēstnesis. — 1901. — 26. sept. — Nr. 221 (Vēstules no Liepājas. Nr. 7. Vai latviešu vēlētajiem grib būt par šausirdīgu tautisku partiju?).

²⁶ Turpat. — 9. okt. — Nr. 232 (Vēstules no Liepājas. Nr. 9 Vēlēšanas kustības vilņošana).

nesaskaņojamība. No sākotnēji nekonkrētajām prasībām («daudz- maz pietiekošs skaits sēdekļu», «pienācīga vieta domē») drīz vien izkristalizējās latviešu vēlēšanu vadības nolūki iegūt pārsvaru domē («citādi viss paliks pa vecam»), kā arī pāris vietu pilsētas valdē, neizspiežot no tās vāciešus.

Šai laikā Latvijas pilsētu pašvaldību vēlēšanās par populāru lozungu latviešu vēlētāju aprindās kļuva prasība pēc ētiskā jeb izlīdzinošās taisnības principa, kas paredzēs ikvienas tautības vēlētāju skaitam proporcionālu domnieku un valdes locekļu skaitu, tautībai ar vislielāko vēlētāju skaitu nodrošinot monopoltiesības uz pilsētas galvas amatu.²⁷ Šī principa aizstāvji (P. Zālītis, kurš, liekas, bija arī tā autors) plānoja vispārdrošāko Liepājas domes līdzšinējā sastāva revīziju, iedalot latviešu pilsonībai 30 vietu, vācu — 23, krievu — trīs, lietuviešu un poļu — četras, savā aizrautībā aizmirstot, ka piecas vietas automātiski pieder ebrejiem.²⁸

Vācu partija sākumā gribēja paturēt līdzšinējo domes sastāvu negrozītu — divi latviešu, viens krievu, pārējie vācu buržuāzijas reprezentanti, neskaitot piecus valdības ieceltos ebrejus, kuri nāca no namīpašnieku un tirgoņu aprindām un gandrīz visos daudznozīmīgos jautājumos gāja roku rokā ar domes vairākumu. Latviešu vēlētāju rosībai pieaugot, vācu vadoņi lūkoja atraut opozīcijai kādu daļu vēlētāju, pamazām piesvieddami tiem pa dažām vietām — vispirms trīs (šīs trīs konkrēti izredzētās personas patiesi arī pierima), tad piecas, 10 un, beidzot, 12 vakanču, t. i., $\frac{1}{5}$ domnieku kopskaita. Bet latviešu vēlētāju komiteja uzskatīja, ka «ar to nevar nekā uzsākt»²⁹.

Latviešu vēlētāju organizatoriem pašu prasības šķita visai mērenas un vācu vadoņu saceltā brēka par «pilsētas apgāšanu» — nepamatota, kas sakņojoties viņu greizajā pārliecībā, ka pilsētas pārvalde ir viņu dzimtīpašums.³⁰ Tikpat pārspīlēti esot un vairāk aģitācijas nolūkiem kalpojot vācu vēlētājiem adresētie vācu preses izbaiļu saucieni par draudiem Liepājas pilsētas galvas amatkrēslam. Vispirms, latviešiem trūkstot vajadzīgā kandidāta, tālāk, ar pārsvara iegūšanu domē šis postenis kļūstot mazāk nozīmīgs, turklāt jautājums izvirzīts pārāgri, šimbrīžam tiem vairāk rūpot pašas vēlēšanas, visbeidzot, vēl priekšlaicīgi domāt, ka tagadējais pilsētas galva atteiksies sastrādāt ar domi. Taču tai pašā laikā tie lika pretiniekam manīt, ka neuzlūko šo amatu par kādas vienas tautības privilēģiju un vajadzības gadījumā var izraudzīties arī krievu tautības personu.³¹

²⁷ Mājas Viesis. — 1902. — 2. janv. — Nr. 1.

²⁸ Turpat. — 1901. — 26. dec. — Nr. 52.

²⁹ Baltijas Vēstnesis. — 1901. — 22. sept. — Nr. 218 (Vēstules no Liepājas. Nr. 6. Vai latviešu vēlētājiem der izlīgt ar vācu vēlētājiem?).

³⁰ Turpat. — 9. okt. — Nr. 232 (Vēstules no Liepājas. Nr. 9. Vēlēšanas kustības vilņošana).

³¹ Turpat. — 4. okt. — Nr. 228 (Vēstules no Liepājas. Nr. 10. Pilsētas galvas jautājums).

Vispārējā vēlēšanu komiteja ar savu domnieku vietu sadales plānu nāca klajā oktobra vidū (attiecīgajam rakstam avīzē «*Libausche Zeitung*» komitejas paraksta gan trūka, tāpat tā joprojām neizpaua komitejas vadoņu vārdus, taču, kas ir autori, šaubu nebija). Vāciešiem bija paredzētas 39 vietas, latviešiem — astoņas, krieviem un poļiem — katriem pa četrām.³² Vācu buržuāzijas tiesības uz lielāku pārstāvniecību bija mēģināts pamatot aritmētiski, proti, balstoties uz katrai tautībai piederošo imobiliju vērtību, šai ziņā pārtverot baltvācu puses pārstāvju izteikto atziņu Rīgas vēlēšanās, ka vēlēšanu balsis «jāsver», nevis «jāskaita». Turklāt vācu komiteja izdarīja vēl «mazu» korekciju. Rēķinot, ka vidēji katram domniekam pieder īpašums 100 tūkst. rubļu vērtībā (pavisam 5,5 milj. rubļu un 55 domnieki), vāciešiem iznākot 39 vietas, latviešiem — 11, poļiem un lietuviešiem — trīs, krieviem — divas. Bet, tā kā latviešiem esot mazāk izglītotu spēku un sīkāki īpašumi, tiem atvēlamas tikai astoņas vietas, atlikušās trīs ne bez nolūka piesviežot latviešu sabiedrotajiem.

Pret šādu vācu komitejas ieceri sacēlās latviešu prese, apstrīdot to gan pēc būtības, gan paša principa dēļ — noteikt tautu tiesības pēc tām piederošo namu vērtības. Šāds akciju sabiedrību princips — katra balss sver tik daudz, cik tai pieder akciju, — sabiedrisko amatu vēlēšanās vēl nekad un nekur neesot pielietots, šī tikai «vāciešiem ļoti derīgā teorejiņa» esot pretrunā ar pilsētu likuma garu. Nerunājot nemaz par to, ka pats komitejas aprēķins esot tik kļūdainis, «greizs un nepatiess, ka aplamāk vairs nevar sastādīt, [. . .] latviešu interesēm rauts nost, kur vien var, un vācu vēlētajiem likts klāt bez gala». Pēc īpašuma vērtības latviešiem pienāktos 13—14 domnieku vietu (vāciešiem 36—37). Partija, kuras vēlētaji tikai nedaudz pārsniedzot trešo daļu vēlēšanu, patur sev 39 vietas, bet pārējām divām trešdaļām vēlēšanu piesolot tikai 16 vietu. Lai kompromisa piedāvājums neizskatītos kā izsmiekls, latviešiem vajadzējis piedāvāt vismaz vidējo no tā, kas tiem pienāktos pēc vēlēšanu skaita (24—25) un īpašumiem, tāpat 19—20 vietu. Vācu komitejas rīcība liecinot, ka tā no sava «šausmīgās principa nevar un nevar atsavināties», «tas ir eksemplārisks piemērs, kā šejienes vācieši rikojas pret saviem līdzpilsoņiem, kuru labumu un tiesības tie sakās aizstāvam», «lielākais joks, kādu kāda nopietna komiteja vai tās orgāns varēja laist klajā», kas gaiši liecinot, «cik maz vai pat nemaz Liepājas vācieši domā par mieru un izlīdzināšanos (salabšanu) ar latviešiem». Šāds priekšlikums neesot pat apspriešanas vērts.³³

³² *Libausche Zeitung*. — 1901. — 18 Okt. — N 240.

³³ *Baltijas Vēstnesis*. — 1901. — 20. okt. — Nr. 240; *Latviešu Avīzes*. — 1901. — 23. okt. — Nr. 85; *Vārds*. — 1901. — 20. okt. — Nr. 120; 22. okt. — Nr. 121; 3. nov. — Nr. 132; *Dienas Lapa*. — 1902. — 26. janv. — Nr. 22; *Mājas Viesis*. — 23. janv. — Nr. 4; 30. janv. — Nr. 5.

Arī Liepājas krievu buržuāzijas galvenais aizstāvis «Рижский вестник» izteica savu nemieru. Tikai Rīgas vācu laikraksti uzslavēja Liepājas vācu vēlēšanu vadības kandidātu atlases metodi, ieteikdami ņemt to par priekšzīmi katrai pilsētai.

Vācu vēlēšanu komiteja ar savu izgudrēm sastādīto un izsludināto kandidātu atlasī bija sekojusi diviem mērķiem. Vispirms, pieļāvusi nevācu buržuāzijas skaita pieckāršošanos domē, tai bija iegansts paspīdēt ar saviem «vispārtautiskajiem» centieniem, otrkārt, šim solim vajadzēja izsaukt nevienprātību un šķelšanos sabiedrotajos; par to gādāja vācu vēlēšanu komitejas aģitatori.³⁴

No šī brīža, kad kļuva zināms plānotais domnieku mandātu sadalījums, Liepājas domes priekšvēlēšanu kampaņa iegāja jaunā fāzē. Ja līdz šim vācu vēlēšanu partija bija slēpusies klusumā, par gatavošanos vēlēšanām ne vārda nebilda arī vācu prese, izraisot izbrīnu pašos vāciešos, tad tagad tās vēlēšanu nodomi kļuva zināmi. Bet galvenais bija tas, ka notika negaidītais — vācu vēlēšanu atklāta šķelšanās.

Ar lielu vienprātību Liepājas vācu vēlēšanu armija nekad nebija lepojusies. Jau vairākus gadus pirms šīm vēlēšanām vācu pilsonība sadalījās trīs partijās — līdz šim valdošā un divās opozīcijas partijās. Pirmās, sauktas arī par miesnieku jeb Demmes partijas (tajā darbojās vairāki brāļi Demmes, kuri gandrīz visi bija miesnieku meistari; trīs šīs ģimenes piederīgie iegāja Liepājas pilsētas domē), priekšgalā atradās pilsētas valdes pašreizējie locekļi un pats pilsētas galva H. Adolfs. Kā vislielākā, ietekmīgākā un izveicīgākā tā bija pratusi ar maziem izņēmumiem nodrošināt tikai savu piekritēju ievēšanu pilsētas domē. Viena no opozīcijas partijām, ko vadīja vairākkārt pieminētais domnieks V. Dreijersdorfs, arī bija izkarojusi sev nelielu pārstāvniecību domē (kādas piecas vietas, vadoni ieskaitot),³⁵ otrā opozīcijas partija, tās vadonis bija Kurzemes pilsētu hipotēku biedrības priekšnieks Konstantīns Bīnemanis,³⁶ asi opozicionārās nostājas dēļ nebija tikusi ne pie mazākās teikšanas pilsētas pašvaldības lietās. Šo abu partiju līdzšinējie mēģinājumi lauzt iedibinājušās tradīcijas pilsētas pārvaldē bija beigušies nesekmīgi, tāpēc šajās vēlēšanās, latviešu vēlēšanu rosības iedrošinātas,

³⁴ Vācu partijas «aģenti» iegriezās latviešu vēlēšanu mājās, piesolīdami dažādus labumus: vienam par velti melnzemi gruntsgabalam, otram iztīrīt kanalizācijas šahtu nama sētā, trešajam — iespēju ar diviem zirgiem braukt pilsētas darbos peļņā utt. Neizpalika arī mēģinājumi izmainīt vēlēšanu pilnvaras. Turklāt vācu komiteja pirms papildu vēlēšanu saraksta izziņošanas izplatīja ziņu, ka no tā izslēgta ap 100 personu liela vēlēšanu grupa, galvenokārt latvieši, un tam arī vajadzēja padarīt svārstīgus latviešu sabiedrotos. (Baltijas Vēstnesis. — 1901. — 9. okt. — Nr. 232 (Vēstules no Liepājas. Nr. 9. Vēlēšanas kustības viļņošana); 29. okt. — Nr. 247 (Vēstules no Liepājas. Nr. 13. Aģitācijas sūkumi).)

³⁵ Vārds. — 1901. — 8. dec. — Nr. 159.

³⁶ Tēvija. — 1901. — 5. dec. — Nr. 49.

opozīcijas partijas apvienojās kopīgai darbībai. Pēc tālaika terminoloģijas apvienoto vācu opozīciju sauksim par jaunvāciešiem. Latviešu nacionālo spēku aktivizēšanas dēļ arī valdošā vācu jeb valdes partija sākumā iesaistījās vispārējā vēlēšanu komitejā, kurā vācu opozīcija izrādījās pārsvarā. Līdz zināmam laikam vispārējai komitejai izdevās noslēpt divu strāvojumu — vecvāciešu un jaunvāciešu — pretīšķības, līdz beidzot vācu vēlēšanu sapulcē 12. novembrī, kad notika kandidātu iepriekšējā izvirzīšana, vadzīs lūza. Neraugoties uz augstsirdīgo, vecvāciešiem visai pretimnākošo vietu sadalījumu, tiem tika atstāta lauvās tiesa — 26 vakances (no 39), tātad gandrīz tik, cik vācu opozīcijai (13 vakanču) ar visiem cittautibniekiem kopā, sapulcē izcēlās trokšņainas debates. No vecvāciešu puses atskanēja protesti pret uzstādītajām kandidatūrām, kandidātos neiekļuvušie mēģināja izkaulēt vēl kādas divas trīs vietas. Izbalsotie 12 locekļi izstājās no komitejas un 23. novembrī kūrmājā sasauca vēlēšanu sapulci (tās rīkotāji lēsa ap 300 dalībnieku, pēc citām ziņām, to bija tikai 125—140), kurā no pilsētas valdes un īpaši H. Adolfi piekritējiem izveidojās jauna patstāvīga vācu vēlēšanu komiteja (sākumā 19, vēlāk 21 loceklis, to skaitā arī vairāki no vispārējās komitejas izstājušies), kurai uzdeva sastādīt jaunu kandidātu sarakstu. Starp citu, par vispārējās komitejas izraudzītajām astoņām latviešu kandidatūrām savs kritisks vārds bija sakāms arī latviešu opozīcijai: tie uzskatāmi nevis par latviešu vēlēšanu uzticības vīriem, bet tādiem, kuri modinājuši vāciešos cerību par kopāiešanu pret tautiešiem, turklāt viens no viņiem nemaz neesot latvietis.³⁷

«*Libausche Zeitung*», kas pēc inerces pildīja vecvāciešu partijas orgāna lomu, noliedza šo šķelšanos, cik vien ilgi spēja, ziņodama par kandidātu jautājumā panākt pilnīgu vienprātību pat pēc tam, kad jaundibinātajā Liepājas laikrakstā «*Libauer Lloyd*» (iznāca arī krievu valodā — «*Либавский Ллойд*»), kas nepārprotami aizstāvēja jaunvāciešu pozīcijas, jau bija parādījusies apstiprinoša informācija. Taču ilens maisā vairs nebija noslēpjams, un novembra beigās arī «*Libausche Zeitung*» rakstā «Mūsu vēlēšanu lietā» apstiprināja, ka ir notikusi nopietna šķelšanās.³⁸ Raksta autors bija jaunvāciešu vispārējās komitejas cēntienu aizstāvētājs presē K. Bīnemanis. Šīs komitejas priekšnieks bija V. Dreijersdorfs. Kā rakstīja «Vārds», beidzot arī «*Libausche Zeitung*» «jākož rūgtajā ābolā un jāatzīstas, ka ir gan taisnība — stiprie, nešķeljamie, «gesinnungsgetreue» [saviem principiem uzticīgie — *Dz. O.*] vēlētāji sašķēlušies»³⁹.

³⁷ Baltijas Vēstnesis. — 1901. — 20. nov. — Nr. 265; 23. nov. — Nr. 267 (Vēstules no Liepājas. Nr. 17. Vācu komitejas kandidāti. Šīs komitejas nevienprātība); 29. nov. — Nr. 272.

³⁸ *Libausche Zeitung*. — 1901. — 27. Nov. — N 272.

³⁹ Vārds. — 1901. — 1. dec. — Nr. 154.

Kādi bija opozīcijas spēki, mērķi un vāciešu šķelšanās patiesie iemesli?

Divu vācu vēlēšanu komiteju izveidošanās bija Liepājas vācu buržuāzijas visai asu pretiltību lieciniece un pirmā vāciešu tik atklāta savstarpējās nesaprašanās demonstrācija Baltijas pilsētu pašvaldību vēlēšanu praksē, kad uz kārts bija likts vēlēšanu galaiznākums. Tradicionāli uzturētajā vienprātībā bija radusies bīstama plaisa. Kādēļ? Atšķirīgu idejisko uzskatu, personiskā naida, domnieku vakanču trūkuma vai vēl citu ieganstu dēļ? — tādi minējumi un pārspriedumi tika cilāti arī tajā laikā. Vietu trūcumam domē, ko, piemēram, avīze «Vārds» atzina par visa naida un nevienprātības vienīgo cēloni (karu uzsākuši tukšā palikušie valdošās partijas vīri, «kuri bija iedomājušies, ka viņi pilsētas domē ir nepieciešami»⁴⁰), varēja būt tikai pakārtota nozīme. Personiskie motīvi Liepājas vācu buržuāzijas šķelšanās notikumos patiešām bija atrodamī. Jau ilgu laiku pastāvēja naidis starp K. Binemani un H. Adolfi, kuri cīkstējās par virsvaru Kurzemes pilsētu hipotēku biedrībā, uzskatīdami viens otru par nederīgu šim postenim. Šajā cīņā uzvarēja K. Binemanis, izspiezdams no biedrības ne tikai H. Adolfi, bet arī viņa brāli. K. Binemanim uzvarētais konkurents likās nepiemērots arī pilsētas galvas krēslam, uz kuru viņš pats gan nepretendēja. H. Adolfi visā savā valdīšanas laikā bija iznākusi nepārtraukta rīvēšanās ar V. Dreijersdorfu. Arī vēlāk, pēc caurkrišanas, bijušais pilsētas galva dažādi mēģināja pēdējam atriebties. Taču tas nevarēja būt īstais un vienīgais iemesls, jo naidošāns starp vienu vai otru vadoni nekad nespētu aizraut lielāku vēlēšanu masu un novest pie partijas šķelšanās. Aiz opozīcijas vadoņu figūrām slēpās vispārējās vēlēšanu komitejas pārstāvētā vācu buržuāzijas grupējuma nolūki tagadējās gandrīz vienpersoniskās pilsētas vadības (H. Adolfi) vietā likt, «*Rigaer Tageblatt*» vārdiem runājot, kontrolējamu decentralizāciju.⁴¹

Tikpat neiespējami ir runāt par principiālām domstarpībām abu vācu buržuāzijas grupējumu vidū. Vismaz vienā ziņā valdīja pilnīga vienprātība: vāciešiem arī turpmāk paturams noteicošais vārds Liepājas pārvaldē. Tikai Liepājas vācu konservatīvie spēki nevēlējās pieļaut nekādas jūtāmākas pārmaiņas domē. Vecvāciešu komiteja bija par vecās pilsētas vadības pamatsastāva saglabāšanu, tikai ar mēru un apdomu ieplūdinot tajā jaunas, saprotams, vācu asinis. Jaunvācieši šai ziņā parādīja lielāku jauno apstākļu izpratni, vispirmām kārtām nacionālās buržuāzijas aktivitātes nozīmību. Tāpēc «*Dienas Lapa*» nāca klajā ar savu Liepājas vāciešu savstarpējo nesaskaņu versiju: tās izsaukušas izbailes un apjukumu, kas iestājies, kad vietējo vācu politiķu vienas daļas īsredzīgi iecerētais sabiedrotais cīņā pret rusifikā-

⁴⁰ Vārds. — 1901. — 8. dec. — Nr. 159.

⁴¹ Rigaer Tageblatt. — 1901. — 23. Dez. — N 290.

ciju — latviešu pilsonība — viņu acu priekšā pārvērtās bīstamā pretiniekā.⁴²

No pilsētas pārvaldes attālāk stāvošās Liepājas vācu pilsoniskās aprindas nebija mierā arī ar līdzšinējo saimniekošanu un «savā nesaticības brīdī par savu stingri oligarhisko pārvaldi atklāja tādas lietas, ka pat ar apmelošanas sūdzību tās nevarēja nomazgāt»⁴³.

Novilkta aritmētisku robežu starp pilsētas valdes un Dreijersdorfa—Bīnemaņa partijas vēlētājiem ir ne mazāk riskanti, kā šķirot vēlētājus pēc nacionālās pazīmes. Bija kas apgalvoja, ka vācu vēlētāju spēki daloties uz pusēm,⁴⁴ citi vecvāciešiem saskaitīja kādas 200 balsis, jaunvāciešiem — no 250 līdz 275,⁴⁵ vēl citi vēlāk, jau nākošo vēlēšanu priekšvakarā, rēķināja ne vairāk kā 85—105 jaunvāciešu piekritējus⁴⁶, savukārt kāds no opozīcijas pārstāvjiem bija publiski izteicies, ka pa abām partijām kopā nesānākšot daudz vairāk par 300 vēlētājiem, jo jaunajā situācijā ir atkrituši tā dēvētie kaunīgie latvieši jeb pusvācieši, bet valdes partija apgalvoja, ka tai vienai pašai esot ap 300 vēlētāju.⁴⁷ Pats K. Bīnemanis savai partijai bija pieskaitījis 250 vēlētāju (no 475).⁴⁸ Ka opozīcijai varētu būt pārsvars, vismaz morālais, liecināja «*Libausche Zeitung*» divdomīgi šaubīgā nostāja. Lai gan tai būtu pienācies aizstāvēt vecvāciešus, tā, ievietojusi kādu rakstu, kurā abas puses skubināja uz vienošanos, vispār cieta klusu. To varēja tulkot kā slēptu līdzjušanu opozīcijai un vienlaikus — nevēlēšanos atklāti nostāties pret veco pilsētas varu.

Tomēr vecvāciešu spēkus nedrīkstēja novērtēt par zemu. Maz ticams, ka vecā pilsētas valde, kas daudzus gadus bija netraucēti pārvaldījusi pilsētu, tik viegli, bez pretestības, «kā nulles» kapitulēs un noies malā, kad uz spēles bija likta viņas eksistence. Tik ilgstoša atrašanās pie vadības stūres jau rādīja, ka tai bija svars un droši piekritēji. Arī jaunvāciešu vadība saprata, ka majoritāte vācu vēlētāju pulkā nebūt vēl nenozīmē to pašu vēlēšanās, un tāpēc sāka rīkoties, vispirms, uzbrūkot pilsētas tēvu līdzšinējām saimniekošanas metodēm, otrkārt, mēģinot saskaldīt vecvāciešu vēlēšanu komiteju un izolēt pilsētas galvu.

Decembra vidū abu pušu, pareizāk, to vadoņu karš sasniedza savu apogeju. Dreijersdorfs un Bīnemanis presē laida rakstu pēc raksta, kas apkaroja pilsētas valdi un tās partiju, kā arī katru, kas tās aizstāvēja. Liepājas vācu presē valdīja vienprātīgi

⁴² Dienas Lapa. — 1902. — 12. janv. — Nr. 10.

⁴³ Baltijas Vēstnesis. — 1903. — 20. nov. — Nr. 263.

⁴⁴ Turpat. — 1901. — 19. dec. — Nr. 288.

⁴⁵ Tēvija. — 1901. — 5. dec. — Nr. 49.

⁴⁶ Latvija. — 1906. — 18. marts. — Nr. 40; Sēkla. — 1906. — 1. marts. — Nr. 34; Tagadne. — 1906. — 25. febr. — Nr. 2.

⁴⁷ Vārds. — 1901. — 8. dec. — Nr. 159.

⁴⁸ Libausche Zeitung. — 1901. — 27. Nov. — N 272.

opozicionārs noskaņojums — it īpaši pret pilsētas galvu — un vecvāciešu labā neparādījās neviens raksts (atšķirībā no Rīgas un Pēterburgas laikrakstiem).

Īpaši zākājošs tonis bija «*Düna-Zeitung*» ievietotajam K. Binemaņa rakstam, kurā bija skarta gan H. Adolfi agrākā darbība pilsētas pārvaldē, gan hipotēku biedrības lietas, gan avīzē «*Sankt-Petersburgen Zeitung*» publicētais pret Dreijersdorfa-Binemaņa partiju vērsta anonīmais raksts, kura autorību Binemanis pierakstīja H. Adolfi.⁴⁹ Savukārt nākošajā dienā (19. decembrī) H. Adolfi piesūtīja visām vācu avīzēm, kas bija iespiedušas Binemaņa uzbrukuma rakstu, īsu atsaukumu, kurā Binemanim meta acīs ļaunprātīgu patiesības sagrozišanu. Latviešu prese pareģoja, ka adresāts tādu apvainojumu necietīs un strīda nākošais cēliens risināsies tiesas priekšā.⁵⁰ Tā arī notika. 21. decembrī K. Binemanis publiski paziņoja, ka viņš ir iesniedzis Liepājas apgabaltiesas kriminālnodalī sūdzību pret Liepājas pilsētas galvu Adolfi par apvainošanu un goda laupīšanu.⁵¹ Šajā incidentā iejaucās arī «*Libausche Zeitung*». «*Sankt-Petersburgen Zeitung*» publicēja redakcijai adresētu tā paša anonīmā autora paziņojumu, ka viņam no sava raksta Liepājas vēlēšanu lietā nekas neesot ko atņemt, viņš varot tikai priecāties par dusmām, ko raksts zināmās apriņdās sacēlis, sitiens bijis pelnīts un ķēris, kur tam vajadzējis ķert. Tas lika «*Libausche Zeitung*» redaktoram A. Smitam ķerties pie spalvas un rakstīt «*Sankt-Petersburgen Zeitung*» virsredaktoram P. fon Kigelgenam atklātu vēstuli ar protestu par nepatiesīgajam uzbrucējam izrādīto pretimnākšanu.⁵²

Vecvāciešu vēlēšanu komitejas šķelšanu jaunvācieši lūkoja izdarīt jau tūlīt pēc pieminētā 12 vīru demarša. Viņi lika priekšā pilsētas valdes locekļus, sekretāru un pilsētas galvu uzņemt vispārējā vēlēšanu komitejā kooptācijas ceļā, labi zinot, ka pēdējam amats formāli neļāva piederēt nevienai vēlēšanu komitejai. Šo personu klātbūtnē, opozīcijai esot droša vairākumā, nevarētu kaitēt, bet guvums būtu liels — no šīs puses vairs nedraudētu atklāta aģitācija pret vispārējo komiteju. Visi aicinātie, izņemot pilsētas galvu, arī parādīja «vājību» pieņemt piedāvātos sēdekļus. Bez šaubām, tas notika tikai rūpēs par saviem amatiem, pametot pilsētas galvu likteņa ziņā. Iestājušies pavēstīja par savām simpātijām vispārējās komitejas principiem (!), tomēr apsoliya vēlēšanu aģitācijā tieši nepiedalīties, bet tikai palīdzēt nodibināt mieru.

No šī brīža vācu opozīcijas uzbrukumi pilēstas galvam turpinājās ar divkāršu sparū, bet cīņas devīze — pilsētas valdības reforma — tika mīkstināta, solot saudzēt vienu otru «spices» vīru. Latviešu prese pamatoti izteica minējumu, ka opozīcija laikam grib apmierināties ar pilsētas galvas gāšanu vien, kuram tagad nāksies vienam pašam stāties pretī visai Liepājas vācu opozīcijai.⁵³

Kā uz šiem notikumiem reaģēja Liepājas latviešu vēlēšanu komiteja, vai tie neienesa kādas izmaiņas komitejas priekšvēlē-

⁴⁹ *Düna-Zeitung*. — 1901. — 18 Dez. — N 286.

⁵⁰ Baltijas Vēstnesis. — 1901. — 22. dec. — Nr. 291.

⁵¹ *Libausche Zeitung*. — 1901. — 21 Dez. — N 292.

⁵² Turpat. — 22. dec. — Nr. 293.

⁵³ Baltijas Vēstnesis. — 1901. — 21. dec. — Nr. 290 (Vēstules no Liepājas. Nr. 21. Kāpēc vācu partijas neizlīgst?).

šanu cīņas taktikā? Sākumā latviešu vēlēšanu vadība kaujinieciski paziņoja: «Mēs paši esam tik stipri, ka mums nevajaga par vācu šķelšanos pricāties, ne par viņu vienošanos bēdāties vai no tās baidīties.» Tā mudināja uz vācu vēlēšanu šķelšanos daudz nepalauties. Agrākajās vēlēšanās tāpat pastāvēja divas vācu partijas — katra ar saviem īpašiem mērķiem, un arī šoreiz latvieši netiekot uzlūkoti par patstāvīgu spēku, bet spēlējot tā saucamo balsu kustoņu (*Stimmvieh*) lomu, kuriem tikai jāpiepalīdzot vācu kandidātu ievēlēšanā.⁵⁴ Komiteja solīja, ka necentišoties vāciešu šķelšanos izmantot savas partijas labā, jo tai neesot vajadzīgi nekādi blakuslīdzekļi. Vismaz latviešu vēlētajus nekas nespiežot steigties meklēt izlīgumu ar kādu no vācu partijām. Tomēr izlīguma variants gluži atmests netika, tas varētu kādreiz notikt, ja būtu jāauskaidro pretējās puses patiesa griba.⁵⁵

Liepājas latviešu vēlētaji saņēma arī latviešu preses rekomendācijas, kā rīkoties, ja tādi izlīguma piedāvājumi būtu, vai nevajadzētu izlīgt ar vienu no vācu partijām un tieši ar kuru. Vairums padomdevēju noraidīja izlīgumu, viskategoriskākā bija «Baltijas Vēstneša» redakcija (F. Veinberga vadībā).

«Baltijas Vēstnesis» izteicās ka, no malas raugoties, Liepājas latviešiem vēlēšanās it kā nāktos pabalstīt jaunvāciešu partiju, jo tie nostājušies pret veco pilsētas valdību. Taču īstenībā opozīcijas aizstāvētie principi, kā izrietot no tās vēlēšanu komitejas darbiem un vadoņu paskaidrojumiem, nekādā ziņā neesot labāki par otrās vācu komitejas principiem. Tai nenākot ne prātā ievērot citu tautību vēlēšanu «dabiskās tiesības». Piekļāpības pēc, kā arī lai attaisnotu savu nosaukumu, tā vispārējā komitejā gan uzaicinājusi dažus nevācu vēlēšanu pārstāvjus, bet vienlaikus piesavinājusies tiesības rakstīt viņiem priekšā, cik un kādi domnieki ņemami no viņu vidus: saprotams, tikai tādi, kas «pūš vispārējās komitejas taurē». Vācu opozīcija, izsaukdamās: nost ar veco valdību, nemaz nav papūlējusies skaidrāk formulēt savus principus. Tātad te ir cīņa nevis par kādu ideju, bet par personām. «*Libauer Lloyd*» gan pūlīties reklamēt, ka opozīcijas partijas nolūks esot celt «neatkarīgus vīrus», K. Bīnemanis esot pat licis sevi svītrot no kandidātu saraksta. Bet to apgalvo visas Liepājas vēlēšanu partijas, tas neesot nekas sevišķs. K. Bīnemaņa rīcība liecinot tikai par pūlēm savas partijas labā — gāzt vecos ienīstos pilsētas darboņus un to vietā likt savas partijas vīrus. Tādos apstākļos drīzāk būtu pieļaujams izlīgums ar pilsētas valdes partiju.⁵⁶

«Dienas Lapa» atzina, ka, cik no tālienes varot spriest, nekādu lielu principiālu atšķirību starp abām Liepājas vācu vēlēšanu partijām nepastāvo un latviešiem neesot iemesla par vienu vai otru sevišķi sajūsmināties.⁵⁷ Tai piebalsoja «Vārds»: ja arī latviešu vēlētajiem varbūt vēl piemestu kādu drusciņu klāt,

⁵⁴ Baltijas Vēstnesis. — 1901. — 4. dec. — Nr. 276 (Vēstules no Liepājas. Nr. 18. Latviešu vēlēšanu vienprātība un skaits).

⁵⁵ Turpat. — 23. nov. — Nr. 267 (Vēstules no Liepājas. Nr. 17. Vācu komitejas kandidāti. — Šās komitejas nevienprātība. — Mēģinājumi pievienoties latviešiem).

⁵⁶ Turpat. — 29. nov. — Nr. 272; 7. dec. — Nr. 278; 13. dec. — Nr. 283; 19. dec. — Nr. 288.

⁵⁷ Dienas Lapa. — 1901. — 22. dec. — Nr. 291.

vācieši pēc izlīgšanas varētu atkal omulīgi braukt pa vecām sliedēm.⁵⁸

«Tēvija» atšķirībā no pārējās latviešu preses maz rakstīja par Liepājas vēlēšanām, ievērodama, kā pati izteicās, diskrēciju, jo iekšējie vēlēšanu cīņiņi piederot pašiem vēlētājiem un atklātībai nododami tikai šo cīņiņu iznākumi vai nozīmīgākie virzieni, taču uzskatīja, ka lielos kompromisos ar vienu vai otru vācu partiju nevajadzētu ielaisties, īpaši, ja līdz ar to nāktos upurēt kaut ko no saviem centieniem. Vāciešiem vienojoties, tāds kompromiss nāktu latviešiem tikai par ļaunu. Tiem vispār nav ieteicams iejaukties vācu savstarpējā cīņiņā, tas radītu plaīsu pašu mājās, ko viens vai otrs pretinieks tikai vēlas.⁵⁹

«Latviešu Avīzes», nenoraidīdamas izlīgumu, ieteica dot priekšroku tam vācu grupējumam, kurš mazāk raugās uz personām, nevadās no akla tautību naida un izvērza plašāku darbības programmu.⁶⁰

Par spīti valdošajai rezervētu attiecību saglabāšanas idejai, dažas latviešu un vācu sarunas vācu partiju ķildas laikā tomēr bija notikušas, tikai no tām nekas neiznāca, jo latviešiem vairāk par atvēlētajām astoņām vietām tā arī netika piedāvāts. Lai gan «*Libausche Zeitung*» liedzās, latviešu vēlētāju komiteja tomēr oficiāli apstiprināja, ka saņēmusi vairākus piedāvājumus, kas, liekas, tomēr nebija domāti nopietni.⁶¹ 1901. gada beigās šī komiteja konstatēja, ka neviena no abām vācu partijām līdz šim nav patiesi mēģinājusi izlīgt ar savienoto (latviešu, krievu un poļu) partiju, bet tikai tikojušas, sevišķi vecvācieši, vai nu skaldīt tās, vai arī «zvejot pa tumsu» gan ar vienkāršu pierunāšanu, gan uzdodot saviem «apkārklīstošajiem aģitoriem» izzināt vēlētāju vēlmes un to visu apsolīt (latviskus uzrakstus uz ielu stūriem, Jaunliepājā gaļas tirgu, labāku apgaismojumu utt.).⁶²

Acīmredzot labvēlīga kompromisa izredzes atmetas tomēr netika, zināmas aprindas klusībā uz to cerēja un vēlāk jutās gauži vilušās. Pat «*Baltijas Vēstnesis*» 1902. gada sākumā izteicās, ka vāciešu šķelšanās modinājusi cerību uz vienas vai otras vācu partijas izlīgšanu ar savienoto partijas spēkiem, kas atnestu labus augļus vispārējām interesēm, bet šī cerība nav piepildījusies. Savienoto partijas pārsvara dēļ vismaz valdošajai vācu partijai bijis pamatots iemesls pēc Jurjevas parauga meklēt no-

⁵⁸ Vārds. — 1901. — 1. dec. — Nr. 154.

⁵⁹ Tēvija. — 1901. — 5. dec. — Nr. 49.

⁶⁰ Latviešu Avīzes. — 1901. — 7. dec. — Nr. 98.

⁶¹ Baltijas Vēstnesis. — 1901. — 23. nov. — Nr. 267 (Vēstules no Liepājas. Nr. 17. Vācu komitejas kandidāti. — Šās komitejas nevienprātība. — Mēģinājumi pievienoties latviešiem).

⁶² Turpat. — 21. dec. — Nr. 290 (Vēstules no Liepājas. Nr. 21. Kāpēc vācu partijas neizlīgst?).

pietnu kompromisu,⁶³ nevis kā kāršu spēlē likt visu uz vienas kārts, t. i., cerēt uz latviešu vēlēšanu kūrību un staigāt Valkas vācu vadoņu pēdās, neko no viņu rūgtās pieredzes nemācoties.⁶⁴

«Dienas Lapa» izteica savu izbrīnu, ka Liepājas vācu vēlēšanu komitejas, acīmredzot pārāk paļaudamās uz agrāko vēlēšanu pieredzi, pašreizējos politiskajos apstākļos nav piedāvājušas «cienīgu kompromisu»⁶⁵. Bet tās domubiedrs «Mājas Viesis» vēlāk, kad jau parādījās pirmās drošās vācu atkalapvienošanās pazīmes, izteicās vēl atklātāk: «Savā ziņā mēs turam kompromisa neizdošanos par nožēlojamu. Izlīgums, kaut tas dotu latviešiem drusku mazāk domnieku vietu, nekā tiem pēc vēlēšanu skaita pienāktos, būtu labāks nekā karš.»⁶⁶ Šīs abas latviešu avīzes deva vāciešiem padomu vēlēšanās pārāk nepaļauties uz savas partijas disciplīnu un latviešu mazdūšību.⁶⁷

Latviešu prese ne uz brīdi neizlaida no acīm Liepājas vāciešu cīņiņu, reģistrējama vismazāko sikumu un zilēdama vācu komiteju izlīguma iespējas. Saubu nav, tā bija dziļi ieinteresēta, lai tas nenotiktu ne šobrīd, ne arī nākotnē. Ja viena no vācu partijām sabiedrotos ar latviešu, krievu un poļu komiteju un nodibinātos patiesi vispārēja vēlēšanu komiteja, tad turpmāk tautību jautājums Liepājas pilsētas vēlēšanās zaudētu savu asumu, izbeigtos vēlēšanu nošķiršanās pa tautībām, dažu vietu zaudējumu domē atsvērtu tautiskā naida izzušana — rakstija «Baltijas Vēstnesis». Avīze pravietoja, ka, arī apvienojoties, vācu partiju šaurais tautiskais egoisms tām rūgti atriebsies ja ne šajās, tad nākošajās vēlēšanās. «Patiesībā visi tie, kas tagad Liepājā pūš vācu patriotiskā taurē, skubinādami uz visu vācu vēlēšanu ciešu savienošanu pret citām tautībām, savā īsredzībā tik rok kapu vācu elementa svaram pilsētas pašvaldībā,» rakstija «Baltijas Vēstnesis».⁶⁸ Tādu pašu galu — pilsētas valdības grožu pāreju nevācu rokās, ja vācieši tik stūrgalvīgi ietišoties šaurajā vācu partijas programmā, — paredzēja arī «Рижский вестник», un tas būšot vācu konservatīvās partijas stūrgalvības auglis. Nekāda vienošanās tos neglābšot — tā stāstīja avīze «Vārds».⁶⁹

Kādu brīdi patiešām likās, ka Liepājas domes vēlēšanas šoreiz risināsies starp trijām vēlēšanu grupām. Sākumā abas vācu

⁶³ Cenšanās iekļūt domē un savas bezspēcības apziņa noveda Jurjevas igauņu liberālās buržuāzijas vadoni J. Tenisonu, juristu, avīzes «Postimees», redaktoru, vēlēšanu priekšvakarā pie kompromisa ar vāciešiem. Igauņu partija ieguva tiesības domē izvirzīt 20 kandidātu, vācu — 25, pārējos 15 ievēlēja pēc savstarpējās norunas (Пуллат Р., Тарвел Э. История города Тарпу. — С. 58).

⁶⁴ Baltijas Vēstnesis. — 1902. — 14. janv. — Nr. 11. 1901. gada domes vēlēšanas Valkā beidzās ar latviešu un igauņu uzvaru.

⁶⁵ Dienas Lapa. — 1902. — 22. janv. — Nr. 18; 5. febr. — Nr. 30.

⁶⁶ Mājas Viesis. — 1902. — 23. janv. — Nr. 4.

⁶⁷ Turpat. — 30. janv. — Nr. 5; Dienas Lapa. — 1902. — 26. janv. — Nr. 22.

⁶⁸ Baltijas Vēstnesis. — 1901. — 1. dec. — Nr. 274.

⁶⁹ Vārds. — 1901. — 3. dec. — Nr. 155.

komitejas darbojās katra uz savu roku. Vācu presē no abām pusēm parādījušies raksti vedināja domāt, ka nevienprātība starp abām vācu komitejām un sevišķi to vadoņiem aizgājusi tik tālu, ka samierināšanās mēģinājumi nav iespējami un būtu veltīgi. «*Libauer Lloyd*» ļoti aizskarošā veidā uzbruka otrai vācu komitejai kā pretiniekam, ar kuru jācīnās uz dzīvību un nāvi. Piekrist un atzīt vācu opozīcijas prasības nozīmētu vecvāciešu komitejas pašnāvību.

Un tomēr — kompromisa labā darbojās kā iekšējie, tā ārējie spēki. Vispirms jau vecvācieši drīz vien pēc izstāšanās no vispārējās komitejas mēģināja salābt, izrādīdami gatavību jaunvāciešu labā atsacīties no dažām domnieku vietām, par ko pieprasīja rakstisku solījumu, ka tagadējais pilsētas galva no jauna tiks ievēlēts amatā. Bet šī prasība neatbilda vācu opozīcijas galvenajiem vēlēšanu nodomiem, no pilsētas galvas upura tā tomēr nedomāja atsacīties, un samierināšanās nenotika.⁷⁰ Izlīguma labā, kā jau teikts, iestājās arī «*Libausche Zeitung*», izteikdama nopietnu brīdinājumu vācu vēlētājiem, lai tie nelolojot nekādas ilūzijas par šī «kaunpilnā brāļu kara» sekām. Apelēdama pie viņu apdomības un sūtības — šajos pārmaiņu laikos būt savu senču cienīgiem un saglabāt no viņiem pārmantotās derīgās īpašības, «lai reiz hronikās nebūtu jālasa, ka tai gadā, kad Rīga svinēja (īpaši vācieši) tās dibināšanas 700 gadu jubileju, Liepājas vāciešiem viņu nesaticības dēļ izrauta no rokām komūnas pārvalde»⁷¹.

Taisnību sakot, arī vācu opozīcijas vadoņi sauca abas puses atpakaļ uz «vecu mieru un vienprātību» (jau pieminētais K. Binemaņa 27. novembra programmatiskais raksts). Citādi tiem paveroties visai drūmas, nākotnes izredzes — vācu lietas bojāja Liepājā (domē labākajā gadījumā iekļūšot kādi 10—15 vācu pārstāvji), kā arī būtu sniegts visai bēdīgs piemērs citām Baltijas pilsētām. Taču šo izlīgumu Dreijersdorfa—Binemaņa partija domāja panākt, pārvilinot savā pusē vecvāciešu piekritējus un nostumjot pie malas vecos varasvīrus.

Lietas labā ar milzīgu neatlaidību strādāja visi Baltijas vācu laikraksti, kuriem Liepājas vēlēšanu notikumi bija sagādājuši lielas galvassāpes. Tie vienā balsī skubināja uz apvienošanos, lai vācu elements nezaudētu valdošo stāvokli. Lielas cerības tika liktas uz vāciešiem piemītošo politisko disciplīnu. 1901. gada decembra beigās «*Rigaer Tageblatt*» jau apmēram mēnesi pirms vācu formālā izlīguma ziņoja, ka Liepājas lietas nerādoties tik ļaunas kā sākumā. Ķīla, ka sakari ar pagātni pilnīgi nepārtrūkst, esot pilsētas valdes locekļu iestāšanās vispārējā komitejā.⁷²

⁷⁰ Baltijas Vēstnesis. — 1901. — 21. dec. — Nr. 290.

⁷¹ Libausche Zeitung. — 1901. — N 272.

⁷² Rigaer Tageblatt. — 1901. — 23. Dez. — N 290.

Droša informācija, ka vācu komiteju vienošanās par kopēju kandidātu sarakstu ir notikusi, parādījās tikai 1902. gada janvāra otrajā pusē. Nolīgumu aizkavēja nevienprātība nevācu buržuāzijas kandidātu atlasē. Vecvāciešu komiteja pieprasīja svītrot vairākas vispārējās komitejas proponētās kandidatūras, kuras figurēja arī savienotās latviešu, poļu un krievu partijas sarakstā; vēlāk puses vienojās nevācu kandidatūras neņemt vērā pavisam un balsot tikai par savējām⁷³ (tāda taktika varēja tikai kaitēt savienoto partijai, kuras kandidāti nedabūtu nevienu vācu balsi, kā pamatoti uztraucās «Dienas Lapa»)⁷⁴. Turklāt steigties reklamēt panākto vienošanos nevajadzēja, jo pēc iespējas ilgāka neziņa nodereja pretinieka maldināšanai.

Tāpat vācu buržuāzija pašā pēdējā brīdī, tā sakot, divpadsmitajā stundā, pēc vairāk nekā divu mēnešu ilga cīņina bija saderējusi mieru. Kā apgalvoja latviešu prese, tādām iznākumam daudz bija palīdzējuši vācu padomi no Rīgas.

Par panāktās vienošanās patiesīgumu un noturīgumu tika izteikti pretrunīgi minējumi. Vispravietiskākie izrādījās latviešu vēlēšanu komitejas sekretāra J. Janševska vārdi: «Daudzinātā un līdz apnikšanai skandinātā partiju šķelšanās gan tik tālu nu glābta, ka no vācu puses sastādīta viena kandidātu liste. Bet grūti ticams, vai tie patiesībā balsos par vieniem un tiem pašiem kandidātiem. Sejiens vācu veco un jauno starpā naids un nesaderība pārāk dziļi ieviesusies, lai ar vienkāršu izlīgumu un savienošanos visu notikušo izlīdzinātu un aizmirstu. [...] Mēs neticam, ka tie paši, kas vēl pāra nedēļu atpakaļ bija gatavi vieni otru par katru cenu sadragāt un pie malas dabūt, — ka tie tagad atkal kā brāļi varētu rīkoties pilnīgā vienprātībā.» Visvairāk nosodījuma viņš adresēja vācu opozīcijai, kura ar šo izlīgumu esot atklāti «izbalamutējusies», visas skaļās runas par pilsētas pārvaldes un saimniecības reformēšanu palikušas tikai tukšas frāzes.⁷⁵

Nevācu komitejas tiešā atbilde uz vācu buržuāzijas izlīgumu bija lēmums šoreiz atteikties no jebkādas saskares ar to un nevienu tās pārstāvi uz savas «listes» nelikt.⁷⁶ Šīs galējās rīcības attaisnošanai latviešu prese pārstāstīja vācu vēlēšanu vadonu izteikumus, ka, ja savienoto partija izvestu cauri savu sarakstu ar visām tur minētajām vācu kandidatūrām, tad tā var būt pārliecināta, ka vācieši domē ar «bauriem» kopā nesēdēs.⁷⁷

⁷³ Balss. — 1902. — 30. janv. — Nr. 5; Dienas Lapa. — 1902. — 22. janv. — Nr. 18; 25. janv. — Nr. 21; Pēterburgas Avīzes. — 1902. — 30. janv. — Nr. 9.

⁷⁴ Dienas Lapa. — 1902. — 25. janv. — Nr. 21.

⁷⁵ Baltijas Vēstnesis. — 1902. — 4. febr. — Nr. 29 (Vēstules no Liepājas. Nr. 28. Vēlēšanu priekšvakarā).

⁷⁶ Turpat.

⁷⁷ Dienas Lapa. — 1902. — 4. febr. — Nr. 29.

Savienoto partijas saraksts tika koriģēts šādi: no 59 kandidātūrām 39 vietas (34 vietā) latviešiem (tikpat, cik vācieši bija paredzējuši sev savā sarakstā), 12 — krieviem, 8 — poļiem. «Dienas Lapa» un «Mājas Viesis», kas visumā meklēja attaisnojumu latviešu vēlēšanu vadoņu pūliņiem Latvijas pilsētu pašvaldību vēlēšanās atdarīt pretējai pusei ar to pašu mēru — pavisam vai gandrīz atstumt to no pilsētas lietām, Liepājas latviešu rīcību tomēr neatzina par pareizu: tie būtu labāk darijuši, izvirzīdami absolūtajam vairākumam vajadzīgo kandidātu skaitu (28—30). Ievērojot vāciešu ekonomisko un kultūras spēku, kā arī «izlīdzinošās» taisnības principu, «vēlākas kopdzīves labā» nevajadzējis tos gluži nobīdīt malā. «Dienas Lapa» tomēr piebilda: ja nu saraksts reiz esot sastādīts, tad pie tā arī cieši un vienprātīgi jāturas.⁷⁸

Oficiālajā kandidātu uzstādīšanai sasauktajā pilsētas vēlētajū sapulcē (1902. gada 4. februārī) sabiedrotie izvirzīja 66 personas, jo latviešu vēlētajū vadība aiz piesardzības rezervei paredzēja sev par septiņiem kandidātiem vairāk (46). Iepriekšējā latviešu vēlētajū sapulcē (krievu un poļu buržuāzija savus pārstāvju kopējam sarakstam izvirzīja atsevišķā sapulcē), kas notika 22. janvārī vietējās latviešu labdarības biedrības telpās (piedalījās apmēram 400—500 dalībnieku) un turpinājās ar neļiemliem pārtraukumiem no 8 vakarā līdz 3 rītā, izdevās izvirzīt tikai 35 kandidātus, tāpēc sapulci turpināja 28. janvārī.

Dažiem atklātajā balsošanā nesanāca vajadzīgais balsu skaits, citi atsacījās balotēties. Latviešu vēlēšanu komiteja, gan sevi, gan savus piekritējus mierinādama, šo atsacišanos mēģināja izskaidrot ar ārkārtīgu patriotisma uzplūdiem: lielos laikmetos arī paši cilvēki topot lielāki un labāki, spējīgāki uz atsacišanos un uzpurēšanos; daudzas kandidātos izvirzītās personas pašas atteikušās, lai pietiktu vietas tam, kas to varbūt vairāk vēlas, un lai tikai neizceltos ne mazākās domstarpības. Šāda «labprātīga atsacišanās» pieņēma tik aizdomīgi plašus apjomus (to apcerot, komitejas sekretāram gribot negribot bija jāiesaucas: «Jā, kur tad lai rodas kandidāti, kad tik daudzi no jums atteiksies?»⁷⁹), ka vedināja šo faktu skaidrot kā Liepājas latviešu vēlētajū nevienprātības pazīmi, ko tik pārliecinoši vēlāk pierādīja vēlēšanu rezultāti.

Par Liepājas latviešu izvirzītajiem kandidātiem vēl šāda atkāpe. Jau ilgi pirms vēlēšanām tai ne reizi vien bija nācies dzirdēt pretinieka aizbildnieciskās runas, ka tai trūkstot domnieku amatam piemērotu, pietiekami izglītotu, saprātīgu, spējīgu un inteligentu spēku. Latviešu vēlētajū komiteja (to atbalstīja laikrakstos «Vārds» un «Latviešu Avīzes» ievietotās korespondences) nekavējās pierādīt pretējo. Vispirms uzbrucēji saņēma ieteikumu labāk apkopt pašiem savu durvju priekšu, jo, lūk, pašreizējā pilsētas pārvaldē bez pilsētas galvas un sekretāra esot vēl kādas 5—6 personas ar augstāko izglītību, pārējie — vienkāršie pilsoņi, namīpašnieki un «praktiskie veikalnieki», tādi, kā pilsētas pirts turētājs, pilsētas suņu un zirgu uzskaitītājs, tirgus uzraugs, daži miesnieki, mūrnieki, remeši (namdari), daži cepļu un fabriku īpašnieki. Bet

⁷⁸ Dienas Lapa. — 1902. — 22. janv. — Nr. 18; 4. febr. — Nr. 29; 26. janv. — Nr. 22.

⁷⁹ Baltijas Vēstnesis. — 1902. — 18. janv. — Nr. 15 (Vēstules no Liepājas. Nr. 25. Kandidātu uzstādīšana).

šādu vai pat labāku kandidātu, kuriem labi zināmas pilsētas vajadzības un kuri prot vietējās — daļēji arī valsts valodu, netrūkstot arī latviešu vidū. Tiem atradīšoties arī kādi 8—10 kandidāti ar augstskolas diplomu. («Balss» gan apstrīdēja, ka tik daudz izglītotu vēlētāju Liepājā vispār neesot.⁸⁰) Kur nepietiks ar pašu domnieku zināšanām, tur ņems palīgā speciālistus, kurus pilsēta par dārgu maksu algo tā kā tā. Un kur tad lai latvieši ņemot pieredzi pilsētas pašvaldības lietās, ja viņi, aizbildinoties ar pieredzes trūkumu, pastāvīgi atturēšies no tām? Bet politiski nobriedušu gudrinieku ilgā valdišana pilsētas saimniecībā visvairāk izpaudusies dažādās spekulācijās, personisko labumu un priekšrocību izkārtošanā.⁸¹

Apvienoto vācu komiteju sarakstā — pavisam 55 kandidāti — bija ietverti astoņi latviešu vēlētāju pārstāvji (divi no tiem bija līdzšinējie domnieki), kuriem, kā rakstīja vācu avīzes, bija dota iespēja izteikt savas vajadzības un vēlēšanās. «Dienas Lapa» iebilda, ka tikpat labi sarakstā varējis nebūt neviens latvietis — «tik mazam pulciņam ir maza nozīme, nobalsojot dažādus pilsētas valdes priekšlikumus». Latviešu vēlētāju vēlējumus tie varot uzzināt tāpat — bez tā pāra domnieku vidutājības.⁸² Vēlēšanu priekšvakarā (30. janvārī) savienoto komiteja iesniedza oficiālu paziņojumu, ka tai nav nekā kopēja ar vācu vispārējo vēlētāju komiteju, kura latviešu kandidātus uzstādījusi bez to ziņas un gribas. Tas bija brīdinājums izsargāties no maldiem.⁸³

Soreiz Liepājā pie vēlēšanu urnām bija paredzams ass cīniņš. Bet tas jau piederēja vēlēšanu beigu cēlienam. Līdz tam pēc latviešu buržuāzijas iniciatīvas tika izcīnītas mēnešiem ilgas, nepieredzēti sīvas un neatlaidīgas priekškaujas, gan diezgan plaši izvēršot līdzšinējās pilsētas pārvaldes saimniekošanas kritiku, vienlaikus mēģinot izvirzīt savu vēlēšanu programmu, gan risinot ar vēlēšanu procedūru saistītus jautājumus — par vēlētāju sarakstu, vēlēšanu urnām un iecirkņiem, ieejas biļešu izņemšanu.

Nevācu buržuāzijas vadōņi vecajai domei pārmeta par nekārtībām un trūkumiem pilsētas dzīvē, nesaimnieciskumu, pēdējo gadu nevajadzīgajiem un nerentablajiem izdevumiem, kā, piemēram, par lepnas un dārgas, labākajām aprindām domātas ūdens dziedinātavas celtniecību, neienesīga Liepājas—Aizputes šaursliežu dzelzceļa finansēšanu. Visas nebūšanas tika saistītas ar pārmērīgi šaurās valdošās partijas «egoismu jeb kliķes būšanu», kas, gādādama par savas partijas piederīgajiem, nevienu citu pilsētas amatiem un pasūtījumiem nepielaida ne tuvumā — «neviens krievs, ne latvietis nedabū ne 3 kapeikas nopelnīt», un arī pašu vāciešu plašākas aprindas pie teikšanas netiek. Tāpēc atskanēja aicinājums «visiem tādiem, kas domā, ka pilsētas saimniecībā šis vai tas būtu izdarāms citādi, ir laba reize izrādīt savu

⁸⁰ Balss. — 1901. — 24. okt. — Nr. 43.

⁸¹ Baltijas Vēstnesis. — 1901. — 4. sept. — Nr. 202 (Vēstules no Liepājas. Nr. 2. Ko latvieši vēlē); Vārds. — 1901. — 19. nov. — Nr. 144; Latviešu Avīzes. — 1901. — 21. sept. — Nr. 76.

⁸² Dienas Lapa. — 1902. — 2. febr. — Nr. 28.

⁸³ Baltijas Vēstnesis. — 1902. — 2. febr. — Nr. 28.

teicamu gribu un spēju pie pilsētas saimniecības jautājumu pārspriešanas un nokārtošanas»⁸⁴.

Savienotā trīstautību vēlēšanu komiteja bija nākusi klajā ar kautrīgu vēlēšanu un reizē arī nākošās domes darbības programmas pieteikumu. So programmu nosacīti varētu iedalīt šādos punktos: 1) pilsētas pārvaldes kārtības reorganizācija, pilsētas valdes sastāvu un ierēdņu loku formējot no visu tautību piederīgajiem un aizliedzot domniekiem ieņemt no pilsētas valdes atkarīgus amatus; 2) obligāta pilsētas pasūtījumu izdošana un uzņēmumu iznomāšana atklātās izsolēs; 3) sanitārā stāvokļa uzlabošana pilsētā (apgāde ar kvalitatīvu dzeramo ūdeni un dzīvokļiem, namaļu ielu bruģēšana un apgaismošana); 4) gādība par skolām — sevišķi pirmmācības (bezmaksas pirmo triju klašu izglītība) un amatniecības skolām; 5) dažādu vispārderīgu iestāžu — publiskas lasītavas, bibliotēkas, pilsētas darba nama — dibināšana.⁸⁵ So visumā derīgo, bet tolaik nereālo programmu tās autori bija naivi iecerējuši realizēt, ekonomējot pilsētas līdzekļus. «Taupībai vajag būt rakstītai uz nākošo pilsētas domnieku karoga», lasām komitejas priekšvēlēšanu uzsaukumā. Taču tobrīd plaši diskutēto jautājumu, kas drikst būt pilsētu pašvaldību kontrahents (darba uzņēmējs un piegādātājs), latviešu vēlēšanu vadība ar gudru ziņu bija apgājusi.

Tā bija iegājies, ka pilsētu domniekiem vai viņiem tuvu stāvošām personām piederēja nerakstītas tiesības uz dažādiem pilsētas pasūtījumiem jeb, kā toreiz teica, podrjādiem. Oficiāli pilsētām tos vajadzēja izdot publiskā izsolē, ko praksē nereti vispār nedarija vai izsludināja ļoti šauram interesentu lokam. Abos gadījumos par pilsētas darbu uzņēmējiem un sagādniekiem visbiežāk kļuva domnieki vai to protežētās personas, pārējos konkurentus visai veikli apejot. Tāpēc gluži saprotamu reakciju «pilsētas tēvos» izsauca iekšlietu ministra 1901. gada 13. jūnija cirkulārs, kas pilsētu apspriešanai nodeva jautājumu, ko bija ierosinājusi kāda pilsētas dome, vai domniekiem turpmāk atstājamas tiesības būt par pilsētas kontrahentiem.⁸⁶ Pilsētas, kā jau tas bija gaidāms, atbildēja visai vienādi. Vidzemes pilsētas šādu aizliegumu vienbalsīgi noraidīja, Kurzemē to atbalstīja tikai divas pilsētas (Tukums un Jaunjelgava).⁸⁷ Arī Liepājas domnieki vienprātīgi pievienojās (23. augusta sēdē) pilsētas valdes slēdzienam, ka tas ierobežotu tādu personu ievēšanu domē, kas bauda «vispārēju uzticību», jo tie savu darišanu interesēs būtu spiesti atteikties no jau tā upurus prasošā domnieka amata un visu nozīmīgāko pilsētas pasūtījumu nodošana publiskajā izsolē liedzot domniekiem priekšrocības šai ziņā.⁸⁸ Neraugoties uz pilsētu vairākuma domām, Kurzemes guberņas administrācija (atšķirībā no Vidzemes gubernatora Paškova) šādu domnieku tiesību ierobežojumu tomēr atzina par vēlamu, uzskatot, ka to amata pienākums — pilsētas interešu aizsargāšana — nav savienojams ar kontrahenta

⁸⁴ Baltijas Vēstnesis. — 1901. — 1. sept. — Nr. 220 (Vēstules no Liepājas. Nr. 1. Vai Liepājas latvieši piedalīsies pie nākošām pilsētas vietnieku vēlēšanām?).

⁸⁵ Latviešu Avīzes. — 1901. — 7. dec. — Nr. 98; Latvietis. — 1906. — 14. apr. — Nr. 61.

⁸⁶ LCVVA, 421. f., 1. apr., 1310. l., 24., 25. lp.

⁸⁷ Turpat. — 34., 45., 46., 48., 50., 57., 58., 63., 64. lp.

⁸⁸ Turpat. — 47. lp.; 1311. l., 201. lp.; 1574. l., 9. lp.

pozīcijām. Domnieks — kontrahents centīsies, lai dome katru pilsētas pasūtījumu atdotu par iespējami augstāku cenu.⁸⁹ Ierosinātais jautājums tā arī netika likumdošanas ceļā atrisināts un diez vai arī spētu novērst ļaunprātības pilsētu saimniecībā, jo vienmēr atrastos fiktīva persona, kas vajadzības gadījumā oficiāli uzstātos kontrahenta lomā. Bet pats interesantākais šai lietā bija tas, ka pat «*Libausche Zeitung*» vēl pusgadu pirms šī ministrijas cirkuļāra bija ieteikusi, lai domnieks attiecībā pret komūnu nebūtu darba uzņēmēja attiecībās.

Savienoto komitejas aktīvā līdzdalība vēlēšanu saraksta koriģēšanā deva tai jaunas vēlēšanu balsis, kā arī noveda pie tā, ka vēlēšanas tika atceltas par diviem mēnešiem — no sākotnēji plānotā 1901. gada 4. decembra uz nākošā gada 6. februāri. Līdzko parādījās saraksta pirmā publikācija (4. septembrī), latviešu vēlēšanu komiteja, pārlapojusi to un konstatējusi dažus izlaidumus un kļūdas, steidzīgi griezās pie vēlētajiem (tam bija speciāli vēltītas divas «Vēstules no Liepājas» — «Vēlēšanu saraksts» un «Vēlreiz par vēlēšanu sarakstu»)⁹⁰ Ikvienam vēlētais tika aicināts rūpīgi izstudēt sarakstu, sameklēt tajā savu vārdu un pārbaudīt, vai nav nekādas kļūdas: «Katrs nesaskaņa starp vārdu vēlēšanu listē un pasē var būt par iemeslu, ka dažs labs vēlētais netiek pieļauts pie balsošanas.» Komiteja neaizmirsā atgādināt laikus nomaksāt (līdz 19. septembrim) pilsētas nodokļu parādu, brīdinot vēlētajus nemaldināt sevi, ja viens otrs parādnieks arī ir iekļuvis sarakstā. Pilsētas valde tos vēlāk, aizbildinoties ar pārskatīšanos, var «striķēt no listes ārā». Visās neskaidrībās, arī tad, ja rastos vajadzība celt sūdzību, laipni tika piedāvāts padoms bez jebkādas atlīdzības.

Šī aģitācija nepalika bez panākumiem. Liepājas pilsētas valde saņēma ap 80 iebildumu, ko galvenokārt iesniedza namsaimnieki; pēc latviešu vēlēšanu komitejas sekretāra aprēķina, ap 60—70 bijuši krievu un latviešu vēlēšanu «ieruņas raksti»,⁹¹ kuriem cauri jautās vadītāja roka, jo daudzas sūdzības bija rakstītas vienā un tai pašā rokkrastā, tajās plaši tika operēti ar valdības priekšrakstiem, bija iesniegti grupveida iebildumi pret vairāku personu, arī juridisko, atrašanos sarakstā. Sajā etapā pilsētas valde sūdzību lielāko daļu vēra neņēma.

Izņēmums bija seši uzrādītie neprecizitātes gadījumi, kā arī sarakstā no jauna ieslēdza piecas personas (kļūdas dēļ izlaisti namīpašnieki J. Spēle, E. Preslere, kā arī tirgotāji Samuils Freidbergs, A. Hofmanis un firmas «Knops un Verners» līdzīpašnieki Ā. Verners, kurš izrādījās Krievijas pavalstnieks). Vēl deviņi iebildumu ceļāji, valsts tirdzniecības un rūpniecības apliecinību uzrādītāji saņēma atteikumu ar motivāciju, ka attiecīgā iestāde īpašniekam pieder tikai deviņus mēnešus (Fricis Notmanis), nav izņemts dokuments tekošajam gadam (A. Andrejevs, F. Martenss), vai arī tas izņemts uz perso-

⁸⁹ LCVVA, 421. f., 1. apr., 1310. l., 70. lp.

⁹⁰ Baltijas Vēstnesis. — 1901. — 11. sept. — Nr. 208; 14. sept. — Nr. 211.

⁹¹ Turpat. — 19. okt. — Nr. 239 (Vēstules no Liepājas. Nr. 11. «Cetrdesmitpiecu vīru komitejas» izjukšana. — Latviešu un krievu-poļu komiteju savienošanās. — Sūdzības un pārsūdzības).

niskās nodarbošanās pamata, kas vēlēšanu tiesības nedod (T. Majors, S. Hermuts, G. Pozvoļs), vai kāds no firmas īpašniekiem vai līdzdalībniekiem jau figurē balsstiesīgo vidū. Noraidījumu lielākā daļa skāra tos namīpašniekus, kas bija apstrīdējuši pilsētas taksācijas komisijas veiktās īpašumu vērtēšanas termiņus un objektivitāti (pavisam 39 gadījumi — Miķelis Ģelzis, Andrejs Mucenieks, Fricis Ozolings, Ansis Stārasts, Kristaps Kopštāls u. c.), īpašumu piederēšanas termiņu (seši gadījumi) vai īpašumu obligātās korborācijas noteikumu prasību (seši gadījumi).

Pilsētas valde atteicās svītrot no saraksta — šo prasību uzturēja namsaimnieki K. Saule-Sleinis, Rozenbergs, Strole, Jēkabsons — vairākas pilsētas pārzinātās iestādes — Bēmera atraitņu namu⁹², pilsētas bāriņnamu «Vite un Hike», Kreica skolu un pilsētas krājksi. Tā stūrgalvīgi iebilda, ka šis ir labdarības iestādes un tās dibinātas uz īpašu novēlējumu pamata ar juridiskās personas tiesībām un no pilsētas neatkarīgu patstāvīgu pārvaldi. Tās par saviem īpašumiem, kas pagaidām netiek izmantoti labdarības mērķiem, maksājot pilsētai nodokli un kā tādas esot balsstiesīgas; savukārt krājksi agrāk bija balsstiesīga uz ģildes aplicības pamata, tagad — kā cenzam atbilstoša nama īpašniece. Protests vērsās arī pret divu vietējo pārstāvju atstāšanu vēlēšanu sarakstā, bet tos saraksta kārtotāji jau paši bija psteigušies svītrot.

Pilsētas valde savukārt liedzās uz klausīt Liepājas Nikolaja brālības Olgas patversmes komitejas lūgumu atzīt tās balsstiesības, jo iestādes īpašums, kas nedod tiešus ienākumus, neesot ne novērtēts, ne arī aplikts ar nodokli. Līdzīgu atbildi saņēma Kurzemes guberņas pirmā apgabala akcizes nodokļu uzraugs, kurš interesējās par iespējām vēlēšanās pārstāvēt vietējo kroņa degvīna noliktavu: kā valsts iestādes īpašums (izņemot Liepājas—Romnu dzelzceļu) tas nav pakļauts pilsētas imobiliju nodoklim. Ar šīm pretenzijām abu minēto iestāžu pārstāvji neapšaubāmi nāca klajā pēc vietējās krievu buržuāzijas vēlēšanu vadonu padoma.

Liepājas pilsētas valde, pēc pašas iniciatīvas vēleiz pārbūdot sarakstu, izsekojot izmaiņām īpašnieku sastāvā (četri bija pārdevuši savus īpašumus, viens miris, viens izrādījās ārzemnieks), apsekojot pilsētas nodokļu parāda lietas utt., no vēlēšanu saraksta izslēdza 102 personas.⁹³ Sākotnējais vēlēšanu skaits sārka no 1170 uz 1072.⁹⁴

Nevācu vēlētaji ar šo lēmumu nesamierinājās, un gubernators saņēma gan kolektīvas, gan individuālas sūdzības — pavisam no apmēram 33 personām (atsevišķu personu uzvārdi dažkārt atkārtotās kā vienās, tā otrās sūdzībās).⁹⁵

Sūdzētāji, atkal galvenokārt namsaimnieki, norādīja, ka pārkāpti valdības trīs skaidrojumi pašvaldību vēlēšanu jautājumā; 1) likumdevējs, noteikdams īpašuma piederības termiņu — viens gads —, vēlēties norobežot pilsētas pārvaldi no personām, kurām nav izveidojušas pietiekami ciešas saites ar attiecīgo vietu, un tāpēc burtiskā nozīmē šī prasība piemērojama tikai attiecībā pret jaunatnācējiem; piemēram, atraidītajam I. Muravjovam īpašums Liepājā piederēja jau no 1896. gada, un 1901. gadā tas izsolē tikai ieguvis citu īpašumu; 2) nav obligāti, lai īpašuma vērtība jau veselu gadu pirms vēlēšanām atbilstu cenza prasībām, ko vajag sasniegt tikai uz vēlēšanu saraksta

⁹² Dibināts 1896. gadā, izpildot 1890. gadā mirušā Andreasa Bēmera testamentāro novēlējumu.

⁹³ LCVVA, 421. f., 1. apr., 1403. l., 3.—19. lp.

⁹⁴ Turpat. — 108.—142. lp.

⁹⁵ Turpat. — 2., 29., 34., 35., 45.—108. lp.

sastādīšanas laiku, bet īpašumu savlaicīgi — gadu pirms saraksta publicēšanas — novērtēt (1893. gada 4. oktobra priekšraksts Nr. 6745); 3) tāpat nav obligāta jauniegūto un arī mantoto īpašumu koroborācijas formalitāte, ja jaunais īpašnieks pildījis visas no šī īpašuma piederuma izrietošās saistības (1893. gada 16. decembra priekšraksts, Senāta 1901. gada 21. septembra ukazs). Neraugoties uz to, Liepājas pilsētas valde atteicās atzīt pēc metrikas apliecībām likumīgo mantinieku balsstiesības, ja tie nefigurēja hipotēku grāmatās (namsaimnieki Jānis Lukažs, Jānis Buks, Paļēvičs, Zūres atraitle ar bērniem, E. Eihvalds, Miķelis Patepāns).

Visvairāk iebildumu bija pret taksācijas paņēmiena objektivitāti un termiņu, par ko bija parādījušies mājienu arī latviešu presē.⁹⁶ Ko ņemt par pamatu — 1900. gada decembrī vai 1901. gada martā—augustā veikto īpašumu kārtējo vispārējo taksāciju? Pēdējai vajadzēja kalpot par nodokļu aplikuma pamatu 1902.—1906. gadā. Pilsētas valde uzskatīja, ka 1901. gada aizsāktais darbs nav pabeigts, un, vēlētajū sarakstu stādot, vadījās no iepriekšējā gadā izdarītās papildu taksācijas, kurā fiksēja tekošajā gadā paveiktās jaunbūves vai pārbūves, attiecīgi izmainot nākamajā gadā ievācamā nodokļa apmērus. Sūdzētāji savukārt uzskatīja, ka sakarā ar būvdarbiem viņu īpašumi uz vēlētajū saraksta sastādīšanas laiku ne tikai sasnieguši, bet ievērojami pārsnieguši cenza minimumu un pilsētas valdes pienākums bijis izdarīt īpašumu novērtēšanu par jaunu, bet viņus pašus — ieslēgt vēlētajū sarakstā. Turklāt vairāki sūdzētāji apgalvoja, ka par 1901. gadā izdarīto vērtēšanu viņiem nekas neesot bijis zināms. To apstiprināja arī latviešu vēlētajū komiteja, izteikdama izbrīnu par taksāciju, kas izdarīta, nevienam neredzot, nezinot un apejot jau kopš pagājušā rudens izirētos namus.⁹⁷ Liepājas pilsētas galva H. Adolfi savā paskaidrojumā gubernatoram atrunājās, ka daļa jaunbūvju 1900. gada beigās vēl nebijušas tiktāl nobeigtas, lai jau nākamajā gadā tās varētu aplikēt ar nodokli, vai arī tās nesasniedza cenza minimumu. Turklāt viņš piebilda, ka sūdzētāji gan labprāt maksādot zemāku nodokli, nekā pienākas, bet pretendējot uz tiesībām, kas iegūstamas, samaksājot lielāku nodokli.⁹⁸

Gubernatora uzdevumā noskaidrojot, cik no sūdzētāju īpašumiem atbilstu cenza prasībām, ja par pamatu ņemtu 1901. gada taksāciju, izrādījās, ka deviņos gadījumos šī robeža tika tālu pārsniegta, 11 gadījumos nesasniedza, bet septiņos — būve vēl turpinājās. Neskatoties uz to, gubernas pilsētu lietu pārvalde visus protestus, izņemot vienu (Katrīnu Zūri atzina par mirušā vīra īpašuma — 2000 rubļu vērtībā — līdzīpašnieci), noraidīja (1901. gada 28. novembra žurnāls Nr. 81). Bez ievēribas atstāja arī namīpašnieka K. Saules-Sleiņa iebildumu, bez šaubām — latviešu vēlētajū komitejas uzdevumā, ka pilsētas krājkasi atstāj vēlētajū sarakstā.⁹⁹

Senāts, izskatījis vienu no Liepājas saņemto sūdzību, 1903. gada 10. novembrī(!) (ukazs Nr. 11562) arī uzskatīja, ka Liepājas pilsētas valde ar pilnām tiesībām varēja vadīties pēc vērtēšanas komisijas 1900. gada decembra datiem.¹⁰⁰

⁹⁶ Piemēram, vietējais laikraksts «Latvietis» (1901. — 7. nov. — Nr. 45) sūdzējās par ārkārtīgi diferencēto un īpaši daudz latviešu nelielo mājīpašumu tīšuprāt netaisno vērtējumu zem cenza prasības. Turpretī lielajiem īpašumiem piemērota tikai viena mēraukla — kā nodrošināt to īpašniekiem pēc iespējas lielāku nodokļa atlaidi pilsētas kasei par zaudējumu. Āvize ilustrācijai netieši norādīja uz savu tautieti M. Pētersonu, «kas pirmajā laikā strādāja pretī krievu—latviešu—poļu—leišu partijai,» kura īpašums pēc pilsētas oficiālā vērtējuma vairāk nekā četrkārtīgi atpalika no patiesās vērtības.

⁹⁷ Baltijas Vēstnesis. — 1901. — 8. nov. — Nr. 256 (Vēstules no Liepājas. Nr. 15. Nezināma taksācija).

⁹⁸ LCVVA, 421. f., 1. apr., 1403. l., 143.—146. lp.

⁹⁹ Turpat. — 34., 35., 149., 150.—155. lp.

¹⁰⁰ Turpat. — 313.—317., 462., 463. lp.

Tādējādi vēlēšanu sarakstā (publicēts 1901. gada 19. decembrī) bija ierakstītas 1073 personas, izlaboto vēlēšanu sarakstu papildinot ar K. Zūri.¹⁰¹ Bet izmaiņas vēl sekoja, 20 namsaimnieku, galvenokārt latvieši (E. Ziemeļis, J. Purainis, K. Veits, S. Priedenieks, P. Budriķis u. c.), organizēti iesniedza gubernatoram sūdzības (tās bija rakstītas vienā dienā, 27. decembrī, uz pavairotām blankām), ka pilsētas valde nav ņēmusi vērā tos, kas līdz vēlēšanu saraksta otrreizējai publicēšanai nomaksājuši nodokļu parādu. Pilsētas galva gan mēģināja atrakstīties, ka nodoklis bija jānomaksā līdz 1. aprīlim, no 1. oktobra to jau sāka piedzīt ar policijas palīdzību, turklāt laikā, kad saraksts atradies guberņas pilsētu lietu pārvaldē, tajā nav bijis iespējams neko ieslēgt, ko, starp citu, neviens arī neesot lūdzis. Taču šoreiz guberņas pilsētu lietu pārvaldes lēmums (1902. gada 14. janvāra žurnāls Nr. 9) sūdzētājiem bija labvēlīgs. Pārvalde, atsaukdamās uz Senāta skaidrojumiem (1889. gada 3. novembrī, 1895. gada 5. februārī), atzina, ka pilsētas valdes pienākumos ir turēt sarakstu kārtībā visu laiku, nevis izdarīt tajā labojumus tikai pēc vēlēšanu īpaša lūguma, un lika visus bijušos pilsētas parādniekus ieslēgt sarakstā.¹⁰²

Precizētais un papildinātais vēlēšanu saraksts aptvēra 1136 personas.¹⁰³ Liepājas pilsētas valde savā 1901. gada oficiālajā atskaitē lakoniski atzīmēja, ka saņēmusi ne mazums iebildumu par šķietamām nepareizībām un trūkumiem vēlēšanu sarakstā, kurus, izņemot nelielu daļu, kā viņa, tā guberņas pilsētu lietu pārvalde atstājusi bez ievērības, jo iebildumiem trūcis likumīga pamata, bet dažos gadījumos tie pat runājuši pretim pastāvošajiem likumiem.¹⁰⁴

Liepājas vācu buržuāzijas konservatīvajiem spēkiem nācās piekāpties arī vēlēšanu urnu jautājumā, kam latviešu vēlēšanu komiteja piešķīra pirmšķirīgu nozīmi, apgalvodama, ka pareizs atrisinājums garantēs pašu vēlēšanu nekļūdušu iznākumu. Pēc tās ieskatiem, līdz šim domes vēlēšanās lietotās vecum vecās skārda kastītes nespēja nodrošināt aizklātu balsošanu, lai «tautas mazākais brālis, kas stāv lielākā turīgākā brāļa dienestā vai arī kam ir iemesls būties no šā turīgākā un varenākā brāļa, aiz bailēm nenodotu citādi savu balsi, nekā viņa pārliecība to pavēl, un, no otras puses, lielākais brālis nevarētu pie mazākā brāļa sariebties, ja šis citādi nodod savu balsi, nekā pirmējām tas patīk»¹⁰⁵. Līdzšinējā vēlēšanu urna ikvienam no klātesošajiem pēc vēlēšanu rokas kustībām vien ļāva noģīst, kurā pusē iemesta bumbu, un, ko nevarēja redzēt, to varēja dzirdēt pēc fajansa bum-

¹⁰¹ LCVVA, 421. f., 1. apr., 1403. l., 182. lp.

¹⁰² Turpat. — 183., 199.—219., 224., 225. lp.

¹⁰³ Turpat. — 1686. l., 25. lp.; ЦГИА СССР, ф. 1288, оп. 25, д. 35, л. 90, 91, 161, 165.

¹⁰⁴ LCVVA, 421. f., 1. apr., 1574. l., 13. lp.

¹⁰⁵ Balss. — 1902. — 20. febr. — Nr. 8.

biņas kritiena. Šo urnas tipu Kurzemes gubernators pirms vairākiem gadiem kā nederīgu bija licis nomainīt pagastu vēlēšanās (arī Tukumā). Liepājā jau iepriekšējo 1897. gada pilsētas vēlēšanu priekšvakarā V. Dreijersdorfs lika priekšā domei vecās urnas uzlabot atbilstoši aizklātas balsošanas prasībām. H. Adolfi pilsētas valdes vārdā atzina pašreiz lietoto urnu tipu par pietiekami lietderīgu, pašpārlicināti bilzdams, ka viņš pats rūpējoties par to, lai balsošanā tiktu ievēdota slepenība. Šis viedoklis toreiz guva domes vairākuma piekrišanu.¹⁰⁶

Jaunajām vēlēšanām tuvojoties, gubernators saņēma nevācu vēlētāju kolektīvu lūgumu (datēts ar 1901. gada 7. oktobri), par visam 61 paraksts (pilnvarotais goda mirtiesnesis inženieris G. Semikoļenovs, I. Serebrjakovs, F. Rožkovskis, K. Saule-Sleinis, K. Guže, M. Vecvagars, J. Volkovičs, V. Rimņēvičs u. c.), lai viņš liek pilsētas valdei izgatavot jaunas vēlēšanu urnas pēc klātpievienotā Maskavas zemstes sapulcē lietotās urnas parauga — ar mīksti izoderētu iekšpusi un koka bumbiņām.¹⁰⁷ Pilsētas valde joprojām izturējās noraidoši: jaunu urnu izgatavošana nav ne nepieciešama, ne arī iespējama līdz vēlēšanām. Tomēr pilnībā paturēt veco urnas modeli tā neuzdrošinājās. 25. oktobra sēdē dome pieņēma vienu no pilsētas valdes proponētajām izmaiņām — priekškaru nomainīt ar piltuvveidīgu cauruli, kas pilnīgi nosegtu vēlētāju roku. Bet dome neatbalstīja fajansa bumbiņu nomainīšanu pret koka bumbiņām un urnu izsišanu ar vadmalu,¹⁰⁸ par ko «Pēterburgas Avīzes» vēlāk rakstīja: «Liepājas vācu partija ar 25. oktobra nolēmumu nosprieda atklātu, t. i., neredzamu, bet, varētu sacīt, dzirdamu kauliņu iemešanu.»¹⁰⁹

Opozīcija gatavojās jaunas sūdzības ceļā tikt vaļā no «bleķenēm» un izcīnīt izpolsterētas vēlēšanu urnas. Lai «apdomīgākie» domnieki nevarētu aizbildināties ar «liekiem» izdevumiem (urnu pārtaisīšana domes pieņemtajā variantā izmaksāja ap 75 kapeikām gabalā, opozīcijas iesniegtais paraugs — ap 7 rubļiem) vai laika trūkumu, krievu vēlētājs galdnieku darbnīcas īpašnieks Semjons Klepeņins apņēmas uz krievu vēlētāju rēķina triju nedēļu laikā sagatavot vajadzīgo urnu skaitu. Tas viss bija izklāstīts gubernatoram oktobra beigās adresētajā lūgumā, kuru šoreiz parakstīja jau 136 vēlētāji. Vicegubernators Muravjovs, pagaidām apturēdams Liepājas domes 25. oktobra lēmuma izpildi, pieprasīja paskaidrojumus. H. Adolfi stūrgalvīgi palika pie sava. Vēlēšanu troksnī neesot izšķīrams, kurā nodalījumā iekritusi lodīte. Domes piedāvātajam variantam jāsamierinot abus viedokļus. Tik svarīgā jautājumā nebūtu ko ekonomēt; bet kāpēc lieki izdot 1050 rubļus? Nav iemesla ļauties kaut kādam mazākumam, kurš

¹⁰⁶ LCVVA, 421. f., 1. apr., 673. l., 212., 213. lp.

¹⁰⁷ Turpat. — 1403. l., 159., 160. lp.

¹⁰⁸ Turpat. — 31., 161.—163. lp.; 1311. l., 280., 281. lp.

¹⁰⁹ Pēterburgas Avīzes. — 1901. — 15. dec. — Nr. 1.

turklāt aiz neapdomības vai ar zināmu nolūku izteicis kļūdainus apsvērumus, un uzspiest vēlēšanu urnu, ja dome, «visas pilsētas sabiedrības pārstāve», to uzskata par nevajadzīgu. Turklāt šādas formas urnas sekmīgi lietojot visās lielākajās Baltijas pilsētās, arī Rīgā.¹¹⁰ Kā izrādījās, Liepājas pilsētas galva bija pārsteidzīgi izvēlējies Rīgu par paraugu. Senāts, izskatīdams latviešu vēlēšanu sūdzību par 1901. gada domes vēlēšanām Rīgā, citu vēlēšanu pārkāpumu vidū tieši minēja izmantotās urnas, kas nepietiekami nodrošinājušas vēlēšanu aizklāto raksturu.

Valdes partiju šajā vēlēšanu urnu jautājumā atbalstīja «*Rigasche Rundschau*», kas, ironizējama par pretinieku, rakstīja: «Pilsētas domnieku sapulce, padodamās latviešu partijas uzņēmībai, nolēmusi pārtaisīt vēlēšanu kastītes, bet ar to nav apmierinājusi šos politiskos bērnus. Mūsaprāt, tā būtu darijusi labāk, atļaudama viņiem šo tik kāroto rotaļlietiņu, pat ja ar to nāktos atlikt vēlēšanas.» Vācu avīze nākošajām vēlēšanām ieteica kūtro vēlēšanu piesaistīšanas nolūkos apgādāt urnas ar mūzikas vai liķieru automātiem. Un nobeidza: «Gadījums būtu patiesi jocīgs, ja tikai nebūtu pārlieku bēdīgs, parādīdams, cik politiskā ziņā vēl negatavi ir Liepājas vēlētaji.»¹¹¹

Kurzemes guberņas pilsētu lietu pārvalde Liepājas domes akceptēto vēlēšanu urnas paraugu atzina par nepilnīgu un uzdeva to no iekšpuses iztapsēt ar mīkstu audumu, kā arī iegādāties koka vēlēšanu bumbiņas (1901. gada 28. novembra žurnāls Nr. 90). Vēlāk pilsētas valde tomēr izkaulēja bumbiņu nomainītu pagaidām atlikt lielo izdevumu dēļ, kā arī lai neaizkavētos vēlēšanas (nepieciešamo 1908 tūkst. koka bumbiņu izgatavošana prasītu vairāk nekā 1200 rubļu). H. Adolfi piedevām vēl pabiedēja, ka, sakaitētajā vēlēšanu atmosfērā šādas viegli pakalptaisāmas bumbiņas lietojot, nav izslēgtas ļaunprātības.¹¹²

Nevācu opozīcija, kas jau no sākuma bija diezgan droša par panākumiem, tagad nu varēja priecāties. Latviešu prese plaši komentēja šo vēlēšanu cīņas epizodi, vērtējama to kā ievērojamu «ieguvumu līdz šim ignorēto pilsētas iedzīvotāju — krievu, latviešu un poļu — rokās», kas darīs lielu ietekmi uz visu vēlēšanu gaitu un iznākumu; «pat visatkarīgākie vēlētaji tagad nu pirmo reizi bez mazākās kautrēšanās un baiļošanās stāties pie pilnīgi aizklātām vēlēšanu urnām».¹¹³ Pie reizes tā varēja atkosties «*Rigasche Rundschau*», ka viņa par savu centību pakalpot šejienes vāciešiem tagad palikusi kaunā. Pašreiz arī liela daļa vācu

¹¹⁰ LCVVA, 421. f., 1. apr., 1403. l., 32., 164., 165., 168.—171a. lp.

¹¹¹ Cīt. pēc: Vārds. — 1901. — 7. nov. — Nr. 135.

¹¹² LCVVA, 421. f., 1. apr., 1403. l., 163.—178. lp.

¹¹³ Baltijas Vēstnesis. — 1901. — 29. okt. — Nr. 249 (Vēstules no Liepājas. Nr. 13. Aģitācijas sīkumi); 1. nov. — Nr. 250 (Vēstules no Liepājas. Nr. 14. Kastīņu jautājums); 12. dec. — Nr. 282 (Vēstules no Liepājas. Nr. 20. Kastīņu jautājuma izšķiršana); Pēterburgas Avīzes. — 1901. — 15. dec. — Nr. 1.

vēlētāju, vismaz visa viņu opozīcija, vēloties pilnīgi aizklātu balsošanu, lai bez kādas kautrēšanās varētu izbalsot tos nedaudzos vīrus, kuri ar savas partijas piekritējiem sagrābuši pilsētas grožus.¹¹⁴

Aizsteidzoties notikumiem priekšā, piebildīsim, ka pēc pirmās vēlēšanu «tūres» (bija vajadzīgas arī papildu vēlēšanas), kas nevācu opozīcijai neatnesa gaidītos rezultātus, vēlēšanu kastīšu jautājums pacēlās atkal no jauna un sākās vainas meklējumi tikko vēl saslavinātajās pārlabotajās urnās.

Atbildi uz nevācu vēlētāju demaršu vēlēšanu telpu lietā pilsētas valde vilka garumā, līdz bija jau par vēlu. Liepājas dome labi sen — 1901. gada 21. jūnija sēdē — bija vienbalsīgi nolēmusi vēlēšanas izdarīt vienā vēlētāju sapulcē domes sēžu zālē.¹¹⁵ Tuvojoties vēlēšanām, pēc latviešu vēlētāju komitejas iniciatīvas pilsētas valdei tika nosūtīts vēlētāju grupas — galvenokārt latviešu namsaimnieku raksts, kurā tie prasīja atrast vēlētāju skaitam piemērotākas lielākas vēlēšanu telpas, lai visiem būtu nodrošinātas likumā garantētās klātbūtnes tiesības vēlēšanu, balsu skaitīšanas un vēlēšanu protokola parakstīšanas procedūrā. Tāpat savlaicīgi būtu nosakāms — to prasot vēlētāju dalīšanās vairākās patstāvīgās grupās — balotēšanās urnu izvietojums: vai nu urnas salikt alfabēta kārtībā pēc kandidātu uzvārdiem, vai arī pa kandidātu nogrupējumiem. Taču pilsētas valdes atbilde acimredzot tīšuprāt kavējās (jo «burzmā un drūzmā drīzāk var šo un to šķobīt un grozīt»¹¹⁶). Un 1902. gada 28. janvārī vēlētāju grupa (M. Mūrnieks, J. Iesalnieks, V. Valdmanis, K. Zanders, V. Kohs, K. Lelāns, pavisam ap 350 parakstu) lūdza gubernatoru dot attiecīgu rīkojumu Liepājas pilsētas valdei. Saņemtā atbilde bija lakoniska: tā kā lūgums ienācis par vēlu — tikai 5. februārī, atstāt to bez izskatīšanas,¹¹⁷ Pilsētas valde savu bija panākusi.

Guberņas vara no šīm pašām vēlētāju aprindām saņēma vēl vienu lūgumu vēlēšanu lietā: vakaru pirms vēlēšanām un pašā vēlēšanu dienā Liepājā slēgt visas dzērienu pārdotavas un monopolu bodes, jo «zināmas sugas aģitatori» bija solījušies vēlēšanu dienā visus dzērienus dot par brīvu. Vācu avīze «*Nordlivländische Zeitung*», pasniegdama šo informāciju, pievienoja no savas puses kodīgu piezīmi: «Laikam labi pazīdama savējos.»¹¹⁸

Pēdējās priekšvēlēšanu nedēļās latviešu vēlētāju komiteja vēlēja visas pūles, lai tās vēlētāji pēc iespējas lielākā skaitā un laikus norādītajās dienās un stundās (1902. gada 29.—31. janvārī no plkst. 10 līdz 15) izņemtu ieejas kartes; nosebojušies vēlētāji balsstiesības zaudēja. Šai nolūkā komitejas sekretārs «Baltijas Vēstnesī» vēlētājiem īpaši adresētajās divās vēstulēs aizrādīja

¹¹⁴ Vārds. — 1901. — 12. dec. — Nr. 162.

¹¹⁵ LCVVA, 421. f., 1. apr., 1311. l., 161. lp.

¹¹⁶ Pēterburgas Avīzes. — 1902. — 16. janv. — Nr. 5.

¹¹⁷ LCVVA, 421. f., 1. apr., 1403. l., 230.—234. lp.

¹¹⁸ Pēterburgas Avīzes. — 1902. — 23. janv. — Nr. 7; 26. janv. — Nr. 8.

uz leģitimācijas kārtību, ieteica ieejas biļetes izņemt pirmajā dienā, lai atliktu laiks varbūtēju sarežģījumu gadījumā. Nepie-minēta nepalika latviešu agrākā kūtība, kuras atkārtošāns šoreiz, latviešu vēlētajiem esot kaut visai nelielā pārsvarā, būtu īpašs «kauns un sevišķa apgrēcība». Maza pulciņa kūtība varot izpostīt visu latviešu pūliņu augļus.¹¹⁹

Pēc latviešu vēlešanu komitejas ziņām, pirmajā nozīmētajā dienā ieejas biļetes bija izņēmuši ap 400 vēlētajū, no tiem ap 300 bija latviešu vēlētaji. Komiteja domāja, ka to skaits droši vien būtu lielāks, ja nebūtu briesmīgā un necilvēciskā spiešanās un grūstīšanās šaurajā «pilsētas nama ganģi»; dažiem nācies meklēt pat ārsta palīdzību.¹²⁰ Izņemto biļešu kopskaitu pilsētas valde līdz vēlešanām publiski precizēt izvairījās: pilsētas galva minēja skaitli 900, tad pārļaboja uz 1000, kāds no vācu komitejas locekļiem, kurš piedalījās neizņemto biļešu aizzīmogošanā, nosauca 976, vietējās vācu avīzes — 965. Latviešu vēlešanu komiteja «no uzticamas puses» bija uzziņājusi, ka vācu vēlē-tāji izņēmuši tikai 365 ieejas biļetes, latviešu vēlētaji — 460, tātad gandrīz visas, un, lai pretinieks tās neuzpirktu, atdotas komitejas glabāšanā; krievu, poļu un lietuviešu vēlētaji — 85. Taču vācu aģitatori arī nākošajās dienās apgādājuši savus piekritējus ar ieejas biļetēm, pat ar piegādi mājās. Jādoma-jot, ka tiem pirms atlikušo biļešu aizzīmogošanas esot izdevies «kādu krāju-miņu dabūt pie malas» vēlētajiem, kuri paši neviņojuši aiziet biļetēm pakal.¹²¹

Pēc optimistiskām prognozēm, Liepājas latviešu vēlētajū grupas uzvaru nodrošinās vislabvēlīgāko apstākļu kopums — no lielākajām Latvijas pilsētām šeit latviešiem bija lielākie vēlētajū spēki, pirmoreiz nodrošinātas aizklātas vēlešanas. Ja panākumi izpaliktu, tā būtu tikai «glēvulības, nevirestības, nepastāvības parādīšana [...], spēcīgs trieciens visai latviešu lietai», jo pēc Liepājas latviešu veiksmes vai neveiksmes spriedīs par visiem latviešiem.¹²²

1902. gada 6. februāris Liepājā pagāja nemierpilns. Avīzes rakstija: «Šodien nu pienācis izšķirošais brīdis — nopietnās «bumbiņu spēles» pēdējā partija. Tālab Liepājā šodien manāms savāds gaidu uztraukums, kā pa laikam, kad ikdienišķajā dzīvē notiek kaut kas ārkārtējs,»¹²³ — un: «... pilsētas rātsnama priekšā stāv pastāvīgi liels ļaužu pūlis, kuri runā un spriež tik par vienu un to pašu, un gandrīz uz katra vaiga lasāma ziņkārība, nereti arī šaubas.»¹²⁴ Balsošana turpinājās no plkst. 9 ritā līdz 1 naktī (no plkst. 14 līdz 15 bija pārtraukums, plkst. 19 pilsētas nama durvis noslēdza), bet balsu skaitīšana — visu nakti līdz nākamās dienas 7. rīta stundai.

¹¹⁹ Baltijas Vēstnesis. — 1902. — 11. janv. — Nr. 9; 12. janv. — Nr. 10 (Vēstules no Liepājas. Nr. 24. Ieejas biļešu izņemšana); 28. janv. — Nr. 23 (Vēstules no Liepājas. Nr. 26. Ieejas biļešu izņemšanas kārtība).

¹²⁰ Baltijas Vēstnesis. — 1902. — 31. janv. — Nr. 26 (Vēstules no Liepājas. Nr. 27. Latviešu-krievu-poļu kandidātu liste).

¹²¹ Baltijas Vēstnesis. — 1902. — 4. febr. — Nr. 29 (Vēstules no Liepājas. Nr. 28. Vēlešanu priekšvakarā).

¹²² Dienas Lapa. — 1902. — 2. febr. — Nr. 28; 5. febr. — Nr. 30.

¹²³ Pēterburgas Avīzes. — 1902. — 6. febr. — Nr. 11.

¹²⁴ Dienas Lapa. — 1902. — 15. febr. — Nr. 39.

Iznākums izrādījās visiem negaidīts. Vispirms netika ievēlēts nepieciešamais domnieku skaits — vēl trūka septiņu domnieku. No 107 balotējušos vajadzīgo balsu skaitu — minimums 463 (pavisam nodotas 924 vēlētāju balsis) — bija saņēmuši tikai 48 kandidāti, no tiem 27 bija vācieši, 11 latviešu, pieci krievi un pieci poļi.¹²⁵ Vēl pārsteidzošāks un Baltijas pilsētām ārkārtējs bija fakts, ka pilnīgi uzvarējis nebija neviens vēlētāju saraksts. Līdz šim vēlēšanu cīņā partijas izgāja diezgan vienotās rindās, tā ka jau pirmajā balsošanas paņēmienā viena vai otra puse svinēja galīgu uzvaru. Ievēlēti bija visi vācu vēlētāju izvirzītie pārstāvji, kas figurēja abos sarakstos, pārējiem pieciem to kandidātiem no sabiedroto partijas saraksta — trijiem latviešiem (J. Saldenieks, S. Rūja, J. Cinovskis), vienam krievam (G. Semikoļenovs) un vienam polim (J. Makdonalds) šai vēlēšanu gājienā bija izdevies patstāvīgi atkarot domnieku vietas. Vienprātība nebija valdījusi arī vācu vēlētāju vidū, jo ne visi ievēlētie vācu domnieki nāca no vācu komitejas saraksta. No līdzšinējiem pilsētas tēviem šoreiz mandātus ieguva tikai kādi deviņi. Domniekos bija iekļuvuši visi Dreijersdorfa partijas kandidāti, viņu pašu ieskaitot, turpretī tā sauktā vācu partija ar visiem saviem vadoņiem — advokātu Melvilu, ārstu Johansenu — šai gājienā izgāzās; izņēmums bija H. Adolfi un vēl daži. Visvairāk balsu, protams, savāca tie, kas atradās abos sarakstos, arī visi astoņi latviešu vēlētāju pārstāvji (no 519 balsīm K. Burkēvicam līdz 783 balsīm) — un tomēr ne tuvu visas 924 baltās bumbiņas. Tātad apstiprinājās minējums, ka arī vācu buržuāzija nav rīkojusies vienprātīgi un balsojusi vai nu vienīgi par saviem tautiešiem, vai arī vēl par kādu trešo sarakstu.

Latviešu prese ar skubu metās izvērtēt un atminēt Liepājas pirmās vēlēšanu tūres uzdoto mīklu, izteikdama pārspridumus par vēlētāju disciplīnu, kalkulēdama iespējamās vēlētāju spēku kombinācijas. Pēc nodoto balsu skaita abu pušu vēlētāju spēki bija apmēram vienādi, savienoto partijai iezīmējās pat mazs pārsvars. Vēlēšanām ejot «pareizu» gaitu un katrai partijai stingri pieturoties pie sava saraksta, vācu kandidātiem visiem kā vienam vajadzēja izgāzties. Visas avīzes neatkarīgi no to politiskās orientācijas nonāca pie vienprātīga secinājuma, ka sabiedrotajiem latviešu, krievu un poļu vēlētājiem trūcis disciplīnas un notikusi liela šķelšanās (sevišķi latviešu vēlētāju vidū). Lielākā daļa no vēlētājiem, kura bija izņēmusi ieejas kartes, bet atturējusies no balsošanas — tādu bija 40 —, nešaubīgi tika pieskaitīta latviešu vēlētājiem. Tika rēķināts, ka, ja tikai puse no viņiem būtu ieradusies un nobalsojusi sava saraksta labā, ievēlēto vācu

¹²⁵ Skaitītāju kļūdišanās dēļ pirmajā brīdī tika izziņots, ka ievēlēti 47 domnieki; tādu skaitu minēja H. Adolfi 7. februāra telegrammā gubernatoram, un to pārtvēra prese. (LCVVA, 421. f., 1. apr., 1403. l., 236., 239.—242. lp.)

un latviešu domnieku skaits gandrīz izlīdzinātos.¹²⁶ Tikai 10 balsu klāt, un visi septiņi trūkstošie domnieki būtu latviešu vēlētāju komitejas kandidāti (K. Saulem-Sleinim un Jānim Jaunzemim pietrūka pa vienai balsij). Ja kādi 17 latviešu vēlētaji būtu nodevuši balsis par saviem, nevis, «kalpodami elka dievam», par vācu kandidātiem, tad spēku samērs jau būtu 21 pret 17 latviešu labā. Sādu aprēķinu F. Veinberga «Rīgas Avīze» sniedza par pamācību Ventspils vēlētajiem, ka kandidātus nedrīkst izvēlēties pēc savas patikšanas no abiem sarakstiem.¹²⁷

Preses soģi un advokāti steidzās meklēt nevācu opozīcijas šķelšanās objektīvos un subjektīvos iemeslus. Vienu otru no latviešu vēlētajiem vainoja, ka tas nav varējis «apslāpēt savas personīgās jūtas» vai «par kādu niecīgu lēcu virumu un labu glaimu vārdu atturēties, arī bumbiņas metot, neklanīties pret tiem vīriem, kas vienam vai otram kādreiz roku pasnieguši vai sveicinājumam žēlīgi atbildējuši». Šīs «klajās nodevības perēklis» esot meklējams Jaunliepājā,¹²⁸ nepārprotami mērķējot uz šeit dzīvojošiem vēlētajiem zemākajiem slāņiem. Bija arī mēģinājumi aizbaidināties ar nomaldiem, kā kandidātu uzvārdu sakritību (ievēlētie vācieši V. Grīnbergs, Ā. Blumbergs un neievēlētie latvieši J. Grīnbergs, P. Blumbergs). Vairākiem vēlētajiem dienu pirms vēlēšanām piesūtīta «no kāda kakta izdota» trešā kandidātu liste (ar 32 latviešu, 20 vācu un sešiem cittautībnieku uzvārdiem).¹²⁹ Pacēlās balsis, kas nosodīja tiesas spriešanu par latviešu vēlētajiem, nepiekrita apgalvojumiem, ka tie «būtu skūpstījuši svārku stērbeles vācu pilsonim», bet visā vainoja vēlēšanu vadoņus. Avīze «Balss» rakstīja: «. . . esam ievērojuši pēdējā laikā kādu netikumumu latviešu dzīvē iesakņojamies. Ja daži no mums, kas jūtas aicināti tautu vadīt un mācīt, grib sev līdzī aizraut uz kādu darbu vai nedarbu mazākus tautas brāļus, t. i., tādus, par kuriem vai nu izglītībā vai turībā jūtamies augstāk stāvam, tad šiem mazākiem brāļiem briesmīgi lišķē, turpretim, ja tie liedzas sekot vai arī vedējiem pašiem misas, tad tura par tiem bargu tiesu un tiem uzkrauj visu vainu nastu. Kādēļ arī nē? Mūsu mazajie brāļi jau arī avīzēs klaji nesūdzēsies par padarīto pārestību.» Un tālāk vaicāja: «Vai nederētu īsto vainīgo nostādīt dienas gaismā?»¹³⁰ Pirmām kārtām Liepājas latviešu vēlētāju vadoņiem no visām pusēm pārmeta par vienpusīgi sastādīto kandidātu sarakstu, kas atbaidījis daudzus — gan pašu, gan sabiedrotos cittautiešu vēlētajus (tādās domās bija arī «Dienas Lapa», «Mājas Viesis», «Рижский вестник», «*Libausche Lloyd*», «Либавские новости», kas cita citu

¹²⁶ Dienas Lapa. — 1902. — 9. febr. — Nr. 34.

¹²⁷ Rīgas Avīze. — 1902. — 3. sept. — Nr. 43.

¹²⁸ Vārds. — 1902. — 8. febr. — Nr. 32; 22. febr. — Nr. 44; Tēvija. — 1902. — 20. febr. — Nr. 8.

¹²⁹ Dienas Lapa. — 1902. — 11. febr. — Nr. 35.

¹³⁰ Balss. — 1902. — 20. febr. — Nr. 8.

pārstāstija un papildināja)¹³¹. Komiteja izdarījusi lielu kļūdu, neuzņemdamā savā sarakstā nevienu vācu kandidātu, kamēr pretinieks to darījis, izvirzīdams pat dažus latviešu partijas vadoņus. Tādējādi komiteja lauzusi pašas uzstādīto principu: visām iedzīvotāju grupām samērīgu pārstāvniecību domē. Šie «šausnīgie centieni» un «tautiskā vienpusība» modinājusi neuzticību ne tikai krievu un poļu izglītotajās aprindās (pēdējā brīdī bija atkrituši kādi 40—50 poļu un lietuviešu vēlētaji),¹³² bet arī «prātīgākajos» latviešos, un daudzi izšķīrušies balsot par mērenāku programmu. Nosodoši izteicās latviešiem agrāk labvēlīgās impērijas galvaspilsētu lielās krievu avīzes, piemēram, visvairāk lasītā «Новое время», kas rakstīja, ka latviešiem tagad smagi jāciešot par savu egoistisko un netaisno šauri partijisko pašlabuma politiku. Tādām viņu izdarībām krievi nevarot piekrist, un, ja agrāk tie karojuši pret vācu vienpusību, tad tagad, latviešiem tāpat rīkojoties, viņi būšot pirmie, kas pret to uzstāsies. «Balss», pārstāstīdama šos vietējo un centrālo krievu laikrakstu izteikumus, domāja, ka nopietni izteiktos brīdinājumus nevajadzētu atstāt neievērotus. Par īstajiem neveiksmes vaininiekiem «Balss» nosauca latviešu laikrakstus, vispirms domājot «Baltijas Vēstnesi», kuri neprātīgi skubinājuši latviešus uz nepareizā pārgalvības ceļa.

Savi trūkumi tika sameklēti uzstādītajām kandidatūrām. Sekojot devīzei — vienīgi savus kandidātus —, aprūcis domnieku amatam cienīgu personu, un tad nu latviešu, krievu un poļu partija «iekaisumā savēlējusi tādus, kuru vārds vien kandidātu sarakstā diskreditēja visu partiju». Ne vien «grāmatas nemācētājus», bet arī tādus, kuri klaji strādā pretī izglītībai vai uz kuriem guļ tiesā pierādīta pārkāpuma nasta, vai, pēdīgi, kuriem domnieku amats saistās ar skaidri savtīgiem nolūkiem. Šī saraksta parādīšanās bijusi partijas neveiksmju sākums. Izglītotie un godīgie kandidāti, izbijušies, ka nāksies strādāt ar tādiem ļaudīm, paši par tiem iemetuši melnās bumbiņas. Pa vidu diemžēl cietušas arī daudzas «cienīgas un kārtīgas personas», kurām neizdevies savākt vajadzīgo balsu skaitu.

Par otru svarīgāko iemeslu, kas izsaucis savienoto partijas vēlētajū šķelšanos, latviešu komitejas nelabvēļi («Dienas Lapa») nosauca vēlēšanu dienā «Latvieti» iespiesto uzsaukumu vēlētajiem (gan pieļaujot varbūtību, ka tas varētu būt nācis no citas — ne no komitejas puses), kurā bija pieteikts atklāts karagājiens pret izglītotajiem: «... tagadējos apstākļos nevajag par domniekiem vēlēt augsti mācītus filologus, filozofus un smalkus zvaigžņu un vēja pratējus, ne arī ļaudis, kas prot «naudās veicīgu izlietošanu», bet lietderīgi praktiskus vīrus un prātīgus saimniekus,

¹³¹ Dienas Lapa. — 1902. — 9. febr. — Nr. 34; 16. febr. — Nr. 40; Balss. — 1902. — 20. febr. — Nr. 8; Mājas Viesis. — 1902. — 20. febr. — Nr. 8.

¹³² Baltijas Vēstnesis. — 1902. — 8. marts. — Nr. 56.

kuri prot ar naudu taupīgi rīkoties un pazīst visu pilsētas iedzīvotāju vajadzības.»¹³³ Dīvainais, aplamais un atklātais kara pie-teikums zinātnei — uzaicinājums nevēlēt domē cilvēkus ar augstāko izglītību — atbaidījis daļu vēlētāju: moderna pilsētas saimniecība nav iedomājama bez «augsti mācītiem» matemātiķiem statistiķiem, tautsaimniekiem, tehniķiem, tieslietu zinātniekiem. Avīze datu trūkuma dēļ atturējās no sprieduma, cik dibināti ir pārmetumi par Liepājas līdzšinējo saimnieku nodarījumiem un izšķērdību, bet norādīja, ka taupīt nevietā esot tikpat aplam kā izšķērdēt. Viss jautājums esot — vai izdevumi atmaksājas vai ne. Ne vien jātaupa, bet arī jādomā, kā sadabūt pilsētai jaunus ienākumu avotus. Un te varot palīdzēt tikai zinātnieki, protams, nenoliedzot latviešu praktiķu — namsaimnieku lomu.¹³⁴

«Baltijas Vēstneša» redakcija (faktiski F. Veinbergs), kura bija izsaukusi šos uzbrukumus, aizstāvējās visiem spēkiem (to atbalstīja arī «Vārds»)¹³⁵. Latviešu vēlētāju komitejai neko nevarot pārmet. Vācu komitejas nicīgās izturēšanās dēļ tā aiz pašcieņas vien nevarēja uzņemt savā sarakstā vāciešus. Turklāt tas tikpat neko nebūtu grozījis un tikai izskatītos pēc pielabināšanās, kas šais apstākļos sabiedroto partijai nebūtu darījis godu. Šāda laipošanas un čāpošanas politika un gudrība — nodot balsis arī par pretinieku kandidātiem — nekur neder un ir izdomāta tikai latviešu vēlētājiem, acimredzot piemērojoties iedomātajai latviešu glēvulībai un garīgajai atkarībai no vāciešiem. Tā un ieaudzinātā godbijība liedzot tiem enerģiskāk uzstāties pret saviem pretiniekiem. Ir bijusi otra iespēja — sarakstā atstāt brīvu vietu vācu kandidātiem, kā to darīja Rīgā. («Dienas Lapa» rekomendēja vēl trešo ceļu — vajadzējis vienkārši paņemt kādu daļu kandidātu no vācu saraksta.)¹³⁶ Rīgā katra partija zinājusi, ka tā vai nu izvedīs cauri visu sarakstu, vai nevienu kandidātu. Liepājas latviešu vēlētāju vadībai tādas pārliecības par stingru partijas disciplīnu trūcis (kā redzams — dibināti), un tāpēc tā uzstādījusi pavairāk savu kandidātu cerībā, ka tādā veidā domē iekļūs kaut cik prāvāks pulks. «Baltijas Vēstnesis» uz jautājumu par vēlēšanu taktiku, vai vācu (un vispār cittautieņu) kandidāti uzņemami latviešu vēlētāju sarakstā, atbildēja, ka tas pieļaujams tikai divos gadījumos: ja noslēgts vēlēšanu kompromiss vai arī ja latviešu pozīcijas kādā pilsētā ir tik spēcīgas, ka viņu vēlēšanu vadība patiesībā uzlūkojama nevis par kādas atsevišķas partijas, bet īstu vispārēju vēlēšanu komiteju. Pirmajā gadījumā varētu savstarpēji vienoties, otrajā — komiteja noteiktu katras tautības pilsoņu pārstāvniecības skaitu. Bet Liepājā neviena no

¹³³ Latvietis. — 1902. — 6. febr. — Nr. 6.

¹³⁴ Dienas Lapa. — 1902. — 8. febr. — Nr. 33; 9. febr. — Nr. 34; 23. febr. — Nr. 66.

¹³⁵ Baltijas Vēstnesis. — 1902. — 9. febr. — Nr. 32; 16. febr. — Nr. 40; 23. febr. — Nr. 46; Vārds. — 1902. — 8. febr. — Nr. 32; 18. febr. — Nr. 40.

¹³⁶ Dienas Lapa. — 1902. — 15. febr. — Nr. 39.

šīm situācijām neesot pastāvējusi. Latviešu vēlētaji gājuši atklātā cīņā, un tad nedrīkstēja balsot par pretinieka kandidātiem, jo katra balss palīdzētu iekļūt domē pretiniekam.¹³⁷ Aizstāvot (jau pēc papildu vēlēšanām) latviešu komiteju, «Baltijas Vēstnesis» atkrišanas jeb partijas pārdošanas gadījumos vainoja nevis komitejas nepareizu rīcību, bet gan «materiālu», ar kuru tai bijis jāstrādā, t. i., iekšējo saišu trūkumu Liepājas vietējā latviešu pilsonībā, kā arī komitejas nelielo autoritāti, kas iegūstama ilgstošā sabiedriskā darbībā, nevis balsošanas ceļā. Tāpēc komitejas lēmumus latviešu vēlētaji nav tik stingri ievērojuši, kā tas lietas labā būtu bijis vēlams. Tāpat kandidātu sarakstā nācies uzņemt domnieku amatam gan derīgas, bet vispārībā mazāk pazīstamas personas.¹³⁸

Apmēram pusgada pēc vēlēšanām F. Veinberga vadītajā «Rīgas Avīzē» (viņš bija aizgājis no «Baltijas Vēstneša») parādījās jau pavisam neglaimojoši izteikumi par Liepājas latviešu pilsonību.¹³⁹ Nevienprātība un partiju gars, par ko viņi paši sūdzoties un par ko skaudīgā priekā zobojas viņu pretinieki, esot lielākais kavēklis un posts viņu pasākumos un «atklātības uzņēmumos», īpaši, ja tie patlaban kā sākušī piedalīties pilsētas pārvaldē. Turklāt latviešu pilsonības savstarpējam naidam autors nespēja sameklēt mazāk smieklīgu ieganstu kā Veronas Kapuleti un Monteki dzimtu latviskotu variantu: divu ietekmīgu liepānieku ģimeņu, vēl vairāk — «divu kundžu» sacensības gara izraisītu naidu, ap kurām ilgus gadus grozījusies Liepājas sabiedriskā dzīve. Nevienprātība radusies un ieskaņojusies vispirms vietējās latviešu biedrībās (citviet biedrību dzīve nākusi latviešiem par lietu svētību),¹⁴⁰ pēc tam iespaidojusi pilsētas vēlēšanas un nu jau pārsviedusies arī uz latviešu domniekiem.

Ka Liepājas latviešiem trūkst izglītotu spēku, kas spētu organizēt un vadīt sabiedrisko dzīvi, pareizāk sakot, gribētu to darīt, jau agrāk par «Rīgas Avīzi» bija izteikušās «Pēterburgas Avīzes». Daļa, kā rādoties, kaunoties tikt uzskatītiem par latviešiem. Labdarības biedrībā tie runājot latviski, bet citur viss atkal ejot vaļā vāciski. Bet tie, kuri no savas tautības nekaunas, sabiedriskajā dzīvē piedalās ļoti maz vai nemaz. Latviešu intelīģences pārstāvji cik necik vairāk parādījušies priekšvēlēšanu cīņas laikā,

¹³⁷ Baltijas Vēstnesis. — 1902. — 16. febr. — Nr. 40.

¹³⁸ Turpat. — 23. febr. — Nr. 46.

¹³⁹ Rīgas Avīze. — 1902. — 12. aug. — Nr. 24; 17. aug. — Nr. 29.

¹⁴⁰ Tobrīd līdzās vecajai Latviešu labdarības biedrībai darbojās jaunas — Latviešu savstarpējās palīdzības biedrība un Grāmatu izdevēju biedrība. Pēc «Rīgas Avīzes» vērtējuma nekas sevišķs neesot ne no vienas, īpaši — no jaunākajām. Neesot arī nekāds brīnums, jo Liepājas latviešiem trūkstot spēku, kuriem būtu spēja un patika vadīt un kuplināt vienu biedrību, nele vēl trīs. «Rigaer Tageblatt» varēja ar pilnām tiesībām pie šī teikuma piezīmēt: tīri jābrīnroties, ka latvieši, būdami tik vāji, pagājušās vēlēšanās, F. Veinberga skubināti, dzinušies dabūt savās rokās tik lielas pilsētas kā Liepāja valdīšanu.

Gailis. — 1912. — 10. nov. — Nr. 28. — 441. lpp. J. Kuņķa zīm.

bet, vai pēc vēlēšanām tie atkal nepazudīs, neesot vēl zināms. To lielā mērā noteiks, vai un kādos pilsētas amatos tos ievēlēs. «Pēterburgas Avīzes» labvēlīgāk raudzījās uz jaunu nacionālo biedrību veidošanos Liepājā kā uz sabiedriskās dzīves atmodas simptomu un no šī viedokļa pozitīvi vērtēja domes vēlēšanu netaisnās sekas. Proti, latviešu vēlēšanu vadoni, uzskatīdami, ka vecās labdarības biedrības statūti un darbība neatbilst laika garam, ierosināja dibināt jaunu biedrību. Pretēji avīzes domām, ka tas tik ātri nenotikšot, pagāja tikai gads, un nodibinājās Liepājas latviešu biedrība.¹⁴¹

Kā vēl vienu latviešu pilsonības nevienprātības piemēru «Rīgas Avīze» minēja latviešu dienas laikraksta jautājumu, kas Liepājā īpaši aktuāls kļuva kopš 1901. gada rudens. Tūlīt radušās vairākas partijas un tapuši iesniegti ne mazāk kā četri koncesijas lūgumi. «Ko ar 4 dienas laikrakstiem Liepājā iesāktu un kā visi tie tur pastāvētu, kur līdz šim nevienam nebija radies dūšas izdot vienu vienīgu, par to iesniedzēji, liekas, neviena nekā nav domājis — ka tikai viens otram var darīt preti un par spīti!»¹⁴² Visi četri pretendenti galu galā saņēma noraidījumu.

¹⁴¹ Pēterburgas Avīzes. — 1902. — 28. apr. — Nr. 34.

¹⁴² Rīgas Avīze. — 1902. — 12. aug. — Nr. 24.

Pēc Liepājas domes pirmā vēlēšanu posma «Vārdā» parādījās pārmetumi, ka šejienes latviešiem joprojām nav sava dienas laikraksta, kas vajadzības brīdī acumirkļi būtu klāt ar savu padomu. Nedēļas laikrakstam «Latvietis» bijusi maza ietekme uz vietējiem vēlētajiem, kamēr visa vietējā cittautiešu prese vēl pašā vēlēšanu priekšvakarā ņemusies skubināt vēlētajus, arī latviešus, atbalstīt vācu kandidātu sarakstu.¹⁴³ Ja «Vārdam» likās, ka visa latviešu prese ārpus Liepājas tomēr vienprātīgi atbalstījusi vēlēšanu lietu, «Baltijas Vēstnesis» bija pretējos ieskatos: tā varējusi būt ietekmīgs faktors, bet diemžēl prese tāda nav bijusi. Lielākā daļa laikrakstu, to skaitā «Dienas Lapa», gan pelnot uzslavu, bet «Balss», strādādama pretī Liepājas latviešu vēlēšanu komitejai, stipri kaitējusi latviešu vēlēšanu centieniem.¹⁴⁴

«Pēterburgas Avīzes» turpretī, vērsdamās pret Liepājas latviešu vēlēšanu komitejas apkarotājiem, pirmām kārtām minēja «Dienas Lapu», kas, īpaši, pēc papildu vēlēšanām, izlikdamās tautiska, itin slīpēti strādājusi vāciešu labā. Avīze ironizēja: «Izlīdzinošā taisnība un atkal izlīdzinošā taisnība! — tas bija viņas kaujas sauciens. Latvieši tagad lai baro izlīdzinošo taisnību, kuru vācieši gadiem badā nomērdējuši un kuru viņi vēl aizvien min kājām [. . .], latvieši nevarēja un nespēja vāciem izlīdzinošo taisnību uzspiest, jo vāci tai spēra ar kāju.» Latviešu komiteju tieši tā un nekā citādi likušas rīkoties pretinieku izdarības. «Dienas Lapa» to ignorējusi un, nogaididama pašu beidzamo brīdi, kad latvieši jau stājušies pie vēlēšanu urnām, samulsinājusi viņus ar saviem aizrādījumiem, ka bijis nepareizi vāciešus nelikt sarakstā, ka vajagot būt nesavtīgiem un taisnīgiem pret tiem. Tā vietā, lai izskaidrotu, no kurienes cēlusies šī latviešu vienpusība, tā «ķeras pati pie nosodišanas un izved tik lieliski, kā gan laikam neviens krievu laikraksts ne uz pusi to nav darījis»¹⁴⁵. «Dienas Lapa» atbildēja ar rakstu «Lāča pakalpojums liepājniekiem», kurā kaunināja «Pēterburgas Avīzes», ka tās par «Dienas Lapas» lielāko grēku atzīst to, ka nav skubinājusi latviešus uz netaisnību.¹⁴⁶ Tā «Dienas Lapa» par savu nostāju Liepājas vēlēšanās izpelnījās pērienu tiklab no «tautiskās», kā arī no vācu preses («*Rigaer Tageblatt*», «*Düna-Zeitung*»), kas tai pierakstīja prasību, lai vācieši labprātīgi atsakoties no vairākuma Liepājas domē.

Bija vēl daži citi blakusapstākļi, kāpēc no latviešu vēlēšanu komitejas atkrita daļa sabiedroto. Poļu un lietuviešu vēlēšanu lielākā daļa pretēji savu «uzticības vīru» norunai katoļu garīdzniecības iespaidā sekojusi vāciešiem. Krievu vēlētajiem vairāk turējuši vārdu,¹⁴⁷ bet arī šī savienība «stāvējusi uz vājām kājām».

¹⁴³ Vārds. — 1902. — 8. febr. — Nr. 32.

¹⁴⁴ Baltijas Vēstnesis. — 1902. — 23. febr. — Nr. 46.

¹⁴⁵ Pēterburgas Avīzes. — 1902. — 27. marts. — Nr. 25.

¹⁴⁶ Dienas Lapa. — 1902. — 29. marts. — Nr. 74.

¹⁴⁷ Baltijas Vēstnesis. — 1902. — 23. febr. — Nr. 56.

Kā pēc papildu vēlēšanām apgalvoja «Прибалтийский край», Liepājā, tāpat kā Rīgā, vāciešiem izdevies pārvilkēt savā pusē krievu namīpašniekus un ar to palīdzību ievest domē vairāk nekā pusi savu kandidātu.¹⁴⁸

Un, beidzot, par cēloni, kāpēc izpalika sabiedroto vēlēšanu lielāki panākumi, pat iespējamā uzvara, tika minētas vēlēšanu procedūrā tišuprāt pieļautās daudzās un lielās nekārtības un nelikumības, kas nākušas vēlēšanu organizatoriem — vācu partijai — par labu. Par tām tūlīt pēc vēlēšanām sekoja cietušo sūdzības.

Visumā tomēr latviešu vēlēšanu komiteja un tās aizstāvji pēc pirmā vēlēšanu gājiena izturējās optimistiski. Viņuprāt, vācu prese esot pārāgri uzsākusi triumfa dziesmu, steigšus izziņodama uzvaras vēsti, «*Libausche Zeitung*» 7. februāra rītā, pat nenogaidot savu parasto iznākšanas laiku, nodrukāja specializlaidumu. Taisnības labad gan jāpiebilst, ka arī «*Dienas Lapa*» bija pārcentusies un tai pašā dienā savukārt nodrukāja telegrammu par savienoto partijas gandrīz pilnīgu uzvaru. Sādu ziņu tai bija pasteigušies atsūtīt no Liepājas, nenogaidot balsu skaitīšanas beigas, un ko vēlāk nācās atsaukt. Latviešu vēlēšanu komiteja vācu guvumu pielīdzināja bēdīgi slavenajai Pirra uzvarai, jo tā panākta ar svārstīgo vai atkritēju — nevācu — palīdzību, turklāt lielākā daļa vācu domnieku ievēlēta ar pavisam nelielu balsu vairākumu, saņemts tikai no 463 līdz 561 balsij. Tā reizē ir laba mācība tiem latviešu vēlētajiem, kuri nav pratuši novērtēt dažu balsu nozīmi. Ja pietrūktu vēl piecu balsu, tad domē neiekļūtu pieci latviešu domnieki.

Vispārējais ieskaits bija tāds, ka, lai gan 6. februārī notikušās vēlēšanas Liepājas latviešu pilsonībai nebija pilnībā devušas to, ko cerēja un varēja sasniegt ar lielāku vienprātību un disciplīnu, vēlēšanas tomēr ievērojami nostiprinājušas tās stāvokli un panākumi bijuši lielāki nekā Rīgā. Piecu savienoto partijas kandidātu ievēlēšana domē ciņas ceļā esot daudz lielāks morālisks panākums nekā 10 domnieku iedabūšana domē kompromisa ceļā. Šajās vēlēšanās bija likts drošs pamats Liepājas latviešu nozīmīgumam nākamībā un līdz pamatiem satricināta vācu pilsonība, kurai turpmāk, gribēs viņa to vai ne, būs jārēķinās ar latviešiem. Vācu prese («*Düna-Zeitung*») tikai aiz muļķības varējusi apgalvot, ka zaudētā kauja vedīšot latviešu vēlēšanu vadoņus drusku pie prāta un atjēgas. Bija izieta liela dzīves skola, kas, kā zināms, maksājot naudu, bet šai skolā iegūtā mācība viņiem turpmāk lieti noderēšot.

Vēlēšanu galīgo iznākumu vēl varēja jūtami grozīt gan papildu vēlēšanas, gan arī par galvenajām vēlēšanām iesniegtās sūdzības.

¹⁴⁸ Sk.: Balss. — 1902. — 24. apr. — Nr. 17.

Gubernators saņēma divas nevācu buržuāzijas sūdzības. Viena bija sastādīta 1902. gada 9. februārī ar 234 parakstiem (pilnvarotie K. Saule-Sleinis un jaunievēlētais domnieks E. Janušķevičs), kas, visai ticami, bija tapusi ar J. Janševska līdzdalību, un izvirzīja pavisam 12 apsūdzības punktu. Otra, ko 12. februārī bija parakstījuši četri krievu un poļu tautības vēlētaji namsaimnieki S. Urbāns, K. Kazakvičs, G. Oldenburgers un S. Bulgakovs (abi pēdējie, tāpat kā visu četru pilnvarotais A. Rimkevičs un K. Saule-Sleinis, bija no neveiksmīgi kandidējušo pulka), septiņos punktos uzskaitīja dažādus viņu pamanītos pārkāpumus.¹⁴⁹ Daļa iebildumu bija vērsta pret vēlēšanās pielietoto inventāru — vēlēšanu bumbiņām, urnām — un pret sekām, ko tas radīja.

Parastās baltās fajansa bumbiņas, kas neilgi pirms vēlēšanām bija nokrāsotas ar zaļu, lipīgu krāsu, ne vien notraipījušas vēlētajus, bet arī slikti ripojušas un palikušas pieķērušas urnu virspusē. Apmēram 10 urnās, kā to konstatējuši 23 vēlētaji, bijis pa 10—12 pielipušām lodītēm. («Vēstulēs no Liepājas» bija apgalvots, ka dažās urnās tādu bumbiņu sakrājiens saujām.¹⁵⁰) Šādos apstākļos bija iespējamas ļaunprātības. Manīgākie vēlētaji šādas aizķērušas bumbiņas varējuši iemest urnās pēc sava ieskata, un tādā kārtā daži desmiti balsu, iespējams, pārceļojuši no kreisās uz labo pusi un otrādi. Pilsētas galvas palīgi, visi no vācu partijas (V. Melvils, H. Demme u. c.), aizķērušās lodītes mēģinājuši dabūt lejā, purinot un kratot urnas vai pat bažot tajās rokas. Vēlēšanu priekšsēdētājs visus vēlētaju aizrādījumus ignorējis un atteicies ieprotokolēt. Šādai patvai varējušas būt visai būtiskas sekas, jo daudziem kandidātiem pietrūcis no vienas līdz trijām balsīm. H. Adolfi, atbildot uz gubernatora pieprasījumu kopumā par visiem sūdzību punktiem (raksts izsūtīts tikai 4. martā, pēc papildu vēlēšanām),¹⁵¹ bumbiņu krāsošanu skaidroja ar visai godprātīgiem nolūkiem. Ceļā no dzelzceļa stacijas pārplisī fabrikas iepakojumus, kurā tās atradušās, un kāda daļa pazudusi. Anilinkrāsas iezīmētajām bumbiņām vajadzēja nodrošināt pret ļaunprātībām, kas sakarsētajā vēlēšanu atmosfērā viegli varēja atgadīties. Viņš atzina, ka lodītes virspusē atrastas tikai četrās urnās (no 107) un tas pats noticis dažu vēlētaju manipulāciju dēļ, kuri, taustīdamies pa urnas iekšpusi, atlupinājuši vadmalu, un tā nosegusi urnas atveri. Traucējumus ar viņa piekrišanu novērsuši viņa palīgi P. Kleinenbergs, K. Strups un H. Konopka. Ka tāpēc būtu notikušas kādas nepareizības, tas vēl esot jāpierāda, bet tādu varbūtību noteikti izslēdzot kā viņa palīgu personiskās īpašības — tie visi nākot no sabiedrības «labākajām aprindām» —, tā arī vēlēšanu rezultāti: no tās vācu vēlētaju grupas kandidātiem, ko pārstāvēja vairums palīgu, 12 pašas pazīstamākās personas nav ievēlētas. Vienīgais viņam zināmais gadījums noticis ar N. Ratenieku, kurš palīgam uzrādījis vienu atrasto bumbiņu, ko viņš, pilsētas galva, licis nekavējoši atlikt tur, no kurienes paņemta; tas viņam nelicies tik svarīgs, lai to ieprotokolētu (prasītāji bija K. Burkēvics un K. Saule-Sleinis).¹⁵²

¹⁴⁹ LCVVA, 421. f., 1. apr., 1403. l., 243.—251., 255.—257. lp.

¹⁵⁰ Baltijas Vēstnesis. — 1902. — 11. febr. — Nr. 35 (Vēstules no Liepājas. Nr. 24. Pirmo vēlēšanu panākums).

¹⁵¹ LCVVA, 421. f., 1. apr., 1403. l., 280.—282. lp.

¹⁵² Sūdzētāji notikumu izklāstīja citādi. Kad N. Ratenieks parādījis Adolfi kādas urnas virspusē atrastās 3—5 bumbiņas, tas, uzkliegdams, kā viņš uzdriktējies tās ņemt, licis palīgam bumbiņas iemest urnā, bet ļoti jāšauboties, vai tās nonākušas istajā pusē.

Latviešu vēlētājiem nu bija reize atspēlēties par «mūzikas un liķiera automātiem» un pasmieties, ka slinko vācu vēlētāju pievilināšanai vēlēšanu bumbiņas mērcētas medū.¹⁵³

Par galveno nekārtību vaininieku sūdzētāji uzskatīja nepietiekoši izlabotās vēlēšanu urnas. Neizoderētās sānu sienas joprojām ļāvušas sadzirdēt bumbiņu atsitienus, nolaidenās plāksnes, pa kurām tās — nedaudz lielākas par zirni — ripojušas, nenodrošināja pietiekošu kritumu.

H. Adolfi apgalvoja gubernatoram, ka pēc precīzi dotajiem norādījumiem sagatavotās urnas pilnībā nodrošinājušas aizklātu balsošanu.

Sūdzībā bija izteikts pārmets, ka uzraksti uz urnām bijuši nevis drukāti, bet rakstīti sīkā un nesalāsāmā rokrakstā, turklāt tikai krieviski, kas viegli varēja novest pie pārpratumiem. Īpaši, ja gadījās kandidāti ar līdzīgiem uzvārdiem. Aiz nezināšanas latviešu vēlētājiem vajadzējis uzticēties vēlēšanās ieinteresēto palīgu norādījumiem. Pilsētas galva tikai pairoņizēja, ka tādām, kam nav pa spēkam izlasīt urnu uzrakstus un tikt galā ar vēlēšanu sarakstu, nekas nav līdzams.

Iepriekšminēto nebūšanu rezultātā, kā minēts sūdzībā, 55 urnās atrasto «par» un «pret» lodišu skaits neatbilda faktiski nobalsojušo skaitam — 924 (A. Volgemuta urnā atrastas 975 lodītes, G. Freslera — 932, A. Siliņa — 929, J. Niedres — 917, pārējo — H. Adolfi, L. Demmes u. c. — no 922 līdz 926). Starp citu, šāda pretruna atklājās, arī sīkāk papētot «*Libausche Zeitung*» minētajā speciālizlaidumā ar pretenciozo piezīmi «pareizs» nodrukāto kandidātu sarakstu ar balsošanas rezultātiem. Drukas kļūdas šai avīzē patiešām negadījās sevišķi bieži, un, kad mazliet pieklusa vācu uzvaras gavīles, «*Libausche Lloyd*» savā krievu nodaļā ievietoja iesūtītu vēstuli ar lūgumu, lai kāds zinātājs vai arī pati «*Libausche Zeitung*» izskaidro šo pretrunu.¹⁵⁴ Taču nekāds publisks izskaidrojums tā arī neparādījās. H. Adolfi, kurš uz šo lietu raudzījās daudz vienkāršāk, atbilde gubernatoram bija gatava. Tamlīdzīgas «sīkas kļūdas» esot neizbēgamas, ja jāsavāc 98 868 bumbiņas un vēlēšanu akts ilgst 15 stundu. Nav bijis grūti kļūdoties arī vēlētājiem — vienu urnu izlaist un nākošajā iemest divas lodītes. Bet nav tiesa, to viņš pats un palīgi varot vienbalsīgi apliecināt, ka kādam vēlētājam būtu izsniegtas 5—7 bumbiņas, kā apgalvots sūdzībā.

Otra daļa apsūdzības punktu bija vērsta pret vēlēšanu procedūrā, viņuprāt, pieļautajām nosodāmajām izdarībām. Pilsētas galva konsekventi vēlētājus dalījis vāciešos un nevāciešos, pirmiem nodrošinot visādus atvieglojumus, otriem radot acīm redzamus kavēkļus, pārkāpjot likumu un paša sastādītos vēlēšanu noteikumus. Vispirms balsošanā nav pielaisti vairāki nevācu vēlētāji (Putns, Stenclavs), kuru personību bija gatavi apliecināt citi vēlētāji. Tai pašā laikā vairākiem citiem tas atļauts, pamatojoties

¹⁵³ Pēterburgas Avīzes. — 1902. — 6. marts. — Nr. 19.

¹⁵⁴ Sk.: turpat. — 20. febr. — Nr. 15.

uz šveicaru liecību, kurš tādējādi pilsētas galvas acīs pelnot lielāku uzticību nekā latviešu namsaimnieki.

Pilsētas galva pašparliecināti atsaucās uz likumīgām tiesībām pašam izvēlēties personības pārbaudes veidu. Vēlēšanu pasteidzināšanas labad pie viņa pastāvīgi atradušies divi izsūtāmie, kuri, ikdienā iznēsādami nodokļu pavēstes, vairumu namsaimnieku pazīstot vaigā. Katru, ko tie sazīmējuši, viņš nekavējoši pielaidis balsošanai, vienalga, vācietis vai latvietis, pārējiem bijis jāuzrāda kāda personības apliecība. Visi 924 vēlētāji varējuši ne-traucēti izmantot savas balsstiesības, izņemot divas sūdzībā minētās personas (vienam nav bijis līdzī nekāds dokuments, bet otrs, kurš balsojis sievas vietā, nosaucis tās vārdu citādi, nekā tas rakstīts vēlēšanu sarakstā un uzrādītajā apliecībā).

Tālāk — pilsētas galvam pārmeta, ka vēlētāji nav pielaisti balsošanai ierašanās kārtībā, bet pēc viņa ieskatiem — vispirms personas no sev «radnieciskās» vēlētāju grupas, lai gan citi vēlētāji bija atnākuši vairākas stundas agrāk. Nevāci vēlēšanu zālē ielaisti tikai līdz 7 vakarā, kamēr vācu vēlētāji tur iekļuvuši pa aizmugures ieeju arī vēlāk. Šī vēlētāju šķirošana aizgājusi līdz tādai «ekstāzei», ka pilsētas galva, ieraudzījis krievu vēlētāju V. Kaļiņinu stāvam pie vācu vēlētājiem paredzētās pulcēšanās telpas ieejas, grūdis to prom, bez mazākās kautrēšanās publiski paziņodams, ka šī ieeja domāta tikai tiem, kas vēlē vāciešus. H. Adolfi nācās taisnoties par savu vairāk nekā oriģinālu vēlēšanās ievēroto kārtību. Ņemot vērā vēlētāju stingro dalījumu divās partijās, viņš tos tādā secībā arī uzaicinājis no blakustelpām, kur atsevišķi pulcējušies abu grupu vēlētāji, pieiet viņa galdam un balsot — pamīšus pa vienai stundai no labās un pēc tam no kreisās puses, lūgdams tos negrūstīties, lai nevienas partijas tiesības netiktu apietas. Ārpus kārtas pielaisti tikai nedaudzi — slimie, ļoti aizņemtie un atbraucēji, kas esot taisnīgi un, jādomājot, viņa varā. Neesot tiesa, ka pēc durvju slēgšanas kāds būtu ielaists balsot. Pie durvīm dežurējošais iecirkņa uzraugs ielaidis, protams, darīdams nepareizi, tikai divas jau nobalsojušās personas — tiesas prietavu Osovski, pret kuru uzraugs uzskatīja par nepieciešamu izturēties ar cieņu, un tipogrāfijas īpašnieku G. Meijeru.

Vēl pretēji likumam, ka katram jābalso personiski, Liepājā fiziski vēlētnespējīgo vietā vēlējuši, kā norādīts sūdzībās, ne vien viņu pavadoņi — sulaiņi, zēni u. c., kuriem ar vēlēšanām nebijis nekāds sakars, bet par dažiem — pat pilsētas galvas palīgi, piemēram, par Cveiheldu un Firekeli — barons Hermanis, par baronu Stempeli — V. Dreijersdorfs. H. Adolfi noliedza, ka pēdējais to vispār būtu darījis, bet barons Hermanis, kas bija atvedis uz vēlēšanām pusparalizēto Firekeli, balsojis pēc slimā norādījuma.

Pilsētas galva tāpat noliedza sūdzētāju apgalvojumu, ka, pārkāpjot vēlētāju tiesības, viņš nav atļāvis novēlējušiem palikt zālē

Par heimatštates likteni. Vācieši nekautrējas vest uz vēlēšanām nāves kandidātus un slimniekus ar gultām (av[īzes] ziņoj[ums])

Toh darb, koh tu, man mihl behrn, dar, ir wehn patihkam un svehtib piln.

Gailis. — 1913. — 30. marts. — Nr. 13. — 193. lpp. I. Zeberīna zīm.

un kontrolēt vēlēšanu norisi un ka tāda iespēja bijusi tikai dažiem pilsētas galvas izredzētajiem. Iekļūšana vēlēšanu telpā nebijusi liegta ne uz minūti. Jebkurš nobalsojušais, izgājis pa otru izeju, varējis tūlīt nākt atpakaļ, uzrādot papildu vēlēšanām izdoto ieejas biļeti. Tā arī rīkojušies visi, kas vien tik gribējuši, un zālē pastāvīgi atradušies vairāki simti vēlētāju.

Pilsētas galvam vēl pārmeta, ka tas nepiedodami patvaļīgi un vienpusīgi izvēlējies sev palīgus. Visi 28 bez izņēmuma atlasīti tikai no vācu grupas vēlētājiem, turklāt to lielākā daļa pati kandidējusi uz domnieku amatu (11 no viņiem arī tika ievēlēti — K. Heimovskis, H. Demme, H. Konopka, Ā. Blumbergs, K. Štrups, H. Kirhofs, P. Engels u. c.). Daži no viņiem paši uzraudzīja savas urnas un kā ieinteresētas personas viegli izdarīt spiedienu uz vēlētājiem savā un savas partijas labā; H. Demme, Ā. Blumbergs un K. Heimovskis to arī darijuši. K. Heimovskis bija aizrāvis pat tiktāl, aizmirdams, ka pēc vēlēšanu noteikumiem viņa uzraudzībā var būt ne vairāk par 10 urnām, ka noskatītos vēlētājus savā modrā aizgādniecībā pavadījis gar visām 107 urnām. Tas dažu labu neapķērīgu, nedrošu vai bailīgu vēlētāju varējis samulsināt un novērst viņa uzmanību no kandidātu uzvārdiem.

Vēlēšanu noteikumu pārkāpumu sūdzētāji saskatīja arī faktā, ka, nobalsojot pēdējam vēlētājam, priekšsēdētājs vēlēšanas pasludinājis par slēgtām, izraidījis no zāles publiku un tad balsojis pats ar palīgiem. Tādā kārtā urnas un vēlēšanu bumbiņas palikušas viņu nekontrolējamā rīcībā, ar to satricinot pārliecību par vēlēšanu pareizību kopumā.

H. Adolfi atzinās, ka mazs procedūras pārkāpums tiešām pieļauts. Vēlēšanu beigās viņam vajadzējis atgādināt klātesošajiem, ka, pēc vēlēšanu noteikumiem, tad, kad nobalsojuši visi klātesošie, balso viņš un palīgi. Bet šis aizmāršības dēļ taču viņi nevarot zaudēt balsstiesības. Jāsaka gan, ka tik iecietīgs H. Adolfi pret citu aizmāršībām nebija.

Vēlēšanu oficiālā vadība pārmetumus izpelnījās arī par izriecību ar ieejas biļetēm. Vispirms — tās vēl pēc izņemšanai noteiktā termiņa piegādātas mājās (M. Knutam) vai, šai laipnībai ejot jau visai tālu, darbavietā (Lukovskim uz Liepājas ezeru, kur tas cirtis ledu). Tas nedēvis iespēju kontrolēt, vai ieejas biļetes nav nokļuvušas nepiederīgu personu rokās. Vēlētājs J. Zaķis varot apliecināt, ka H. Adolfi vēlēšanu laikā no F. Puherta pieņēmis četras ieejas biļetes. Nesaprotamu iemeslu dēļ, balsis skaitot, neticis pielietots labākais vēlēšanu kontroles līdzeklis — nav saskaitītas ieejas biļetes. Apsūdzētais visu noliedza. Ieejas biļetes pārtrauktas izsniegt 31. janvārī, par ko viņš parakstījis attiecīgu žurnālu, bet biļešu saskaitīšana nekur neesot ne prasīta, ne arī vajadzīga, pietiekami, ka sekretārs un palīgi tās ir reģistrējuši. Minētajam F. Puhertam piederējušas divas balsis (otra kā F. Vašmaņa aizbildnim).

Nobeigumā sūdzību iesniedzēji lūdza 6. februārī notikušās Liepājas domes vēlēšanas atcelt un nozīmēt jaunas, vadību nododot citai personai, kurai palīgi jāizvēlas pēc iespējas samērīgi no visām vēlētāju grupām. Jāsagatavo arī plašākas vēlēšanu telpas un pienācīgas vēlēšanu urnas, uz kurām būtu drukāti uzraksti trijās vietējās valodās. Kamēr sūdzības izgāja pirmo instanci, presē parādījās visdažādākie minējumi par to panākumiem.

«Baltijas Vēstneša» redakcija domāja, ka iznākumu grūti paredzēt, tomēr, ja kādu daļu uzrādīto nekārtību izdotos pierādīt, īpaši ievērojot vācu partijas iegūto nelielo balsu pārsvaru, pārvēlēšanas nav izslēgtas. Pēc papildu vēlēšanām tā pati avīze sāka apšaubīt, vai vēlēšanu nebūšanām piešķirama tik liela nozīme, un deva padomu nepastāvēt uz pārsūdzības turpināšanu, ja gubernas pilsētu lietu pārvalde izlemtu noraidīši. Labāk laikus gādāt, lai trūkumi tiek novērsti pašu vidū. «Vārds», tieši otrādi, daudzus sūdzību punktus uzskatīdams par ļoti svarīgiem, ieteica nevienam nepaļauties uz nezināmo, uz vēlēšanu atcelšanas varbūtību, bet darīt visu, kas vajadzīgs papildu vēlēšanu labā.¹⁵⁵ «Pēterburgas Avīzes» vispār atturējās dot savu spriedumu par vēlēšanu nekārtībām, kamēr tās nav pierādītas un kļuvuši zināmi sūdzību rezultāti. Tā vietā avīze pārstāstīja pretinieku izteikumus, kas, kā jau varēja

¹⁵⁵ Baltijas Vēstnesis. — 1902. — 11. febr. — Nr. 35; 23. febr. — Nr. 46; Vārds. — 1902. — 18. febr. — Nr. 40.

sagaidīt, bija pārsūdzībām visai naidīgi. «*Libausche Zeitung*» to nosauca par neslavas celšanu, tai piebalsoja «*Либавские новости*», kas, tāpat kā pirms vēlēšanām, esot centusies «pūst minētās vācu avīzes stabulē». «Pēterburgas Avīzes» pievienoja savu komentāru: «Jā, ko tur lai dara, ka pat Liepājas latvieši tik droši palikuši, ka vairs neklausās un nebaidās no vācu rājiem. Nav vairs tie laiki, kas 50 gadus atpakaļ!» Un ironizējot ieteica apvainotajiem papriekšu novērst no sevis aizdomas un pierādīt, ka kandidāti var dabūt arī 932 balsis, kaut pavisam nodotas 924, un turklāt — bez kādām nekārtībām.¹⁵⁶ Tiesa, sūdzību iniciatoru un aizstāvju pelšanā no vācu preses orgāniem neatpalika arī «Balss» un «Dienas Lapa». «Balss» vilka uz zoba «Baltijas Vēstnesi» un reizē Liepājas latviešu vēlēšanu vadību par tās noņemšanu ar vēlēšanu urnu jautājumu. Pēc «Baltijas Vēstneša» neapšaubāmiem aprādījumiem tagad nu būšot atrasts galvenais vainīgais, kādēļ latvieši Liepājā nav uzvarējuši, proti, uzlabotās vēlēšanu urnas, uz kurām tika liktas tik lielas cerības. «Balss» domāja, ka «pārlaboto kastišu galīgā nopelšana būs tikpat pārspilēta kā šo agrākajā uzslavēšana. Bez vainām kastītes laikam arī nebūs, bet [...] neba tikai tās vainīgas.» Ja uzrādītās nepareizības tikai pa pusei izrādītos pamatotas, tad var sagaidīt vēlēšanu atcelšanu, indīgi pieminādama — «tad līdz ar jaunām vēlēšanām piedzīvosim trešā līgā izlabotās vēlēšanu kastītes. Mums šķietas, ka tāds gadījums vēl nav bijis pasaulē. [...] Tā tad Liepāja atronās uz laba ceļa, ja ne ar ko citu, tad taču ar savām vēlēšanu kastītēm iegūt pasaules slavu.»¹⁵⁷ «Dienas Lapa», tieši otrādi, ieteica nelolot nekādas ilūzijas par sūdzības likteni, galvenokārt — to nepierādāmības dēļ. Vācu puse tikpat labi varot pierādīt, ka šie apstākļi vienādā mērā kaitējuši abām pusēm vai dažkārt — drīzāk nākuši tieši vāciešiem par ļaunu. Piemēram, aizrādījumam par vēlēšanu telpu šaurību un vēletāju saspīestību¹⁵⁸ var sekot atbilde, ka vienkāršie latviešu vēletāji šīs neērtības varējuši vieglāk paciest. Avīze arī netieši pateica priekšā, ka palīgi var sev adresētos pārmējumus atspēkot pēc parunas: «Muļķi arī svētnīcā pērienu dabon.» Ja vēlēšanās, kas ir tieši paredzētas savu domu izteikšanai, sanāk tādi nezinātāji, kuri rikojas pēc sveša padoma vai pavēles, tad tur maz kas darāms (kā redzējām, H. Adolfi tieši tā arī atbildēja gubernatoram). Lielākas cerības esot saistāmas ar nodoto balsu skaita nesakritību, kā arī, ja izdotos pierādīt, ka vācu vēletāji bez gaidīšanas pieļauti balsošanai un, kā dažās korespondencēs apgalvots, ka tie varējuši brīvi atstāt vēlēšanu telpas un atpūtušies atkal atgriezties, kas latviešiem bijis liegts.¹⁵⁹

Kamēr parādījās šis apceres, gubernāts administrācija jau bija sākusī rīkoties. 14. februārī Liepājā ieradās gubernatora sevišķo uzdevumu ierēdnis gubernāts pilsētu lietu pārvaldes īstēnais loceklis S. Fermors, kuram bija uz vietas jāizmeklē sūdzības. Viņš pieprasīja no pilsētas galvas sīkas ziņas un paskaidrojumu, bet H. Adolfi izdevās novilcināt atbildi līdz marta sākumam, kad bija saņēmis atkārtotu pieprasījumu.¹⁶⁰ Attaisnošanās raksta nobeigumā viņš pašpārliecināti secināja, ka sūdzībās trūkst vismazāko pierādījumu un to vienīgais izraisītājs esot lielais

¹⁵⁶ Pēterburgas Avīzes. — 1902. — 20. febr. — Nr. 15.

¹⁵⁷ Balss. — 1902. — 20. febr. — Nr. 8.

¹⁵⁸ No Liepājas bija ziņots, ka ļaļai vēletāju uz balsošanu nācies gaidīt 5—6 stundas, ko dažs labs vārgāks nav izturējis un aizgājis prom nenobalsojis. Te arī meklējams viens no cēloņiem, kāpēc vēlēšanās piedalījies mazāk cilvēku, nekā bija izņemtas ieejas kartes. (Baltijas Vēstnesis. — 1902. — 11. febr. — Nr. 35.)

¹⁵⁹ Dienas Lapa. — 1902. — 16. febr. — Nr. 40.

¹⁶⁰ LCVVA, 421. f., 1. apr., 1403. l., 254., 267., 270. lp.

uzbudinājums, kas pārņēmis divās partijās sašķeltos vēlētājus. Viņš arī izteica aizdomas par sūdzības patiesumu, jo paraksti zem tās esot savākti atsevišķi un pēc tam piešūti sūdzībai, tā ka rodoties šaubas, vai parakstītāji maz zinājuši tās saturu. Likums noliedzot tādu kolektīvu lūgumu vai sūdzību iesniegšanas veidu. Pilsētu lietu pārvalde, kas sūdzības izskatīja tikai pēc papildu vēlēšanām, pilnībā pieslējās H. Adolfi viedoklim un sūdzību noraidīja (30. marta žurnāls Nr. 27).¹⁶¹

10. un 16. jūlijā sekoja divas kasācijas sūdzības Senātam, vienas pilnvarotie bija domnieks Miķelis Strole un namsaimnieki Andrejs Zaķis un Jānis Vosikēvičs, otru bija parakstījuši Andrejs Ozoliņš un Ansis Kalns. Tajās bija izteikts pārmetums par pilsētu lietu pārvaldes paviršo sūdzību izskatīšanu, gubernators nav licis nopratināt uzrādītos lieciniekus, bet aprobežojies vienīgi ar pilsētas galvas paskaidrojumiem un nepilnīgajiem vēlēšanu protokoliem. Valdošais Senāts konstatēja nopietnus vēlēšanu procedūras pārkāpumus. Tas neatzina vēlētāju personības noteikšanai lietoto paņēmieni — ar pieaicināto izsūtāmo starpniecību, kuri daļu vēlētāju nav pazinuši, un tas fiziski nav nemaz iespējams. Un tāpēc vien dažām personām nepamatoti liegts balsot. Nepieļaujams bijis vēlēt ar citu personu starpniecību ārpus likumā paredzētajiem izņēmumiem. Senāts atzina Liepājas domes vēlēšanas par atceļamām, taču, tā kā šis ukazs kārtējo reizi nāca par vēlu — 1907. gada 24. septembrī, Nr. 9864, aprobežojās ar aizrādījumu gubernas pilsētu lietu pārvaldei.¹⁶²

Iesāktās vēlēšanas bija jāizved līdz galam neatkarīgi no sūdzību turpmākā ceļojuma pa instancēm. Papildu vēlēšanām bija paredzēts 8. februāris, taču H. Adolfi, gribēdams ļaut saviem piekritējiem attapties pēc daļējas neveiksmes, iegūt laiku un sakopot spēkus, dienu iepriekš telegrafēja gubernatoram, ka vēlēšanu pārslodzes dēļ ne viņš, ne arī viņa līdzstrādnieki un kancelejas ierēdņi nespējot darbu turpināt, tāpēc papildu vēlēšanas tiekot uz laiku atliktas. Kad gubernators D. Sverbejevs pieprasīja ievērot iepriekš izsludināto datumu un priekšsēdētāja pienākumus, ja pats esot noguris, nodot vietniekam, H. Adolfi atrunājās, ka vēlēšanu atlikšana jau ir izziņota. Viņam nācās dot paskaidrojumu, kā viņš, nenogaidot priekšniecības atļauju, uzdrīkstējies mainīt apstiprināto vēlēšanu datumu. Vainīgais izlikās par naivu nezīnātāju: viņam šķitis, ka ir bijis tiesīgs, un, ja šai ziņā būtu kļūdījies, lūdzot atvainot.¹⁶³

Beigu beigās vēlēšanas pārcēla uz 21. februāri. Oficiālā kandidātu uzstādīšana — kā jau teikts, vēl trūka septiņu domnieku un 11 domnieku kandidātu — notika stundu pirms vēlēšanām.

¹⁶¹ LCVVA, 421. f., 1. apr., 1403. l., 295.—305. lp.

¹⁶² Turpat. — 369.—377., 379., 380., 583.—584. lp.; ЦГИА СССР, ф. 1288, оп. 5 (1906 г.), д. 15, л. 69.

¹⁶³ LCVVA, 421. f., 1. apr., 1403. l., 235.—238., 242a, 258., 268. lp.

Nebija skaidrības, vai tie uzstādāmi no jauna vai arī drīkst pārvēlēt tos, kuri pirmajās vēlēšanās bija ieguvuši visvairāk balsu tūlīt pēc ievēlētajiem. Prese, atsaucdamās uz dažādiem valdības rīkojumiem, sniedza visai pretrunīgus minējumus, bet pilsētas valde, kurai bija jānodrošina paskaidrojumi, šo jautājumu vispār apgāja. Latviešu vēlēšanu vadībai pēdējais variants bija izdevīgs. Iegūto balsu secībā pirmo septiņu kandidātu vidū bija pieci tās un tikai divi vācu pārstāvji.¹⁶⁴ Tāpēc «Baltijas Vēstnesis» deva savienoto komitejai padomu nemeklēt jaunus kandidātus (arī «Dienas Lapa», gan atrunājot — «ja tas būtu atļauts»), kategoriski noraidīdams pirmo variantu, jo tas tikai nevarēja būt jaukšot vēlēšanu prātus un esot vācu preses maldīga izdoma un nepareizi izprasts likums, kas ir pretrunā ar visu līdzšinējo praksi. Vēlāk pēc vēlēšanām, kad kandidātu nomaīņa tomēr bija notikusi, šī avīze to uzskatīja par latviešu vēlēšanu komitejas vienīgo kļūdu.¹⁶⁵

16. februārī abas puses neoficiāli izvirzīja savu kandidātu sarakstu — trūkstošās 18 kandidatūras. Vācu vēlēšanu vadība sev bija iedalījusi 16 vietas, no tām — 14 vecvāciešiem (septiņi balotējas jau iepriekšējā reizē), divas — jaunvāciešiem (tie bija doktors Heinrihs fon Holsts un Džons Zakovskis, kuru kandidatūras uzstādītas no jauna), atlikušās divas vietas atvēlot latviešiem (namīpašnieks Jānis Kupše un tirgotājs Jānis Kēdže). Savukārt sabiedroto komitejas sarakstā līdzās 14 latviešiem un vienam krievu pārstāvim šoreiz bija arī trīs jaunvācieši — abi vācu sarakstā minētie un vēl K. Binemanis. Pirmās balsošanas rezultāti bija izmainījuši partiju sākotnējo taktiku un noveduši pie jaunvācu un latviešu pārstāvju vienošanās — vairāk vai mazāk aiz vecvāciešu muguras — par dažu kopīgu kandidatūru izvirzīšanu. Jaunvācieši bija pieļāvuši latviešu skaita pieaugumu domē no astoņiem līdz 13, latvieši atsacījušies no vācu pilnīgas ignorēšanas.

Kad parādījās pirmās vēstis, ka abas puses grib ielaisties kompromisā, reakcija uz šo negaidīto vienošanos bija visai dažāda. «Dienas Lapa» to vērtēja kā savā ziņā iepriecinošu parādību, tikai vāciešiem nedrīkst atdot vairāk par divām domnieku vietām no septiņām pašreizējām vakancēm.¹⁶⁶ Pēc vēlēšanām šīs avīzes vērtējums gan krasi mainījās. Tā rakstīja, ka Liepājas latviešu vēlēšanu komiteja visu laiku rīkojusies ačgārnī. Kad vajadzējis uzņemt savā sarakstā lielāku vācu pārstāvju skaitu — lai neatbaidītu citas vēlēšanu grupas, tad nav ticis uzstādīts neviens, bet kad dienas kārtībā bijusi cīņa par absolūto vairākumu domē, latvieši piekāpušies. Tā rezultātā nākamajā domē latviešiem nebūs nekādas noteikšanas.¹⁶⁷

«Baltijas Vēstnesis» sākumā domāja, ka valodas par kompromisu palaistas tikai tad, lai latviešu vēlēšanu rīkotājus nostādītu smieklīgā gaismā, un tās noraidīja kā aplamas. Vācu kandidātu jau tā esot iecelts pārpilnam. Kad skaidri kļuva zināms kompromisa fakts, avīzes tonis kļuva pielaidīgāks: ja kompromisa noruna tiks pildīta, ko pierādīs balsošana, tad tas varētu novest pie abu partiju tuvināšanās un pilsētas pārvaldes pilnīgas reformēšanas.¹⁶⁸ Bet mēnesi vēlāk, kad no avīzes aizgāja F. Veinbergs, kompromiss jau

¹⁶⁴ Baltijas Vēstnesis. — 1902. — 9. febr. — Nr. 34.

¹⁶⁵ Turpat. — 19. febr. — Nr. 42; 23. febr. — Nr. 46; Dienas Lapa. — 1902. — 18. febr. — Nr. 41.

¹⁶⁶ Dienas Lapa. — 1902. — 19. febr. — Nr. 42.

¹⁶⁷ Turpat. — 23. febr. — Nr. 46; Mājas Viesis. — 1902. — 23. febr. — Nr. 46.

¹⁶⁸ Baltijas Vēstnesis. — 1902. — 19. febr. — Nr. 42; 21. febr. — Nr. 44.

tika vērtēts ar vislielāko atzinību. Avīze rakstīja, ka sākotnējā vācu pilsonības izslēgšana bijis pārsteidzīgs, pēc sveša padoma sperts solis, kas tūlīt pēc galvenajām vēlēšanām izlabots, tā panākot latviešu domnieku skaita pavairošanu, līdz ar to daudz zaudējot «Rīgas Avīzes» acis. Un turpat redakcija atgādināja «Rīgas Avīzes» vadītāja F. Veinberga negatīvo kompromisa vērtējumu un viņa avīzē publicēto aizskarošo rakstu par Liepājas latviešiem un viņu domniekiem.¹⁶⁹

Dažādas bija atbildes uz jautājumu, kas tad bija kompromisa slēdzēji: latviešu vēlēšanu komiteja vai atsevišķi tās locekļi. Pēc vienas versijas («Baltijas Vēstneša» jaunā redakcija), komiteja pilnīgi atsacījies no savas iepriekšējās nostājas un sekojusi saviem vēlētajiem, kuri jau pamatvēlēšanās balsojuši par vācu kandidātiem.¹⁷⁰ Pretēju ieskatu paudēji visu vainu uzvēla kādām 2—3 personām, kas atkritušas un pārdevušās, bet galvenie vēlēšanu vadoni neesot padevušies mamona varai un palikuši lietai uzticīgi.¹⁷¹ «Rīgas Avīze», kas tolaik runāja par latviešu partiju kā līgumslēdzēju, pēc daudziem gadiem — 1910. gadā kārtējo domes vēlēšanu priekšvakarā — rakstā «Kāda vēlēšanu noslēpuma nāksana gaismā Liepājā» no jauna skāra slepeno atkritēju jeb nodevēju tēmu, kategoriski apgalvodama, ka 1902. gadā latviešu vēlēšanu komiteja nav slēgusi nekādu kompromisu, nav vedusi sarunas, un par liecinieci «Rīgas Avīze» pieaicināja «*Libausche Zeitung*». Jau toreiz aizdomās esot turētas «vairākas tumšas, mantkārīgas personas», tikai atklātībā par to neko nerakstīja.

«Rīgas Avīzei» likās, ka tagad pienācis īstais brīdis nosaukt to vārdus — elementārskolas skolotājs Teodors Breikšs, kādas mazas baptistu draudzes (Liepājā to bija 5—6) sludinātājs Jēkabs Rumberģis un vēl kāds trešais vēlēšanu komitejas loceklis, tagad jau mirušais S. R. (liekas, grāmattirgotājs S. Rūja). Tie, komitejai nezinoši, saaģitējuši ap 80 baptistu pieslieties Dreijersdorfa partijai. Toreiz izbrīnu radījis tas, ka no visiem Liepājas latviešu sabiedriskajiem darbiniekiem tieši viņi, īpaši pirmie divi, iemantojuši vislielāko vācu partijas labvēlību. Viņi sākuši ļoti veiksmīgu karjeru, tiem pavēries tāds dzīves ceļš, kurš «citādi būtu palicis mūžam aizslēgts». Nerunājot par domē ievēlēto T. Breikšu, arī J. Rumberģis iecelts dažādos labi atalgotos pilsētas amatos, starp citu, arī par suņu ķērāju pārraugu. Daži no viņa draudzes locekļiem gan tā savādāk raudzījušies uz sava gana blakusnodarbošanos, bet viņš uz šo lietu skatījies praktiski un pieņēmis kā šo, tā arī vēl citus amatus un «valkājot vēl šodien».¹⁷²

Zīmīgi, ka daži latviešu vēlēšanu vadoni bija uzstājušies pret vēlēšanu pārsūdzību Senātā un pat vākuši tam parakstus.

Papildu vēlēšanās, kurās balotējās pavisam 32 kandidāti, par domniekiem ievēlēja divus latviešu, divus jaunvācu (visi četri pēc kompromisa norunas) un trīs vecvāciešu pārstāvjus — vienu no vecvāciešu partijas galvenajiem līderiem Liepājas biržas

¹⁶⁹ Baltijas Vēstnesis. — 1902. — 27. marts. — Nr. 71.

¹⁷⁰ Turpat. — 6. apr. — Nr. 81.

¹⁷¹ Pēterburgas Avīzes. — 1902. — 2. marts. — Nr. 18.

¹⁷² Rīgas Avīze. — 1910. — 5. apr. — Nr. 78; 8. apr. — Nr. 80.

komitejas priekšsēdētāju H. Smitu, maizniekmeistaru Johanu Kalvinu un galdniekmeistaru Heinrihu Bekmani.¹⁷³ Līdz ar to 60 vietu sadalījums jaunajā domē bija šāds: 32 mandātus dabūja vācu buržuāzija, 13 — latviešu, krievu un poļu — pa pieciem mandātiem.¹⁷⁴ Ebrejiem paredzētajās piecās vietās nozīmēja četrus iepriekšējos domniekus — tirgotājus un namīpašniekus H. Bērmani, Z. Zalamonoviču, S. Mihelsonu, N. Nahmani, tikai Eliasu Eliasbergu nomainīja viņa dēls Lipe, Pēterburgas 1. ģildes tirgotājs.¹⁷⁵

Jaunajā domē pēc kārtām bija reprezentēti septiņi goda pilsoņi (viens — bez mantojamām tiesībām), 21 sīkpilsonis, 12 eksemtu, septiņi tirgotāji, septiņi muižnieki (tobrīd jau brīvo profesiju pārstāvji, ierēdņi u. tml.), pieci zemnieki (četri no tiem pirmoreiz ievēlētie latviešu tautības domnieki un viens — krievu), viens — nav uzrādīts. Pēc nodarbošanās lielākā daļa no viņiem — 34 — piederēja tirgotāju, uzņēmēju un banku darboņu aprindām, kā Liepājas biržas bankas direktors un valdes loceklis Ādolfs Šmēlings, 1. ģildes tirgotājs biržas komitejas un valsts Kredītbankas komitejas loceklis Tihons Perekaļins, 14 juristu un ierēdņu, četri arhitekti, inženieri, trīs ārsti, četri namsaimnieki (vispār mājpašumu nebija tikai T. Perekaļinam un Ā. Šmēlingam), viens dārznieks (J. Saldeniekis).¹⁷⁶

Vēlēšanās visvairāk — ap trešo daļu vietu bija ieguvuši jaunvācieši. Šos panākumus šķēma prasmīgāka aģitācija un veikls manevrs — izlīgums ar daļu latviešu vēlētajū, kā arī ar svārstīgajiem vecvāciešiem. Vēlāk solījumi netika pildīti — un vairākus vecvāciešus vēlēšanās pat izgāza, neskatoties uz to, ka par tiem, kā apgalvoja vācu avīzes, papildu vēlēšanās balsoja arī daļa poļu un krievu vēlētajū. Izbalsotas izrādījās gandrīz visas šīs partijas redzamākās personas — doktors O. Johansens, mūrniekmeistars G. Preslers, būvuzņēmējs G. Rīge, tirgotāji G. un F. Puherti, miesniekmeistars D. Demme, drukātavas īpašnieks un «*Libausche Zeitung*» izdevējs G. Meijers, kurš bija viens no

¹⁷³ LCVVA, 421. f., 1. apr., 1403. l., 372., 373. lp.

¹⁷⁴ Dienas Lapa. — 1902. — 23. febr. — Nr. 46; Mājas Viesis. — 1902. — 23. febr. — Nr. 46; u. c. Jāpiezīmē, ka tiek nosaukti arī citi nedaudz atšķirīgi skaitļi — 31 vācietis un 14 latviešu (*Libausche Zeitung*. — 1902. — 26. Febr. — N 48), ko pēc tam atkārtο vairāki latviešu laikraksti. Par to «Pēterburgas Avīzes» zobojās: «Nezin kurš no «diženajiem» nu vāciešiem vairs nepatīk, ka tie to grib raidīt pie latviešiem.» (1902. — 19. marts — Nr. 20.) Bet «Vārds» bija saskaitījis 33 vāciešus, 13 latviešus, piecus poļus un četrus krievus (1902. — 21. maijs. — Nr. 113).

¹⁷⁵ LCVVA, 421. f., 1. apr., 1403. l., 20.—27., 320., 321., 326. lp. Par H. Bērmani gubernas vara sākumā šaubījās, jo bija ienākušas ziņas, ka viņš it kā izsludināts par maksātnespējīgu. Par Bērmani aizbildā H. Adolfi, ka viņš, galvodams par citiem, tikai nonācis spaidīgos naudas apstākļos, bet citādi esot godīgs cilvēks un joprojām baudot vispārēju cieņu. (Turpat. — 289., 293., 319. lp.)

¹⁷⁶ Turpat. — 426.—435. lp.

nopietnākajiem un sīvākajiem latviešu pretiniekiem sabiedriskajās lietās,¹⁷⁷ un vēl citi, daži no tiem — pat pa divi lāgi — abos vēlēšanu gājienos, bet vadoņu trio — H. Adolfi, H. Demne un H. Smits — tik tikko iekļuva domē, tā sakot, līdz ar nagu galiem. Otra «spices vīru» trijotne — bāriņtiesas priekšsēdētājs O. Melvils, zvērinātais advokāts V. Melvils (balsstiesīgs kā Bēmera atraitņu nama direktors) un I. gildes tirgotājs E. Tode — palika domnieku kandidātos. Nākošie astoņi vācu saraksta kandidāti vajadzīgo balsu skaitu nedabūja, un tādā kārtā vecvāciešiem 11 domnieku kandidātu vietā bija jāsamierinās ar trijām domes vietām.¹⁷⁸ Pēc vēlēšanām Liepājā paklīda valodas, ka, ja nebūtu maza pārskatīšanās no jaunvāciešu puses, vecvācieši būtu pilnīgi izbalsooti. Amatu dalīšanā vecvācieši nedabūja nevienu vakanci ne pilsētas valdē, ne arī kādā citā atbildīgā pilsētas amatā, bet galvenais — «dīžtēvam Ādolpiņam» bija jāatstāj iesildītais pilsētas galvas krēsls. Tāpēc tūlīt pēc vēlēšanām dzirdēja vecvāciešus runājam par pārsūdzības iesniegšanu un kompromisa piedāvājumu latviešiem varbūtēju jaunu vēlēšanu gadījumā (katrai pusei pa 20 vietām, pārējās — krieviem un poļiem).¹⁷⁹

Pārmetumus par vārda neturēšanu jaunvācieši saņēma arī no ārpuses — avīzes «*Düna-Zeitung*», arī Rēveles vācu avīzes, kas izteica praviotajumus par lielajām, no jaunvāciešu un latviešu kopāiešanas draudošajām briesmām. Liepājas vācu prese sāka polemiku, kura no abām vācu partijām bijusi latviešu līdzpilsoņiem labvēlīgāka. Tas arī visu izšķīris. Latvieši atturējušies balsot par vācu komitejas ekstrēmi noskaņotajiem vadoņiem un viņu kandidātiem. Tikai pateicoties mērenajiem nevācu elementiem un «jaunajiem vācu kompromisieriem», kuri sapratuši stāvokļa nopietnību, latvieši jaunajā domē nav iegājuši «ar bungām un trompetēm». Diemžēl līdz ar to nākoties pieciest viena otra krietna vīra trūkumu domē.¹⁸⁰ Vecvāciešu nometnes oponenti (O. Johansens) taisnojās, ka iepriekšējās vēlēšanās nevācu vēlēšanu bijis tik maz, ka viņus nemaz nebijis varēts ievērot, bet šoreiz viņi taču uzņēmti vācu komitejas sarakstā. Citi (O. Kleinenbergs) kā aplamu noraidīja ieskatu, ka vācu vēlētaji bijuši mazākumā. Ja ievēlēts vairāk latviešu, nekā to bijis vācu sarakstā, par to vainojami tikai daži vācieši, kuri savas balsis labāk nodevuši «par kādu tur Saldenieku, Rūju, Cinovski, Kežīni vai Kupši nekā isteno vācietī». «Baltijas Vēstnesis» šos ķīviņus un vēlēšanu iznākumu komentēja kā pārliecinātu pretestības pierādījumu vecvāciešu rīcībai un saimniekošanai.¹⁸¹

¹⁷⁷ G. Meijers drīz pēc vēlēšanām (9. martā) mira, atstājis prāvu kapitālu, pāri par 10 dzīvojamo namu un kazarmju, drukātavu, kas nodarbināja ap 100 cilvēku. (Pēterburgas Avīzes. — 1902. — 16. marts. — Nr. 22.)

¹⁷⁸ 1903. gadā divi no minētajiem vecvāciešiem nāca domnieku godā: V. Melvils nomainīja fabrikantu Liepājas biržas komitejas priekšsēdētāju Ā. Bekeru, kas pārcēlās uz citu dzīvesvietu, E. Tode — šķiperi un namsaimnieku J. Johansenu (četrus māju 43 tūkst. rubļu vērtībā īpašnieks), kas nolika domnieka pilnvaras. Kad 1904. gada rudenī nomira fabrikants K. Strups, vakanci vairs nebija ar ko aizpildīt. (LCVVA, 421. f., 1. apr., 1403. l., 418., 471.—472., 496.—498., 508. lp.; 1609. l., 34. lp.)

¹⁷⁹ Vārds. — 1902. — 27. febr. — Nr. 48; Pēterburgas Avīzes. — 1902. — 2. marts. — Nr. 18.

¹⁸⁰ Sk.: Dienas Lapa. — 1902. — 28. febr. — Nr. 50.

¹⁸¹ Baltijas Vēstnesis. — 1902. — 8. marts. — Nr. 56.

Arī papildu vēlēšanas neizpalika bez sūdzībām. Ja vēlēšanu urna bija bumbiņas, kas pēc gubernas valdes ierēdņa pieprasījuma bija savestās kārtībā, šoreiz vairs neizsauca nekādus protestus, tad Liepājas latviešu vēletāju vadībai atradās citi iebildumi, par kuriem iesniegtas divas sūdzības. Vienu 26. februārī bija parakstījis 41 vēletājs (pilnvarotie Niklāvs Ratenieks un Jānis Striķis), otru dienu vēlāk — septiņi vēletāji (pilnvarotie Pēteris Rauhmanis, Mārtiņš Gotlands, Jānis Krieviņš). Sajās sūdzībās bija punkti, kas atkārtoja pa 6. februāra vēlēšanām izteiktos protestus: ka vēlēšanās piedalījušās personas ar apšaubāmām balsstiesībām (H. Krečs, A. Šneiders) un pilnvarām (O. Mejs — par Luizi Kīnu, V. Ceics — par Mariju Agrikolu), tai pašā laikā bijuši noraidīti vairāki vēletāji (A. Ozols, J. Indriksons), kuru personību varēja apstiprināt citi vēletāji. Sos gadījumus pilsētas galva atteicies fiksēt protokolā. Pilsētas galva paskaidroja gubernatoram, ka no nosauktajiem vēlējis tikai A. Šneiders, H. Krečs kā ārzemnieks vispār nav balsojis, bet pārējie bijuši aizbildņi. Nepielaistās personas, tāpat kā galvenajās vēlēšanās, ne viņš, ne viņa palīgi nav pazinūši, un tām klāt nav bijis arī dokumentu.¹⁸² Jauns šajās sūdzībās bija tas, ka sūdzētāji, atsaukdami uz Senāta ukazu (1899. gada 25. septembrī, Nr. 9918), iebilda pret caurkritušo kandidātu atkārtotu kandidēšanu vēlēšanās. Tādu bija pavisam 11 (H. Smits, E. Tode, abi Melvili, O. Johansens, G. Preslers u. c.). H. Adolfi turējās pretī, ka šis ukazs neesot ticis izsludināts vispārējai zināšanai un tas vispār neskarot papildu vēlēšanas. Tieši otrādi, Iekšlietu ministrijas cirkulāri (1893. gada 27. maijā, Nr. 4804, 1894. gada 5. martā, Nr. 1907) šādu kārtību pieļaujot. Un tas arī esot visai dabiski, jo tieši personas, kas nāk no sākumā izvirzīto 107 kandidātu vidus, baidot vislielāko līdzpilsoņu uzticību. Nobeigumā H. Adolfi pamācīja gubernatoru, ka tamlīdzīgi vēletāju kopu lūgumi ir noliegti un atstājami bez izskatīšanas.

Pirms nebija saņemts gubernas pilsētu lietu pārvaldes lēmums sūdzības lietā (uz pārsūdzību Senātam tas neattiecās), jaunievēletā dome nevarēja uzsākt darbu. Lēmuma gaidās atkal paguva izcelties mazs preses karš. «Dienas Lapa» saņēma kārtējo brāzienu no «Pēterburgas Avīzēm» par to, ka tā pārstāstījusi it kā no avīzes «*Libausche Zeitung*» aizgūtu ziņu, ka drīzumā gaidāma vēlēšanu apstiprināšana. «Pēterburgas Avīzes» uzskatīja to par sadomājumu un sašutušas izteica neizpratni, ko ar to «Dienas Lapa» gribējusi panākt apstākļos, kad liepājnieki gaidīt gaida vēlēšanu atcelšanu. Varbūt samulsināt tos, lai negatavojas

¹⁸² LCVVA, 421. f., 1. apr., 1403. l., 184., 185., 276., 278., 372. Ip. Latviešu prese šajā sakarā pasniedza vēletāju vidū noklausītas sarunas, ka abās vēlēšanās praktizēta balsu fabricēšana: uzpirktām nepiederošām personām tikušas izsniegtas ieejas kartes uz svešu vārdu, drošībai ieturot no tām līdz vēlēšanām pasi. (Pēterburgas Avīzes. — 1902. — 6. marts. — Nr. 19.)

uz jaunām vēlēšanām? «Dienas Lapa» aizstāvējās, ka tādu pašu ziņojumu sniedzis arī «Baltijas Vēstnesis», kas pats dēvējoties par Liepājas vēlēšanu oficiozu. Turklāt tā savai informācijai pievienojusi piezīmi, ka nav zināms, cik šī ziņa patiesa, un turpat blakus citējusi pretēju «*Düna-Zeitung*» izteikumu, ka vēlēšanu atcelšana nav neiespējama.¹⁸³

Gubernas pārvaldes lēmums sekoja 1902. gada 30. martā. Tā pilnībā atbalstīja Liepājas pilsētas galvas viedokli, patvaļīgi iztulkodama minēto ukazu, ka aizliegums otrreiz balotēties attiecos tikai uz vienu un to pašu vēlēšanu sapulci, un sūdzības noraidīja.¹⁸⁴ Sūdzību tālāko likteni mēs jau varam iedomāties. Senāta spriedums jautājumā par kandidātu izraudzīšanas veidu skanēja: kā jau Senāts atkārtoti skaidrojis (1900. gada 15. februārī, Nr. 1438; u. c.), vienā un tai pašā vēlēšanu sesijā caurkritušām personām otrreiz kandidēt nav atļauts.

1902. gada 2. maijā notika jaunievēlēto domnieku nozvērināšana un domes atklāšanas sēde, kurā klātesošais Kurzemes gubernators liekulīgās rūpēs par domnieku vienprātību savā apsveikuma runā aicināja tos, pienākumus pildot, aizmirst kā tautību, tā reliģisko naidu.¹⁸⁵

Kādas tad varētu būt partiju kombinācijas jaunajā domē, kas bija dažādu, diezgan raibu vēlēšanu cīņņu auglis un kurā nevienai partijai nebija pārsvars? Iepriekšējā Liepājas domē ar tās samērā vienveidīgo sastāvu tāds jautājums nepastāvēja. Pēc vienu ieskatiem (avīžu «Dienas Lapa», «Pēterburgas Avīzes» aprindas), latviešu domnieki, pat ejot kopā ar krievu domniekiem, domē nespēlēs nekādu lomu. Tas ir mānīgs mierinājums, ka divu partiju pastāvēšana mazinājusi vāciešu spēku un varu: visos svarīgākajos jautājumos viņi tā kā tā iešot roku rokā.¹⁸⁶ Ne mazāk pesimistiski sprieda «Rīgas Avīze». Pārvēlēšanās noslēgts «mazs kompromiss», kas ievērojami pavājinājis vecvāciešu pozīcijas, bet to vara pilnīgi netika gāzta, un pilsētas pārvalde paturējusi savu vācisko raksturu. Uzvarētāji — jaunvācieši — dalījušies varā ar vecvāciešiem, nevis ar kompromisa partneriem. Tāds kompromiss neko nav izšķīris, un pēc četriem gadiem atkal jānotiek cīņai starp latviešu un vācu partijām.¹⁸⁷ Citi (pirmām kārtām «Baltijas

¹⁸³ Pēterburgas Avīzes. — 1902. — 27. marts. — Nr. 25; Dienas Lapa. — 1902. — 29. marts. — Nr. 74.

¹⁸⁴ LCVVA, 421. f., 1. apr., 1403. l., 584. lp. Jāpiezīmē, ka formulējumā, kas ir pilsētas vai zemstes vēlēšanu sesija, proti, vēlēšanu sapulču kopums, kas nepieciešams visu vakanču aizpildīšanai, Senāts deva tikai 1905. gadā (1. novembra ukazs Nr. 9155), ar lielu nokavēšanos atbildot uz attiecīgo Iekšlietu ministrijas 1902. gada 27. marta rakstu. (Turpat. — 2. apr., 1. l., 67., 68. lp.)

¹⁸⁵ Turpat. — 1484. l., 91. lp.

¹⁸⁶ Dienas Lapa. — 1902. — 23. febr. — Nr. 46; Pēterburgas Avīzes. — 6. marts. — Nr. 19; Mājas Viesis. — 1902. — 23. febr. — Nr. 46.

¹⁸⁷ Rīgas Avīze. — 1902. — 19. sept. — Nr. 57.

Vēstnesis», «Vārds») jau saskatīja jaunvāciešu, latviešu, krievu un poļu domnieku savienības reālu pastāvēšanas iespēju, kas tiem domē nodrošinātu pārsvaru pār vecvāciešiem un to atbalstītājiem — ebreju un pāris poļu domniekiem, dotu noteicošo vārdu katra lēmuma izšķiršanā.¹⁸⁸ Nenoliedzot, ka no vācu puses vairāk gan teorētiski sagaidāma lielāka vienprātība nekā no pārējām savrupajām cittautību domnieku grupām, tomēr, no otras puses, vāciešu šķelšanās ir neapstrīdama. Tāpēc arī to vienprātīga uzstāšanās domē, kur retāk saduras tautību intereses, bet vairāk — saimnieciskas pretrīkības, kas bija Liepājas vācu šķelšanās galvenais pamats, visos jautājumos nav domājama un svaru kauss neapšaubāmi nosvērsies jaunvāciešu pusē. Lai latviešu pārstāvjus domē iedrošinot arī tas fakts, ka domes sēdes netiek regulāri apmeklētas un tas laiku pa laikam varot sašķobīt vācu prioritāti. Ir jārēķinoties arī ar zināmām «savstarpējām simpātijām» starp jaunvāciešiem un latviešiem, kas īpaši atklājušās papildu vēlēšanās. Vai šī tuvināšanās ies tik tālu, kā to pareģoja «Рижский вестник», proti, ka jaunvāciešu domnieki vairāk piedalīsies latviešu nekā vecvāciešu domniekiem, un vai tiešām iestāties vecvāciešu noriets, uz to vēl jānogaidot, bet viens ir skaidrs: Liepājas pilsētas darišanas vairs nevarēs kārtot tik vienpusīgi kā līdz šim, un nevācu interešu pilnīga ignorēšana vairs nenotiks. Skaitliski latvieši esot stiprākā domnieku grupa pēc vāciešiem, viņu pašapziņu var celt un uz patstāvīgu rīcību rosināt to pārstāvētās pilsētnieku daļas skaits un svars. Tāpēc arī padomdevēji (A. Vēbers) ieteica latviešu domniekiem mazāk pievērsties «visādām skunstīgām kombinācijām» par savienību slēgšanu (tas līdz šim devis maz labuma, dažreiz sabiedrotie tos izmantojuši tikai par karapulkiem savos godkārtīgajos tīkumos), bet vairāk gādāt par likumību, pilsētas un «līdz šim mazāk ievēroto iemītnieku vajadzībām, katru jautājumu pirms nobalsošanas nopietni un vispusīgi pārlikt».¹⁸⁹

Aprīļa beigās, īsi pirms jaunās domes atklāšanas sēdes, Latviešu labdarības biedrības telpās notika latviešu vēlētāju sanāksme, kurā apsprieda, kā latviešu domniekiem izturēties. «*Libausche Zeitung*», no «droša avota» par to uzzinājusi, nāca klajā ar paziņojumu, ka šīs sapulces vadoņi ieteikuši pievienoties tai vācu grupai, kas apsolis vairāk labumu; sapulces vairākums gan esot izsacījis pret tādu politiku. Vācu avīze no savas puses piebilda: ja latviešu domnieku vidū atrastos tādi, kas uz šo aicinājumu atsauktos, t. i., domātu nevis par pilsētas interesēm, bet tikai par savu personisko labumu, tad visi latviešu vēlētāju pūliņi un aģitācijai aizgājuši nauda būtu izšķiesta galveno-

¹⁸⁸ Baltijas Vēstnesis. — 1902. — 22. febr. — Nr. 45; Vārds. — 1902. — 21. maijs. — Nr. 113.

¹⁸⁹ Turpat. — 6. apr. — Nr. 81; 11. apr. — Nr. 85.

kārt dažu personu godkārīgo dziņu apmierināšanai. Un, patētiski atgādinājusi par domnieku zvērestu, «*Libausche Zeitung*» farizejiski nopūtās: nesaprotami, kā tādi spēšot zvērestu ar mierīgu sirdsapziņu pārkaņt.¹⁹⁰ Uz to momentāni atsaucās aizskartā puse, norādidama, ka te noticis ļaunprātīgs faktu sagrozījums. Ja arī tāds padoms — biedroties ar zināmu vācu domnieku grupu — būtu dots, tad ne jau latviešu domnieku personiskajās interesēs. Ja latvieši runājot par «savām interesēm», tad ar tām esot domātas iedzīvotāju vairākuma un noteiktas pilsētas daļas — Jaunliepājas — vajadzības, kuras pilsētas līdzšinējie saimnieki atstājuši novārtā. Uzbrukums latviešu domniekiem bijis gaidāms, bet ne tik necienīgā formā. Aiz vācu avīzes cēlā toņa un morāliskā sašutuma mānīgā aizsega vienkārši slēpjoties denunciacija un pazīstamā cenšanās nomelnot publikas acīs latviešu vēlētajus un viņu «uzticības vīrus» kā «caur un cauri materialistus un šauru šauros egoistus». Tas tikai sniedzot visgaišāko liecību par viņu pašu tikumību, pie reizes pajautājot: kā esot ar to sirdsapziņu, kurus «*Libausche Zeitung*» ņēmusi savos rūpīgos apkampienos?¹⁹¹

Ar nepacietību tika gaidītas pilsētas galvas vēlēšanas. Ja vācu buržuāzija vienotos un no jauna ieceltu H. Adolfi, tā būtu zīme, ka viss paliks pa vecam. Tas tomēr nenotika, un balsošanai izvirzīja divas kandidatūras. 1902. gada 10. maija domes sēdē vecvāciešu kandidāts H. Adolfi izgāzās (dabūja tikai 19 balsu no 53), jaunvāciešu izredzētais H. Cinks viņu tālu pārspēja (par viņu — 35 balsis).¹⁹² Latviešu domnieki atbalstīja H. Cinka kandidatūru. Zīmīgi, ka viņu izvirzīja A. Krūmings.

Latviešu vēlēšanu vadība sākumā pret H. Adolfi atklāti neiebildā, un tikai pēc vāciešu apvienošanās, kad vecā pilsētas galvas piekritēji sāka atklāti apkarot latviešu vēlētajus un viņu vadoņus, tā uzsāka jau priekšlaicīgi meklēt citu kandidātu, izpelnīdamās vācu preses piezīmi, ka nevajagot lāča ādu dalīt, kamēr tas vēl skraidot pa mežu. Latviešu vēlēšanu aprindās tika minēti pieci iespējamie kandidāti — goda mirtiesnesis G. Semikoļenovs, apgabaltiesas loceklis domnieks E. Trautsolts, Liepājas policijmeistars Radeckis un divi citpilsētnieki (viens no Rīgas, otrs no Jelgavas). Par tādu izvēli Liepājas latviešu vēlēšanu vadoņus nosodīja vairāki latviešu laikraksti («Dienas Lapa», «Mājas Viesis»), jautādami, kāpēc tad tie īsti gribot iet cīņā, ja atzīst sevi par tādiem «gara nabagiem», ka nespēj no pašu vidus izvirzīt šim amatam cienīgu vīru, kaut vai ne no vietējiem (kā kādreiz vācieši savu Adolfi). Ko līdzot iesēsties ratos, ja groži paliek pretinieka rokās. Domnieku lēmumi vien, kādi tie arī būtu, vēl neko daudz nenozīmē, ja izpildītāji tos vai nu novilcina, vai apiet. Un cik daudz ir tādu gadījumu, kad pilsētas galvam jārikojas bez domes lēmuma.¹⁹³

¹⁹⁰ Libausche Zeitung. — 1902. — N 99.

¹⁹¹ Baltijas Vēstnesis. — 1902. — 1. maijs. — Nr. 99; Vārds. — 1902. — 3. maijs. — Nr. 100.

¹⁹² LCVVA, 421. f., 1. apr., 1848. l., 95. lp.

¹⁹³ Dienas Lapa. — 1902. — 22. janv. — Nr. 18; Mājas Viesis. — 1902. — 23. janv. — Nr. 4.

Arpus Liepājas H. Cinka ievēšanu uzņēma ar apmierinājumu. «Pēterburgas Avīzes» rakstīja: «Cinka kgs tiek turēts par brīvprātīgu, kas arī katru labprāt uzklausa un ļaujot runāt. Vismaz Liepāja caur šādu vēlēšanu iznākumu paspēlējusi nav.»¹⁹⁴ Tām piebalsoja «Vārds»: «Cinka kgs top cildināts kā bezpartejisks un godprātīgs cilvēks. Cerams, ka viņš arī visā pilsētas valdē centīsies ievest tādu pašu bezpartejisku un taisnīgu garu.»¹⁹⁵ Pārspriedumi bija visai dažādi. Vieni izteicās, ka jaunais pilsētas galva pirms amata pieņemšanas pieprasīšot visas pilsētas valdes līdzšinējās darbības revīziju, otri, un to bija visvairāk, gaidīja kārtīgu pilsētas lietu vadīšanu un cerēja, ka nāks gaismā dažas interesantas lietas, trešie — ka būs tie paši vēži, tikai citā kuītē, utt.

5. jūnijā gubernators H. Cinku apstiprināja amatā, un viņš, 10. jūnijā nodevis zvērestu, stājās pie amata pildīšanas.¹⁹⁶ Viņa dienesta laiks nebija garš. Veselības stāvoklim pasliktinoties, H. Cinks šķīrās no amata pirms pilnvaru notecēšanas — 1906. gada 1. martā (1904.—1905. gadā, pilnvaras nodevis savam vietniekam T. Ulmanim, viņš ārstnieciskos nolūkos ilgstoši uzturējās ārzemēs). 1908. gadā pēc sava pēcteča V. Dreijersdorfa nāves H. Cinks uz 1,5 gadiem atgriezās šai posteņi. Šajos nedaudzajos gados H. Cinks sevi parādīja kā centīgu jaunvāciešu politikas īstenotāju Liepājas pilsētas pašvaldībā. Līdz ar viņa ievēlēšanas brīdi izbeidzās H. Adolphi varas laiks Liepājas pašvaldībā, kas bija ildzis 15 gadu; tas bija rekords, kādu, liekas, neizdevās sasniegt nevienam citam pilsētas galvam Latvijā.

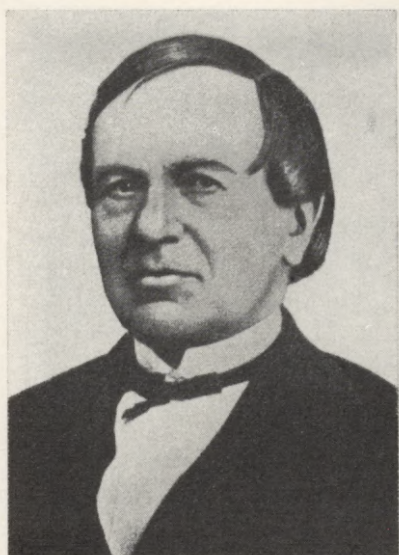
H. Adolphi savās atmiņās apcerējis ne vien viņa ievēlēšanas iemeslus, bet arī mēģinājis pa savam skaidrot, kā tas varēja notikt, ka «šis panākumiem bagātais» laiks, ko vainagojusi pilsonības un tās pārvaldes «vienprātīga sadarbība», pēkšņi ticis pārtraukts. Tišuprāt aizvērdoms acis patiesības priekšā, viņš rakstīja: «1902. gada vēlēšanas deva pilnīgi citu domes sastāvu, un tie ievēlēja citu pilsētas galvu. Pirmām kārtām, tā bija atsevišķu ierēdņu nenovīdība mana prestiža dēļ pilsētā un laukos, un pie krievu valdības. Tā vairākkārt bija pilsētas domei izteikusi pateicību un pilsētas galvai piešķīrusi vairākus ordeņus. Krievu patriotu vadošais laikraksts «Новое время» reiz bija izteicies, ka Krievijā esot tikai viens pilsētas galva — Liepājas. Sie skauģi nezināja, ka es nekad neko neesmu darījis, lai to īpaši panāktu, un vienreiz pat esmu atteicies no ordeņa, kuru piešķīr krievu dižciltīgajiem. Man pietika ar pienākuma pildīšanu pret pilsētu. Tad — bija arī vēl dažu domnieku naidis pret vairākuma vadoņiem. Un beigu beigās tas viss bija atkarīgs arī no manas personas. Kādreiz jaunības gados es biju pierakstījis izteicienu: stingra rakstura vīrieša pazīme esot tā, ka viņa ienaidnieki to ienist līdz nāvei, bet draugi vairāk cieni nekā mīl. Mana cieņa pret kādu cilvēku balstījās tikai uz to: ko viņš ir devis vispārībai? Un, protams, gadījās, ka šāda cieņas mēraukla ne vienmēr bija pa prātam attiecīgajai personai.»¹⁹⁷

¹⁹⁴ Pēterburgas Avīzes. — 1902. — 15. maijs. — Nr. 39.

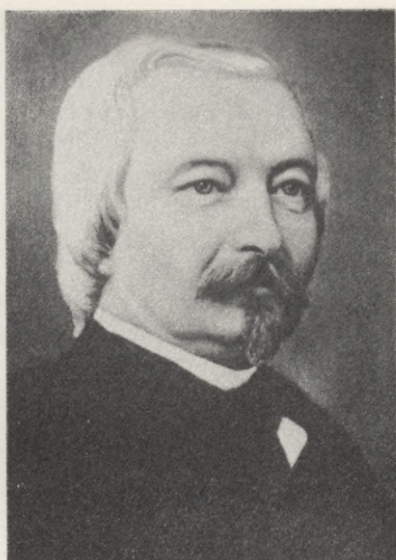
¹⁹⁵ Vārds. — 1902. — 21. maijs. — Nr. 113.

¹⁹⁶ LCVVA, 421. f., 1. apr., 1403. l., 350., 356. lp.

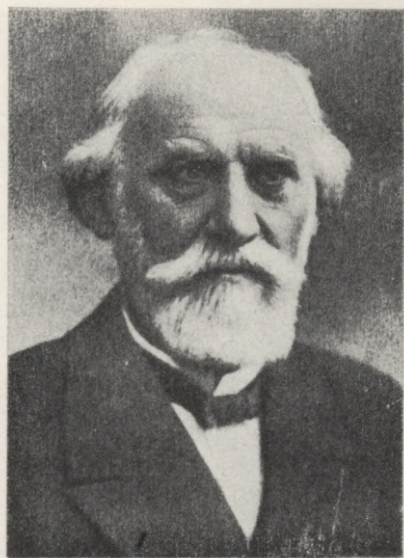
¹⁹⁷ Adolphi H. Op. cit. — S. 95, 96.

Liepājas pilsētas galva Kārlis
Ulihs (1878.—1880. g.)

Liepājas pilsētas galva Ādolfs
fon Bagehūfvuds (1882.—1886. g.)

Liepājas pilsētas galva Hermanis
Ādolfi (1886.—1902. g.)

Liepājas pilsētas galva Hermanis
Činks (1902.—1906.,
1908.—1910. g.)

Liepājas magistrāta pēdējā sēde 1889. gada 1. decembrī. Sēž (no kreisās):
 rātskungi Roberts Virkaus, Hugo Smits, birģermeistars Ģeorgs Puherts,
 vadošais birģermeistars Ģotfrīds Ludvigs Cimmermanis, rātskungi Ādolfs
 Henkhūzens, Frīdrihs Rozenkrancs, Eduards Ulihs. Stāv: otrais sekretārs
 Oskars Melvils, sekretāri Johans Zalle un Frīdrihs Raue, rātskungs Luijs
 Melvils, arhivārs Frīdrihs Feldkirhners, virssekretārs Benno Kēlers, rātskungs
 Ādolfs Andreas

Liepājas pilsētas galva Viljams
 Dreijersdorfs (1906.—1908. g.)

Liepājas pilsētas galva Alberts
 Volģemuts (1910.—1914. g.)

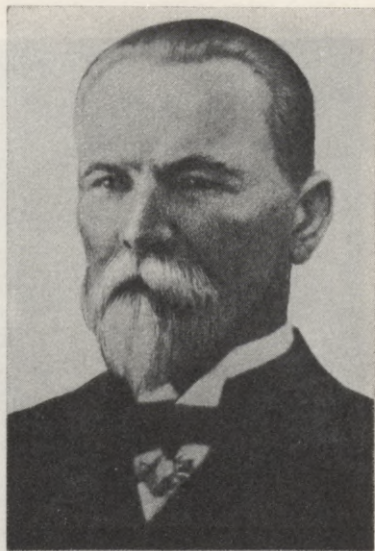
Liepājas latviešu sabiedriskais
darbinieks Klāvs Ukstiņš

Rakstnieks Jēkabs Janševskis, lat-
viešu vēlētāju komitejas sekretārs
1902. gada Liepājas pilsētas do-
mes vēlēšanās. 1910. gada foto

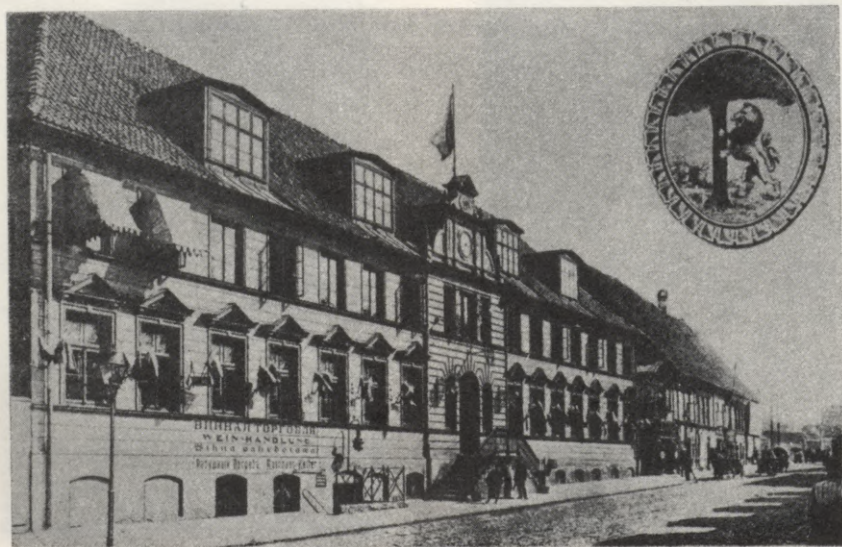
Liepājas latviešu sabiedriskais
darbinieks ārsts Ernsts Ekšteins

Liepājas pilsētas galvas palīgs
(1906.—1914. g.), pilsētas galva
(1914.—1915. g.) Teodors Breikšs

Liepājas pilsētas sieviešu ģimnāzija (tag. Liepājas Valsts centrālā zinātniskā bibliotēka) Zivju ielā 7

Liepājas trešais rātsnams, vēlāk pilsētas domes nams Lielajā (tag. Ļeņina) ielā 21 (nopostīts 1941. gadā)

Liepājas pilsētas krājcase Lielajā (tag. Leņina) ielā 10 (tag. Liepājas pilsētas centrālā krājcase)

Liepājas birža, celta 1885.—1886. gadā Zāgeru (tag. K. Zāles) laukumā 15

Liepājas apgabaltiesa (uzcelta 1892. gadā) Rožu ielā 6 (tag. Liepājas pilsētas Tautas deputātu padomes izpildu komiteja)

Liepājas latviešu biedrības nams Suvorova (tag. Raiņa) ielā 2

Vites un Hikes bāriņnams (no 1838. gada) Bāriņu ielā 12, bijusī tirgotāja H. Šobes dzīvojamā māja, celta 1810. gadā.
19. gs. otrās puses foto

Vites un Hikes bāriņnams. Pretskats

Pilsētas dienviddaļas panorāma. 19. gs. 90. gadu foto

Pilsētas austrumdaļas panorāma

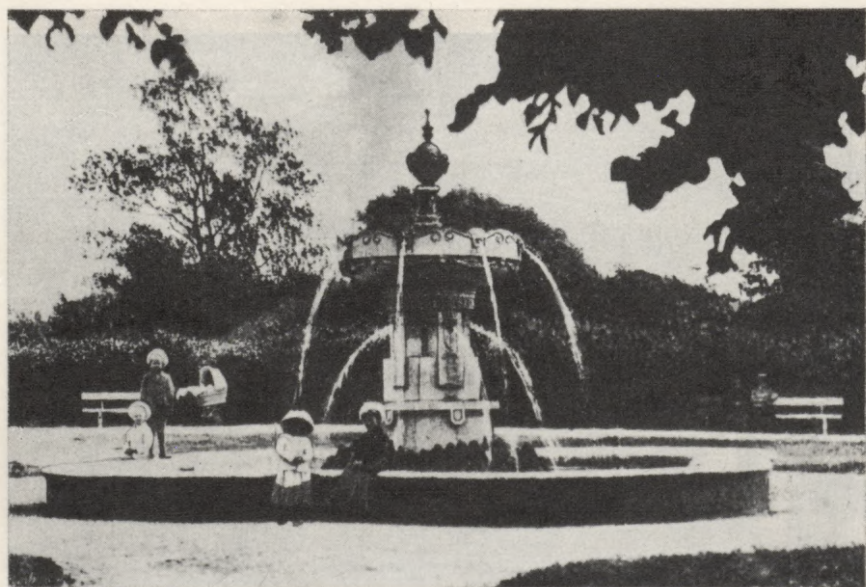
Rožu laukums

Kūrmāja. 1912. gada foto

Kuģu piestātne, no kuras izceļoja emigranti

Strūklaka jūrmalas apstādījumos. 1910. gada foto

Dzelzceļa stacijas bufete. 19. gs. 70. gadu foto

V. Bonica kafējnīcas iasītava un smēķētava Graudu ielā 42 (tag. ēdnīca «Kosmoss»)

Oskara Tāla modes veikals Graudu ielā 46. 1910. gada foto

Krievijas cara Nikolaja II vizīte Liepājā 1903. gada 23. augustā (ratos cariene Aleksandra Fjodorovna, jāšus uz zirga: priekšā cars Nikolajs II, aizmugurē kara ministrs ģenerālis A. Kuropatins)

Liepājas apvienotie kori ostas krastmalā, sagaidot caru

Cars ar savu svītu pie pilsētas tilta paviljona pirms došanās uz kara ostu

Liepājas pludmale. 1910. gada foto

Zvejnieki jūras krastā. 1900. gada foto

Kūrmājas atklātā koncertzālē

Tirgoņu (tag. Ļeņina ielas daļa) iela, viena no Liepājas veikalu centra ielām

Ostas krāvēji

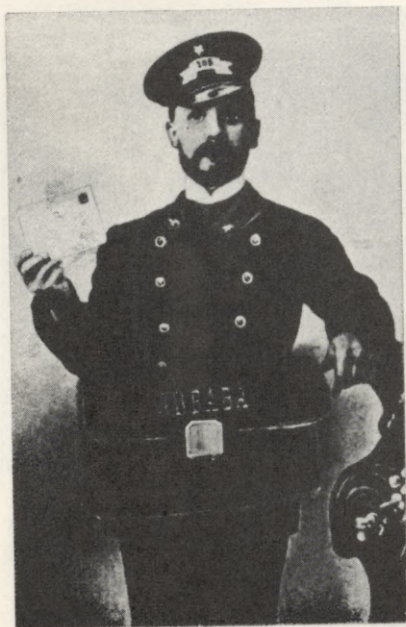
Strādnieku kooperatīva «Zieds» veikals, nodibināts palīdzības sniegšanai 1905. gada revolūcijas politieslodzītajiem.
Fotografēts ap 1910. gadu

Nikolaja viriešu ģimnāzijas audzēkņu grupa

Liepājas latviešu labdarības biedrības jauktais koris. 1890. gada foto

Liepājas pastnieks. 1914. gada foto

Jūrskolas kursants. 1912. gada foto

Liepājas brīvprātīgās ugunsdzēsēju biedrības pūtēju orķestris. 1906. gada foto

H. Adolfi sakari ar Liepāju tomēr nepārtrūka. Viņš palika pilsētas domē, vēlāk viņu ievēlēja par Lielās ģildes eltermani. Domē viņš ar asiem dzēlieniem centās atgādināt pretiniekiem par savu eksistenci — vispirms jau jaunvāciešu vadonim V. Dreijersdorfam. Kad 1902. gada 22. augustā tika pārvēlēti pilsētas krājķases administratori, viņš protestēja pret V. Dreijersdorfa atstāšanu vadošā direktora postenī, kurā tas atradās jau 10 gadu. H. Adolfi domē paziņoja, ka viņam kļuvis zināms, ka Dreijersdorfam ir aizliegts nodarboties ar jurista praksi,¹⁹⁸ bet pilsētas krājķases — vienas no pilsētas labklājībai svarīgākajām kredītiestādēm — sekmīga darbība esot atkarīga no publikas uzticības, tāpēc tās vadība izraugāma ar vislielāko uzmanību un piesardzību. Adolfi savu runu gan neizdevās pabeigt, jo domes priekšsēdētājs viņu pārtrauca: pēc rituāla neesot atļauts apspriest balotējošos morālās īpašības. Dome V. Dreijersdorfu ievēlēja ar lielu balsu vairākumu (35 pret 14). Bet H. Adolfi savu bija panācis, un gubernators viņu neapstiprināja šai amatā (1903. gada 13. februāra lēmums). Tad dome pilnvaroja pilsētas galvu iesniegt Senātam sūdzību, kurā Liepājas dome principā apstrīdēja gubernatora akcepta tiesības, tāpat kā tiesības spriest par kāda kandidāta piemērotību šim amatam: pilsētas vara līdz ar to zaudētu katru pašnoteikšanās pazīmi. Dreijersdorfa izvēli tā pamatoja ar viņa juridiskajām zināšanām un krājķases priekšzīmīgo vadību viņa laikā, piezīmējot, ka viņa pārziņā atrodas arī vairākas pilsētas komisijas, pret ko gubernators nav iebildis.¹⁹⁹ Šī kļūmīgā epizode tomēr neatstāja dziļākas pēdas V. Dreijersdorfa turpmākajā karjerā, un četrus gadus vēlāk viņš nosēdās Liepājas pilsētas galvas krēslā, izpelnīdamies lojāla un konservatīvi noskaņota ierēdņa slavu.

Jaunvācu buržuāzija ieguva arī visus pārējos vadošos amatus pilsētas valdē. No vecajiem kadriem jau 20. gadu amatā palika pilsētas sekretārs E. Štrauss. Veselības stāvokļa dēļ viņam tomēr likumīgo četrgadī vairs neizdevās nokalpot. 1906. gada 4. janvārī viņu pēc paša lūguma atbrīvoja no darba,²⁰⁰ ko pavadīja «*Libausche Zeitung*» nožēlas un reizē pateicības pilnie vārdi par iedibinātajiem ciešajiem sakariem starp pilsētas valdi un avīzes redakciju.²⁰¹ Štrausu nomainīja viņa palīgs (kopš 1903. gada sākuma) Aleksandrs Birks, Maskavas Universitātē augstāko

¹⁹⁸ V. Dreijersdorfs savā laikā bija piesavinājies daļu (12,6 tūkst. rubļu) viņa aizbildnībai uzticētā īpašuma, par ko Liepājas bāriņtiesa 1902. gada 4. jūlijā viņam atņēma aizbildņa tiesības. Sekoja krimināllieta un izslēgšana no zvērīnāto advokātu saraksta. Vēlāk, 1905. gada 3. oktobrī, Liepājas apgabaltiesa viņu attaisnoja, bet aizbildņa tiesības atjaunot atteicās.

¹⁹⁹ LCVVA, 421. f., 1. apr., 1484. l., 148., 149. lpp.; 1609. l., 100., 101., 246.—250. lp.

²⁰⁰ Turpat. — 1403. l., 551.—553. lp.; 1484. l., 114., 115. lp.

²⁰¹ *Libausche Zeitung*. — 1906. — 10 Apr. — N 7.

izglītību ieguvis latviešu zemnieku kārtas pēcnācējs, kurš paturēja šo amatu vēl pirmā pasaules kara sākumā (pirms iestāšanās Liepājas pašvaldības dienestā viņš bija strādājis par advokāta palīgu Jēkabpili).²⁰²

Pilsētas valdē tobrīd, 1902. gadā, bija atbrīvojušās divas vakances — no amata bija aizgājuši H. Činks, kuru ievēlēja par pilsētas galvu, un ilggadējais pilsētas domnieks (kopš 1878. gada) Liepājas pēdējais birģermeistars G. Cimmermanis, kuru vecums un slimība pēdīgi tomēr 1901. gada beigās bija piespiedusi izstāties no domes.²⁰³ Vēlēšanas notika 14. jūnija domes sēdē, iepriekš nolēmot, ka kandidāts, kurš saņems visvairāk balsu, skaitīsies ievēlēts uz četriem gadiem, bet nākošais — Cimmermaņa vietā — līdz domes pilnvaru beigām — līdz 1904. gada 1. janvārim. Ievēlēja 1. ģildes tirgotāju Augustu Krūmingu (domē no 1886. gada līdz 1890. gadam), pārējie kandidāti — T. Breikšs, K. Burkēvics, J. Fricsons, J. Kurtce un O. Melvils — pēc četrkārtējām vēlēšanām, t. i., pakāpeniski izslēdzot vismazāk balsis ieguvušos, vajadzīgo balsu skaitu nedabūja. No iepriekšējā valdes sastāva tika pārvēlēts T. Ulmanis, valdes pastāvīgais loceklis, kurš Liepājas pašvaldības vadošo darboņu vidū bija parādījis samērā nesen, bet drīz vien kļuva neaizstājams. Viņu tad atkal ievēlēja no jauna.²⁰⁴ Kā jau bija teikts, viņš visai bieži aizstāja H. Činku, bet 1906. gada pirmajā pusē vairākus mēnešus pēc kārtas, līdz V. Dreijersdorfa ievēlēšanai, pilnīgi patstāvīgi izpildīja pilsētas galvas funkcijas. Par ceturto trūkstošo locekli — līdz 1904. gada 1. janvārim (arī A. Volgemuta pilnvaras turpinājās līdz tam pašam laikam) — 22. augustā ievēlēja Hugo Šneideru, no Jelgavas sīkpilsoņiem cēlušos 2. ģildes tirgotāju. Viņš dabūja 31 balsi, vecvāciešu kandidāts V. Melvils — tikai 16 balsu (no 49).²⁰⁵ Tomēr ne visi izvēlētie tika pie valdes locekļa portfeļa. Gubernatoram nāca ausis dažī A. Krūminga pagātnes grēciņi,

²⁰² 1914. gada beigās A. Birkam par teicamu dienestu tika piešķirts 3. pakāpes Staņislava ordenis. Toreizējais pilsētas galva A. Volgemuts savā rekomendācijā uzteica viņu par izcilo akurātību, apzinīgumu un prasmi, ar kādu tas pildījis ne tikai savus tiešos pienākumus, bet pēc paša iniciatīvas nodibinājis priekšzīmīgu kārtību pilsētas valdes kancelejas lietvedībā. (LCVVA, 421. f., 1. apr., 1403. l., 408., 417. lp.; 2. apr., 530. l., 1.—4. lp.)

²⁰³ Iemūžinot Gotfrīda Ludviga Cimmermaņa nopelnus, dome, viņam vēl dzīvam esot (mira 1903. gada 29. martā), asigneja līdzekļus sabiedriskas akas ierīkošanai, nosaucot to viņa vārdā par Ludviga aku.

²⁰⁴ LCVVA, 421. f., 1. apr., 1484. l., 114. lp. Kad 1905. gadā T. Ulmani ievēlēja par Kurzemes pilsētu hipotēku biedrības priekšnieku, viņu pēc paša lūguma un ar pārējo valdes locekļu dedzīgu atbalstu atstāja pilsētas dienestā, sadalot viņa algu (viņam kā valdes patstāvīgajam loceklim alga bija augstāka nekā pārējiem) un dienesta pienākumus starp viņu un A. Volgemutu. Veltīgi pacēlās balsis, lai dome ārkārtējā sēdē izspriež, vai šāda amatu savienošana nekaitēs pilsētas interesēm. (Latvietis. — 1905. — 9. jūl. — Nr. 53.)

²⁰⁵ LCVVA, 421. f., 1. apr., 1484. l., 148. lp.

un viņš to neapstiprināja.²⁰⁶ 30. oktobrī dome viņa vietā ievēlēja T. Breikšu (ar 37 balsīm pret 13; viņa sāncenši — Pērkones pagasta rakstvedis K. Burkēvics dabūja 10, jurists Viljams Melvils — 14 balsu). Tātad vecvāciešu kandidatūras tika konsekventi izbalsotas. Tikai 1904. gada sākumā, kad gubernators neapstiprināja pilsētas valdē atkārtoti ievēlēto H. Šneideru, par valdes locekli kļuva viens vecvācietis — 64 gadus vecais arhitekts Pēterburgas Mākslas akadēmijas absolvents Luijs Melvils (domē no 1882. gada, rātskungs — no 1886. gada līdz 1888. gadam), pret kuru gubernators iebildumus necēla.²⁰⁷ 1906. gada 26. oktobrī pilsētas valdi vēl papildināja viens no vecvāciešu Demmu klana — miesniekmeistars Ludvigs Demme.²⁰⁸

Sākumā dome T. Breikšu izraudzīja par priekšsēdētāja pagaidu vietnieku (viņš izkonkurēja otru kandidātu Ā. Šmēlingu) īpašiem gadījumiem, kad vietnieks nedrīkstēja šo funkciju pildīt. Viņam šis jaunais amats, ko Rīgas mācību apgabala kurators tam atļāva uzņemties līdztekus skolotāja pienākumiem, bija tikai pirmais pakāpiens pa dienesta hierarhijas kāpnēm. 1906. gada septembra sākumā uz visiem laikiem pametis skolotāja profesiju, 26. oktobrī T. Breikšs tika ievēlēts par pilsētas galvas vietnieku.²⁰⁹ Administrācija T. Breikšu labi ieraudzīja, un viņš drīz vien izpelnījās tās atzinību par «pilsētas pārvaldē grūtajos revolucionārās kustības apstākļos veikto darbu»²¹⁰. 1902. gadā, sadalot pilsētas valdes locekļu pienākumus, T. Breikšam gan vēl tika mazāk nozīmīgā uzraudzība pār ielu apgaismošanu un bruģēšanu, ko viņš pārņēma no T. Ulmaņa, kurš H. Šneidera labā

²⁰⁶ Gubernas valde A. Krūmīngu 1882. gada aprīlī bija nodevusi tiesai par to, ka viņš, strādādams par Liepājas policijas valdes pasu galda ekspeditoru un tulkuru, bija nelikumīgi ievācis no pilsētā dzīvojošajām, bet citām sabiedrībām pierakstītajām personām maksu par jaunizdotajām pasēm — pusrubļa no katra, bet 1883. gadā kopā ar citiem vietējās policijas ierēdņiem pierunājis A. Sulci un H. Hamani iestāties publiskajā namā. Virspilstiesā pirmajā gadījumā viņu attaisnoja, otrajā — trūkstot nozieguma sastāvam, lietu izbeidza. 1900. gadā Liepājas muitas artelis apvainoja savu bijušo vecāko A. Krūmīngu un vēl citus arteļa grāmatu nobēdzināšanā un naudas piesavināšanā, taču vēlāk arī šī lieta tika izbeigta. 1903. gadā Krūmings par saņemto atteikumu valdes locekļa amatam želojās Senātam, bet tas atzina, ka gubernators rīkojies savas varas robežās. (LCVVA, 421. f., 1. apr., 1403. l., 364., 366., 385.—387., 444., 446., 510. lp.)

²⁰⁷ Turpat. — 477., 489., 495., 496. lp.; 1484. l., 328. lp.

²⁰⁸ Turpat. — 2. apr., 562. l., 3.—4. lp.

²⁰⁹ Turpat. — 1. apr., 1484. l., 94. lp.; 1403. l., 394. lp.; 1609. l., 21. lp.

²¹⁰ T. Breikšs bija cēlies no zemniekiem, 1875. gadā beidzis Baltijas skolotāju semināru, 1884. gadā apmetās Liepājā un visu laiku strādāja pilsētas 2. zēnu pamatskolā, saņēmdams 350 rubļu gadā, iedzīvojās divstāvu dzīvojamā mājā ar koka flīģeli (5,7 tūkst. rubļu vērtībā), 1896. gadā iegūtajai kolēģijas reģistratora dienesta pakāpei ik pa četriem gadiem pievienodams jaunus «čīnas» — gubernas sekretārs, titulārpadoņnieks, kolēģijas asesors. 1907. gadā viņam piešķīra 3. pakāpes Annas ordeni. (Turpat. — 1403. l., 406., 407., 422., 423. lp.; 2. apr., 533. l., 5.—6. lp.)

Kases sulainis: Was wunsche Sie?*

Jaunais direktors: Esmu ievēlēts par direktoru, lūdzu, te manas parādīšanās ... es tad nu atnācu ...

Kases sulainis: Na, warden Sie mal, ich muß es dem Herrn Direktor melden!**

Dadzis. — 1912. — Nr. 5. — 6. lpp.

M. Grīnfelda zīm.

atkāpās arī no pilsētas slimnīcas pārvaldes, pats paturēdams nesalīdzināmi svarīgāko pilsētas kases un legātu pārziņu, celtniecības komisiju. Savukārt H. Cinks prezideja pavisam septiņās komisijās un kolēģijās, to skaitā tirdzniecības komisijā, A. Volgemuts vadīja īpašumu vērtēšanas un karaklausības komisijas. Latviešu pilsonība ieguva vispieticīgāko reprezentāciju gandrīz visās domes komisijās (izņemot tirdzniecības un ugunsdzēsības) — pārsvarā pa vienai vietai, visai nozīmīgajā budžeta komisijā — divas vietas no 20 (J. Pabērzs²¹¹ un T. Breikšs, kurš pēc ievēlēšanas pilsētas valdē izstājās no komisijas), īpašumu vērtē-

²¹¹ Ilggadējā latviešu domnieka (1882.—1890., 1898.—1910. g.) Jāņa Pabērza ceļš uz turību bija visai tipisks. 1871. gadā aizgājis no Tadaikņu pagasta, viņš Liepājā sāka strādāt par vienkāršu mūrnieku, vēlāk atvēra vairākus koloniālpreču veikalus, tad sekoja veiksmīgas otrās laulības, kas viņam atnesa ap 70 tūkst. rubļu. Un, kad J. Pabērzs 1910. gada beigās 65 gadu vecumā nomira, viņa atstāto mantību jau vērtēja ap pusmiljona rubļu.

* Ko jūs vēlaties? (Vācu val.)

** Nu, mazliet pagaidiet, man jūs jāpiesaka direktoram! (Vācu val.)

šanas un nodokļu sadales komisijā — septiņas vietas; komisiju sastāvā visbiežāk atkārtojās vieni un tie paši uzvārdi, piemēram, T. Breikšs kā loceklis figurēja sešās komisijās un kolēģijās (vēlāk no divām izstājās), J. Pabērzs un J. Cinovskis — četras, J. Fricsons — trijās.²¹²

Pilsētas amatu sadalījums ne tuvu neapmierināja visu Liepājas latviešu pilsonību. Atskanēja žēlošanās, ka jaunvācu partija Liepājā sagrābusi visus amatus un notikusi ne jau saimniekošanas sistēmas un programmas, bet tikai vārdu maiņa: agrāk valdošā partija saukusies vecvācieši, tagad — jaunvācieši; un pārmetumi, ka šeit pēdējiem piepalīdzējis pašu latviešu domnieku vairākums tai vietā, lai turētos kopā ar citām mazajām krievu, poļu u. c. partijām. Jaunvācieši, kuriem līdz balsu vairākumam domē pietrūcis kādas astoņas deviņas balsis, tās sameklējuši politiski mazāk attīstīto latviešu vidū, par ko tiem apsoltā valdes loceklis vieta. Pateicoties jaunvāciešu gudrībai, vispirms ievēlēja persona, kuru nevarēja apstiprināt, par nākošo kandidātu pēc jaunvāciešu tiešas izvēles izraudzīts T. Breikšs (latvieši no savas puses uzstādījuši K. Burkēvicu), kurš pārāk apkrauts darbiem, lai viņa apstiprināšana nekļūtu vairāk kā apšaubāma. Taču šoreiz jaunvācieši kļūdījās, jo Breikšu tomēr apstiprināja. Atlikušo vakanci aizpildot, latviešu domnieki atbalstījuši jaunvācieti «miltu andelmani» H. Sneideru, kurš turklāt nemaz nebija domnieks. Pelēji brīdināja: ja latviešu domnieki visā drīzumā neraisīsies no jaunvāciešiem vajā un kopā ar mazajām partijām neuzstāsies pret to pārmērībām, tad viņu nozīme domē turpmāk līdzināsies nullei.²¹³ Atradās arī kompromisa aizstāvji. Tā kāds no Liepājas latviešu domnieku vidus vai šim aprindām tuvu stāvošs nāca ar savu atbildi presē. Vispirms, par nebiedrošanos ar mazākajām partijām pārjautājot, kas tad būtu tās «un citas partijas»? Lai biedrotos, nepieciešami kopēji mērķi. No pašreizējām piecām domes partijām — divām gandrīz vienlīdz stiprām vācu, latviešu, krievu un poļu partijām — pēdējās divas līdz šim pilsētas saimniecībā neesot darbojušas, ne arī izteikušas savus vēlējumus. No vecvāciešiem pēdējos 15 gados piedzīvoti vieni rūgtumi. Turpretī jaunvācieši ne vien solījuši šo to (vecvācieši pat to nav darījuši), bet arī izpildījuši. Arī amatu ziņā latvieši neesot atstāti gluži bešā. Viņiem dota iespēja piedalīties visās pilsētas lietās, jaunvācieši ar viņu balsīm rēķinās, no viņiem ir atkarīga vienas vai otras partijas interešu ievērošana vai neievērošana. Ļoti nepareizi esot spriest par kādas personas derīgumu vienā vai otrā amatā pēc tās privātnodarbošanās, vienu atzīstot par nederīgu tikai tādēļ, ka tas esot skolotājs, otru atkal — ka miltu tirgotājs. Par pilsētas valdes locekli neviens taču vēl neesot dzirdēts piedzimstam. Visi izteiktie pārmetumi esot nepamatoti, ļaunprātīgi uzbrukumi, «pārspilētas fantāzijas izperējums un mēlnesības kāres auglis»²¹⁴.

Kā uzvarētāji pildīja priekšvēlēšanu laikā solītās saimnieciskās un sociālās reformas? Liepājas pilsētas 1903. gada budžetā parādījās daži jauni, pieticīgi izdevumu panti, kas bija domāti plašāku iedzīvotāju slāņu izglītības un veselības vajadzībām, kā līdzekļi triju jaunu divklasīgu pilsētas elementārskolu uzturēšanai, pabalsti katoļu baznīcas skolai (300 rubļu gadā), Latviešu

²¹² LCVVA, 421. f., 1. apr. 1686. l., 20., 26. lp.

²¹³ Rīgas Avīze. — 1902. — 29. okt. — Nr. 88; Latvietis. — 1902. — 6. nov. — Nr. 45; Liepājas Atbalss. — 1902. — 10. nov. — Nr. 90.

²¹⁴ Rīgas Avīze. — 1902. — 7. dec. — Nr. 119; Baltijas Vēstnesis. — 1903. — 27. marts. — Nr. 71; 28. marts. — Nr. 72.

labdarības biedrībai trūcīgu vecāku bērnu skološanai (1000 rbļ.), trīsklasīgai jūrskolai (1650 rbļ.), Ķeizariskās Tehniskās biedrības Liepājas nodaļas vakarskolai (100 rbļ.), tautskolotāju bibliotēkai (300 rbļ. vienreizējs pabalsts), trūcīgo sieviešu dzemdību namam «Sile» (300 rbļ.), divas jaunas pilsētas trūcīgo ārsta un sanitārā ārsta štata vietas Jaunliepājā (600 un 900 rbļ.), divas reizes nedēļā vasaras brīvkoncerti pilsētas parkā trūcīgajiem iedzīvotājiem. Jaunā dome veica dažus pilsētas saimniecības finanšu ekonomijas un to stingrākas kontroles pasākumus. Pirmais solis bija vadošā personāla — pilsētas galvas, sekretāra, valdes pastāvīgā locekļa — atalgojuma samazināšana. «Jā, jātaupa nu gan viņai ir,» komentēja «Vārds», «jo no vecās domes saņēma pāri par 700 tūkstoši rubļu parādu.»²¹⁵ Jaunās domes vairākums visiem spēkiem pūlējās samazināt H. Adolfi izmaksājamo pensiju, un tas vēlāk noveda pie pensijas statūtu caurskatīšanas un grozīšanas. Jaunā dome paplašināja komisiju pilsētas valdes kārtējo gada atskaišu pārbaudei un tāmes sastādīšanai — agrāko trīs locekļu vietā tagad bija 20 locekļi. Šī komisija, kurā iegāja V. Dreijersdorfs, J. Pabērzs, H. Konopka, L. Demme u. c., skrupulozi pārbaudot 1901. gada atskaiti, ko līdz šim darīja virspusēji tikai no formālās puses, atklāja daudz nebūšanu. Tā atklāja arī iepriekšējo gadu pieļautās kļūdas. Revīzijas komisijas protokolā (1902. gada 17. oktobrī) uzskaitīti pavisam 28 punkti.²¹⁶ Dažu vecvāciešu līdzdalība komisijā neko nebija varējusi grozīt. Dome, 1902. gada 31. oktobra sēdē izskatot komisijas paveikto, pieņēma divus blakuslēmumus, kuriem bija tālejošas sekas. Īpaši ieceltai komisijai septiņu locekļu sastāvā (V. Dreijersdorfs, A. Krūmings u. c.) uzdeva sīkāk pārbaudīt pilsētas inženiera atskaiti par 1901. gadu, vajadzības gadījumā uzaicinot ekspertus, un izskatīt viņa atskaites par iepriekšējiem gadiem. Revīzijas komisijas atklātās daudzās neskaidrības un pretrunas inženiera norēķinos par izdarītajiem kanalizācijas un ielu nostiprināšanas darbiem jau iepriekš ļāva izteikt vairāk nekā drošu pieņēmumu, ka notikusi patvaļīga materiālu cenu noteikšana, atsevišķi atskaitē uzrādītie izdevumi neatbilst faktiskajiem utt. Domes lēmumam sekoja vaininieka E. Bēra atlūgums (pilsētas valde to arī pieņēma, vienojoties, ka viņš paliks amatā līdz 1903. gada 1. aprīlim).²¹⁷

Vislielākās nepatīkšanas piedzīvoja bijušais pilsētas galva. Incidents ir tik pamācošs, ka vērts pie tā pakavēties sīkāk. H. Adolfi iedibinātais un pārējo Liepājas pašvaldības darboņu klusuciesot pieņemtais pilsētas kases vienpersoniskās vadības princips pavēra viņam visplašākās manipulācijas iespējas, kas arī tika liktas lietā. (Liekas, ka tā jau bija kļuvusi par Adolfi

²¹⁵ Vārds. — 1902. — 21. maijs. — Nr. 113.

²¹⁶ LCVVA, 421. f., 1. apr., 164. l., 113.—119. lp.

²¹⁷ Turpat. — 1686. l., 26. lp.

ģimenes tradīciju.²¹⁸) Pilsētas kases grāmatas caurskatot, revīzijas komisija pavisam nejauši (vismaz tā apgalvoja paši revidenti) atklāja kāda līdz šim nezināma rēķina eksistenci 1894.—1897. gadā, ar nosaukumu «Liepājas—Aizputes dzelzceļš». Izrādījās, ka Adolfi šī dzelzceļa vajadzībām vairākus gadus pēc kārtas bez domes ziņas bija aizņēmis no komūnas kases dažādas naudas summas (1897. gada beigās tās sastādīja 18,6 tūkst. rubļ.) laikā, kad vēl nebija ne paša ceļa, ne arī dzelzceļa sabiedrības tā būvēšanai. Trūkstot skaidrai naudai, vairākās kredītiestādēs bija iekļāti pilsētas vērtspapīri. Ieraksti kases grāmatās bija fiktīvi, rēķins noslēgts katra gada 31. decembrī, un tādējādi kā nedzīvs rēķins tas neparādījās gada budžeta atskaitēs un domei nebija ne jausmas par to. Visus kases orderus bija parakstījis H. Adolfi (izņemot vienu, par 4 tūkst. rubļu, ar G. Cimmermaņa parakstu). Tas lietu padarīja vēl aizdomīgāku, jo Adolfi bija viens no Liepājas—Aizputes dzelzceļa būves iniciatoriem. Komisija izšķīrās (pretī vienīgi H. Konopka) šo faktu darīt zināmu domei. Komisijai tāpat nebija izdevies atrast apstiprinājumu, vai pilsēta bija saņēmusi pirmo iemaksu — 10 tūkst. rubļu, kas pēc kontrakta pienācās no Liepājas tramvaja sabiedrības, gan tālāknošanai Liepājas—Aizputes dzelzceļa dibinātājiem.

Domē H. Adolfi nācās uzklaut daudz asu vārdu par to, ka viņš nepiedodami rikojies aiz domes muguras, ka par aizdoto naudu pilsētai pienāktos vismaz procenti. Jaunais pilsētas galva H. Cinks, kurš vēl nesen ieņēma atbildīgu posteni minētajā dzelzceļa sabiedrībā, atradās diezgan divdomīgā un kutelīgā situācijā²¹⁹ un varēja tikai aizbildināties, ka tai laikā ne viņš, ne pārējie pilsētas valdes locekļi pilsētas kases lietās neesot piedalījušies. H. Adolfi neliedzās, ka dzelzceļa pagaidu finansēšana notikusi bez domes formālas pilnvaras. Viņš bijis spiests tā rīkoties,

²¹⁸ H. Adolfi divņubrālis Kuldīgas pilsētas galva Armins Adolfi tāpat bija piesavinājies pilsētas naudas lietau pārziņu. Viņš kopā ar pilsētas sekretāru sastādīja budžeta tāmes, pie viņiem glabājās naudas skapja atslēgas utt. Tikai A. Adolfi viss beidzās sliktāk nekā brālim: 1901. gadā Kurzemes guberņas pilsētu lietu pārvalde pret viņu ierosināja krimināllietu par dažādiem finanšu pārkāpumiem, pagaidām atbrīvojot no pilsētas galvas pienākumiem. (ЦГИА СССР, ф. 1288, оп. 41, л. 1278, л. 4, 6—13.) 1904. gadā Kuldīgas dome apvainoja savu ekspriekšsēdētāju nelikumīgās izdarībās ar latviešu baznīcai saziņotajiem līdzekļiem. (LCVVA, 421. f., 2. apr., 676. l.)

²¹⁹ 1898. gada 28. februārī Liepājas—Aizputes dzelzceļa akcionāru kopapulcē H. Cinku ievēlēja par pārvaldes direktoru. Viņš saskaņā ar sabiedrības statūtiem iegādājās akcijas 10 tūkst. rubļu nominālvērtībā (kā drošības naudu). 1901. gada pavasarī Cinks tālredzīgi dienestu atstāja. Sabiedrība, kas darbojās ar zaudējumiem, lai sagrabinātu H. Cinkam atmaksājamo drošības naudu, lika akcionāriem iemaksāt pārvaldes kasē skaidrā naudā 4,5% no tiem piederošo akciju nominālvērtības apmaiņā pret sabiedrības akcijām, kurām tobrīd nebija nekādas vērtības. Liepājas pilsētas pārvaldei, kurai piederēja akcijas 75 tūkst. rubļu nominālvērtībā, šai sakarībā nācās šķirties no 3375 rubļiem. (Turpat. — 1. apr., 1574. l., 11. lp.)

jo trūcis līdzekļu dzelzceļa priekšdarbiem. Bet pilsētai no tā nesot cēlušies nekādi zaudējumi, jo patapinātā nauda pilnībā atmaksāta.

Vecvāciešu domnieki velti pūlējās aizstāvēt apvainoto, ka tas rikojies ne jau no savtīgās interesēs, un pieprasīja lietas izbeigšanu. Domes vairākums (ar 24 balsīm pret 15) nobalsoja par Dreijersdorfa priekšlikumu komisijai darbu turpināt un siki izmeklēt šī šaubīgā rēķina lietu. Vecvācieši tobrīd vienīgi panāca, ka netika pieņemts priekšlikums dot revīzijas komisijai neierobežotas tiesības caurlūkot iepriekšējo gadu atskaites visos tās interesējošos jautājumos. Domes sēdes priekšsēdētājs (pilsētas galvu šādos gadījumos aizstāja īpaši vēlēta persona) vecvācietis E. Trautsolts, izmantodams savas veto tiesības, par šo priekšlikumu nepieļāva nekādas debates un balsošanu, aizbildinoties ar formālu ieganstu — nav dienas kārtībā. Taču uzvara bija īslaicīga, revīzijas komisija savā pirmajā sēdē 1902. gada 3. novembrī izskatīja dažādus iepriekšējo gadu revīziju dokumentus, kvalificējot 1894.—1900. gada atskaišu revīzijas par ārkārtīgi virspusējām.

Visi šie vietējie «dramatiskie» notikumi drīz vien nokļuva cit-pilsētu preses uzmanības lokā.

Revīzijas komisija Adolfi lietā, kas līdz 1903. gada 21. janvārim sanāca pavisam sešas reizes (tās protokoli ir tipogrāfiski iespiesti)²²⁰, atklāja vēl jaunus ar viņa vārdu saistītus neglītus faktus. Izmantodams sava amata autoritāti un prestižu, Adolfi bija panācis grozījumu aizbildināmā dzelzceļa labā ar Nirnbergas Kontinentālo sabiedrību noslēgtajā koncesijas līgumā par elektriskā tramvaja ierīkošanu Liepājā, proti, dzelzceļš dabūja sākotnēji pilsētas kasei domātos 20 tūkst. rubļu. Komisija to atklāja, izskatot lietu par tramvaja koncesiju. Sabiedrības pilnvarotā B. Manasēviča garantijas vēstulē 1896. gada 23. novembrī koncesionāri apņēmas izmaksāt pilsētai minēto summu, bet ar citu tinti un saspīestā rokkrastā rakstītā piebilde — «tieši Liepājas—Aizputes dzelzceļa labā» — vedināja domāt, ka tā tekstā parādījusies vēlāk. Iztaujātie toreizējie pilsētas valdes locekļi Cinks un Volgemuts neatcerējās, ka viņiem būtu parādīts šī dokumenta oriģināls, sabiedrības piedāvātos noteikumus pilsētas galva viņiem izklāstījis mutiski un tieši pēdējā redakcijā. Uz viņu abu protestu, kāpēc naudu saņem dzelzceļš, Adolfi atbildējis, ka tramvaja sabiedrībai ir īpašas intereses Aizputes dzelzceļa īstenošanā un pilsēta kā šī pasākuma dalībiece vēlāk šo naudu dabūs atpakaļ. Patiesība nāca gaismā, kad komisijas 12. decembra sēdē paskaidrojumus sniedza B. Manasēvičs. Reiz Adolfi viņu uzaicinājis pie sevis un žēlojies, ka viņam šie 20 tūkst. rubļu ir ļoti nepieciešami Liepājas—Aizputes dzelzceļam. Tā kā lūgums ticis izteikts pavēles formā, viņš, zinādams, ka Adolfi ir viens no dzelzceļa dibinātājiem, un nevēlēdamies sabojāt attiecības ar tās pilsētas galvu, kurā tas paredzējis lietišķus darījumus, tad arī piekritis un savu 23. novembra pieteikumu papildinājis ar minēto atrunu. Turklāt viņam bijis gluži vienalga, kur paliek šī nauda. Adolfi solījis šo kontrakta noteikumu publiski pamatot ar abu pušu ieinteresētību dzelzceļa ierīkošanā, lai gan Manasēvičs pats jau toreiz uzskatījis, ka no viņu puses šīs intereses ir visai nelielas.²²¹

²²⁰ LCVVA, 421. f., 1. apr., 1643. l., 120.—131. lp.

²²¹ Turpat. — 122.—124. lp.

Liepājas domei, kuru Adolfi visu laiku bija maldinājis un kura neko nezināja par šīs atrunas vēsturi, nācās samierināties ar notikušo faktu, un tā 1898. gada 19. novembra sēdē piekrita šim kontrakta nosacījumam, lai nerastos sarežģījumi tramvaja ierīkošanā.

Komisija, pilsētas norēķinu grāmatās velti izmeklējusies, kur un kā izlietas no pilsētas kases aizņemtās summas un Adolfi saņemtā tramvaja sabiedrības pirmā iemaksa, secināja, ka tās ar Adolfi gādību, maskējoties ar fiktīviem ierakstiem, aizgājušas dzelzceļa dibinātājiem. Lai segtu iztrūkumu pilsētas kasē, paslepeni tika izdarīti aizņēmumi, kuru maksājumu termiņi tāpat tika viltoti (patiesībā nomaksāti vēlāk), izmantojot Adolfi laikā ieviesto pilsētas kases grāmatvedības kārtību: kases grāmatas noslēdza nevis attiecīgā gada pēdējā datumā, bet gan nākamā gada 1. aprīlī.²²² Šādi kārtotas naudas operācijas garantēja, ka norēķini neparādījās gada atskaitēs. Kredītiestādēs iekļātie pilsētas vērtspapīri pēc oficiālajām atskaitēm skaitījās pilsētas kasē. Tādā veidā tika noslēpts arī apmēram 10 tūkst. rubļu lielais budžeta deficīts 1897. gadā.²²³

Komisija kvalificēja Adolfi rīcību kā rupju dienesta pārkāpumu, kas sagādājis pilsētai materiālus zaudējumus (tā izskaitēja, ka par nelikumīgi aizdoto naudu procentos vien pilsētai pieņākas ap 1,1 tūkst. rubļu, rēķinot parastos 6%).

Domes sēdē, kurā izskatīja komisijas darba rezultātus (1903. gada 20. februārī), Adolfi velti aizstāvējās ar vecajiem argumentiem. Dome ar lielu balsu pārsvaru (38 pret 16; vecvāciešu grupa un tiem pieslējušies trīs ebreju lieltirgotāji iesniedza īpašu uzskatu) pēc A. Krūminga priekšlikuma lietu nodeva guberņas pilsētu lietu pārvaldes izskatīšanā.²²⁴

Sākās tradicionālais birokrātiskais riņķis. Vispirms gubernators Sverbejevs ar apriņķa policijas priekšnieka starpniecību visus materiālus nosūtīja pašam apsūdzētajam, kurš tobrīd jau dzīvoja Aizputē, pieprasot paskaidrojumus. Adolfi pat nedomāja kapitulēt, vēl vairāk — viņš pārgāja pretuzbrukumā, neiztīkams bez pašslavināšanās. Viņš pārmeta revidentu kungiem, ka tie nav pratuši novērtēt labumu, kas cēlies no divu ievērojamu pilsētas uzņēmumu apvienošanas. Dzelzceļa vagoni ar kokmateriāliem, ķieģeļiem un pārtikas precēm var kursēt pa tramvaja līnijām, ap 100 ģimeņu ticis pie maizes kumosa; izvēršoties satiksmei ar

²²² Pēc papildu ievāktajām ziņām, komisija noskaidroja, ka ieraksti par dzēstajiem aizņēmumiem no 1895. gada līdz 1897. gada 31. decembrim ir fiktīvi un tie faktiski nomaksāti nākamajā gadā: valsts bankai 15 tūkst. rubļu atdoti 1896. gada 13. martā, valsts bankai 12,6 tūkst. un Rīgas komercbankai 20 tūkst. rubļu — 1897. gada februārī, 1897. gada 27. februārī valsts bankā iekļātie vērtspapīri par 15 tūkst. rubļu izpirkti 1898. gada 24. martā. (LCVVA, 421. f., 1. apr., 1643. l., 38., 39. lp.)

²²³ Turpat. — 129. lp.

²²⁴ Turpat. — 46.—48. lp.; 1609. l., 34.—38., 74., 75. lp.

apkārtni, atvērts piena uzņēmums (2 milj. stopu piena gadā) utt. Pagaidu aizņēmumus tekošo izdevumu segšanai izdarot visas pilsētu pārvaldes, arī pašreizējā Liepājas pilsētas valde. Adolfi kā patvaļīgu noraidīja komisijas uzrādīto zaudējumu aplēsi. Lieīgi apliecinājies, ka pilsētas kase patiešām atradusies viņa ziņā un viņš uzņemoties jebkuru atbildību, Adolfi kā nepamatotus noraidīja visus viņam adresētos apvainojumus, īpaši atsaukdamiem uz to, ka atskaites par šiem gadiem dome savā laikā apstiprinājusi, ar to atbrivojot pilsētas valdi no jebkādas atbildības. Un reizē viņš pārmeta revīzijas komisijai, ka tā tālu pārkāpusi dotā uzdevuma robežas, turklāt darbojusies nepilnā sastāvā (pastāvīgi piedalījušies tikai četri locekļi, protokolu parakstījuši astoņi locekļi).²²⁵

Gubernas pārvaldes lēmums sekoja tikai pēc pusotra gada (1904. gada 7. septembra žurnāls Nr. 43). Tā atzina, ka Adolfi sabiedrisko līdzekļu izmantošanā pārkāpis varu, tomēr sakarā ar noilgumu un 1904. gada 11. augusta cara manifestu jautājums par viņa saukšanu pie atbildības atkrit. Ka dzelzceļam atdota pilsētai domātā nauda, pārvalde, neiedziļinādamās lietas būtībā, nepavisam nevainoja Adolfi, ja reiz tāda noruna iegājusi domes sankcionētajā līgumā. Tāpēc pārvalde lietu uzskatīja par izbeigtu.²²⁶

Liepājas dome tomēr nerimās, un pēc V. Dreijersdorfa priekšlikuma 1904. gada 18. novembrī tā pilnvaroja pilsētas galvu H. Cinku sūdzības iesniegšanai Senātā. Septiņi domnieki no vecvāciešu nometnes palika pie īpaša uzskata, ka pārvalde izlēmusi pareizi, pēc būtības un ka viņu pienākums ir protestēt pret turpmākajām sankcijām pret bijušo pilsētas galvu, jo tas aizskar Liepājas domes kā iestādes pašcieņu. Sava viedokļa aizstāvēšanai viņi piemetināja, ka dome šoreiz pārkāpusi kompetences, jo jautājumus par pašvaldības amatpersonu atbildību izlemj gubernas pilsētu lietu pārvalde.²²⁷

Gubernators Liepājas domes lēmuma izpildi gan uz laiku apturēja, bet, tā kā šeit bija aizskartas pilsētas mantiskās intereses, viņš ļāva lietai iet savu gaitu.²²⁸

Sūdzībā Senātam (nosūtīta 1905. gada 25. februārī) bija norādīts, ka gubernas pilsētu lietu pārvalde ignorējusi faktu, ka pilsētas naudas izmantošana tīri pilsētas vajadzībām ne ar ko nav pierādīta. Liepājas—Aizputes dzelzceļš ierīkots galvenokārt Aizputes pilsētas un apkārtējā novada muižnieku interesēs, tāpēc nav saprotams, kāpēc tikai vienai pašai Liepājai bijis jānodod līdzekļi, bet pārējiem ne kapeika. Ja pasākums būtu pašā pēdējā brīdī izjucis, Liepājai vienai pašai nāktos segt zaudējumus. Ir

²²⁵ LCVVA, 421. f., 1. apr., 1643. l., 22.—24., 50.—52. lp.

²²⁶ Turpat. — 54.—63. lp.

²²⁷ Turpat. — 69.—79. lp.

²²⁸ Turpat. — 87., 88., 112. lp.

pilnīgi saprotams un attaisnojams, ka pilsētas galva ārkārtējos gadījumos pilsētas interesēs taisa izdevumus bez domes iepriekšējas atļaujas, bet pēc tam šī atļauja nekavējoši ir jāizprasa. Adolfi izrīcība šai gadījumā rada aizdomas, ka viņš pats nebija pārliecināts, ka rīkojies pilsētas interesēs, jo citādi viņam pa šiem gadiem kaut reizi būtu atradies laiks un drosme informēt domi. Sūdzības iesniedzēji uzskatīja, ka Adolfi ir saucams pie krimināl-atbildības.²²⁹

Senāta reakcija bija visai tipiska: atbilde sekoja tikai pēc četriem gadiem. 1909. gada 17. jūlija ukazs (Nr. 7231) piekrita virsuzraudzības instances lēmumam un atstāja sūdzību bez ievēribas.²³⁰ Tā Adolfi izkļuva no šīs afēras sveiks un vesels. Savos memuāros viņš šīs nepatikšanas gudri noklusēja, tāpat pateica tikai puspatiesību, kā dzelzceļa uzņēmums tika pie dibināšanas kapitāla: atcerējās savas, Kazdangas barona A. Manteifeļa un Padures muižas īpašnieka A. Ostena-Sakena pūles un vairāku citu zemes lielīpašnieku līdzdalību dzelzceļa akciju sabiedrības izveidošanā, bet no pilsētas kases nelikumīgi patapinātās naudas summas nepieminēja.²³¹

1902. gada domes vēlēšanu uzvarētāji — jaunvācieši, kuru pirmais darbs bija kompromitēt savus priekšgājējus, — savu bija panākuši. Ar finanšu ekonomiju un pilsētas labklājību, par ko jaunvāciešu partija runāja, nākot pie varas, tā vis neveicās: tie izrādījās tikai tukši pašreklāmas solījumi. Finansiālo un vispār saimniecisko neveiksmju pamatā bija daudz un dažādi cēloņi, viens no tiem — plašākas sabiedrības un pilsētas pašvaldībā reprezentēto slāņu interešu pretmeti.

4. nodaļa

LIEPĀJAS MUNICIPALĀ VARA 1905. GADA REVOLŪCIJAS DIENĀS

1905. gada revolūcijas laikā masu varenās aktivitātes ietekmē arī Krievijas pilsētu pašvaldības nevarēja palikt cariskās likumdošanas noteiktajā, šaurajā, tīri saimnieciskās darbības lokā un tām nācās parādīt savu nostāju pret revolūciju un carismu. Kā komunālās saimniecības pārzinātājam pilsētu pašvaldībām (t. i., rūpniekiem, tirgotājiem, namsaimniekiem) vajadzēja reaģēt uz proletariāta streiku kustībā izvirzītajām ekonomiskajām prasībām. 1905. gada janvāra notikumi un Krievijas—Japānas kara neveiksmes lika cariskai valdībai piekāpties buržuāzijas liberālās

²²⁹ LCVVA, 421. f., 1. apr., 1643. l., 92.—95. lp.

²³⁰ Turpat. — 96., 97. lp.

²³¹ *Adolphi H.* Op. cit. — S. 93.

nometnes priekšā. Savā 8. februāra ukaza tā bija devusi arī pilsētu domēm legālu iespēju, kaut tikai petīciju iesniegšanas formā, pacelties pāri komunālajai ikdienai un izteikt vārdos savus slepenākos vēlējumus — līdz pat vispārējās valsts iekārtas pilnveidošanai. Pilsētu pārvalžu nostāja varēja ietekmēt pret revolūcijas spēkiem vērstā karaspēka un policijas darbības sekmes uz vietām. Pilsētu domes bija gandrīz vai vienīgā atklātā arēna (līdz Valsts domes sasaukšanai), kur pilsētu buržuāzija varēja demonstrēt savu politisko briedumu un aizstāvēt savas intereses.

Latvijas pilsētu domes pārvēlēšanas notika 1905. gada revolūcijas periodā, un šī sakritība izraisīja visai zīmīgas korektīvas vēlēšanu gaitā, un Liepāja — Lejaskurzemes revolucionārās kustības centrs — šai ziņā bija īpaši raksturīgs piemērs. Tāpat aplūkošanas vērts ir pilsētas komunālās varas loma revolūcijas nomierināšanas pasākumos un tās ārpusdomes darbība — līdzdalība petīciju kampaņā, apspriedē pie Baltijas pagaidu ģenerālgubernatora un Krievijas starppilsētu forumos.

Liepājas pilsētas domes vēlēšanām nākamajai četrgadei (1906.—1910. gadam) vajadzēja notikt 1905. gada decembrī, lai nākošā gada janvārī dome jau funkcionētu jaunajā sastāvā. Pilsētas pārvalde līdz 1905. gada rudenim bija paveikusi galvenos organizatoriskos priekšdarbus. Dome bija noteikusi un gubernators apstiprinājis vēlēšanu termiņus (no 21. līdz 24. novembrim — ieejas karšu izņemšana, 25. novembrī — kandidātu izvirzīšana, 1. un 2. decembrī — vēlēšanas¹), pilsētas valde bija sastādījusi vēlētajū saraksta galīgo variantu, kuru 11. oktobrī gubernāts pieņēma, un pilsētas valde bija pieņēmusi lēmumu par vēlēšanu priekšniecības akceptēšanu.²

Taču oktobra vispārējā politiskā streika notikumi Liepājā tieši un netieši skāra pilsētas pārvaldi un ietekmēja domes vēlēšanu norisi. Tūlīt pēc 17. oktobra manifesta publicēšanas, revolucionārajai situācijai saasinoties, pilsētas pārvalde saņēma demokrātisko spēku pieprasījumus panākt reakcionārā pašvaldības vēlēšanu likuma anulēšanu. Tā, starp prasībām, kuras 19. oktobra plašā tautas mitiņa dalībnieku pilnvarotie delegāti iesniedza pilsētas valdei, bija prasība sarīkot jaunus pilsētas domes vēlēšanas uz vispārēju, demokrātisku vēlēšanu pamatiem. Tas bija izteikts arī pilsētas valdei iesniegtajā un tālāk valdībai adresētajā Liepājas 552 pilsoņu lūgumā.³ 21. oktobrī LSDSP Liepājas komiteja pieprasīja vecās, nedemokrātiskā ceļā ievēlētās Liepājas domes atkāpšanos. Ar iesniegumu pie pilsētas varas griezās 133 Liepājas ebreju tirgotāji un namsaimnieki,⁴ prasot piešķirt ebre-

¹ LCVVA, 421. f., 2. apr., 477. l., 1., 10.—13. lp.

² Turpat, 14.—20., 33.—61., 124. lp.

³ ЦГИА СССР, ф. 1288, оп. 5 (1905 г.), д. 18⁶, л. 4, 5.

⁴ Liepājā 1905. gadā bija 439 vēlēšanu cenzam atbilstoši ebreji; tā bija vairāk nekā trešā daļa no balsstiesīgo kopskaita. (LCVVA, 421. f., 2. apr., 477. l., 119. lp.)

jiem balsstiesības uz vispārējiem pamatiem un lūdzot pagaidām atlikt domes vēlēšanas līdz jautājuma izšķiršanai augstākajās likumdošanas sfērās.⁵

Sākoties revolūcijai Krievijā, ebreju buržuāzija ar daudzu komunālo institūtu atbalstu bija izgājusi cīņā par municipālo tiesību atjaunošanu ebrejiem, iesniedzot valdībai memorandus. Īpaši šī kustība izvērās pēc tam, kad valdība ar 6. augusta ukazu piešķīra ebrejiem aktīvās un pasīvās vēlēšanu tiesības Valsts domē. Lai ebreju prasības būtu iedarbīgākas, impērijas pilsētu pārvaldēs sākās administrācijas nozīmēto ebreju masveidīga atkāpšanās no domnieku un apakškomisiju locekļu amatiem. 16. septembrī šādu pieteikumu Liepājas domē bija iesnieguši un no amata atkāpušies četri ebreju tautības domnieki. Domei atlika izteikt nožēlu sakarā ar ebreju kolēģu izstāšanos.⁶ Gadu no gada valdība bija spiesta uzņemt darba kārtībā jautājumu par municipālo tiesību atjaunošanu ebrejiem, un Iekšlietu ministrijas kuluāros jau runāja par atgriešanos pie 1870. gada pilsētu nolikuma principiem ebreju jautājumā.

Vispārējās masu politiskās aktivitātes apstākļos uz izvirzīto jautājumu par vēlēšanu tiesībām domei vajadzēja reaģēt ātri. 24. oktobra ārkārtējā domes sēdē, kurā sprieda par pasākumiem pret augošo tautas kustību, darba kārtībā bija paredzēts pilsētas domes vēlēšanu jautājums. Šajā vēlēšanu lietā bija pieņemti pavisam trīs lēmumi: 1) atkārtoti lūgt (pirmo reizi — jūnijā iesniegtajā petīcijā, par ko runāsim tālāk) valdību paplašināt vēlēšanu tiesības, 2) panākt vēlēšanu atlikšanu uz 1906. gada martu (ar 21 balsi pret 12) un 3) ierosināt Iekšlietu ministrijā jautājumu par balsstiesību piešķiršanu ebrejiem (pieņemts vienbalsīgi).⁷ Pēdējo jautājumu «pilsētas tēvi» motivēja ar to, ka, pirmkārt, būtu netaisni, īpaši sakarā ar pēdējiem valdības lēmumiem, ignorēt skaitliski lielo ebreju iedzīvotāju grupu, otrkārt, šāda ignorēšana tikai pastiprinātu vispārējo neapmierinātību un satraukumu — jo vairāk tāpēc, ka pilsētas un Valsts domju vēlēšanām vajadzēja notikt vienā laikā (Valsts domes vēlēšanas sākumā bija nozīmētas uz 29. novembri).⁸ Bija vēl viens ne mazāk svarīgs iemesls, kuru pilsētas darboņi uzskatīja par labāku noklusēt; tie bija taktiskas dabas apsvērumi sakarā ar priekšā stāvošajām Valsts domes vēlēšanām. Kā rakstīja «Rīgas Avīze», tad «tagad Kurzemē no visām pusēm zvejo pēc ebreju balsīm vai meklē ar tiem kompromisus, un tādēļ viņu prasība atradusi aizstāvību arī Liepājas domē»⁹.

Guberņas administrācija deva savu piekrišanu vēlēšanu atlikšanai — sākumā līdz martam, vēlāk līdz aprīlim, un tā nebija pirmā kapitulācija, kas liecināja par Kurzemes guberņas varas iestāžu apjukumu un vājumu brīdī, kad revolucionārās kustības

⁵ LCVVA, 421. f., 2. apr., 114. l., 471. lp.

⁶ Turpat. — 505. l., 3.—6. lp.; 114. l., 442., 443. lp.

⁷ Turpat. — 114. l., 468.—470. lp.

⁸ Turpat. — 463. l., 12., 13. lp.; 477. l., 125., 126. lp.

⁹ Rīgas Avīze. — 1905. — 27. okt. — Nr. 235.

un carisma spēki atradās līdzsvarā.¹⁰ Neraugoties uz gubernatora atbalstu, Liepājas pilsētas ierosinājumu par balsstiesību piešķiršanu ebrejiem Iekšlietu ministrija 27. novembrī noraidīja, nenoiekti solidāma ierosinājumu ņemt vērā, skatot cauri pašreizējo pilsētu nolikumu.¹¹ Piebildīsīm, ka jauns nolikums dienas gaismu nekad neieraudzīja. Liepājas pilsētas domei galveno tomēr bija izdevies panākt — vēlēšanu attālināšanu uz valdošajām aprindām daudz labvēlīgāko revolūcijas atplūdu periodu.

Liepājas domes vēlētāju sarakstā 1906. gadā figurēja pavisam 1245 personas (arī juridiskās, tādas kā vietējā katoļu baznīca, muižnīca, kroņa degvīna noliktava, miesnieku cunftē utt.), t. i., 1,5% visu pilsētas iedzīvotāju. Salīdzinājumā ar iepriekšējām vēlēšanām (1902. gadā 1136 vēlētāji)¹² bija nācis klāt nedaudz vairāk par 100 vēlētājiem, galvenokārt no latviešu namsaimnieku aprindām. Ja nebūtu dažu apstākļu, to pieaugums būtu vēl lielāks.¹³ Jāatzīst gan, ka vēlētāju sadalījums pēc tautībām ir visai aptuveni nosakāms, jo saglabājušās ziņas ir diezgan pretrunīgas. Tālaika presē latviešu vēlētāju skaits tika vērtēts no 500 līdz 590, vācu — no 413 līdz 550, krievu, poļu un lietuviešu — no 165 līdz 240 vēlētāju robežās.¹⁴ Acīmredzot patiesība bija meklējama kaut kur vidū. Nav šaubu, ka abu galveno partiju — latviešu un vācu — skaitliskie samēri bija puslīdz vienādi, varbūt pat iezīmējās latviešu vēlētāju pārsvars (to vajadzēja atzīt jau 1902. gadā). Vēlēšanu rezultāti varēja kļūt atkarīgi gan no tā, uz kuru pusi nosvērsies mazākumtautību vēlētāji, gan arī no iekšējām tendencēm pašos latviešu un vācu buržuāzijas grupējumos.

Turpmākajos četros gados pēc 1902. gada vēlēšanām, kurās vecvāciešu un jaunvāciešu cīņiņš par varu pilsētas pašvaldībā beidzās ar to, ka jaunvācieši ieguva domē vairākumu, distance starp abām vācu partijām nemazinājās. Vecvācieši nedabūja nevienu vakanci ne pilsētas valdē, ne arī kādā citā atbildīgā pilsētas amatā. Kā liecināja priekšvēlēšanu kampaņa 1906. gada vēlēšanām, jaunvācieši, joprojām būdami vietējās vācu nometnes

¹⁰ Sk.: *Krastiņš J.* 1905. gada revolūcija Latvijā. 3. papild. izd. — R., 1975. — 182. lpp.

¹¹ LCVVA, 421. f., 2. apr., 463. l., 12.—15. lp.

¹² Turpat. — 1007. l., 16. lp.

¹³ 1905. gadā Liepājā, pārtaksējot nekustamos īpašumus nodokļu aplikumam, lielākam skaitam latviešu namsaimnieku, pēc dažām ziņām, tādu bijis pat vesels 1000 (Laiks. — 1906. — 8. apr. — Nr. 18), īpašumi tika novērtēti zemāk nekā iepriekš; ja līdz ar to nebija sasniegts vēlēšanu cenzs (1000 rbļ.), tādos īpašniekus automātiski svitroja no vēlētāju saraksta. Latviešu prese to komentēja: «... pretējie elementi ar visādu maksu cenšas latviešu vēlētāju tiesības pamazināt.» (Balss. — 1906. — 5. apr. — Nr. 61.)

Latviešu vēlētāju rindas paplucinaja arī kādas latviešu namsaimnieku grupas bankrots; uz kredīta celtie nami izsolēs pārgāja vācu un ebreju «naudasvīru» rokās. (Latvijā. — 1906. — 6. apr. — Nr. 54.)

¹⁴ Sk.: Tagadne. — 1906. — 25. febr. — Nr. 2; Sēkla. — 1906. — 25. janv. — Nr. 32; Laiks. — 1906. — 8. apr. — Nr. 13; Balss. — 1906. — 25. marts. — Nr. 54; 5. apr. — Nr. 61.

mazākums (viņu bija krietni mazāk par 200), savu taktiku negatavojās mainīt arī turpmāk.

Liepājas pilsētas domes vēlēšanu galvenie spēki grupējās ap diviem centriem — latviešu vēlēšanu komiteju un jaunvāciešu vispārējo vēlēšanu komiteju. Pirmā, kas bija izveidota pēc iepriekšējo domes vēlēšanu vadoņu iniciatīvas, pastāvēja jau kopš 1905. gada rudens. Pēc vēlēšanu termiņa pārcelšanas tā savu darbību līdz 1906. gada sākumam pārtrauca. Ar līdzšinējo pilsētas pārvaldi cieši saistītās latviešu vēlēšanu komitejas vadošās figūras bija iekļuvušas domē un tikušas pie pilsētas amatiem «caur vācu žēlastību». Pieminēsim tikai dažas no tām — komitejas priekšnieks bija 34 gadus vecais Liepājas goda pilsonis Ernsts Ekšteins, titulārpadomnieks, tā sauktais pilsētas «nabagu ārsts» (alga 1000 rbļ. gadā), ievēlēts domē 1906. un 1910. gadā; aktīvs komitejas loceklis T. Breikšs, kopš 1902. gada pilsētas valdes loceklis jeb šadtrāts (alga 3000 rbļ. gadā), pilsētas elementārskolas skolotājs (1884.—1906. g.), namīpašnieks (piederēja nami turpat 10 tūkst. rubļu vērtībā, viens no tiem bija izīrēts divām pilsētas pamatskolām), no 1906. gada oktobra pilsētas galvas vietnieks, 1914.—1915. gadā Liepājas pilsētas galva. Abas minētās personas reprezentēja ar pilsētas domi saistīto konservatīvāko un turīgāko latviešu namīpašnieku, tirgotāju un rūpnieku labējo spārnu, kas pulcējās ap Liepājas latviešu biedrību (1903. g.) un Liepājas namīpašnieku biedrību (1906. g.) un kam piederēja galvenais vārds vietējās latviešu kredītiestādēs.¹⁵ E. Ekšteins bija viens no Liepājas māmuļas dibinātājiem un galvenais noteicējs namīpašnieku biedrības valdē. Tālāk — K. Burkēvics, uzņēmējs, Liepājas latviešu biedrības pirmais priekšnieks, pilsētas nodokļu valdes vecākais (alga 1800 rbļ.), iepriekšējo domes vēlēšanu latviešu komitejas priekšnieks, slepenā izlīguma ar jaunvāciešiem dalībnieks; K. Burkēvicu minēja kā vienu no eventūālajiem vietējās vācu liberāli konstitucionālās partijas kandidātiem I Valsts domes vēlēšanās; K. Saule-Sleinis, kadets, kopš 1905. gada pilsētas valdes rakstvedis, vēlāk ievēlēts par IV Valsts domes I. kūrijas elektoru. K. Burkēvics un K. Saule-Sleinis kā latviešu vēlēšanu komitejas locekļi pārstāvēja ar māmuļnieku aprindām konkurējošo latviešu grupējumu, kas konstitūējās galvenokārt no sīkpilsoniskajiem slāņiem. Šo abu latviešu vēlēšanu grupējumu politiskā savienība izrādījās īslaicīga, un nākamajās — 1910. gada Liepājas domes vēlēšanās to spēki atradās katrs savā frontes pusē — sīkburžuāzisko vēlēšanu labējais spārns K. Burkēvica vadībā pieslējās opozīcijai, kas bija vērsta pret T. Breikša māmuļniecisko vecdomnieku vēlēšanu komiteju.¹⁶

¹⁵ Sk.: *Ronis I*. Latviešu buržuāzijas politika 1907.—1914. gadā. — 72., 180. lpp.

¹⁶ Turpat. — 180., 181. lpp.

1906. gada 17. februārī no jauna sapulcējušies lielā jeb dižā komiteja izvēlēja no sava vidus mazo komiteju piecu personu sastāvā (E. Ekšteins, K. Saule-Sleinis u. c.) un saņēma pilnvaras sarunām ar jaunvācu komitejas pārstāvjiem par kompromisa iespēju vēlēšanās.¹⁷

Tajā pašā dienā darba komiteju 15 locekļu sastāvā no sava vidus ievēlēja arī jaunvāciešu vispārējā vēlēšanu komiteja (pavisam 51 persona) savā paplašinātajā sēdē. Faktiski ne jau ievēlēja, bet tikai īstenoja iepriekšējo norunu. Darba komitejā bija tikai jaunvācieši un daži nevācu — krievu, poļu un lietuviešu — tautības pārstāvji (Gavrils Semikoļenovs, ceļu inženieris, krievu muižnieku atvase, Vitolds Grabovskis, jurists, akcīzes resora darbinieks, abi domē no 1902. gada). Nevācu klātbūtne komitejā vēl nebūt neliecināja par viņu jūtamam ietekmi, tiem vajadzēja tikai nodrošināt liekas vēlēšanu balsis. Vienīgais vecvāciešu partijas pārstāvis Liepājas biržas komitejas priekšsēdētājs tirgotājs un konsuls N. Šnobels nākošajā dienā pēc ievēlēšanas no komitejas izstājās. Uzaicinājums vecvāciešiem piedalīties lielās komitejas sēdē bija vajadzīgs tikai tāpēc, lai vācu vēlētajiem rastos iespaids, ka iniciatīva nāk arī no vecvāciešiem, jo atklāts kara pieteikums nebija vēlamas. Manevra nolūks tomēr bija viegli uzminams, un varēja sagaidīt, ka vecvācieši koalīcijai nepievienosies un prāvs balsu skaits jaunvāciešiem paies garām.

Zīmīgi, ka visi darba komitejas locekļi bija līdzšinējie (arī nākošie) domnieki — miesniekmeistars L. Demme, Lielās ģildes tirgotājs P. Engels, bāriņtiesas loceklis Ā. Blumbergs, vietējās vācu avīzes «*Libausche Zeitung*» redaktors A. Smits, 1. ģildes tirgotājs viesnīcas «Pēterburga» īpašnieks H. Kirhofs (viņam piederēja nekustamie īpašumi 54,4 tūkst. rubļu vērtībā; H. Kirhofs 1905. gada oktobrī pilsētas domē bija kategoriski iebildis pret karastāvokļa atcelšanu). Komiteju vadīja jaunvāciešu vadonis V. Dreijersdorfs, zvērināts advokāts, namīpašnieks (18,2 tūkst. rubļu vērtībā), vēlākais (1906.—1908. g.) Liepājas pilsētas galva. Visi darba komitejas locekļi vēlāk, pēc Liepājas liberāli konstitucionālās partijas nodibināšanās (1906. gada 26. februārī), bija partijas valdē,¹⁸ A. Smits ieņēma pat partijas prezidenta posteni, bet H. Kirhofs bija viens no tās viceprezidentiem. Ar liberāli konstitucionālo partiju bija saistīti arī citi pilsētas domnieki, kā, piemēram, muižnieks un zvērinātais advokāts K. Heimovskis, kurš vienlaikus bija partijas viceprezidents un kārtoja tās juridiskās lietas; Nikolaja ģimnāzijas direktors (1882.—1905. g.) pilsētas

¹⁷ Tagadne. — 1906. — 25. febr. — Nr. 2.

¹⁸ Valde atspoguļoja partijas visumā buržuāzisko sociālo sastāvu. Tās 60 locekļu vidū bija 14 tirgotāji, astoņi fabrikanti, divi būvuzņēmēji, viens rantjē, 24 brīvo profesiju pārstāvji, divi muižnieki un deviņi amatmeistari. Priekšlikums palielināt amatnieku skaitu tika kategoriski noraidīts. (*Libausche Zeitung*. — 1906. — 27 Febr. — N 47.)

valdes loceklis (ar nelieliem pārtraukumiem), vēlākais Liepājas pilsētas galva (1910.—1914. g.) A. Volgemuts.

Liepājas «pilsētas tēvi» — vairāk no vecdomnieku nometnes — bija pārstāvēti arī Vācu savienībā, kuras Kurzemes grupas (konstituējās 1906. g. 5. nov.) 1200 biedru vidū bija gandrīz visa liberāli konstitucionālā partija. Savienības Kurzemes grupas priekšsēdētāja postenī bija domnieks T. Ulmanis, valdē — domnieki H. Adolfs, V. Melvils.

Vēlēšanu vadības organizēšanās solīja jaunas (salīdzinājumā ar 1902. gadu) vēlēšanu spēku kombinācijas. 1906. gada Liepājas domes pirmsvēlēšanu kampaņa noslēdzās ar oficiālu izlīgumu starp jaunvāciešiem un latviešu vēlēšanu labējiem spēkiem atšķirībā no «skaldišanas» jeb «kāda atsevišķa pulciņa nozvejošanas» politikas iepriekšējās vēlēšanās.

Lai gan pēc 1902. gada domes vēlēšanām «cietusi puse» — latviešu vēlētaji, kas nebija piedalījušies kompromisa slēgšanā ar jaunvāciešiem, un vecvācieši solījās dot revanšu jaunvāciešiem, 1905.—1906. gadā augsne izlīgumam izrādījās labvēlīga, un kompromisa jautājums latviešu un jaunvāciešu partiju vadoņu limenī principā bija pozitīvi izšķirts jau samērā agri. Protams, tas vēl nenozīmēja kompromisa idejas vienprātīgu aprobāciju. Pretēji ieskatī bija pašā latviešu vēlēšanu komitejā.¹⁹ Diskusijā par un pret izlīgumu iesaistījās vietējā un centrālā latviešu prese. Kompromisa aizstāvju lomā uztājās Liepājas avīze «Tagadne»,²⁰ kas iznāca cenzūras aizliegtā «Latvieša» vietā, un kadetiskā «Latvija», pretējās puses argumentiem savas slejas atvēlēja liberālā «Bālss» un «Laiks».²¹ Kompromisa pretinieki iebilda gan pret pašu kompromisu principā, gan pret savienību ar jaunvāciešiem, kritizēja veco domi un latviešu domnieku bezdarbību, bet pēc kompromisa noslēgšanas iebilda pret tā saturu un konkrētajām kandidatūrām.

Pārsvars bija izlīdzēju pusē. 1906. gada 24. martā Liepājas rātsnamā latviešu un vācu vēlēšanu komiteju kopējā sēdē notika mandātu iepriekšēja sadalīšana. No 55 vakancēm (piecas, kā jau teikts, palika ebrejiem) latvieši dabūja 18, t. i., par 10 vietām vairāk nekā iepriekš jeb 30% no domnieku kopskaita, vācieši —

¹⁹ Jau pieminētajā komitejas 17. februāra sēdē kompromisa varianta priekšlikums izraisīja karstas debātes. Atradās kompromisa noliedzēji maksimālisti, kuri uzskatīja, ka «latviešiem reiz laiks nostāties uz savām kājām un ar godu krist vai celties». Citi ieteica nogaidīt vēlēšanu priekšvakaru, kad būs noskaidrojies katras vēlēšanu grupas spēks un bloķēšanās tendences. Bet dižās komitejas vairākuma domas bija tādas, ka latviešu izredzes pasliktinājušās un tāpēc jālūko vienoties ar vāciešiem. (Sk.: Sēkla. — 1906. — 1. marts. — Nr. 34.)

²⁰ «Tagadne» iznāca no 1906. gada 23. februāra līdz 18. aprīlim, tās izdevējs bija advokāta palīgs K. Skara, nākošais latviešu domnieks, 1907. gada 26. janvāra II Valsts domes vēlēšanās ievēlēts par Liepājas elektoru.

²¹ Iznāca 1906. gadā Jelgavā filozofa un sabiedriskā darbinieka, progresistu partijas līdera P. Zālītes redakcijā.

Preses brīvības piemineklis

Zibens. — 1906. — Nr. 1. — 16. lpp.

Autors nav norādīts

29, krievi — četras, poļi un lietuvieši — kopā četras vietas.²² Turklāt vietu sadalījumu jaunvācieši noteica gandrīz vai ultimāta formā — pēc principa, ka vēlētāju balsis ir jāsver, nevis jāskaita. Latviešu opozīcijas pārmetumu, kāpēc nav panākta lielāka latviešu pārstāvība, kompromisa piekritēji daļēji atzina par pareizu, taču tūlīt iebilda, ka, pirmkārt, ja jau reiz nolemts iet kopā ar jaunvāciešiem, tad piecas sešas balsis vairāk neko vēl nenozīmētu; otrkārt, jaunvāciešu rīcībā esot vairāk spējīgu kandidātu pilsētas saimniecības pārzināšanai, un, beidzot, galvenais arguments — noslēgts miers ir labāks nekā zaudēta cīņa, un atklāts, «godīgs» kompromiss, kurā latvieši atzīti par pilntiesīgu un līdzīgu politisku pretinieku, «pats par sevi ir liels morālais panākums»²³.

²² Libausche Zeitung. — 1906. — 25 Mārz. — N 70.

²³ Latvija. — 1906. — 6. apr. — Nr. 54.

Vietējā vācu prese bija visai atturīga. Lakoniski paziņojusi par izlīguma rezultātiem, «*Libausche Zeitung*» aprobežojās ar piebildi, ka izlīgums ir divkārt iepriecinošs: tas, pirmkārt, aiztaupīs vēlēšanu cīņas «neglītās grimases» un sniegs pārliecinošu pierādījumu, ka pašreizējo nacionālo pretišķību laikmetā ar abpusēju labu gribu ir panākams lietišķs lēmums, un, otrkārt, izvirzot kandidātus, vairs nevajadzēs vadīties pēc attiecīgās personas piederības pie vienas vai otras grupas, bet gan tikai pēc tās spējām.²⁴

Kāpēc tieši 1905. gada revolūcijas dienās tika noslēgta latviešu un vācu buržuāzijas atklāta koalīcija Liepājas pilsētas domes vēlēšanās?

Pirmkārt, patstāvīgi uzvarēt ne vienai, ne otrai pusei tikpat kā nebija cerību. Jaunvāciešiem bija mazs vēletāju skaits, latviešiem — vājākas ekonomiskās pozīcijas un lēnāka politiskā konsolidācija. Plaīsa, kas šķīra latviešu vēletāju pretpolus — turīgākos tirgotājus, namsaimniekus, uzņēmējus, ierēdņus un vēletāju sīkpilsonisko slāni, bija dziļa. Vietējās latviešu birģeliskajās aprindās gadiem ilgi valdīja partiju un uzskatu dažādība. Līdz šim vēlešanu vadoņu izteiktie uzaicinājumi vēlešanu kampaņās aizmirst domstarpības bija palikuši bez atbalss. Vispārēja parādība bija pašu vēlešanu vadoņu nepopularitāte, opozīcijai pret atsevišķiem vēlešanu organizatoriem bija tīri personiskas dabas raksturs. Vēl 1905. gada rudenī vietējā vācu avīze praviētiski pareģoja, ka gadījumā, ja šie locekļi netiks nobīdīti pie malas, latviešu vēletāju šķelšanās būs nenovēršama un var sagaidīt otru latviešu kandidātu listi.²⁵

Latviešiem grūti nācās konkurēt ar vāciešiem, izvirzot piemērotus kadrus komunālajās iestādēs. Bija jūtams akadēmiski izglītotu spēku trūkums,²⁶ tie tikai retumis apmetās uz pastāvīgu dzīvi Liepājā, vai arī tiem trūka vajadzīgā vēlešanu cenza. Tāpat bija jāreķinās ar likuma radītajiem papildu šķēršļiem — vēlešanu organizatoriskā puse bija pilnīgi atstāta pilsētas valdes un pilsētas galvas ziņā.

Otrkārt, izlīgums bija abu līgumslēdzēju pušu rūpīgi apsvērts taktisks gājiens gan pret vecvāciešiem, gan arī vienai pusei pret otru. Latviešu vēletāju vadoņiem bija svarīgi nepieļaut vācu nometnē iezīmējušās šķelšanās atslābumu. Pēc viņu ieskatiem, vienlaicīga cīņa pret abām vācu partijām, noslēdzot bloku ar mazākumtautību vēletājiem, kā to prasīja latviešu bezkompromisa cīnītāji, atsaukdami uz I Valsts domes vēlešanu piemēru

²⁴ Libausche Zeitung. — 1906. — 27 Mārz. — N 71.

²⁵ Turpat. — 1905. — 6. okt. — Nr. 216.

²⁶ Piemēram, 1906. gadā ievēlētas Liepājas domes sastāvā no 18 latviešu domniekiem augstākā izglītība bija trijiem, vidējā — diviem, pamatskolas, arī nepilnas, — septiņiem, mājas izglītība — sešiem domniekiem. (LCVVA, 421. f., 2. apr., 477. l., 274.—284. lp.)

Liepājā,²⁷ varētu novest pie vāciešu spēku apvienošanās, kas nekādā ziņā nav vēlama. Politiskā gudrība prasot, la muižniecībai tuvu stāvošā reakcionārā vecvāciešu partija pēc iespējas vairāk tiktu izolēta pilsētas pašvaldības lietās.²⁸ Aizstāvēdami partnera izvēli, latviešu «spices vīri» pašpārliecināti jautāja: «Kurā no Baltijas pilsētām vēl notikusi kādas vācu partijas tāda kopēja rīcība ar latviešiem un tik noteikta uzstāšanās pret reakcionāri aristokrātisko kliķi, kā to redzam pie Liepājas jaunvāciešiem?»²⁹

Savukārt jaunvāciešiem, kuri meklēja palīgspēkus, lai noturētos pirms četriem gadiem iekarotajās pozīcijās, atpakaļceļš uz izlīgumu ar vecvāciešiem bija nogriezts. Nākuši pie varas, jaunvācieši solījās savest kārtībā nolaisto pilsētas saimniecību un atklāt visas «vecu» savtīgās saimniekošanas nebūšanas. Pirmajā jaunās domes darbības gadā domes ieceltās dažādās revīzijas komisijas drīz vien cita pēc citas aplūsa, jo tās tikai traucēja pilnā mērā izmantot vecvāciešiem atņemto — dažādu legātu pārvaldīšanu, ķieģeļu un kaļķu piegādi pilsētai no pašu fabrikām, dažādu amatu sadalīšanu savā un savējo starpā.

Treškārt, latviešu vēlēšanu vadoņiem šis kompromiss bija svarīgs arī no šauri personiskā «silto vietīņu» viedokļa. Vecvāciešu varas gados neviens latviešu pilsonības pārstāvis nebija iekļuvis ne pilsētas valdē, ne vispār kādā pilsētas amatā. Jaunvācieši turpretī bija tiem piešķīruši pilsētas valdes locekļa, pilsētas nodokļu vecākā (jau pieminētie T. Breikšs un K. Burkēvics) un vienu direktora sēdekli Liepājas pilsētas krājaizdevu kasē (to dabūja Jānis Fricsons, valsts padomnieks, personiskā muižnieka titula īpašnieks un namīpašnieks), neskaitot vietas dažās sīkākās komisijās. Un bija cerības dabūt vēl. Jaunvācieši, par iegūto varu izsniedzami nelielu kompensāciju, no savām pozīcijām neko daudz nezaudēja, turklāt nodrošināja latviešu klusuciešanu domē (latviešu lielākā patstāvīgā akcija bija prasība pēc ielu uzrakstu latviskošanas un pilsētas valdes gada atskaites latviešu valodā).

Ceturtkārt, kompromisa galvenais cēlonis bija meklējams revolucionārās kustības plašajā vērīenā un vietējās sociāldemokrātiskās organizācijas spēkā un ietekmē. Līdz revolūcijas kulminācijai 1905. gada beigās vēl varēja maldīgi domāt, ka «nemieru kustība Vidzemē un Kurzemē nekādā ziņā nav aizskārusi Liepājas vēlētājus, nedz darījusi uz tiem kādu iespaidu».³⁰ Bet turpmākie plašie politiskie streiki, ārkārtīgi sasprindzinātā revolucionārā situācija, bruņotās sacelšanās draudi, Strādnieku deputātu pa-

²⁷ Elektoru vēlēšanās (1906. gada 10. aprīlī) liberāli konstitucionālas partijas kompromisa piedāvājums tika noraidīts un apvienotais kadetiskā virziena latviešu, lietuviešu, krievu, poļu un ebreju progresīvais bloks guva spožu uzvaru, saņemot ap 82% balsu. Taču pilsētas domes vēlēšanās ar ebreju atbalstu rēķināties nevarēja.

²⁸ Sēkla. — 1906. — 1. febr. — Nr. 12.

²⁹ Latvija. — 1906. — 7. apr. — Nr. 55.

³⁰ Rīgas Avīze. — 1905. — 26. sept. — Nr. 212.

domes nodibināšana Liepājā³¹ (14. decembrī, pastāvēja divas nedēļas) galīgi satuvināja pārbiedētās latviešu un vācu pilsoniskās aprindas. Acīmredzot sava loma vietējā vācu sabiedrībā bija baltvācu liberālu idejām par buržuāzijas vienotas nometnes izveidošanu, kas stāvētu pāri nacionālajām barjerām. Par to liecināja Liepājas liberāli konstitucionālās partijas priekšnieka Ā. Smita vēlākā darbība (1907. gadā pārcēlās uz Rīgu) baltvācu liberālu oficiozā «*Rigasche Neueste Nachrichten*». ³²

Iestājoties revolūcijas atplūdu posmam un sākoties soda ekspedīciju teroram, kad labējās aprindas apvienojās demagoģiskā karagājienā pret sociāldemokrātiem, vainojot tos revolūcijas izraisīšanā, melnsimtnieciskā «*Rīgas Avīze*», kas atradās šīs akcijas pirmajās rindās un vienlaicīgi aģitēja par vienotas buržuāzijas kontrrevolucionārās frontes radišanu, par Liepājas apstākļiem rakstīja: «Jaunlaiku sociāldemokrātiskā kustība spiestin spiež uz tādu [latviešu un vāciešu] izlīgumu. Liepājā šī kompromisa ideja taisni tika veicināta caur turienes sociāldemokrātu aģitāciju pie Valsts domes vēlēšanām,» — nobeigumā izteikdama cerību, ka nākošreiz tāds kompromiss tiks panākts arī Rīgā. ³³

Latviešu opozīcijas uzbrukumi kompromisa slēdzējiem turpinājās līdz pat vēlēšanu beigām. Daudz netrūka, ka kompromisa pretinieki būtu izjaukuši latviešu vēlēšanu sapulci, kas 12. aprīlī sanāca (ap 300 cilvēku) Latviešu labdarības biedrības zālē iepriekšējai kandidātu izvirzīšanai (tādā pašā nolūkā un tajā pašā dienā vācu vēlēšanu komiteja sapulcināja savus vēlētajus viesnīcas «Pēterburga» zālē). No latviešu vēlēšanu komitejas proponētajiem 18 kandidātiem opozīcija pusi (tie bija līdzšinējie domnieki) atzina par nederīgiem «algotiem kalpiem» un prasīja viņu nomaiņu, taču vēlēšanu sapulce ar lielāku vai mazāku balsu skaitu šos kandidātus tomēr pieņēma. ³⁴ Cīņiņš turpinājās preses slejās, ³⁵ un galu galā tika sastādīts otrs kandidātu saraksts. Kā

³¹ Sk.: *Krastīņš J.* 1905. gada revolūcija Latvijā. — 177., 178. lpp.

³² Sk.: *Ronis I.* Latviešu buržuāzijas politika. — 92., 93. lpp.

³³ *Rīgas Avīze*. — 1907. — 21. aug. — Nr. 184. 1909. gadā Rīgas domes vēlēšanās F. Veinbergs un viņa domubiedri tiešām arī noslēdza līgumu ar baltvācu vadošo virsotni. Vēl agrāk, revolūcijas laikā, pamatojoties uz vāciešu un latviešu iepriekšēju kompromisu, domes vēlēšanas notika arī Jelgavā (1905. gada 7. jūnijā); Ventspilī 1907. gada rudenī kompromiss pašā pedējā brīdī izjuka.

³⁴ *Āgadne*. — 1906. — 13. apr. — Nr. 20.

³⁵ Latviešu opozīcija, atsaukdamās uz prasību, kas bija izvirzīta 1902. gada latviešu vēlēšanu programmā, proti, ka domniekiem ir jāaizliedz ieņemt no pilsētas valdes atkarīgus algotus amatus, pieprasīja svītrot vairākas kandidātūras, kuras latviešu vēlēšanu komitejai nācās publiski aizstāvēt, piemēram, K. Burkēvicu, jo viņa vadītā pilsētas nodokļu pārvalde esot no pilsētas valdes gluži neatkarīga iestāde; T. Breikšu, kura «štadtrāta» amats mazāk esot algota ierēdņa (3000 rbļ. alga!?), vairāk — goda un uzticības amats, un, «ja caur cīņas biedru jaunvācu labvēlību minētā amatā iecelts latvietis, tad katram saprātīgam latvietim vajadzētu tikai priedēties, nevis par šādas formalitātes neievērošanu celt laikrakstos klaju apsūdzību un tiši dot mūsu pretiniekiem ieročus rokā». (*Latvija*. — 1906. — 14. apr. — Nr. 61.)

«*Rīgas Avīze*»: Es esmu tā balss tuksnesī un šo tāpeli tāpēc es stādu par tevi, tu latviešu tauta: tev nebūs kārot pēc pašvaldības, jo tu neesi politiski audzināta un tā politika ir kā dziļš un slapjš ūdens; un pa šo ūdeni tev nebūs planckāties, iekams tu krasta krūmos neesi izmācījusies peldēt. Svāri. — 1906. — Nr. 1. — 5. lpp. R. Zariņa zim.

apgalvoja tā autori, «nevis jaukšanas dēļ, bet lai pierādītu, ka arī tie nedaudzie, kas pie vēlēšanām piedalās, nav visi mierā ar nolīgumu»³⁶. Šajā «vienīgi pareizajā» latviešu kandidātu listē opozīcija bija paredzējusi šādu vietu sadali domē: latviešiem — 30, vāciešiem — 13, krieviem un poļiem — 11, igauņiem — viena vieta; 24 no tiem dublēja apvienoto komiteju kandidātus, bet pārējie bija nākuši klāt (20 latviešu, četri vācieši, pieci krievi, viens poļis, viens igauņis). Turklāt opozīcijas aizstāvji atklāti paziņoja, ka viņi cer uz vecvāciešu atbalstu, kuri neparko neuzņemšoties izvest cauri jaunvāciešu kandidātus, bet labprāt parūpēšoties par viņiem simpatizējošajiem no latviešu vidus.³⁷

³⁶ Balss. — 1906. — 26. apr. — Nr. 79.

³⁷ Turpat. — 5. apr. — Nr. 61.

14. aprīlī oficiālajā vēlēšanu sapulcē pavisam tika izvirzītas 85 kandidatūras.³⁸ Taču latviešu vēlēšanu komitejas aģitatoriem izdevās panākt 15 opozīcijas sarakstā minēto pretendentu atteikšanos, un tādejādi vēlēšanās balotējās pavisam 70 personu: 55 apvienoto komiteju un 15 opozīcijas kandidātu.³⁹

Vēlēšanās, kas ilga divas dienas — 18. un 19. aprīlī,⁴⁰ apvienoto bloks saņēma 92% visu nodoto balsu,⁴¹ un opozīcijas saraksts bija izgāzies. Vēlēšanās bija raksturīga ļoti zema vēlēšanu aktivitāte, jo tajās piedalījās 58% no vēlēšanu kopskaita (1902. gadā 81%).⁴² Tas bija izskaidrojams vispirms ar to, ka kompromīsa noslēgšana jau izšķīra vēlēšanu rezultātu. Otrkārt, reakcijas apstākļos bija mazinājusies vēlēšanu vispārējā aktivitāte. Ierindas pilsonis uzskatīja par labāku no vēlēšanu lietām vispār atturēties, atļaujot darboties tiem, kuriem vēlēšanas saistījās ar kādām noteiktām perspektīvām.

Latviešu pilsonībai nodrošinātās 18 domnieku vietas praktiski nedeļa tai nekādu reālu patstāvīgas rīcības garantiju — pat ne tad, ja tai izdotos atrast kopīgu valodu ar mazākumtautību domniekiem. Turpretī otra līgumslēdzēja puse varēja būt apmierināta ar savas praktiskās saprašanās politikas (*praktische Verständigungspolitik*) rezultātiem, kā to apzīmēja «*Düna-Zeitung*», apcerēdama Liepājas domes vēlēšanu iznākumu un beigās piezīmēdama: «Sis ir tas ceļš, kuru mēs allaž ieteicam.»⁴³

Jaunievēlēta dome varēja sanākt tikai 31. maijā, jo ieilga kandidatūru meklējumi ebreju domniekiem paredzētajām vakancēm. Administrācijas un policijas izvēlētas personas atteicās, aizbildinādamās gan ar sliktu veselību, lielu personiskās darbības slodzi, vecumu utt. Vienīgais izņēmums bija ilggadējais Liepājas domnieks (kopš 1878. gada) S. Mihelsons, lieluzņēmējs un namsaimnieks (piederēja seši nekustami īpašumi 41,3 tūkst. rubļu vērtībā). Jāpiebilst, ka S. Mihelsons palika vienīgais ebreju buržuāzijas pārstāvis arī iepriekšējā domē pēc pārējo četru kolēģu demisijas. 25. maijā Liepājas policijmeistars ziņoja gubernatoram, ka turpmākie meklējumi ir bezmērķīgi, jo, pēc policijas ziņām, vietējie ebreji ir slepeni sazvērējušies nepieņemt domnieka amatu, līdz nebūs ieguvuši balsstiesības.⁴⁴

Tādejādi Liepājas dome funkcionēja nepilnā sastāvā (56 domnieki). 20 domnieki bija ievēlēti no jauna, bet no 36 līdzšinējiem

³⁸ Laiks. — 1906. — 18. apr. — Nr. 21; Libausche Zeitung. — 1906. — 15. Apr. — N 84.

³⁹ LCVVA, 421. f., 2. apr., 477. l., 198. lp.

⁴⁰ Vēlēšanas alfabēta kārtībā sadalīja divās grupās, un vēlēšanu varēja tikai nozīmētājā dienā (no plkst. 9.00 līdz 14.00 un no 15.00 līdz 19.00).

⁴¹ Rīgas Avīze. — 1906. — 22. apr. — Nr. 91.

⁴² LCVVA, 421. f., 2. apr., 1007. l., 16. lp.

⁴³ Sk.: Laiks. — 1906. — 27. apr. — Nr. 29.

⁴⁴ LCVVA, 421. f., 2. apr., 477. l., 203., 207.—210., 216.—221. lp.; u. c.

domniekiem 15 nāca no vecvāciešu valdīšanas gadiem.⁴⁵ Tas gan nenozīmēja, ka pēdējie bez izņēmuma piederēja pie vecvāciešu partijas, bet politiskās pozīcijas demonstrācijai ar to pilnīgi pietika. Jaunā dome 15. jūnija sēdē pilsētas galvas amatā ievēlēja V. Dreijersdorfu, taču jau pēc dažām dienām gubernators saņēma kādas Liepājas «namsaimnieku» grupas protestu (pavisam deviņi paraksti; to vidū grāfs P. Medems, T. fon Rops, F. fon Ofenbergs u. c.). Sūdzētāji pilsētas interesēs lūdza neapstiprināt Dreijersdorfu amatā, jo viņš nebaudot iedzīvotāju uzticību. Kā lietiski pierādījumi protestam bija pievienoti tiesas dokumenti, kas atgādināja kādu ļoti nepievilcīgu faktu jaunizvēlēta pilsētas galvas biogrāfijā. Tā bija jau pieminētā bāriņu naudas lieta, kaut gan V. Dreijersdorfs 1905. gadā bija attaisnots. Šim uzbrukumam bija pārāk pazīstams rokraksts: šķiet, padomdevējs bija viens cits kā H. Adolfi. Garā sarakste šajā lietā uz pāris mēnešiem — līdz 18. augustam — aizkavēja galvas stāšanos amatā. No Liepājas policijmeistara slepenā ziņojuma gubernatoram izrietēja, ka Dreijersdorfam, kurš savu piekritēju vidū tiekot uzlūkots par lietpratīgu un gudru cilvēku, pilsētas domē esot neliela pretinieku partija.

6. tabulā parādīts jaunievēlētas domes sociālais sastāvs. Domē neapstrīdami dominēja tirgotāju, fabrikantu, kredītiestāžu darboņi, dažādu uzņēmēju aprindu un ar tām saistīto brīvo profesiju pārstāvji. Atzīmējama kāda interesanta parādība:

6. tabula

1906. gadā ievēlētas Liepājas pilsētas domes sociālais sastāvs*

Kārta	Pavisam	Nodarbošanās				
		tirgotāji, fabrikanti	amatmeistari	kredītdarboņi	kalpotāji, brīvo profesiju darbinieki	dažādi
Tirgotāji	3	3	—	—	—	—
Goda pilsoņi	12	4	—	—	8	—
Sikpilsoņi	23	11	6	3	3	—
Dzīmtnuižnieki	8	—	—	1	6	1
Personiskie muižnieki	5	—	—	—	5	—
Zemnieki	3	2	—	—	1	—
Eksemti	1	—	—	—	1	—
Pārējie	1	—	—	—	1	—
K o p ā	56	20	6	4	25	1

* Tabula sastādīta pēc LCVVA, 421. f., 2. apr., 477. l., 274.—284. lp.

⁴⁵ LCVVA, 421 f., 2. apr., 1007. l., 16. lp.

kapitālistisko uzņēmēju vairākumu domē reprezentēja nevis kādreiz privileģētās augstākās pilsētnieku kārtas — tirgotāji, cunftu amatnieki, bet gan sīkpilsoniskie slāņi. Šis fakts var būt nozīmīgs, vērtējot Liepājas domes rīcību. Veco kārtu izzušanas pilgtu piemēru sniedz domnieku dzimtmuižnieku profesionālā piederība brīvajām profesijām.

1905. gada revolūcijas dienās Liepājas domei nācās divkārtot savu sēžu skaitu, īpaši revolūcijas pirmajā gadā, kad līdz ar 11 kārtējām sēdēm tika sasauktas 10 ārkārtējās sēdes — galvenokārt oktobrī (mēneša vidū sēdes ilga pat četras dienas pēc kārtas) un decembrī. Sēžu dienas kārtības un debašu centrā bija revolūcijas izvirzītie jautājumi. 1905. gada pirmajā pusē Liepājas domei visvairāk iznāca izskatīt komunālo uzņēmumu strādnieku kolektīvās prasības, kuri pievienojās pārējo Liepājas strādnieku cīņai par sava ekonomiskā stāvokļa uzlabošanu. Šīs strādnieku kategorijas prasību saturs un cīņas rezultāti apkopoti 7. tabulā. Tās dati liecina, ka, no vienas puses, Liepājas pilsētas pārvalde savu strādnieku ekspluatācijā neatpalika no privātā kapitāla, no otras, — par Liepājas «pilsētas tēvu» zināmu piespiedu piekāpšanos bailēs, ka municipālo uzņēmumu strādnieku streiks varētu dezorganizēt pilsētas dzīvi. Strādnieku guvums visumā atbilda Latvijas proletariāta 1905. gada ziemas un pavasara mēnešu ekonomisko streiku rezultātiem — alga tika paaugstināta par 10—15%, darbadiena saīsināta par vienu stundu.⁴⁶

Liepājas pilsētas municipālā vara strādnieku ekonomisko prasību jautājumā rīkojās ar parasto komersanta mērauklu. Kad 1905. gada februārī gubernators uzaicināja Liepājas pilsētas galvu H. Cinku par arbitru sarunās starp pilsētas tramvaja direkciju (franču koncesionāru uzņēmums) un strādniekiem, viņš visos svarīgākajos jautājumos nostājās uzņēmēju pusē. Atzīdams, ka strādnieku dzīves apstākļi nav apmierinoši, H. Cinks tomēr vērsās pret strādnieku prasību pilnīgu apmierināšanu, jo tas sniegtos pāri akcionāru līdzekļiem — tramvajnieku darbalaika saīsināšana par vienu stundu jau tā izmaksājusi 1000 rbļ. gadā.⁴⁷ Jāpiebilst, ka ar to vēl tramvajnieku cīņai nebija pielikts punkts. Viņi aktīvi piedalījās 1. maija un augusta mēneša vispārējos streikos, bet 13.—21. septembra streikā pieprasīja izpildīt visas gada sākumā izvirzītās prasības. Streika laikā svarīgākajā tramvaja maršrutā (kara osta — pilsētas tilts) satiksmi uzturēja ar Liepājas cietokšņa minū rotas kareivju palīdzību; streiks beidzās ar nelielu direkcijas piekāpšanos, bet tos strādniekus, kas ar izlīgumu nebija mierā, atlaida kā «nemierīgu elementu».⁴⁸

⁴⁶ *Krastiņš J.* 1905. gada revolūcija Latvijā. — 99. lpp.

⁴⁷ LCVVA, 421. f., 2. apr., 464. l., 3.—5. lp.

⁴⁸ *Libausche Zeitung.* — 1905. — 15, 16, 17 Sept. — N 199, 200, 201; *Latvietis.* — 1905. — 24. sept. — Nr. 75.

Liepājas pilsētas komunālo uzņēmumu strādnieku kolektīvās ekonomiskās prasības un to rezultāti 1905. gada pirmajā pusē*

Skatīts domē	Prasību iesniedzēji	Izvirzītās prasības			Rezultāti		
		saīsināt darba laiku	paliecināt darba algu mēnesī	pārējās prasības vai motivācija	darba laiks	darba alga mēnesī	Pārējās prasības
1	2	3	4	5	6	7	8
**	48 Liepājas tramvaja konduktori un vadītāji (17. janv.)	no 11 uz 8 stundām	no 27 līdz 35 rubļiem	1) apmaksātu — 20 kapeiku stundā — virsstundu darbu; 2) gadā vismaz sešas brīvas svētdienas; 3) divu nedēļu apmaksātu atvaļinājumu; 4) maksu par slimības laiku; 5) darba spēju zaudēšanas gadījumā mūža pensiju pusalgas apjomā; 6) apmaksātu mācekļa laiku; 7) soda uzlikšanu un atlaišanu no darba tikai ar izmeklēšanas komisijas piekrišanu, piedaloties strādnieku pārstāvjiem	10 stundu	30 rubļu, pēc diviem gadiem ikgadēja piemaksa viens rublis, robeža — 35 rubļi, no 1. febr.	1) noraidīta 2) noraidīta 3) noraidīta 4, 5) strādnieku apdrošināšanas jautājumu pašreiz apspreiž valdība 6) noraidīta; ne visi mācekļi izrādās darbspējīgi; 7) noraidīta

7. tabulas turpinājums

1	2	3	4	5	6	7	8
17. martā	27 Jaun- liepājas ielu ap- tīrīšanas stacijas strād- nieki (27. febr.)	no 10 uz 8 stun- dām	22 rub- li pirmos divus gadus un 24— 30 rub- ļu pēc tam	1) nakts dežūru kompen- sāciju uz dienas darba rēķina; 2) četras brīvdienas mēnesī; 3) bez- maksas pamat- skolu bērniem; 4) pilsētas un strād- nieku pie- nākumu regulējošu instrukciju;	norai- dīta	norai- dīta***	1) noraidīta: dežūrās norīko pa dienu mazāk nodarbinātos 2) noraidīta 3) apmierināta 4) apmierināta
19. maijā	uguns- dzēsēju koman- das 20 uguns- dzēsēju (22. apr.)	—	no 22 un 24 rub- ļiem līdz domes noteik- tam apmē- ram atka- ribā no iz- dienas	lielākā daļa strādnieku atradusies pilsētas dienestā 17—20 un vairāk gadu		pieli- kums 1 rublis ik pēc pieciem gadiem, no 1. maija	bezmaksas pamatskola bērniem
19. maijā	seši pilsētas lopkau- tuves meln- strād- nieki	—	no 25 līdz 30 rub- ļiem	ļoti smags darbs, ne- normēts darbalaiks, arī svēt- dienās, no 5 rītā nereti līdz 9.30 vakarā		30 rubļu, no 1. maija	

* Tabula sastādīta pēc LCVVA, 421. f., 2. apr., 464. l., 9.—12. lp.; 114. l., 111., 112., 130., 282., 283. lp.

** Jautājums risināts guberņas administrācijas, Liepājas pilsētas galvas un uzņēmuma direkcijas limenī.

*** 19. maijā domes sēdē piešķirta tāda pati piemaksa par izdienu kā ugunsdzēsējiem.

Savukārt Liepājas dome savu vienbalsīgo atteikumu ielu tīrītāju algas jautājumā argumentēja ar to, ka šo strādnieku stāvoklis nav sliktāks par pārējo melnstrādnieku stāvokli, bet prasības īstenošanai nepieciešamos 2500 rbļ. pilsētas kase pašreizējos finansiālajos apstākļos nevar atļauties izmaksāt.

Pilsētas dome pie algu jautājuma epizodiski atgriezās tikai 1905. gada decembrī, kad revolūcijas dienas kārtībā bija izvirzījušies jau citi jautājumi (15. decembrī Liepājas strādnieki pievienojās Krievijas politiskajam streikam). 22. decembra sēdē tika izskatītas divas prasības. Ielu tīrītāju un ugunsdzēsēju kopējā iesnieguma lietā dome, izrādīdama šķietamu pretimnākšanu, izteicās par nelielu naudas pielikumu formas tērp un apavu iegādei, kuru strādnieks saņemtu uz rokas, bet plānoto jautājumu par algu paaugstinājumu 1906. gada 26. janvāra sēdē atlika, aizbildinoties ar formālu ieganstu: vecajam domes sastāvam neklājoties izšķirt jautājumu par nozīmīgu papildkreditu ieslēgšanu pilsētas budžetā turpmākajiem gadiem.⁴⁹ Jāpiebilst, ka jaunais domes sastāvs, kas funkcionēja jau citos politiskajos apstākļos, ar algu pielikumu jautājumu vairs nenodarbojās. Pilsētas slimnīcas personāla prasības rezultāti bija labāki — algas pielikums par vienu rubli mēnesī, darbadienas saīsināšana par vienu stundu veļas mazgātājam, uzlabota ēdināšana; prasītais ikgadējais divu nedēļu atvaļinājums netika piešķirts.⁵⁰

Turpretim policijas uzturēšanā, ko cariskā likumdošana kroņa kases atslogošanas nolūkos bija uzlikusi pašvaldību budžetiem, finansiālas dabas apsvērumi Liepājas pilsētas pašvaldībai atvirzījās otrajā plānā. Liepājas dome jau līdz 1905. gada revolūcijai policijai izdeva vairāk, nekā tai pienācās pēc likuma, paaugstinot gan algas, gan palielinot status (Liepājā bija 110 gorodovoju, no tiem 30 virs 1891. gadā apstiprinātā štatu saraksta). Pēdējos 14 gados (1891.—1904. g.) municipalitātes asignējumi policijai bija pieauguši no 38 līdz 68,5 tūkst. rubļu, no tiem 10 tūkst. rubļu asignēšanu pilsēta bija uzņēmusies brīvprātīgi.⁵¹ Strādnieku ekonomiskās cīņas daļējie panākumi revolūcijas sākumposmā pamudināja Liepājas gorodovojus izmantot revolūcijas uzplūdus sava materiālā stāvokļa uzlabošanai. 1905. gada 14. februārī gandrīz visi Liepājas gorodovoji (105 paraksti) griezās pie pilsētas galvas ar lūgumu paaugstināt algu līdz 25 rbļ. mēnesī, atsaukdamies gan uz bīstamo dienestu sakarā ar revolucionāru akcijām pēdējā laikā (pēc janvāra politiskā streika Liepājā policijas atbrūnošana kļuva par parastu parādību),⁵² gan uz zemo atalgo-

⁴⁹ LCVVA, 421. f., 2. apr., 114. l., 593., 599. lp.; 115. l., 12., 13., 62., 63. lp.

⁵⁰ Turpat. — 114. l., 594., 605., 606. lp.

⁵¹ Turpat. — 124., 125. lp.

⁵² *Krastinš J.* 1905. gada revolūcija Latvijā. — 95. lpp.

jumu.⁵³ Neraugoties uz policijmeistara atbalstu, dome savā 17. marta sēdē vienbalsīgi nolēma, ka pilsētas spaidīgais finanšu stāvoklis neļauj apmierināt gorodovoju lūgumu. Dome var tikai lūgt iekšlietu ministru paaugstināt to algas uz valdības rēķina. Vienlaikus dome pilnvaroja pilsētas galvu apelēt ministrijā par policejisko izdevumu pāreju (ja ne pilnā, tad vismaz 50% apmērā) valsts kontā un par policijas štatu palielināšanu atbilstoši pašreizējām vajadzībām, finansējot arī šos izdevumus no valsts kabatas.⁵⁴

Minētā lēmuma pieņemšanas brīdī Liepājas dome, cerēdama uz valdības finansiālo atbalstu, vēl zināmā mērā nenovērtēja politiskās situācijas nopietnību. Stāvoklis mainījās 1905. gada otrajā pusē tūlīt pēc karastāvokļa ieviešanas Kurzemē (10. augustā). Vispirms pilsētas pārvalde labprātīgi uzņemas pēc Kurzemes ģenerālgubernatora 12. augusta rīkojuma dibināto dežurējošo jeb nakts sētnieku posteņu (kā palīgspēku cīņai ar revolūciju) algošanu, kurus bija jāuztur namsaimniekiem, vienlaikus palielinot — sākumā uz vienu gadu — policijas štatus par 100 vietām un algu līdz 30 rubļiem mēnesī.⁵⁵ Minētie papildpasākumi komūnas kasei pavisam izmaksāja 63 tūkst. rubļu.

Starp citu, minētajos 30 rubļos bija ierēķināti izdevumi par dzīvokli un formas tērpu, un «uz rokas» viņi saņēma 24,60 rbļ. Sie atvilkumi vēlāk kļuva par gorodovoju streika tiešo iemeslu. Protestējot pret tiem, visi gorodovoji, izņemot astoņus, no 1. līdz 3. decembrim neieradās posteņos un iesniedza policijmeistarā savas prasības: izsniegt algu bez atvilkumiem, atcelt kazarmu sistēmu, izsniegt «uz rokas» dzīvokļa un mundiera naudu, aizstāt līdzšinējās dežūras divās maiņās ar dežūrām trijās maiņās u. c. Policijmeistara rupjās izturēšanās satracināto gorodovoju nomierināšanā kā starpniekam vajadzēja iejaukties pilsētas galvas vietniekam T. Ulmanim. Gorodovoji atsāka dienestu tikai pēc tam, kad bija izdota policijmeistara pavēle, kas garantēja nokārtot jautājumu par algām un dežūru izmaiņu. Pēc iepriekšējās vienošanās ar policijmeistaru dome 22. decembra sēdē vienbalsīgi nolēma atrisināt algu un dzīvokļu jautājumu gorodovoju pieprasītajā variantā. Gorodovojiem noteica arī bezmaksas ārstēšanu.⁵⁶

⁵³ Gorodovoji saņēma 16 rubļu mēnesī jeb 200 rubļu gadā (apmēram 25% gorodovoju alga pēc izdienas bija lielāka — no 248 līdz 300 rubļiem), neskaitot bezmaksas dzīvokli pilsētas kazarmās un bezmaksas formas tērpu; vidēji viena gorodovoja uzturēšana pilsētas kasei izmaksāja 265 rubļus gadā (Rīgā — 240 rubļu). Ne visai vilinošie materiālie un sadzīves apstākļi arī noteica Liepājas gorodovoju kontingentu, kas pastāvīgi mainījās. Kā izteicās policijmeistars barons Bērs, kurš 1905. gada vidū nomainīja baronu Fitinghofu-Sēlu, gorodovoji tikuši pieņemti dienestā bez jebkādas sagatavošanas un atestācijas, viņu vidū bijuši daudzi septiņdesmit gadu veci sirmgalvj, arī dzērāji. (LCVVA, 421. f., 2. apr., 114. l., 120., 121. lp.; 96. f., 2. apr., 7388. l., 9., 10. lp.)

⁵⁴ Turpat. — 110., 124.—126. lp.

⁵⁵ Turpat. — 370.—372., 429.—432. lp.

⁵⁶ Domes sēde izlēma pretēji gubernatora priekšrakstam, kurš uzstāja, ka nav pieļaujama ne gorodovoju pāriešana uz privātiem dzīvokļiem pašreizējā izvietojuma paņēmiena priekšrocību dēļ — jebkurā brīdī gorodovojs ir priekšniecības rīcībā, uzraudzība pār policijas komandu ir atvieglota, un apbruņojums atrodas lielākā drošībā —, ne arī formas tērpa naudas izsniegšana — radīsies tērpu daudzveidība. (Turpat. — 96. f., 2. apr., 7388. l., 1.—3., 7., 8. lp.; 421. f., 2. apr., 114. l., 593., 601. lp.)

1906. gada jūlijā ap 100 Liepājas gorodovoju vēlreiz uz pusotrām dienām atstāja posteņus sakarā ar pavēli par pagaidu pārēju uz divām maiņām un galu galā panāca šīs pavēles atcelšanu.⁵⁷ Minētās epizodes liecināja, cik nedrošs bija šis cariskās varas balsts.

1906. gadā Liepājas pilsētas pārvalde, kura iepriekšējā gadā uzņemtās saistības policijas finansēšanā bija apzīmējusi par zināmā mērā «piespiedu pasākumu», kontrrevolūcijas uzbrukuma apstākļos atbalstot vispārējo policejisko teroru, jau pati atzina, ka pagaidām nav iespējams samazināt ne gorodovoju skaitu (pavisam to bija 210)⁵⁸, ne arī algu. Pilsētas valde turklāt vēl nomainīja policijas revolverus pret modernākiem, kā arī izsniedza gratifikāciju augstākajiem policijas ierēdņiem. Šim nolūkam papildus tika asignēti 25,8 tūkst. rubļu. 1907. gada pilsētas tāmē pēc policijmeistara pieprasījuma tika ierēķinātas jaunas vakances (astoņi rakstveži un astoņi apakšiecirkņu uzraugi), kā vienīgo pretrasiņu policijmeistaram izvirzot noteikumu, lai turpmāk gorodovoji netiktu nodarbināti kancelejas darbos un lai pilsētā diennakti būtu ne mazāk par 55 posteņiem. Šajā gadā izdevumi policijas aparāta uzturēšanai sasniedza rekordu — 128 tūkst. rubļu jeb 10,3% visa budžeta. Šos izdevumus neatmaksājamu aizņēmumu veidā galvenokārt sedza no pilsētas rezerves kapitāla, kurā neatlika gandrīz ne graša citām svarīgām saimnieciskām vajadzībām.⁵⁹

Liepājā pusgadu pirms gorodovoju pirmā streika no 28. jūnija līdz 1. jūlijam streikoja vietējie miesnieki un gaļas tirgotāji. Šī epizode izraisa interesi divējādā ziņā: vispirms zīmīgi ir tas, ka uzņēmēji savu interešu aizstāvēšanai izmantoja tīri proletāriskas cīņas formas, un, otrkārt, kustība bija vērsta pret pilsētas varas noteikto kārtību pilsētas lopkautuvē, gaļas apskatē un tirdzniecībā, kaut gan streiks demagoģiskos nolūkos notika ar gaļas cenas pazemināšanas lozungu. Pilsētas valdei iesniegtajā miesnieku cunftes pārstāvju (miesniekmeistari Z. Šefels, Johans Demme, J. Šots un vēl 28 citi) petīcijā bija šādas prasības: samazināt taksi par lopu kaušanu un gaļas apskati, atcelt ievestās gaļas siktirdzniecību no gaļas galdiem tirgū, tai rezervējot skārņus, saīsināt citpilsētu gaļas tirgotājiem atļauto tirdzniecības periodu no astoņiem uz sešiem mēnešiem (no 1. oktobra līdz 1. aprīlim) u. tml.⁶⁰ Gaļas tirgotāju izvirzītās prasības liecināja par centieniem nodrošināties ar pilsētas pārraudzības orgānu atbalstu konkurences cīņā un monopolizēt gaļas tirdzniecību. Vismazāk varēja gaidīt, ka nodokļa pazemināšanai sekos gaļas palētināšanās.

⁵⁷ LCVVA, 96. f., 2. apr., 7388. l., 13., 17.—19., 22.—24. lp.

⁵⁸ Pēc Valsts padomes 1906. gada 31. janvārī impērijai noteiktās palielinātās normas — viens gorodovojs uz 400 cilvēkiem (papildu izdevumus uz laiku uzņēmas kronis) — Liepājai pienācās 161 gorodovojs.

⁵⁹ LCVVA, 421. f., 2. apr., 1007. l., 27. lp.; 1008. l., 35. lp.

⁶⁰ Turpat. — 114. l., 355., 356. lp.

Vietējā latviešu prese par šiem uzņēmēju slepenajiem nodomiem rakstīja: «Līdz organizētam sindikātam te nav tālu, un nav šaubu, ka tad radīsies cenu paaugstināšanas tendence pati no sevis.»⁶¹ Kustības vadoņi (Ž. Šefels, eltermanis Dāvids Demme), noskaņojot savā labā sabiedrisko domu, centās šo avizes izteikumu atspēkot, pieticīgi aizrādot, ka streiks esot tikai kustība par eksistenci un «dienišķo maizi».⁶² Streika gaitā presē tika izteikti pārmetumi pilsētas pārvaldei par trūkumiem lopkautuves darbībā: uzņēmums esot maziensīgs, tur valdot birokrātisms, kautuvē trūkstot lopu laidara, speciālu ģērbtuvju, esot slikts apgaismojums utt.; gaļas apgāde ir jāpārvērš par komunāluzņēmumu, nosakot normālas gaļas cenas, jo tādējādi tikšot regulēta privatveikalu cenu politika.

12. jūlijā domes ārkārtējā sēde bija veltīta galvenokārt lopkautuves jautājumiem. Vislielākās domstarpības izraisīja pilsētas valdes (kuras sastāvā bija arī miesniekmeistars L. Demme) proponētais lopkautuves nodevu projekts, kas pēc Rīgas parauga paredzēja lielāku samaksas diferenciāciju atkarībā pēc lopu svara. Projekts, kura autori par pamatu bija ņēmuši miesnieku solidāro atziņu, ka tie patiešām pārdzīvo grūtus laikus (augušanas lopu cenas un strādnieku algas, vecā samaksa bija noteikta cerībā uz labiekārtotas lopkautuves ierīkošanu, kas tomēr nav izdarīts), bija uzņēmējiem ārkārtīgi pretimnākošs. To īstenojot, pilsētas ienākumi samazinātos par 10—12 tūkst. rubļu gadā. Projekta pretinieki (noraidīts ar 24 balsīm pret 6) S. Mihelsons, V. Grabovskis u. c. pārmeta, ka ar to būtu pasniegta dāvana nelielai spekulantu grupai uz pārējo nodokļu maksātāju rēķina. Tika atklāti norādīts, ka daļa gaļas piegādātāju nokļuvusi grūtībās tikai tāpēc, ka kroņa pasūtījumu pieņemšanas kārtība kļuvusi stingrāka, atstājot maz iespēju ar tirdzniecības ētiku nesavienojamu paņēmieni pielietošanai. Dome ar nelielu balsu vairākumu (17 pret 13) pieņēma kompromisa lēmumu, kas zināmā mērā ievēroja miesnieku intereses, bet reizē prasīja mazākus upurus no pilsētas kases.⁶³

Pilsētai vajadzēja izpildīt prasību par lopkautuves vecākā veterinārārsta Nikolajeva atļaišanu, kuru par rupju izturēšanos ap 100 cilvēku lielais miesnieku un gaļas rūpnieku zeļļu un strādnieku pūlis streika dienā «izķerrojās» no iestādes. Lai pierimtu kaislības, ārstam sākumā piešķīra divu mēnešu atvaļinājumu, bet pēc tam atļaida pavisam, jo pirms atgriešanās darbā tas ultimātīvi bija pieprasījis policijas vai militāro apsardzi, kuru valde atteica, negribēdama lieki satraukt ļaužu prātus. Nikolajeva lieta sakarā ar viņa sūdzību figurēja vēl 1906. gadā divās domes sēdēs (23. februārī un 30. novembrī). Domes vairākums tomēr akceptēja atļaišanu, kaut gan neliela domnieku grupa (K. Heimovskis, V. Grabovskis u. c.) palika pie saviem uzskatiem:

⁶¹ Latvietis. — 1905. — 6. jūl. — Nr. 52.

⁶² Libausche Zeitung. — 1905. — 29. Juni. — N 135; 1. Juli. — N 137.

⁶³ LCVVA, 421. f., 2. apr., 114. l., 344.—346. lp.

Nikolaja personā esot izrādīta necieņa un apvainojums visai pilsētas pārvaldei, tāpēc jādod iespēja viņam atgriezties darbā, nodrošinot pietiekamu apsardzi.⁶⁴

Rūpes par pilsētas pašvaldības autoritātes saglabāšanu bija vērojamas vēl kādā citā kopsakarā. 1905. gada augusta sākumā Liepājas pilsētas valde bija izziņojusi, ka no pilsētas valdes neatkarīgu iemeslu dēļ pilsētas peldiēstādes silto vannu nodaļa pa svētdienām līdz pat peldsezonas beigām būšot slēgta. Noticis bija sekojošais. Šis nodaļas strādnieki, kuri bija nesekmīgi centušies panākt brīvas svētdienas, pēc kādas kaujinieku draužas ierašanās iestādē pārtrauca darbu. Tas, ka strādnieki par notikušo atteicās sniegt policijai tuvāku informāciju, kā arī apstākļu «dīvainā» sakritība lika «*Libausche Zeitung*» secināt, ka šai gadījumā runa esot par streiku, kas «pastiprināts» no ārienes. Nosodīdama pilsētas valdes lēmumu, ar kuru šis «teroristu ekscess» guvis sev vēlamus rezultātus, avīze pamācīja, ka sabiedriskajam institūtam šajos laikos jāparāda stingrāka nostāja un nav jāpieļauj, ka šādi akti aizvien vairāk ietekmē sabiedrisko dzīvi. Strādātgribētāju apsardzība peldiēstādē būtu visai viegli realizējama.⁶⁵

Pēc 17. oktobra cara manifesta pasludināšanas revolucionārā kustība Liepājā gāja plašumā. Tas atspoguļojās pilsētas domes drudzainajā darbībā, kuras ārkārtējās sēdēs kaleidoskopiskā ātrumā cits pēc cita tika apspriesti aktuālie jautājumi. 20. oktobrī dome, iztapīgi apsveikdama manifestu, lūdza gubernatoru «nolikt pie cara kājām tās uzticamo pavalstnieku jūtas» un tā atcerei nodibināja divas bezmaksas elementārskolas.⁶⁶ No 21. oktobra līdz 24. oktobrim tā apsprieda pretpasākumus sakarā ar revolucionāro aktivitāti pilsētā (daži no šādiem pasākumiem bija izsekojami jau aplūkotajā pilsētas domes vēlēšanu jautājumā) un 18. oktobrī strādnieku sapulcē un 19. oktobrī tautas miņiņā izvirzītajām prasībām: 1) atcelt karastāvokli un pastiprināto apsardzību; 2) izvest no pilsētas karaspēku un kazakus; 3) atbrīvot visus politiskos ieslodzītos.⁶⁷ Šīs prasības vienlaicīgi saņēma Liepājas pilsētas valde un Liepājas cietokšņa komandants, karastāvokļa laikā nodibinātā Liepājas iecirkņa (ietilpa Liepāja ar Grobiņas apriņķi) šefs un Viļņas kara apgabala virspavēlnieka pilnvarotais ģenerālleitnants N. Beļevskis. 21. oktobrī domes vairākums nolēma nekavējoties lūgt karastāvokļa atcelšanu (par to pilsētas galvam bija iepriekšējās pārrunas ar cietokšņa komandantu), jo tā pastāvēšanas laikā, teikts sēdes protokolā, panākta nevis iedzīvotāju nomierināšanās, bet tieši otrādi — tie vēl vairāk sanīknoti, turklāt radušies lieki materiālie zaudējumi. Priekšlikuma pretinieki (pieņēmts ar 28 balsīm pret 10), domnieku reakcionā-

⁶⁴ LCVVA, 421. f., 2. apr., 115. l., 107., 133.—138., 385., 386., 407. lp.

⁶⁵ Libausche Zeitung. — 1905. — 2 Aug. — N 162: 5 Aug. — N 165.

⁶⁶ LCVVA, 421. f., 2. apr., 114. l., 455. lp.

⁶⁷ Sk.: *Bērziņš J.* Op. cit. — 55., 56. lpp.

Bezdarbnieki

Pat pilsētas valdei viņi plijas virsū! Tiem pagāniem vairs nekas nav svēts.

Svari. — 1906. — Nr. 1. — 1. lpp.

J. R. Tilberga zīm.

rais spārns (H. Adolfi, V. Melvils u. c.) turpretī saskatīja tajā «vienīgo aizsardzības līdzekli pret galēji radikālajiem elementiem». Dome vienbalsīgi lūdza Viļņas kara apgabala virspavēlnieku pagaidām atlikt 22. oktobrī Liepājā nozīmētās karatiesas sēdes un saņēma telegrāfisku piekrišanu. Domes piekāpšanās masu prasībām vērtējama kā sava veida manevrs, lai, atsakoties no galējiem līdzekļiem, vājinātu revolucionārās kustības attīstību. To apstiprināja tajā pašā dienā pieņemtais domnieku uzsaukums Liepājas iedzīvotājiem, kuru publicēja vietējās avīzēs,⁶⁸ bet īsāks variants bija domāts izlīmēšanai pilsētas ielās. Šis uzsaukums bija īsts farizejisma paraugs. Izceldami domes rūpēšanos par karastāvokļa atcelšanu («Mēs ceram, ka iedzīvotāji to syeiks kā pirmo soli ceļā uz normālas dzīves atjaunotni.») un aicinādami «līdzpilsoņus» nepamest savu ikdienas darbu, netraucēt dažādu iestāžu darbu un ielu kustību, cienīt citu īpašumu, nesēt nemieru un uztraukumu citu pilsoņu dzīvē, uzsaukuma autori izlikās nesaprotam, kas bija šī «nemiera» īstie vaininieki. Te būtu vietā atgādināt, kas bija teikts par līdzīgu Rīgas komunālvaldes uzsaukumu «Baltijas Vēstnesī»: «Ka ar pāris rindiņām viņa

⁶⁸ Libausche Zeitung. — 1905. — 24 Okt. — N 228.

[valde] kaut jeb cik varētu veicināt pilsētas mieru, to neticēt viņai pašai būtu pilni iemesli, jo viņai priekš tā pavisam trūkst autoritātes.»⁶⁹

24. oktobra domes sēdē tika nodibināta komisija skolu jautājumā, kurai bija jānoskaidro mācību pārtraukšanas iemesli vidējās mācību iestādēs un jāpanāk stāvokļa normalizēšanās; 22. oktobra sēdē nodibināja īpašu komisiju 15 domnieku sastāvā (T. Breikšs, V. Dreijersdorfs, K. Burkēvics, K. Heimovskis u. c.), kuru vadīja G. Semikoļenovs. Šai komisijai bija jākontaktējas ar vietējām biedrībām un privātpersonām, lai meklētu līdzekļus iedzīvotāju nomierināšanai. Semikoļenova komisijas izveidošanu dome tobrīd atzina par efektīvāku un mērķtiecīgāku pasākumu nekā ģenerālgubernatora rekomendēto sabiedrības mērenāko spēku paš aizsardzības organizēšanu pret galēji radikālajiem elementiem.⁷⁰ Komisijai, kura savu darbu bija ieplānojusi divos virzienos un veica pasākumus gan bezdarba samazināšanai, gan pret iespējamiem grautiņiem, panākumu un nopelnu nebija ne vienā, ne otrā. 8. novembra domes sēdē komisijas priekšsēdētājs nāca klajā ar ierosinājumu organizēt publiskos darbus, iesaistot tajos Liepājas un apkārtējo pagastu iedzīvotājus, taču ierosinājumam nesevoja nekādi konkrētāki pasākumi. Komisijas vienīgais «panākums» bija pilsētas naktspatversmes ierīkošana, kuru uzdeva par domes asinētājiem 3000 rubļiem un atklāja tā paša gada 15. decembrī.⁷¹

Neatkarīgi no šīs komisijas pievērst uzmanību bezdarbnieku jautājumam domei vēlāk lika nodibinātā Liepājas Strādnieku deputātu padome, kura sakarā ar gaidāmo lokautu paziņoja Liepājas biržas komitejai un pilsētas valdei, ka šo uzņēmēju soli tā novērtē kā aicinājumu uz asinsizliešanu un tagadējās krīzes smaguma novelšanu uz strādnieku pleciem. Deputātu padome pieprasīja piešķirt līdzekļus bezdarbnieku un trūkcūcietēju strādnieku uzturēšanai, paziņodama, ka pretējā gadījumā atbildība par sekām gulsies uz buržuāziju.⁷² Biržas komiteja un pilsētas pārvalde, neuzdrošinādāmās ignorēt proletariāta revolucionārās cīņas orgānu, bija nodibinājusi īpašas komisijas materiālās palīdzības sniegšanai bezdarbniekiem, taču, reakcijai uzbrūkot, padome drīz beidza pastāvēt, un tās tagad aprobežojās ar tā saukto tautas ķēķu ierīkošanu tekošā gada ziemas mēnešos. Cik šī palīdzība bija reāla, spriežams pēc tā, ka 1906. gada 26. janvāra sēdē dome asinēja brīvpusdienām 200 rubļu mēnesī (līdz 15. aprīlim dome pavisam izdeva 500 rubļ.).⁷³ Aizvien pieaugošā bezdarbnieku armija bija atstāta likteņa ziņā. 1906. gada vidū vietējā kreisā

⁶⁹ Baltijas Vēstnesis. — 1905. — 26. okt. — Nr. 235.

⁷⁰ LCVVA, 421. f., 2. apr., 114. l., 466., 467. lp.

⁷¹ Turpat. — 534., 547., 548. lp.

⁷² Libausche Zeitung. — 1905. — 17. Dez. — N 275.

⁷³ LCVVA, 421. f., 2. apr., 114. l., 594. lp.; 115. l., 13. lp.

prese rakstīja: «Pazudusi kadetu partija, kura pa vēlēšanu laiku prata solīt zelta kalnus, cieš klusu latviešu 18 kompromisa domnieki, arī pati pilsētas valde. Citur atrodas līdzekļi, [...] bet drusku padomāt par līdzekļiem, kā novērst lielo trūkumu bezdarba ļaudīm, sarīkot sabiedriskus darbus, dibināt pabalsta komitejas, par to tiem kungiem nav daļas un arī vaļas.»⁷⁴

1906. gada 28. septembrī Liepājas dome sēdē atskanēja kāda vientuļa balss no progresīvāk noskaņotām aprindām. Tas bija V. Kovaļovs, pēc profesijas tehniķis, kurš atzina, ka no pilsētas puses līdz šim ļoti maz ir piegriezta vērība «mazajam brālim», un ierosināja nodibināt klāt pie 14—15 jau esošajām vēl vienu komisiju, kas speciāli rūpētos par mazturīgo iedzīvotāju materiālajām un garīgajām vajadzībām. Dome šo priekšlikumu kā tādu, kas saistās ar lielu naudas līdzekļu izdošanu, nodeva apspriešanai budžeta komisijai, un tur tas arī nogūla.⁷⁵

Semikoļenova komisijas sarīkotā sabiedriskās domas apmaiņa jautājumā, kā pasargāt Liepāju «no eksciesiem pret atsevišķām personām un nacionalitātēm», ieguva pašai komisijai negaidītu ievirzi. Dažas dienas pēc 17. oktobra manifesta izdošanas melnsimtņieki visā impērijā sarīkoja ebreju grautiņus, kas draudēja izcelties arī Liepājā. Semikoļenova paplašinātās komisijas (koopējot dažādu nacionalitāšu un politisko virzienu pārstāvjus) sauktajās publiskajās sēdēs (27., 29. oktobrī, 1., 22. novembrī), kurās pavisam piedalījās līdz 1000 dalībnieku, noteicošo vārdu ieguva Liepājas sociāldemokrātisko organizāciju Apvienotās komitejas pārstāvji. Tie pieprasīja turīgo iedzīvotāju slāņu ievēlētās pilsētas pārvaldes atkāpšanos, pierādīja vietējās vācu virsotnes lomu ebreju vajāšanā un policijas lomu huligānu apbruņošanā un vērsās pret komunālo līdzekļu piešķiršanu policijas uzturēšanai.⁷⁶ Sociāldemokrātu ietekmē pieņemtajā rezolūcijā bija teikts: «Vietējā policija, tāpat kā visā Krievijā, gribējusi noslīcināt asins straumēs revolucionāro kustību, un tikai vietējā proletāriskā organizācija zem sociāldemokrātu karoga nav pieļāvusi, ka arī Liepājā norisinātos šausmu darbi [...], nospriežam piedalīties pie proletariāta atsvabināšanas cīņas un kopā ar viņu prasām tūlītēju satversmes sapulces sasaukšanu uz vispārējas, vienlīdzīgas, tiešas un aizklātas balsošanas pamatiem.»⁷⁷ Liepājas pilsētas pašvaldības «nomierināšanas» komisija bija cietusi neveiksmi. Pilsētas revolucionārie spēki vienprātīgi pievienojās novembra un decembra vispārējiem politiskajiem streikiem.

Revolūcijas atplūdu periodā Liepājas domei visvairāk nācās lauzīt galvu, kā savilkt galus kopā un izvest pilsētas kasi no

⁷⁴ Biedris. — 1906. — 18. jūl. — Nr. 1.

⁷⁵ LCVVA, 421. f., 2. apr., 115. l., 307., 321. lp.

⁷⁶ Libausche Zeitung. — 1905. — 25 Okt. — N 229; 28 Okt. — N 232; 31 Okt. — N 234; 2 Nov. — N 236.

⁷⁷ Latvietis. — 1905. — 26. nov. — Nr. 90.

finansielā strupceļa, kurā pati to bija palīdzējusi ievest. Pēc pašu varasvīru atzinuma, pilsēta allaž bija nākusi preti visām valdības prasībām gan karaspēka izmitināšanā (pēdējos trijos gados kazarmu būvei izdots vairāk nekā 200 tūkst. rubļu), gan pilsētas policijas spēku pastiprināšanā, gan arī tās algu palielināšanā, atstājot novārtā vairākas aktuālas pilsētas vajadzības.⁷⁸ 1906. gada rudenī pilsēta atradās uz pilnīgas maksātnespējas robežas un paglābās, tikai ieķīlājot savus nekustamos īpašumus. Budžetu tā noslēdza ar nemitīgi pieaugošu deficītu (1905. gadā — 36,3, 1906. gadā — 41,6, 1907. gadā — 80 tūkst. rubļu).⁷⁹

Liepājas pilsētas varas ārpusdomes darbības apskats 1905. gada revolūcijas periodā ļauj iepazīt pilsētas pašvaldībā pārstāvēto buržuāzijas aprindu reformistiskās tendences (cīkārta paslēptas zem piespiedu atturības vai paretam parādījušās, kārtojot tīri saimnieciskus jautājumus) administratīvi tiesiskajā plāksnē. Seit vispirms jāpiemin tās līdzdalība Viskrievijas petīciju kampaņā sakarā ar 1905. gada 18. februāra ukazu, kam vajadzēja nostiprināt monarhistiskās ilūzijas un ievirzīt revolucionāro kustību mierīgas petīciju iesniegšanas gultnē. Baltijas provincēm domātie reformu priekšlikumi, kurus izstrādāja 22. martā Liepājas domē ievēlētā īpašā komisija (V. Dreijersdorfs, K. Heimovskis, V. Melvils, Ā. Blumbergs u. c., pavisam 15 domnieku) un dome vienbalsīgi akceptēja 16. jūnijā, aptvēra četrus plašākus jautājumus: pilsētas pašvaldību, skolas, vietējās administratīvās un tiesu iestādes, lauku pašvaldības reorganizāciju.⁸⁰

Priekšlikumos, kas skāra municipālās vēlēšanas, sākumā bija daudzsološi deklarēti, ka visiem pilsētas iedzīvotājiem piešķiramas aktīvās un pasīvās vēlēšanu tiesības, jo tie visi esot ieinteresēti sekmīgā pilsētas pārvaldē. Toties tālāk sekoja visai nekonkrēta atruna — praktisku iemeslu dēļ (par kuriem gan autori neko tuvāk nepaskaidro) šo tiesību iegūšana varētu būt atkarīga no zināma pilsētas nodokļa un dzīvesvietas cenza. Tikpat nekonkrēta bija lakoniskā frāze, ka vēlams paplašināt sieviešu vēlēšanu tiesības.⁸¹ Šie priekšlikumi kopumā bija jāsaprot kā pašreizējo vēlēšanu tiesību paplašināšana, kā to vēlāk — jau pieminētajā 24. oktobra sēdē — atzina dome, atkārtoti lūdzot iekšlietu ministru ievērot šo petīcijas punktu kā vienu no iedzīvotāju nomierināšanas pasākumiem.⁸² Salīdzinājumā ar citu Latvijas lie-

⁷⁸ LCVVA, 421. f., 2. apr., 28. l., 69., 93. lp.

⁷⁹ Turpat. — 80., 81. lp.; ЦГИА СССР, ф. 1288, оп. 5 (1905 г.), л. 18^а, л. 189.

⁸⁰ LCVVA, 421. f., 2. apr., 114. l., 155., 159., 161., 327.—330. lp.; 463. l., 1., 6.—9. lp.

⁸¹ So prasību Liepājas dome ieslēdza petīcijā pēc kādas krievu sieviešu biedrības visām pašvaldībām adresētā lūguma, tuvāk šo jautājumu neiztirzājot.

⁸² LCVVA, 421. f., 2. apr., 463. l., 11. lp.

lāko pilsētu, piemēram, Rīgas un Jelgavas viedokli šajā jautājumā Liepājas prasību bija jāatzīst par radikālu.⁸³

Liepāja prasīja administratīvās aizbildniecības samazināšanu (šajā ziņā solidāra bija Rīga un Jelgava), domes kompetenču paplašināšanu (to solīja 1904. gada 12. decembra ukazs), pilnu atbildību par karaspēka izmitināšanu, tiesības pilsētai kontrolēt policijas uzturēšanai izlietotās summas (ja šis izdevumu pants pilsētu pašvaldībā netiktu likvidēts), beidzot, vietējo valodu pieļaušanu domes un tās komisiju debatēs.

Pārējos jautājumos tika prasīta obligātas pirmmācības ieviešana, pilsētas uzturēto skolu pāreja tās pilnīgā pārziņā līdz ar tiesībām brīvi noteikt mācību valodu, Baltijas provincēm domātas tiesu palātas nodibināšana Rīgā (to prasīja arī Jelgava), pilsētu līdzdalība zemstu pašvaldībā. Liepājas petīcijas nobeigums pauda konstitucionālas ilūzijas: «Pašreizējais birokrātiskais režīms nespēj veikt šīs reformas. Vienīgais līdzeklis, pēc domes dziļākas pārliecības, — nekavējoši vispārējas, vienlīdzīgas, tiešas un aizklātas balsošanas ceļā sasaukt ievēlētas tautas pārstāvjus.»

1905. gada 15.—16. jūnijā Liepājas pilsētas galva H. Cinks piedalījās Krievijas pilsētu galvu neoficiālajā apspriedē Maskavā (no Latvijas vēl divi Rīgas pārstāvji), kurā bija aicinātas piedalīties pavisam 83 gubernu un apriņķu pilsētas (ar iedzīvotāju skaitu ne mazāku par 50 tūkst.). Iniciatīva nāca no Maskavas liberāli monarhistiskajām aprindām. Maskavas pilsētas galvas kņaza V. Goļicina vadībā pirms tam bija notikušas pāris organizatoriskas apspriedes (25. februārī ar 18 pilsētu pārstāvjiem, bez Baltijas, 24.—25. maijā ar gubernu pilsētu — arī Rīgas un Rēveles — galvām). Apspriedēm vajadzēja kļūt periodiskām, un to nolūks bija nodibināt pastāvīgus kontaktus starp pilsētu pašvaldībām, panākt to saimniecisku sadarbību, vienoties par kopēju platformu 18. februāra reskriptā solītajai apspriedei pie iekšlietu ministra A. Buligina jautājumā par tautas pārstāvniecību un izstrādāt pilsētu nolikuma reformēšanas priekšlikumus pilsētas pārvaldes kompetenču un vēlēšanu tiesību paplašināšanas virzienā, nokārtot aktuālās pilsētu un zemstu attiecības. Liberālā garā ieturētos jūnija apspriedes lēmumus (par tautas pārstāvniecības principiem, pastiprinātas apsardzības u. c. izņēmuma likumu atcelšanu, vārda, preses, biedrošanās un sapulču brīvību u. c.) no Latvijas parakstīja tikai H. Cinks. Rīgas pārstāvji atrunājās, ka viņi ir pilnvaroti izteikties jautājumos, kas skar pilsētu tiešās

⁸³ Rīgas petīcijā domes vēlēšanu jautājums, izņemot prasību par domes pilnvaru pagarināšanu (par to iestājās arī Liepāja un Jelgava) uz sešiem gadiem, vispār nebija apskatīts. Rīgas pilsētas galva, pašreizējo vēlēšanu likumu atzīdams par pārāk «demokrātisku», 1904. gadā bija iesniedzis iekšlietu ministram priekšlikumu par vēlēšanu cenza paaugstināšanu Rīgā. Savukārt Jelgavā proponēja divgadīgu dzīvesvietas cenzu un atgriešanos pie trīs kūrju vēlēšanu sistēmas, kas garantētu nodokļu maksātāju turīgāko elementu pārsvaru domē. (ЦГИА СССР, ф. 1288, оп. 5 (1905 г.), д. 18^а, л. 256—277.)

intereses. Turklāt Rīgas un Liepājas pārstāvji, citādi gan debatēs aktivitāti neparādīdami, vēlēšanu jautājumā izvirzīja savu īpašu uzskatu, kas aizstāvēja divpakāpju vēlēšanas un noliedza sieviešu pasīvās vēlēšanu tiesības.⁸⁴ Kā redzējām, Liepājas dome šajos jautājumos izrādījās «kreisāka par savu priekšsēdētāju.

Liepājas līdzdalība apspriedē pie Baltijas pagaidu ģenerālgubernatora likumdošanas priekšlikumu izstrādāšanai vietējos jautājumos (1905. gada 28. novembra ukazs) sākumā vispār nebija paredzēta. Tikai ņemot vērā pilsētas īpašo tirdzniecisko un militāri stratēģisko nozīmi, kā arī pēc īpaša domes lūguma iekšlietu ministrs vēlāk piekrita divu tās pārstāvju klātbūtnei apspriedē — gan tikai ar padomdevēja tiesībām. Sākumā bija paredzēts viņu darbību aprobežot ar Liepājai specifiskiem jautājumiem, taču pilsētas dome, atsaukdamās uz saviem lielajiem zemes īpašumiem, starp tiem arī muiža, un skolām (pavisam 13), izkaroja savu pārstāvju (Ā. Blumbergs un bijušais pilsētas sekretārs E. Strauss, kuru vēlāk nomainīja V. Dreijersdorfs) piedalīšanos visu jautājumu apspriešanā.⁸⁵

Minētās apspriedes (no 1907. gada 16. jūlija līdz 29. septembrim) un pirms tam gubernatoru vadībā notikušo gubernu sagatavošanas komisiju jeb provinciālpadomju darbība vēstures literatūrā jau novērtēta.⁸⁶ Mūs šajā gadījumā interesē Liepājas pašvaldības prasības un to atbalss apspriedē. Liepāja divreiz (1906. gada 12. jūlijā un 1907. gada 7. jūnijā) nosūtīja ģenerālgubernatoram pēc tā pieprasījuma jautājumu programmu (pavisam 20 ierosinājumu), kuru izskatīšanu apspriedē dome atzina par ļoti vēlamu. Dažos jautājumos — par zemstēm, izdevumiem policijai un karaspēkam, par skolām, valodu — programma dublēja 1905. gada petīciju, citi ierosinājumi bija nākuši klāt, piemēram, par kroņa līdzekļu asignēšanu dažādu — galvenokārt tirdznieciskas nozīmes objektu (Liepājas—Bernātu šaursliežu dzelzceļa līnijas, elevatora, doku, tilta pār ostas kanālu, reālskolas un sieviešu ģimnāzijas) izbūvei, celtniecību ierobežojošā Liepājas cietokšņa esplanādes likuma darbības rādīsa sašaurināšanu u. c.⁸⁷ Taču ne Kurzemes sagatavošanas komisijas (darbojās no 1906. gada 3. oktobra līdz 1907. gada sākumam, kā trešais Liepājas pārstāvis piedalījās Dž. Hāns, vietējās biržas komitejas sekretārs), ne pašas apspriedes darba kārtībā šie jautājumi nefigurēja. Liepājas delegāti izteicās tikai pagastu pašvaldību un patronāta tiesību jautājumā, aizstāvēdami muižniecībai pretēju

⁸⁴ Sk.: Частное совещание городских деятелей 15—16 июня 1905 года. — М., 1909. — С. 4—9, 26, 27, 34, 96, 97, 177 и др.

⁸⁵ LCVVA, 421. f., 2. apr., 28. l., 4.—11., 18., 97., 98., 101., 122. lp.

⁸⁶ Krastiņš J. 1905. gada revolūcija Latvijā. — 331.—333. lp.; Очерки экономической истории Латвии 1900—1917. — Рига, 1968. — С. 86, 87.

⁸⁷ LCVVA, 421. f., 2. apr., 115. l., 192., 198., 199. lp.; 28. l., 21.—23., 105.—117., 122., 123. lp.

Tauta un birokrācija

Ванька Встанька. (Pa latviski būtu apmēram tas pats, kas Jancis, ko nevar apgāzt.)

Vārdotājs. — 1906. — 27. maijs. — Nr. 12. — 190. lpp.

Autors nav norādīts

viedokli. Apspriedes pēdējā dienā, kad delegāti jau posās mājup, V. Dreijersdorfs vēlreiz ņēma vārdu. Runādams par pilsētu spaidīgajiem finanšu apstākļiem un pagaidu pasākumiem to uzlabošanā, Liepājas galva ar nokavēšanos atzina, ka Baltijas provinču pilsētām vajadzētu lūgt delegātus apspriest jautājumu par pilsētu likuma reformu, jo likumā neesot ievēroti patiesie pašvaldības principi un no tā trūkumiem izrietot visas finansiālās grūtības. Taču specifiskie pilsētu jautājumi minētajā apspriedē nebija populāri, par ko liecina šāds fakts — ģenerālgubernators barons A. Mellers-Zakomeļskis, lauka karatiesu dibināšanas ierosinātājs un to darbības iedvesmotājs Latvijā, 1907. gada 20. novembrī nosūtīdams iekšlietu ministram apspriedes materiālus, to vidū arī Liepājas pilsētas galvas ziņojumu, piezīmēja, ka tas pārsteidzis apspriedes dalībniekus pilnīgi nesagatavotus.⁸⁸ Piebildīsim, ka šīs apspriedes, tāpat kā pilsētu petīciju priekšlikumi nogrima ministrijas neatrisināto lietu arhivā.

Aplūkotie Liepājas municipālās varas rīcības momenti 1905. gada revolūcijas apstākļos ļauj secināt, ka, no vienas puses, revolūcijas vēriens piespieda pilsētas pašvaldību reizēm — līdz izvērstam kontrrevolūcijas uzbrukumam — rīkoties liberālāk un piekāpties (ņemot vērā vietējās domes sociālo sastāvu, kurā tradicionālajai baltvācu politikai bija mazāk labvēlīga augsne nekā, piemēram, baltvācu citadelē Rīgā vai Jelgavā); no otras puses, valdošajām aprindām kopējais ienaidnieks piespieda vienādot pret revolucionāro kustību darbā laistos ieročus. Tas izpaudās gan pašvaldību budžetu mobilizēšanā kontrrevolucionāriem pasākumiem, gan arī kā dažādu savstarpēji naidīgo vadošo buržuāzijas grupējumu tuvināšanās.

⁸⁸ ЦГИА СССР, ф. 1288, оп. 5 (1905 г.), д. 18^б, л. 189—190.

1910. GADA LIEPĀJAS DOMES VĒLĒŠANAS

Gatavošanās Liepājas 1910. gada domes vēlēšanām notika laikā, kad mainījās politiskā situācija valstī — Stolipina reakcijas beigu posmu pamazām nomainīja strādnieku kustības uzplūdu un rūpnieciskā uzplaukuma gadi. Tikko kā 1909. gada 15. aprīlī savas pilnvaras bija nolīcis cīņai pret revolucionāro kustību provincē ieceltais Baltijas pagaidu ģenerālgubernators A. Mellers-Zakomeļskis un atjaunojusies vispārējā pārvaldes kārtība. Pastiprinātā apsardzība, kas 1908. gada 15. septembrī Kurzemes guberņā nomainīja karastāvokli, ik gadus no jauna tika pagarināta līdz 1912. gada 4. septembrim.

Pēcrevolūcijas gados iezīmējies latviešu mantīgo pilsētnieku slāņu saimnieciskā nozīmīguma pieaugums, kas vairoja arī to sabiedrisko un politisko ietekmi, bija vērojams arī Liepājā. Nacionālās pilsonības saimnieciskā darbība šeit, tāpat kā citās Latvijas pilsētās, pēdējos piecos sešos pirmskara gados bija vērsta uz namu būvniecību, kur tā sastapa mazāku konkurenci. Namīpašumi bija ērtākais kapitālu ieguldījumu veids, un hipotekārais kredīts bija vieglāk pieejams. Latviešu uzņēmēju panākumi būvniecības nozarē un to namsaimnieciskā elementa sekmes mazāko pilsētu pašvaldību vēlēšanās izraisīja Baltijas vāciešu sabiedrībā pretreakciju, lai pavairotu savus namīpašumus un reizē arī balsstiesīgo skaitu; kā pirmo un galveno viņi izvirzīja bausli: nepārdot īpašumus nevāciešiem, kaut arī tas nestu zaudējumus (vāciešu pircēji parasti piedāvāja zemākas cenas), un izteica nosodījumu tiem, kas to neievēroja.

Kāds tad bija vietējo tautību namīpašnieku sadalījums pēc nacionālās piederības un kāda bija to loma pilsētas būvniecībā (nekustamo īpašumu brīvās, plaši izplatītās pirkšanas un pārdošanas rezultātā šis sadalījums ir nosacīts), parādīts 8. tabulā. Jāņem vērā arī tas, ka statistiskajā avotā īpašniekus tautībās iedalīja pēc dzimtās valodas principa — tātad pēc diezgan nedroša kritērija; ziņu sniedzējas bija pilsētas varas iestādes, kuras partijiskā ieinteresētībā varēja akcentēt vācu buržuāzijas īpatsvaru, lai likumdevējam pamatotu tās prioritāti pilsētas pašvaldībā. Tas liek domāt, ka tabulā uzrādītais nevācu namīpašnieku skaits drīzāk varēja būt lielāks uz baltvācu rēķina. No tabulas redzams, ka latviešiem piederēja puse Liepājas namīpašumu, lielāko īpašnieku vidū — sākot ar īpašumiem, kuru vērtība atbilda vēlēšanu cenza minimumam (1000 rbļ.), — to bija 857 jeb 40% kopskaita (2140 vēlēšanu cenzam atbilstošu personu, taču balsstiesības nepiederēja visiem — tās nebija ebrejiem, pilsētas nodokļu parādniekiem). Tikai visaugstākā ranga namīpašnieku grupā, kuriem piederēja nami vērtībā virs 5 tūkst. rbļ., latviešu namīpašnieki atra-

Möller-Zakomejskis iet atpūtā. Ekselence esot pār-
pūlējies, nāves spriedumus parakstot

Svari. — 1907. — Nr. 7. — 79. lpp.

J. R. Tilberga zīm.

dās mazākumā — 19,5%, vācieši — 33%, ebreji — 36,9%,
krievi — 3,9 procenti.

Mazāk veiksmīga bija latviešu darbošanās tirdzniecības un rūpniecības sfērā, kur tos traucēja ne tikai baltvācu un ebreju spēcīgā konkurence, bet arī kredīta dārdzība un pat neiespējamība to dabūt. Latviešu kredītbiedrības labprātāk finansēja būvuzņēmējus nekā tirgoņus un rūpniekus, bet citus kreditavotus varēja izmantot tikai tie uzņēmēju grupējumi, kuriem bija teikšana pašvaldībā; tas arī bija viens no stimuliem cīņai par varu pilsētas pārvaldē. Un vēl viens cēlonis, kura saknes meklējamas latviešu pilsētnieku turīgākās virsotnes veidošanās vēsturiskajos apstākļos un pat mentalitātē. Tajā laikā pilsētnieku ar īpašām dzīves tradīcijām un īpatnēju psiholoģiju latviešiem vēl tikpat kā nebija, latviešu pilsonis bija tikai pilsētas saimnieciskās dzīves un kultūras pavirši skarts mazgruntnieks, zemes rūķis pēc dabas, kam tirdzniecībā nebija ko domāt konkurēt ar ebrejiem, vāciešiem un krieviem.

Liepājas namīpašnieki pēc to nacionālās

Nam- īpašnieki	Namīpašnieku sadalījums pēc tiem									
	līdz 200		200—500		500—1000		1000—1500		1500—	
	skaits	%	skaits	%	skaits	%	skaits	%	skaits	
Latvieši	158	81,44	275	75,55	226	69,54	199	64,41	160	
Vācieši	12	6,19	35	9,62	51	15,69	66	21,36	49	
Krievi	6	3,09	5	1,37	7	2,15	7	2,26	5	
Ebreji	1	0,52	4	1,10	12	3,69	16	5,18	22	
Pārējie	17	8,76	45	12,36	29	8,93	21	6,79	28	
K o p ā	194	100,00	364	100,00	325	100,00	309	100,00	264	
% pēc īpašumu vērtības	6,43	—	12,04	—	10,75	—	10,22	—	8,73	

* Tabula sastādīta pēc ЦГИА СССР, ф. 1288, оп. 25, д. 33, л. 86.

** Namu vērtība aplēsta atbilstoši pilsētas taksācijai, lai ievāktu nekus-parasti krietni vien atpalika no patiesā; namīpašnieku skaitā varēja Liepājā pavisam bija 1180 ārvalstu pavalstnieku), juridiskie īpašnieki — bied-

«Tirdznieciskā izmanība, tālredzība, riska drošums u. tml. tirgotājam nepieciešamas īpašības nepiemīt pilsētas apbružātajam latviešu zemniekam,» par savas tautības uzņēmējiem izteicās latviešu pirmskara prese. «Patriarhālās dzīves surogāti viņu tura šaurā lokā — viņš ir neuzņēmīgs, bailīgs, dažā gadījumā pat vēl naivi reliģiozs. [...] Latviešu puspilsētnieciskajam zemniekam trūkst kapitalistiskās saimniecības konkurencē rūdītas dabas. Viņš var būt priekšzīmīgs taupītājs, krājējs — rantjē. [...] Kas ir vajadzīgs, lai latviešu pilsonis tiktu pie nama un nodrošinātām rentēm? Mazs ietaupījums iepriekš. Tālāk — piesliešanās kādas kases vīriem, partijai vai pretpartijai. Kas patlaban pie stūres, tiem ir kredīts, tie ceļ namus un dzīvo jauki, kas patālāku, tiem skauž, tie organizējas, mēģina gāzt un dabūt savos nagos. [...] Nekas latviešu pilsonību, pilsoniskās biedrības, laikrakstus tā nesatrauc kā kasu vēlēšanas. Kasē jāmaksā 8%, bet kārtīgi izirēts nams ienes savas 10%. Tātad 100 tūkst. parāda ienes 2000 skaidras peļņas. Var saprast, kāpēc visa latviešu pilsonības dzīve koncentrējas vienīgi ap krājkasēm, kāpēc latviešiem nav ne lielu komerciālu, ne rūpniecisku uzņēmumu, bet toties ir nekaitāmi daudz milzu nami.»¹

Latviešu uzņēmēji centās izvērst savu darbību un noguldīt uzkrātos kapitālus atsevišķās mazāk attīstītās, nozīmīgās un konkurējošās tirdzniecības un rūpniecības nozarēs (pārtikas, kokapstrādes, būvmateriālu u. c.).² Liepājas rūpnieku un tirgotāju nacionālā piederība un potenciāls aplūkojams 9. un 10. tabulā. Arī par šeit sniegtajiem datiem ir spēkā par iepriekšējo tabulu

¹ Jaunā Dienas Lapa. — 1913. — 16. aug. — Nr. 188.

² Ronis I. Latviešu buržuāzijas politika 1907.—1914. gadā. — 24. lpp.

piederības un īpašumu vērtības 1912. gadā*

piederošo īpašumu vērtības, rubļos**										
2000	2000—3000		3000—5000		5000—10 000		10 000 un vairāk		kopā	
	%	skaitis	%	skaitis	%	skaitis	%	skaitis	%	skaitis
60,61	196	43,66	166	38,88	84	22,46	52	16,40	1516	50,15
18,57	126	28,07	134	31,39	118	31,56	109	34,39	700	23,16
1,89	13	2,89	26	6,08	21	5,61	7	2,20	97	3,20
8,33	66	14,69	72	16,86	121	32,35	132	41,65	446	14,76
10,60	48	10,69	29	6,79	30	8,02	17	5,36	264	8,73
100,00	449	100,00	427	100,00	374	100,00	317	100,00	3023	100,00
—	14,85	—	14,12	—	12,37	—	10,49	—	100,00	—

tamo īpašumu nodokli, tātad ir aptuvena, jo vērtējums fiskālu motīvu dēļ ieiet arī līdzīpašnieki, bet netika ietverti īpašnieki ārzemnieki (1911. gadā rības, sabiedrības u. tml. (LCVVA, 421. f., 2. apr., 1012. l., 27. lp.)

izteiktās piezīmes. Tabulas, pirmkārt, neaptver absolūti visus īpašniekus, ārpusē palikušas akciju sabiedrības un kompānijas (1912. gadā Liepājā to bija 41),³ ārzemnieki, personas, kuras likums atbrīvoja no valsts nodokļa vai arī kurām vienlaicīgi piedēra nami — statistikas avoti tās ieslēdza namīpašnieku grupā (8. tabula), vai tās maksāja valsts dzīvokļa nodokli; un, otrkārt, trūkst uzrādīto īpašnieku kopējais saimnieciskais potenciāls: ja uzņēmējs bija izņēmis vairākas apliecības — tirdzniecības, rūpniecības vai abas kopā —, tad uzskaitīja tikai to uzņēmumu, par kuru maksāja lielāko nodokli. Taču ir pamats domāt, ka tas būtiski nemainīja atsevišķo nacionālo grupu procentuālās attiecības. Tabulas rāda, ka kopumā latviešu rūpnieki un tirgotāji bija otrajā vietā aiz ebreju buržuāzijas, bet to pārsvars pār baltvācu uzņēmējiem bija tikai sīko un vidējo uzņēmumu īpašnieku grupā. Vēlēšanu cenzam atbilstošo īpašnieku grupā tirgotāju, kuriem piedēra 1. un 2. kategorijas uzņēmumi, latviešiem bija 5,2%, vāciešiem — 18,7%, ebrejiem — 71%, krieviem — 3,3%; 1.—5. kategorijas rūpnieku attiecīgi bija 10,3%, 44,2%, 27,3% un 1,6 procenti.

Dažāda ranga rūpniecības un tirdzniecības uzņēmumu un finanšu iestāžu kalpotāju, t. i., saimnieciskās darbības nodokļu

³ ЦГИА СССР, ф. 1288, оп. 25, д. 32, л. 161, 165.

Sēņu laikā. Pēdējā laikā pie mums aug tās krājaizdevu kases kā sēnes (av[īzes] ziņa)

Un nāca laiks, kad radās to sēņu bez gala. Un līdz ar tām sēnēm augs tie gribētāji to sēņu. Cits bija sev mitekli zem tām lielajām radis. Cits gribēja tur sev vēl mitekli rast, un tāpēc iznāca cīņa uz līdzenas vietas. Cits gaidīja ar tukšu kuli kādu dīgštam un augam. Un visi ļaudis brīnījās par tik labu sēņu laiku. *Kniebējs*. Gailis. — 1912. — 11. aug. — Nr. 15. — 233. lpp.

A. Kronberga zīm.

maksātāju vidū latviešu pārsvars Liepājā iezīmējās tikai 5. kategorijā, augstākajās to tikpat kā nebija, vai arī statistiskā avota specifikas dēļ tie pieskaitīti namīpašniekiem vai valsts dzīvokļa nodokļa maksātājiem (11. tabula).

Latviešu pilsonības saimnieciskie panākumi ļāva tai pašapziņīgāk pretendēt uz lielāku līdzdalību sabiedriskajā un politiskajā dzīvē. Vēsturniece I. Apine, raksturojot pēcrevolūcijas apstākļus, atzīmējusi vairākas izmaiņas un īpatnības latviešu pilsoniskās noietnes politiskajā un ideoloģiskajā nostājā, kā arī spēku izvietojumā, vērtējot tās kā revolūcijas tiešas sekas, gan arī kā rezultātu tam, ka ekonomikā parādījās jauni momenti un saasinājās konkurences cīņa. Šo izmaiņu uzskaitījumā mūs interesēja šādi punkti: 1) vācu muižniecība tika pakāpeniski izstumta no vietējās pašvaldības (piebīdīsim, ka šis process skāra arī vācu pilsonības pozīcijas pilsētās, tai apzināti piekāpjoties un izejot uz

Liepājas tirgotāju galveno nacionālo grupu sadalījums pēc uzņēmumu kategorijām 1912. gadā*

Tirdzniecisko uzņēmumu īpašnieki	Īpašnieku grupējums pēc uzņēmumu kategorijām**									
	1.		2.		3.		4.		kopā	
	skaits	%	skaits	%	skaits	%	skaits	%	skaits	%
Latvieši	1	1,51	39	8,85	292	33,84	89	27,82	421	24,92
Vācieši	10	15,16	98	22,23	106	12,28	38	11,87	252	14,91
Krievi	—	—	28	6,34	50	5,79	29	9,06	107	6,33
Ebreji	54	81,82	266	60,32	336	38,94	118	36,88	774	45,80
Pārējie	1	1,51	10	2,26	79	9,15	46	14,37	136	8,04
Kopā	66	100,00	441	100,00	863	100,00	320	100,00	1690	100,00
% pēc uzņēmumu kategorijām	3,91	—	26,09	—	51,07	—	18,93	—	100,00	—

*Tabula sastādīta pēc ЦГИА СССР, ф. 1288, оп. 25, л. 33, л. 162.

** Tirdzniecības uzņēmumi (tiem pieskaitīja kredītiestādes, bankieru kantorus, apdrošināšanas iestādes, pirtis) pa kategorijām dalījās pēc kapitāla lieluma vai ieņēmumiem. 1. kategorija — ieņēmumi virs 20 tūkst. rbļ. gadā; 2. kategorija — sākot ar 4 tūkst. rbļ.; 3. kategorija — 800—4000 rbļ. (sīkie veikaliņi, kas tirgojās ar dažādām precēm, sākot ar pārtiku, beidzot ar naglām, tabaku, petroleju); 4. kategorija — zem 800 rbļ.; pastāvēja vēl 5. kategorija, kurā ietilpināja tirdzniecības paveidu, kad preces iznēsāja vai izvadāja, bet izmantotais statistiskais avots šo kategoriju neaptvēra.

kompromisu), un latviešu buržuāzijas loma Latvijas sabiedriskajā dzīvē palielinājās; 2) latviešu pilsoniskās aprindas nosvērās pa kreisi, kas bija pretrunu pilns process. Saimnieciskās intereses un divkāršais nacionālais jūgs, cariskās birokrātijas administratīvā aizbildniecība un politiskā patvaļa virzīja to, no vienas puses, uz liberālisma ceļa un, no otras puses, revolucionārās kustības vēriens mudināja meklēt atbalstu un sabiedrotos valdībā un baltvācu vadošajās aprindās. Galēji labējie elementi savu ietekmi zaudēja, un liberālie pārsvaru guva pašos pēdējos pirmskara gados; 3) pastiprinājās nacionālisms (mēs teiktu — nacionālā pašapziņa), ko izraisīja daudzi cēloņi: 1905. gada revolūcijas sakāve, atbildes reakcija uz oficiālā šovinisma pastiprināšanos, latviešu pilsonisko aprindu mantiskā stāvokļa nostiprināšanās. Tas tomēr netraucēja rasties dažādu nacionālo grupējumu vēlēšanu blokiem un kompromisiem.⁴

⁴ Apīne I. Latvijas Sociāldemokrātija un nacionālais jautājums. — R. 1974. — 169., 170. lpp.

Liepājas rūpnieku galveno nacionālo grupu

Rūpniecisko uzņēmumu īpašnieki	Īpašnieku grupējums pēc					
	3.		4.		5.	
	skaits	%	skaits	%	skaits	%
Latvieši	—	—	2	11,76	4	19,05
Vācieši	1	33,33	8	47,06	11	52,38
Krievi	—	—	—	—	1	4,76
Ebreji	1	33,33	5	29,42	4	19,05
Pārējie	1	33,33	2	11,76	1	4,76
K o p ā	3	99,99	17	100,00	21	100,00
% pēc uzņēmumu kategorijām	0,87	—	4,93	—	6,09	—

* Tabula sastādīta pēc ЦГИА СССР, ф. 1288, оп. 25, д. 33, л. 162.

** Rūpniecības uzņēmumu kategorijas tika noteiktas atkarībā no pilsētas strādnieku skaita, mehānisko dzinēju izmantošanas, atsevišķām rūpniecības ar 201—500 strādnieku, vairāku nozaru uzņēmumus ar 101—200 strādniekiem, produkcijas daudzuma; 4. kategorija — 51—200 strādnieku (ar 26 un vairāk strādnieku (11—25 strādnieki); 6. kategorija — 9—15 strādnieku (7—10);

Galveno vietējo nacionalitāšu īpatsvars rūpniecības un tirdzniecības uzņēmumu,

Kalpotāji un starpnieki	Kalpotāju un					
	2.		3.		4.	
	skaits	%	skaits	%	skaits	%
Latvieši	—	—	—	—	1	5,00
Vācieši	—	—	2	33,33	4	20,00
Krievi	—	—	—	—	1	5,00
Ebreji	1	100,00	4	66,67	14	70,00
Pārējie	—	—	—	—	—	—
K o p ā	1	100,00	6	100,00	20	100,00
% pēc kalpotāju un starpnieku kategorijām	0,06	—	0,39	—	1,30	—

* Tabula sastādīta pēc ЦГИА СССР, ф. 1288, оп. 25, д. 33, л. 162.

** Kalpotāju un starpnieku kategorijas dalījās šādi: 1. kategorija — locekļi, novērošanas komiteju locekļi (Liepājā šādu nebija); 2. kategorija — māklēri un notāri; 4. kategorija — apdrošināšanas biedrību, kuģniecības kantu vai nodaļu starpniecības, inspektori un aģenti; 5. kategorija — 6. kategorija — komivojažieri; 7. kategorija — 2. klases komiji — savu

10. tabula
 sadalījums pēc uzņēmumu kategorijām 1912. gadā*

10. tabula

uzņēmumu kategorijām**							
6.		7.		8.		kopā	
skaits	%	skaits	%	skaits	%	skaits	%
7	25,00	26	36,11	56	27,46	95	27,54
8	28,57	22	30,55	40	19,60	90	26,09
1	3,57	2	2,78	12	5,88	16	4,63
11	39,29	20	27,78	80	39,22	121	35,08
1	3,57	2	2,78	16	7,84	23	6,66
28	100,00	72	100,00	204	100,00	345	100,00
8,11	—	20,87	—	59,13	—	100,00	—

piederības noteiktam apvidum (Liepājai — 2. klase), uzņēmumā nodarbināto nozarēm — no ražotās produkcijas daudzuma. 3. kategorijā ietvēra uzņēmumus kā arī virkni dažādu rūpniecības nozaru uzņēmumu atkarībā no ražotās strādniekiem, ja uzņēmumos bija mehāniskie dzinēji); 5. kategorija — 16—50 7. kategorija — 4—8 strādnieki; 8. kategorija — 2 vai 3 strādnieki.

11. tabula

finanšu iestāžu kalpotāju un starpnieku vidū Liepājā 1912. gadā*

starpnieku kategorijas**							
5.		6.		7.		kopā	
skaits	%	skaits	%	skaits	%	skaits	%
138	41,94	—	—	198	16,69	337	21,83
87	26,45	—	—	317	26,70	410	26,56
21	6,38	—	—	36	3,03	58	3,75
61	18,55	1	100,00	598	50,38	679	43,98
22	6,68	—	—	38	3,20	60	3,88
329	100,00	1	100,00	1187	100,00	1544	100,00
21,31	—	0,06	—	76,88	—	100,00	—

publicētajām atskaitēm pakļauto uzņēmumu, pārvalžu, padomju vadītāji un ekspeditori, kuriem nebija savu kantoru un komiju; 3. kategorija — biržas u. c. transporta uzņēmumu, kredītiestāžu, kas veica operācijas bez īpašu 1. klases komiji, kuri pārzināja uzņēmumu vai tā atsevišķu nodaļu; principiālu vai 1. klases komiju palīgi.

Vēlētāju spēku nogrupējumos 1910. gada Liepājas domes vēlēšanās īpašas nianse ienesa nevienprātība vietējo baltvāciešu nometnē.

Vēlēšanas bija noliktas uz aprīļa beigām, bet priekšvēlēšanu sezona faktiski sākās jau 1909. gada rudenī ar uzbrukumiem pilsētas pārvaldei, ka tā izšķiedusi naudu (vai grasās to darīt) dažādiem nelietderīgiem pasākumiem un uzņēmumiem, protekciju kārtībā nodevusi pilsētas pasūtījumu saviem ļaudīm — arī nolūkā iegūt vēlētāju simpātijas utt. Kā pirmās karagājienu uzsāka Liepājas avīzes — krievu konservatīvo aprindu «Вестник Либавы» (tās idejas pārtvēra «Рижские новости») un radikāli sīkburžuāziskā «Dzīve». Nesnauda arī valdošā domes kliķe, kas, apdomādama, kā pārvilināt savā pusē visbīstamākos pretiniekus, jau iepriekš ķērās pie «sabiedriskā pīrāga» sadalīšanas. 1909. gada beigās domnieku vēlēšanas jautājums jau atradās Liepājas sabiedriskās dzīves centrā — un to dedzīgi pārsprieda arī Latvijas prese. Viss rādīja, ka šoreiz sagaidāma ļoti asa cīņa. Priekšvēlēšanu aģitācija īpaši rosīga kļuva pēc vēlētāju saraksta izsludināšanas 1910. gada 25. janvārī, kad priekšvēlēšanu periods tika atklāts oficiāli.

Vēlētāju saraksta pirmajā variantā bija minētas 1339 personas (nebija ietverti pilsētas nodokļu parādnieki uz 7. janvāri), koriģētajā sarakstā (publicēts 26. martā) — 1380 personu.⁵

Sarakstu papildināja tie, kuri bija nokārtojuši nekustamās mantas nodokļa parādu (17 personu) vai no jauna izņēmuši tirdzniecības un rūpniecības zīmes (15 personu). Respektējot valdības jaunākos norādījumus, balsstiesīgi skaitījās arī mantinieki, kuriem īpašumu faktiskais piederības laiks pārsniedza gadu, kaut arī īpašumi nebūtu koroborēti (sešas personas), personas, kurām īpašumu piederībā bijis dažu dienu pārtraukums vai kuru īpašums uz saraksta sastādīšanas laiku sasniedzis noteikto minimālo vērtību. No iesniegtajiem protestiem pilsētas valde 12 noraidīja: pretendentes, kuri bez īpašuma bija ilgāku laiku (Vilhelms Henings — 21 diena, Jānis Ziverts — 81 diena) vai kuru mājīpašumu — pirkto, ne mantoto — ieraksts zemes grāmatās bija izdarīts mazāk nekā pirms gada. Atteikumu saņēma opozīcijas komitejas loceklis Mārtiņš Sietiņš (īpašums koroborēts 1909. gada 25. septembrī), kā arī opozīcijas vadonis K. Burkēvics, kurš gribēja ar otru balsi pārstāvēt mirušā sīk-pilsoņa M. Jaunbrūna mantojumu. Tas tomēr nebija traucējis pilsētas valdi līdzīgā kārtā ieslēgt sarakstā dažus agrāk mirušo pazīstamu vācu uzņēmēju īpašumus (G. Meijera īpašums 61 tūkst. rbļ. vērtībā, V. Rīges īpašums 158 tūkst. rbļ. vērtībā), un tagad šo «klūdišanos» nācās steigšus labot.⁶ Daži no atraidītajiem bija sūdzējušies tālāk gubernas priekšniecībai un panākuši vēlēšanu tiesību atjaunošanu, kā, piemēram, V. Henings, rosīgs opozīcijas darbonis. Viņu atzina par pastāvīgu Liepājas namīpašnieku, kurš piedalījies arī divās iepriekšējās domes vēlēšanās, bet atteica K. Burkēvicam un M. Sietiņam, kurš tobrīd jau bija ievēlēts opozīcijas komitejā, un viņam nācās no vēlēšanu ringa izstāties.⁷ Opozīcijas vadībai atlika paziņot vēlētājiem,

⁵ LCVVA, 421. f., 2. apr., 478. l., 31.—78. lp., 79.—129. lp.; 1011. l., 36. lp.

⁶ Turpat. — 478. l., 24.—30., 154., 155. lp.

⁷ Turpat. — 130., 131., 135., 139., 144.—147. lp.

ka M. Sietiņš «svarīgu iemeslu dēļ» no komitejas izslēgts. Izlabotajā vēlē-tāju sarakstā no jauna bija nākuši klāt 23 latviešu tautības vēlētāji, izslēgti četri.⁸

1910. gada sākumā Liepājas domes vēlētāju vidū bija septiņi grupējumi: trīs latviešu, no tiem divi opozīcijas, divi vāciešu, jaunvāciešu valdošais un vecvāciešu opozīcijas, krievu, kā arī poļu un lietuviešu grupējumi. Konservatīvo latviešu domnieku grupa, saukta arī par vecās valdes partiju, vecdomnieku, tautīb-nieku jeb vienkārši Breikša partiju, piederēja Liepājas latviešu māmuļnieciskajām aprindām — tajā ietilpa turīgākie namsaim-nieki, tirgotāji, rūpnieki un šīm aprindām pieslējušies inteliģence; šī grupa centrējās ap Liepājas latviešu biedrību un Liepājas namīpašnieku biedrību. Grupas priekšgalā izvirzījās pilsētas gal-vas vietnieks T. Breikšs, aktīvākie darboņi bija zvērinātie advo-kāti Andrejs Sīmanis (1919. gada janvārī ievēlēts par Liepājas domes priekšsēdētāja vietnieku), Kristaps Zumbergs un Mārtiņš Ukstiņš (vēlāk visi trīs iekļuva domē), pilsētas ārsts Liepājas latviešu biedrības un latviešu labdarības biedrības priekšnieks E. Ekšteins (domē no 1906. gada), privātārsts Jēkabs Alksnis,⁹ Liepājas namīpašnieku biedrības priekšnieks un ormaņu vecākais Jānis Birznieks (domē no 1907. gada), šīs biedrības rakstvedis Krišs Cīrulis u. c.

Neilgi pirms vēlēšanām 1909. gada beigās par Breikša parti-jas preses orgānu kļuva nesen vēl kreisā avīze «Liepājas At-balss», ko 1907. gadā bija nodibinājis bijušais jaunstrāvnieks žurnālists «Dienas Lapas» redaktors J. Kovaļevskis, bet tagad latviešu domnieku partijas izveidotā komanditsabiedrība to atpirka kopā ar Ukstiņa drukātavu un grāmatveikalu. Avīzes līdzizdevēju vidū bija J. Alksnis.¹⁰ Komanditsabiedrības dibinātāju vidū mi-nēja arī E. Ekšteinu un T. Breikšu. Laikrakstu vadīt arī turpmāk uzņēmās J. Kovaļevskis, izpelnoties valdes partijas pretinieku pārmetumu, ka viņš, kas vēl necik sen savu kreiso uzskatu dēļ bijis spiests atstāt dzimteni (1902. gadā atgriezās no izsūtījuma), tagad pārdevies jaundibinātajai Liepājas pilsoniskajai sabied-rībai, pildot avīzes slejas ar saldiem glaimiem dominējošai kliķei, sacerot slavas dziesmas tās barvedim Breikšam.¹¹ Avīzi, ko pre-tinieki ironiski dēvēja arī par «tautisko» vai Liepājas veinber-gīstu dzeltenī melno lapu, atbalstīja Rīgas kadetiskā virziņa laikraksts «Latvija».¹²

⁸ Dzīve. — 1910. — 1. apr. — Nr. 38; 3. apr. — Nr. 39.

⁹ J. Alksnis tikko (1909. gadā) bija pārcēlies uz Liepāju, kur atvēra pri-vātklīniku. Latvijas Republikas laikā viņu ievēlēja par Latvijas Universitātes Medicīnas fakultātes profesoru, viņš vadīja fakultātes ķirurģisko klīniku.

¹⁰ LKV. — R., 1927—1928. — 1. sēj. — 284. sl.

¹¹ Dzīve. — 1909. — 22. dec. — Nr. 147.

¹² 1910. gada sākumā avīze «Latvija» regulāri, ar turpinājumiem (Nr. 83., 84., 86., 87., 100.) publicēja kāda «vērotāja» vēstules no Liepājas, kas sniedza informāciju par vēlēšanu kampaņu valdes partijai labvēlīgā garā.

Latviešu vēlētāji, kas atradās opozīcijā ar valdes partiju, bija sadalījušies labējā un kreisajā spārnā. Labējā spārnā bija nostājušies pārsvarā vēlētāju zemākie slāņi, kurus māmuļnieciskās aprindas bija izslēgušas no līdzdalības kompromisa slēgšanā ar vācu pusi un pilsētas pašvaldību un kuriem nekas cits neatlika kā organizēties patstāvīgi. Par šīs opozicionāru grupas garīgo tēvu un padomdevēju tika uzskatīts pilsētas domnieks, bijušais valsts domnieks un nodokļu pārvaldes priekšnieks K. Burkēvics, kurš paguva jau sakompromitēties un iegūt nelabvēlīgu savu kolēģu domnieku vidū. Viņa redzamākie domubiedri bija namīpašnieku biedrības pirmais priekšnieks K. Saule-Sleinis (ievēlēts 1906. gada 1. septembrī),¹³ Liepājas latviešu krājaizdevu sabiedrības direktors F. Jēkabsons, laikraksta «Вестник Либавы» un opozīcijas preses orgāna «Dzīve» līdzstrādnieks un tās līdzdevējs Andrejs Bērziņš¹⁴ (pirms tam izdeva avīzi «Sēkla»), skolotājs J. Stūrītis¹⁵, jau minētais M. Sietiņš, žurnālists, grāmatizdevējs un tirgotājs Kārlis Freivalds¹⁶.

Patiesībā starp latviešu vecdomnieku partiju un opozīcijas labējo spārnū nekādas principiālas atšķirības nepastāvēja, to vadōņu sabiedriskie uzskati un politiskā pārliecība bija pilnīgi vienāda.

«Tikpat melns, cik Breikšs, ir arī Burkēvics,» rakstīja «Jaunā Dienas Lapa». «Tikpat grēku, cik Breikšu partijas vīriem, ir arī Burkēvica, Bērziņa—Stūrīša ļaudīm. Kā vienu, tā otru nopelni progresīvo centienu vājšānā Liepājā ir diezgan labi pazīstami.»¹⁷ Opozīcija vadījās no tām pašām šauri personiskajām interesēm, abi grupējumi lietoja vienādus cīņas paņēmienus, kā vieni, tā otri vēlējās slēgt kompromisu ar vācu vēlētāju vadību, neko daudz neatšķirās arī to sastādītās vispārējās, noteiktās un nesaistošās vēlēšanu programmas. Vienīgā atšķirība, kā izteicās daži zobgaļi, bija tā, «ka valdošās kliķes barvedis Breikšs raksta ar labo roku, turpretim opozīcijas karalis Bērziņš, tas Melnais (no «Dzīves»), kā ļaudis runā, esot ķeiris»¹⁸. Opozīcijas un valdes partijas atbalstītājus šķīra galvenokārt personiskas dabas pretilīķības: viens domnieks, gribēdams iedzīvoties uz pilsētas rēķina, piesolīja domei savu namu, ko tā atteicās pirkt, un sadusmotais domnieks izstājās no domes

¹³ Liepājas Atbalss. — 1906. — 7. sept. — Nr. 9.

¹⁴ 1914.—1918. gadā A. Bērziņš bija Liepājas pilsētas domes priekšsēdētāja vietnieks un pilsētas krājkašes administrators, 1918.—1919. gadā izpildīja pilsētas galvas pienākumus, 1919.—1920. gadā — Latvijas Pagaidu valdības pilnvarotais sakariem ar sabiedroto misijām un Vācijas sūtniecību, 1920.—1921. gadā — delegācijas priekšsēdētājs Latvijas un Lietuvas robežu šķīrētkomisijā un tirdzniecības un rūpniecības ministrs. (LKV. — R., 1928—1929. — 2. sēj. — 2248. sl.)

¹⁵ J. Stūrītis agrāk bija administrācijas slēgtās avīzes «Biedris» redaktors, par ko viņu atstādīnāja no skolotāja amata, 1906. gada rudenī pēc skolēnu vecāku deputācijas lūguma kurators J. Stūrīti atjaunoja šai amatā. (Dažos avotos viņš minēts ar uzvārdu J. Stūrītis-Stūrsteps).

¹⁶ K. Freivalds 1887. gadā Liepājā atvēra privātskolu, 1902. gadā nodibināja izdevniecību un grāmatveikalu, viņš bija pazīstams baptistu sludinātājs, 1920.—1921. gadā — Latvijas baptistu savienības pirmais prezidents. (LKV. — R., 1930—1931. — 5. sēj. — 9307. sl.)

¹⁷ Jaunā Dienas Lapa. — 1910. — 24. apr. — Nr. 92.

¹⁸ Vārpas. — 1910. — 17. febr. — Nr. 76.

un kļuva par opozīcijas agitatoru. Kādam skolotājam atkal pilsētas valde bija liegusies izmaksāt saimniecības naudu, un opozīcija ieguva kaislīgu agitatoru pret valdi, kurš pūlējās, «melodams zvaigznes nost no debesīm». Cits atkal gribēja pārdot pilsētas saimniecībai savu zirgu, bet, kad par to netika maksāta prasītā summa, kumeliņa īpašnieks stājās opozīcijā un pilnā balsī sauca: «Nost ar tagadējo pilsētas valdi!» Vēl cits, nedabūjis no pilsētas valdes tik lielu pabalstu savam uzņēmumam, cik gribējās, cerēja, pie stūres tikdams, ņemt pēc patikšanas, dažiem darbuzņēmējiem un meistariem bija gājis secen pilsētas ienesīgs pasūtījums, un atkal — opozīcijā iekšā, nerunājot ne maz par tiem, kas ar pilsētas vadības maiņu cerēja iegūt ienesīgu, arī goda amatu. Katram opozīcijas vīram vēl bija savi piekritēji, draugi un paziņas, kuri to pabalstīja. Par vislielāko grēkāzi opozīcijas acīs kļuva T. Breikšs — arī tāpēc, ka bija pasācis pārāk kundziski un varmācīgi izturēties un ar to daudzus nokaitinājis. «Liepājas Atbalss» nešaubīdamās secināja, ka opozīcijas grupa «uzdīgusi uz personīgas atriebības instinktiem», tās dibinātāji ir pāris godkārtīgu latviešu, kurus apvieno naidis pret dažiem tagadējiem latviešu domniekiem, kuri tiem negribēja vai arī nevarēja piešķirt iekārtos laicīgos labumus.¹⁹

Latviešu opozīcijas kreisais strāvojums — Liepājas progresīvo vēlētāju grupa — radās, pateicoties nelielas vietējo strādnieku grupas spiedienam. Tas saistījās ar organizētās strādniecības pēcrevolūcijas gados pieaugušo interesi par pilsētu pašvaldību, tās vēlēšanām un komunālo politiku. Kā uzsvēra 1908. gada oktobrī Helsingforsā (Helsinkos) notikušajā LSD 3. kongresā, proletariātam ir svarīgi piedalīties tagadējās nedemokrātiskajās pašvaldības vēlēšanās, kaut arī reakcionārais vēlēšanu likums to izslēdza no tiešas līdzdalības domē. Vēlēšanu kampaņas jāizmanto cīņā par masām, no šķiriskām pozīcijām kritizējot pašvaldības iestāžu darbību, propagandējot savu komunālprogrammu un pieļaujot sociāldemokrātu tiešu līdzdalību vēlēšanās.²⁰ Kontrevolūcijas spēku izkļiedētā LSD Liepājas organizācija tikai 1909. gada rudenī atsāka savu darbību, nākošā gada janvārī tā sasauca konferenci, kuras darba kārtībā bija arī vietējās pašvaldības jautājums un priekšastāvošās Liepājas domes vēlēšanas. Sajā jautājumā konference nolēma: 1) vēlēšanās nepieciešams piedalīties, stingri balstoties uz LSD komunālo programmu, izmantojot šo darbību sociāldemokrātisko ideju agitācijai, lai plašām iedzīvotāju masām, īpaši strādniekiem, izskaidrotu līdzšinējās pilsētas pašvaldības šķirisko raksturu un parādītu nepieciešamību organizēti cīnīties par pilsētas saimniecības nodošanu visu iedzīvotāju ievēlētai pilsētas valdei (pilsētas pašvaldības demokratizācija); 2) partijas Liepājas komisijai

¹⁹ Liepājas Atbalss. — 1910. — 9. febr. — Nr. 32; 15. febr. — Nr. 37; 6. marts. — Nr. 54.

²⁰ Dažās impērijas pilsētās (Stavropolē 1906. gadā, Tiflisā (Tbilisi) 1907. gadā) strādnieki sociāldemokrāti, uzstādamies ar savu vēlēšanu programmu, panāca, ka to pārstāvjus ievēlēja domē. Arī Rīgas domes 1909. gada vēlēšanās LSD uzstāšanās bija sekmējusi liberāli demokrātisko spēku novēršanu no valdošā reakcionārā latviešu-vācu-krievu bloka, un tas nedeva iespēju šim blokam uzstāties visas buržuāzijas vārdā un ļāva uzskatāmi atsegt pilsētas pašvaldības iestāžu izteikti reakcionāro raksturu.

jāuzņemas turpmāko vēlēšanu cīņu vadība, vajadzības gadījumā sastādot patstāvīgu vēlēšanu komiteju; 3) attiecības pret Liepājas progresīvo vēlētāju grupu pagaidām paliek vēl neizšķirtas, iekams patī šī grupa nebūs noskaidrojusi savu politisko fizionomiju un sastāvu.²¹

Liepājas progresīvo vēlētāju grupa, kuras nolūks bija apvienot visus vietējos progresīvos spēkus, organizatoriski līdz galam tā arī nenoformējās. Izņemot janvāra beigās izsludināto vēlēšanu programmu un to, ka tā sastāv no neliela pulciņa «progresīvo sīkpilsoņu» un strādniekiem, kuru vidū ir tikai pāris vēlētāju, par šo grupu nekas vairāk nebija zināms. Daļēji izglītotu spēku trūkums, daļēji pašas neuzņēmības, kā arī no tās neatkarīgu apstākļu dēļ šī grupa vēlēšanu cīņā neiesaistījās. 1910. gada februāra sākumā, noformējoties opozīcijas vēlēšanu vadībai, tā faktiski beidza pastāvēt, daļēji saplūzdama ar labējo opozīciju.

Vācu vēlētāju armijas skaldišanās divās nometnēs — tagadējās pilsētas valdes piekritēji jeb jaunvācieši ar tirgotāju H. Šneideru priekšgalā, kurš 1902. gada vēlēšanās aģitēja V. Dreijersdorfa labā un pēc patrona negaidītās nāves 1908. gadā kļuva par jaunvāciešu vadoni, un gandrīz pilnīgi no pilsētas pašvaldības izstumtā vecvāciešu opozīcija advokāta V. Melvila vadībā — bija likumsakarīgas iepriekšējo vēlēšanu sekas un nenokārtotu rēķinu turpinājums. «*Libausche Zeitung*» gan noraidīja kā novecojušus un nepamatotus, vēlēšanu aģitācijai atsākoties, atkal modē nākušos apzīmējumus «vecvācieši» un «jaunvācieši», jo tie satura ziņā neesot identiski iepriekšējiem. Ja agrāk abu grupējumu uzskati atšķīrušies gan pilsētas saimniekošanas metožu ziņā, gan lielākā vai mazākā nacionālās tolerances izpratnē un nostājā pret citu vietējo tautību prasībām, tad tagad šis pretišķības vairs neeksistējot, izņemot atsevišķos «nesamierināmos» jautājumos (no šejienes vecvācieši ieguva iesauku — nesamierināmie — *unversönliche*), tāpēc vecvāciešus pareizāk vajadzētu saukt par vācu opozīciju.²² «Liepājas Atbalss» atsaucās, ka vecvācieši 1902. gada vēlēšanās tiktāl kompromitējuši savu pašu izvēlēto partijas nosaukumu, ka tagad jākaunas no tā un jādibina jauna firma — opozīcija.²³ Vācu opozīciju, kuru joprojām vilināja pilsētas pašvaldības ienesīgās vietas un iespēja nodrošināt pensiju sev un savām «svētītajām ģimenēm», uz revanšu rosināja jaunvāciešu un māmuļnieku neveiksmes pilsētas saimniecībā, solīto reformu neizpildīšana.

Būtu lieki meklēt kardinālas atšķirības arī starp abiem vācu buržuāzijas grupējumiem. Vispirms politisko un nacionālo centienu ziņā kā viena, tā otra grupējuma locekļi bija Kurzemes

²¹ Vārpas. — 1910. — 3. febr. — Nr. 72; Dzīve. — 1910. — 6. febr. — Nr. 15.

²² Sk.: Liepājas Atbalss. — 1910. — 13. febr. — Nr. 36.

²³ Turpat. — 6. marts. — Nr. 54.

liberāli, konstitucionālās partijas (virziena noteicēji partijā šajā brīdī gan bija opozīcijas piekritēji) un Vācu savienības biedri. Vācu savienības vietējās nodaļas dvēsele bija bijušais Liepājas pilsētas galva Lielās ģildes vecākais H. Adolfs. Jāpiebilst, ka šīs nodaļas vadītāji nebija nicinājuši arī «latviešu Labrenci» un viņa maksāto biedru naudu, proti, biedru sarakstā (1910. gadā tajā bija 1248 biedri) sastopams ne viens vien latviešu strādnieku aristokrātijas pārstāvja, kantorista, amatnieka utt. uzvārds (ar Nr. 1. figurēja kāds H. Krūmiņš). Kā vienā, tā otrā grupējumā bija baltvācu muižnieki (H. Šneidera grupā — H. fon Holsts, V. Melvila grupā — fon Bilterlings).

Vārds «jaunvācu», kā rakstīja «Dzīve», «naivā lasītājā, pelēkā vēlētājā modina jaukas ilūzijas un cerības, kas liek domāt par ko nebūt patiesi «jaunu» vācu pilsonības lēģeri, jaunāku, spējīgāku virzienu vecā cunftnieku un «ratsherru» cietoksnī, veselīgākus un demokrātiskākus centienus. [...] Bet patiesībā viņi ir turīgie vācu pilsoņi, kuri sāk piemēroties modernam izmantošanas un turīgo aprindu varas un iespaida nodrošināšanas virzienam. Viņu liberalisms ir ļoti lētas un apšaubāmas sugas. Tas ir priekšvēlēšanu manevrs.»²⁴

1910. gada februārī vēlētāju grupas ievēlēja savas vēlēšanu komitejas. Kā pirmā 5. februārī, pēc opozīcijas datiem, klātesot vairāk nekā 400 vēlētājiem, nodibinājās latviešu opozīcijas komiteja — tā sauktā latviešu vēlēšanu organizācija. Skaitliski plašajā komitejā — 82 locekļi — iegāja 62 namsaimnieki (to vidū divi strādnieki), seši tirgotāji, pieci amatmeistari, viens konservu fabrikas, viens pirts īpašnieks, divi skolotāji, viens inženieris u. c. Viņu vidū bija daži poļu un lietuviešu vēlētāju pārstāvji. Nākamajā dienā par priekšnieku ievēlēja A. Bērziņu (K. Burkēvics atteicās), par vietnieku — M. Sietiņu (kā jau teikts, vēlāk bija spiests aiziet), kā arī izpildu biroju 25 personu sastāvā — 16 namsaimnieku, trīs tirgotāji, četri amatmeistari, divi skolotāji.²⁵

Breikša partija sapulcei un tās sasaucējiem uzbruka ar apvainojumiem par latviešu skaldīšanu, ko tie uzsākuši jau kopš 1909. gada rudens.²⁶ Faktiski šī sapulce no opozīcijas puses bija reakcija uz māmuļnieku 23. janvāri ar lielu atlati zem namīpašnieku biedrības izkārtnes Latviešu biedrības namā sasaukto Liepājas namīpašnieku slēgto vēlētāju sapulci, uz kuru bija aicināta tikai izredzēta publika — personiskie draugi un piekritēji, apējot ne vien netīkamos biedrus vēlētājus (tobrīd biedrībā bija ap 220 biedru), bet pat trīs namīpašnieku biedrības valdes locekļus. Ieradušies tomēr bija daudz vairāk, nekā tikuši aicināti, un sākās

²⁴ Dzīve. — 1909. — 22. dec. — Nr. 147.

²⁵ LCVVA, 4569. f., 7. apr., 349. l., 43., 68., 69., 75. lp. Seit kļūdains minēti 83 locekļi, jo A. Bērziņš ierakstīts divreiz.

²⁶ Liepājas Atbalss. — 1910. — 9. febr. — Nr. 32.

sapulces sturmēšana. Pavisam tajā ielaida ap 90 namsaimnieku, opozīcijai piederīgos atstājot aiz durvīm. No visām pusēm sākās pārmetumi par vienpusīgu vēlēšanu vadības uzurpāciju.²⁷ Namsaimnieku biedrības 31. janvārī sarīkotajā jautājumā vakarā, kas bija pulcējis vairākus simtus apmeklētāju, to skaitā daudz opozīcijas piekritēju, notika karstas debātes par iepriekšējās sapulces raksturu, un tās noslēdzās ar prasību uzdot kādam no klātesošajiem sasaukt vēlētāju pilnsapulci. Tā kā biedrības priekšniecība izturējās izvairīgi, sapulcējušos vairākums pilnvaroja A. Bērziņu; lūgumu, lai 5. februārī atļauj notikt vēlētāju sapulcei, bija parakstījis vēl M. Sietiņš un F. Jēkabsons.²⁸

Namīpašnieku biedrība savu, kā viņi paši izteicās, «pirmo vispārējo vēlētāju sapulci» sasauca Latviešu biedrības zālē 10 dienu vēlāk — 15. februārī, kurā, pēc organizatoru rēķina, piedalījies ap 550 cilvēku, t. i., gandrīz visi latviešu vēlētāji (580). Taču jāņem vērā arī tas, ka sapulču apmeklētāju skaits bija abu pušu lielības un sacensību objekts, kas tika uzskatīts par katras partijas piekritēju mērauklu un ko pēc patikas apzināti stiepa uz vienu vai otru pusi.²⁹

Pirmo reizi visā avīzes «Dzīve» pastāvēšanas laikā namīpašnieku biedrības valde nebija likusi tajā izziņot savu sapulci, pēc pašas «Dzīves» skaidrojuma — lai atturētu no ierašanās tos, kuri nav mierā ar tagadējās pilsētas valdes saimniekošanu.³⁰ Opozīcijas pārstāvji tomēr bija atnākuši un mēģināja protestēt (J. Stūrītis, K. Burkēvics) pret otras vēlēšanu komitejas ievēšanu, jo tāda jau pastāvēt, bet saņēma pretī atbildi, ka toreizējā sapulce bijusi nelikumīga, jo dalībnieku lielākā daļa bijusi nevēlētāji un A. Bērziņš patvarīgi uzņēmies sapulces vadītāja lomu. Kad protesti kļuva pārāk skaļi, J. Alkšņa un K. Cīruļa uzaicinātā policija, kas izvietojās starp soliem un ejās, vienu no protestētājiem — skolotāju J. Stūrīti — izveda ar varu ārā, un viņam labprātīgi sekoja, kā sprieda sapulces rīkotāji, 20—30 cilvēku, pēc opozīcijas vērtējuma — ap 50 vēlētāju. Pēdējā šo starpgadījumu komentēja šādi: Breikšs un komp. spēj runāt ar latviešu vēlētājiem tikai tad, ja šiem kungiem blakus un vēlētājiem aiz muguras ir nostādīti drošības sargi. Vai vēlēšanās arī varēs izlietot šādus līdzekļus?³¹ Pārmetumus izpelnījās arī opozīcijas vadoni, ka tiem ne prātā neesot nācis turpat uz vietas protestēt pret sapulces rīkotāju ielūgto miesassargu piedalīšanos, «it kā sapulce būtu žūpu saeima priekš izplūksšanās»³².

Šī sapulce ievēlēja vispārējo vēlētāju komiteju jeb tā saukto lielo darba komiteju. Tās 68 locekļu vidū atradās arī opozīcijas

²⁷ Dzīve. — 1910. — 30. janv. — Nr. 12; Rīgas Avīze. — 1910. — 11. febr. — Nr. 34; Jaunā Dienas Lapa. — 1910. — 24. apr. — Nr. 92.

²⁸ Dzīve. — 1910. — 2. febr. — Nr. 15; Вестник Либавы. — 1910. — 2 февр. — № 26.

²⁹ Tā «Liepājas Atbalss» (1910. — 17. febr. — Nr. 39) ironizēja, ka opozīcijas ziņotāja spalvaskāts liekas būt burvja zizlis, ar kuru telpu var pataisīt lielāku vai mazāku: lietuviešu biedrības zālē (te notika opozīcijas sapulce), kur vietas nav ne 300 cilvēkiem, ievieto 400, bet Latviešu biedrības zālī, kur sēdvietas vien 514, pataisa tik maziņu, ka tur ne 400 netiek iekšā.

³⁰ Dzīve. — 1910. — 16. febr. — Nr. 19.

³¹ Turpat. — 18. febr. — Nr. 20.

³² Vārpas. — 1910. — 27. febr. — Nr. 79.

vīru K. Burkēvica un A. Bērziņa uzvārdi — kā pierādījums tam, ka grupa nekarō pret personām. Bija arī cits skaidrojums: minētie vīri ļāvušies ievēlēties, lai, skaldīšanas darbiem neveicoties, varētu no komitejas demonstratīvi izstāties. Un vēl citas domas: opozīcijas vadoņi, izbijušies no savām retajām rindām, nav griežūši principiāli norobežoties no tagadējiem domniekiem un, vadīdamies pēc devīzes — jāmaļ uz visiem gaņģiem, ļāvušies ievēlēties arī otrā komitejā, kuru pēc tam «šie komiķi» pasludinājuši par neatzītu.³³ Sava daļa patiesības varēja būt arī «Rīgas Avīzes» komentāram, ka abu partiju sapulcēs ierodas vieni un tie paši vēlētaji, tāpēc arī to ievēlētajās komitejās daļēji atrodamas vienas un tās pašas personas.³⁴

Valdes partijas komitejas pirmajā sēdē 19. februārī par komitejas priekšsēdētāju ievēlēja J. Alksni un izraudzīja rīcības komiteju (22 cilvēki).

Tūlīt pēc māmuļnieku komitejas izveidošanās opozīcijas vadība, apspriedusi, vai opozīcijas grupai turpināt darbu vai arī nolikt ieročus un piekāpties vecdomniekiem, izšķīrās, ka opozīcijas komitejai jāpastāv, tikai tādā gadījumā tās locekļi vienlaicīgi nevar atrasties vecdomnieku komitejā. Sekoja K. Burkēvica un A. Bērziņa rakstisks atteikums no līdzdalības vispārējā vēlētajū komitejā. Savukārt no opozīcijas komitejas izstājās viens loceklis, septiņus izslēdza, un organizācijā palika 74 locekļi; vēlāk aizgāja vēl divi, tie bija jau pieminētais M. Sietiņš un kāds V. Sprūde, kurš publiski pārmeta opozīcijas vadībai, ka tā nav ņēmusi vērā viņa atteikšanos un izmantojusi viņa vārdu agitācijas nolūkos, minot V. Sprūdi sešu komitejas locekļu vidū, kuri ar parakstu solījuši palikt pie opozīcijas.³⁵ Opozīcijas nelabvēli mēloja, ka no tās komitejas izstājušās pat 16 personas, to skaitā krievi un lietuvieši. Opozīcija to nosauca par meliem: 5. februārī ievēlētajā komitejā neesot bijis neviens krievu tautības vēlētajs, bet pēc pašu lūguma ievēlētie trīs lietuviešu un poļu vēlētaji nav izstājušies.³⁶

Abas latviešu vēlētajū komitejas līdz vēlēšanām katra sasauca pa trijām vēlētajū sapulcēm, kas bija veltītas organizatoriskiem jautājumiem, kandidātu sarakstu uzstādīšanai, kompromisa noteikumu pieņemšanai. Abas komitejas bija atvērušas vēlēšanu birojus, kur sniedza paskaidrojumus vēlēšanu lietās, uz komiteju rēķina kārtoja pilnvaras.

22. februārī kūrmājas zālē sanāca pirmā vācu vēlētajū sapulce (130 dalībnieku), kurā vajadzēja noskaidrot, vai abas grupas vienosies vai šķelsies. No tā bija atkarīga arī latviešu vēlētajū grupējumu rīcība. Sapulces vadītājs pilsētas valdes loceklis

³³ Vārpa. — 1910. — 27. febr. — Nr. 79.

³⁴ Rīgas Avīze. — 1910. — 17. febr. — Nr. 39.

³⁵ Liepājas Atbalss. — 1910. — 19. febr. — Nr. 41.

³⁶ Dzīve. — 1910. — 16. febr. — Nr. 19.

Kā tauta zvērīna domniekus

— Kāpjat vien augšā, kungs.

— Vai tad tu spēsi noturēt? —

Ka nekritu un nenolaužu kaklu ...

— Tas notiks tikai tad, kad,
augšā tikuši, aizmirsīsīt, kur esat un
ka mums, lai jūs noturētu, vajag arī
ēst.

Vārdotājs. — 1906. — Maijs. —

Nr. 10. — 157. lpp.

Autors nav norādīts

A. Volgemuts velti klātesošos aicināja uz izlīgumu kopējo interešu vārdā. Sapulce pagāja vienos strīdos starp abu partiju vadoņiem H. Sneideru un V. Melvilu. Neraugoties uz V. Melvila ierunām, ka ne politiski, ne taktiski nav iespējams dibināt vispārēju vācu vēlēšanu komiteju, tādu tomēr sastādīja no 62 locek-

liem. V. Melvils tajā piedalīties atteicās.³⁷ Tūlīt arī nodibinājās vācu opozīcijas pagaidu komiteja (66 locekļi), kas savā uzskatā vēlētajiem paziņoja šķelšanos par notikušu faktu.³⁸

Krievu un apvienoto poļu un lietuviešu vēlētajū komitejas ievēlēja vienā dienā — 12. februārī, pirmo — piecu cilvēku sastāvā (Nikolaja ģimnāzijas direktors I. Smirnovs, pilsētas ārsts V. Mavrickis, inženieris A. Zidkovs, tirgotāji T. Perekaļins un V. Kovaļovs), otrā, ko ievēlēja ap 50 sapulcējušos katoļu vēlētajū, bija 19 locekļu (priekšsēdētājs I. Valents, V. Grabovskis, domnieks no 1902. gada, u. c.).³⁹

Jauna parādība 1910. gada Liepājas vēlēšanās bija vēlēšanu programmu izvirzīšana, kas, kā daudzsološi rakstija vietējā avīze «Dzīve», «ir savā ziņā izrakstīts vekselis, kuru mēs varam uzstādīt ik pa četriem gadiem tās izdevējiem, no kura izvai neizpildīšanas būs atkarīgs programmas uzstādītāju liktenis nākamās vēlēšanās. Līdz šim Liepājā par tādu teorētisku lietu neviens nedomāja: kādu tur programmu, pietiek apstaigāt un apvārdot namsaimniekus — vēlētajus, «tos nogāzt», «viņus iecelt», un lieta darīta».⁴⁰

Pirmā ar programmu nāca klajā progresīvo vēlētajū grupa, janvāra beigās publicējot savu «Liepājas progresīvo vēlētajū pilsētas pašvaldības programmu». Tās ievaddaļā bija izklāstīti grupas uzskati un pamatprasības pilsētu pašvaldības jautājumā: patstāvīga, no valsts varas neatkarīga pilsētas pašvaldība, kas ievēlēta vispārējās, tiešās, aizklātās vēlēšanās. Atalgojumu drīkst saņemt tikai pilsētas pārvaldes ierēdņi un apkalpotāji. Komunālā programma bija izklāstīta piecās nodaļās (pavisam 20 §): 1) pilsētas saimniecība — visu pilsētas uzņēmumu municipalizācija; 2) izglītība — bezmaksas obligātā pamatskolas izglītība, skolu labiekārtošana, publiskas bibliotēkas un tautas augstskolas ierīkošana; 3) darba aizsardzība — darba birojs, palīdzības, pensiju u. tml. kases, bezmaksas ārstu un juristu konsultācijas pašvaldības darbiniekiem un strādniekiem; 4) pilsētas labierīcības — higiēniski un lēti strādnieku dzīvokļi, bērnudārzi, vispārējo sanitāro apstākļu uzlabošana; 5) pilsētas ienākumi — jauni komunālie nodokļi, tādi kā īpašumu pirkšanas un pārdošanas, zemes vērtības pieauguma, mantojuma nodoklis.⁴¹ Taču programma saņēma paļņas no visām pusēm.

Breikša partija izteicās, ka progresīstu programma solot visiem leiputriju, tikai ne nodokļu maksātājiem, izzobodama, ka tie pat iedomājušies ierīkot skolās vannas (programmas aizstāvji to savukārt novērtēja kā uzbrucēju neziņāšanas demonstrēšanu, jo ārzemēs — Vācijā, Sveicē — tas neesot nekāds jaunums). Turklāt šie solījumi nav atkarīgi no progresīstu labās gribas, bet

³⁷ Liepājas Atbalss. — 1910. — 13. febr. — Nr. 36.

³⁸ Dzīve. — 1910. — 25. febr. — Nr. 23.

³⁹ Libausche Zeitung. — 1910. — 23 Febr.

⁴⁰ Dzīve. — 1910. — 16. febr. — Nr. 19.

⁴¹ Turpat. — 30. janv. — Nr. 12.

no Krievijas likumdevējām iestādēm. Tik ideāla pašvaldība, kādu zīmējot progresisti, vēl nekur pasaulē neesot ieviesta. «Programma ir spīdošs ziepju burbulis, ar ko latviešu namsaimnieks — vēlētājs nav apmānāms. Tagad nav laiks nodarboties ar fantāzijas maldu tēliem.»⁴² Tikpat vienprātīgas bija avīžu «Вестник Либавы», «*Libausche Zeitung*» un «Jaunās Dienas Lapas» domas: progresīvo grupas komunālprogramma ir tik teorētiska un abstrakta, ka tās priekšlikumiem nav gandrīz nekādas vērtības jaunās domes darbam turpmākajos četros gados. Tajos daudz runāts par vispārējām un pašvaldības reformām, kuru īstenošana ir valdības, nevis komunāliestādes uzdevums, vēl vairāk — pēc pastāvošajiem likumiem pilsētas dome un valde par tām nevar pat ne domāt.⁴³

Visasāk progresīvo grupai uzbruka kreisā prese («Vārpas»), pārmetot, ka tā sev izvīrījusi neizpildāmu uzdevumu — apvienot visus Liepājas progresīvos vēlētājus uz kopējas programmas pamata, kura būtu pa prātam tiklab vēlētājiem, kuri piesienas proletāriskajam pasaules uzskatam, tā arī tiem, kuri seko birģelisko demokrātu un progresīvu bezkrāsainajam liberālisma karogam, tātad gribējuši nodibināt idejisku purvu, kurā justos omulīgi gan sarkanie, gan mērenie. Tāpēc programma iznākusi izplūdusi, nenoteikta, patiesībā tas ir tikai ļoti neizdevies izvilkums no strādnieku partijas komunālprogrammas projekta. Ceņšoties pēc progresīvo namsaimnieku balsīm, tas ir tik pamatīgi pārstrādāts, ka pilnīgi izmestas tādas nepieciešami svarīgas strādnieku komunālprogrammas prasības kā astoņu stundu darbdiena, apmaksāts atvaļinājums, pilsētas pašvaldības uzņēmumu strādnieku sapulču un biedrošanās brīvība, bezdarbnieku pabalstīšana utt., bez kurām tas strādniekiem nav pieņemams. Savukārt prasība pēc progresīvā mantojuma un zemes vērtības pieauguma nodokļa nevar patikt birģeliskajiem namsaimniekiem progresīstiem, kuriem vajadzīga noteikta «darba programma», kas nodrošinātu viņu intereses pret visām nejausībām ne vien no valdošās melnās kliķes puses, bet arī no kreisās puses, un tādu drošību izstrādātā programma, neraugoties uz savu nenoteikto gumiņas raksturu, tomēr nedod.⁴⁴

Īpašus kreisās preses pārmetumus izpelnījās tas, ka progresīvo vēlētāju programma bija publicēta labējās opozīcijas oficiozā «Dzīve». Avīzē tobrīd valdīja īpatnēja situācija. Par avīzes vietējo ziņu nodaļu, kas pilnībā atradās opozīcijas rīcībā, atbildēja opozīcijas vadonis A. Bērziņš, bet par avīzes faktisko redaktoru uz laiku, kamēr iepriekšējais redaktors Aleksandrs Šteins Liepājas cietoksnī atsēdēja viņam piespriesto vienu gadu cietumsoda, izdevēji bija uzaicinājuši LSD darbinieku un vēsturnieku K. Landeru. Viņam un visai kreisajai redakcijai (V. Antaševskis un jurists, Liepājas sociāldemokrātiskās Apvienotās komitejas dalībnieks 1905. gadā Kārlis Kurševics, kuru pieņēma reizē ar K. Landeru — 1909. gada decembrī), progresīvo vēlētāju programmas galvenajiem autoriem, tika adresēti pārmetumi, ka viņu sastādīto programmu par reklāmu un masku izmanto Bērziņa opozīcija.⁴⁵ Reizēm tiešām opozīcija tika saukta par «radikāli sociālistisku». Redakciju vainoja par to, ka tā programmu ievietojusi bez piezīmēm un tagad cieš klusu, kad to kā svešu izkārtņi savā

⁴² Liepājas Atbalss. — 1910. — 9. febr. — Nr. 32; 22. febr. — Nr. 43; Dzīve. — 1910. — 6. apr. — Nr. 40.

⁴³ Вестник Либавы. — 1910. — 30 янв. — № 24; Libausche Zeitung. — 1910. — 30 Janv. — N 24; Jaunā Dienas Lapa. — 1910. — 23. febr. — Nr. 23.

⁴⁴ Vārpas. — 1910. — 6. febr. — Nr. 73.

⁴⁵ Jaunā Dienas Lapa. — 1910. — 23. febr. — Nr. 23.

labā izmanto melnsimtnieciskie elementi, ļaujot sajaukt patiesos progresistus ar Burkēvica grupas opozīciju.⁴⁶ K. Landeram un K. Kurševicam uzvēla vainu par laikraksta vienpusību domes vēlēšanu jautājumā, «Dzīve» raksta tikai par to, kāda nostāja jāņem latviešu demokrātiem, bet ne vārda nemin par Liepājas organizēto strādnieku politiku un izturēšanos; to novērtēja kā redakcijas locekļu pilsoniskās drosmes trūkumu un neuzdrošināšanos runāt pretī saviem maizes devējiem.⁴⁷

«Dzīves» redakcija patiesi visu laiku bija dzīvojusi kā uz pulvera mucas. Iestājoties darbā, izdevēji bija solījuši neiejaukties redakcijas darīšanās, atkārtoti apgalvojot, ka laikrakstam nav nekā kopīga ar tās izdevēju piedalīšanos vēlēšanu cīņā un tas var brīvi kritizēt jebkuru vēlētāju grupu. Bet jau ilgi pirms opozīcijas oficiālā izlīguma ar vecvāciešiem un krievu vēlētāju daļu «Dzīve» sāka saņemt pārmetumus par «sarkanmelnā bloka» pabalstīšanu. Arvien kategoriskāki kļuva apgalvojumi (uzbrucēju priekšgalā gāja «Jaunā Dienas Lapa»), ka avīzi vēlēšanu aģitācijas un balsu zvejošanas nolūkos nodibinājuši (1908. gada maijā) šejienes vecvācieši kopā ar krievu bagātņiekem un augstākiem ierēdņiem — «dižkrieviem», kas grupējās ap laikrakstu «Вестник Либавы», lai ar Liepājas radikālo elementu palīdzību ietīktu pilsētas pašvaldībā. Kamēr vēl vēlēšanu diena bijusi tālu, avīzes izdevējiem nebijis vajadzības jaukties redakcijas darbā un tie savus nākotnes nodomus slēpuši, bet, vēlēšanām tuvojoties, to nostāja mainījusies. K. Landers un K. Kurševics tika uzskatīti par līdzvainīgiem, ka avīze aģitē galēji labejo partiju labā, un tie atklātībā tika nosaukti par aģentiem, izlūkiem, kas pārdevušies reakcionāriem.⁴⁸ Apvainotie nosūta uzbrukuma iniciatorei avīzei «Jaunā Dienas Lapa» atsaukumu, ka viņi uzaicināti strādāt avīzē kā rakstnieki ar noteiktiem sabiedriskajiem uzskatiem, no kuriem neviens izdevējs līdz šim vēl nav viņus spiedis atteikties, bet, tiklīdz tas notiktu, viņi, protams, vairs neatrastos redakcijā. (Aizsteidzoties notikumiem priekšā, jāsaka, ka pēc dažiem mēnešiem tā patiešām notika.) Stājoties darbā, viņi neesot uzskatījuši par vajadzīgu noprast izdevējiem, vai tie ir bijuši pie dievgalda, vai tiem pases kārtībā, kur tie naudu ņēmuši utt., jo kā redakcijas locekļi atbildot vienīgi par laikraksta virzienu, nevis par izdevējiem.⁴⁹

Uzbrukumi tomēr turpinājās. Preses slejās tika apspēlēta sensacionālā ziņa par «Dzīves» pārdošanos, lai kalpotu reakcionāriem nodomiem, dažkārt piebilstot, ka kreisā redakcija varbūt tiek maldināta un izmantota, pašai to neapzinoties, vai arī K. Landers un K. Kurševics kā laikraksta vispārējās daļas vadītāji neatbild par A. Bērziņa vadīto vietējo ziņu nodaļu, un tāpēc tika pieprasīts, lai redakcija sniedz paskaidrojumu un izklaidē radušās aizdomas.⁵⁰ Avīze visu to nosauca par baumām, un tās redakcijas locekļi jau sāka domāt par goda tiesu. «Jaunā Dienas Lapa» atvairījās, ka pašī redakcijas locekļi to maz interesējot, bet svarīgi esot noskaidrot «Dzīves» lomu atklātības priekšā, tāpēc šai gadījumā nevarot atbalstīt redakcijas locekļu vēlēšanos izskaidroties intīmā kārtā, un ieteica to darīt publiski.⁵¹ Beidzot redakcija 21. janvārī arī sniedza paskaidrojumu. Vispirms, tā esot pret kompromisu ar vecvāciešiem, otrkārt, izdevējiem neesot nekādu reakcionāru nodomu un sakaru ar pilsētas vēlēšanām. Tas tomēr nelīdzēja, un pēc mēneša

⁴⁶ Vārpa. — 1910. — 20. febr. — Nr. 77; 3. marts. — Nr. 80.

⁴⁷ Turpat. — 20. janv. — Nr. 68.

⁴⁸ Jaunā Dienas Lapa. — 1909. — 31. dec. — Nr. 302; 1910. — 2. janv. — Nr. 1; Liepājas Atbalss. — 1910. — 5. janv. — Nr. 3.

⁴⁹ Jaunā Dienas Lapa. — 1910. — 8. janv. — Nr. 5.

⁵⁰ Vārpa. — 1910. — 9. janv. — Nr. 65; 16. janv. — Nr. 67; Dzīve. — 1910. — 16. janv. — Nr. 6.

⁵¹ Jaunā Dienas Lapa. — 1910. — 19. janv. — Nr. 14.

uzbrukumī atsākās ar jaunu sparū. «Jaunajā Dienas Lapā» atkal parādījās vecā ziņa, ka laikrakstu 1908. gadā, gatavojoties vēlēšanām, nodibinājuši reakcionārie krievi un vecvāci ar A. Bērziņa starpniecību kā mēreni pilsonisku lapu, tikai redaktora A. Steina vadībā tā kļuvusi radikāla.⁵²

Dažas dienas pirms vēlēšanām kā bumbas sprādziens nāca redakcijas paziņojums, ka tā principiālu nesaskaņu dēļ atsakās no avīzes turpmākās rediģēšanas, kā arī no jebkādas līdzdalības tajā. Rakstu, kurā bija minēti atteikšanās iemesli, izdevēju pārstāvis A. Bērziņš liedzās ievietot savā avīzē, un tas parādījās konkurentu lapā «Liepājas Atbalss».⁵³ «Dzīve» tikai sniedza īsu paziņojumu, ka K. Landers, K. Kurševics un V. Antaševskis aizgājuši no redakcijas tādēļ, ka tiem neļāva ievietot kādu redakcijas piezīmi, piebilstot, ka avīze turpinās savu gaitu līdzšinējā virzienā.⁵⁴ Tas mudināja atteikušos, viņu vārdiem, izpildīt pienākumu pret sabiedrību vispār, kā arī pret vēlētājiem, sniedzot papildu paskaidrojumu, ka konflikts ar Bērziņu izraisījies ne vien par uzstādītajiem kandidātiem, bet arī par opozīcijas programmu — izdevēji negribēja pieļaut tās kritiku (programmu iesniedza redakcijai tikai trīs dienas pirms kandidātu uzstādīšanas).⁵⁵

Savā laikā progresīvās grupas sarunas ar latviešu opozīciju par kopējas programmas uzstādīšanu nevainagojās panākumiem, jo opozīcija, kā viņa pati ieteicās, «abstraktas» programmas vietā iestājās par vienkāršu veicamo municipālo darbu sarakstu. Latviešu opozīcijas programmu, ko sastādīja vienlaicīgi ar progresīvās grupas programmu, bet tā tikai vēl nebija izsludināta, tika raksturota kā pilnīgi praktiska darba programma, kas atstās malā visus teorētiskos jautājumus. «.. «latviešu opozīcija» nemil «teorijas»,» rakstīja «Vārpas». «.. šīs bailes no teorijas piemīt ne vien Liepājas latviešu opozīcijai, bet.. tās raksturo latviešu birģelisko opozīciju vispār, prasa taču teorija it visur noteiktu uzstāšanos, bez luncināšanās, ko no mūsu bezmugurkaulainajiem demokrātiem.. prasīt nevar.»⁵⁶

Opozīcijas darba programmā, kuru A. Bērziņš nolasi ja 11. marta vēlētāju sapulcē, bija uzsvērts, ka opozīcija stingri nodala lietas teorētisko un praktisko pusi. Gluži bez teorijas opozīcija tomēr nebija varējusi iztikt, programma ietvēra sevī divas tēzes — visiem pilsētas nodokļu maksātājiem (un tikai!) ir jānodrošina vēlēšanu tiesības un jāpaplašina pilsētas pašvaldības kompetences un patstāvība. Un tūlīt sekoja atruna: tā kā jautājums par pašvaldību reformēšanu vēl neatrodas likumdošanas iestāžu dienas kārtībā un ar šīs teorijas īstenošanu tuvākajā laikā rēķināties nevar, tad opozīcija visu uzmanību ir koncentrē-

⁵² Jaunā Dienas Lapa. — 1910. — 23. febr. — Nr. 23.

⁵³ Liepājas Atbalss. — 1910. — 22. apr. — Nr. 89.

⁵⁴ Dzīve. — 1910. — 23. apr. — Nr. 46.

⁵⁵ Liepājas Atbalss. — 1910. — 23. apr. — Nr. 90.

⁵⁶ Vārpas. — 1910. — 6. febr. — Nr. 73.

jusi municipālās dzīves praktiskajai pusei. Par pilsētas kritisko finanšu stāvokli un labiekārtošanā «viscaur ieviesušos dezorganizāciju» programmas sastādītāji vainoja pašreizējā domes sastāva piekopto «personisko simpātiju politiku», pilnīgu nespēju kā «intelekta ziņā», tā domnieku sabiedriskā stāvokļa dēļ vadīt tādas lielas pilsētas kā Liepājas saimniecību. Tāpēc opozīcija pirmām kārtām izvirzīja pamatnoteikumus, kuri faktiski jau bija uzstādīti divās iepriekšējās domes vēlēšanās, bet tagadējie domnieki, arī latvieši, tos nebija pildījuši: 1) nevienam domniekam nav atļauts ieņemt pilsētas pārvaldē algotus un no pilsētas valdes atkarīgus amatus; 2) visi pilsētas darbi, uzņēmumi, pasākumi, kā arī īpašumi izdodami tikai izsoles ceļā, pieņemot darbiniekus pilsētas dienestā, ir jāraugās pēc kandidāta spējām un izglītības; 3) visi svarīgākie pašvaldības jautājumi iepriekš pārrunājami vēlētajū kopsapulcēs; latviešu domniekiem jāsniedz saviem vēlētajiem pārskats par domes un valdes darbību.⁵⁷

Te vietā būtu maza atkāpe. Jautājums par to, vai pilsētas domnieka amats ir savienojams ar algotu posteni pilsētas saimniecībā, no jauna tika skarts sakarā ar gaidāmajām vēlēšanām. Pirms astoņiem gadiem latviešu opozīcija to izlēma noraidoši un kandidātu sarakstā svitroja visus, kas saņēma algu no pilsētas. Minētā principa aizstāvji argumentācijai minēja piemērus, kā, pieņemot algotas vietas pilsētas pašvaldībā, izmainījušies domnieku uzskati un rīcība. Bet šo vienas vēlētajū daļas pasludināto principu jaunievēlētie domnieki nebūt nedomāja respektēt. Tā E. Ekšteins pieņēma pilsētas nabaga ārsta posteni, un viņš nebija vienīgais izņēmums.

Pēc opozīcijas pārliecības, visu iepriekšminēto noteikumu ievērošana dotu finansiālu efektu, jo palielinātos pilsētas ienākumi (bija pat aplēsts, ka par 17 tūkst. rbļ.), vēl vairāk līdzekļu (24 tūkst. rbļ.) iegūstams, ekonomijas ceļā samazinot izdevumus — likvidējot amatus, kas nodibināti nekomunālām vajadzībām, samazinot pilsētas valdes locekļu izbraukumu naudas, pārtraucot subsidēt vietējo brīvprātīgo ugunsdzēsēju biedrību, pat lētāk iepērkot barību pilsētas iestāžu zirgiem utt. Opozīcija bija iezīmējusi plašu komunālo uzdevumu loku.

Iecerētās darbības virzieni bija sekojoši: 1) izglītība — bezmaksas pamatskolas, trūcīgo bērniem uz pilsētas rēķina izsniedzami mācību līdzekļi, pilsētai ik gadus jāatver divas jaunas pamatskolas, jāizstrādā projekts par obligāto pamatskolas izglītību, jānodrošina skolām piemērotas telpas un skolas ārstu posteni, pilsētas stipendijas vidusskolās — ja atļaus līdzekļi, publiska pilsētas bibliotēka ar bezmaksas lasītavu, atbalsts pilsētas teātriem; 2) medicīna — nokārtot pilsētas slimnīcas saimniecību, nodibināt divus vecmāšu postenus bezmaksas palīdzības sniegšanai trūcīgajām sievietēm, sabiedrisko ārstu skaitu palielināt no diviem līdz četriem, abās pilsētas daļās ierīkot ambulances ar naktssdežūrām, pilsētas pašvaldības kalpotājiem un strādniekiem sniegt bezmaksas medicīniskās palīdzību; 3) trūcīgo aprūpe — to apgādība privātās labdarības vietā (tā var būt tikai kā papildinājums) jāuzņemas pašvaldībai, abās pilsētas daļās jāatver bērnu siles trūcīgiem vecākiem vai arī jāfinansē

⁵⁷ Dzīve. — 1910. — 9. febr. — Nr. 16; LCVVA, 4569. f., 7. apr., 349. l., 43. lp.

privātā iniciatīva, jāatver darba birojs ar bezmaksas juridisko konsultāciju trūcīgajiem, darba nams pieaugušajiem un mazgadīgajiem; 4) sociālā nodrošināšana — jauns pensiju nolikums, paredzot tās tikai pilsētas zemākajiem kalpotājiem, nevis amatpersonām ar lielu atalgojumu, pilsētas uzņēmumu strādnieku apdrošināšana pret nelaimes gadījumiem. Un vēl vairāki punkti, kas attiecās uz uzlabojumiem pilsētas saimniecībā un labiekārtošanā.⁵⁸

Tā kā latviešu opozīcija šai laikā jau bija izšķirusies uzstāties kopējā vēlēšanu blokā ar vecvāciešiem un krievu konservatīvajām aprindām, maz ticams, ka tā nopietni raudzījās uz šīs programmas izpildes iespējamību. Programmā piemita vairāk agitācijas raksturs. Bet vienlaikus latviešu opozīcijas, tāpat kā citu vēlēšanu grupu programmas uzskatāmi atsedza Liepājas pilsētas saimniecības vājās puses.

Vēlētāju sapulcē, kurā tika nolasīta opozīcijas darba programma, progresisti atklāti kapitulēja. Viņu pārstāvis paziņoja, ka daži vēlētāji neesot mierā ar iesniegto programmu un piedāvājas vajadzības gadījumā to papildināt. Tādējādi progresisti uz savu «Dzīvē» nodrukāto programmu neatsaucās ne pirmajā, ne otrajā vēlētāju sapulcē.⁵⁹ Tas nozīmēja, ka progresīvo grupu bija pārgājusi labējās opozīcijas nometnē, atmetot savu programmu. Oponējot «Dzīvei», kas aizbildā par progresistu grupu, kurai «neatkarīgi» (objektīvi) apstākļi liedzot patstāvīgi uzstāties, avīze «Vārpas» rakstīja: «Nelūkojoties uz visu respektu pret «neatkarīgiem iemesliem», noliegt uzstāties no pašas opozīcijas (to starpā taču bija arī paši progresisti?) sarīkotā vēlētāju sapulcē progresīvās grupas garā neviens nevarēja, arī «neatkarīgie apstākļi» ne, reiz tie nebija spējīgi aizkavēt progresīvās grupas nodibināšanos un viņas programmas izsludināšanu. Cita lieta, ja taml. progresīvās grupas vēlētāju starpā vairs nemaz nepastāv, reiz tā ir vairs fikcija, kuras izkārtnei jāpalīdz tikt uz ceļa .. opozīcijas elementiem ..»⁶⁰

Faktiski progresīvās vēlētāju grupas birģeliskais zars, kas bija kauls no tā paša birģeliskās opozīcijas kaula, jau 5. februāra vēlētāju sapulcē pilnīgi pieslējās labējai opozīcijai, kad, tā zobgalīgi izteicās «Vārpas», abu vīri tika sabāzti vienā maisā — 82 vīru vēlēšanu organizācijā. Tas tika vērtēts kā pilnīgi saprotams un dabisks progresīvās grupas traģēdijas beigu akts. Progresīvo opozīciju stufēja neliela strādnieku grupa, un, kad vēlētāju sapulcē tie nebūdami vēlētāji, vairs nestāvēja aiz progresistu mugurām, progresistiem «nebija dūšas pat iepīkstēties, ka tiem arī ir sava programma. Tikai ar šo pieslēšanos opozīcija jau nekļuva tūlīt progresīvāka.»⁶¹

Breikša partija sākumā bija pret jebkādu iepriekš izstrādātu programmu. Tā ar «Liepājas Atbalss» muti izteicās: komunālās

⁵⁸ LCVVA, 4569. f., 7. apr., 349. l., 51.—54. lp.

⁵⁹ Vārpas. — 1910. — 20. marts. — Nr. 84.

⁶⁰ Turpat. — 3. marts. — Nr. 80.

⁶¹ Turpat. — 27. febr. — Nr. 79.

programmas? — kādas blēņas, kam tās vajadzīgas. Tās tā kā tā neviens nepilda, tās ir uz rakstāmgalda izcepts pīrāgs, kuru cepēji ceļ vēlētājiem priekšā un saka — redz, kāds viņš skaists, un ožiet, kur laba smarža. Bet ne viss, kas labi izskatās un gardi smaržo, ir arī baudāms. Programma ir jāuzstāda pašiem vēlētājiem, un tad jāizraugās cilvēki, viri ar neaptraipītu pagātni, kas bauda uzticību.⁶²

Latviešu vispārējās vēlētāju grupas rīcības komiteja 25. marta sēdē, pamatojoties, kā tā apgalvoja, uz vēlētāju piesūtītajiem materiāliem un izsacītajiem ierosinājumiem, izstrādāja vēlēšanu programmas projektu, solot, ka tādā ceļā tapusi darbības programma «iznāks varbūt gan mazāk spīdoša skanīgiem vārdiem, bet toties tiešām ievēros vēlētāju (un tikai!) vajadzības»⁶³. Instrukcijas veidā sastādīto nesistematizēto programmu 8. aprīlī skatīja un pieņēma vēlētāju sapulce (piebildisim, no uzskaitītā turpmākajos četros gados maz kas tika izpildīts).

Lūk, neliels izvilkums no šīs programmas. Domniekiem jāuztur pastāvīga saikne ar vēlētājiem. Tā kā likumā nav paredzēta šāda organizēta sazināšanās, pie namīpašnieku biedrības jāierīko īpašs birojs un vairāk nekā līdz šim jāizmanto laikrakstu starpniecība. Vajadzības gadījumā pieprasījumi iesniedzami tieši domē. Komunālo iestāžu ierēdņiem jāievēro lielāka pieklājība attiecībā ar publiku. Dažādās pilsētas komisijās pēc iespējas ievēlami lietpratēji. Jākontrolē tie pilsētas uzņēmumi, kas līdz šim strādājuši ar zaudējumiem, un varbūt izmēģinājuma pēc tos pat uz kādu laiku varētu nodot privātās rokās. Izglītības jomā jāturpina iesākto elementārskolu skaita palielināšana, jārūpējas, lai tās drīzāk tiktu pie savām telpām, lai brīvskolu saņemtu tie, kam tas mantas stāvokļa dēļ ir visnepieciešamāk, un arī vidēja izglītība būtu pieejama trūcīgajām aprindām. Ir nepieciešams modernizēt pilsētas slimnīcu, lai gūtu lielākus panākumus lipīgo slimību apkarošanā, un trūcīgajiem izdarīt dezinfekciju uz pilsētas rēķina. Pensiju kasi jāšķir no pilsētas kases, nākamajiem pensiju saņēmējiem jādibina pašiem sava kase (ne vārda par strādnieku nodrošināšanu!). Beidzot, jāgādā par brīvostas ierīkošanu Liepājā.

Vēlētāju sapulce, pieņemdama šo instrukciju, pilnvaroja rīcības komiteju uz tās pamata turpināt sarunas ar tām vēlētāju grupām, kas gribētu pieslieties tobrīd jau noslēgtajam latviešu un vācu vecdomnieku kompromisam.⁶⁴

«Dzīvei» nu bija pienākusi reize atkosties savai pretinieci «Liepājas Atbalsij», atgādinot, ka tā latviešu vecdomnieku vārdā vēl nesen zobojusies par progresīvās grupas un opozīcijas centieniem izstrādāt programmas, bet tagad pati kā mazs bērns priecājoties, ka arī Breikša—Alkšņa kliķe reiz uzstādījusi šādu programmu (tobrīd vēl projektā), līdz ar to atzīstot, ka līdz šim strādāts bez jebkāda plāna. Tikpat droši varot teikt, ka tās programma pārsprāgs kā ziepju burbulis, tiklīdz paies vēlēšanas un kliķe paliks pie pilsētas saimniecības stūres. Un avīze tālāk pavēra vēl citas aizkulises: latviešu valdes partijas ievēlētājiem

⁶² Liepājas Atbals. — 1910. — 12. febr. — Nr. 35; 22. febr. — Nr. 43.

⁶³ Turpat. — 27. marts. — Nr. 71.

⁶⁴ Turpat. — 10. apr. — Nr. 83.

pieciem delegātiem bija uzdots kopā ar jaunvācu un poļu un lietu-
viešu komitejām izstrādāt kompromisa noteikumus kopīgai dar-
bībai. Avīze izteica izbrīnu, kā ir iespējams kompromiss, ja potenciālo sabiedroto darbības programma nav zināma. Par šo programmu un nelatviešu vēlēšanu komiteju vadītājiem «Dzīve» pārāk glaimojoši neizsacījās: «H. Šneideram un katoļu priesterim, poļu un lietuviešu vēlēšanu ganam (I. Vizbors), līdz šim nekādas darbības programmas nav bijis, un arī tagad viņi nav domājuši par to. Šneidera programma ir tā, ka viņš pats ir noņēmis savam miltu un žurku zāļu veikalam un privātdzīvoklim telpas pilsētas namā un, protams, par pusvelti un līdz ar to iecēlis sevi par pilsētas krājkases pārvaldnieku. Katoļu priesteri programma ir dabūt no Jaunliepājas parka zemes gabalu baznīcas u. c. ēku būvei un 10 tūkst. rbļ.» «Dzīve» to visu pasniedza, lai, kā tās redakcija pati izteicās, vēlētaji varētu pārliecināties, ka visa Breikša—Alkšņa komiteja ir tikai komēdija vientiesīgo latviešu vēlēšanu muļķošanai un ka visa patiesā vēlēšanu gaita un attiecības tiek noteiktas aiz komitejas muguras. Ironizējot par latviešu valdes partijas deklarēto, ka vēlēšanu programmai «jādzimstot iz pašas dzīves», avīze indīgi rakstīja: «Uzmanīgi raudzījamies uz Br[eikša] un A[lkšņa] kģiem, vai viņiem drīz kas nedzims, bet velti. Programmu dzemdēs 25. martā ievēlētie 5 delegāti no zaļā galda Šneidera un katoļu priesteri klātbūtnē. Protams, kā tad bez priesteri tādos gadījumos lai iztiek!»⁶⁵ (Citējam pilnībā, lai lasītājs pārliecinātos, ka toreizējā vēlēšanu cīņā taktis pret pretinieku tika uzskatīts par lieku.)

Pēc progresistiem otrā savu vēlēšanu programmu 12. februārī pasludināja vecvāciešu partija. Tā bija visai nekonkrēta, piebārstīta ar neko neizsakošiem vārdiem — jāsamazina, jāpaplašina, jāizpēta, jāturpina u. tml.

Raksturīgākie šīs programmas punkti: tautību samēram domē jāpaliek iepriekšējam, jāsamazina pilsētas valdes un komunālo uzņēmumu uzturēšanas izdevumi, jāsastāda precīza pilsētas finansiālā stāvokļa bilance, ar tautpīgu saimniekošanu ātrāk jādzeš pilsētas parādi un jauni aizņēmumi jānoslēdz vienīgi produktīviem mērķiem, legātu kapitāli nevar būt pilsētas kases līdzekļi, un tos nedrīkst iekļāt, pilsētas ierēdņi nedrīkst vienlaikus būt domnieki, pilsētas komisijās pēc iespējas jāaucaina speciālisti, jāpalielina pirmmācības skolu skaits (un tas ir viss par izglītību!), enerģiski jāturpina ielu bruģošana un kanalizācija, īpašu vērību pievēršot pilsētas nomalēm, jānokārto ūdensvada jautājums, jāmeģina atrisināt pilsētas lombarda un darba biroja jautājumu.⁶⁶

Arī vācu opozīcijas programmu kritika nesaudzēja.

Vācu opozīcija visu laiku bija apgalvojusi, ka pilsētas pašvaldībā ir nepieciešamas reformas, un solīja tās realizēt, taču tās darbības programmā par tām nekas nebija teikts. Vecvācieši bija izteikušies, ka nacionālajam jautājumam Liepājā šobrīd vairs nav

⁶⁵ Dzīve. — 1910. — 30. marts. — Nr. 37.

⁶⁶ Libausche Zeitung. — 1910. — 12. Febr. — N 35.

nekādas nozīmes un tādēļ, izraugoties domniekus, viņi uz tautību nemaz neskatīšoties. Taču programmā izvirzītais postulāts, ka dažādu tautību domnieku spēku sadalījums domē nav grozāms (tātad vāciem atstājama līdzšinējā majoritāte), parādīja iepriekšējā apgalvojuma liekulību.

«Grūti iedomāties kaut ko paviršāku par šo programmu, tas ir neizdevis pasākums.» — tāds vērtējums parādījās «Dzīvē», kad tās redaktoriem vēl bija atļauta kritikas brīvība. Opozīcijas programma vienkārši pasludina, ka nauda «jašpārē» un jāizlieto produktīviem mērķiem, bet, kā «iešpārēt» un kādi ir tie produktīvie mērķi, tas netiek pateikts. «Kā redzams, vecvācieši grib likties uz vienu istu pētišanu. Bet, tā kā viņi jau labi veci, tad domājams, ka viņi šos jautājumus «neizpētīs» ātrāk un labāk par domes tagadējiem pētniekiem.» Avīze nosodīja arī šādu zīmīgu vecvāciešu programmas punktu: pilsētas pārvaldei jāuztur cieši sakari ar pilsoņiem, t. i., biržas sabiedrību, fabrikantu biedrību, lielajām tautiskajām biedrībām utt., tādējādi ar pilsoņiem domāta vienīgi tagadējā mantīgo vēlēšanu sauiņa, ar lielajām nacionālajām biedrībām — vienīgi vācu «fereini» un latviešu pilāru biedrība. «Bez tam «šeitēšanās» ar podrjādiem paliek pa vecam; ne vārda par darba apstākļu uzlabošanu pilsētas pašvaldības iestādēs un uzņēmumos, par pilsētas bibliotēkas paplašināšanu . . . Bet, lai nu kā, vecvāci vismaz neslēpj savu «vecumu» un atklāti rāda, cik maz viņi grib dot, pilsētas domē nākot,»⁶⁷ nobeidza «Dzīvē» vecvācu programmas apskatu.

«Liepājas Atbalss» par vecvāciešu «aiztapināto liberālo programmu», kas «tiem mīļiem latviešiem par labu izrakstīta un rakstos iespiesta», atsaucās, ka «viņai vajadzētu latvietim smekēt. Liekas, it kā to būtu latviešu pavārs cepis: tur pielikts klāt ielu bruģis, kanalizācija, pirmmācības skolas, vietu apgādāšanas kantoris, lombards utt. Bet kas mums galvos, ka tie [...] solīto izvedīs dzīvē? Vai tiešām būtu noticis neiespējamais, ka iznāktu otrādi nekā parunā, t. i., ka vilks spalvu piepaturējis, bet tikumu metīs.»⁶⁸ Arī «Jaunā Dienas Lapa» aicināja neuzticēties vecvāciešiem — «vācu feodālisma aizstāvjiem». Avīze pareģoja: «Ja tie ar progresīvo aprindu palīdzību arī iekļūtu domē, tad viņi gan mēģinātu vienu otru jautājumu nokārtot arī pret saviem ieskatiem «vispārībai par labu», bet tā būtu tikai izkārtne. Bet pilsētas saimniecības vispārējā gaita virzītos agrākā reakcionārā virzienā.»⁶⁹

1910. gada priekšvēlēšanu kampaņā izvirzījās Liepājas brīvostas jautājums,⁷⁰ tas figurēja gan latviešu valdes partijas, gan vecvāciešu vēlēšanu programmā. Pretstatā latviešu programmai, kas pieprasīja bez kādām atrunām gādāt par brīvostu, vecvācieši ieteica vispirms pamatīgi apspriest un izpētīt šo jautājumu speciālistiem, jo ar paviršo ārzemju ostu aplūkošanu vien ir par maz.

Idea par brīvostas ierīkošanu Liepājā bija radusies pirms vairākiem gadiem un piederēja toreizējam pilsētas galvam jaunvācietim, tagad jau nelaiķim V. Dreijersdorfam. Uz šo domu viņu rosināja pilsētas smagais finansiālais stāvoklis un dažādu apstākļu (cietokšņa esplanādes likums, neizdevīgais

⁶⁷ Dzīve. — 1910. — 18. febr. — Nr. 20.

⁶⁸ Liepājas Atbalss. — 1910. — 22. febr. — Nr. 43.

⁶⁹ Jaunā Dienas Lapa. — 1910. — 20. janv. — Nr. 15.

⁷⁰ Brīvosta bija no valsts muitas pārraudzības izslēgta jūras osta vai tās daļa, kurā atļauta no ārzemēm pa jūru ievesto preču bezmaksas izkraušana, novietošana un pēc vajadzības to apstrāde (šķirošana, pārsaiņošana utt.); muitas formalitātes un muitas nodokļu samaksa tika izdarīta galapunktā. Pirmās brīvostas radās jau 16. gadsimtā (Itālijā).

dzelzceļa tarifs, importa tirdzniecības noteikumi u. c.) deformētā tirdzniecība un rūpniecība, kuras atgriezt normālās sliedēs šķita iespējams vienīgi ar ārkārtēju pasākumu, par kādu atzina brīvostas nodibināšanu. Tam vajadzēja kalpot kā pretpasākumam ārzemju (arī vietējai) konkurencei un stimulēt ārējās tirdzniecības attīstību, novirzīt preces no Eiropas tranzītcenrtiem uz Liepāju — tieši no ražotājām zemēm bez starpniekiem. Sarežģītās un apgrūtinotās muitas sistēmas dēļ Baltijas ostas gandrīz visu transatlantisko preču daudzumu saņēma nevis tieši, no ražotājām vietām, bet caur Eiropas ostām — Hamburgu, Brēmeni, Londonu, Kopenhāģenu u. c. ostām.

V. Dreijersdorfa laikā iesāktos priekšdarbus pēc viņa nāves pabeidza pilsētas valde un ar 1909. gada 22. janvāra domes lēmumu brīvostas projektu un tāmi iesniedza Tirdzniecības un rūpniecības ministrijai apstiprināšanai. Martā uz Pēterburgu devās īpaša deputācija (pilsētas galvas vietas izpildītājs H. Cinks, T. Breikšs, Liepājas biržas komitejas priekšsēdētājs G. Leikners un sekretārs Dž. Hāns). Pilsētas dome valdei piešķīra kreditu — līdz 25 tūkst. rbļ. — ar brīvostu saistīto izdevumu segšanai.⁷¹ Pilsētas valdes uzdevumā 1910. gadā (jau jaunās domes laikā) Liepājas pilnvarotais Pēterburgā K. Medzihovskis uzrakstīja ap 600 lappušu biezu grāmatu par brīvostām,⁷² kurā bija sniegtas vēsturiskas ziņas par to rašanos, attīstību, esošo brīvostu apraksts, pierādīta šādu ostu izveidošanas milzīgā nozīme Krievijas stāvokļa nostiprināšanai pasaules tirgū, pamatotas ģeogrāfiskās, klimatiskās un tehniskās priekšrocības, kas dod Liepājai (arī Odesai) pirmtiesības uz brīvostas statusu.

Neraugoties uz ieinteresēto aprindu atbalstu (1910. gadā brīvostu dibināšanas labā izteicās Dienvidkrievijas tirdzniecības un rūpniecības I. kongress un Dienvidkrievijas komerciālās kuģniecības un ostu darbinieku kongress Odesā, Pēterburgas biedrības «Jūras savienība» (Морской союз) pilsapulce, Voronežas, Kremenčugas, Harkovas, Permas biržu komitejas), jautājums iestrēga. Vēl, kā vēlāk izteicās «Liepājas Atbalss» attiecībā uz Liepāju, «skaudība kaimiņos un nesaprašana augšā izjauca šo nodomu»⁷³. Liepājas brīvostas projekts saviļņoja arī citas pilsētas, kuras bija gatavas tās atvērt «vai katrā jūras iedobumā»⁷⁴. Konkurences dēļ Liepājas pilsētas varasvīri centās šo lietu kārtot konfidenciali, pat aiz domes muguras.

Līdz 1911. gadam Liepāja jau bija iztērējusi 2/3 no piešķirtā kredīta, bet lieta ne soli nebija pavisājusies uz priekšu. Šajā gadā Valsts domes budžeta komisija bija gan griezusies Tirdzniecības un rūpniecības ministrijā ar interpelāciju brīvostu dibināšanas lietā, bet vēl 1913. gadā tā nebija iesniegusi domē attiecīgu likumprojektu. 1913. gada sākumā Liepājas pilsētas valde prasīja domei 1050 rbļ. no atlikušā kredīta K. Medzihovska grāmatas izdalīšanai jaunās IV Valsts domes locekļiem. Dome to uzskatīja par vēltīgu un priekšlaicīgu izdevumu un atzina par lietderīgāku lūgt valdību paātrināt lietas izskatīšanu.⁷⁵

Līdz karam jautājums par brīvostas atklāšanu Liepājā tā arī palika neatrisināts. Pēc kara, kad pierādījās brīvostu trūkumi — bija traucēta brīvostu tirdzniecība ar citām pilsētām, valsts muitas sistēmā attīstījās kontrabandas tirdzniecība u. c., no tām gandrīz viscaur atteicās, to vietā izveidojot tā sauktās brīvteritorijas (1930. gada beigās arī Liepājā).

⁷¹ LCVVA, 421. f., 2. apr., 1010. l., 41., 42. lp.

⁷² Медзиковский К. Ю. О свободных гаванях. Порто-Франко. Свободный ввоз и вывоз. Свободные гавани. — Спб., 1910. То izvilkumu veidā publicēja «Liepājas Atbalss» (1910. — 20. okt. — 3. nov., Nr. 240. — Nr. 252).

⁷³ Liepājas Atbalss. — 1913. — 23. nov. — Nr. 271.

⁷⁴ Dzīve. — 1909. — 3. nov. — Nr. 113.

⁷⁵ LCVVA, 421. f., 2. apr., 125. l., 10., 11. lp.

Atgriezīsimies pie vēlēšanu jautājuma. Krievu un poļu un lietuviešu vēlētāji savas programmas neizziņoja, un bija gaidāms, ka tie piesliesies tam grupējumam, no kura sagaidāms visvairāk labuma.⁷⁶

Garāmejot jau norādijām uz atsevišķo vēlētāju grupu tuvināšanos. Gandrīz precīzas prognozes par divu pretēju nometņu izveidošanos parādījās jau 1909. gada beigās. Kompromisa ideja Liepājā bija laidusi tik dziļas saknes, ka nebija domājams, ka viena vai otra grupa mēģinās iztikt bez tā. Neviena no vēlētāju grupām nevarēja iegūt absolūto balsu vairākumu, un katra par sevi tā nespēja nodrošināt savas kandidātu listes uzvaru vēlēšanās. Nenoliedzami, nacionāla kompromisa ideja Liepājā bija populārāka nekā citās Baltijas pilsētās, tomēr par patiesību nevarēja pieņemt avizē «*Libausche Zeitung*» daudzkārt izteikto apgalvojumu, ka nacionālais jautājums šeit vairs nepastāvot un vēlēšanās nespēlējot nekādu lomu.⁷⁷

Vēlētāju armijas divu pretēju nometņu aprises — vispirms valdošo partiju līmenī — iezīmējās jau 1909. gada rudenī, taču atklāti noformējās tikai 1910. gada martā, kad vairs nebija nekādu izredžu uz nacionālo grupu izlīgumu — pirmām kārtām vācu buržuāzijas ietvaros. Šīs divas nometnes bija: 1) tā sauktā vispārējā vēlētāju grupa — jaunvācieši, Breikša partija, poļu un lietuviešu grupas lielākā daļa un krievu vecdomnieki un 2) opozīcija — vecvācieši, A. Bērziņa grupa un skaitliski nelielā krievu opozīcija. «Liepājas Atbalss» savā ačgārnajā leksikā pirmo dēvēja par liberālo, otro — par konservatīvo bloku. Šoreiz būtu jāuzticas Kurzemes gubernatora vērtējumam, kurš, savā atskaitē ziņodams par ārkārtīgi sasprindzināto vēlēšanu cīņu Liepājā, atzīmēja, ka tajā piedalījušās divās partijās sašķēlušās visas vietējās nacionalitātes: 1) konservatīvā partija, kas atbalsta tagadējās pilsētas valdes uzskatus un programmu, tāpēc dabūjusi valdes partijas nosaukumu, un 2) liberāli progresīvā partija, kas, nebūdamā apmierināta ar valdes darbību pilsētas pārvaldē, veidoja opozīciju. Pirmajai pieslējās personas ar noteiktu mantas un redzamu sabiedrisko vai dienesta stāvokli, otrai — brīvo profesiju pārstāvji, kuri vēlēšanās iegūt savā varā pilsētas saimniecību, iekārtoties pilsētas pašvaldības dienestā un tādā ceļā tikt pie zināma stāvokļa.⁷⁸

Kā pirmais izveidojās opozīcijas bloks, par spīti sākumā izteiktajām šaubām, kā gan tik dažādas, pat pretējas opozīcijas grupas varēs vienoties par kopēju programmu⁷⁹ (līgumslēdzēji to nemaz neuzskatīja par nepieciešamu). Vēl februāra pirmajā pusē A. Bērziņa opozīcijas grupas izlīgums ar vecvāciešu un krievu

⁷⁶ Liepājas Atbalss. — 1910. — 5. marts. — Nr. 53.

⁷⁷ Sk.: Rīgas Avīze. — 1910. — 9. janv. — Nr. 6.

⁷⁸ ЦГИА СССР, ф. 1288, оп. 5 (1911 г.), д. 36, л. 2.

⁷⁹ Jaunā Dienas Lapa. — 1909. — 15. dec. — Nr. 290.

vēlētājiem tika pieskaitīts tikai «Liepājas Atbalss» izdomājumiem.⁸⁰ Un pat marta sākumā katra opozīcijas grupa vēl rikojās uz savu roku, taču jautājums par apvienošanos jau bija nopietni sākts risināt. Kompromisa izdošanās gadījumā opozīcijai vajadzēja nosvērties pa labi, jo labējiem elementiem tur būtu pārsvars. Bloka izveidošanā tika ieguldītas abpusējas pūles gan no vecvācu partijas puses ar V. Melvilu priekšgalā, aizkulisēs darbojoties bijušajam pilsētas galvam H. Adolfi, dr. O. Johanseņam, H. Demmem u. c., gan no latviešu opozīcijas puses ar A. Bērziņu vadībā; tātad agrākie latviešu nedraugi no vienas puses un dedzīgie cīnītāji pret vecvāciešiem (K. Burkēvics) no otras. Breikša partijas laikraksts deva aplinkus mājienu par «kādu zināmu vasarnīcu pie Gulbju diķa» (te dzīvoja A. Bērziņš), kur notiekot «klusas» konferences, kurās «pašdarinātie latviešu vadoņi» slēdzo kompromisu ar vecvāciem.⁸¹ Taču vecvācieši vēl vilcinājās pieņemt izšķirošu lēmumu, iekams nebija zināma krievu un lietuviešu un poļu buržuāzijas galīgā nostāja, kā arī tas, kā izšķiras karsti diskutētais pilsētas galvas jautājums.

11. martā latviešu opozīcijas vēlētāju sapulce beidzot pilnvaroja (ar vienu balsi pret) savu pārstāvi noslēgt bloku ar vecvāciem uz abu pušu kopīgi izstrādātajiem noteikumiem: latvieši iegūst divas vietas pilsētas valdē (agrāk bija viena), 20 domnieku vietu (18 vietā) un sešas kandidātu vakances (piecu vietā); tātad vecvāci bija nedaudz atkāpušies no savas vēlēšanu programmas, bet par pilsētas galvas vietnieka posteņa cenu, ko tie gribēja paturēt sev. Ar poļu un lietuviešu vēlētājiem opozīcijai vēl bija jāmēģina izlīgt, un, ja tas neizdotos, tad tiem jāatstāj zināms vietu skaits.⁸² Kāpēc noslēgts bloks, nevis kompromiss, latviešu opozīcijas vadonis A. Bērziņš paskaidroja, ka nav varējuši vienoties programmas jautājumā, jo partneri atzinuši, ka latviešu opozīcijas programma kopumā nav īstenojama: ja tās saimnieciskā daļa pilnībā pieņemama, prasība paplašināt vēlēšanu tiesības un pašvaldības kompetences neesot domes ziņā.⁸³

Opozīcijas vadītāji, kas šķita noslēguši izdevīgu darījumu, no visām pusēm saņēma nopelumus.

Vispirms bija jāatspēko latviešu valdes partijas pārmetumus, ka tie pārdevušies. Valdes partija savā stulbumā (lietoti tieši šādi vārdi) neredzot, ka nolīgums nodrošinājis latviešiem trīs liekas balsis domē (ieskaitot domnieku kandidātu) un valdē tagad būs divi latvieši viena T. Breikša vietā. Tas, ka noslēgts bloks, nevis kompromiss (kas nozīmē vienošanos uz zināmas darba programmas pamata visā domes pilnvaru laikā), runājot latviešu opozīcijai tikai par labu, jo kompromisu ar turīgajiem vāciešiem, šo «atpakaļrāpulīgo» elementu, var noslēgt vienīgi veinberģiskas grupas, un šoreiz šo

⁸⁰ Vārpas. — 1910. — 13. febr. — Nr. 75.

⁸¹ Liepājas Atbalss. — 1910. — 11. febr. — Nr. 24.

⁸² Rīgas Avīze. — 1910. — 27. febr. — Nr. 48.

⁸³ Liepājas Atbalss. — 1910. — 15. marts. — Nr. 60; Dzīve. — 1910. — 27. marts. — Nr. 36.

lomu Liepājā uzņēmusies Breikša vadītā partija.⁸⁴ Šīs partijas atbildes bultai vajadzēja trāpīt latviešu opozīcijas pašapziņu: vecvācieši un krievi kompromisā ar latviešu opozīciju vienkārši nav ielaidušies. Iznākums šoreiz varot būt tikai viens: vecvāci spēlēs, un latviešu opozīcija dancos. Nule noslēgtā bloka vienīgais mērķis esot palīdzēt vecvāciešiem atstumt Breikšu no amata, par ko tiem apsolutas 20 domnieku vietas. Vecvāciešiem, kuriem pret partneriem nav nekādu saistību, vienīgi ir vajadzīgs, lai latvieši tiem palīdz vezumu pārvilkt setā, un tad latvietis var iet.⁸⁵ Ar vecvāciešiem noslēgtais opozīcijas vadoņu izlīgums, ko A. Bērziņš un viņa biedri gribējuši uztipt latviešiem, esot nedabisks konglomerāts, kas varbūt gan dotu dažādus labumus pašai grupai, kādus amatus (it kā valdes partija pilsētas amatus nebūtu pratusi novērtēt!), nodokļu atlaidi,⁸⁶ bet visiem citiem Liepājas latviešu iedzīvotājiem tas atnestu tikai ļaunumu.⁸⁷

Tobrīd vēl nebija skaidri zināmi latviešu valdes partijas un jaunvāciešu vienošanās rezultāti. Kad sāka uzbrukt opozīcijas bloka noteikumiem, opozīcijas partija uzaicināja kritizētājus pašus likt galdā noteikumus, uz kādiem tie noslēguši brālību ar Sneidera «kliķi», un pierādīt, ka Breikša līgums būs lietderīgāks un labāk nodrošinās latviešu intereses. Pirms tas nav noticis, viņiem neesot tiesības vaimanāt par citiem un slavēt sava kompromisa labumus, par kuriem tik vien ir zināms, ka Breikša kungs uz pilsētas rēķina braukājis brīvostas pētit. Un pie reizes neaizmīrsa atgādināt, ka vēlešanu komiteju dibināšanas laikā valdes «kliķes barveži» Alksnis un komp. uzskatījuši opozīciju par vēlēt necienīgu un, ja tas būtu Alksņa varā, opozīcija vispār netiktu pielaista vēlēšanās.⁸⁸

Opozīcijas bloku kritizēja arī valdes partijas līdzjutēji, piemēram, «Latvija», kas pārmeta, ka latviešu opozīcija, personisko interešu dzīta, biedrojas ar «latviešu tiesību neievērotājiem, senču kalpinātājiem un nievātājiem vecvāciem, pārdodami latviešu tiesības par lēcu virumu»⁸⁹.

Opozīciju kritizēja arī no kreisā flanga. «Vārpas», opozīciju kā tādu vērtēdama atzinīgi, jautāja, ko lai saka par Liepājas opozīciju, kurā sastopami visraibākie elementi: konservatīvie vācu liberāļi, konservatīvie krievi, latviešu opozīcija, kurā arī pārsvaru ņem melnie.⁹⁰

«Jaunā Dienas Lapa» šo izlīgumu vērtēja kā jaunu, ačgārnu un savā būtībā visbedīgāko parādību visā vēlešanu ciņā, kas padara latviešu opozīciju vēl melnāku par Breikša partiju.⁹¹

Latviešu valdes partijas un jaunvāciešu kompromisa jautājums atklātībā tika kārtots vairākos etapos. 1910. gada 31. janvārī namīpašnieku biedrības sarīkotajā jautājumu vakarā opozicionārais vairākums to atvairīja ar zobgalīgu repliku, ka pašlaik Liepājā esot zināms tikai viens jaunvācietis — H. Sneideris un ka kompromiss ar jauniem vāciešiem esot tikpat nevēlams kā ar pārāk veciem, vispiemērotākais vecums esot tā apmēram no

⁸⁴ Dzīve. — 1910. — 27. marts. — Nr. 36.

⁸⁵ Liepājas Atbalss. — 1910. — 16. marts. — Nr. 61; 22. marts. — Nr. 66.

⁸⁶ Vecvāciešu un latviešu «atkritēju» pusē, pēc Breikša partijas ziņām, bijuši 13 šenķu un restorānu īpašnieki, kuriem pavisam piederēja ap 100 dzērienu veikalus un kuriem nebija pa prātam domes un īpaši latviešu domnieku darbības virziens — dzērienu nodokļa paaugstināšana; tādēļ tie izrādījušies visenerģiskākie opozīcijas līdzdarbnieki. (Turpat. — 21. aug. — Nr. 189.)

⁸⁷ Turpat. — 13. febr. — Nr. 36.

⁸⁸ Dzīve. — 1910. — 16. marts. — Nr. 31.

⁸⁹ Latvija. — 1910. — 12. apr. — Nr. 83.

⁹⁰ Vārpas. — 1910. — 20. marts. — Nr. 84.

⁹¹ Jaunā Dienas Lapa. — 1910. — 23. febr. — Nr. 23.

28 līdz 48 gadiem.⁹² Valdes partijas sasauktajā vēlēšanu sapulcē 15. februārī jautājums tika izvirzīts jau daudz reālāk. Partijas oficiozs «Liepājas Atbalss», atreferējis šo sapulci, piezīmēja: «Pirmā vietā liksim savus pašu spēkus, apzinādamies, ka vācu, krievu un poļu aprindās ir ļaudis, kam dārgs kultūras darbs, taisnība un progress un ar kuriem mēs vēlēšanās iesim roku rokā.»⁹³ 19. februārī ievēlētā rīcības komiteja jau saņēma konkrētu uzdevumu stāties sakaros ar citām vēlēšanu grupām, galīgo kompromisu gan vēl nenoslēdzot.⁹⁴ Bet komitejas 25. marta sēdē Breikša partijas vēlēšanu organizatori jau paziņoja, ka šobrīd Liepājas dažādu tautību vēlēšanu grupu stāvoklis — piekritēju skaits un darbības programma — jau tiktāl izkristalizējies, ka ir iespējams apspriest jautājumu, ar kurām grupām vajadzētu vēlēšanās uzstāties kopīgi. Komiteja vienbalsīgi nolēma slēgt kompromisu (nevis bloku) ar jaunvācu, poļu un lietuviešu grupām un ievēlēja jau pieminētos piecus delegātus, kuriem kopīgi ar šo grupu pārstāvjiem jāizstrādā kompromisa noteikumi.⁹⁵ Pēc pāris dienām, 28. martā, Breikša—Alkšņa, Sneidera un katoļu partiju pārstāvju delegātu sapulcē tika noslēgts kompromiss. Un atkal — par darbības programmu ne vārda, runāts bija tikai par to, kā sadalīt domnieku krēslus. Opozīcija varēja bez sirdsapziņas pārmetumiem rakstīt, ka latviešu valdes partijas komitejas izstrādātā programma pastāv tikai vēlēšanu muļķošanai un ka Alkšņa kungs bija nospēlējis savu programmas komēdiju. «Kamdēļ prasa, lai latviešu vēlētoji paziņo, kur tiem spiež kurpe, ja šīs vajadzības nemaz neceļ cittautiešiem priekšā. No visa tā var redzēt, ka Breikša personīgo interešu spiediens ir daudz stiprāks par vēlēšanu kurpes spiedienu.»⁹⁶

8. aprīlī J. Alksnis varēja ziņot vēlēšanu sapulcei, ka jaunvācu, poļu un lietuviešu komitejas «ar lielāko prieku» pievienojušās vispārējai latviešu vēlēšanu komitejai un patlaban tiek izstrādāti pamati katras tautības kandidātu skaita noteikšanai. Esot cerības, ka latvieši dabūs domē vairāk vietu, nekā solīts opozīcijas blokam, tiem būšot nodrošināta pilsētas galvas vietnieka un viena pilsētas valdes locekļa vieta, turklāt savus kandidātus tie varēs uzstādīt patstāvīgi.⁹⁷

Sadalot domnieku vietas (par to J. Alksnis savus vēlētojus informēja 21. aprīļa sapulcē), par pamatu bija ņemts baltvācu aprindās tik iecienītais princips — mazāk skatīties uz atsevišķu tautību vēlēšanu skaitu kā uz to reprezentēto ipašumu vērtību. Sarunas bija devušas šādus rezultātus: smalki izskaitļojot, 584

⁹² Dzīve. — 1910. — 2. febr. — Nr. 13; Вестник Либавы. — 1910. — 2 февр. — № 26.

⁹³ Liepājas Atbalss. — 1910. — 18. febr. — Nr. 40.

⁹⁴ Turpat. — 22. febr. — Nr. 43.

⁹⁵ Turpat. — 27. marts. — Nr. 71.

⁹⁶ Dzīve. — 1910. — 1. apr. — Nr. 38.

⁹⁷ Liepājas Atbalss. — 1910. — 10. apr. — Nr. 83.

vācu vēlētajiem (vietas sadalot, vācu nogrupējumi netika ņemti vērā), kuru īpašumu taksācijas vērtība bija 4 milj. rbļ., iznāca 28¹/₄ domnieku vietas, 624 latviešu vēlētajiem ar 2 milj. rbļ. — 21, poļiem un lietuviešiem — 4¹/₂, krieviem 2¹/₄ vietas. Vispārējai latviešu vēlētāju komitejai aizrādot, ka tās tautieši vēlētaji pārstāvēt arī tos namniekus, kuru īpašumi atpaliek no vēlēšanu cenza, un tādu bezcenznieku tāpat daudz esot lietuviešiem, jaunvāciešu komiteja piekāpās tikai tik daudz, ka vienu «savu» vietu ziedoja lietuviešiem, tādējādi provizoriskā vietu sadalījuma pirmais variants izskatījās šāds: vāciešiem — 27 vietas, latviešiem — 21, lietuviešiem un poļiem — piecas, krieviem — divas vietas. Tā kā vēl nekas noteikts nebija zināms, kurā pusē nostāsies krievu buržuāzija, līgumslēdzēji vienojās, ka tai, pieslejšoties kompromisniekiem, piesviedīs vēl divas vietas uz pirmo divu lielāko grupu rēķina. Tā arī notika. Tās pašas 21. aprīļa latviešu vēlētāju sapulces laikā, kad pēc vēlētāju pieprasījuma tika balsots par latviešu kandidatūrām (starp citu, pret Alksni bija nodotas 36 balsis, pret Breikšu — 29), pienāca ziņa, ka krievu vēlētaji sadalījušies un viena daļa, tā, kas stāvēja tuvāk pilsētas saimniecības pīrāgam un jau savas komitejas vēlēšanās izteicās pret opozīciju, ir ar mieru pievienoties jau ar gatavām kandidatūrām (T. Perekaļins, kurš vēlāk atteicās, tā vietā I. Mamonovs, vecdomnieks I. Serebrjakovs, V. Kaļiņins un T. Širins). Katoļu partija savus kandidātus bija izraudzījusi jau dienu iepriekš — 20. aprīlī (K. Heimovskis, E. Trautsolts, N. Bankovskis, I. Valents un V. Grabovskis).⁹⁸ Tātad latviešiem palika 20 vietu, tikpat, cik bija solījuši vecvācieši.

Vēl pirms kompromisa noslēgšanas Breikša partijas līdzjutēja avīzē «Latvija» parādījās nepareiza informācija, ka latvieši dabūjuši 22 vietas, tātad skaita ziņā kompromisa slēdzēji guvuši lielākus panākumus nekā opozīcija, un galvenais — kompromiss un kopēja programma saistot visus tā slēdzējus uz darbību nākošajos četros gados.⁹⁹ Piebīdīsim, ka viņiem nākamajā domē nebija ne kopējas programmas, ne arī vienprātības.

«Jaunā Dienas Lapa», novērtējot šī kompromisa rezultātus, rakstīja, ka vāciešiem dota (arī opozīcijas partiju izlīgumā) puse vietu, tas ir, vairāk, nekā pēc vēlētāju skaita tiem pienāktos. Vāciešu pieprasītā un latviešu respektētā īpašumu «mērišana» neiztur kritiku. Latviešu vēlētāju pārliecinošajam vairākumam bijušas ne vien juridiskas un morālas tiesības, bet arī pienākums un iespēja iegūt domē un valdē majoritāti un ņemt savās rokās pilsētas saimniecību.¹⁰⁰

Vēlēšanu kompromiss kreiso spēku vērtējumā nozīmēja ne vien izlīgumu starp vācu un latviešu lielpilsoņiem, bet reizē apņemšanos kopīgiem spēkiem cīnīties kā pret strādniecību, tā arī pret visām pārējām daudz maz progresīvākām aprindām.

⁹⁸ Liepājas Atbalss. — 1910. — 23. apr. — Nr. 90.

⁹⁹ Latvija. — 1910. — 15. apr. — Nr. 86.

¹⁰⁰ Jaunā Dienas Lapa. — 1910. — 24. apr. — Nr. 92.

Neraugoties uz partiju skaļi izreklamētajām vēlēšanu programām, īstenībā visa vēlēšanu cīņa grozījās galvenokārt ap personām. Valdošais jaunvācu un latviešu lielpilsoņu grupējums jaunvēlamajā pilsētas pārvaldē, augstākais, pieļāva mazu dekorāciju maiņu. Vispirms par strīdaābolu kļuva jautājums, ko iecelt par nākošo pilsētas galvu un tā vietnieku. Pašreizējā pilsētas galvas vietas izpildītāja jaunvācieša H. Cinka pilnvaras beidzās 1910. gada jūnija vidū. Viņu šai amatā ievēlēja pēc 58 gadus vecā V. Dreijersdorfa pēkšņās nāves 1908. gada 30. augustā Āhenē, kur tas bija ieradies ārstēšanās nolūkos un pēc tam ar lielu godu uz pilsētas rēķina apbedīts Liepājā.

V. Dreijersdorfs pabija Liepājas pilsētas galvas amatā pavisam īsu laiku — tikai ap 2,5 gadiem — un iemantoja pašsavaldīga un darbīga cilvēka reputāciju, ne tikai pilsētas saimniecības sīko, ikdienišķo darbu kārtojot, bet arī lielākus darbus iecerot vai atbalstot (brīvosta, Liepājas—Bernātu tramvajs, ūdensvads, tirgus būve u. c.). Dreijersdorfu uzteica arī par to, ka viņš bija mēģinājis pilsētas pašvaldībā turēties pie tautību vienlīdzības principa, tikai domes neizdevīgā sastāva dēļ nespējis to pasargāt no kļūku gara. Par viņa nopelnu uzskatīja dzimtās valodas saglabāšanu pilsētas latviešu pamatskolās. Liepājas pilsētas galva bija iemantojis daudz ienaidnieku titulētās muižniecības vidū. Apspriedē pie Baltijas ģenerālgubernatora viņš bija parādījis sevi no labās puses, kategoriski uzstādāmieš par patronāta tiesību atcelšanu, pret Delingshauzena priekšlikumu par mazturīgo latviešu vēlēšanu tiesību ierobežošanu, valdības un sabiedrisko pārstāvju priekšā apliecinādams, ka latvieši, kā to pierādot Liepāja, esot spējīgi piedalīties pašvaldības orgānos.¹⁰¹

Par H. Cinka ievēlēšanu jaunvācieši toreiz, 1908. gadā, dabūja krietni pacīnīties.¹⁰² Vecvācieši bija iecerējuši citu kandidātu — A. Volgemutu, par kuru sevišķi dedzīgi agitēja dažādi būvuzņēmēji ārpus domes. H. Cinka vārds Liepājā nebija sevišķi populārs, turklāt viņš tikai nesen bija atgriezies no Vācijas, uz kuriem revolūcijas laikā bija devies ārstēties, priekšlaicīgi atstādams pilsētas galvas posteni un turklāt saņemdam pašvaldības darbinieku pensiju (750 rbļ. gadā). Viņa izraudzīšanu un ievēlēšanu latviešu pilsoniskās aprindas uzņēma nevienprātīgi, mazāk iebilstot pret tā cilvēciskajām īpašībām — H. Cinku uzskatīja par labdabīgu cilvēku —, bet atzīstot, ka cienījamais vecums (66 gadi), veselī-

¹⁰¹ Dzīve. — 1908. — 2. sept. — Nr. 39; 4. sept. — Nr. 40.

¹⁰² 1908. gada 25. septembrā sēdē pret H. Cinku balsoja 17 domnieku (no 45). H. Cinks, kuram tobrīd nebija pat vēlēšanu tiesības, tikai deviņas dienas pirms savas ievēlēšanas bija nopircis kāda namīpašuma $\frac{1}{3}$ ideālās daļas, ko nākamajā dienā steigšus korborēja. Sagaidot iebildumus pret steigā safabricētajam balsstiesībām (tādus valdes sēdē jau bija izteicis A. Volgemuts), dienu pirms izšķirošās domes sēdes H. Cinku bāriņtiesā vēl noformēja par agrāk mirušā Krista Bermaka mazgadīgo bērnu aizbildni, bērnu mātei atsaucoties viņa labā. Domē vairāki vecvācieši (Ā. Blumbergs, V. Melvils) noliedza H. Cinka vēlēšanu cenza likumību. Bet valde, par spīti citkārt tik stingri pieprasītajam īpašumu piederēšanas termiņam (viens gads), atsauca uz Cinka ilggadējām saiknēm ar Liepāju un to, ka viņš šeit samērā nesen kā pārdevis savu namu. Arī gubernators 16. oktobrī apstiprināja Cinku amatā. (LCVVA, 421. f., 2. apr., 625. l., 1.—9., 14.—17. lp.)

bas stāvoklis un atsvešinātība no Liepājas saimnieciskās un sabiedriskās dzīves traucēs viņam strādāt ar vajadzīgo atdevi, lai kaut cik saglābtu brūkošo pilsētas komunālo saimniecību. Par lielu trūkumu atzina arī to, ka H. Cinks neprata latviešu valodu, tāpēc lielākā iedzīvotāju daļa būs spiesta savas darīšanas kārtot ar pilsētas valdes kalpotāju starpniecību. Sai ziņā īpašus pāretumus par Cinka ievēšanu izpelnījās latviešu domnieki, kuriem atgādināja, ka petīciju laikmetā paši pilsētas tēvi pieprasījuši vietējo valodu par obligātu ne vien pašvaldības, bet arī kroņa amatiem. Opozīcija pat apgalvoja, ka domnieku barveži ar nolūku pierunājuši «veco labsirdīgo vīru», lai aiz tā muguras taisītu savu politiku. Noteicošo vārdu pilsētas valdē ieguva T. Breikšs. Pēc H. Cinka ievēšanas latviešu uzņēmēji saņēma no pilsētas izdevīgus būvdarbus.¹⁰³

1910. gadā H. Cinka kandidatūra jau vairs nebija aktuāla. Pilsētas galvas, arī tā vietnieka vakance izrādījās viens no galvenajiem vācu buržuāzijas šķelšanās iemesliem. Vecvācieši uzstāja, ka pilsētas galvam, pirmkārt, jābūt vācietim, otrkārt, ir vajadzīgs cilvēks ar vārdu. Viņi pieprasīja T. Breikša un H. Cinka atkāpšanos. To atbalstīja daļa krievu vēlētajū un latviešu opozīcija, uzskatot, ka šie divi vīri, kuri pašreiz Liepājas pilsētas pašvaldībā «noteic vēju un lietu», nav spējīgi vadīt tās saimniecību. Vecvācieši sākumā gribēja dabūt abus šos posteņus sev, līdz beidzot sarunās ar jaunvāciešiem vienojās par A. Volgemuta kandidatūru pilsētas galvas postenim. Bet, tā kā jaunvācieši atteicās upurēt T. Breikšu, bet vecvācieši neparko neatkāpās no savas prasības, jo abu šo personu — H. Cinka un T. Breikša — loma pilsētas saimniecībā esot vienāda, tika anulēta arī iepriekšējā vienošanās nākamā pilsētas galvas jautājumā (vācu vēlētajū 22. februāra sapulcē).¹⁰⁴

Atkārtotās situācija, kāda bija izveidojusies Liepājā pirms apmēram 20 gadiem, H. Adolfi karjeras priekšvakarā, kad radās grūtības ar pilsētas galvas vakances aizpildīšanu. Kandidāti tika meklēti pa visām malām, arī ārpus Liepājas.

Prognozes mainījās cita pēc citas. Opozīcijas sākotnējais nodoms par kandidātu izvirzīt A. Volgemutu vēlāk tika atmests, jo daudziem viņš šim amatam šķita par vecu (66 gadi) un viņš nebija speciālists finanšu lietās. Marta sākumā par vācu opozīcijas galveno kandidātu minēja T. Ulmani, bijušo jaunvācieti, kuram bija radušās domstarpības ar bijušajiem domubiedriem, bet tas nomira, vēlēšanas nesagaidījis. Minēja, ka vecvāciem padomā ir vēl pāris matrikulētās muižniecības pārstāvju, viens no tiem — Ilūkstes apriņķa Asares, Zustes u. c. muižu īpašnieks Ernsts fon Valters-Vitenheims. Pēc citiem apgalvojumiem, tās bija tikai baumas un parasts valdošās partijas agitācijas triks, lai kompromitētu opozīciju.¹⁰⁵ Arī pretējā puse nebija vairījusies no

¹⁰³ Dzīve. — 1908. — 27. sept. — Nr. 50; 1910. — 14. janv. — Nr. 5.

¹⁰⁴ Rīgas Avīze. — 1910. — 24. febr. — Nr. 45; 27. febr. — Nr. 48; Dzīve. — 1910. — 25. febr. — Nr. 23.

¹⁰⁵ Rīgas Avīze. — 1910. — 2. marts. — Nr. 50; 3. marts. — Nr. 51; Liepājas Atbalss. — 1910. — 4. marts. — Nr. 52.

titulētām personām. Tā Sneidera—Breikša grupa sarunās par vācu vēlēšanu apvienošanu lika priekšā par pilsētas galvu ievēlēt Nīkrāces muižas īpašnieku Edmundu fon Zibertu, kam vācu opozīcija tomēr nepiekrīta. Tas netraucēja Breikša partijai pārņemt opozīcijas vadonim A. Bērziņam bloķēšanos ar vecvāciešiem, kas pilsētas vadītāju meklē Baltijas muižnieku aprindās, dramatiski izsaucoties: «Opozīcijas piekritēji, kur jūsu acis!»¹⁰⁶

Beidzot abiem vēlēšanu blokiem neatkarīgi vienam no otra bija radies nodoms pilsētas galvas amatu piedāvāt K. Bīnemanim, bijušajam Kurzemes pilsētu hipotēku biedrības priekšniekam, tobrīd Ziemeļu bankas direktoram Rīgā, izslavētam finansistam, vienam no nīknākajiem agrākajiem H. Adolfi pretiniekiem, kura gašana daļēji bija arī viņa darbs, bet kurš jau pirms astoņiem gadiem bija atstājis Liepāju. Marta beigās parādījās ziņa, ka H. Sneiders nobraucis uz Rīgu pierunāt K. Bīnmani, lai tas uzstāda savu kandidāturu Liepājas pilsētas galvas amatam (tātad arī šai gadījumā neeksistētu nekādi cenza šķēršļi).¹⁰⁷

1909. gada beigās iesākušos opozīcijas uzbrukumus smaile bija vērsta pret tā dēvēto Liepājas faktisko lordmēru, pilsētas galvas vietnieku T. Breikšu, ar skaidri manāmu nolūku to gāzt. Pēc dažiem toreiz izteiktiem pārspilētiem apgalvojumiem visa vēlēšanu cīņa grozītiem tikai ap viņa personu. Kāpēc pret T. Breikšu bija iebildumi latviešu opozīcijai, daļēji jau norādījām iepriekš. Jaunvāciešu grupas prasība, lai galvas vietnieks katrā ziņā būtu T. Breikšs, pēc opozīcijas domām, ierobežojot latviešu vēlēšanu tiesības pašiem brīvi izvēlēties kandidātus pilsētas amatam. Un, ja tie arī izvēlētos T. Breikšu, tad tikai pēc Sneidera un paša Breikša spiediena uz vēlētajiem, kas no viņiem ir atkarīgi.¹⁰⁸

Vecvācieši vispirms prasīja, lai arī šo amatu ieņemtu viņu tautietis. Pilsētas galvas vietniekam zināmos gadījumos bija liela reprezentatīva nozīme, kad nācās stāties tiesos sakaros ar valdības iestādēm un augstāko administrāciju (tās vara dažkārt bija spēcīgāka par likumu) Jelgavā un Pēterburgā. T. Breikšs, bieži aizvietodams pilsētas galvu, dažus jautājumus bija paguvjis nokārtot pretēji vecvācu nodomiem. Latviešu valdes partija ne veltī šim jautājumam piešķīra principiālu nozīmi. Viena no svarīgākā pašvaldības amata atrašanās latviešu rokās esot radījusi nesaņķu Baltijas konservatīvo vāciešu omulībā, tāpēc vecvācieša ievēlēšana būtu «visas latviešu lietas pazeminājums», tiem pilnīgi noslēgtos valdības iestāžu durvis, un opozīcija saņēma nosodījumu, ka amats par lēcu virumu izandelēts vecvāciešiem.¹⁰⁹ Breikša aizstāvji viņu nosauca par vienīgo piemēroto kandidātu — neatkarīgā materiālā stāvokļa dēļ —, citi studētie Liepājas latvieši šo vietu nevarēšot un negribēšot ieņemt, jo tā atmetot pārāk maz (3 tūkst. rb!?!), lai varētu amatam piemēroti dzīvot, bet citi darbi jāmet pie malas. Breikšs esot Kurzemē pir-

¹⁰⁶ Liepājas Atbalss. — 1910. — 19. marts. — Nr. 64.

¹⁰⁷ Rīgas Avīze. — 1910. — 3. marts. — Nr. 51; Dzīve. — 1910. — 1. apr. — Nr. 38.

¹⁰⁸ Dzīve. — 1910. — 11. marts. — Nr. 29.

¹⁰⁹ Liepājas Atbalss. — 1910. — 15. marts. — Nr. 60; 22. marts. — Nr. 66.

mais un, liekas, vienīgais goda miertiesnesis, jo līdz šim Baltijā tā bijusi vienīgi baronu privilēģija (cita starpā, miertiesneši kārtoja mantojuma lietas). Turklāt T. Breikšs atsacījies no pilsētas pensijas, uz kuru tam bijušas tiesības pēc nākamiem četriem gadiem.¹¹⁰

Kāpēc jaunvācieši tik enerģiski cīnījās par Breikšu? Jeb, kā izteicās «Dzīve», kur vēl pasaulē redzēts, ka vāci skaldās tikai tāpēc, lai varētu paturēt latvieti par vācu interešu aizstāvi! Tas jau vien liecinot, kas viņš par latviešu aizstāvi. Par vienu no galveniem tika minēts tas apstāklis, ka jaunvāciešiem trūkst citu pārbaudītu cilvēku. Jaunvāciešu vadonis H. Sneideris, kopš gubernators viņu bija atteicies apstiprināt par pilsētas valdes locekli, atraidīja visus atbildīgos pilsētas amatus. Breikšs izrādījās jaunvāciešu komunālās politikas īstenošanai ļoti piemērota persona. Latviešu domnieki atbalstīja sava vadoņa ieskatus. Viņš bija apgādājis savus vēlēšanu aģitatorus (vairāki no viņiem bija domnieki) ar darbu un maizi: J. Rumbergs kļuva nodokļu kontrolieris, P. Rauhmanis — atevietu pārraugis, Neilands — naktspatversmes uzraugs, J. Kedže — paviljona nomnieks, S. Rūja dabūja obligāciju, K. Saule-Sleinis — kancelejista, J. Kupše — ielu bruģētāju uzrauga vietu.¹¹¹

Marta beigās jaunvāciešu vēlēšanu komiteja par T. Breikša kandidatūras atbalstīšanu vācu opozīcijai piedāvāja pusi domnieku un valdes locekļu vietu, latviešu opozīcijai — pusi no latviešiem rezervētajām vietām, bet kā vieni, tā otri atteicās un no savstarpēji noslēgtā līguma neatkāpās.¹¹²

Vēlēšanu aģitācijas karstumā T. Breikšam nācās publiski uzklausīt daudz kā nepatīkama. Viņš tika nosaukts par tagadējās pilsētas domes sulaini, dzimtlaiku «šulmeistaru», kurš savas trūcīgās izglītības dēļ (to pat pielīdzināja nullei, uzbrucējiem aizrautībā aizmirstot, ka Breikšam aiz muguras kā nekā tomēr bija Baltijas skolotāju seminārs) nav spējīgs neko dot sabiedrībai, taču uzmeties par lielo un daļēji arī mazo pilsoņu garīgo vadoni. No tādas viņa darbības varot iznākt tikai absurds, jo sabiedriskā dzīve ir kļuvusi daudz komplicētāka, lai katrs veco laiku skolmeistars varētu stāties tās priekšgalā.¹¹³ 15. februārī vēlēšanu sapulcē Breikšam uzdeva vairākus kutēlīgus jautājumus pašvaldības naudas lietās un viņam nācās apsolīt pretinieku vadonim A. Bērziņam dot iespēju ieskatīties pilsētas valdes grāmatās, lai noskaidrotu, cik viņš, Breikšs, 1909. gadā dažādos personiskajos braucienos iztērējis pilsētas naudu. Viņam atgādināja, ka tas kopā ar Krišu Cīruli budžeta komisijā bija pretojies brīvskolēnu skaita palielināšanai pilsētas pamatskolās un ka Breikšs par sava

¹¹⁰ Liepājas Atbalss. — 1910. — 23. apr. — Nr. 90.

¹¹¹ Dzīve. — 1910. — 11. marts. — Nr. 29; 27. marts. — Nr. 36.

¹¹² Turpat. — 27. marts. — Nr. 36.

¹¹³ Jaunā Dienas Lapa. — 1910. — 13. janv. — Nr. 9.

nama divās telpās izvietotajām trijām skolām ņem trīs nomas naudas.¹¹⁴

Vēlēšanu cīņa visniknāk norisinājās starp abām latviešu vēlē-tāju grupām, kas lietoja vienādus paņēmienus un, neizvēloties vārdus, nomelnoja viena otru, netaupot nevienu redzamāku kā valdes, tā opozīcijas partijas pārstāvi.

Uz pašreizējo Latviešu namsaimnieku biedrības priekšnieku Jāni Birz-nieku bija mērķēts avīzē «Dzīve» ievietotais raksts ar dzēlīgu virsrakstu «Kāds «godavīrs» iz Breikša kliķes», kas atsauc atmiņā kādu notikumu 1908. gadā, kad Birznieks pats sevi bija iecēlis fūrmaņu vecākā godā. Kad amatbrāji to neatzina, viņš pasteidzās ziņot pienācīgā vietā, ka fūrmaņi tai-sot dumpi, un panāca, ka vēlēšanas pat divreiz atkārtu, bet Birznieks abās tika izgāzts un, kā teikts korespondencē, «asti nolaidis, aizgājis mājā», ne-paskaidrodams, kur licis ormaņu samestos 16 rubļus, tā izpelnīdamies iesauku «16 rubļu vīrs».¹¹⁵

Ar izsmieklu tika komentēti valdes partijas sludinājumi, ka padomus vēlē-šanu un citos jautājumos sniegs lietpratējs, tāds un tāds namsaimnieks, kad katram esot labi zināms, ka tāds var tikai «uz bukas vadīt». Kādus komunā-lās politikas jautājumus var atrisināt tāda «fūrmaņu brigāde» (neniecinot amatu, bet runājot par to spējām)? Zēl esot to nabagu fūrmaņu, kuriem tādos kritiskos brīžos jāuzstājas kā sociālpolitiķiem.¹¹⁶

Valdes partijas aģitatora domnieka K. Cīruļa vārds saistījās ar kādu neglītu epizodi namsaimnieku biedrības 1909. gada 13. septembra sēdē, kurā, pārrunājot namsaimnieku grūto stāvokli, pēc viņa priekšlikuma nolēma sa-stādīt ires nemaksātāju melnās listes.

Dažas tumšas lappuses tika atstāstītas vēl no cita valdes partijas dar-boņa Jēkaba Rumberga dzīves, kurš savā laikā «izdzinis cauri» divas bap-tistu draudzes Rīgā, izmēģinājis roku kā grāmatbodnieks, drukātavas īpašnieks un laikraksta redaktors, 90. gados «atspolējis» uz Liepāju, kur «uzpūtīs» otro baptistu draudzi, kad negāja ar to, nodibināja sātības biedrību, pa svētdie-nām noturot jautājumu vakarus publikas smidzināšanai. Iesāka celt biedrības namu, kam kronis piešķīra 15 tūkst. rbļ. lielu pabalstu, bet tas palika pus-būvē, un, kad to neizdevās iesmērēt pilsētai, pārdeva zem āmura. Piedevām kronim naudu neatmaksāja, un šai lietā notika pat izmeklēšana. Beidzot Rum-bergam izdevās iekārtoties par pilsētas nodokļu kontrolieri. Bet arī šai amatā viņš nebija rikoļies gluži nevainojami, uz pilsētas rēķina izpalīdzēdams saviem draugiem un paziņām. Piemēram, Jānim Burvim, auzu, siena u. c. tirgotavas īpašniekam un ormaņu uzņēmējam, uzskaitīja tikai pusi no tam faktiski pie-derošā zirgu skaita (par katru zirgu bija jāmaksā pilsētai 5 rbļ.), kurus tas izmantoja asenizācijas u. c. darbos. Uzņēmējs ormanis Renemanis, kas J. Rumberga draudzē izpildīja tādu kā vārtnieka lomu, nodarbināja sešus zir-gus, bet oficiāli viņam skaitījās tikai divi (1909. gadā) un četri (1910. gadā) zirgi. J. Rumbergs, būdams viens no Breikša—Alkšņa partijas vadošajām stutēm, jutās drošs, ka Breikšs viņa darbību nekontrolēs. Tā kā abi minētie uzņēmēji strādāja arī Breikša aizgādībā nodotajā V. Dreijersdorfa ķieģelnicā, likās, viņš nevarēja nezināt, cik katram zirgu. Vēlāk, jau jaunās domes laikā, tika jautāts, vai pilsētas valde spers attiecīgus soļus pret Rumbergu, pār-baudot tā sastādītos pilsētas nodokļu maksātāju sarakstus, un vai Breikšs atmaksās pilsētai zaudējumus.¹¹⁷

Kāds vērīgs žurnālists savukārt atcerējās jau agrāk parādījušos ziņu, ka J. Burvja nodarbināto kučieru rokās aizdomīgā kārtā bija nokļuvušas citu

¹¹⁴ Rīgas Avīze. — 1910. — 17. marts. — Nr. 39; Dzīve. — 1910. — 18. marts. — Nr. 20.

¹¹⁵ Dzīve. — 1910. — 27. marts. — Nr. 36.

¹¹⁶ Turpat. — 30. marts. — Nr. 37.

¹¹⁷ Turpat. — 30. sept. — Nr. 138.

uzņēmēju jau reiz nodotās markas (nodevu zīmes) par pilsētas izgāztuves izmantošanu, ko vadīja cits Rumberga draugs Rauhmanis.

Pēc vēlēšanām sveikā neizgāja arī vispārējās latviešu vēlēšanu komitejas priekšnieks J. Alksnis, kurš, iekļūvis latviešu Annas draudzes pārvaldē par pērminderi (par «visu makti» gribēdams darboties arī šajā «tautas druva»), drīz vien paspēja saēsties ar citiem padomes locekļiem. Tas nav nekas jauns, piezīmēja «Dzīve», jo viņš ar savu uzpūtīgo izturēšanos visur, kur vien parādās, sacel' nemieru. «Šis kungs, kurš nesen pārmainījis kazarmas atmosfēru (atgādinājums par tā kara ārsta praksi) pret sabiedrisko darbu, vēl līdz šim nevarot aprast ar to, ka sabiedrībā pret tādiem vīriem kā viņš neviens roku pie cepures neliek un ar «slušaļu-s» neatbild.»¹¹⁸

Ar savu pretinieku grēku darbu uzskaitījumu nevilcinājās arī valdes partija, atgādinot, ka tie paši opozīcijas vadoņi, izbijušie pagasta skrīveri K. Burkēvics un A. Bērziņš, pirms astoņiem gadiem sviedriem vaigā pūlējušies pakalpot vecvāciešu kungiem un celt tos atpakaļ pašvaldības troni.

So un vēl dažu citu latviešu «skaldītāju» vadoņu «interesantās kolekcijas» vidū ar pirmo numuru tika minēts K. Burkēvics, labējā oktobrista barona H. Felkerzāma draugs. Breikša partija sāka pastiprināti interesēties par Bernātu piepilsētas tramvaja (dzelzceļa) lietu, uz kuru savā laikā K. Burkēvics bija dabūjis koncesiju līdz ar lielāku domes naudas pabalstu. Koncesionāram līdz šim nekur nebija izdevies sadabūt naudu, un tramvaja būve nebija pat aizsākta; K. Burkēvica pretinieki minēja, ka tas izmantos pilsētas bezspēcību, kas, iesūdot viņu tiesā, tikpat paliktu bešā, un tāpēc mēģinās no domes izkaulēt vēl dažus desmittūkstoš rubļus. Bet, tā kā pašreizējās domes, it sevišķi latviešu domnieku acīs viņš arvien vairāk zaudē uzticību un atbalstu, K. Burkēvicam gribot negribot ir jārikojas tā, lai pie varas naktu tāds domnieku sastāvs, kas viņam aiz pateicības atvēlētu naudu no pilsētas kases. Un pirmām kārtām viņam ir jāatbrīvojas no pašreizējo latviešu domnieku vadoņa T. Breikša. Tāpēc K. Burkēvics sapulcējās zem sava karoga visus, kam Breikšs bija nodarījis pāri: vienam nenopirka piedāvāto zirgu, otram neievietoja piedāvātajās telpās skolu, trešam neatļāva iebūvēt jumbtistabiņas, kur iedzīvotājiem būtu bijis jānoslāpst vai ugunsgrēkā jāsadedg, ceturtnam lika samaksāt par noķerto suni utt.¹¹⁹

K. Burkēvicam inkriminēja mēģinājumu uzpirkt katoļu vēlētajus, piesolot tiem no pilsētas kases 10 tūkst. rbļ. jaunas katoļu baznīcas būvei. Lai gan to pašu ar pilnām tiesībām varēja pārnest jaunvāciešu un latviešu valdes partijām, kas bija katoļiem šim pašam nolūkam piesolījušas lielāku zemes gabalu Jaunliepājas parkā, šīs pilsētas daļas vienīgajā zaļajā zonā, izsaucot plašu vietējo iedzīvotāju neapmierinātību un protestus.

K. Burkēvicam tika pārmēti arī par paviršo pilsētas nodokļu pārvaldes vadību. Viņa laikā nodokļi auga divas un pat piecas reizes, bet, neraugoties uz to, nodokļu maksātāju kopa pilsētas slimnīcai bija parādā par tās nabadzīgo locekļu ārstēšanu. Nekādas atskaites un norēķinus pārvalde nesniedza, un pats viņš esot sastopams visur citur — Bernātos, Rīgā, Jelgavā, Pēterburgā, Briselē, Parīzē, Berlīnē, tikai ne nodokļu pārvaldē.¹²⁰

Otrs svarīgākais vaininieks skaitījās A. Bērziņš. Breikša partijas oficiozā parādījās neskaidri mājieni par viņa nesenažām pagasta skrīvera gaitām Durbē un Pērkonē, par nodegušo pagasta namu līdz ar visām grāmatām un bāriņu naudu, nemierīgo laiku dēļ atstāto skrīvera amatu, Liepājā nopirkto divstāvu namu, darbošanos K. Freivalda īslaicīgi izdotajā «Sēklā» (tā paša Freivalda,

¹¹⁸ Dzīve. — 1910. — 28. aug. — Nr. 98.

¹¹⁹ Liepājas Atbalss. — 1910. — 21. apr. — Nr. 88.

¹²⁰ Turpat. — 18. marts. — Nr. 63.

kurš beidzamā laikā iebrūdis purvā Pērkones zvejnieku biedrību, drošības pēc aizbraucis tālāk no Liepājas — uz Odesu) utt. Tā kā pastāvīgā līdzstrādnieka maize avīzē «Вестник Либавы» Bērziņam ir šķitusies nedroša, tas jau gadiem pūlējies ietikt kādā pilsētas valdes amatā, piemēram, par pilsētas galveno grāmatvedi. Ja viņš būtu to dabūjis, tad tagad vis neastras opozīcijā. Par Bērziņu jāsakot: jo pazemīgāk viņš sveicina, jo vairāk jābūt uzmanīgam. Zināms, ka tādām vīram nevarēja dot vietu pilsētas komunālistādēs. Tagad viņš šo vietu cerot saņemt no vecvāciem un Burkēvica. Zaudēt viņš no šīs ciņas nekā nevarot, jo viņam nekā neesot ko zaudēt.¹²¹ Te nu iznākums varēja būt tikai viens: A. Bērziņš iesūdzēja redaktoru J. Kovaļevski apgabaltiesā par neslavas celšanu.¹²²

Par trešo «skaldītāju» skolotāju J. Stūriči «Liepājas Atbalss» izteicās tikpat neglaimojoši. Viņa mūžs esot raibs kā dzeņa spārni, nekur viņš nav varējis ilgāku laiku iedzīvoties, nevienā amatā noturēties. Kā istis nemiera gars viņš sajūtot neizsakāmu prieku par ikkatru paša vai cita sarikotu skandālu, pats nezinādams, pret ko un par ko viņš karo un ko isti grib. Kādi ir skolotāja J. Stūriša uzskati, to neviens nevarot pasacīt, viņš pats vismazāk. Viņa stiprā puse esot neatlaidīgi piedāvāt visiem savu līdzdalību, arī tādiem, kuri par viņu neko negribot zināt. Viņš pats laikam neatminoties tās durvis, kas viņam aiz muguras tikušas aizcirstas, utt. Opozīcijā viņš atrodas tādēļ, ka pilsētas valde neuzskatīja par likumīgu ieskaitīt viņam kroņa dienestā nokalpotos gadus pilsētas dienestā.¹²³

Savs kauna traips atradās vēl viena A. Bērziņa partijas balsta — Aploku ielas namsaimnieka Mārtiņa Sietiņa — biogrāfijā, kurš tikai dažus gadus atpakaļ bija pārcēlies no Rīgas. Viņš bija pieķerts domnieku piekukuļošanas mēģinājumā kāda ebreju tautības būvspeculanta uzdevumā, kurš gribēja uz sava gruntsgabala pilsētas vasarnīcu rajonā, kur bija atļauta izklaidus apbūve, uzcelt otru namu. Lai pierādītu viņa vainu, kāds no domniekiem pieņēmis M. Sietiņa piedāvātos 10 rbļ. un pēc tam cēlis tos citiem priekšā. Nu bija pienācis īstais brīdis par to pastāstīt lasītājiem, un, kad šis «10 rubļu virs» kopā ar citiem opozīcijas vadoniem tikko kā bija sasaucis latviešu vēlētajus uz vēlēšanu cīņu lietuviešu biedrībā (5. februārī), pie reizes divdomīgi pajautāt: sakiet — kas viņu tagad dzina uz šo soli?¹²⁴ M. Sietiņa principialitātes trūkums vēlreiz pierādījās dažus mēnešus vēlāk — Latviešu krājaizdevu sabiedrībā izraisoties abu latviešu partijas konfliktam, viņš pieslējās Breikša partijai.

Tiem, kuri sekoja vēlēšanu agitācijai latviešu vēletāju vidū, bija jākonstatē, ka tā noris tik ļoti asi un ir kļuvusi tik personiska, ka neatkarīgi no vēlēšanu iznākuma turpmākajos trijos četros gados izlīgums nav paredzams un nākošajās vēlēšanās cīņa pašu starpā sāksies no jauna.¹²⁵

Abi latviešu vēletāju grupējumi viens otram pārmeta vienus un tos pašus grēkus. Breikša partija, sevi uzteikdama, apgalvoja, ka nelieto neglītus agitācijas līdzekļus, bet balstās tikai uz faktiem un skaitļiem, pretēji opozīcijai, kas, piemēram, dažādiem līdzekļiem, pat ar apdzirdīšanu, piespiedusi vairākas latviešu vēletāju pilnvaras atdot cittautiešu «čīnavniekiem», tās agitatori valdes partijas komitejas sasauktās vēletāju sapulces dienā jau no rīta apstaigājuši mājas, pierunādami vēletājus neiet uz šo sapulci, un īsi pirms sapulces nobloķējuši visas ielas, kas ved uz Latviešu

¹²¹ Liepājas Atbalss. — 1910, — 21. apr. — Nr. 88.

¹²² Turpat. — 23. apr. — Nr. 90.

¹²³ Turpat. — 18. febr. — Nr. 40; 21. apr. — Nr. 88.

¹²⁴ Turpat. — 9. febr. — Nr. 32.

¹²⁵ Rīgas Avīze. — 1910. — 24. apr. — Nr. 24.

biedrības namu. Uz vienu no pēdējām opozīcijas sapulcēm dažs labs vēlētājs bija saņēmis vēl atsevišķu uzaicinājumu ierasties ātrāk un tad ticis bez maksas uzciens. Breikša partijas orgāns šo ziņu steidzās afišēt, piebilstot, ka tas taču maksā naudu un atrodas cilvēki, kas sedz šos izdevumus, jautājums tikai — kādēļ — aiz kristīgas mīlestības vai dzīdamies pēc kāda personiska labuma? Un turpat viszinoši atbildēja: ja kāds naudu sēj, tad viņš cerē arī to ar daudzkārtējiem augļiem pļaut. Galu galā paši vēlētāji un pilsētas nodokļu maksātāji dabūs par visu rēķinu daudzkārt samaksāt.¹²⁶

Uz gauda tika ņemti arī opozīcijas agitatori. Kāds zināms ģenerālagitators, tā sauktais Melnais, blandoties pa pilsētas nomalēm ar uzbāzīgiem solījumiem, asarām acis lūgdamies balsot tikai par opozīciju, kāds cits, «iesirmām ūsām un matiem» tai pašā nolūkā apstaigājot ezermalas namniekus, piesolidams zelta kalnus.

Taču valdes partijas vadoni pirmie bija rādījuši paraugu, kā kaitēt pretējās partijas vēlētāju organizatoriem. Kad opozīcija bija izsludinājusi savu 5. februāra vēlētāju sapulci, jau dienā no visiem nomales afišu stabiem afišas bijušas noplēstas un pēcpusdienā vairāki pazīstami pilsētas ierēdņi ar lielu skubu apskraidījuši vēlētājus, lai atturētu tos no ierašanās.¹²⁷

Opozīcija nepalika parādā. Avīze «Вестник Либавы» savukārt ziņoja, ka kopš februāra sākuma pie tās redakcijas mājvietas vecdomnieku partijas uzdevumā nepārtraukti dežurē kāds latviešu namsaimnieks, novērodams, kas tajā ienāk un iziet.¹²⁸ Pie Jaunliepājas namsaimniekiem bieži piestaigājam bija redzēts kāds podnieks J. Lazdiņš, valdes partijas uzpirkts agitators, kuram par balsu zvejošanu apsolīts viņa namā ierīkot pilsētas skolu, pārbūves vajadzībām jau iepriekš izsniedzot 1000 rubļu, bet vēl 1909. gada rudenī, ceļot māju, tam atļāva atkāpties no celtniecības noteikumiem, par ko nebija jābrīnās, jo viņš agitēja T. Breikša — pilsētas būvkomisijas priekšsēdētāja — labā. Ja to būtu darījis cits namsaimnieks, tam būvi liktu nojaukt, kā, piemēram, opozīcijas piekritējam Rozentalam.¹²⁹

Pretinieki centās viens otram sariebt arī priekšvēlēšanu kampaņām nepieciešamo telpu jautājumā. Šeit lielākas iespējas bija valdes partijai. Vispirms opozīcijai telpas 5. februāra vēlētāju sapulcei pilsētas namā atteica pilsētas valde, tad palīdzības biedrības un, beidzot, Latviešu biedrības vadība, jo, pēc biedrības priekšnieka E. Ekšteina vārdiem, nevar vērt durvis skaldišanas nolūkiem tādā vietā, kur latvieši jau 28 gadus pulcējušies uz vienprātību un kopīgu darbu. Pajumte atradās lietuviešu biedrībā.¹³⁰ Opozīcija — dots pret dotu — parādīja durvis valdes partijai, kas bija jau izsludinājusi savu vēlēšanu biroju no Latviešu krājaizdevu sabiedrības irētajās Latviešu savstarpējās ugunsapdrošināšanas biedrības telpās Kungu ielā 4. Sabiedrības direktori F. Jēkabsons un L. Dībietis stingri noliedza šīs biedrības darbvidim un valdes loceklim Breikša partijas agitatoram K. Cirulim

¹²⁶ Latvija. — 1910. — 13. apr. — Nr. 84; Liepājas Atbalss. — 1910. — 19. febr. — Nr. 41; 10. apr. — Nr. 83; 24. apr. — Nr. 91; 26. apr. — Nr. 92.

¹²⁷ Dzīve. — 1910. — 6. febr. — Nr. 15.

¹²⁸ Вестник Либавы. — 1910. — 12 февр. — № 35.

¹²⁹ Dzīve. — 1910. — 25. marts. — Nr. 35.

¹³⁰ Liepājas Atbalss. — 1910. — 9. febr. — Nr. 32.

pieņemt vēlētājus šais telpās, pretējā gadījumā piedraudot uzteikt nomu, un birojam bija jāpiemetas cītur. Par šo rīkojumu F. Jēkabsonam raudzīja atmaksāt. Vispirms viņam atklātībā izteica nosodījumu, ka viņš nav protestējis pret barona G. Maideļa vienbalsīgo ievēšanu par Kurzemes pilsētu hipotēku biedrības priekšnieku, ka licis šķēršļus latviešiem iegūt balsstiesības, traucējot vēlēšanu biroja darbu. F. Jēkabsonam arī atgādināja, ka viņam stāv priekšā pārvēlēšanas direktora amatā.¹³¹

Pamazām domes priekšvēlēšanu cīņa pārsviedās arī uz Latviešu krājaizdevu sabiedrību. Tobrid sabiedrības padomes vairākums — J. Rumbergs, J. Birznieks, J. Bebrs un būvuzņēmējs P. Intenbergs (izņemot divus tās locekļus — K. Sauli-Sleini un K. Beršu), kā arī viens no direktoriem P. Blumbergs — pieslējās valdes partijai, abi pārējie direktori F. Jēkabsons un L. Dībietis — opozīcijai. Tādējādi šajā vienīgajā latviešu kreditiestādē noteikšana piederēja ar pilsētas domi saistītajai konservatīvo pilsoņu grupai, kuras priekšgalā bija T. Breikšs, liedzot kredītu tam tautiešu grupējumam, kurš domes vēlēšanās atbalstīja opozīciju.¹³² Pēdējos pirmsvēlēšanu mēnešos par krājaizdevu sabiedrības biedriem uzņēma tikai Breikša partijas piekritējus. Isi pirms domes vēlēšanām pilsētā izplatījās vēsts, ka sabiedrības biedriem piedraudēts uzteikt aizlienējumus, ja tie nebalsos valdes partijas labā. Tā kā nami Liepājā lielākoties bija celti uz parāda, tad namsaimnieku vairums atradās pilnīgā atkarībā no skaitā nedaudzajiem obligāciju īpašniekiem, neoficiālajiem pilsētas vadītājiem, kuri vienmēr varēja piespiest parādniekus balsot pēc to gribas un tādā ceļā domē un pilsētas amatos iedabūt savus piekritējus.¹³³

Krājaizdevu sabiedrības vadības pārvēlēšanā, kas notika 1910. gada 30. martā, tomēr iznāca citādi, nekā to bija iecerējis valdes partija. Opozīcija, izsludinot sabiedrības pilnsapulci, uzaicināja biedrus uzstāties pret Breikša piekritējiem. Neapmierinātība ar Breikšu sākās jau 1909. gadā, kad viņu vairs vienbalsīgi neievēlēja par sapulču vadoni, kā arī izgāza viņa ierosināto un K. Cīruļa atbalstīto priekšlikumu par pabalsta piešķiršanu Latviešu biedrībai no krājkases peļņas 300 rbļ. apmērā kā iepriekš (1909. gadā tās peļņa bija 11,6 tūkst. rbļ.). No Breikša pieprasīja morālu atbildību arī par to, ka tika atraidīts kāda sabiedrības ierēdņa pabalsta lūgums, dzēlīgi piemetinot, ka ne jau visiem atgadās ārzemju ceļojumi uz pilsētas rēķina kā viņam, kad tas ārzemēs apskatījis brīvostas un nevarējis vien atgriezties, aizbildinādamies ar veselības stāvokli. Nesaprotama esot pilsētas valdes rīcība, kas uz ārzemēm komandē slimu cilvēku.¹³⁴

¹³¹ Liepājas Atbalss. — 1910. — 15. marts. — Nr. 60; 16. marts. — Nr. 61; Dzīve. — 1910. — 16. febr. — Nr. 31.

¹³² Ronis I. Latviešu buržuāzijas politika. . . — 72. lpp.

¹³³ Dzīve. — 1910. — 16. marts. — Nr. 31; 27. marts. — Nr. 36.

¹³⁴ Turpat. — 30. marts. — Nr. 37.

Pārvēlēšanu sapulcē, kurā piedalījās 320 biedru, par vadītāju ievēlēja A. Bērziņu; valdes partijas kandidāts advokāts K. Zumbergs tika izbalsots. Direktora vēlēšanās Zumbergu pārspēja F. Jēkabsons, saņemdam $\frac{2}{3}$ balsu, arī revīzijas komisijā ievēlēja visus opozīcijas kandidātus, tāpat padomē atkārtoti ievēlēja opozīcijas kandidātu K. Beršu. Sakāvi cietušajiem atlika tikai atrunāties, ka tas noticis, pateicoties opozīcijas plaši izvērstajai agitācijai un tam, ka tās pretkandidāts Zumbergs, kurš tikai pirms trijām nedēļām bija pārcēlies uz Liepāju, kases biedriem pagaidām vēl bija maz pazīstams; šīm vēlēšanām nevajagot piešķirt domes vēlēšanu uvertīras nozīmi, jo klātesošo vidū tikai kādi 50—60 bijuši vēlētāji, pārējie — laucinieki, mazākie tirgoņi, nebalssstiesīgie namsaimnieki, sveštautieši, opozīcijas agitācijas samusinātie kases biedri no Durbes, Grobiņas, Pērkones u. c. vietām, kuriem nav nekādas daļas gar Liepājas pilsētas vēlēšanām, ne arī gribēšana iejaukties vēlētāju partiju cīņās. Opozīcijai šī Pirra uzvara esot bijusi vajadzīga tikai tāpēc, lai segtu savas neveiksmes Latviešu biedrībā un it sevišķi namsaimnieku biedrībā (šeit no vairāk nekā 200 biedriem tā varējusi uzrādīt tikai kādus 40—50 piekritējus) un celtu savu prestižu vācu sabiedroto acīs.¹³⁵ Opozīcija uzskatīja, ka pretinieki liekuļo, runādami par neiejaukšanos kases iekšējās darīšanās pārvēlēšanu laikā, un atgādināja par tām «divkājainajām Breikša dienestā stāvošām proklamācijām, kuras jau nedēļām aptekāja kases biedrus un uzbruka Jēkabsona sarkanajai bārdai kā titari sarkanam lakatam»¹³⁶.

Ar pārvēlēšanām rēķinu kārtošana vēl nebeidzās. Latviešu biedrībai atkal nepiešķīra ne grasi. Ar opozicionāro Latviešu krāj-aizdevu sabiedrības direktoru ziņu avīzē «Dzīve» tika publicētas lielāko pretinieku — šīs sabiedrības padomes locekļu, kā arī T. Breikša un E. Ekšteina sabiedrības kasē aizņemtās summas, katram vairāku tūkstošu rubļu apmērā, turklāt izrādījās, ka T. Breikšs bija galvojis arī par aizņēmumiem «Liepājas Ātbals» un Latviešu biedrības finansēšanai (uz Latviešu biedrību gūlās 53 tūkst. rbļ. liels hipotekārais parāds un no kases aizņemti vēl 13 tūkst. rbļ.) un tas bija darīts par 8% augļu, kamēr no citiem klientiem iekasēja 9 procentus. (Kamēr par sabiedrības direktoru būs F. Jēkabsons, tālāka pretimnākšana Breikša partijai nebija gaidāma, tāpēc viņu gribēja apmainīt ar kādu paklausīgāku garu.)

Breikša partija tagad varēja sodīties, ka pārkāpts kredītiestāžu darījumu konspirācijas nerakstīts likums, prasot, kāpēc tajā pašā reizē nav uzskaitīti arī K. Burkēvica, K. Saules-Sleiņa un K. Berša aizņēmumi un galvojumi, direktora F. Jēkabsona

¹³⁵ Dzīve. — 1910. — 1. apr. — Nr. 38; Liepājas Ātbals. — 1910. — 2. apr. — Nr. 76; 6. apr. — Nr. 79; 7. apr. — Nr. 80.

¹³⁶ Dzīve. — 1910. — 8. apr. — Nr. 41.

Iz «kasu» dibinātāju, resp[ektīvi], sapulču dzīves jeb
darbošanās tautas lietās

Gailis. — 1912. — 11. aug. — Nr. 15. — 225. lpp.

E. Smiņa zīm.

noguldījumu konts, beigās nepārprotami piedraudot: kas neprot
veikala godu kopt, tam tur nav vietas.¹³⁷

Vēlāk, jau pēc domes vēlēšanām, sākās atklāts karš starp krājaizdevu sabiedrības padomi un direkciju. Pēc padomes pieprasījuma tika revidēta direkcijas darbība un atklātas dažas nolaidības grāmatvešanā. Biedru pilnsapulce aprobežojās ar to, ka vienbalsīgi nosodīja kontu izziņošanu atklātībā. Breikša nodoms, lai sapulce izsaka direkcijai neuzticību, nepiepildījās. Tad presē sākās karagājiens pret krājaizdevu sabiedrību vispār un tās vadību atsevišķi. T. Breikšs pat piedraudēja sabiedrībai ar prokuroru. Sis Liepājas latviešu bagātnieku grupējumu savstarpējais cīņš noslēdzās ar jaunas kredītiestādes — Liepājas savstarpējās kredītbiedrības — nodibināšanu pie namsaimnieku biedrības.

Uzbrukumi līdzšinējām pilsētas saimniekošanas metodēm opozīcijai vairāk kalpoja kā līdzeklis veco pilsētas saimnieku diskreditēšanai. Pārmetumu azartā neztika arī bez pārspilējumiem.

Namsaimnieku iebiedēšanai opozīcijas agitatori izmantoja tradicionālo būbuli: ja domes sastāvs nemainīsies, draud nekustamo īpašumu nodokļa paugstinājums, lielāka efekta labad — pat vairāk par likumā fiksētajām normām, pilsētas parādu dēļ tiks atsavināti namīpašumi (meli! izsaucās valdes

¹³⁷ Liepājas Atbalss. — 1910. — 13. apr. — Nr. 84.

partijas advokāti, privātpašuma aizsargāšana ir viens no galvenajiem valsts principiem), tiks ieviests nodoklis pat uz vistām (tam gan neviens nav noticējis, izņemot pašas vistas, zobojas pretinieks).¹³⁸ Uzvaras gadījumā opozīcija solīja samazināt nodokļus, ierīkot trotuārus uz pilsētas rēķina, izdalīt pilsētas pārvaldē jaunās algotas vietas (piemēram, piekto locekli pilsētas valdē) utt. Valdes partija atsaucās, ka tādā gadījumā sagaidāms viens no diviem: vai nu pilsētai būs jātaisa jauni parādi, vai arī jāpiekrāp visi, kuriem šie solījumi doti un kas būtu balsojuši par opozīciju.¹³⁹ Opozīcijas trubadūri nolaidās pat tiktāl, ka sāka cildināt Adolfi, kurš, lai nu kāds bijis (nepopulārs, despotisks, ignorējis latviešus), taču pilsētas labklājība viņa laikā tomēr plaukusi — ierīkots elektriskais tramvajs, Liepājas—Aizputes dzelzceļš, moderna silto vannu iestāde. Par pēdējo vecvācieši 1901./02. gada vēlēšanu kampaņā agitācijas nolūkos gan izpērti par izšķērdību, taču tagadējā par demokrātiskāku uzskatītā pilsētas valde nemaz nav domājusi par vienkāršo publiku — nav atvērta ne īpaša nodaļa, ne atvēlētās īpašas stundas par lētāku maksu. Jaunvācu valdīšanas laikā pilsētas labiekārtošanā nekas nav nācis klāt, tomēr pilsēta atrodas parādos.¹⁴⁰ Tiesātie savukārt pārmeta uzbrucējiem krāsu sabiezinašanu un objektīvo apstākļu ignorēšanu, aizrādot, ka pilsētas parādi sataisīti vecvācu varas gados, ka pēdējos gados bijuši lieli militāri policejiska rakstura neizbēgami izdevumi, apjomīgi kapitālieguldījumi (slimnīcas, tirgus būve, tautas izglītība utt.). Vēlēšanu priekšvakarā latviešu opozīcija nosūtīja vēlētājiem pa pastu «skrejošas lapiņas», kurās apsolija radikālus uzlabojumus pilsētas dzīvē, jo viņas prasības ir: 1) atsvabināt pilsētas no obligātajiem izdevumiem vispārējām valsts vajadzībām, 2) dot tām pašaplikšanās tiesības. Breiķša partijas oficiozs jau agrāk bija ironizējis, ka opozīcija cenšas barot vēlētājus ar savu melu gaņģa «bīdēļiem miltiem». Varētu domāt, ka visus šos trūkumus atraduši tikai gudrie opozīcijas vīri un ka tie vienīgi varēs tos novērst visisākajā laikā: piespiedis tikai elektrisko podziņu, un viss būs darīts. Diemžēl tas nav atkarīgs no pilsētas vēlētāju sapulces, vismazāk no Bērziņa, Burkēvica, Stūriša un Jēkabsona gribas.¹⁴¹

22. aprīlī kandidātu uzstādīšanai izsludinātajā oficiālajā vēlētāju sapulcē kā pirmo savu kopējo kandidātu listi ar 72 personām iesniedza opozīcijas bloka pārstāvji vecvācieši Eizens Bērs, Eberhards Ūlsens, Gustavs Rīge, Henrihs Demme un to sabiedrotie — latvieši K. Burkēvics, Bruno Krūze, Jānis Volkēvičs, Kārlis Fišers u. c., gandrīz visi šie uzvārdi atradās kandidātu sarakstā. Valdes partijas savas listes nodeva atsevišķi pa nacionālajiem grupējumiem iepriekš noteiktajā skaitā — vispirms latvieši, tad krievi, poļi un lietuvieši, beidzot jaunvācieši. Pavisam tika izvirzīti 120 kandidāti, no tiem septiņi bija kopēji abām cīņošajām partijām — A. Volgemuts, Bruno de Būrs, fabrikants F. Matisons, Žanno Sefelis, jurists Emanuels Trautsolts u. c.¹⁴²

Visskandalozākā bija latviešu opozīcijas kandidātu uzstādīšana, kas notika 21. aprīļa vēlētāju sapulcē, kurā, pēc opozīcijas ziņām, piedalījās ap 350 vēlētāju. Izvirzīto 28 kandidātu vidū 13 nāca no vēlēšanu rīcības komitejas (A. Bērziņš, skolotājs J. Annuss, J. Stūrītis, F. Jēkabsons u. c.), gandrīz visi pārējie,

¹³⁸ Liepājas Atbalss. — 1910. — 6. marts. — Nr. 54; 15. marts. — Nr. 60.

¹³⁹ Turpat. — 2. marts. — Nr. 50; 17. apr. — Nr. 87.

¹⁴⁰ Rīgas Avīze. — 1910. — 3. marts. — Nr. 51.

¹⁴¹ Liepājas Atbalss. — 1910. — 15. marts. — Nr. 60.

¹⁴² LCVVA, 421. f., 2. apr., 478. l., 438.—440., 445., 447.—449. lp.

izņemot K. Burkēvicu un vēl pāris, bija no lielās komitejas. Iepriekšējā vienošanās reizē domnieku vietas bija apsolīts sadalīt vienādi starp abām latviešu opozīcijas grupām — progresīviem un Bērziņa—Burkēvica partiju, bet galīgajā kandidātu sarakstā pirmie bija tikpat kā apieti. Pēc «Dzīves» kreisās redakcijas vērtējuma, tur atradās kādas četras piecas personas ar daudz maz progresīviem uzskatiem. Tas arī bija viens no šīs redakcijas atkāpšanās iemesliem, kas teicās līdz šim opozīciju aizstāvam vienīgi tāpēc, ka opozīcijai pieslēžusies progresīvo vēlētāju grupa un opozīcijas vadoni devuši vārdu iedabūt domē tās pārstāvjus. Bet pašā pēdējā brīdī parādījusies opozīcijas programma nostādīja tās «progresīvu» šaubīgā gaismā, un tad vēl vienpusīgā kandidātu atlase. Sekoja redakcijas asa kritika par opozīcijas kandidātiem — gan ar nosebošanos A. Bērziņa vainas dēļ, kurš vēl nesēn redakcijai bija apgalvojis, ka sarakstā nebūs ne K. Burkēvica, ne J. Stūrīša, kuru reputācija, pēc dažu opozīcijas progresīvāko vēlētāju un «Dzīves» atkāpušās redakcijas dziļākās pārliecības, plašākas sabiedrības acīs tos par kandidātiem nekvalificē. Starp citu, arī vācu opozīcija bija pieprasījusi izslēgt K. Burkēvicu, iekams tas kā domnieks nav izpildījis savas saistības, savukārt latviešu opozīcija, bloku noslēdzot, uzstādīja prasību nekādā ziņā neizvirzīt H. Adolfi un vēl dažas vecvāciešu kandidatūras. «Dzīves» demisionējusī redakcija norādīja, ka tādos apstākļos vēlētājiem atliek vienīgi izvēlēties no uzstādītajiem kandidātiem tos, kuru sabiedriskie un politiskie uzskati ir visnoteiktākie un visprogresīvākie un kuru personiskā pagātne ir vistīrākā no tumšiem traipiem.¹⁴³

Sos redakcijas izteikumus A. Bērziņš bija kategoriski liedzies nodrukāt, kā arī svītrojis piezīmi par krievu kandidātiem, ka tie visi ir pārliecināti konservatori. Saprotams, ka «Liepājas Atbalss» ar vislielāko gatavību un pakalpību uzņēmās publicēt šos pretinieku avīzes bijušās redakcijas paskaidrojumus.¹⁴⁴ Nu sacēlās kājās «*Libausche Zeitung*» un citi opozīcijas aizstāvji, šausīdami demisionējušos redakcijas locekļus, ka tie piepeši kļuvuši par latviešu valdes partijas piekritējiem, tādā virzienā mēģinādami rediģēt arī «Dzīvi», un, kad avīzes atbildīgā redakcija to nav pieļāvusi, visi trīs atklāti pārgājuši pretinieka nometnē.¹⁴⁵

Pret opozīcijas kandidātu vienpusīgo atlasī un radikālo elementu apiešanu tika mēģināts protestēt arī opozīcijas pēdējā vēlētāju sapulcē 25. aprīlī, bet runātajam sapulces vadītājs vienkārši nedeļa vārdu.¹⁴⁶

Breikša partija vairs nešaubījās, ka visi šie konflikti vājinājuši jau tā nestiprās opozīcijas rindas un arī pati opozīcija

¹⁴³ Jaunā Dienas Lapa. — 1910. — 24. apr. — Nr. 92.

¹⁴⁴ Liepājas Atbalss. — 1910. — 23. apr. — Nr. 90.

¹⁴⁵ Libausche Zeitung. — 1910. — 22 Apr.; Dzimtenes Vēstnesis. — 1910. — 24. aug. — Nr. 92.

¹⁴⁶ Liepājas Atbalss. — 1910. — 26. apr. — Nr. 92.

jau vairs atklātībā neslēpjot, ka necer uz panākumiem, un tikai «sirids uztaisīšanai» vēl sasauca vēlēšanu sapulci, kuras gan domātas vēlētajiem, bet kur patiesībā nevienam neprasa, vai tu esi vēlētais vai ne.¹⁴⁷

Kāds bija vēlēšanu reālo spēku izvietojums, par to pirms vēlēšanām varēja tikai minēt. Ieejas kartes iepriekš bija izņemusi 932 vēlētaji, no tiem vairāk nekā puse — 475 — bija latvieši¹⁴⁸ (pavisam vēlēšanu skaits bija 1380, latviešus lēsa uz 624, vāciešus — uz 585). Tātad bija domājams, ka ap 400 vēlēšanu vēlēšanās vispār nepiedalīsies. Vietējās administrācijas vērtējumā abu grupu — konservatīvo un liberālo — spēki bija gandrīz vienādi. Valdes partiju labvēļi rēķināja, ka kompromisnieku pusē būs ap 350 latviešu, 250 jaunvāciešu, 80 poļu un lietuviešu, opozīcijas pusē — vislabākajā gadījumā ap 150 vecvāciešu, 150 latviešu «pseudoradikālu», 20 krievu, un ar dziļu pārliecību prognozēja vispārējās vēlēšanu grupas uzvaru.¹⁴⁹ Opozīcijas aizstāvji uzskatīja, ka var rēķināties ar 60 krievu vēlēšanu balsīm, un izteica pārdrošu apgalvojumu, ka vācu vēlēšanu lielākā daļa, bez šaubām, stāvēt opozīcijas pusē, viņu vidū atrodami spēcīgākie vīri, par labu runājot arī tas apstāklis, ka jaunvācu vadonis H. Šneiders neesot populārs pat savā partijā — kandidātus uzstādot, viņš dabūjis vismazāk balsu. Viņa partijai gan esot pieslēgušies katoļu un nedaudz krievu (15—20) vēlēšanu, bet vēl nav zināms, vai tiem izdosies pārspēt opozīciju.¹⁵⁰

Viens bija skaidrs: kompromisnieku partijā skaitliskais pārsvars, bet ne noteicošā loma piederēja latviešu vēlētajiem, opozīcijas nometnē pirmo vijoli spēlēja vecvācieši.

Vēlēšanās, kas notika 26. un 27. aprīlī no plkst. 9 rītā līdz 8 vakarā, ar stundu pārtraukuma, piedalījās 986 vēlētaji (pirmajā dienā 644, otrā — 342) jeb 70,7% vēlēšanu kopskaita. Ar samērā nelielu balsu pārsvaru — caurmērā 75 balsīm — bija uzvarējusi valdes partija — visi ievēlētie 55 domnieki bija tās kandidāti, izņemot vienu — vācu opozīcijas vadoni Viljamu Melvilu, kurš domniekos iekļuva tikai negadījuma pēc — pirmās vēlēšanu dienas vidū pēkšņi nomira jaunvāciešu vadonis H. Šneiders. Tā kā apvienotās valdes partijas bija uzstādījušas tikai 55 kandidātus, t. i., nepieciešamo domnieku skaitu (bez pieciem ebrejiem), tukšo vietu aizpildīja opozīcijas listes visrezultatīvākais kandidāts. Visvairāk balsu bija saņēmis (873 baltās bumbiņas, pret 112 melno bumbiņu) A. Volgemuts, kurš, kā jau teikts, figurēja abos sarakstos, vismazāk — latviešu valdes partijas kandidāts Jānis Mitrevics (attiecīgi 495 un 491), un, ja pietrūktu pāris

¹⁴⁷ Liepājas Atbalss. — 1910. — 24. apr. — Nr. 91.

¹⁴⁸ Jaunā Dienas Lapa. — 1910. — 24. apr. — Nr. 92.

¹⁴⁹ Latvija. — 1910. — 17. apr. — Nr. 87.

¹⁵⁰ Rīgas Avīze. — 1910. — 24. apr. — Nr. 92.

balsu, viņš būtu izbalsots, bet opozīcijas bloka kandidātam J. Annusam tieši šo pāris balsu pietrūka.¹⁵¹ Tātad izlīguma dalībnieki ne vienā, ne otrā pusē nebija stingri ievērojuši disciplīnu, piepildījies bija pirms vēlēšanām izteiktais pareģojums, ka vēlēšanu cīņā, kur viss grozās ap personām un personiskajām interesēm, tāda izlīguma ievērošana ir maz iespējama, tiklab vāci, kā latvieši vairāk raudzīsies no personiskā viedokļa. Breikša partija velti dižojās, ka visi kompromisa dalībnieki pildījuši savu pienākumu. Tomēr tai bija taisnība, ka vācu opozīcija nebija turējusi latviešu biedriem doto vārdu: tās kandidāti dabūjuši caurmērā vairāk balsu nekā latviešu opozīcijas kandidāti, un vismazāk to ieguva latviešu opozīcijas vadoni.¹⁵²

Tā kā pēc noteikumiem bija jāievēl 72 personas — 60 domnieku, pieciem no tiem vēlāk pēc ebreju tautības domnieku nozīmēšanas bija jāpāriet kandidātos, un 12 kandidātu (minimums $\frac{1}{5}$ domnieku kopskaita), 17 brīvo kandidātu vietu aizpildīšanai nācās sarīkot papildu vēlēšanas. Lai gan valdes partijas oficiozs uzskatīja, ka šīs vēlēšanas ir tikpat svarīgas kā galvenās un ir padarīts tikai pusdarbs,¹⁵³ faktiski tām jau vairs nevarēja būt nekādas izšķirošas nozīmes. To saprata arī vācu un latviešu opozīcija, nolemdama papildu vēlēšanās vairs nepiedalīties.¹⁵⁴ Visi uzstādītie kandidāti, kurus arī ievēlēja, nāca no kompromisnieku vidus — pa septiņiem deva latviešu un vācu pilsoniskās aprindas, trīs — poļu un lietuviešu partija. Papildu vēlēšanās 29. un 30. aprīlī piedalījās tikai 517 vēlētāju.¹⁵⁵

Tādējādi Liepājas buržuāzijas nacionālo grupu pārstāvniecība nākamajā pilsētas domē palika iepriekš sadalītajās proporcijās — 26 vācieši, 20 latviešu, pieci poļi un lietuvieši, četri krievi¹⁵⁶ un pieci ebreji, kuri pārstāvēja tobrīd pilsētā dzīvojošos 7402 ebrejus, no kuriem 437 bija balsstiesīgi. Ja ebreji, protestējot pret ierobežotajām balsstiesībām, būtu turpinājuši iepriekšējās vēlēšanās piekopto atteikšanās politiku, vakances aizpildītu ar cittautības vēlētāju pārstāvjiem, taču šoreiz pilsētas galvas H. Cinka jau agrāk (10. februārī) rekomendētās un guberņas pilsētu lietu pārvaldes apstiprinātās personas bija ar mieru pieņemt domnieka vietas. Tie bija 1. gildes tirgotāji A. Veisbrēms, L. Eliasbergs, Liepājas dzelzsizstrādājumu rūpniecības sabiedrības «Plutons» līdzīpašnieks goda pilsonis I. Lurjē, 2. gildes tirgotāji R. Falks

¹⁵¹ LCVVA, 421. f., 2. apr., 478. l., 170., 450.—454. lp.; 1011. l., 36. lp.; Rīgas Avīze. — 1910. — 29. apr. — Nr. 96; 30. apr. — Nr. 97.

¹⁵² Jaunā Dienas Lapa. — 1910. — 24. apr. — Nr. 92; Latvija. — 1910. — 4. maijs. — Nr. 100.

¹⁵³ Liepājas Atbalss. — 1910. — 29. apr. — Nr. 95.

¹⁵⁴ Rīgas Avīze. — 1910. — 29. apr. — Nr. 96.

¹⁵⁵ LCVVA, 421. f., 2. apr., 478. l., 445., 455.—457. lp.

¹⁵⁶ 1912. gadā viens no viņiem — I. Mamonovs — zaudēja vēlēšanu cenzu un viņa vietā domē nāca Kristis Krūmiņš, vecākais pēc vēlēšanās iegūtā balsu skaita. (Turpat. — 123. l., 120., 146. lp.)

un H. Bērmanis (kad 1911. gadā H. Bērmanis nomira, viņa vietā tika nozīmēts 2. gildes tirgotājs Z. Helgars).¹⁵⁷

Ap 43% domes sastāva atjaunojās. Pirmo reizi bija ievēlēti 26 domnieki (J. Alksnis, A. Simanis, M. Ukstiņš, F. Matisons u. c.), no 1878. gada domē atradās divi domnieki — H. Bērmanis un A. Volgemuts, no 80.—90. gadiem — deviņi. Manāmi bija audzis inteligento profesiju, arī brīvo profesiju pārstāvju skaits, to pavisam bija 22 — pieci ārsti (E. Ekšteins, H. fon Holsts u. c.), pieci skolotāji, astoņi juristi, četri ierēdņi, taču daļa no viņiem domē mazāk reprezentēja noteiktu sociālo slāni, bet gan bija cieši saistīti ar uzņēmēju un namsaimnieku aprindām un darbojās kā to neoficiālie pilnvarotie. Pārējās $\frac{2}{3}$ domnieku bija tirgoņi, lielrūpnieki un mazrūpnieki, dažādi uzņēmēji, finansisti, tie bija būvuzņēmējs Rūdolfs Kāpostiņš, grāmattirgotājs R. Pūce, viesnīcnieks H. Kirhhofs, tirdzniecības komisijas priekšsēdētājs Liepājas preču stacijas priekšnieks J. Čenze (tā paša gada rudenī nomira), mašīnfabrikas un dzelzsliežu iekārtu Liepājas amatniecības un kuģniecības biedrības priekšnieks Frīdrihs Matisons, miesniekmeistari L. Demme, Z. Sefelis, maizniekmeistars J. Kalvins, galdniekmeistars Georgs Grote, zirgu transporta uzņēmējs J. Birznieks, kredītiestādes darbonis J. Fricsons utt.

Par jaunievēlēto domi, kuras pilnvaras sākās 1910. gada 1. jūlijā, tās otrajā darbības gadā gubernātas augstākā administrācija nosūtīja Iekšlietu ministrijai visai cildinošu vērtējumu. Liepājas pilsētas domes un valdes personālsastāvs, kuram mantas un dienesta stāvokļa dēļ ir neapstrīdama ietekme sabiedrībā, nerada nekādas šaubas, ka tiks gādāts par vietējo vajadzību apmierināšanu, un tā attieksmē pret valdību nevar vēlēties neko labāku.¹⁵⁸

Arī šajās vēlēšanās neiztika bez sūdzībām. Tas bija noskāršams jau pirmajā vēlēšanu dienā, kad varēja prognozēt, uz kuru pusi veļas bumbiņas. Opozīcijas vadoņi A. Bērziņš, V. Melvils un V. Kovaļovs telegrafēja gubernatoram, ka pilsētas galva, izvēlēdamies sev palīgus vēlēšanās, izrikojies acīm redzami neobjektīvi, par ļaunu opozīcijas «likumīgajām interesēm», nozīmējot 24 personas pēc vecdomnieku partijas sastādīta saraksta un tikai divas no visām opozīcijas grupām.¹⁵⁹ Kad ievēlēja V. Melvilu, vācu opozīcija aplusa — un latviešu opozīcija kaujas laukā palika viena.

Gubernators saņēma divas saturā daļēji dublējošas sūdzības. Vienu bija parakstījuši Indriķis Ozoliņš un J. Stūritis, otru — F. Jēkabsons, L. Dībietis un Ernests Pinne, visi, izņemot F. Jēkabsonu, caurkritušie opozīcijas kandidāti.¹⁶⁰ Kurzemes gubernators

¹⁵⁷ LCVVA, 421. f., 2. apr., 478. l., 174., 216., 218.—220., 368.—413. lp.

¹⁵⁸ ЦГИА СССР, ф. 1288 (1911 г.), оп. 5, д. 36, л. 2.

¹⁵⁹ LCVVA, 421. f., 2. apr., 478. l., 167., 168. lp.

¹⁶⁰ Turpat. — 176.—214. lp.

L. Kņazevs sūdzības līdz ar klātpievienotajām vēlēšanu liecībām 10. maijā nosūtīja Liepājas pilsētas galvam, pieprasīdams steidzoši sniegt paskaidrojumus un slēdzienu. Atbildes devējs T. Breikšs jau pašā sākumā atrunāja, ka, izskatot vēlēšanu materiālus — vēlēšanu lietvedību, vēlēšanu vadītāja H. Cinka, kurš jau atradās atvaļinājumā ārzemēs, sniegto informāciju, zemes grāmatu aktu datus utt. —, viņam radies iespajds (pats viņš, izņemot balsošanu, nekā citādi vēlēšanās neesot piedalījies), ka H. Cinks ar sev piemītošo akurātību un taisnīgumu darījis visu, kas no viņa atkarīgs, lai vēlēšanas norisētu pareizi, saskaņā ar likumu, un lai nekā nedotu pamatu nekādām sūdzībām un pārmetumiem.¹⁶¹ Pretenziju bija vesela rinda, no tām vairākas patiesi likās pievilktas aiz matu galiem, un tas deva iemeslu uzvarētājiem pasmieties, ka opozīcija, nebūdamā mierā ar vēlēšanu iznākumu, sūdzējusies guberņas valdē un, nevarēdama atrast nevienu prātīgu iemeslu, sameklējusi 19 šādu tādus.¹⁶² Vispirms iebildumi tika celti pret noteikto vēlēšanu kārtību — balsošanu ar bumbiņām vienā vēlēšanu sapulcē. Taču likums neprasija sadalīt pilsētu vēlēšanu iecirkņos, arī lielākam vēlēšanu skaitam esot, tātad legalizēja vēlēšanas vairāku dienu garumā. Vēlēšanas pa iecirkņiem, kā jau skaidrots, varēja izsaukt dažādas netaisības un valdošai partijai nelabvēlīgu apstākļu sakritību, tāpēc Latvijas lielākās pilsētas no tā atteicās. Par balsu skaitīšanā konstatēto faktu, ka urnās atrasto lodīšu skaits nesakrīt ar vēlēšanu skaitu, sūdzību autori vainoja to, ka vēlēšanu pārtraukumā urnas nav pietiekami uzraudzītas, tām varēja brīvi piekļūt un iemest lodītes pēc sava prāta. Breikšs tādus iespēju kategoriski noliedza.

13 lieko lodīšu (25 urnās kopā bija par 36 lodītēm mazāk, 32 — par 49 vairāk) viņš izskaidroja ar lielu urnu (119) un nodoto lodīšu (vairāk nekā 117 tūkst.) skaitu, nogurdinošo vēlēšanu mehānismu. Vēlēšanu lielāka pieplūduma brīžos palīgi ne vienmēr spējuši sekot, lai katra lodīte patiešām tiktu iemesta attiecīgajā urnā, kas telpas šaurības dēļ bijušas novietotas cieši cita pie citas. Breikšs uzskatīja nelielu nesakritību par pieļaujamu un diez vai novēršamu. Ja tam nebūtu nevainīga gadījuma raksturs, tas būtu darīts daudz plašākos apmēros, citāds būtu arī lieko lodīšu sadalījums pa atsevišķām urnām — lielākā starpība bija četras lodītes, tāpēc T. Breikšs to piedēvēja netaisībai un noliedza jebkādu kopsakaru ar attiecīgā kandidāta partijas piedēri. Atsevišķi valdes partiju kandidāti bija saņēmuši pavisam 21 lieku bumbiņu, opozīcijas kandidāti — 28 liekas, pirmajiem savukārt nebija iemestas 16, otrajiem — 20 bumbiņas, tātad galarezultātā katrai bija pa piecām vai astoņām liekām bumbiņām. Lai ar ko arī izskaidrotu radušos starpību, secināja T. Breikšs, tā nekādi nevarēja ietekmēt vēlēšanu rezultātu un ievēlētā vecākuma kārtības noteikšanu. Te būtu piebilstams, ka atsevišķos gadījumos, kad rezultātu izšķīra tikai pāris balsu, tas diez vai bija tik mazsvarīgi, no otras puses, tas liecināja, cik strīdīgs bija šāds balsošanas paņēmieni. Pēdē-

¹⁶¹ LCCVA, 421. f., 2. apr., 478. l., 175., 232.—248. lp.

¹⁶² Liepājas Atbalss. — 1910. — 29. apr. — Nr. 95; Latvija. — 1910. — 4. maijs. — Nr. 100.

jās pirmskara pilsētu domes vēlēšanās lielākajās pilsētās — Rīgā, Jelgavā, Ventspilī, Daugavpilī, arī Jaunjelgavā — pielietoja daudz ērtākas vēlēšanu zīmes.

Sūdzības vērsās arī pret jau pieminēto palīgu atlases principu un viņu vēlēšanu laikā piekopto aģitāciju. H. Cinks tos esot uzaicinājis pēc iepriekš sastādīta saraksta, tur minētos uzvārdus nevarēdams lāgā pat izlasīt, visi, izņemot divus opozīcijas kandidātus H. fon Grabi un J. Kristapsonu, kuri bija uzaicināti tikai dekorācijas pēc kā palīgu vietnieki, bijuši vecdomnieku partiju komiteju locekļi un «karstākie aģitatori», tie bija J. Alksnis, F. Kronbergs, A. Sīmanis, poļu partijas galvenais aģitators gubernas akcīzes apgabala uzraugs Vitolds Grabovskis, no kura bija atkarīgi visi vēlētāji dzērienu tirgotāji vai arī tie, kuru namos atradās dzērienu iestādes un kroņa monopolbodes. Bez izņēmuma visi, arī nākošie domnieki, kas nereti izdalīja bumbiņas pie savām urnām un, būdami ieinteresēti vēlēšanu iznākumā ne tikai partijiski, bet arī personiski, nodarbojās ar visdzīvāko aģitāciju.

Breikšam arī te bija savs pretarguments — formāli palīgu izvēle pēc likuma ir atstāta priekšsēdētāja ziņā. H. Cinks, izraugoties savas uzticības personas tādām darbam, kur ir iespējamas *ļauņprātības* [kursīvs mans. — Dz. O.], esot aiz saprotamiem iemesliem rīkojies ļoti piesardzīgi un uzaicinājis tikai personiski pazīstamus cilvēkus. Ievērojot nikno priekšvēlēšanu aģitāciju, viņš centies izveidot savu palīgu sastāvu tādu, lai nebūtu pārmetumu ne no vienas, ne otras puses, un vadījies kā pēc vietējām nacionalitātēm, tā arī pēc partijām (tie nu bija klaji meli!). Pēc pilsētas galvas domām, palīgi uzvedušies priekšzīmīgi un, ja sūdzētāji apgalvo ko citu, tā esot viņu sirdsapziņas lieta. Sūdzībās minētā palīgu aģitācija nav pierādīta. Pievienoto vēlētāju liecību vienveidība un tajās lietoto izteicienu abstraktais augstais stils vedināja aizstāvi secināt, ka te darišana ir ar speciāli organizētu parakstu vākšanu, liecību parakstītāji — mazizglītotie vai neizglītotie vēlētāji — diezin vai maz esot spējuši aptvert, ko tie parakstot. Vēlēšanu pieredze rādot, ka uzvarētā partija vienmēr cenšas pierakstīt savu sakāvi vai nu vēlēšanu vadības neobjektivitātei, vai kādiem citiem blakusapstākļiem, tāpēc bez grūtībām varēja savākt parakstus starp tiem, kuri nebijuši mierā ar vēlēšanu iznākumu.

Vēl sūdzētāji želojās, ka vēlēšanu vadītājs atteicies protokolēt visas konstatētās nepareizības. T. Breikšs iebilda, ka sikos incidentus pilsētas galva neuzskatījis par vajadzīgu atzīmēt vēlēšanu žurnālā, piemēram, signālus par aģitāciju, kas pierakstīti katram palīgu žestam, K. Burkēvica protestu pret baptistu sludinātāja J. Rumberga pielaišanu vēlēšanās. Pēc likuma garīdzniekiem nebija balsstiesību (tas skaitījās pretrunā ar kristīgās ticības kanoniem), taču uz baptistiem kā sektu to neattiecināja, to kulta kalpi bija padoti karaklausībai, amatā tos apstiprināja civilvara.

Sūdzībās bija lūgts arī pārbaudīt vēlēšanās piedalījušos pilnvaras: pilsētā cirkulēja baumas, ka ap 28 valdes partijas piekritēju bija piedalījis vēlēšanās uz nelikumīgu pilnvaru pamata. Dažus sūdzībā minētos konkrētos gadījumus T. Breikšs atspēkoja kā nepamatotus.

Gubernas pilsētu lietu pārvalde 1910. gada 9. jūnijā (žurnāls Nr. 40) sūdzību noraidīja. Atsaukšanās uz Senāta lēmumu, kas ar četrus gadus nokavēšanas atcēla Rīgas domes 1905. gada vēlēšanas, tika atzīta par nevietā, jo tur iepriekš noteiktais vēlēšanu iedalījums pa dienām un grupām vēlēšanās tika stingri ievērots, kamēr Liepājā tam bijis tikai rekomendācijas raksturs un vēlētaji varējuši brīvi balsot abās vēlēšanu dienās. Pārraudzības instance nekonstatēja arī palīgu aģitācijas pazīmes. Ja sūdzētāju rīcībā ir pietiekami pierādījumi, ka palīgu nozīmēšana un to rīcība kādām citām personām sagādājusi zaudējumus, pastāv iespēja sūdzēties tiesā.¹⁶³

Opozīcija ar šo lēmumu nebija mierā, un sekoja kasācijas sūdzība Senātam ar F. Jēkabsona, L. Dībieša un E. Pinnes parakstu. Tajā īpaši bija uzsvērtas pilsētas galvas neobjektivitāte. Neapstrīdot, ka viņam pieder diskrecionāra vara, gubernas virsuzraudzības iestādei tomēr vajadzējis noskaidrot, cik tāl palīgu aģitācija ietekmējusi vēlēšanu iznākumu, pārbaudīt un novērtēt sūdzībās sniegtos datus un liecības, nevis pamatoties vienīgi uz pilsētas galvas vietnieka ziņojumu. Vēlēšanu organizatoriem tika pārņemta aizbildināšanās ar vietējiem apstākļiem vēlēšanu kārtības izvēlē, norādot, ka likums šai ziņā atstāj pilsētu pašvaldībām brīvas rokas.¹⁶⁴

Gubernators pirms sūdzības nosūtīšanas uz Pēterburgu piedāvāja pilsētas galvam (tobrīd jau A. Volgemuts) pilsētas interesēs sniegt vēlamos papildu paskaidrojumus, kas arī tika darīts. Sūdzība tikai 26. augustā aizceļoja pie adresāta.¹⁶⁵ Uz Senāta atbildi bija jāgaida līdz 1912. gada 7. februārim (Nr. 1082). Tas atzina, ka Liepājas pilsētas domes vēlēšanu kārtība nav ierobežojusi vēlētaļu tiesības, tāpat sūdzēšanās par palīgu aģitāciju ir nepamatota, palīgu izvēle atkarīga no priekšsēdētāja utt., un sūdzība tika noraidīta.

Jaunā dome 1910. gada 1. jūlijā sapulcējās uz savu pirmo sēdi, kas notika T. Breikša vadībā. Pēc zvēresta nodošanas par domes priekšsēdētāja vietnieku pilsētas galvas aizstāšanai paredzētajiem gadījumiem tika ievēlēts V. Grabovskis, par viņu vietnieku savukārt — A. Sīmanis. 14. jūlija sēdē par pilsētas galvu ievēlēja A. Volgemutu (ar algu 5000 rubļu gadā, bez tiesībām uz pilsētas pensiju; no kroņa kases viņam pienācās 1540

¹⁶³ LCVVA, 421. f., 2. apr., 478. l., 250.—253. lp.

¹⁶⁴ Turpat. — 291.—295. lp.

¹⁶⁵ Turpat. — 296.—300., 302., 435., 436. lp.

rubļu gadā par 35 gadus ilgo dienestu izglītības laukā, kuru viņam, stājoties vadošā pašvaldības amatā, pēc Izglītības ministrijas pieprasījuma nācās atstāt). Tā paša gada vidū viņu iecēla par Aizputes—Grobiņas apgabala goda mirtiesnesi. Galvas amatā A. Volgemuts palika līdz 1914. gada rudenim, kad pēc paša lūguma veselības stāvokļa dēļ tika atbrīvots.

1910. gada 5. augusta domes sēdē, kad A. Volgemuts jau bija apstiprināts amatā, viņš griezās pie domniekiem ar programma-tisku runu. Savu ievēlšanu viņš uzskatot par domes piekrišanas zīmi viņa uzskatiem, kuriem tas sekojis visus savus pilsētas dienestā pavadītos 32 gadus. Viņš uzsvēra, ka pilsētas tālākajai attīstībai jābalstās uz tās 300 pastāvēšanas gados radīto vēsturisko augsni, kaut gan, no otras puses, to nevarot uzlūkot par kaut ko nemainīgu un sastingušu. Pirmajā vietā jābūt pilsētas vispārējām interesēm, pakļaujot tām atsevišķu iedzīvotāju grupu (nacionālo, reliģisko utt.), kā arī atsevišķu indivīdu intereses. Galva nosauca 11 pašu svarīgāko nokārtojamo jautājumu — brīvosta, Liepājas—Bernātu tramvajs, atlidzība par cietokšņa vajadzībām atsavinātajām pilsētas zemēm, pilsētas apbūves plāns, jauns celtniecības nolikums, pilsētas iedzīvotāju skaitīšana pareizākas saimniecības kārtošanas labad utt.¹⁶⁶ To lielākā daļa palika neatrisināta.

Pilsētas valdes pašreizējo sastāvu — divus pastāvīgos locekļus (alga katram 3 tūkst. rbļ. gadā) A. Volgemutu un T. Breikšu un divus padomdevējus (600 rbļ.) L. Demmi un Luiju Melvilu — skāra šādas izmaiņas. Pēc noteikumiem pārvēlēt vajadzēja T. Breikšu un L. Demmi, jauns loceklis uz atlikušajiem diviem gadiem bija jāievēl arī A. Volgemuta vietā, kuram no 1907. gada speciāli bija izkārtots paaugstināts pastāvīgā locekļa atalgojums kā pateicība par ilggadējo darbošanos pilsētas valdē. Viņa vietā uz atlikušo pilnvaru laiku nāca T. Breikšs (līdz 1912. gadam), bet otra pastāvīgā locekļa amatu ekonomijas nolūkos vispār likvidēja. L. Demmi ievēlēja atkārtoti, bet vakantajā vietā, izpildot kompromisa noteikumus, vienbalsīgi ievēlēja medicīnas doktoru Jēkabu Alksni (26. augustā gubernators visus trīs apstiprināja amatā).¹⁶⁷ Arī te «Dzīve» bija atļāvusies kodīgi piezīmēt, ka Alksnis ievēlēts tikai tāpēc, ka viņš vienīgais varējis cerēt uz zēlastību administrācijas acīs. Šādu konstatējumu «Liepājas Atbalss» nosauca par latviešu domnieku denunciaciju.¹⁶⁸

Par pilsētas galvas vietnieku uz nākamo četrgadī ievēlēja (ar 48 pret 3 balsīm) T. Breikšu,¹⁶⁹ kura pārziņā nonāca arī kara-klausības, kvartīrkomisijas, ebreju lietu, ugunsdzēsšanas un peldu komisijas. Pilsētas galva uzņēmās uzraudzību par pilsētas

¹⁶⁶ LCVVA, 421. f., 2. apr., 121. l., 22., 23. lp.

¹⁶⁷ Turpat. — 478. l., 308. lp.

¹⁶⁸ Liepājas Atbalss. — 1910. — 18. aug. — Nr. 186.

¹⁶⁹ LCVVA, 421. f., 2. apr., 121. l., 100. lp.

grāmatvedību, kasi, nodokļu ievākšanu un tāmes izpildi, legātu pārziņu, nekustamo īpašumu vērtēšanas komisijas vadību, L. Melvils — būvkomisijas, ielu bruģēšanas un kanalizācijas, sabiedriskās apgaismošanas, L. Demme — lopkautuves, gaļas apskates stacijas, pilsētas tirgus pārraudzības, J. Alksnis — pilsētas slimnīcas komisijas vadību.¹⁷⁰ Pieauga latviešu nacionālo kadru īpat-svars pašvaldības darbinieki vidū — domes izpildkomitejās tie aizņēma ap 70 vietu no 211.¹⁷¹

Visumā vareja uzskatīt, ka, amatus sadalot, jaunvācieši bija izpildījuši partneriem solito — nevis tā kā Rīgā, kur pēc 1909. ga-da pilsētas domes vēlēšanām latviešu vēlētāju labējās grupas — kompromisa slēdzējas — apsoltos posteņus pilsētas valdē un krājkasē tā arī nedabūja. Taču Liepājas vācu un latviešu domnieku turpmākajā komunālajā kopdarbībā iezīmējās arvien pie-augošāka disonanse, nevienprātība un konflikti — īpaši domes četrgrades pēdējos divos gados. Gadījās, ka vācu puses priekš-līkumus domes vairākums — latvieši kopā ar citām nevācu dom-nieku grupām — noraidīja. Ar asām sadursmēm norisēja vēlāks pārmaiņas pilsētas pašvaldības personālsastāvā. Tāda konflikt-situācija izveidojās 1912. gada sākumā, kad vajadzēja pārvēlēt valdes locekļus T. Breikšu un L. Melvilu.

Pašas vēlēšanas gan norisēja mierīgi. T. Breikšu ievēlēja gandrīz vien-balsīgi (55 pret 1), bet L. Melvila vietā, kuram tobrīd bija 75 gadi, no tiem 30 saistīti ar Liepājas domi, un kas atteicās balotēties, gandrīz tikpat vien-prātīgi (52 pret 4) ievēlēja 49 gadus veco muižnieku izcelsmes ārstu Viktoru Cefeli (pēc Tērbatas Universitātes absolvēšanas 90. gados strādāja par ārstu Ezeres pagastā). Viņa ienākšana Liepājas pilsētas valdē izraisīja asas ne-saskaņas starp valdes locekļu vācu un latviešu spārnu, pilsētas galvu un tā vietnieku, sadalot pārraugāmās apakškomisijas. T. Breikšs bija pret to (viņu atbalstīja J. Alksnis), ka jaunais kolēģis automātiski pārņemt visas līdz-šinējās L. Melvila funkcijas, gribēdams pats no dažām (peldu, kvartirkomi-sijas, ebreju lietu) atbrīvoties, bet citas (pilsētas apstādījumu, celtniecības komisijas) pārņemt no L. Melvila, pretēji tam, ko vēlējas uztipt valdes vairākums. Opozīcijā nostājās arī dome. Ā. Volgemuta pretestības dēļ, kurš atzina, ka domei nav tiesību iejaukties valdes locekļu pienākumu sadalē un tā var pieņemt valdes proponēto projektu tikai kopumā, sadalī akceptēja tikai gada beigās pēc vairākkārt (19. aprīlī, 21. jūnijā, 13. decembrī) iesniegtajiem variantiem, turklāt T. Breikša aizstāvētajā redakcijā (V. Cefelim palika peldu, bruģēšanas un kanalizācijas, apgaismošanas un pagaidām — līdz īpaša priekšsēdētāja ievēlēšanai — arī tirdzniecības komisiju vadība).¹⁷² Atcerēdamās šo cikstēšanos, «Liepājas Atbalss» vēlāk rakstīja, ka, kaut gan pozīcija divkārt un pēc divkārtējiem kara plāniem tikusi sturmēta, latviešu, krievu un poļu domnieki neļāvuši no Breikša atņemt būvkomiteju, ko tas jau gadiem bija vadījis, un nodot to V. Cefelim, kurš visas savas būvtehniskās zināšanas esot smēlies kā ugunsapdrošināšanas biedrības agents (speciālās izglītības trūka arī Breikšam).¹⁷³ Incidents pilsētas valdes locekļa pienākumu sadalē Breikšam netika aizmirsts un piedots. Pāris mēnešu vēlāk, 1912. gada 19. ap-

¹⁷⁰ LCVVA, 421. f., 2. apr., 121. l., 101., 102. lp.; 1011. l., 40. lp.

¹⁷¹ Turpat. — 121. l., 25.—32. lp.; 1011. l., 38., 39. lp.

¹⁷² Turpat. — 123. l., 113., 284., 285., 440.—444. lp.; 124. l., 297. lp.

¹⁷³ Liepājas Atbalss. — 1913. — 28. sept. — Nr. 223.

rīli, kad vajadzēja pārvēlēt pilsētas galvas vietnieku, viņš izbaudīja jau jūtamu domnieku nelabvēlību (no 50 nodotas 11 balsis pret).¹⁷⁴

Tas nebija epizodisks gadījums. Neņemdami vērā kompromisa norunas punktu, ka pašvaldības amatkrēslu sadalījums paliek nemainīgs, vācu frakcijas vadoņi centās atbrīvojušos posteņos ielikt savus kandidātus. To pašu pūlējās darīt arī pretējā puse. Apmēram 10 gadu ilgušais saderības laiks šķita aizgājis pagātnē. Kādas izmaiņas šai laikā bija skārušas Liepājas komunālo un sabiedriski politisko dzīvi vispār?

Atgādināsim, ka Liepājas vācu un latviešu sabiedrības virsotņu vienas daļas kompromisam par dalīšanos municipālajā varā nebija gara vēsture — tā aizsākās 20. gadsimta pašos pirmajos gados, kad pilsētas vācu pilsonībā valdīja nesaskaņas starp vecvāciešiem un jaunvāciešiem. Šim laikam bija raksturīgs baltvācu buržuāzijas un vācu muižniecības īpašs antagonisms, vācu pilsonības mēģinājumi atbrīvoties no muižniecības aizgādniecības. Liepājas jaunvācieši toreiz savu pozīciju drošības dēļ izlīga ar vienu latviešu vēlētāju grupu. Taču pamazām Baltijā sāka iezīmēties vairākas baltvāciem nelabvēlīgas tendences. Viņu ipatstvars Baltijas iedzīvotāju vidū turpināja iet mazumā. Reālus draudus vācu sabiedriski politiskajai varai radīja jaunās tendences pašvaldību jautājumā Baltijā, kas parādījās jau III Valsts domes laikā un saistījās ar Krievijas valdošajās aprindās pieaugošajām šovinisma izpausmēm. Rietumu guberņu zemstēs tika izveidotas krievu nacionālās kūrijas, un jautājums par tādu kūriju radīšanu pašvaldību iestādēs kļuva aktuāls arī Baltijā. Jau tūlīt pēc 1905. gada revolūcijas 1908. gadā Ministru Padomes priekšsēdētājs P. Stolipins bombardēja Baltijas pagaidu ģenerālgubernatoru A. Melleru-Zakomeļski ar priekšrakstiem, kā sekmēt Baltijas tuvināšanos pārējām impērijas daļām, šai nolūkā uzdot gādāt, lai tam pakļautos amatus provincē — no augstākā līdz zemākajam — aizpildītu krievu izcelsmes ierēdņi. Šai sakarībā tika pieprasīti dati par vietējā valsts aparāta un pilsētu pašvaldību darbinieku nacionālo sastāvu.¹⁷⁵ Tā bija atbilde uz šovīnistiskajā avīzē «Окраины России» 1908. gada 2. februārī ievietoto rakstu (to bija pamanījis cars un pievērsis tam P. Stolipina uzmanību) ar ziņām par Krievijas ietekmes mazināšanos Baltijā. Šī «neveselīgā» interese, protams, nepagāja nepamanīta arī vietējā vācu sabiedrībā. Vēl vairāk — neizdevās paturēt noslēpumā vēl kādu citu P. Stolipina rīkojumu: ministriem adresētu cirkulāru, ka Baltijā nav vēlams iecelt amatos vāciešus. Saņemot signālus, ka vācu pieņemšana dienestā tomēr turpinās, no attiecīgajiem resoriem tūlīt tika pieprasītas ziņas par jaunieceltajām amatpersonām.¹⁷⁶

¹⁷⁴ LCVVA, 421. f., 2. apr., 123. l., 285. lp.

¹⁷⁵ Turpat. — 6989. f., 9. apr., 9. l., 1.—4. lp. u. c.; 33. l.

¹⁷⁶ ЦГИА СССР, ф. 1276, оп. 4 (1908 г.), л. 70, л. 525—528; и др.

Atsaukdamiem uz galvaspilsētas nostādni, ģenerālgubernators proponēja (1908. gada 30. oktobrī), ka Baltijā dzīvojošiem krieviem būtu jādod iespēja visur, kur tie ir pietiekamā skaitā, vēlēt savus zemstu un pilsētu domniekus neatkarīgi no vispārējām vēlēšanām.¹⁷⁷ Iepriekšminētā galvaspilsētas avīzes raksta autors, cita starpā, rekomendēja piešķirt balsstiesības valdības augstākā ranga ierēdņiem pat bez īpašuma piederības.

Tam visam vajadzēja veicināt vācu savstarpējo izlīgumu un nacionālo norobežošanos. Par to aktīvi iestājās arī Liepājas vietējā vācu avīze «*Libausche Zeitung*», cenzdamās notušet visus līdztautiešu komunālo darboņu grēkus un pārkāpumus, lai tikai neceltos nesaskaņas vietējā vācu sabiedrībā. Uz to mudināja arī domē pārstāvēto latviešu māmuļniecisko aprindu pieaugošās pretenzijas uz pilsētas posteņiem un citiem komūnas labumiem.

«Tagadējos latviešu domniekus ar T. Breikšu priekšgalā vācieši labprāt neierauga un cieš tos kā neizbēgamu ļaunumu,» konstatēja laikabiedri. «Breikšs un kompānija pārmērīgi sākuši rīkoties savu tautiešu privātu kabatu labā. Un tas apdraud vāciešu stāvokli. No ienesīgākajiem pilsētas amatiem sistematiski spiežot ārā vāciešus un tur sēdinot savus puīšus.»¹⁷⁸ Sai ziņā pilsētas galvas vietnieka, pat komisijas priekšsēdētāja postenis pavēra lielas iespējas izdalīt pašvaldības amatus, kas nebija vēlēti, un tādu bija ne mazums. 1909. gadā atvaļinātā pilsētas arhivāra F. Feldkirhnera vietu dabūja Zariņš, 1910. gadā par pilsētas tirgus uzraugu tika nozīmēts Jānis Ducmanis, 1911. gadā bāriņtiesā kā sīkpiļsoņu pārstāvis iegāja Jānis Niedra, jaundibināto otrā pilsētas veterinārārsta posteni dabūja Klāvs Alksnis, 1912. gadā jaundibināto pastāvīgā provizora vietu pie pilsētas slimnīcas — Leo Lapa, pilsētai piederušās Troņmantnieka (tag. Zaļās) birzs mežsarga vietā tika Juris Kopštāls, par pilsētas dārznieka palīgu T. Breikšs savā komisijā pieņēma Jēkabu Sulcu-Sultiņu, pret kuru protestēja O. Vēbers, jo budžetā neesot paredzēta tāda vakance, bet, kā domāja «Liepājas Atbalss», galvenais iebildumu cēlonis bijis tas, ka tagad pilsētas apstādījumu komisijā jau būs divi latvieši. Un pie reizes pajautāja protestētājam — ja jau O. Vēbers esot tā norūpējis par pilsētas interesēm, vai nebūtu jāpārbauda, vai viņš kā pilsētas peldiēstādes un nabagu ārsts vienā personā arī patiešām apmierina pilsētas intereses.¹⁷⁹

1912. gadā Liepājas vecvāciešu un jaunvāciešu apvienošanos jau atzina par notikušu faktu. To veicināja jaunvāciešu rindu sairms, jo galvenajam karotājam par latviešu un vācu izlīgumu H. Šneideram nākamajos pāris gados uz viņpasauli sekoja vairākas citas šī kompromisa stutes — J. Čenze, B. de Būrs, Alvils Grote, bet citi — zemes grāmatu nodaļas sekretārs, jurists pēc izglītības Kārlis Rērihs, akciju sabiedrības «Vikanders un Larsons» direktors Kārlis Hilbrands — atteicās no domnieku pienākumiem, bet vēl citi savā laikā bija pieslējušies H. Šneideram tikai tā personības iespaidā un bailēs, ka var palikt bez domnieka vietas. Doktors Otons Vēbers, kurš tagad bija izvirzījis jaunvāciešu vadoņa godā, bija vecvāciešu laika domes kadrs

¹⁷⁷ ЦГИА СССР, ф. 1276, оп. 4 (1908 г.), д. 70, л. 33, 34.

¹⁷⁸ Jaunā Dienas Lapa. — 1912. — 5. marts. — Nr. 53.

¹⁷⁹ Liepājas Atbalss. — 1910. — 4. febr. — Nr. 29.

(1888.—1892. g.), kuru Breikša partija raksturoja kā cilvēku, kuram nevar uzticēties, jo tas jau reiz mainījis kažoku; uz O. Vēberu ar aizspriedumiem raudzījās arī daļa vācu pilsonisko apriņu. Savā laikā pret viņa ievēlēšanu domē bija iebildusi pat avīze «*Libausche Zeitung*» (ieņem divas pilsētas ierēdņa vietas). O. Vēberam bija savi ieskati par kompromisu, kuru tas neuzskatīja par saistošu un tulkoja, kā izteicās latviešu vecdomnieki, pēc savas «lunkanās sirdsapziņas». Latvieši uztraucās tāpēc, ka, palaudamies uz otras puses godprātību, līdzšinējo diezgan teicamo saprašanos un harmonisko un draudzīgo sarunu gaisotni, latviešu kompromisnieki bija apmierinājušies ar mutisku, nevis rakstisku vienošanos. Pilsētas pārvaldē pa vienam vien ienāca vecvācieši.

1913. gada rudenī Liepājas domē norisinājās tādi notikumi, kuru atbalsis aizskanēja tālu aiz domes sienām, arī ārpus Liepājas. Tie saistījās ar V. Cefļa aiziešanu no pilsētas valdes jaunā amatā par pilsētas slimnīcas galveno ārstu (kur tūlīt parādīja lielu rūpi par savas cunftes maka interesēm).¹⁸⁰ 19. septembra domes sēdē, kur vajadzēja ievēlēt jaunu valdes locekli, notika neticamais: balsu vairākumu (30 pret 22) ieguva latviešu domnieka J. Mitrēvica rekomendētais E. Strazdovskis, bet vācu frakcijas pretendents — Kurzemes pilsētu hipotēku biedrības priekšnieks barons Gerhards Maidelis, ko domei lika priekšā O. Vēbers, tika izbalsots (24 pret 28).¹⁸¹ Saviļņojās visa baltvācu prese ar «*Libausche Zeitung*» priekšgalā, kas, nosaukdama minēto domes sēdi par vienu no visievērojamākajām pēdējos gados, steidzīgi meklēja un atrada vainīgos. Tie, viņasprāt, bija latviešu domnieki, domes ebreju frakcija, kas nebija ieradusies uz sēdi, un pašmāju nodevēji. Latviešu domniekiem tika pārņemta vārda neturēšana. Bijis norunāts neagitēt pret otras puses izvirzītajām kandidatūrām uz brīvajām vakancēm, un pēc spēles noteikumiem šoreiz tā piederējusi vāciešiem. Breikša partija savukārt atgādināja kādu citu norunas punktu — Liepājas pilsoniskajā pašvaldībā muižniekiem nav vietas. Kas attiecas uz kompromisa laušanu, tad to

¹⁸⁰ 1913. gada septembrī budžeta komisijā apspriežot jaunus pašvaldības darbinieku statūtus, V. Cefelis kopā ar O. Vēberu ierosināja un dedzīgi aizstāvēja papildinājumu, ka pilsētas slimnīcas un peldistādes ārstiem atļauts ņemt hononārus (virs oficiālās algas) no 1. klases slimniekiem. Priekšlikumu, kuram sīvi pretojās pilsētas valdes loceklis J. Alksnis (viņa privātārsta praksei tas arī neko nevarēja dot) un komisijas latviešu grupa (apmēram deviņi locekļi no 26), tomēr pieņēma. Presē parādījās protesti, ka Cefļa plānotais jaunievedums pārvērs pilsētas slimnīcu par privātkabinetu. Ieinteresētās personas — pilsētas peldistādes ārsta O. Vēbera — piedalīšanās jautājuma nobalsošanā tika novērtēta kā komunālā praksē nepieredzēta lieta. O. Vēberu izzobojā, ka viņa tā daudzīnātās sabiedriskās intereses beidzas tur, kur sākas viņa kabatas intereses. Viņam pajautāja, par ko tad viņš īsti saņemot no pilsētas algu: vai par to vien, ka tas katru dienu vienu stundu nosēž peldistādē? (LCVVA, 421. f., 2. apr., 126. l., 140.—143. lp.; Liepājas Atbalss. — 1913. — 2. sept. — Nr. 200.)

¹⁸¹ LCVVA, 421. f., 2. apr., 126. l., 139., 140. lp.

jaunvāciešu puse esot darījusi vismaz trīs reizes un pirmo reizi tai dienā, kad viņu vadonis H. Sneideris slēdza savas acis un tika noņemta viņa vēlēšanu urna — viņa vietā bija ievēlēts vecvāciešu līderis V. Melvils, par kuru bez šaubām balsojuši arī jaunvācieši, jo citādi tas būtu izkritis kopā ar pārējiem savas partijas kandidātiem.¹⁸²

«*Libausche Zeitung*» redaktors K. fon Dekens un vācu domnieku grupas vārdā arī doktors H. fon Holsts vēstulē, kas ievietota šajā avīzē, atklātībā noliedza tādas norunas pastāvēšanu attiecībā uz matrikulētās muižniecības pārstāvjiem.¹⁸³ Vācu domnieki bija izvēlējušies sav sliktus advokātus, jo pirmais tikai nesen bija ieguvis Krievijas pavalstniecību un vēl nevarēja būt pietiekami iedziļinājies sabiedrības vietējo grupējumu attiecībās, lai viņa vārdi izskanētu autoritatīvi, bet otrais, kuram jaunvāciešu aprindās nebija redzama loma, beidzamo vēlēšanu sarunās vispār nebija piedalījies un tātad, kā uzsvēra bijušie latviešu valdes partijas vēlēšanu komitejas locekļi, nevarēja zināt, kas tur tika nolemts, un lika manīt, ka par viņu pašu toreiz runāja kā par personu *non grata* piedēkļa «fon» sakarā. Iebildes pret viņa kandidatūru domnieka amatam norimušas tikai pēc ilgākām pārrunām, kad noskaidrojās, ka viņam nav nekā kopēja ar dzimtas muižniekiem, ka tas ir tēvam piešķirts tituls, bet viņš pats ilgus gadus (kopš 1902. gada) sabijis domē. Turklāt H. fon Holsts slikti orientējās pagājušo vēlēšanu cīņas norisēs, piederēdams tiem svārstīgajiem vāciešiem, kuri vēl pašā vēlēšanu dienā šaubījušies, kurai partijai pieslieties, tikai atšķirībā no citiem viņš savu nedrošību neprātis nomaskēt.¹⁸⁴

Vācu avīzes redaktors valdes locekļu vēlēšanu iznākumu pie rakstīja latviešu intrigām, kuri savas idejas īstenošanas nolūkos ieradušies uz sēdi visi kā viens, pēc viņa izteikuma, «atvilkušies» pat slimie. Latviešu domes frakcija noliedza, ka būtu rīkojusies slepenībā, jo par savu nodomu nevēlēt baronu Maideli tā jaunvāciešu vadībai paziņojusi jau divus trīs mēnešus iepriekš, kad kļuva zināma V. Cepļa atkāpšanās. O. Vēbers to vai nu aizmirsis paziņot saviem partijas biedriem, vai arī, neņemdam latviešu pretestību par pilnu, šo paziņojumu noklusējis.¹⁸⁵

Pavisam greizi bija izgājis opozīcijas preseī. Būdamā pārliecināta, ka vācu frakcijas izraudzīto kandidātu ievēlēs tā kā tā, neatkarīgi no nevācu domnieku nostājas, «Dzīve» jau pirms vēlēšanām izplatīja ziņu, ka latviešu domnieki apņēmušies vēlēt baronu Maideli. Tagad, kā izteicās latviešu domnieku oficiozs, tā pārdzīvojot «politiskas pagiras», tāpat kā tās domubiedrs laik-

¹⁸² Liepājas Atbalss. — 1913. — 24. sept. — Nr. 219; 26. sept. — Nr. 221; 28. sept. — Nr. 223.

¹⁸³ Libausche Zeitung. — 1913. — N 223.

¹⁸⁴ Liepājas Atbalss. — 1913. — 30. sept. — Nr. 224; 9. sept. — Nr. 232; 29. okt. — Nr. 249.

¹⁸⁵ Turpat. — 24. sept. — Nr. 219.

raksts «Вестник Либавы» (arī «Рижская мысль»), kas, runājot pretī patiesībai, rakstījis, ka abas galvenās Liepājas domnieku partijas jau bija vienojušās par barona kandidatūru, kad pēkšņi nācis latviešu domnieka J. Mitrēvica priekšlikums, kas ar iecerēto efektu panācis savu. Tas neizklausījās visai ticami, jo kā gan par iepriekš neapsprieštu kandidatūru būtu nodots tik daudz balsu.¹⁸⁶

Sava daļa vainas tika uzvelta arī ebreju domniekiem. Atsauksšanās uz svētku dienu (ši domes sēde pēc ebreju kalendāra notika Jaungada svētkos) tiem bijis tikai iegāns neierasties uz domes sēdi. Breikša partija izteica lielu izbrīnu, ka vācieši šķietas ieguvuši monopolu uz ebreju domnieku balsīm; pēdējās Valsts domes vēlēšanas liecinājušas gluži pretējo. Kā tie uzdrošinājušies prasīt no ebreju domniekiem, lai tie vāciešu nacionālistiskās politikas labad upurē savas reliģiskās jūtas! Vai nepietiek ar to vien jau, ka viņi stutē vācu teātri, vācu koncertus un pašu avīzi «*Libausche Zeitung*», kas bez viņu atbalsta jau otrā dienā būtu bankrotējuši?¹⁸⁷

Beidzot, savu tiesu saņēma arī vācieši, kuri šajā kritiskajā brīdī bija pametuši frakciju, gan bez jebkāda iemesla neatnādami uz sēdi, gan arī balsodami pret frakcijas kandidātu. «*Libausche Zeitung*» ar redaktora fon Dekena svētību bija publicējusi to vācu domnieku vārdus, kuri, pēc tās domām, nebija pabalstījuši barona kandidatūru. Tas bija visvairāk pret latviešu konkurentiem praktizētais paņēmieni, ko tagad vērsa pret nepaklausīgiem tautas brāļiem; tālākās sekas varēja būt tikai vienas — ārpus likuma izsludināto veikalnieciskais boikots.

Tāds pats liktenis piemeklēja barona laimīgo konkurentu Eduardu Strazdovski. Breikša partija lielījās, ka, lai gan vācu frakcijas spertais solis formāli to atbrīvojis no kompromisa saistībām, tāpēc tā varējusi uzstādīt, kādu kandidātu tikai gribējusi, tomēr, vēlēdamās sniegt vāciešiem korektuma paraugu, tā nav rikojusies. Latvieši izvēlējušies jaunvācieti inženieri E. Strazdovski, kuru ar Liepāju saistot senas tradīcijas un kurš ar savām speciālajām zināšanām var būt pilsētas pārvaldei ļoti noderīgs, arī materiāli viņš ir nodrošināts, tātad no visiem viedokļiem vēlamams kandidāts. Ja vācu domniekus nebūtu apstulbinājis barona tituls, viņiem pašiem vajadzējis apstāties pie šī kandidāta.¹⁸⁸ Šī reklāma tomēr nekavēja pret E. Strazdovski uzsākt ļoti nekorektu aģitāciju, vērsot to arī pret viņa ārpus Liepājas dzīvojošiem radniekiem, kas tos skāra sāpīgāk nekā materiāli neatkarīgo E. Strazdovski.

E. Strazdovskis saņēma nepārprotamus ieteikumus nepieņemt savu ievēlēšanu, tā nedodot iespēju latviešiem realizēt iecerēto intrigu. Vēl tai pašā liktenīgajā domes sēdē 22 vācu domnieki,

¹⁸⁶ Liepājas Atbalss. — 1913. — 24. sept. — Nr. 219.

¹⁸⁷ Turpat. — 21. sept. — Nr. 217; 24. sept. — Nr. 219.

¹⁸⁸ Turpat. — 26. sept. — Nr. 221; 28. sept. — Nr. 223.

galvenokārt vecvācieši (A. Volgemuts, O. Vēbers, H. Cinks, V. Cepfelis, H. fon Holsts, Ž. Šefelis, H. Kirhhofs, K. Heimovskis u. c.), pieprasīja īpaši atzīmēt sēdes protokolā, ka tie balsu-juši par baronu. 21. septembrī grupa vācu domnieku (pavisam 10 parakstu) iesniedza gubernatoram sūdzību par tikko notikušajām pilsētas valdes locekļa vēlēšanām, norādot uz vēlēšanu procedūrā pieļautajām kļūdām, nekautrēdamies piezīmēt, ka vēlēšanām tišuprāt izvēlēta ebreju svētku diena. Gubernas pilsētu lietu pārvalde sūdzību uzklausa un lika vēlēšanas atkārtot (29. novembra lēmums, žurnāls Nr. 47).¹⁸⁹

Pa to laiku lieta virzījās savu gaitu. Oktobra vidū O. Vēbers frakcijas vārdā oficiāli paziņoja, ka E. Strazdovskis turpmāk vairs nepieder tai un tiek uzskatīts par latviešu frakcijas locekli. Latviešu frakcija nosauca šo lēmumu par absurdu, tādēļ ka šādai akcijai trūkst kā E. Strazdovska, tā latviešu frakcijas pilnvaras, nerunājot nemaz par to, ka ar vienas spalvas vilcienu vācieti nevarot pārtaisīt par latvieti, nobeigumā patētiski izsaukdamās: «Jā, mēs dzīvojam Liepājas komunālpolitikas kuriozu laikmetā!»¹⁹⁰

Oktobra otrajā pusē «*Libausche Zeitung*» jau informēja, ka E. Strazdovskis atteicies no viņam piedāvātā pilsētas valdes locekļa amata, ar apmierinājumu uzteicot tā lojālo izturēšanos un ne ar pušplēstu vārdu nepieminot, kādā ceļā tas tika panākts. Strazdovskis spēra vēl soli tālāk un demonstratīvi izstājās arī no domes.¹⁹¹

Tam sekoja savā pašlepnumā aizskartā barona Maideļa paziņojums, ka viņš kategoriski noraida savas kandidatūras atkārtotu izvirzīšanu.¹⁹²

1913. gada 19. decembrī notikušajās vēlēšanās šajā atbildīgajā pašvaldības postenī ievēlēja vācu grupas izvirzīto advokātu V. Melvilu, tātad tie bija vēl vieni mesli uz vecvāciešu altāra. Domnieku parādītā lielā vienprātība (pret tikai divas balsis) liecināja, ka domei tuvu stāvošās latviešu pilsoniskās aprindas bija spiestas samierināties ar faktu, ka par tradicionāliem uzskatītie Liepājas vācu pilsoņu augšslāņu divi nogrupējumi saplūduši. Attiecībā uz V. Melvilu vēl jāpiebilst, ka jaunvācieši viņu visu laiku bija ieskaitījuši «pieciešamo» vecvāciešu kategorijā, kā ierindas domniekam (domē kopš 1904. gada) uzticot viņam dažus sabiedriskos pienākumus (1906. gadā, kad viņš jau bija Bēmera atraitņu nama direktors, to ievēlēja kūrmājas komisijā, 1910. gadā — pilsētas budžeta komisijā, turklāt balsīm gan ļoti daloties — pret 14 balsu, kamēr pārējos 25 komisijas locekļus dome ievēlēja gan-driz vienbalsīgi).¹⁹³

¹⁸⁹ LCVVA, 421. f., 2. apr., 478. l., 526., 529., 531., 532. lp.

¹⁹⁰ Liepājas Atbalss. — 1913. — 23. okt. — Nr. 244.

¹⁹¹ Libausche Zeitung. — 1913. — 21 Okt.; LCVVA, 421. f., 2. apr., 126. l., 422. lp.

¹⁹² Liepājas Atbalss. — 1913. — 19. dec. — Nr. 293.

¹⁹³ LCVVA, 421. f., 2. apr., 1007. l., 17. lp.

Vācu un latviešu domes partiju attiecību saasināšanās loģisks noslēgums bija Liepājas māmuļnieku izgāšanās 1914. gada pilsētas domes vēlēšanās, kad izveidojās no iepriekšējām vēlēšanām pavisam atšķirīga vēletāju spēku kombinācija. Vācieši veikla manevra ceļā panāca kompromisu ar latviešu sīkpilsonisko demokrātu «Dzīves» grupu, ko pārstāvēja A. Bērziņš,¹⁹⁴ A. Cinkas komerceskolas direktors Ādolfs Kuršinskis, tirdzniecības skolas inspektors J. Annuss, F. Jēkabsons u. c. Ka tāda savienība ir reāla, presē ziņas parādījās jau 1912. gada sākumā, kad tika rakstīts par latviešu opozīcijas un vācu valdošās grupas diezgan labajām attiecībām, kas, opozīcijai skaitliski pārsniedzot māmuļniekus, var noslēgties ar vēlēšanu kompromisu, jo opozīcijas komunālā programma vāciešus daudz nebaidot. Opozīcijas vadoņi tajā pašā laikā bija ar mieru izlīgt arī ar māmuļnieciskās pilsonības vairākumu, ja tikai no viņu vidus «izšķūtē» dažus vadoņus, tā apliecinot, ka pašvaldības jautājumos opozīcijai trūka noteiktas pozīcijas.¹⁹⁵ 1912. gada rudenī IV Valsts domes vēlēšanās opozīcijas labējais spārns ar K. Burkēvicu priekšgalā atdalījās no «Dzīves» grupas (1912. gada decembrī tas sāka izdot savu orgānu «Liepājas Dienas Avīze») un pārgāja māmuļnieku nometnē.

Abu šo grupējumu izveidotā Liepājas apvienoto Valsts domes latviešu vēletāju komiteja, kuras galvenais uzbrukumu objekts bija «Dzīves» grupa, apvienojās ar vietējo ebreju, poļu un lietuviešu buržuāziju, tā panākdamā apvienotā buržuāzijas bloka kandidātu uzvaru abās kūrījās (1. kūrījas vēlēšanās — provizors, Liepājas savstarpējās kredītbiedrības direktors G. Seskovs, K. Saule-Sleinis un ebreju vēletāju pārstāvis ārsts J. Fridbergs, 2. kūrījas vēlēšanās — advokāts A. Sīmanis un ebreju tirgotājs D. Solomonovičs). Kurzemes monarhistiski konstitucionālās partijas izvirzītais deputāta kandidāts no pilsētu kūrījas — atklātais reakcionārs Jelgavas pilsētas valdes sekretāra palīgs P. Haris Kurzemes liberāli konstitucionālo partiju neapmierināja, un tās Liepājas biedri tikai solidaritātes dēļ klaji neuzstājās pret viņa kandidāturu.¹⁹⁶

Tuvojoties jaunām pilsētas domes vēlēšanām, saasinājās abu latviešu pilsoņu grupējumu cīņa Liepājas latviešu kredītiestādēs — vispirms Liepājas latviešu krājaizdevu sabiedrībā, kur līdz šim «Dzīves» grupai bija izdevies paturēt noteicošo stāvokli un palīdzēt saviem piekritējiem diezgan plašos apmēros tikt pie namīpašumiem (tas nebija mazsvarīgs moments vēlēšanu panākumu kaldināšanai). Bet 1913. gada februārī sabiedrības administrācijas

¹⁹⁴ A. Bērziņu jau krietnu laiku pēc 1910. gada domes vēlēšanām sauca pie atbildības par aģitāciju pārāk nesaudzīgi vicināto kara cirvi pret valdes partijas vadoņiem. Būdam vēl «Dzīves» redaktors (no 1912. gada — P. Lejiņš), viņš bija tās slejās ievietojis apvainojošu rakstu par J. Alksni, par ko Liepājas apgabaltiesa pēc cietušā sūdzības Bērziņam piesprieda divus mēnešus cietumsoda. Pēc A. Bērziņa kasācijas sūdzības termiņu samazināja uz sešām dienām, ko viņam 1913. gadā bija jānosēž Liepājas policijas aresta telpās. (Liepājas Atbalss. — 1913. — 9. nov. — Nr. 259.)

¹⁹⁵ Jaunā Dienas Lapa. — 1912. — 5. marts. — Nr. 53.

¹⁹⁶ *Ronis I.* Latviešu buržuāzijas politika .. — 146. lpp.

vēlēšanās A. Bērziņa—Ā. Kuršinska grupa cieta sakāvi (no direkcijas izbalsoja F. Jekabsonu), un tā steidzīgi nodibināja savu Liepājas tirgoņu un rūpnieku kredītbiedrību, vienlaikus visādi cenzdamās graut krājaizdevu sabiedrības prestižu — gan ar netiešiem mājieniem par noguldījumu nedrošību un mudinājumiem sabiedrības biedriem izņemt savus ietaupījumus, gan izprovocējot kases revīziju utt. — ar skaidri redzamu nolūku pārvilnāt konkurenta klientus.¹⁹⁷ Dots pret dotu — krājaizdevu sabiedrība savukārt uzteica savā laikā «Dzīves» finansēšanai izsniegtos aizdevumus. Māmuļnieciskajā presē parādījās anonīmi raksti (ar parakstu «Vairāki biedri»), kas norādīja, ka krājaizdevu sabiedrības direkcijas tiešs pienākums ir tuvākajā laikā atprasīt «Dzīves» kliķes vīriem aizdotās summas.¹⁹⁸

Arī pilsētas domes vēlēšanās māmuļnieki un opozīcijas labējais spārnis izveidoja kopēju vēlēšanu komiteju (T. Breikšs, G. Seskovs u. c.). Pēc māmuļnieku ierosmes iesāktās sarunas ar sīkpilsonisko «Dzīves» grupu, kurai tika izvirzītas vairākas prasības — atteikties no vēlēšanu bloka ar vācu buržuāziju, pievienoties māmuļnieku komitejai un iziet vēlēšanās ar kopīgu vēlēšanu platformu, domnieku kandidātus izvirzot kopējā vēlēšanu sapulcē, izrādījās neauglīgas. Par klupšanas akmeni kļuva opozīcijas pretprasība — tās piekritēju skaitam atbilstoša pārstāvība domē. Opozīcijas komiteja vēlēšanās gāja kopā ar vācu buržuāziju, tādējādi atbalstot vienu konservatīvu grupu tās cīņā pret otru konservatīvu grupu, un ar vācu lielpilsoņu palīdzību atviegloja atsevišķu sīkpilsoņu pārstāvju ceļu uz pilsētas domi.¹⁹⁹ Kompanjona pārspēks tomēr liedza sīkpilsoniskajām aprindām teikt savu patstāvīgu vārdu Liepājas komunālajā politikā, turklāt pašvaldības dzīvi drīz vien deformēja pirmā pasaules kara notikumi un ķeizariskās Vācijas karaspēka okupācijas režīms (1915. gada 8. maijs — 1919. gada 22. jūnijs).

¹⁹⁷ Liepājas Atbalss. — 1913. — 28. febr. — Nr. 50; Liepājas Dienas Avīze. — 1913. — 12. febr. — Nr. 36; 26. okt. — Nr. 246.

¹⁹⁸ Liepājas Atbalss. — 1913. — 23. okt. — Nr. 244.

¹⁹⁹ *Ronis I.* Latviešu buržuāzijas politika .. — 181., 182. lpp.

NOSLĒGUMS

Kopš 19. gadsimta 70. gadu beigām, kad tika atcelta feodālā pilsētu satversme un baltvācu patrieciāta uzurpētās rātes nomaiņa vēlētas pilsētu domes, pilsētu pašvaldības vēlēšanas kļuva par vienu no svarīgākajiem notikumiem Latvijas pilsētu iedzīvotāju un it īpaši latviešu sabiedriskajā dzīvē kā viņiem visvairāk pieejamā politiskās darbības arēna. Pastāvot divkāršajam nacionālajam jūgam, cīņa par varu pilsētu pašvaldībā, kas aizsākās latviešu pirmās nacionālās atmodas laikmetā, bija visai nozīmīgs latviešu nacionālās pašapliecināšanās dzenulis. Latviešu pilsonība, pamazām nostiprinājusies materiāli, uzsāka cīņu par savu emancipāciju pašvaldības laukā. Šī kustība ieguva «milzīgu revolucionāru nozīmi priekš visas latviešu tautas. Zināmu šķiru cīņa dēļ ekonomiskās un politiskās patstāvības pieņēma nacionālās atsvabināšanas cīņas veidu, pateicoties tam, ka šķiru nevienādība sakrita ar tautisko nevienādību.»¹ Materiālās intereses, ko varēja nodrošināt pilsētu pašvaldības amati, palika dibenplānā.

Cīņa par ietekmi pilsētu pašvaldībā turpinājās līdz pat pirmajam pasaules karam. Vēlēšanu kampaņas mainījās tikai šīs cīņas asums, pretendentu skaits, sastāvs, spēku samērs un vēlēšanu taktika. Islaicīgu atslābumu 19. gadsimta pēdējā desmitgadē radīja 1892. gada Krievijas pilsētu kontrreformācija, kas noteica augstu mantas cenzu, tādējādi ievērojami samazinot vēlētajū skaitu, padarot viendabīgāku to sociālo un uz laiku arī nacionālo sastāvu.

Jaunais — 20. gadsimts ievadīja līdz tam nepieredzēti plašas un asas vēlēšanu kampaņas, kas aizsākās jau ilgi pirms pašām vēlēšanām. Iepriekšējā ekonomiskā kāpinājuma gados (1893.—1899. g.) bija ievērojami paplašinājies mantīgo, tātad balsstiesīgo liepājnieku loks, skaitliski izlīdzinājušās arī galvenās vēlētajū — vāciešu un latviešu — armijas.

Pilsonisko aprindu konsolidācija Liepājā, tāpat kā viscaur Latvijā, sākumā bija ritējusi pa nacionālajiem grupējumiem, ko noteica baltvācu korporatīvā norobežošanās un politiskais konservatīvisms Tiesa, Liepājā šie momenti samērā nelielās muižniecības idejiskās ietekmes un politiskā spēka dēļ bija mazāk izteikti (tas izpaudās arī mazākā pretestībā, zaudējot vecās kārtu iestādes, un vēlāk, 20. gadsimta sākumā, līdz zināmai robežai iestājoties par pašvaldību vēlēšanu demokratizāciju). Vēlēšanu cīņas un sabiedrisko spēku attīstības gaita nesaudzīgi lauza nacionālo

¹ Landers K. Latvijas vēsture. — 3. d. — 222. lpp.

grupējumu ietvarus. Liepājas latviešu pilsoniskās aprindas bija sašķēlušās savstarpēji karojošās nometnēs — liberālos un konservatīvajos, vienai vai otrai pusei pieslēgās arī daļa latviešu intelligences. Tāds pats process bija skāris vietējo vāciešu sabiedrību.

Liepājas pilsētas pašvaldības vēlēšanas 20. gadsimta sākumā pārauga šauri vietējo municipālo vēlēšanu nozīmi un nokļuva visas Latvijas uzmanības degpunktā. Jau gatavojoties 1902. gada vēlēšanām, no visām pusēm pienāca Liepājas vēlētāju spēkiem adresēti dažādu sabiedrisko strāvojumu padomi un pamācības. Latviešu vēlētāju daļa, reālpolitiski novērtējama situāciju, gāja savu ceļu. Izmantodami vietējā baltvācu nometnē izcēlušās jukas — liberālo jaunvāciešu un konservatīvo vecvāciešu samilzušās pretilīķības —, viņi pieslēgās pretinieka stiprākajai pusei, noslēdzot ar jaunvāciešiem, vienkāršā valodā runājot, «maku izlīgumu».

Arī vācieši, pieļaudami nacionālo kompromisu, nebija akli sekojuši saviem padomdevējiem. Tie bija rīkojušies pretēji avīzes «*Düna-Zeitung*» — baltvācu privilēģiju aizstāves jezuitiskajai pozīcijai — vēlēt domniekos «krietnākos pilsoņus» neatkarīgi no viņu tautības, turpat pierādot, ka tādi vienīgi var būt vācu pilsoņi. Neuzklausītas palika arī bridinošais balss par atsevišķām kļūdām un nelikumīgiem darījumiem, kas bija atklājušies dažu nevācu pilsoņu pārzināto pilsētu (Tukums, Valka) saimnieciskajā darbībā, ko zināmas baltvāciešu aprindas steidzās izmantot, lai diskreditētu pretinieku un vairotu savu politisko kapitālu.

Ipaši pēc 1905. gada revolūcijas Liepājas pilsētas pārvaldē noteicošās jaunvāciešu aprindas ar sava liberālā preses orgāna «*Libausche Zeitung*» starpniecību vismaz vārdos uzstājās par visu vietējo tautību apvienošanu, kā labvēlīgus vēlēšanu partnerus pirmām kārtām vērtējot latviešu pilsoņu elastīgāko daļu, vienlaikus būdamas mazāk ieinteresētas rēķināties ar citām nacionālajām grupām. Cariskās likumdošanas antisemītiskās ievirzes dēļ no vēlēšanu spēles bija izslēgta ekonomiski spēcīgā ebreju buržuāzija (tās pārstāvji domē iekļuva pēc administrācijas nozīmējuma). Krievu tautības mantīgo slānis Liepājā bija maznozīmīgs, bet kuļāk pārstāvēto krievu ierēdniecību pilsētas lietas maz rūpēja, tās kadri bieži mainījās, un tiem ne vienmēr bija balsstiesības.

Baltvācu pilsonība Liepājā un citur Latvijā pirmā pasaules kara priekšvakarā bija nonākusi tuvu krīzei, kaut gan tobrīd tā vēl paturēja vadošās pozīcijas. Par to liecināja gan nespēja tikt galā ar saimnieciskajiem un sociālajiem uzdevumiem (te bija vainojama arī nenokārtotā pilsētu pašvaldības likumdošana), gan nepieciešamība arvien vairāk piekāpties nevācu līdzpilsoņu prasībām par līdzdalību municipālajās lietās.

Kā vērtējama apmēram 35 gadus ilgusī cīņa par varu Liepājas pilsētas pašvaldībā, balsstiesīgajiem liepājniekiem šajos gados deviņas reizes stājoties pie vēlēšanu urnām? Liepājā salīdzinājumā ar citām lielākajām Latvijas pilsētām baltvācu valdošās aprindas pret cittautiešu municipālās pārstāvniecības vēlmēm bija

parādījušas vislielāko pielāvīgumu, latviešu labā šķiroties no nozīmīgiem pašvaldības amatiem (pilsētas sekretārs, pilsētas galvas vietnieks — šo amatu garus gadus paturēja T. Breikšs)², atdodot viņiem pusi pilsētas valdes locekļu vietu. Kurzemes pilsētās — Jelgavā, Ventpilī, Kuldīgā un Bauskā — šos amatus, par pilsētas galvas posteni nemaz nerunājot, joprojām paturēja vācieši.

Liepājā latviešu guvums gan bija lielāks (izņemot Tukumu, kur pašvaldībā pilnīgi noteicēji bija latvieši), taču ne tik nozīmīgs, lai pilsētas pārvaldes lietās tiem būtu noteicošais vārds.

Vēlētāju skaita ziņā neatpalikdami no vāciešiem, pilsētas domē latviešiem joprojām piederēja tikai trešā daļa mandātu. Iekšējās nesaskaņas sašķeltie baltvācu augšslāņi tomēr bija pratuši šeit noturēties, neatkāpdamies aiz līnijas, kur tiem zustu izdevīgais spēku samērs un draudētu izslidēt vadības groži. To nodrošināja viņu saimnieciskās un politiskās priekšrocības — nesalīdzināmi lielāks svars galvenajās ekonomiskajās nozarēs, virsvadības monopols pašvaldības vēlēšanās, ar nelieliem izņēmumiem vispusīgi sniegtais gubernas administrācijas atbalsts, galvaspilsētas labvēlība. Sava nozīme te bija ilggadējā pilsētas galvas H. Adolfi ciešajiem sakariem valdības aprindās.

Beidzot, jāatceras arī tas, ka latviešu pilsonībai, galvenajam pretendētājam uz lielāku noteikšanu pašvaldības dzīvē, bija mazāka politiskās darbības pieredze, turklāt tās izteiktā noslāņošanās un interešu pretišķību uzceltā barjera padarīja neiespējamu savstarpējo izlīgumu, tādējādi vājinot pret pašvaldības varas monopolu vērsta uzbrukuma spēkus. Tiesa, arī turīgākās latviešu pilsonības uzvara nebūt vēl nenozīmētu kardinālas izmaiņas pašvaldības komunālajā politikā, jo «vislabākajā gadījumā pilsētu saimniecību smaguma punkts tiktum pārnests tālāk uz priekšpilsētām. [...] Ja tagad notiek cīņas dēļ varas pilsētas domēs, tad šeit ir darišana ar divu tautību pilsoņu cīņu dēļ varas, dēļ amatiem, dēļ pilsētas koncesijām un podrjādiem utt. Dziļas pārgrozības šīs cīņas nevar radīt.»³ Šo ievērojamā publicista un politiķa Latvijas Republikas valstsvara M. Skujenieka izteikto vērtējumu par Latvijas pilsētu pašvaldībām kopumā var attiecināt arī uz Liepāju. Labvēlīgākus nosacījumus komunālo jautājumu risināšanai varēja dot tikai valsts un pašvaldības iekārtas pilnīga demokratizācija, pastāvot vispārējām, tiešām, vienlīdzīgām un aizklātām vēlēšanām. Šī prasība bija 1905. gada revolūcijas izvīrīto jautājumu dienaskārtībā, tā palika aktuāla arī vēlākajās sabiedriskās un politiskās dzīves kolīzijās.

² Iemūžinot T. Breikša nopelnus Liepājas labā, Latvijas Republikas laikā viņa vārdā Liepājā tika pārdēvēta Valujeva (tag. Komunāru) iela.

³ *Skujenieks M. Vietējā pašvaldība Baltijā.* — 126., 127. lpp.

SATURS

Ievads. Avoti un historiogrāfija	5
I daļa	
LIEPĀJAS PILSETAS PASVALDIBA 1870. GADA	
KRIEVIJAS PILSETU NOLIKUMA DARBĪBAS GADOS	37
1. nodaļa. Liepājas pilsētas pirmsreformas satversme	37
2. nodaļa. 1870. gada Krievijas pilsētu nolikuma ieviešana Liepājā	48
3. nodaļa. Pirmās pilsētas domes vēlēšanas Liepājā 1878. gadā	60
4. nodaļa. Kompetenču un īpašumu pārņemšana no vecajām pilsētas pārvaldes iestādēm	69
5. nodaļa. Liepājas domes vēlēšanas 1882. gadā	83
6. nodaļa. Liepājas domes vēlēšanas 1886. gadā	96
7. nodaļa. Liepājas domes vēlēšanas 1890. gadā	111
II daļa	
LIEPĀJAS PILSETAS PASVALDIBA 1892. GADA KRIEVIJAS	
PILSETU NOLIKUMA DARBĪBAS GADOS	139
1. nodaļa. 1892. gada Krievijas pilsētu kontrreforma	139
2. nodaļa. Liepājas domes vēlēšanas 19. gs. 90. gados	160
3. nodaļa. Liepājas domes 1902. gada vēlēšanas	170
4. nodaļa. Liepājas municipālā vara 1905. gada revolūcijas dienās	235
5. nodaļa. 1910. gada Liepājas domes vēlēšanas	264
Noslēgums	325

ДИДРА ОЗОЛИНЯ ГОРОДСКОЕ САМОУПРАВЛЕНИЕ В ЛИЕПАЕ 1877—1913

(Латвийская академия наук. Институт истории)

Издательство «Зинатне»

Рига 1990

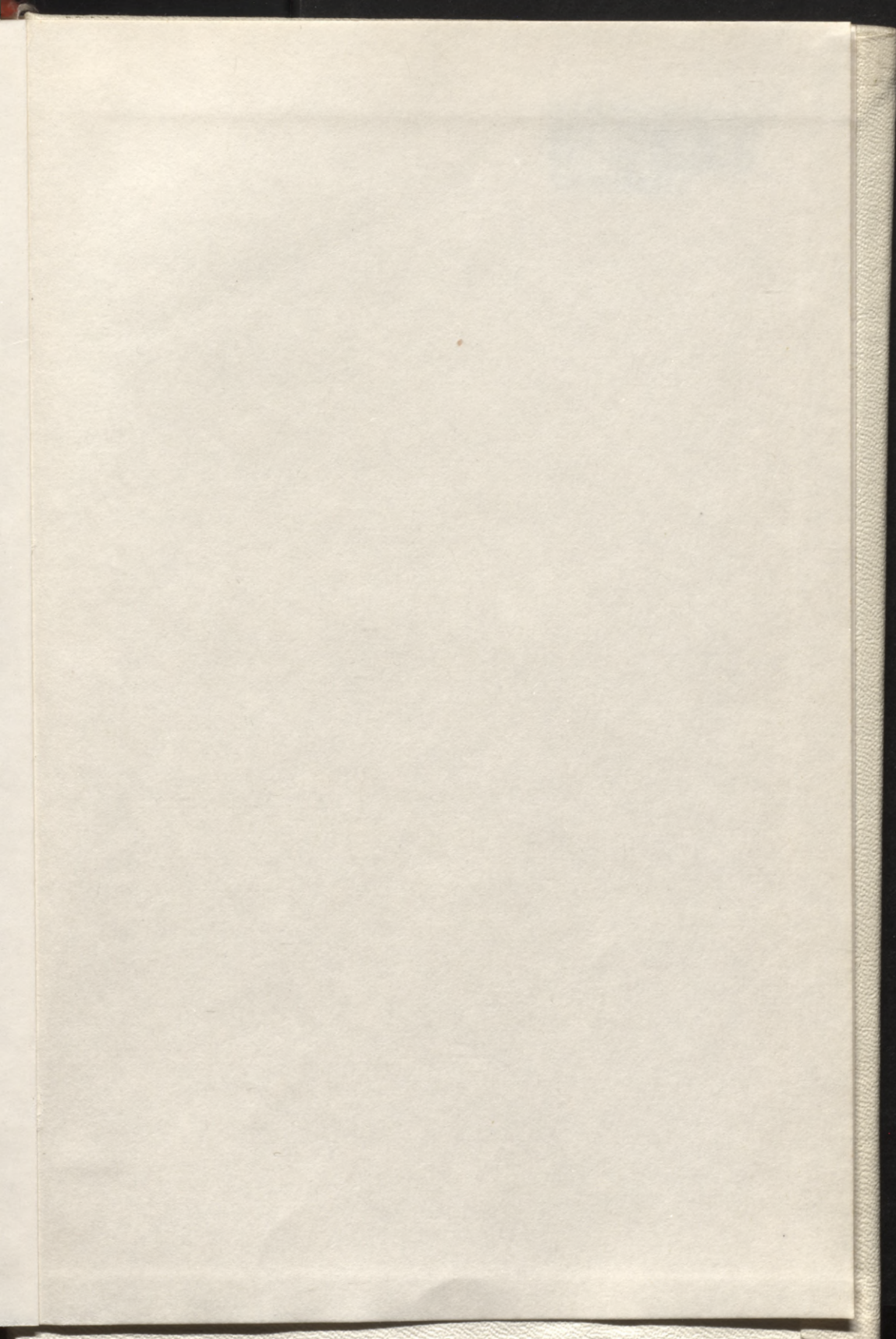
На латышском языке

DZIDRA OZOĻIŅA LIEPĀJAS PILSĒTAS PASVALDIBA 1877—1913

Redaktore *I. Antēna*. Mākslinieks *A. Jēgers*. Mākslinieciskā redaktore *I. Jēgere*. Tehniskā redaktore *L. Mīševiča*. Korektore *B. Vārpa*

ИБ № 3083

Nodota salikšanai 05.12.89. Parakstīta iespiešanai 21.08.90. Formāts 60×90/16. Tipogr. papīrs Nr.1. Literatūras garnitūra. Augstspiedums. 21,5 fiz. iespiedl.; 21,5 uzsk. iespiedl.; 21,69 uzsk. krāsu nov.; 27,37 izdevn. 1. Metiens 1300 eks. Pasūt. № 102385. Maksā 3 r. 50 k. Izdevniecība «Zinātne», 226530 PDP Rīgā, Turgeņeva ielā 19. Iespiesta Rīgas Paraugtipogrāfijā, 226004 Rīgā, Vienības gatvē 11.

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTEKA

0305065317

